

พุทธวจน

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๒

ทีฆนิกาย มหาวรรค

สารบัญ

คำชี้แจง	(๓)
๑. มหาปทานสูตร (๑๔)	๓
เรื่องเกี่ยวกับปุพเพนิวาส	๓
ประวัติของพระวิปัสสีพระพุทธเจ้า	๕
กฏธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ	๑๓
ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ	๒๓
เหตุที่ทรงได้สมญาว่าวิปัสสี	๒๕
เทวทูต ๔	๓๑
พระโพธิสัตว์ตรัสรู้	๔๕
ทำมหาพรหมทูลอาราธนาให้แสดงธรรม	๕๓
คู่พระอัครสาวก	๕๕
มหาชนออกบวช	๖๓
บรรพชิตรุ่นแรกที่บวชตามเสด็จบรรพชิตธรรม	๖๕
ทรงส่งสาวกไปประกาศศาสนา	๖๗
ทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์	๗๓
คำกราบทูลของเทวดา	๗๓
ทรงสรุปพระธรรมเทศนา	๘๕
๒. มหานิทานสูตร (๑๕)	๘๕
ปฏิเสธสมุปปาท	๘๕
บัญญัติอัตตา	๑๐๑
ไม่บัญญัติอัตตา	๑๐๓
ความเห็นว่าเป็นอัตตา	๑๐๓
วิญญูณฐิติ ๗ ประการ	๑๐๗
วิโมกข์ ๘ ประการ	๑๐๙

๓. มหาปรินิพพานสูตร (๑๖)	๑๑๓
วัสสการพราหมณ์	๑๑๓
ภิกขุอุปหานิยธรรม	๑๑๓
ท่านพระสารีบุตรบันลือสีหนาท	๑๒๕
โทษของคนทุศีล ๕ ประการ	๑๒๕
อานิสงส์ของคนมีศีล ๕ ประการ	๑๓๑
การสร้างเมืองปาฏลิบุตร	๑๓๓
เรื่องอริยสัจ ๔ ประการ	๑๓๓
ความไม่หวนกลับมาและจะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า	๑๓๕
นางอัมพปาลีคณิกา	๑๔๓
ว่าด้วยนิมิตโองาส	๑๕๑
มารกราบทูลให้ปรินิพพาน	๑๕๓
เหตุที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ๘ ประการ	๑๕๕
บริษัท ๘ จำพวก	๑๕๕
อภิกายตนะ ๘ ประการ	๑๕๕
วิโมกข์ ๘ ประการ	๑๖๑
ทรงเล่าเรื่องมาร	๑๖๓
ทรงแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ	๑๖๓
สังเวชนียธรรม	๑๖๓
การทอดพระเนตรกรุงเวสาฬห	๑๖๕
มหาปเทศ ๔ ประการ	๑๖๗
เรื่องนายจุนทกัมมารบุตร(บุตรช่างทอง)	๑๘๑
รับสั่งขอน้ำดื่ม	๑๘๓
เรื่องปุกกุสะ	๑๘๕

เสด็จไปยังควงไม้สาละทั้งคู	๑๕๕
สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล	๑๕๕
เรื่องคำถามของพระอานนท์	๒๐๑
อุปารหุคค	๒๐๓
เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์	๒๐๓
ทรงแสดงมหาสุทฺตสนสูตร	๒๐๓
เรื่องสุภททปริพาชก	๒๑๑
พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต	๒๑๓
เรื่องพุทธปรินิพพาน	๒๑๕
บูชาพระพุทธรูปสี่พระ	๒๒๓
เรื่องพระมหากัสสปเถระ	๒๒๓
การถวายพระเพลิงพระพุทธรูปสี่พระ	๒๒๕
แจกพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรูปเจา	๒๓๑
บูชาพระบรมธาตุและสร้างพระสถูป	๒๓๓

๔. มหาสุทฺตสนสูตร (๑๓) ๒๓๓

กุสาวดีราชธานี	๒๓๓
พระเจา ^๗ มหาสุทฺตสนะทรงสมบูรณด้วยแ ^๗ ก ^๗ ๗ ประการ	๒๓๕
จักรแ ^๗ ก ^๗	๒๓๕
ช้างแ ^๗ ก ^๗	๒๔๑
ม้าแ ^๗ ก ^๗	๒๔๓
มณีแ ^๗ ก ^๗	๒๔๓
นางแ ^๗ ก ^๗	๒๔๓
คหบดีแ ^๗ ก ^๗	๒๔๕
ปริณายกแ ^๗ ก ^๗	๒๔๕
ทรงสมบูรณด้วยฤทธิ ๔ ประการ	๒๔๓
ธรรมปราสาทและสระโบกขรณี	๒๔๕

สวนตาล	๒๕๓
ทรงเจริญญาณสมาบัติ	๒๕๓
ทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมืองเป็นต้น	๒๕๕
พระนางสุกัฏทาเทวีเข้าเฝ้า	๒๖๑
พระเจ้ามหาสุทตฺสนะทรงเกิดความสังเวช	๒๖๕
พระเจ้ามหาสุทตฺสนะเสด็จสู่พรหมโลก	๒๖๕
พระผู้มีพระภาคทรงสรุปพระธรรมเทศนา	๒๖๕

๕. ขนวลกฐสูตร (๑๘) ๒๓๓

ทรงพยากรณ์ชาวบ้านนาทิกคามเป็นต้น	๒๓๓
ขนวลกษัตริย์	๒๓๕
เรื่องสนั่นกุมารพรหม	๒๔๓
เสียงของสนั่นกุมารพรหม	๒๔๓
การเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ	๒๔๕
วิธีการบรรลุนิโฆส ๓ ประการ	๒๔๕
สติปัฏฐาน ๔ ประการ	๒๕๓
บริหารแห่งสมาธิ ๗ ประการ	๒๕๕

๖. มหาโควินทสูตร (๑๕) ๒๕๕

เทวสภา	๒๕๕
พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ	๓๐๑
เรื่องสนั่นกุมารพรหม	๓๐๕
เสียงของสนั่นกุมารพรหม	๓๐๗
พระคุณตามเป็นจริง ๘ ประการ	๓๑๑
เรื่องโควินทพราหมณ์	๓๑๑
เรื่องมหาโควินทะ	๓๑๑

การแบ่งราชสมบัติ	๓๑๓
กิตติคุณของมหาโควินทพราหมณ์	๓๑๖
การสนทนากับพระพรหม	๓๑๙
ถวายเป็นคัมลาพระเจ้าเรณู	๓๒๖
ถวายเป็นคัมลากษัตริย์ ๖ พระองค์	๓๒๙
๗. มหาสมัยสูตร (๒๐)	๓๓๙
การประชุมของเทวดา	๓๔๑
๘. ลักกปัญหสูตร (๒๑)	๓๕๕
เพลงขับกล่อมของปัญจสิขะ คันธรรพบุตร	๓๕๖
ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้า	๓๖๑
เรื่องโคปกเทพบุตร	๓๖๓
ปาติโมกขสังวร(สำรวมในปาติโมกข์)	๓๖๕
อินทริยสังวร(สำรวมอินทริย์)	๓๖๖
เรื่องการได้โสมนัส	๓๘๑
ท้าวสักกะจอมเทพได้ธรรมจักขุ	๓๘๖
๙. มหาสติปัฏฐานสูตร (๒๒)	๓๘๙
อุทเทส	๓๘๙
กายนุปัสสนา	๓๙๙
หมวดลมหายใจเข้าออก	๓๙๙
หมวดอริยาบท	๔๐๑
หมวดสัมปชัญญะ	๔๐๑
หมวดมนสิการสิ่งปฏิกูล	๔๐๓
หมวดปาฐะ ๙ หมวด	๔๐๕
เวทนานุปัสสนา	๔๐๙
จิตตานุปัสสนา	๔๑๙

ธัมมานุปัสสนา	๔๐๑
หมวดนิวรรณ์	๔๐๑
หมวดชั้น	๔๐๓
หมวดอายตนะ	๔๐๕
หมวดโพชฌงค์	๔๐๕

๑๐. ปายาสีราชัญญสูตร (๒๓) ๔๒๑

เรื่องเจ้าปายาสี	๔๒๑
------------------	-----

นัตถิกวาทะ	๔๒๓
------------	-----

อุปมาด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์	๔๒๓
---------------------------------	-----

อุปมาด้วยโจร	๔๒๕
--------------	-----

อุปมาด้วยบุรุษในหลุมอุจจาระ	๔๒๕
-----------------------------	-----

อุปมาด้วยเทพชั้นดาวดึงส์	๔๓๓
--------------------------	-----

อุปมาด้วยคนตาบอดแต่กำเนิด	๔๓๓
---------------------------	-----

อุปมาด้วยสตรีมีครรภ์	๔๓๓
----------------------	-----

อุปมาด้วยคนหลับฝัน	๔๓๕
--------------------	-----

อุปมาด้วยก้อนเหล็กร้อน	๔๔๑
------------------------	-----

อุปมาด้วยการเป่าสังข์	๔๔๕
-----------------------	-----

อุปมาด้วยขลุ่ยผู้บูชาไฟ	๔๔๗
-------------------------	-----

อุปมาด้วยนายกองเกรียน ๒ คน	๔๕๑
----------------------------	-----

อุปมาด้วยคนทูนห่ออุจจาระ	๔๕๕
--------------------------	-----

อุปมาด้วยนักเลงสกา	๔๕๗
--------------------	-----

อุปมาด้วยคนหอบเปลือกป่าน	๔๕๙
--------------------------	-----

เจ้าปายาสีทรงรับสรณคมน	๔๖๑
------------------------	-----

ว่าด้วยยัญพิธี	๔๖๑
----------------	-----

เรื่องอุตตรมาณพ	๔๖๓
-----------------	-----

ปายาสีเทพบุตร	๔๖๕
---------------	-----

คำชี้แจง

การเน้นเพื่อให้ความสำคัญของข้อความ

Level 1 (ความสำคัญระดับที่ 1)

ได้แก่ พุทธวจน หรือ คำกล่าวของบุคคลอื่นที่พระพุทธเจ้ารับรอง หรือ คำกล่าวของบุคคลอื่นที่ยกพุทธวจน ขึ้นกล่าว

Level 2 (ความสำคัญระดับที่ 2)

ได้แก่ คำที่บุคคลอื่น กล่าวคำอ้างถึงว่าจะจะเป็นพุทธวจน และทางผู้รวบรวม ยังไม่สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นพุทธวจนหรือไม่

Level 3 (ความสำคัญระดับที่ 3)

ได้แก่ คำบรรยาย หรือคำประกอบอื่นๆ หรือคำกล่าวของสาวก ที่ไม่ใช่พุทธวจน

Level 4 (ความสำคัญระดับที่ 4)

ได้แก่ หัวข้อย่อยที่มีมาโดยลอยๆ ซึ่งไม่มีในภาษาบาลี ดังตัวอย่าง
(เรื่องสุปปิยปริพาชกกับพรหมทัตตมานพ)

Level 5 (ความสำคัญระดับที่ 5) .

ได้แก่ พระสูตรที่ไม่มีพุทธวจน ให้คงตัวเลขของข้อไว้ พร้อมข้อความช่วงต้น ประมาณ 2 บรรทัด และใส่เครื่องหมาย ...ฯลฯ... จากนั้นตามด้วยข้อความช่วงสุดท้าย (สำหรับภาษาบาลี เปลี่ยน ...ฯลฯ... เป็น ...ฯเปฯ...) ดังตัวอย่าง

ปัญญาในการทรงจำธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว เป็นสุตมยญาณอย่างไร ปัญญาอันเป็นเครื่องทรงจำธรรมที่ได้ฟังมาแล้ว คือ เครื่องรู้ชัดธรรมที่ได้สดับมาแล้วนั้นว่า ธรรมเหล่านี้ควรรู้อะไร ธรรมเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ...ฯลฯ... นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อริยสัจเป็นสุตมยญาณ.

กถั โสดาวธานะ ปญญา สุตมเย ฉาณั อิมะ ธมฺมา อภิญญะยาติ โสดาวธานั ดัมปะชานนา ปญญา สุตมเย ฉาณั อิมะ ธมฺมา ปริญญะยาติ ...ฯเปฯ... อิทํ ทุกขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสัจจุนติ

“อานนท์ ! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า
ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาแล้วลงไปแล้ว
พวกเราไม่มีพระศาสดา ดังนี้
อานนท์ ! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น.
อานนท์ ! ธรรมกิติ วินัยกิติ
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย
ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย
โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.”

ธิดา ไช ปณนุท ตุมหากั เอวมสฺส อติตฺตํ
ปาณํ นตฺถิ ไห สุตฺตาติ น ไช ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ
โย โฉ อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺเขตฺโต
โส โฉ มมจฺจุเยน สุตฺตา มมจฺจุเยน สุตฺตา.

สุตฺตหนุตปิฎก ทีฆนิกายสุต

ทฺติโย ภาค

มหาวคโค

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

มหาปทานสุตฺตํ

[๑]

เอวมเม สุตํ ฯ เอก สมฺมํ ภควา สาวตฺถิยํ วิหริติ เชตวนเ อนาถปิณฑิกสุต อาราม
กเรริฎฺฐิกายํ ฯ อถ โข สมฺพหุลานํ ภิกฺขุณํ ปจฺจกตฺตํ ปิณฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ กเรริมณฺฑลมาเพ
สนฺนิพนฺนํ สนฺนิปตฺตานํ ปุพฺเพนิวาสปฏิสํยุตฺตา ฐมฺมี กถา อุทฺปาติ อิตฺติปิ ปุพฺเพนิวาส
อิตฺติปิ ปุพฺเพนิวาสิตฺติ ฯ อสุสฺสตี โข ภควา ทิพฺพาย โสธธาตฺยา วิสุทฺธาย อตฺติกฺกนฺตมานุสํกาย
เตสํ ภิกฺขุณํ อิมํ กถาสลฺลาปํ ฯ อถ โข ภควา อญฺญาสาสนา เยน กเรริมณฺฑลมาโพ เตนุปลงฺกมิ
อุปลงฺกมิตฺวา ปณฺณตฺตาสเน นิสิตฺติ ฯ นิสฺซชฺช โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสํ กาย นุตฺตํ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตฺตาติ ฯ เอวํ วุตฺเต เต ภิกฺขุ
ภควนฺตํ เอตทวโจ อธิ ภนฺเต อมฺหากํ ปจฺจกตฺตํ ปิณฑปาตปฏิกฺกนฺตานํ กเรริมณฺฑลมาเพ
สนฺนิสินฺนํ สนฺนิปตฺตานํ ปุพฺเพนิวาสปฏิสํยุตฺตา ฐมฺมี กถา อุทฺปาติ อิตฺติปิ ปุพฺเพนิวาส
อิตฺติปิ ปุพฺเพนิวาสิตฺติ อโย โข โน ภนฺเต อนฺตรากถา วิปฺปกตา อถ ภควา อนฺุปฺปตฺโตติ ฯ
อิจฺเจยฺยถ โน ตฺวเมห ภิกฺขเว ปุพฺเพนิวาสปฏิสํยุตฺตํ ฐมฺมี กถํ โสตฺถนฺติ ฯ เอตฺตสฺส ภควา
กาโล เอตฺตสฺส สุตฺต กาโล ยํ ภควา ปุพฺเพนิวาสปฏิสํยุตฺตํ ฐมฺมี กถํ กเรยฺย ภควโต วจนํ^๑
สุตฺวา ภิกฺขุ ฐาเรตฺตสนฺตํ ฯ เตนหิ ภิกฺขเว สุณฺณํ สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิตฺตสํมิตฺติ ฯ เอวํ
ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสุสฺสํ ฯ ภควา เอตทวโจ อิตฺโต โส ภิกฺขเว เอกนฺวโต
กปฺโป^๒ ยํ วิปฺสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุทฺปาติ ฯ อิตฺโต โส ภิกฺขเว เอกตฺติโส
กปฺโป^๓ ยํ สิจิ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุทฺปาติ ฯ ตสฺมีเยว โข ภิกฺขเว เอกตฺติโส
กปฺเป เวสฺสฏฺฐ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุทฺปาติ ฯ อิมสฺมีเยว โข ภิกฺขเว ภาทฺทกปฺเป
กกุสฺสนฺโธ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก อุทฺปาติ ฯ อิมสฺมีเยว โข ภิกฺขเว ภาทฺทกปฺเป

๑ ม. วาจนฺตปฺปํ น ทิสฺสตี ฯ

๒ ป. ม. เอกนฺวตฺติกปฺเป ฯ

๓ ป. ม. เอกตฺติสกปฺเป ฯ

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม ๒

ทีฆนิกาย มหาวรรค

ขออนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

๑. มหาปทานสูตร (๑๔)

เรื่องเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

[๑]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ กุฏิ ใกล้เคียงแม่น้ำ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ฯ

ครั้งนั้น ภิกษุมารูป ในเวลาปัจฉิมภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้เคียงแม่น้ำ เกิดสนทนาธรรมกันขึ้นเกี่ยวกับบุพเพนิวาสว่า บุพเพนิวาส บุพเพนิวาส ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ทรงสดับถ้อยคำเจรจาอันนี้ของภิกษุเหล่านั้น ด้วยพระทิพยโสตธาตุอันบริสุทธิ ล่วงโสตของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังโรงกลมใกล้เคียงแม่น้ำ ประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสประทับนั่งแล้ว ถามภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งประชุมสนทนาอะไรกัน เรื่องอะไรที่พวกเธอพูดค้ำไว้ เมื่อตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ ในเวลาปัจฉิมภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว ได้นั่งประชุมกันในโรงกลมใกล้เคียงแม่น้ำแล้ว เกิดสนทนาธรรมกันขึ้นเกี่ยวกับบุพเพนิวาสว่า บุพเพนิวาส บุพเพนิวาส แม้ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนี้แลที่พวกข้าพระองค์พูดค้ำไว้ พอดีพระองค์เสด็จมาถึง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอปรารถนาหรือไม่ ที่จะฟังธรรมมีกถาซึ่งเกี่ยวกับบุพเพนิวาส

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เป็นการสมควรแล้ว ที่พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงกระทำธรรมมีกถาซึ่งเกี่ยวกับบุพเพนิวาส ข้าแต่พระสุคต เป็นการสมควรแล้ว ที่ พระผู้มีพระภาคจะพึงทรงกระทำธรรมมีกถา ซึ่งเกี่ยวกับบุพเพนิวาส ภิกษุทั้งหลายได้ฟัง พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จักได้ทรงจำไว้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้นพวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเถิด เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพุทธพจน์นี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นับแต่เมื่อ ๔๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก นับแต่เมื่อ ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

โกนาคมน โภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โลเก อุทฺปาติ ฯ อิมสฺมีเยว โข ภิกฺขเว ภทฺทกปฺเป
 กสฺสโป ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โลเก อุทฺปาติ ฯ อิมสฺมีเยว โข ภิกฺขเว ภทฺทกปฺเป
 อหํ เอตฺรหิ อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โลเก อุปฺปนฺโน ฯ

[๒]

วิปสฺสี ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ ขตฺติโย ชาตฺยา อโหสิ ขตฺติยกุลเ
 อุทฺปาติ ฯ ลีจี ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ ขตฺติโย ชาตฺยา อโหสิ ขตฺติยกุลเ
 อุทฺปาติ ฯ เวสฺสฏฺฐ ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ ขตฺติโย ชาตฺยา อโหสิ ขตฺติยกุลเ
 อุทฺปาติ ฯ กุสฺนฺโธ ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ พฺราหฺมณเ ชาตฺยา อโหสิ
 พฺราหฺมณกุลเ อุทฺปาติ ฯ โกนาคมน ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ พฺราหฺมณเ
 ชาตฺยา อโหสิ พฺราหฺมณกุลเ อุทฺปาติ ฯ กสฺสโป ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ
 พฺราหฺมณเ ชาตฺยา อโหสิ พฺราหฺมณกุลเ อุทฺปาติ ฯ อหํ ภิกฺขเว เอตฺรหิ อรหํ สมมา-
 สมพุทฺธํ ขตฺติโย ชาตฺยา อโหสิ ขตฺติยกุลเ อุปฺปนฺโน ฯ

[๓]

วิปสฺสี ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โกณฺฑนฺโณ โคตฺเตน อโหสิ ฯ ลีจี
 ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โกณฺฑนฺโณ โคตฺเตน อโหสิ ฯ เวสฺสฏฺฐ ภิกฺขเว ภควา
 อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โกณฺฑนฺโณ โคตฺเตน อโหสิ ฯ กุสฺนฺโธ ภิกฺขเว ภควา อรหํ
 สมมาสมพุทฺธํ กสฺสโป โคตฺเตน อโหสิ ฯ โกนาคมน ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ
 กสฺสโป โคตฺเตน อโหสิ ฯ กสฺสโป ภิกฺขเว ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธํ กสฺสโป โคตฺเตน
 อโหสิ ฯ อหํ ภิกฺขเว เอตฺรหิ อรหํ สมมาสมพุทฺธํ โคตโม โคตฺเตน อโหสิ ฯ

[๔]

วิปสฺสีสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส อสฺสิดิวสฺสสหฺสฺสานิ อายุปฺปมาณํ
 อโหสิ ฯ ลีจีสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส สตฺตฺติวสฺสสหฺสฺสานิ อายุปฺปมาณํ
 อโหสิ ฯ เวสฺสฏฺฐสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส สฏฺฐจิวสฺสสหฺสฺสานิ อายุปฺปมาณํ

พระนามว่าสิจี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า เวสสกุ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในภัททกัปนี้แหละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในภัททกัปนี้แหละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในภัททกัปนี้แหละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ในภัททกัปนี้แหละ เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้อุบัติขึ้นแล้วในโลกฯ

ประวัติของพระวิปัสสีพระพุทธเจ้า

[๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในชาติตยสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิจี ได้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในชาติตยสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสกุ ได้เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในชาติตยสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ได้เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในพราหมณสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ ได้เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในพราหมณสกุล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ได้เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ ทรงอุบัติในพราหมณสกุล ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ได้เป็นกษัตริย์โดยชาติ อุบัติใน ชาติตยสกุล ฯ

[๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เป็นโกณฑัญญโคตร
 พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิจี เป็นโกณฑัญญโคตร
 พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสกุ เป็นโกณฑัญญโคตร
 พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ เป็นกัสสปโคตร
 พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมนะ เป็นกัสสปโคตร
 พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ เป็นกัสสปโคตร

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ เป็นโคตมโคตร ฯ

[๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิจี ประมาณ

[५]

[၆]

๑ ม. ย. โสณุตฺตโร ๑

๘๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ประมาณ ๖๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ประมาณ ๔๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคนะ ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ปี พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ ปี ดูกรภิกษุทั้งหลาย ชนมาของเรา ในบัดนี้มีประมาณ น้อยนิดเดียว ผู้ที่มีชีวิตอยู่อย่างนาน ก็เพียง ๑๐๐ ปี บางทีก็น้อยกว่าบ้าง มากกว่าบ้าง ฯ

[๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ตรัสรู้ที่ควงไม้แฉฝอย พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ตรัสรู้ที่ควงไม้กุ่มบก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ตรัสรู้ที่ควงไม้สาละ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ ตรัสรู้ที่ควงไม้ซึก พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคนะ ตรัสรู้ที่ควงไม้มะเดื่อ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ตรัสรู้ที่ควงไม้ไทร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ตรัสรู้ที่ควงไม้โพธิ์ ฯ

[๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี มีพระฉันทะและพระตีสสะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี มีพระอภิภูและพระสัมภวะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู มีพระโสณะและพระอุตตระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ มีพระวิฐุระและพระสัทธชีวะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าโกนาคนะ มีพระภิกขุโยสะและ พระอุตตระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ มีพระตีสสะและพระภารทวาชะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราในบัดนี้ มีสารีบุตรและโมคคัลลานะ เป็นคู่อัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ฯ

[๗]

วิปัสสิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตโย สาวกานํ สนฺนิปาตา
 อหํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ อญฺจุสญฺจิภิกฺขุสฺสทสฺสํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต
 อโหสิ ภิกฺขุสฺสทสฺสํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ อสํติภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ วิปัสสิสฺส
 ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิมํ ตโย สาวกานํ สนฺนิปาตา อหํ สพฺเพสํเยว
 จินฺนาสวานํ ฯ ลีขิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตโย สาวกานํ สนฺนิปาตา
 อหํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ ภิกฺขุสฺสทสฺสํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ
 อสํติภิกฺขุสฺสทสฺसानิ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สดฺตติภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ ลีขิสฺส ภิกฺขเว
 ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิมํ ตโย สาวกานํ สนฺนิปาตา อหํ สพฺเพสํเยว
 จินฺนาสวานํ ฯ เวสฺสฏฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตโย สาวกานํ สนฺนิปาตา
 อหํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ อสํติภิกฺขุสฺสทสฺसानิ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต
 อโหสิ สดฺตติภิกฺขุสฺสทสฺसानิ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สญฺจิภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ
 เวสฺสฏฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิมํ ตโย สาวกานํ สนฺนิปาตา
 อหํ สพฺเพสํเยว จินฺนาสวานํ ฯ กกุสนฺธสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโง
 สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ จตฺตาฬิภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ กกุสนฺธสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อหํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สพฺเพสํเยว จินฺนาสวานํ ฯ
 โกนาคมนฺสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ
 ตีสภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ โกนาคมนฺสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อหํ อโง
 สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สพฺเพสํเยว จินฺนาสวานํ ฯ กสฺสปฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ วิสติภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ กสฺสปฺส ภิกฺขเว
 ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อหํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สพฺเพสํเยว
 จินฺนาสวานํ ฯ มยฺหํ ภิกฺขเว เอตฺรหิ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ อพฺพมเตพฺसानิ
 ภิกฺขุสฺสทสฺसानิ ฯ มยฺหํ ภิกฺขเว อหํ อโง สาวกานํ สนฺนิปาโต อโหสิ สพฺเพสํเยว จินฺนาสวานํ ฯ

[၈]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

การประชุมกันแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้มีสามครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป สาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ซึ่งได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งสิ้น

คุณกรภิกษุทั้งหลาย

การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า
 ลีจี ได้มีสามครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกขุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวก
 ประชุมกันเป็นจำนวนภิกขุแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนภิกขุ
 เจ็ดหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าลีจี ซึ่งได้ประชุม
 กันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนเป็นพระชีนาสพทั้งสิ้น

คุณกรภิกษุทั้งหลาย

การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า เวสสภู ได้มีสามครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ซึ่งได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งสิ้น

คุณกรภิกษุทั้งหลาย

การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กุตุสันตะ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวนภิกษุสี่หมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากุตุสันตะ ซึ่งได้ประชุมกันครั้งนี้ ถ้วนเป็นพระจีณาสพทั้งสิ้น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โจนาคมนะ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวนภิกษุสามหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โจนาคมนะ ซึ่งได้ประชุมกันครั้งนี้ ล้วนเป็นพระชีนาสพทั้งสิ้น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวนภิกษุสองหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ที่ได้ประชุมกันครั้งนี้ ล้วนเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งสิ้น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

[๘]

วิปัสสิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโสโก นาม ภิกฺขเว
 อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคูปฏฺฐาโก ๑ สีขิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
 เขมฺมงฺโกโร นาม ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคูปฏฺฐาโก ๑ เวสฺสฏฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อุปฺสนโค^๑ นาม ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคูปฏฺฐาโก ๑ กกุสฺนธฺส
 ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส วุฑฺฒิช^๒ นาม ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ
 อคฺคูปฏฺฐาโก ๑ โจนาคมนสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส โสถฺถิช^๓ นาม
 ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคูปฏฺฐาโก ๑ กสฺสปสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
 สพฺพมิตฺโต นาม ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคูปฏฺฐาโก ๑ มยฺหิ ภิกฺขเว เอตฺรหิ อานนฺโท
 นาม ภิกฺขุ อุปฏฺฐาโก อโหสิ อคฺคูปฏฺฐาโก ๑

[๙]

วิปัสสิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส พนฺธุมา^๔ นาม ราชา ปิตา
 อโหสิ พนฺธุมฺมตี นาม เทวี มาตา อโหสิ ชเนตฺติ^๕ พนฺธุมฺมสฺส รมฺโฆ พนฺธุมฺมตี นาม นคร
 ราชธานี อโหสิ ๑ สีขิสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อรุโณ นาม ราชา
 ปิตา อโหสิ ปภาวตี นาม เทวี มาตา อโหสิ ชเนตฺติ อรุณสฺส รมฺโฆ อรุณวตี นาม นคร
 ราชธานี อโหสิ ๑ เวสฺสฏฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สุปฺปตีโต นาม
 ราชา ปิตา อโหสิ ยสวตี นาม เทวี มาตา อโหสิ ชเนตฺติ สุปฺปตีตสฺส รมฺโฆ อนนฺม
 นาม นคร ราชธานี อโหสิ ๑ กกุสฺนธฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
 อคฺคิทฺตโต นาม พุราหฺมณฺโณ ปิตา อโหสิ วิสาขา นาม พุราหฺมณฺณี มาตา อโหสิ ชเนตฺติ ๑
 เตน โข ปน ภิกฺขเว สมฺเยน เขโม นาม ราชา อโหสิ เขมสฺส รมฺโฆ เขมวตี นาม นคร
 ราชธานี อโหสิ ๑ โจนาคมนสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ยลฺลทตฺโต
 นาม พุราหฺมณฺโณ ปิตา อโหสิ อุตฺตรา นาม พุราหฺมณฺณี มาตา อโหสิ ชเนตฺติ ๑ เตน โข
 ปน ภิกฺขเว สมฺเยน โสโก นาม ราชา อโหสิ โสภสฺส รมฺโฆ โสภวตี นาม นคร ราชธานี
 อโหสิ ๑ กสฺสปสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส พุรฺหมทตฺโต นาม พุราหฺมณฺโณ
 ปิตา อโหสิ ธนวตี นาม พุราหฺมณฺณี มาตา อโหสิ ชเนตฺติ ๑ เตน โข ปน ภิกฺขเว สมฺเยน
 กิถี^๕ นาม ราชา อโหสิ กิถิสฺส รมฺโฆ พาราณสี นาม นคร ราชธานี อโหสิ ๑ มยฺหิ

๑ ย. อุปฺสนโก ๑

๒ ม. ย. พุฑฺฒิช ๑

๓ ป. พนฺธุโม ๑

๔ ม. ชเนตฺติ ๑ อิโต ปรี อธิสเมว ๑

๕ ม. กิถิ ๑

การประชุมกันแห่งสาวกของเราในบัดนี้ ได้มีครั้งเดียว มีจำนวนภิกษุหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบลรูป สาวกของเราซึ่งได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนเป็นพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้า

[๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุชื่อว่าอโศกะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ภิกษุชื่อว่าเขมิงกระ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ภิกษุชื่อว่าอุปสันตะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ภิกษุชื่อว่าวุฑฺฒิชะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ภิกษุชื่อว่าโสติดิชะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาत्मะ ภิกษุชื่อว่าสัพพมิตตะ เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ชื่อว่าอานนท์ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของเราในบัดนี้

[๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระนามว่าพันธุมะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าพันธุมดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี พระนครชื่อว่าพันธุมดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมะ พระราชาพระนามว่าอรุณะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าปภาวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี พระนครชื่อว่าอรุณวดี ได้เป็นราชธานีของ พระเจ้าอรุณะ พระราชาพระนามว่าสุปปตีตะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่ายสวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู พระนครชื่อว่า อโนมะ ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าสุปปตีตะ พราหมณ์ชื่อว่าอัคคิทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณ์ชื่อว่าวิสาखा เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากกุสันธะ ภิกษุทั้งหลาย ก็พระราชาพระนามว่าเขมะ ได้มีแล้ว โดยสมัยนั้นแล พระนครชื่อว่าเขมวดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าเขมะ พราหมณ์ชื่อว่ายัญญทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณ์ชื่อว่าอุตตรา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาत्मะ ก็พระราชาพระนามว่าอโศกะ ได้มีแล้ว โดยสมัยนั้นแล พระนครชื่อว่าโสภวดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าอโศกะ พราหมณ์ชื่อว่าพรหมทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณ์ชื่อว่าชนวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ ก็พระราชาพระนามว่ากิงกี ได้มีแล้ว โดยสมัยนั้นแล พระนครชื่อว่าพาราณสี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้ากิงกี ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระนามว่า สุทโธทนะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า มายา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของเราในบัดนี้ พระนครชื่อว่า กบิลพัสดุ์ ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าสุทโธทนะ พระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้แล้วเสด็จออกจากอาสนะ เสด็จเข้าพระวิหาร

ภิกขเว เอตริหิ สุทฺธโรทโน นาม ราชา ปิตา อโหสิ มายา^๑ นาม เทวี มาตา อโหสิ ชนตฺตํ
กปีถวตฺถํ นาม นครํ ราชธานี อโหสิตํ ฯ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน สุกโต
อุฏฺฐายาสนา วิหารํ ปาวิสิ ฯ

[๑๐]

อลโห เตสํ ภิกฺขุณฺ อจิริปุกฺกนฺตสฺส ภควโต อยมนฺตรากถา อุทปาติ อจฺฉริยํ อาวุโส
อพฺภุตํ อาวุโส ตถาคคสฺส มหิตฺธิกตา มหานุภาวตา ยตฺร หิ นาม ตถาคโต อตีเต พุทฺธ
ปรินิพฺพุเต จินฺนปฺปณฺเจ จินฺนวณฺณเม ปริยาทินฺนวณฺณเณ สพฺพพุทฺธขวี่ติวตฺเต ชาติโตปิ
อนุสฺสรสฺสตี นามโตปิ อนุสฺสรสฺสตี โคตฺตโตปิ อนุสฺสรสฺสตี อายุปฺปมาณโตปิ อนุสฺสรสฺ-
สตี สาวกยฺกโตปิ อนุสฺสรสฺสตี สาวกสฺสนิปาตโตปิ อนุสฺสรสฺสตี เอวํชฺจา เต ภควนฺโต
อเหตุํ อิติปิ เอวํนามา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํโกตฺตา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ
เอวํสีลา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํธมฺมา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํปณฺญา เต
ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํวิหารี เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหตุํ
อิตฺตีปิ ๑ ก็ นุ โข อาวุโส ตถาคคสฺสเสว นุ โข เอสา ธรรมชาตฺถ สุปฺปฏิวิทฺธา ยสฺสา
ธรรมชาตฺถยา สุปฺปฏิวิทฺธตฺตา ตถาคโต อตีเต พุทฺธ ปรินิพฺพุเต จินฺนปฺปณฺเจ จินฺนวณฺณเม
ปริยาทินฺนวณฺณเณ สพฺพพุทฺธขวี่ติวตฺเต ชาติโตปิ อนุสฺสรตี นามโตปิ อนุสฺสรตี โคตฺตโตปิ
อนุสฺสรตี อายุปฺปมาณโตปิ อนุสฺสรตี สาวกยฺกโตปิ อนุสฺสรตี สาวกสฺสนิปาตโตปิ
อนุสฺสรตี เอวํชฺจา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํนามา ฯ เอวํโกตฺตา ฯ เอวํสีลา ฯ เอวํธมฺมา
ฯ เอวํปณฺญา ฯ เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิตฺตีปิ อุตฺทาหุ เทวตา ตถาคคสฺส
เอตมตฺถํ อาโรเจตฺถ เยน ตถาคโต อตีเต พุทฺธ ปรินิพฺพุเต จินฺนปฺปณฺเจ จินฺนวณฺณเม
ปริยาทินฺนวณฺณเณ สพฺพพุทฺธขวี่ติวตฺเต ชาติโตปิ อนุสฺสรตี นามโตปิ อนุสฺสรตี โคตฺตโตปิ
อนุสฺสรตี อายุปฺปมาณโตปิ อนุสฺสรตี สาวกยฺกโตปิ อนุสฺสรตี สาวกสฺสนิปาตโตปิ
อนุสฺสรตี เอวํชฺจา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิติปิ เอวํนามา ฯ เอวํโกตฺตา ฯ เอวํสีลา ฯ
เอวํธมฺมา ฯ เอวํปณฺญา ฯ เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อเหตุํ อิตฺตีปิ ๑ อยฺเมจ หิ^๒
เตสํ ภิกฺขุณฺ อนฺตรากถา วิปฺปกตา โหติ ฯ

[๑๑]

อลโห ภควา สายณฺหสมมํ ปฏฺฐิสถฺธานา วุณฺณจิตฺเต เยน กเรริมณฺฑลมาโพ เตนุสสงฺกมิ
อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน นิสีทึ ๑ นิสชฺช โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ กาย นุตฺถ
ภิกฺขเว เอตริหิ กถาย สมนิสินฺนา กา จ ปน โว อนฺตรากถา วิปฺปกตาติ ๑ เอวํ วุตฺเต เต
ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจํ อิท ภาณเต อมฺหากํ อจิริปุกฺกนฺตสฺส ภควโต อยมนฺตรากถา

๑ โป. มหามาชา ฯ

๒ ม. ย. หิ ๑

[๑๐]

ครั้งนั้นแล เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลักไปแล้วไม่นาน ภิกษุเหล่านั้นได้สนทนากันขึ้นในระหว่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์ผู้มีอายุทั้งหลาย ไม่เคยมีแล้ว ผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตต้องทรง มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก จึงจักทรงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดย คู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระนามเช่นนี้ แม้ด้วย เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระโคตรเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระนามเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระโคตรเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระปัญญาเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีวิหารธรรมเช่นนี้ แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีวิมุตติเช่นนี้ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นอย่างไรหนอแล พระตถาคตพระองค์เดียวจึงทรงแทงตลอดธรรมธาตุนี้ เพราะเหตุที่พระตถาคตทรงแทงตลอดธรรมธาตุแล้ว ละนั้น จึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลาย ที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีพระโคตรเช่นนี้ มีศีลเช่นนี้ มีธรรมเช่นนี้ มีพระปัญญาเช่นนี้ มีวิหารธรรมเช่นนี้ มีวิมุตติเช่นนี้ ดังนี้ หรือว่า เพราะความข้อนี พวกเทวดาได้กราบทูลแด่พระตถาคต พระตถาคตจึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีพระโคตรเช่นนี้ มีศีลเช่นนี้ มีธรรมเช่นนี้ มีพระปัญญาเช่นนี้ มีวิหารธรรมเช่นนี้ มีวิมุตติเช่นนี้ ก็ภิกษุเหล่านั้น ยังค้างการสนทนากันอยู่ตรงนี้ ฯ

[๑๑]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากที่ประทับพักผ่อนในเวลาเย็น เสด็จตรงไปยังโรงใกล้หมู่บ้านแล้วประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ แล้วพระผู้มีพระภาคตรัสเรียก ภิกษุทั้งหลายมาว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งประชุมสนทนาอะไรกัน เรื่องอะไร ที่พวกเธอพูดค้างไว้ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถามดังนี้ ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลักไปแล้วไม่นาน พวกข้าพระองค์ได้สนทนากันขึ้นในระหว่างนี้ว่า น่าอัศจรรย์ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ไม่เคยมีแล้ว ท่านผู้มีอายุทั้งหลายพระตถาคตจะต้องทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก จึงจักทรงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมที่ทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวัฏฏะอันตัดแล้ว ทรงครอบงำวัฏฏะแล้ว ล่วงสรรพทุกข์ได้แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดย

๑ ม. โหติ ฯ

๒ ม. เอกนวุติกปฺเป ฯ

ประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ ฯลฯ มีวิมุตติเช่นนี้ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย เป็นอย่างไรหนอแล พระตถาคตพระองค์เดียว จึงทรงแทงตลอด ธรรมชาตินี้ เพราะเหตุที่พระตถาคตทรงแทงตลอดธรรมชาติแล้วละนั้น จึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวิมุตติอันตัดแล้ว ทรงครอบงำวิมุตติแล้ว ถ่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีพระโคตรเช่นนี้ มีศีลเช่นนี้ มีธรรมเช่นนี้ มีพระปัญญาเช่นนี้ มีวิหารธรรมเช่นนี้ มีวิมุตติเช่นนี้ หรือว่า เพราะความข้อนี พวกเทวดาได้กราบทูลแด่พระตถาคต พระตถาคตจึงทรงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวิมุตติอันตัดแล้ว ครอบงำวิมุตติแล้ว ถ่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม ฯลฯ แม้โดยประชุมแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ ฯลฯ มีวิมุตติเช่นนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องนี้แลที่พวกข้าพระองค์พูดค้างไว้ พอดีพระผู้มีพระภาคเสด็จมาถึง ฯพระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ตถาคตแทงตลอด ธรรมชาติแล้ว ละนั้น ตถาคตจึงระลึกได้ถึงพระพุทธรเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวิมุตติอันตัดแล้ว ครอบงำวิมุตติแล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้มีพระนามเช่นนี้ ฯลฯ มีวิมุตติเช่นนี้ ความข้อนี แม้พวกเทวดาก็ได้กราบทูลแด่ตถาคต ตถาคตจึงระลึกได้ ถึงพระพุทธรเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ซึ่งปรินิพพานแล้ว ตัดธรรมเครื่องทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว มีวิมุตติอันตัดแล้ว ครอบงำวิมุตติแล้ว ถ่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม ฯลฯ แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงได้มีพระชาติเช่นนี้ มีพระนามเช่นนี้ มีวิมุตติเช่นนี้ ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอปรารถนาหรือไม่ ที่จะฟังธรรมิกถาซึ่งเกี่ยวกับบุพเพนิวาสโดยยิ่งกว่าประมาณ ภิกษุเหล่านั้นได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เป็นกาลสมควรแล้ว ข้าแต่พระสุคต เป็นกาลสมควรแล้วที่พระผู้มีพระภาค จะฟังทรงกระทำ ธรรมิกถาซึ่งเกี่ยวกับบุพเพนิวาส โดยยิ่งกว่าประมาณ

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้วจักได้ทรงจำไว้ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าอย่างนั้น พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดีเราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธรพจน์นี้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นับแต่ขึ้นไป ๕๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เสด็จอุบัติแล้วในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติแล้ว ในชาติตติยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณ ๘๐,๐๐๐ ปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้แคฝอย มีพระฉันทะ และ พระคิสาสะ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ การประชุมแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้มีแล้ว ๓ ครั้ง ครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ ปาณฺดฺริยา มฺเถ อภิสมฺพุทฺธํ ฯ วิปสฺสึสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ขณฺฑติสฺสํ นาม สวากฺยํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทญฺจํ ฯ วิปสฺสึสฺส ภิกฺขเว
 ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตโย สวากานํ สนฺนิปาตา อหฺลํ เอโก สวากานํ
 สนฺนิปาโต อโหสิ อญฺจสญฺจิกฺขุสฺสทสฺสสฺสํ เอโก สวากานํ สนฺนิปาโต อโหสิ ภิกฺขุสฺส-
 ทสฺสสฺสํ เอโก สวากานํ สนฺนิปาโต อโหสิ อสํติภิกฺขุสฺสทสฺสสฺสํ ฯ วิปสฺสึสฺส ภิกฺขเว ภควโต
 อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิมํ ตโย สวากานํ สนฺนิปาตา อหฺลํ สพุเพสฺสเยว จินฺนํ สวณํ ฯ
 วิปสฺสึสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโสโก นาม ภิกฺขุ อุปฺปจฺจาโก อโหสิ
 อคฺคอุปฺปจฺจาโก ฯ วิปสฺสึสฺส ภิกฺขเว ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส พนฺธุมา นาม ราช-
 ปิตา อโหสิ พนฺธุมฺมตี นาม เทวี มาตา อโหสิ ชเนตฺตี พนฺธุมฺมสฺส ญฺโณ พนฺธุมฺมตี นาม
 นครํ ราชธานี อโหสิ ฯ

[๑๒]

อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส โพรหิตฺตโต ตฺสิตา กายา จวิตฺวา สโต สมฺปชาโน มาตุ กุจฺฉี
 โอกฺกมึ ฯ อยเมตฺถ ฌมฺมตา ฯ

[๑๓]

ฌมฺมตา เอกา ภิกฺขเว ยทา โพรหิตฺตโต ตฺสิตา กายา จวิตฺวา มาตุ กุจฺฉี โอกฺกมตี ฯ
 อถ สเทวเก โลเก สมารเก สพุรฺหมเก สสฺสสมณฺพราหฺมณฺนิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย
 อุปฺปมาโณ โอฟาโร^๑ โอภาโส โลเก ปาตุภวติ อติภุมฺเมว^๒ เทวานํ เทวานุภาวํ ฯ ยปิ ตา
 โลกนฺตริกา อฆา อสฺสฺวตา [^๓] ตมิสา ยตฺถปิเม จนฺทิมสฺสุริยา เอวฺมหิพุทฺธิกา เอวฺมทานุภาวา
 อาภาย นานุโณนฺติ ตตฺถปิ อุปฺปมาโณ โอฟาโร โอภาโส ปาตุภวติ อติภุมฺเมว เทวานํ
 เทวานุภาวํ ฯ ยปิ ตตฺถ สตฺตา อุปฺปนา เตปิ เตโนภาเสน อณฺณมณฺณํ สณฺขานนฺติ อณฺเณปี
 กิร โภ สนฺติ สตฺตา อิธูปฺปนาติ ฯ อยญจ ทสฺสทสฺสึ โลกาตฺถ สจฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ
 สมฺปเวเชติ อุปฺปมาโณ จ โอฟาโร โอภาโส โลเก ปาตุภวติ อติภุมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ
 ฯ อยเมตฺถ ฌมฺมตา ฯ

[๑๔]

ฌมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพรหิตฺตโต มาตุ กุจฺฉี โอกฺกนฺโต โหติ จตฺตาริ^๔
เทวปุตฺตา จตฺตาทิสฺส^๕ รกฺขาย อุปฺกจฺจนฺติ มา นํ โพรหิตฺตํ วา โพรหิตฺตมาตฺรํ วา มนุสฺสํ

๑ ย. อุพาโร ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๒ ย. อติภุมม ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๓ ม. ย. อนุการา ฯ

๔ ม. ย. นํ ฯ

๕ ม. จตฺตาทิสฺส ฯ

ภิกษุทั้งหลาย พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ซึ่งได้ประชุมกัน ทั้ง ๓ ครั้งนี้ ล้วนเป็นพระฉินาสพทั้งสิ้น คูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อว่าโสกะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี คูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชาพระนามว่าพันธุมา เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าพันธุมาดี เป็นพระชนนี บังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าพันธุมาดี ได้เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา ฯ

กถาธรรมดาของพระโพธิสัตว์ ๑๖ ประการ

[๑๒]

คูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระโพธิสัตว์พระนามว่าวิปัสสี จุตจากชั้นดุสิตแล้ว มีพระสติสัมปชัญญะ เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา ขื่อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๓]

คูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ เมื่อใดพระโพธิสัตว์จุตจากชั้นดุสิต เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดาเมื่อนั้น ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ แสงสว่างอันยิ่ง ไม่มีประมาณปรากฏในโลก ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ช่องว่างซึ่งอยู่ที่สุดโลก มิได้ถูกอะไรปกปิดไว้ ที่มีดมิดกิดิ สถานที่ที่พระจันทร์และพระอาทิตย์เหล่านี้ ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากปานนี้ ส่องแสงไป ไม่ถึงกิดิ ในที่ทั้งสองชนิดนั้น แสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ถึงสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในสถานที่เหล่านั้น ก็จำกันและกันได้ด้วยแสงนั้น ว่า พ่อเฮ้ย ได้ยินว่า ถึงสัตว์พวกอื่นที่เกิดในนี้ก็มิได้อยู่เหมือนกัน ทั้งหมดโลก ธาตุนี้ย่อมหวั่นไหว สะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏในโลกล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ขื่อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๔]

คูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ พระมารดา เทวบุตร ๔ องค์ ย่อมเข้าไปรักษาทิศทั้ง ๔ โดยตั้งใจว่า ใครๆ คือ มนุษย์ หรือ อมนุษย์ก็ตาม อย่าเบียดเบียนพระโพธิสัตว์ หรือพระมารดาของพระโพธิสัตว์นั้นได้ ขื่อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

วา อมฺนุสฺโส วา โกจิ^๑ วิเหเสตีติ ฯ อยเมตถ ฌมฺมตา ฯ

[๑๕]

ฌมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสตุโต มาตุ กุจฺณี โอกฺกนฺโต โหติ ปกฺติยา สีลวดี
โพธิสตุตมาตา โหติ วิรตา ปาณาติปาตา วิรตา อทินฺนาทานา วิรตา กาเมสุมิฉาจारा วิรตา
มฺสาวาทา วิรตา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา ฯ อยเมตถ ฌมฺมตา ฯ

[๑๖]

ฌมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสตุโต มาตุ กุจฺณี โอกฺกนฺโต โหติ น โพธิสตุตมาตุ
ปุริเสสฺส มานสํ อุปฺปชฺชติ กามคฺคฺคฺคํ อนฺติกฺกมนิยา ว^๒ โพธิสตุตมาตา โหติ เกณจิ
ปุริเสน รตฺตจิตฺเตน ฯ อยเมตถ ฌมฺมตา ฯ

[๑๗]

ฌมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสตุโต มาตุ กุจฺณี โอกฺกนฺโต โหติ ลาภินี
โพธิสตุตมาตา โหติ ปญฺจนํ กามคฺคฺคํ ฯ सा पञ्चहि कामकुण्हेहि सम्पत्तिता समङ्किण्डा
ปริจาเรตีติ ฯ อยเมตถ ฌมฺมตา ฯ

[๑๘]

ฌมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสตุโต มาตุ กุจฺณี โอกฺกนฺโต โหติ น โพธิสตุตมาตุ
โกจิเทว อาพาโห อุปฺปชฺชติ สฺวฉินี โพธิสตุตมาตา โหติ อภิณฺตกาเย โพธิสตุตตฺตํ
โพธิสตุตมาตา ติโรกฺขณิกํ ปสฺสตี สพฺพกฺคฺคํ^๓ อหีนินฺทริยํ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว
มณฺเฑปุริโย สุโก ชาติมา อฏฺฐัสโส สุปฺริกมฺมกโต อจฺโฆ วิปฺปสนฺโน สพฺพาการสมฺปนฺโน
ตฺตรสฺส สุตฺตํ อาวตฺตํ นิลํ วา ปีตํ วา โลหิตกํ^๔ วา โอทาตํ วา ปณฺฑิตฺตํ วา ตเมนํ
จกฺขุมา ปุริโส หตฺถสฺส กริตฺวา ปจฺจเวกฺเขยฺย อโย โฆ มณฺเฑปุริโย สุโก ชาติมา อฏฺฐัสโส
สุปฺริกมฺมกโต อจฺโฆ วิปฺปสนฺโน สพฺพาการสมฺปนฺโน ตฺตรสฺส^๕ สุตฺตํ อาวตฺตํ นิลํ วา ปีตํ วา
โลหิตกํ วา โอทาตํ วา ปณฺฑิตฺตํ วา เอวเมว โฆ ภิกฺขเว ยทา โพธิสตุโต มาตุ กุจฺณี
โอกฺกนฺโต โหติ น โพธิสตุตมาตุ โกจิเทว อาพาโห อุปฺปชฺชติ สฺวฉินี โพธิสตุตมาตา โหติ

๑ ม. ย. วา ฯ

๒ ม. ย. จ ฯ

๓ ป. ย. สพฺพกฺคฺคํ ฯ

๔ ม. ย. โลหิตํ ฯ

๕ ม. ย. ตฺตริตํ ฯ

[๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์โดยปรกิตรงศีล จดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จดเว้นจากการลักทรัพย์ จดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม จดเว้นจากการกล่าวเท็จ จดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัย อันเป็นฐานแห่งความประมาท ข้อนี้เป็นธรรมคา ในเรื่องนี้ ฯ

[๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ย่อมไม่เกิดมานัส ซึ่งเกี่ยวกับกามคุณ ในบุรุษทั้งหลาย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ย่อมเป็นหญิงที่บุรุษใดๆ ซึ่งมีจิตกำหนดแล้ว จะล่วงเกินไม่ได้ ข้อนี้เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา พระมารดาของพระโพธิสัตว์ย่อมได้กามคุณ ๕ พระนางเพียบพร้อม พร้งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับบำเรออยู่ ข้อนี้เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๑๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จลงสู่พระครรภ์ของพระมารดา อาพาธใดๆย่อมไม่เกิดแก่พระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ย่อมทรงสำราญ ไม่ลำบากพระกาย และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ ทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งเสด็จอยู่ภายในพระครรภ์ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปรเปลี่ยน นายช่างเจียรไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้าย เขียว เหลือง แดง ขาว หรือ นวล ร้อยอยู่ในนั้น บุรุษผู้มีจักขุจะพึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้น วางไว้ในมือแล้ว พิจารณาเห็นว่า แก้วไพฑูรย์นี้งาม เกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปรเปลี่ยน นายช่างเจียรไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง มีด้าย เขียว เหลือง แดง ขาว หรือ นวล ร้อยอยู่ในแก้วไพฑูรย์นั้น แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ในเวลาที่พระโพธิสัตว์ เสด็จลงสู่พระครรภ์ ของพระมารดา อาพาธใดๆ ย่อมไม่เกิดแก่พระมารดาของพระโพธิสัตว์เลย พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงสำราญ ไม่ลำบากพระกาย และพระมารดาของพระโพธิสัตว์ ย่อมทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์ผู้เสด็จอยู่ ณ ภายในพระครรภ์ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ข้อนี้เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

อภินนตกายา โพธิสตุตถจ โพธิสตุตมาตา ติโรกฺขณิกตํ ปสฺสตี สพฺพงฺคปจฺจํ^๑ อหีนินฺทริยํ ฯ
 อยเมตฺถ ฐมฺมตา ฯ

[๑๙]

ฐมฺมตา เอสา ภิกฺขเว สตฺตาหฺชาเต โพธิสตุเต โพธิสตุตมาตา กาล กโรตี ตฺสึตํ
 กายํ อุปปชฺชตี ฯ อยเมตฺถ ฐมฺมตา ฯ

[๒๐]

ฐมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยถา อณฺเฎา อิตฺถิกา นว วา ทส วา มาเส กพฺภํ กุจฺฉินา
 ปรีหริตฺวา วิชายนฺติ น เหว่^[๒] โพธิสตุตมาตา วิชายตี ฯ ทเสว มาสานิ โพธิสตุตํ
 โพธิสตุตมาตา กุจฺฉินา ปรีหริตฺวา วิชายตี ฯ อยเมตฺถ ฐมฺมตา ฯ

[๒๑]

ฐมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยถา อณฺเฎา อิตฺถิกา นิสินฺนา วา นิปนฺนา วา วิชายนฺติ น
 เหว่ โพธิสตุตํ โพธิสตุตมาตา วิชายตี จิตา จ โพธิสตุตํ โพธิสตุตมาตา วิชายตี ฯ อยเมตฺถ
 ฐมฺมตา ฯ

[๒๒]

ฐมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยथा โพธิสตุโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิภฺขมตี เทวา ปจฺมํ
 ปฏิกฺกณฺหนตี ปจฺฉา มนุสฺสา ฯ อยเมตฺถ ฐมฺมตา ฯ

[๒๓]

ฐมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยथा โพธิสตุโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิภฺขมตี อปฺปโต จ^๓
 โพธิสตุโต ปจฺวี โหติ จตฺตาโร นํ เทวปฺปุตฺตา ปฏิกฺกเหตุวา มาตุ ปฺรโต จเปนฺติ อตฺตมฺนา
 เทวี โหหิ มหฺสกุโข เต ปฺปโต อุปฺปนฺโนติ ฯ อยเมตฺถ ฐมฺมตา ฯ

[๒๔]

ฐมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยथा โพธิสตุโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิภฺขมตี วิสฺโท^๔ ว นิภฺขมตี
 อมกฺขิโต อุกฺกเท^๕ อมกฺขิโต เสเมฺหฺน อมกฺขิโต รุหิเรน อมกฺขิโต เกนจิ อสฺสจินา สฺสทฺธโร
 วิสฺสทฺธโร^๖ ฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มณฺธิรตํ กาสิเก วตฺถเณ นิภฺขิตํ เนว มณฺธิรตํ กาสิกํ วตฺถํ

๑ โป. ย. สพฺพงฺคปจฺจํ ฯ

๒ ม. ย. ว. ฯ

๓ โป. วิสฺสทฺธโร ฯ

๔ โป. วิสฺสทฺธโร ฯ

๕ ม. ย. อุเทน ฯ

๖ ม. ย. วิสฺโท ฯ

[๑๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติแล้ว ได้ ๗ วัน พระมารดาของพระโพธิสัตว์ยอมทิวกศต เสด็จเข้าถึงชั้นดุสิต ข้อนี้ เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ หญิงอื่นๆ บริหารครรภ์ ๙ เดือนบ้าง ๑๐ เดือนบ้าง จึงคลอด พระมารดาของพระโพธิสัตว์ หาเหมือนอย่างนั้นไม่ พระมารดาของพระโพธิสัตว์บริหารพระโพธิสัตว์ด้วยพระครรภ์ครบ ๑๐ เดือนถ้วน จึงประสูติ ข้อนี้เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ย่อมไม่ประสูติ เหมือนหญิงอื่นๆ ซึ่งนั่งหรือนอนคลอด ส่วนพระมารดาของพระโพธิสัตว์ประทับยืน ประสูติพระโพธิสัตว์ ข้อนี้เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์ พระมารดา พวกเทวดารับก่อน พวกมนุษย์รับทีหลัง ข้อนี้ เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์ พระมารดา และยังไม้ทันถึงแผ่นดิน เทวนุตร ๔ องค์ประคองรับพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว วางไว้เบื้องหน้าพระมารดา กราบทูลว่า ขอจงมีพระทัยยินดีเกิดพระเทวี พระโอรสของพระองค์ที่เกิดมีศักดิ์ใหญ่ นี่เป็นธรรมคาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์ พระมารดา เสด็จออกอย่างง่ายคายทีเดียว ไม่เปราะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปราะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปราะเปื้อนด้วยโลหิต ไม่เปราะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ดูกรภิกษุทั้งหลาย แก้วมณีอันบุคคล วางลงไว้ในผ้ากาสิกพัสดุ แก้วมณียอมไม่ทำผ้ากาสิกพัสดุให้เปราะเปื้อนเลย ถึงแม้ผ้ากาสิกพัสดุก็ไม่ทำแก้วมณีให้เปราะเปื้อน เพราะเหตุไรจึงเป็นดั่งนั้น เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของบริสุทธิ์ แม้ฉันใด ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา เสด็จออกอย่างง่ายคายทีเดียว ไม่เปราะเปื้อน

มกฺขะติ นปี กาสัก วตฺถํ มณฺธิรตฺนํ มกฺขะติ ตํ กิสฺส เหตุ อุกฺกิณฺโณ สุตฺตตฺตา เอวเมว โข
ภิกฺขเว ยทา โพธิสฺสโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิกฺขมฺติ วิสฺสโต^๑ ว นิกฺขมฺติ อมกฺขิโต อุทเทน^๒
อมกฺขิโต เสเมหฺน อมกฺขิโต รุหิเรณ อมกฺขิโต เกณจิ อสุจิณา สุตฺโต วิสุทฺโต^๓ ๑ อยเมตฺถ
ธมฺมตา ๑

[๒๕]

ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสฺสโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิกฺขมฺติ เทว อุทกสฺส ชารา
อนฺตลิกฺขา ปาตุกฺวณฺติ เอกา สีตสฺส เอกา อุณฺหสฺส เยน โพธิสฺสตฺตสฺส อุทกกิจฺจํ กโรณฺติ
มาตุ จ ๑ อยเมตฺถ ธมฺมตา ๑

[๒๖]

ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว สมฺปติชาโต โพธิสฺสโต สเมหิ ปาเทหิ ปติญฺหิตฺวา อุตฺตเร-
นาภิมุโข^๔ สคฺคตปทวิทฺติหาเรณ กจฺฉติ เสตมฺหิ นคฺคเต อนฺธาริยมาเน^๕ สพฺพา จ ทิสฺวา อนฺ-
วิโลเกติ อาสภณฺจ วาจํ ภาสติ อคฺโคหฺมสฺมิ โลกสฺส เชฏฺโฆหฺมสฺมิ โลกสฺส เสฏฺโฆหฺมสฺมิ
โลกสฺส อยมนฺตึมา เม^๖ ชาติ นคฺคิทานิ ปฺนพฺภโวติ ๑ อยเมตฺถ ธมฺมตา ๑

[๒๗]

ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสฺสโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิกฺขมฺติ อถ สเทวเก โลเก
สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสสมณฺพราหฺมณฺธิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย อปฺปมาโณ โอฬาโร อภาโส
ปาตุกฺวติ อติกฺกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ ๑ ยถาปิ ตา โลกนฺตริกา อมา อสฺวตา [^๗] อนฺธ-
การติมิสา ยตฺถปิเม จนฺทิมสฺสุริยา เอวฺมฺหิทฺธิกา เอวฺมฺหานุภาวา อากาย นานุโกณฺติ ตตฺถปิ
อปฺปมาโณ โอฬาโร อภาโส ปาตุกฺวติ อติกฺกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ ๑ ยถาปิ ตตฺถ สตฺตา
อุปฺปนฺนา เตปี เตโนภาเสน อณฺณมณฺณํ สยฺขานนฺติ อณฺณเยปี กิร โภ สนฺติ สตฺตา อธิฐ-
ปฺนนาติ ๑ อยณฺจ ทสฺสหสฺสี โลกธาตุ สจฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเรติ อปฺปมาโณ จ
โอฬาโร อภาโส โลเก ปาตุกฺวติ อติกฺกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาว ๑ อยเมตฺถ ธมฺมตา ๑

[๒๘]

๑ ไป. วิสุทฺโต ๑

๒ ม. ย. อุเทน ๑

๓ ม. ย. วิสฺสโต ๑

๔ ม. อุตฺตเรณ มุโข ๑ ย. อุตฺตรภิมุโข ๑

๕ ย. อนฺธาริยมาเน ๑

๖ ม. ย. เมสฺสโท นคฺคิ ๑

๗ ม. ย. อนฺธการา ๑

ด้วยน้ำ ไม่เปราะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปราะเปื้อนด้วยโลหิต ไม่เปราะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์ พระมารดา ชารน้ำย้อมปรากฏจากอากาศสองธาร เย็นธารหนึ่ง ร้อนธารหนึ่ง สำหรับกระทำอุทกกิจ แก่พระโพธิสัตว์และพระมารดา ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ พระโพธิสัตว์ผู้ประสูติแล้วได้รู้หนึ่ง ประทับยืนด้วยพระบาททั้งสองอันสม่าเสมอ ผินพระพักตร์ทางด้านทิศอุดร เสด็จดำเนินไปเจ็ดก้าว และเมื่อฝูงเทพคานันเสวตฉัตรตามเสด็จอยู่ ทรงเหลียวแลดูทั่วทุกทิศ เปล่งวาจาว่าอันองอาจว่า เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก ความเกิดของเรานี้ เป็นครั้งสุดท้าย บัดนี้ความเกิดอีกมิได้มี ดังนี้ ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

[๒๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมคามิอยู่ดังนี้ เมื่อใด พระโพธิสัตว์ เสด็จออกจากพระครรภ์ พระมารดา เมื่อนั้น ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ แสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏล่งเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ช่องว่างซึ่งอยู่ที่สุดโลก มิได้ถูกอะไรปกปิด ที่มีดมิดก็ดี สถานที่ที่พระจันทร์และพระอาทิตย์เหล่านี้ ซึ่งมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากปานนี้ ส่องแสงไปไม่ถึงก็ดี ในที่ทั้งสองชนิดนั้น แสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณ ย่อมปรากฏล่งเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ถึงสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในสถานที่เหล่านั้นก็จำกันและกันได้ ด้วยแสงสว่างนั้นว่า พ่อเฮ้ย ได้ยินว่าถึงสัตว์พวกอื่นที่เกิดในนี้ก็มิได้อยู่เหมือนกัน และ همین โลกธาตุนี้ ย่อมหวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งไม่มีประมาณย่อมปรากฏในโลก ล่งเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้ ฯ

ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ

[๒๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อพระวิปัสสิราชกุมารประสูติแล้วแล พวกอำมาตย์ได้กราบทูลแด่พระเจ้าพันธุมาว่า ขอเดชะ พระราชโอรสของพระองค์ ประสูติแล้ว ขอพระองค์จงทอดพระเนตรพระราชโอรสนั้นเถิด ภิกษุทั้งหลาย พระเจ้าพันธุมาได้ทอดพระเนตร เห็นพระวิปัสสิราชกุมาร

[๑] ชาเต โข ปน ภิกขเว วิปัสสิมฺหิ กุมารเ พนฺธุมโต รณฺโณ ปฏิวะเทสํ ปุตุโต เต
 เทว ชาโต ตํ เทโว ปสฺสตุติ ฯ อทฺทสา โข ภิกขเว พนฺธุมมา ราชา วิปสฺสี กุมาริ ทิสฺวา
 เนมิตฺเต พฺราหฺมณเ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ ปสฺสนฺตุ โภณฺโต เนมิตฺตา พฺราหฺมณา
 กุมารนฺติ ฯ อทฺทสฺส โข ภิกขเว นํ เนมิตฺตา พฺราหฺมณา วิปสฺสี กุมาริ ทิสฺวา พนฺธุมนฺตํ^๒
 ราชานํ เอตทโวจํ อตฺตมโน เทว โหหิ มหะสฺส โข เต [๓] ปุตุโต อุปฺปนฺโน ลาภา เต
 มหาราช สุตทฺธนฺเต มหาราช ยสฺส เต กุเล เอวรูปโป ปุตุโต อุปฺปนฺโน อัยฺหิ เทว กุมารโ
 ทฺวตฺถิสมหาปฺริสฺสทกฺขณฺเห สมนฺนาคโต เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปฺริสฺสสฺส เทว ว คติโย
 ภาวนติ อนณฺดา สเจ อการิ อชฺฌาวสฺติ ราชา โหติ จกฺกวตฺติ ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา จาตุรณฺโต
 วิชิตาวิ ชนปทญฺจาวริยปฺปุตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโต ตสฺสิมานิ สตฺตรตนานิ ภาวนติ เสยฺยถิ^๓
 จกฺกรตํ หตฺถิรตํ อสฺสรตํ มณฺธิรตํ อิตฺถิรตํ คหปติรตํ ปรีนายกรตนมเว สตฺตมํ
 ปโรสทสฺส โข ปนสฺส ปุตฺตา ภาวนติ สุรา วีรจฺรปฺา ประเสนปฺมทฺทนา^๔ โส อิมํ ปจฺวี
 สาครปริยนฺตํ อทฺมฺเทน อสฺตฺเถน ฐมฺเมน อภิวิชัย อชฺฌาวสฺติ สเจ โข ปน อการสฺมา
 อนการิยํ ปพฺพชฺติ อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวญฺจนโต ฯ กตเมหิ จายํ เทว กุมารโ
 ทฺวตฺถิสมหาปฺริสฺสทกฺขณฺเห สมนฺนาคโต เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปฺริสฺสสฺส เทว ว คติโย
 ภาวนติ อนณฺดา สเจ อการิ อชฺฌาวสฺติ ราชา โหติ จกฺกวตฺติ ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา จาตุรณฺโต
 วิชิตาวิ ชนปทญฺจาวริยปฺปุตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโต ตสฺสิมานิ สตฺตรตนานิ ภาวนติ
 เสยฺยถิ^๓ จกฺกรตํ ฯ เปฯ อภิวิชัย อชฺฌาวสฺติ สเจ โข ปน อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชฺติ
 อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวญฺจนโต ฯ

[๒๕]

อัยฺหิ เทว กุมารโ สฺวปฺติญฺจิตปาโท ยํปายํ เทว กุมารโ สฺวปฺติญฺจิตปาโท อิทมฺปิสุส
 มหาปฺริสฺสสฺส มหาปฺริสฺสทกฺขณฺ ภาวติ ฯ อิมสฺส เทว กุมารสฺส เญฺจปาทตเลสุ จกฺกานิ
 ชาตานิ สทฺสสารานิ สเนมิกานิ สนาภิกานิ สพฺพาการปริปุรานิ ยํปี เทว อิมสฺส กุมารสฺส
 เญฺจปาทตเลสุ จกฺกานิ ชาตานิ สทฺสสารานิ สเนมิกานิ สนาภิกานิ สพฺพาการปริปุรานิ
 อิทมฺปิสุส^๕ มหาปฺริสฺสสฺส มหาปฺริสฺสทกฺขณฺ ภาวติ ฯ

อัยฺหิ เทว กุมารโ อายตปณฺหิ ฯ

อัยฺหิ เทว กุมารโ ทิฆงฺคฺลิติ ฯ

๑ โป. ฐมฺมตา เอสา ฯ

๒ ย. พนฺธุมิ ฯ

๓ ย. เทว ฯ

๔ ประเสนปมทฺทนาติปิ ปาเจน ภวิตพฺพิ ฯ

๕ ม. อิทมฺปิสุส ฯ

แล้วรับสั่งเรียกพวกพราหมณ์ผู้รู้นิติมาแล้ว ตรัสว่า ขอพวกพราหมณ์ผู้รู้นิติผู้เจริญ จงตรวจดู พระราชกุมารเกิด ภิภษุทั้งหลาย พวกพราหมณ์ผู้รู้นิติได้เห็น พระวิปัสสีราชกุมารนั้นแล้ว ได้กราบทูลพระเจ้าพันธุมานันต์ดังนี้ ขอเดชะ ขอพระองค์ จงดีพระทัยเถิด พระราชโอรสของ พระองค์ที่ทรงเกิดแล้วมีศักดิ์ใหญ่ ข้ำแต่่มหาราช เป็นลาภของพระองค์ ผู้เป็นเจ้าของสกุล อันเป็นที่บังเกิดแห่งพระราชโอรส เห็นปานดังนี้ ขอเดชะ พระองค์ได้ดีแล้ว เพราะพระราชกุมารนี้ประกอบ ด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ซึ่งมีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือน จะได้เป็น พระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ฤดูหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์ มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวิรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ ทรงชำนาญโดยธรรม มีต้องใช้อำญา มีต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคา คือกิเลสอันเปิด แล้วในโลก ฯ

ขอเดชะ ก็พระราชกุมารนี้ ประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ เหล่าไหน อันเป็นเหตุ ให้มีคติเป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีพระราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ฯลฯ ครอบครองแผ่นดิน มีสาคร ๔ เป็นขอบเขต ถ้าเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต จะได้เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคา คือกิเลสอันเปิดแล้วในโลก ฯ

[๒๕]

๑. ขอเดชะ ก็พระราชกุมารนี้มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดี (เรียบเสมอ) ข้ำแต่สมมติเทพ การที่พระราชกุมารนี้มีพระบาทประดิษฐานเป็นอันดีนี้ เป็นมหาปุริสลักษณะของมหาบุรุษนั้น ฯ

๒. ณ พื้นภายใต้ฝ่าพระบาททั้ง ๒ ของพระราชกุมารนี้มีจักรเกิดขึ้น มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีคม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง ข้ำแต่สมมติเทพ แม้การที่พื้นภายใต้ฝ่าพระบาท ทั้ง ๒ ของ พระราชกุมารนี้มีจักรเกิดขึ้น มีซี่กำข้างละพัน มีกง มีคม บริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง นี้ก็เป็น มหาปุริสลักษณะของมหาบุรุษนั้น ฯ

๓. มีสันพระบาทยาว ฯ

๔. มีพระองคุลียาว ฯ

๕. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทอ่อนนุ่ม ฯ

๖. มีฝ่าพระหัตถ์และฝ่าพระบาทมีลายจุดด้าย ฯ

๗. มีพระบาทเหมือนสังข์คว่ำ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร มุทุตลนหตุถปาโท^๑ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร ชาลหตุถปาโท ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร อุตฺตงฺขปาโท ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร เอณิขฺงโฆ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร จิตฺโก ว อโนนมนฺโต อุโภหิ ปาณิตเลหิ ชนฺนุกานิ ปริมสติ^๒

ปริมชฺชติ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร โกโสหิตฺวตฺถกุโยห ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สุวณฺณวณฺโณ กาณฺจนสนฺนิภตฺตโจ^๓ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สุขุมจฺฉวี สุขุมตฺตา จวียา รโฆชฺฉลฺลํ กาเย น อุปฺปิปฺปติ^๔ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร เอเกกฺโขโลโม เอเกกานิ โลมานิ โลมกุเปสฺสุ ชาตานิ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร อุทฺธกฺโขโลโม อุทฺธกฺขานิ โลมานิ ชาตานิ นีลานิ อณฺชนวณฺณานิ

กฺกฏทลวตฺตานิ ทกฺขิณวตฺตชาตานิ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร พุรหฺมุชฺชตฺโต ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สตฺตฺสสฺสโท ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สีหปฺพุทฺธกาโย ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร ปิตฺตฺนตฺโรโส^๕ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร นิโครธปริมณฺทโล ยาวตฺถวสฺส กาโย ตาวตฺถวสฺส พฺยาโม

ยาวตฺถวสฺส พฺยาโม ตาวตฺถวสฺส กาโย ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สมวณฺณกฺขณฺโธ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร รสฺสคฺคสฺสโก ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สีหหนุ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร จตฺตาฬีสทฺนฺโต ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สมทฺนฺโต ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร อวิรพฺทฺนฺโต^๖ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร สฺสฺสกฺกทาโธ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร ปหฺตฺตฺชิโวห ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร พุรหฺมสฺสโร กรวิกภาณิ ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร อภินิลเนตฺโต ฯ

๑ อฏฺฐกถายํ มุทุตฺลนหตุถปาโท ฯ

๒ ม. ปริมสติ ฯ

๓ ม. ย. กาณฺจนสนฺนิภตฺตโจ ฯ

๔ อุปฺปิปฺปติปิ ปาโธ ฯ

๕ ส. ม. ย. จิตฺนตฺโรโส ฯ

๖ ส. ย. อวิรพฺทฺนฺโต ฯ

๘. มีพระขงฆ์รีเวียดคั้งเนื้อทราย ฯ
๙. เสด็จสถิตยืนอยู่มิได้น้อมลง เอาฝ่าพระหัตถ์ทั้งสองลูบคลำได้ถึงพระชาณูทั้งสอง ฯ
๑๐. มีพระคุษะเร้นอยู่ในฝัก ฯ
๑๑. มีพระนวิวรรณ คจวรรณแห่งทองคำ คือ มีพระตจะประคจหุ้มด้วยทอง ฯ
๑๒. มีพระนวิละเอียค เพราะพระนวิละเอียค รุติละองจึงมิตคอยู่ในพระกายได้ ฯ
๑๓. มีพระโลมชาติเส้นหนึ่งๆ เกิดในขุมละเส้นๆ ฯ
๑๔. มีพระโลมชาติที่มีปลายช้อยขึ้นข้างบน มีสีเขียว มีสีเหมือนดอกอัญชัญ ขดเป็นกุ่มทล
ทักษิณาวฏ์ ฯ
๑๕. มีพระกายตรงเหมือนกายพรหม ฯ
๑๖. มีพระมังสะเต็มในที่ ๗ สถาน ฯ
๑๗. มีกึ่งพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนหน้าของสีหะ ฯ
๑๘. มีระหว่างพระอังสะเต็ม ฯ
๑๙. มีปริมณฑลคจไม้นิโครธ วาของพระองค์เท่ากับพระกายของพระองค์ พระกายของ
พระองค์เท่ากับวาของพระองค์ ฯ
๒๐. มีลำพระศอกกลมเท่ากัน ฯ
๒๑. มีปลายเส้นประสาทสำหรับนารสอาหารอันดี ฯ
๒๒. มีพระทนต์ ๔๐ ซี่ ฯ
๒๓. มีพระทนต์เรียบเสมอกัน ฯ
๒๔. มีพระทนต์ไม่ห่าง ฯ
๒๕. มีพระทนต์ไม่ห่าง ฯ
๒๖. มีพระทนต์ขาวงาม ฯ
๒๗. มีพระชีวหาใหญ่ ฯ
๒๘. มีพระสุรเสียงคจเสียงแห่งพรหม ตรัสมีสำเนียงคังนการวิก ฯ
๒๙. มีพระเนตรค้ำสนิท (ค้ำคม) ฯ
๓๐. มีดวงพระเนตรคจตาแห่งโค ฯ
๓๑. มีพระอุณาโลมบังเกิด ณ ระหว่างแห่งขนง มีสีขาวอ่อน ควรเปรียบด้วยนุ่น ฯ
๓๒. มีพระเศียรคจประดับด้วยกรอบพระพักตร์ ข้าแต่สมมติเทพ แม้การที่พระราชกุมาร
นี้ มีพระเศียรคจประดับด้วยกรอบพระพักตร์นี้ ก็เป็นมหาปฐิสลักษณะของมหาบุรุษนั้น ฯ

[

อัย หิ เทว กุมาโร โคปจุมโม ฯ

อิมสฺส เทว กุมารสฺส อญฺเณ ฌมฺกนฺตเร ชาตา โธทาตา มฺหุ ตฺลสฺสนฺนิภา ฯ ยํปี
เทว อิมสฺส กุมารสฺส อญฺเณ ฌมฺกนฺตเร ชาตา โธทาตา มฺหุ ตฺลสฺสนฺนิภา [๑] ฯ

อัย หิ เทว กุมาโร อญฺหีสฺสึโส ยํปายํ เทว กุมาโร อญฺหีสฺสึโส อิทมฺปิสุส
มหาปฺริสฺสสฺส มหาปฺริสฺสทฺถกฺขณํ ภวติ ฯ

[๓๐]

อิมหิ โข อัย เทว กุมาโร ทฺวตฺถีสฺสมหาปฺริสฺสทฺถกฺขณหิ สมนฺนาคโต เยหิ สมนฺนาค-
ตสฺส มหาปฺริสฺสสฺส เทว ว คติโย ภวนฺติ อนญฺเณ สเจ อการํ อชฺฌาวสฺติ ราชา โหติ
จกฺกาวตฺติ ฌมฺมิโก ฌมฺมราชา จาตุรฺนฺโต วิชิตาวิ ชนปทฺฐจาวริยปฺปตฺโต ตฺตรตฺนสฺมนฺนาคโต
ตฺสฺสึมานิ สตฺตรตฺนานิ ภวนฺติ เสยฺยถิํ จกฺกรตฺนํ หตฺถิรตฺนํ อสฺสรตฺนํ มณฺธิรตฺนํ อิตฺถิรตฺนํ
คหปฺติรตฺนํ ปรีนายกรตฺนเมว สตฺตมํ ปโรสทสฺสึ โข ปนสฺส ปฺตฺตา ภวนฺติ สุรา วีรฺงฺกรูปา
ปรเสนปฺปมทฺทนา โส อิมํ ปจวี สาครปรียนฺตํ อทฺถเตน อสฺตเถน ฌมฺเมน สเมน อภิวิชัย
อชฺฌาวสฺติ สเจ โข ปน อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชฺติ อรหํ โหติ สมนฺมาสมฺพทฺโท โลเก
วิฆฺฐจฺฉโต โหติ ฯ

[๓๑]

อถ โข ภิกฺขเว พนฺธุมา ราชา เนมิคฺเต พุราหฺมเณ อหเตหิ วตฺถเหิ อจฺฉาทตฺวา^๑
สพฺพกามหิ สนฺตปฺเปติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว พนฺธุมา ราชา วิปฺสฺสึสฺส กุมารสฺส ชาติโย
อุปฺภฺจาเปติ ฯ อญฺเณ จิริ ปาเยนฺติ อญฺเณ นฺหาเปนฺติ^๒ อญฺเณ ชาเรนฺติ อญฺเณ อญฺเณ
ปรีหฺรณฺติ ฯ ชาตสฺส โข ปน ภิกฺขเว วิปฺสฺสึสฺส กุมารสฺส เสตฺถจฺฉตฺตํ ชารยิตฺถ ทิวา เจว
รตฺติ จ มา นํ สิตํ วา อญฺหํ วา ติณํ วา รโห วา อุตฺสาโว วาติ [๔] ฯ ชาโต โข ปน
ภิกฺขเว วิปฺสฺสึ กุมาโร พหฺโน ชนสฺส ปิโย อโหสิ มนาโป ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว อุปฺปลํ
วา ปทฺมํ วา ปุณฺณทริกํ วา พหฺโน ชนสฺส ปิยํ มนาปํ เอวเมว โข ภิกฺขเว วิปฺสฺสึ กุมาโร
พหฺโน ชนสฺส ปิโย อโหสิ มนาโป ฯ สุวาสฺสํ อญฺเณว อญฺกํ ปรีหฺริยติ ฯ ชาโต โข
ปน ภิกฺขเว วิปฺสฺสึ กุมาโร [๕] มลฺหฺสฺสโร จ อโหสิ วคฺคฺสฺสโร จ มชฺฐสฺสโร จ เปมฺนียสฺส-
โร จ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว หิมวณฺเต ปพฺพเต กรวิกา นาม สกฺกชชาติ มลฺหฺสฺสสฺรา จ
วคฺคฺสฺสสฺรา จ มชฺฐสฺสสฺรา จ เปมฺนียสฺสสฺรา จ เอวเมว โข ภิกฺขเว วิปฺสฺสึ กุมาโร มลฺหฺสฺสโร จ

๑ สพฺพปโปตฺถเกสุ เอตฺถนฺตเร อิทมฺปิสุส มหาปฺริสฺสสฺส มหาปฺริสฺสทฺถกฺขณํ ภวติ อิม ปาชา ปากฺกา ฯ

๒ ม. ย. อจฺฉาทาเปตฺวา ฯ

๓ นหาเปนฺติติ ปาเชน ภวิตฺถุํ ฯ

๔ ม. พาริยิตฺถาติ ฯ ย. พาริตฺติ ฯ

๕ ม. พุรฺหฺมสฺสโร ฯ

[๓๐]

ขอเดชะ พระราชกุมารนี้ ประกอบด้วยมหาปฐักษณะ ๓๒ เหล่านี้ ซึ่งมีคติ เป็นสองเท่านั้น ไม่เป็นอย่างอื่น คือ ถ้าครองเรือนจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชำนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว คฤหบดีแก้ว ปริณายาแก้ว เป็นที่ ๗ พระราชบุตรของพระองค์มีกว่าพัน ล้วนกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็น วีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีเสนาของข้าศึกได้ พระองค์ทรงชำนะโดยธรรม มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ ศาตรา ครอบครองแผ่นดิน มีสาครเป็นขอบเขต ถ้าเสด็จออกผนวช เป็นบรรพชิต จะได้เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า มีหลังคาคืออภิลิขิตอันเปิดแล้วในโลก ฯ

เหตุที่ทรงได้สมญาว่าวิปัสสี

[๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระเจ้าพันธุมะโปรดให้พวกพราหมณ์ผู้รู้นิมิต นุ่งห่มผ้าไหม แล้วเลี้ยงดูให้อิ่มหนา ด้วยสิ่งที่จะต้องประสงค์ทุกสิ่ง ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระเจ้าพันธุมะรับสั่ง ตั้งพี่เลี้ยงนางนมแก่พระวิปัสสีราชกุมาร หญิงพวกหนึ่งให้เสวียนนม หญิงพวกหนึ่งให้ทรงสนาน หญิงพวกหนึ่งอุ้ม หญิงพวกหนึ่งใส่สะเอว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ราชบุรุษทั้งหลาย ได้กั้นเสวตฉัตรเพื่อพระวิปัสสีราชกุมาร ผู้ประสูติ แล้วนั้นทั้งกลางวันและกลางคืน ด้วยหวังว่า หนาว ร้อน หงุดหงิด ละเอียด หรือ น้ำค้าง อย่าได้ต้อง พระองค์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระวิปัสสีราชกุมารผู้ประสูติมาแล เป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจ ของชนเป็นอันมาก ดอกอุบล ดอกประทุม หรือดอกปทุมเทริก เป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจ ของชนเป็นอันมาก แม้ฉันทิ พระวิปัสสีราชกุมารก็ได้เป็นที่รัก เป็นที่เจริญใจ ของชนเป็นอันมาก ฉะนั้นเหมือนกัน ได้ยินว่า พระวิปัสสีราชกุมารนั้น อันบุคคลผลัดเปลี่ยนกันอุ้มใส่สะเอวอยู่เสมอ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมารผู้ประสูติมาแล เป็นผู้ที่มีพระสุระเสียงกลมเกลี้ยง ไพเราะ อ่อนหวาน และเป็นที่ตั้งแห่งความรัก ดูกรภิกษุทั้งหลาย หม่อนการวิก บนหิมวันต-บรรพตมีสำเนียงกลมเกลี้ยง ไพเราะ อ่อนหวาน และเป็นที่ตั้งแห่งความปริเปรม ฉันทิ พระวิปัสสีราชกุมาร ก็ฉันทิเหมือนกัน เป็นผู้ที่มีพระสุระเสียง กลมเกลี้ยง ไพเราะ อ่อนหวาน

อโหสิ วคฺคสุสโร จ มคฺชรสุสโร จ เปมณียสุสโร จ ฯ ชาตสุส โข ปน ภิกฺขเว วิปสฺสีสุส
 กุมารสุส กมฺมวิปากซ์ ทิพฺพจกฺขุ ปาตุรโหสิ เยน ทูร^๑ สมฺนตา โยชนํ ปสฺสตี ทิवा เจว
 รตฺตี จ ฯ ชาโต โข ปน ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารโ อนิมฺมิสฺสนโต^๒ เปกฺขติ เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว
 เทวตา^๓ ตาวตฺตีสา อนิมฺมิสฺสนตา^๒ เปกฺขนฺติ เอวเมว โข ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารโ อนิมฺมิส-
 สนโต^๒ เปกฺขติ^๔ ฯ ชาตสุส โข ปน ภิกฺขเว วิปสฺสีสุส กุมารสุส [^๕] วิปสฺสีเตว
 สมณฺญา อุทปาทิ ฯ อถ โข ภิกฺขเว พนฺธุมา ราชา อญฺญกรณ^๖ นิสินฺโน วิปสฺสี กุมาร
 องฺเก นิสิตาเปตฺวา อญฺเฐ^๗ อนฺุสาสตี ฯ ตตฺร สุทฺ ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารโ ปีตุ องฺเก นิสินฺโน
 วิเจยฺย วิเจยฺย อตฺถเ ปณายติ ฌาเณน^๘ ฯ วิเจยฺย วิเจยฺย กุมารโ อญฺเฐ ปณายติ ฌาเณนาติ ฯ
 อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสีสุส กุมารสุส ภิยฺโยโส มตฺตาย [^๙] วิปสฺสีเตว สมณฺญา อุทปาทิ ฯ
 อถ โข ภิกฺขเว พนฺธุมา ราชา วิปสฺสีสุส กุมารสุส ตโย ปาสาเท การาเปสิ เอกํ วสฺสีกํ
 เอกํ เหมนฺตีกํ เอกํ คิมฺหีกํ ปญฺจกามคฺคานิ อุปฏฺฐาเปสิ ฯ ตตฺร สุทฺ ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารโ
 วสฺสีเก ปาสาเท [^{๑๐}] จตฺตาโร มาเส นิปฺปรีเสหิ ตฺริเยหิ ปริจารยมาโน น เญฏฺฐาปาสาทํ
 โอโรหตีติ ฯ

ปจฺมภาณวาริ ฯ

๑ ม. ย. สุทฺ ฯ

๒ ม. ย. อนิมฺมิสฺสนโต ฯ

๓ ม. ย. เทวา ฯ

๔ สัพพโปกฺคเกสุ อิตฺสทฺโท ทิสฺสตี ฯ

๕ ม. ย. วิปสฺสี ฯ

๖ ม. ย. อตฺถกรณ ฯ

๗ ม. ย. อตฺถเ ฯ อโธ ปรี อีทิสเมว ฯ

๘ ม. ย. ฌาเณน ฯ อโธ ปรี อีทิสเมว ฯ

๙ ม. ย. วิปสฺสี ฯ

๑๐ ย. วสฺสีเก ฯ

เป็นที่ตั้งแห่งความรัก ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ทิพยจักขุอันเกิดแต่กรรมวิบาก อันเป็นเหตุให้เห็นได้ไกล โดยรอบโยชน์หนึ่งทั้งกลางวันและกลางคืน ได้ปรากฏแก่พระวิปัสสีราชกุมาร ผู้ประสูติแล้วแล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็พระวิปัสสีราชกุมารผู้ประสูติมาแล ไม่กะพริบพระเนตรเพ่งแลดู ภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ไม่กะพริบพระเนตรเพ่งแลดู แม้นินโด พระวิปัสสีราชกุมารก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ไม่กะพริบพระเนตรเพ่งแลดู ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมญาว่า วิปัสสี ดังนี้แล ได้บังเกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีราชกุมาร ผู้ประสูติมาแล ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระเจ้าพันธุมาประทับนั่งในศาล สำหรับพิพากษาคดี ให้พระวิปัสสีราชกุมาร นั่งบนพระเพลาใต้สวนคดียู ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า พระวิปัสสีราชกุมารประทับนั่ง บนพระเพลาของพระชนก ณ ศาลสำหรับพิพากษาคดีนั้น ทรงสอดส่องพิจารณาคดีแล้ว ทรงทราบได้ด้วยพระญาณ พระราชกุมารสอดส่องพิจารณาคดีแล้ว ย่อมทรงทราบได้ด้วยพระญาณ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้น สมญาว่า วิปัสสี ดังนี้แล ได้บังเกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีราชกุมารนั้น โดยยิ่งกว่าประมาณ ลำดับนั้นแล พระเจ้าพันธุมา ได้โปรดให้สร้างปราสาทสำหรับพระวิปัสสีราชกุมาร ๓ หลัง คือ หลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูฝน หลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูหนาว อีกหลังหนึ่งสำหรับประทับในฤดูร้อน โปรดให้บำรุงพระราชกุมารด้วยเบญจกามคุณ ได้ยินว่า พระวิปัสสีราชกุมารได้รับการบำรุงบำเรอด้วยดนตรี ไม่มีบุรุษปนตลอด ๔ เดือนในปราสาท สำหรับประทับ ในฤดูฝน ในบรรดาปราสาททั้ง ๓ หลังนั้น มิได้เสด็จลงสู่ปราสาทชั้นล่างเลย ดังนี้แล ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง

เทวทูต ๔

คนชรา

[๓๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล โดยกาลล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระวิปัสสีราชกุมาร ได้ตรัสเรียกนายสารถิมาสั่งว่า นายสารถิผู้สหาย เธอจงเทียมยานที่ดีๆ เราจะไปสวนเพื่อชมพื้นที่อันสวยงาม ภิกษุทั้งหลาย นายสารถิรับรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว เทียมยานที่ดีๆ เสร็จแล้วจึงกราบทูลแด่พระวิปัสสีราชกุมารว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า ได้เทียมยานที่ดีๆ เสร็จแล้ว บัดนี้ พระองค์ทรงกำหนดเวลาอันสมควรเถิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระวิปัสสีราชกุมารทรงยานอันดี เสด็จประพาสพระอุทยานพร้อมกับยานที่ดีๆทั้งหลาย ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรชายชราผู้มีโครงคดเหมือนกลอน หลังงอ ถือไม้เท้า เดินงกๆ เงินๆ

[๓๒]

อดโข ภิกขเว วิปัสสี กุมารโ ภพุนัน^๑ วสฺสํ พพฺพนํ วสฺสสฺสํ พพฺพนํ
 วสฺสสฺสํ อจฺเจน สารถิ อามนฺเตสิ โยเชหิ สมฺม สารถิ ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ
 อฺยฺยานญฺมึ อจฺจาม สฺกฺกมึ^๒ ทสฺสนายาติ ฯ เอวํ เทวาติ โข ภิกขเว สารถิ วิปัสสีสุส
 กุมารสุส ปฏิสฺสุตฺวา ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ โยเชตฺวา วิปัสสีกุมารสุส ปฏิวะเทสิ ยุตฺตานิ
 โข เต เทว ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ ยสฺสทานิ กาลํ มณฺณสึติ ฯ อดโข ภิกขเว วิปัสสี
 กุมารโ ภทฺ^๓ ยานํ อภิริหิตฺวา^๔ ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานะหิ อฺยฺยานญฺมึ นิยฺยาสิ ฯ อทฺทสา
 โข ภิกขเว วิปัสสี กุมารโ อฺยฺยานญฺมึ นิยฺยนฺโต ปุริสํ ชินฺณํ โคปานสิวํกํ ภคฺคํ^๕
 ทนฺทปฺปายนํ ปเวธมานํ อจฺจนฺตํ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ทิสฺวา สารถิ อามนฺเตสิ อํ ปน สมฺม
 สารถิ ปุริโส กีกโต เกสาปิสฺส น ยถา อณฺเณสํ กาโยปิสฺส น ยถา อณฺเณสนฺติ ฯ เอโส
 โข เทว ชินฺโน นามาติ ฯ กิ ปเนโส สมฺม สารถิ ชินฺโน นามาติ ฯ เอโส โข เทว
 ชินฺโน นาม นทานิ เตน จิรํ ชีวิตพฺพํ ภวิสฺสตีติ ฯ กิ ปน สมฺม สารถิ อหํปิ ชราธมฺโม
 ชรํ อนตฺตีโตติ ฯ ตฺวณฺจ เทว มยฺยจฺมฺหา สพฺเพ ชราธมฺมา ชรํ อนตฺตีตาติ ฯ เตนหิ สมฺม
 สารถิ อลนฺทานชฺช อฺยฺยานญฺมียา อิตฺโ^๖ จ อนฺเตปฺรุํ ปจฺจนิยฺยาหิติ ฯ เอวํ เทวาติ โข ภิกขเว
 สารถิ วิปัสสีสุส กุมารสุส ปฏิสฺสุตฺวา ตโต จ อนฺเตปฺรุํ ปจฺจนิยฺยาสิ ฯ ตตฺร สฺกํ ภิกขเว
 วิปัสสี กุมารโ อนฺเตปฺรุํ คโต ทุกฺขี ทมฺมโน ปชฺฌายติ ชีรตฺถุ กิร โภ ชาติ นาม ยตฺร
 หิ นาม ชาตสฺส ชรา ปณฺณายิสฺสตีติ ฯ

[๓๓]

อดโข ภิกขเว พนฺธฺมา ราชา สารถิ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ กจฺจิ สมฺม สารถิ
 กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อภิริมิตฺถ กจฺจิ สมฺม สารถิ กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อตฺตมโน อโหสึติ
 น โข เทว กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อภิริมิตฺถ น โข เทว กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อตฺตมโน
 อโหสึติ ฯ กิ ปน สมฺม สารถิ อทฺทส กุมารโ อฺยฺยานญฺมึ นิยฺยนฺโตติ ฯ อทฺทสา โข เทว
 กุมารโ อฺยฺยานญฺมึ นิยฺยนฺโต ปุริสํ ชินฺณํ โคปานสิวํกํ ภคฺคํ ทนฺทปฺปายนํ ปเวธมานํ
 อจฺจนฺตํ อาตุรํ คตโยพฺพนํ ทิสฺวา มํ เอตทโวจ อํ ปน สมฺม สารถิ ปุริโส กีกโต
 เกสาปิสฺส น ยถาอณฺเณสํ กาโยปิสฺส น ยถา อณฺเณสนฺติ เอโส โข เทว ชินฺโน นามาติ
 กิ ปเนโส สมฺม สารถิ ชินฺโน นามาติ เอโส โข เทว ชินฺโน นาม นทานิ เตน จิรํ
ชีวิตพฺพํ ภวิสฺสตีติ กิ ปน สมฺม สารถิ อหํปิ ชราธมฺโม ชรํ อนตฺตีโตติ ตฺวณฺจ เทว

๑ ม. พพฺพนํ ฯ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

๒ อ. ญฺมึ ฯ

๓ ม. ภทฺทํ ภทฺทํ ฯ อ. ภทฺทํ ฯ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

๔ ป. อภิริหิตฺวา ฯ

๕ ม. อ. ภคฺคํ ฯ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

๖ ป. อิตฺตํ ฯ ม. อ. อิตฺโต ฯ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

กระสับกระส่าย หมดความหนุ่มแน่น ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถาม นายสารเถิดว่า นายสารเถิด ผู้สหาย ก็ชายผู้นี้ถูกใครทำอะไรให้ แม้ผมของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ร่างกายของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ ฯ

นายสารเถิดกราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แลเรียกว่า คนชรา ฯ

นายสารเถิดผู้สหาย นี่หรือเรียกว่า คนชรา ฯ

ขอเดชะ นี่แลเรียกว่า คนชรา บัดนี้ เขาจักพึงมีชีวิตรอยู่ได้ไม่นาน ฯ

นายสารเถิด ถึงตัวเราก็คงจะต้องมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้หรือ ฯ

ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้า ล้วนแต่จะต้องมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ฯ

นายสารเถิดผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับภายในบุรีจากสวนนี้เถิด ฯ

นายสารเถิดรับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปยังภายในบุรี จากพระอุทยานนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ชื่นชื่อว่าความเกิด เป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

[๓๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาธิรับสั่งหานายสารเถิดมาตรัสถามว่า นายสารเถิด ผู้สหาย ราชกุมารได้อภิรมย์ ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารเถิดผู้สหาย ราชกุมารพอพระทัย ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารเถิดกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงพอพระทัยในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ดังนี้ ตรัสถามต่อไปว่า ดูกรนายสารเถิดผู้สหาย ก็ราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสสวนได้ทอดพระเนตรอะไรเข้า ฯ

นายสารเถิดได้กราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรชายชรา มีสีไคร้โครงคดเหมือนกลอน หลังงอ ถือไม้เท้า เดินงๆ เงินๆ กระสับกระส่าย หมดความหนุ่มแน่น ครั้นได้ทอดพระเนตรแล้ว ได้มีรับสั่งถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารเถิดผู้สหาย ก็ชายผู้นี้ถูกใครทำอะไรให้ แม้ผมของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ร่างกายของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แล เรียกว่าคนชรา พระองค์ได้ตรัสถามย่ำว่า นายสารเถิดผู้สหาย นี่หรือเรียกว่าคนชรา เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แลเรียกว่าคนชรา บัดนี้เขาจักพึงมีชีวิตรอยู่ได้ไม่นาน พระราชกุมาร ได้ตรัสถามว่า นายสารเถิดผู้สหาย ถึงตัวเราก็คงจะต้องมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ ไปได้หรือ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูล

มยณฺจมฺหา สพฺเพ ชราธมฺมา ชรี อนตฺติตาติ เตนฺหิ สมฺม สारถิ อถนฺทานชฺช อุยฺยานญฺมียา
 อิตฺโต จ อนฺเตปฺปรี ปจฺจนียฺยาหิตี เอวํ เทวาทิ โข อหํ เทว วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ปฏิสฺสตุวา
 ตโต จ อนฺเตปฺปรี ปจฺจนียฺยาหิตี โส โข เทว กุมารो อนฺเตปฺปรี คโต ทุกฺขี ทุมฺมนฺ ปชฺฌายติ
 ธีรตฺถุ กิร โภ ชาติ นาม ยตฺร หิ นาม ชาตสฺส ชรา ปณฺณายิสฺสตีติ ฯ อถโฆ ภิกฺขเว
 พนฺธุรมสฺส รณฺโฆ เอตทโหสิ มา เหว โข วิปสฺสี กุมารो น รชฺชํ การสฺสี มา เหว วิปสฺสี
 กุมารो อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺสี มา เหว เนมิตฺตานํ พฺราหฺมณํ สจฺจํ อสฺส วจฺนนติ
 ฯ อถโฆ ภิกฺขเว พนฺธุมา ราชา วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย ปณฺจกามคฺคณานิ
 อุปฺภุจฺจาเปสิ ยถา วิปสฺสี กุมารो รชฺชํ การยฺเยยฺย ยถา วิปสฺสี กุมารो น อการสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชฺเซยฺเยยฺย ยถา เนมิตฺตานํ พฺราหฺมณํ มิจฺฉา อสฺส วจฺนํ^๑ ฯ ตตฺร สฺสํ ภิกฺขเว วิปสฺสี
 กุมารो ปณฺจหิ กามคฺคณฺเหหิ สมปฺปิโต สมจฺฉิฏฺโถ ปรีจาเรติ ฯ

[๓๔]

อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารो พหุณฺนํ วสฺสํ ๑เปฯ อทฺทสา โข ภิกฺขเว วิปสฺสี
 กุมารो อุยฺยานญฺมียํ นิยฺยนฺโต ปรีสํ อาพาธํ ทุกฺขิตํ พาพฺพหิกลานํ สเก มุตฺตกริเส ปฺลีนฺนํ
 สยฺมานํ^๒ อณฺเณหิ วุฏฺฐาปิยฺมานํ อณฺเณหิ สํเวสิยฺมานํ ทิสฺวา สारถิ อามนฺเตสิ อยํ ปน
 สมฺม สारถิ ปรีโส กิโกโต อกฺขิณิปปิสฺส น ยถา อณฺเณสํ สิริโรปิสฺส^๓ น ยถา อณฺเณสนฺติ ฯ
 เอโส โข เทว พฺยาธิโก นามาทิ ฯ กิ ปเนโส สมฺม สारถิ พฺยาธิโก นามาทิ ฯ เอโส โข
 เทว พฺยาธิโก นาม อปฺเปวณาม ตมฺหา อาพาธา วุฏฺฐเหยฺยาติ ฯ กิ ปน สมฺม สारถิ อหํปิ
 พฺยาธิธมฺโม พฺยาธี อนตฺติตโตติ ฯ ตวณฺจ เทว มยณฺจมฺหา สพฺเพ พฺยาธิธมฺมา พฺยาธี อนตฺติตาติ
 ฯ เตนฺหิ สมฺม สारถิ อถนฺทานชฺช อุยฺยานญฺมียา อิตฺโต จ อนฺเตปฺปรี ปจฺจนียฺยาหิตี ฯ เอวํ
 เทวาทิ โข ภิกฺขเว สारถิ วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ปฏิสฺสตุวา ตโต จ อนฺเตปฺปรี ปจฺจนียฺยาหิตี ฯ
 ตตฺร สฺสํ ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารो อนฺเตปฺปรี คโต ทุกฺขี ทุมฺมนฺ ปชฺฌายติ ธีรตฺถุ กิร โภ
 ชาติ นาม ยตฺร หิ นาม ชาตสฺส ชรา ปณฺณายิสฺสตีติ พฺยาธิ ปณฺณายิสฺสตีติ ฯ

๑ โป. ม. วจฺนนติ ฯ

๒ ส. ม. ย. เสมานํ ๑ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

๓ ม. ย. สโรปิสฺส ๑ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

ว่า ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้อง มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ พระองค์ตรัสสั่งว่า นายสารถิผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปภายในบุรีจากสวนนี้ ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้า รับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปภายในบุรี จากพระอุทยานนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารนั้นแลเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์ เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่าขึ้นชื่อว่าความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า วิปัสสิราชกุมาร อย่าไม่เสวยราชย์เสียเลย วิปัสสิราชกุมาร อย่าออกผนวชเป็นบรรพชิตเลย ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์อย่าฟังเป็นความจริงเลย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสิราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ ยิ่งกว่าแต่ก่อน โดยอาการที่จะให้พระวิปัสสิราชกุมารเสวยราชย์ โดยอาการ ที่จะไม่ให้พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต โดยอาการที่จะให้ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์เป็นผิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้นพระวิปัสสิราชกุมารเพียบพร้อม พรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับการบำรุงบำเรออยู่ ฯ

คนเจ็บ

[๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล โดยกาลล่วงไปหลายปี พระวิปัสสิราชกุมาร ฯล ฯ ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสิราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรคนเจ็บถึงความลำบาก เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ในมูลและกรีสของตน คนอื่นๆต้องช่วยพยุง ให้ลุก ผู้อื่นต้องช่วยให้กิน ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารถิว่า นายสารถิผู้สหาย ก็ชายนี้ถูกใครทำอะไรให้ แมตาทั้งสองของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ศีรษะของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ ฯ นายสารถิกราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าคนเจ็บ ฯ นายสารถิ ผู้สหาย นี้หรือเรียกว่าคนเจ็บ ฯ ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าคนเจ็บ ไฉนเล่าเขาจะพึงหายจากความเจ็บนั้นได้ ฯ นายสารถิผู้สหาย ถึงตัวเราก็จะต้องมีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บ ไปได้หรือ ฯ ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้า ล้วนจะต้องมีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้ ฯ นายสารถิผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปยังภายในบุรีจากสวนนี้เถิด ฯ นายสารถิรับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปยังภายในบุรี จากพระอุทยานนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่าความเกิด เป็นของน่ารังเกียจ

[๓๕]

อดโข ภิกขเว พนฺธุมมา ราชา สารถิ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ กจฺจิ สมฺม สารถิ
 กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อภิรมิตฺถ กจฺจิ สมฺม สารถิ กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อตฺตมโน อโหสีติ ๑
 น โข เทว กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อภิรมิตฺถ น โข เทว กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา อตฺตมโน
 อโหสีติ ก็ ปน สมฺม สารถิ อทุทส กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา นิยุยฺนโตติ ๑ อทุทสา โข เทว
 กุมารโ อฺยฺยานญฺมียา นิยุยฺนโต ปฺริสํ อาพาธํ กุญฺชิตํ พาพฺพหิตานํ สเก มุตฺตกริเส ปฺลิตฺปนํ
 สยมานํ อญฺเฬหิ วุฏฺฐาปิยมานํ อญฺเฬหิ สํเวสียมานํ ทิสฺวา มํ เอตทโวจ อํ ปน สมฺม
 สารถิ ปฺริโส กิํโต อกฺขิณิปีสุส น ยถา อญฺเฬสํ สีโรปีสุส น ยถา อญฺเฬสนฺติ เอโส โข
 เทว พฺยาธิโก นามาคิ ก็ ปเนโส สมฺม สารถิ พฺยาธิโก นามาคิ เอโส โข เทว พฺยาธิโก
 นาม อปฺเปวนาม ตมฺหา อาพาธา วุฏฺฐเหยฺยาคิ ก็ ปน สมฺม สารถิ อหํปิ พฺยาธิธฺมโม
 พฺยาธิ อนฺตีโตติ ตวญฺจ เทว มยญฺจมฺหา สพฺเพ พฺยาธิธฺมมา พฺยาธิ อนฺตีตาคิ เตนหิ สมฺม
 สารถิ อลนฺทาทนฺชฺช อฺยฺยานญฺมียา อโธ จ อนฺเตปฺริ ปจฺจนียฺยาหิติ เอวํ เทวาคิ โข อหํ เทว
 วิปสฺสีสุส กุมารสุส ปฏฺฐิสฺสุตฺวา ตโธ จ อนฺเตปฺริ ปจฺจนียฺยาหิ เอโส^๑ โข เทว กุมารโ
 อนฺเตปฺริ คโธ กุญฺชิตํ พุมฺมโน ปชฺฌายติ ธีรตฺถ กิร โภ ชาคิ นาม ยตฺร หิ นาม ชาคสุส
 ชรา ปญฺญายิสฺสุติ พฺยาธิ ปญฺญายิสฺสุตฺติติ ๑ อดโข ภิกขเว พนฺธุมสุส รณฺโณ เอตทโหสี มา
 เหว โข วิปสฺสี กุมารโ น รชฺชํ การสฺสี มา เหว วิปสฺสี กุมารโ อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตํ^๒
 มา เหว เนมิตฺตานํ พฺราหฺมณานํ สจฺจํ อสุส วจฺจนฺติ ๑ อดโข ภิกขเว พนฺธุมมา ราชา
 วิปสฺสีสุส กุมารสุส ภิกฺขุโยโส มตฺตาย ปญฺจกามคฺคณานิ อฺปฏฺฐาเปสฺสิ ยถา วิปสฺสี กุมารโ
 รชฺชํ การสฺสยฺย ยถา วิปสฺสี กุมารโ น อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชยฺย ยถา เนมิตฺตานํ
 พฺราหฺมณานํ มิจฺฉา อสุส วจฺจัน^๓ ๑ ตตฺร สฺสํ ภิกขเว วิปสฺสี กุมารโ ปญฺจกามคฺคณานิ สมฺปปีโต
 สมฺมกฺคิฏฺโธ ปรีจเรติ ๑ เป ๑

๑ ม. ย. โส โข ๑

๒ ป. ปพฺพชิต ๑

๓ ป. ม. วจฺจนฺติ ๑

เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บจักปรากฏแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

[๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งหานายสารถิ มาตรัสถามว่า นายสารถิ ผู้สหาย ราชกุมาร ได้อภิรมย์ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถิผู้สหาย ราชกุมารพอพระทัยในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารถิกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงอภิรมย์ ในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ขอเดชะ พระราชกุมารมิได้ทรงพอพระทัยในภูมิภาค แห่งพระอุทยานดังนี้ ตรัสถามต่อไปว่า นายสารถิผู้สหาย ก็ราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสสวนได้ทอดพระเนตรอะไร เข้า ฯ นายสารถิกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมารขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรคนเจ็บ ถึงความลำบาก เป็นไข้หนัก นอนจมอยู่ในมูตรและกรีสของตน บุคคลอื่นๆ ต้องช่วยพยุงให้ลุก ผู้อื่นต้องช่วยให้กิน ครั้นทอดพระเนตรแล้ว ได้รับสั่งถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารถิผู้สหาย ชายคนนี้ ถูกใครทำอะไรให้ แม้ตาทั้งสองของเขาก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้สีระของเขาก ก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่า คนเจ็บ พระองค์ ได้ตรัสถามย่ำว่า นายสารถิผู้สหาย นี่หรือเรียกว่าคนเจ็บ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี้แลเรียกว่าคนเจ็บ ไฉนเล่าเขาจะพึงหายจากความเจ็บนั้นได้ พระราชกุมาร ได้ตรัสถามว่า นายสารถิผู้สหาย แม้ถึงตัวเราก็จะต้องมีความเจ็บเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้หรือ แต่พอข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้องมีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ พระองค์ตรัสสั่งว่า นายสารถิผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปยังภายในบุรีจากสวนนี้ ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้ารับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปภายในบุรี จากพระอุทยานนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารนั้นแล เสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์ เสรีาพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่า ความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บป่วยจักปรากฏแก่ ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า วิปัสสิราชกุมาร อย่าไม่เสวยราชย์เสียเลย วิปัสสิราชกุมารอย่าออกผนวชเป็นบรรพชิตเลย ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์ อย่าฟังเป็นความจริงเลย ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมารับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสิราชกุมาร ด้วยกามคุณ ๕ ยิ่งกว่าแต่ก่อน โดยอาการที่จะให้พระวิปัสสิราชกุมารเสวยราชย์ โดยอาการที่จะไม่ให้พระวิปัสสิราชกุมาร เสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต โดยอาการที่จะให้ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์เป็นผิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้งนั้น พระวิปัสสิราชกุมารเพียบพร้อมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับการบำรุงบำเรออยู่ ฯล

[๓๖]

อทุทสา โข ภิกขเว วิปัสสี กุมารโ อญฺยานภูมิ นียฺยนฺโต มหาชนกํยํ สนนฺนิปตฺติํ
 นานารตฺตานญฺจ ทุสฺसानํ วิลาตํ กยิรฺมานํ ทิสฺวา สารถิ อามนฺเตสฺสึ กิ นฺุ โข โส สมฺม
 สารถิ มหาชนกาโย สนนฺนิปตฺโต นานารตฺตานญฺจ ทุสฺसानํ วิลาตํ กรียตฺติ ๑ เอโส โข เทว
 กาลกโต นามาทิ ๑ เตนฺหิ สมฺม สารถิ เยน โส กาลกโต เตน รถํ เปเสหิ ๑ เอวํ เทวาทิ
 โข ภิกขเว สารถิ วิปัสสีสุส กุมารสุส ปฏฺฐิสฺสุตฺวา เยน โส กาลกโต เยน รถํ เปเสหิ ๑
 อทุทสา โข ภิกขเว วิปัสสี กุมารโ เปตํ กาลกตํ ทิสฺวา สารถิ อามนฺเตสฺสึ กิ ปนํยํ สมฺม
 สารถิ กาลกโต นามาทิ ๑ เอโส โข เทว กาลกโต นาม นทานิ ตํ ทกฺขณฺติ^๑ มาตา วา ปีตา
 วา อญฺเณ วา ฌาติสาลโหิตา โสปี น ทกฺขิสฺสุตฺติ มาตริ วา ปีตริ วา อญฺเณ วา
 ฌาติสาลโหิตเตติ ๑ กิ ปน สมฺม สารถิ อหํปี มรณฺธมฺโม มรณฺธํ อนตฺตีโต มํปี น ทกฺขณฺติ^๒
 เทโว วา เทวี วา อญฺเณ วา ฌาติสาลโหิตา อหํปี น ทกฺขิสฺสุตฺติ เทโว วา เทวี วา อญฺเณ วา
 ฌาติสาลโหิตเตติ ๑ ตฺวญฺจ เทว มยฺยจฺจมหา สพฺเพ มรณฺธมฺมา มรณฺธํ อนตฺตา ตํปี น ทกฺขณฺติ
 เทโว วา เทวี วา อญฺเณ วา ฌาติสาลโหิตา ตฺวํปี น ทกฺขิสฺสุตฺติ เทโว วา เทวี วา อญฺเณ
 วา ฌาติสาลโหิตเตติ ๑ เตนฺหิ สมฺม สารถิ อลนฺทานชฺช อญฺยานภูมิยา อิตฺโต จ อนฺเตปฺริ
 ปจฺจนียฺยาหิ ๑ เอวํ เทวาทิ โข ภิกขเว สารถิ วิปัสสีสุส กุมารสุส ปฏฺฐิสฺสุตฺวา ตโต จ
 อนฺเตปฺริ ปจฺจนียฺยาสิ ๑ ตตฺร สฺสํ ภิกขเว วิปัสสี กุมารโ อนฺเตปฺริ คโต ทกฺขิ ทมฺมโน
 ปชฺฌายติ ธีรตฺถุ กิร โภ ชาติ นาม ยตฺร หิ นาม ชาตสุส ชฺรา ปณฺณายิสฺสุตฺติ พุยาธิ
 ปณฺณายิสฺสุตฺติ มรณฺธํ ปณฺณายิสฺสุตฺติ ๑

[๓๗]

อถโโข ภิกขเว พนฺธุมา ราชา สารถิ อามนฺตาเปตฺวา เอตทโวจ กจฺจิ สมฺม สารถิ
 กุมารโ อญฺยานภูมิยา อภิรมิตฺถ กจฺจิ สมฺม สารถิ กุมารโ อญฺยานภูมิยา อตฺตมโน อโหสิตฺติ ๑
 น โข เทว กุมารโ อญฺยานภูมิยา อภิรมิตฺถ น โข เทว กุมารโ อญฺยานภูมิยา อตฺตมโน
 อโหสิตฺติ ๑ กิ ปน สมฺม สารถิ อทุทส กุมารโ อญฺยานภูมิ นียฺยนฺโตติ ๑ อทุทสา โข เทว
 กุมารโ อญฺยานภูมิ นียฺยนฺโต มหาชนกํยํ สนนฺนิปตฺติํ นานารตฺตานญฺจ ทุสฺसानํ วิลาตํ

๑ ไป. ย. เปเสหิ ๑

๒ ย. ทกฺขณฺติ ๑ อิตฺโต ปริ อิทฺตมว ๑

๓ ไป. ทกฺขณฺติ ๑

คนตาย

[๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรหมู่มหาชนประชุมกัน และวาทที่ทำได้ด้วยฝ่าสีต่างๆ ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารเถิดว่า นายสารเถิดผู้สหาย หมู่มหาชน เขาประชุมกันทำไม และเขาทำวาทด้วยฝ่าสีต่างๆกันทำไม นายสารเถิดได้กราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แลเรียกว่า คนตาย พระวิปัสสีราชกุมารได้ตรัสสั่งว่า นายสารเถิด ถ้าเช่นนั้นเธอจงขับรถไปทางคนตายนั่น ๆ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารเถิดรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้ขับรถไปทางคนตายนั่น ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสีราชกุมารได้ทอดพระเนตรคนตายไปแล้ว ได้ตรัสเรียกนายสารเถิดมารับสั่งถามว่า นายสารเถิดผู้สหาย นี่หรือเรียกว่าคนตาย ฯ นายสารเถิดกราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แลเรียกว่าคนตาย บัดนี้ มารดาบิดา หรือญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นเขา แม้เขาก็จักไม่เห็นมารดาบิดา หรือญาติสาโลหิตอื่นๆ ฯ นายสารเถิดผู้สหาย ถึงตัวเราก็คงจะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้หรือ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นเราหรือ แม้เราก็จักไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ หรือ ฯ ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นพระองค์ แม้พระองค์ ก็จะไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ นายสารเถิดผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปภายในบุรีจากสวนนี้เถิด ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารเถิดรับสั่งของพระวิปัสสีราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จ กลับไปภายในบุรีจากพระอุทยานนั้น ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่าครั้งนั้น พระวิปัสสีราชกุมารเสด็จถึงภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่าความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะธรรมดาว่า เมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บจักปรากฏ ความตายจักปรากฏ แก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

[๓๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระเจ้าพันธุมา รับสั่งหานายสารเถิดมาตรัสถามว่า นายสารเถิดผู้สหาย ราชกุมารได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารเถิดผู้สหาย ราชกุมาร พอพระทัยในภูมิภาคแห่งสวนแลหรือ นายสารเถิดกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมาร มิได้ทรงอภิรมย์ในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ขอเดชะ พระราชกุมาร มิได้ทรงพอพระทัยในภูมิภาคแห่งพระอุทยาน ดังนี้ ตรัสถามต่อไปว่า นายสารเถิดผู้สหาย ก็ราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสสวนได้ทอดพระเนตรอะไรเข้า ฯ นายสารเถิดกราบทูลว่า ขอเดชะ พระราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรหมู่มหาชนประชุมกันและวาทที่ทำได้ด้วยฝ่าสีต่างๆแล้ว ได้ตรัสถามข้าพระพุทธเจ้าว่า

กัณฐิมาณํ ทิสฺวา มํ เอตทวโจ กิํ นุ โข โส สมฺม สारถิ มหาชนกาโย สนฺนิปติโต นานา-
 รตฺตทานญจ พุสฺसानํ วิลาตํ กัณฐิตฺติ เอโส โข เทว กาลกโต นามาติ เตนหิ สมฺม สारถิ
 เยน โส กาลกโต เตน รถํ เปเสหิติ เอวํ เทวาทิ โข อหํ เทว วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส
 ปฏิสฺสตุวา เยน โส กาลกโต เตน รถํ เปเสหิ อทุทสา โข เทว กุมารो ปุริสํ เปตํ
 กาลกตํ ทิสฺวา มํ เอตทวโจ กิํ ปณายํ สมฺม สारถิ กาลกโต นามาติ เอโส โข เทว
 กาลกโต นาม นทานิ ตํ ทกฺขณฺติ มาตา วา ปีตา วา อญฺเณ วา ฌาติสาโลหิตา โสปี น
 ทกฺขิสฺสติ มาตริ วา ปีตริ วา อญฺเณ วา ฌาติสาโลหิตเตติ กิํ ปน สมฺม สारถิ อหํปี
 มรณฺทมฺโม มรณํ อนตฺติโต มํปี น ทกฺขณฺติ เทโว วา เทวี วา อญฺเณ วา ฌาติสาโลหิตา
 อหํปี น ทกฺขิสฺสามิ เทวํ วา เทวี วา อญฺเณ วา ฌาติสาโลหิตเตติ ตวญฺจ เทว มยญฺจมหา
 สพุเพ มรณฺทมฺมา มรณํ อนตฺติตา ตํปี น ทกฺขณฺติ เทโว วา เทวี วา อญฺเณ วา ฌาติสาโลหิตา
 ตวํปี น ทกฺขิสฺสติ เทวํ วา เทวี วา อญฺเณ วา ฌาติสาโลหิตเตติ เตนหิ สมฺม สारถิ
 อลนฺทาทนชฺช อญฺยานญฺมิยา อิตฺโต จ อนฺเตปุริ ปจฺจนียยาหิติ เอวํ เทวาทิ โข อหํ เทว วิปสฺสิสฺส
 กุมารสฺส ปฏิสฺสตุวา ตโต จ อนฺเตปุริ ปจฺจนียยาหิ โส โข เทว กุมารो อนฺเตปุริ คโต ทกฺขิ
 ทุมฺมนโน ปชฺฌายติ ธีรตฺถุ กิริ โภ ชาติ นาม ยตฺร หิ นาม ชาติสฺส ชรา ปญฺญายิสฺสติ
 พยาธิ ปญฺญายิสฺสติ มรณํ ปญฺญายิสฺสตีติ ฯ อถโฆ ภิกฺขเว พนฺธุรมสฺส รณฺโณ เอตทโหสิ
 มา เหว โข วิปสฺสี กุมารो น รชฺชํ การเสสิ มา เหว โข วิปสฺสี กุมารो อการสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชฺชิ มา เหว โข เนมิตฺตาทนํ พุราหุมนํ สจฺจํ อสฺส วจฺจนฺติ ฯ อถโฆ ภิกฺขเว
 พนฺธุรมา ราชา วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย ปญฺจกามคฺคณานิ อูปฏฺฐาเปติ ยถา
 วิปสฺสี กุมารो รชฺชํ การเยยฺย ยถา วิปสฺสี กุมารो น อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชเยยฺย ยถา
 เนมิตฺตาทนํ พุราหุมนํ มิจฺฉา อสฺส วจฺจํ ฯ ตตฺตร สฺสํ ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารो ปญฺจหิ
 กามคฺคเณหิ สมปฺปิโต สมจฺกิญฺจโต ปริจารเตติ ฯ

[๓๘]

อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสี กุมารो พหุณฺนํ วสฺसानํ พหุณฺนํ วสฺสสตานํ พหุณฺนํ
 วสฺสสทฺสสถานํ อจฺจเยน สारถิ อามนฺเตสิ โยเชหิ สมฺม สारถิ ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ
 อญฺยานญฺมิ คจฺฉาม สฺสญฺมิ ทสฺสนายาติ ฯ เอวํ เทวาทิ โข ภิกฺขเว สारถิ วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส
 ปฏิสฺสตุวา ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ โยเชตฺวา วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ปฏิวเทสิ ยุตฺตานิ โข

นายสารธิผู้สหาย หม่อมหาชนประชุมกันทำไม เขากระทำด้วยฝ่าสีต่างๆกันทำไม เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า นี่แหละเรียกว่า คนตาย พระองค์ได้ตรัสสั่งว่า นายสารธิผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางคนตายนั้น ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้ขับรถไปทางคนตายนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารได้ทอดพระเนตรคนตายเข้าแล้ว ได้ตรัสถามข้าพระพุทธเจ้าว่า นายสารธิผู้สหาย นี่หรือเรียกว่าคนตาย เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แหละเรียกว่าคนตาย บัดนี้ มารดาบิดาและญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นเขา แม้เขาก็จักไม่เห็นมารดา บิดา หรือญาติสาโลหิตอื่นๆ ดังนี้ พระองค์ได้ตรัสถามว่า นายสารธิผู้สหาย ถึงตัวเราก็จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้หรือ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ จักไม่เห็นเราหรือ แม้เราก็จักไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวีหรือ พระญาติสาโลหิตอื่นๆหรือ เมื่อข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลว่า ขอเดชะ พระองค์และข้าพระพุทธเจ้าล้วนแต่จะต้องมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ พระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่น จักไม่เห็นพระองค์ แม้พระองค์ก็จักไม่เห็นพระเจ้าแผ่นดิน พระเทวี หรือพระญาติสาโลหิตอื่นๆ ดังนี้ พระองค์ตรัสสั่งว่า นายสารธิผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น วันนี้พอแล้วสำหรับภูมิภาคแห่งสวน เธอจงนำเรากลับไปในบุรีจากสวนนี้ ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้นำเสด็จกลับไปภายในบุรีจากพระอุทยานนั้น ขอเดชะ พระราชกุมารนั้นเสด็จถึง ภายในบุรีแล้ว ทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงพระดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย ได้ยินว่า ขึ้นชื่อว่า ความเกิดเป็นของน่ารังเกียจ เพราะเมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จักปรากฏ ความเจ็บจักปรากฏ ความตายจักปรากฏ แก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระเจ้าพันธุมาทรงพระดำริว่า วิปัสสิราชกุมาร อย่าไม่พึงเสวยราชย์เลย วิปัสสิราชกุมาร อย่าออกผนวชเป็นบรรพชิตเลย ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์ทั้งหลาย อย่าเป็นความจริงเลย ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระเจ้าพันธุมาได้รับสั่งให้บำรุงบำเรอพระวิปัสสิราชกุมารด้วยกามคุณ ๕ ยิ่งกว่าแต่ก่อน โดยอาการที่จะให้พระวิปัสสิราชกุมารเสวยราชย์ โดยอาการที่จะไม่ให้พระวิปัสสิราชกุมารเสด็จออกผนวชเป็นบรรพชิต โดยอาการที่จะให้ถ้อยคำของเนมิตตพราหมณ์เป็นผิด ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ครั้นนั้น พระวิปัสสิราชกุมารเพียบพร้อมพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ได้รับการบำรุงบำเรออยู่ ฯ

บรรพชิต

[๓๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล โดยกาลล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระวิปัสสิราชกุมารได้ตรัสเรียกนายสารธิมาสั่งว่า นายสารธิผู้สหาย เธอจงเทียมยานที่ดีๆ เราจะไปในสวนเพื่อชมพื้นที่อันสวยงาม ภิกษุทั้งหลาย นายสารธิได้รับรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมาร แล้วเทียมยานที่ดีๆเสร็จแล้ว ได้กราบทูลแด่พระวิปัสสิราชกุมารว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าเทียมยานที่ดีๆเสร็จ

[°] เทว ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ ยสฺสทานิ กาลํ มณฺเณสฺสตี ๑ อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสึ
 กุมารโ ภทฺริ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานเหิ อญฺญานญฺมึ นิยุยาสิ ๑ อทฺทสา โข
 ภิกฺขเว วิปสฺสึ กุมารโ อญฺญานญฺมึ นิยุยนฺโต ปุริสํ ทท ปพฺพชิตํ กาสายวสนํ ทิสฺวา สารถิ
 อามนฺเตสิ อํ ปน สมฺม สารถิ ปุริโส กีกโต สีสํปิสฺส น ยถา อญฺเณสํ วตฺถานิปิสฺส น
 ยถา อญฺเณสนฺติ ๑ เอโส โข เทว ปพฺพชิตो นามาติ ๑ กิ ปเนโส สมฺม สารถิ ปพฺพชิตो
 นามาติ ๑ เอโส โข เทว ปพฺพชิตो นาม สาธุ ฌมฺมจิริยา สาธุ สมจิริยา สาธุ กุสลจิริยา^๑
 สาธุ ปุณฺณกิริยา สาธุ อวิหีสา สาธุ ภูตานุกมฺปาติ ๑ สาธุ โข โส สมฺม สารถิ ปพฺพชิตो
 นาม สาธุ [°] ฌมฺมจิริยา สาธุ สมจิริยา สาธุ กุสลจิริยา สาธุ ปุณฺณกิริยา สาธุ อวิหีสา
 สาธุ ภูตานุกมฺปา^๒ เตนหิ สมฺม สารถิ เยน โส ปพฺพชิตอ เตน รถํ เปเสหิตี ๑ เอว เทวาคิ
 โข ภิกฺขเว สารถิ วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน โส ปพฺพชิตอ เตน รถํ เปเสสิ ๑
 อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสึ กุมารโ ตํ ปพฺพชิตํ เอตทโวจ ติวํ ปน สมฺม กีกโต สีสํปิ เตน
 ยถา อญฺเณสํ วตฺถานิปิ เตน น ยถา อญฺเณสนฺติ ๑ อหํ โข เทว ปพฺพชิตอ นามาติ ๑ กิ
 ปน ติวํ สมฺม ปพฺพชิตอ นามาติ ๑ อหํ โข เทว ปพฺพชิตอ นาม สาธุ ฌมฺมจิริยา สาธุ
 สมจิริยา สาธุ กุสลจิริยา สาธุ ปุณฺณกิริยา สาธุ อวิหีสา สาธุ ภูตานุกมฺปาติ ๑ สาธุ โข
 ติวํ สมฺม ปพฺพชิตอ นาม สาธุ ฌมฺมจิริยา สาธุ สมจิริยา สาธุ กุสลจิริยา สาธุ ปุณฺณกิริยา
 สาธุ อวิหีสา สาธุ ภูตานุกมฺปาติ ๑ อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสึ กุมารโ สารถิ
 อามนฺเตสิ เตนหิ สมฺม สารถิ รถํ อาทาย อิตฺว อนฺเตปุริ ปจฺจานิยุยาหิ อหํ ปน อีเชว
 เกสมสฺสํ โอหารตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺตมิตฺติ ๑
 เอว เทวาคิ โข ภิกฺขเว สารถิ วิปสฺสิสฺส กุมารสฺส ปฏิสฺสุตฺวา รถํ อาทาย ตโต จ
 อนฺเตปุริ ปจฺจานิยุยาสิ ๑ วิปสฺสึ ปน กุมารโ ตตฺถเอว เกสมสฺสํ โอหารตฺวา กาสายานิ
 วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตํ ๑ อสฺสโสสิ โข ภิกฺขเว พนฺธุมฺมตฺติยา
 ราชธานียา มหาชนกาโย จตฺราสฺสิตฺติปาณสสฺสทานิ วิปสฺสึ กิร กุมารโ เกสมสฺสํ โอหารตฺวา
 กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตอติ ๑ สุตฺวาน เนสํ เอตทโหสิ
 น หิ ฐน โส โอโรโก ฌมฺมวินโย น สว โอโรกา^๓ ปพฺพชฺชา ยตถ วิปสฺสึ กุมารโ เกสมสฺสํ
 โอหารตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตอ วิปสฺสึ หิ^๔
 นาม กุมารโ เกสมสฺสํ โอหารตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ

๑ ม. ย. เต ๑

๒ ส. ม. ย. กุสลกิริยา ๑ อิตฺ ปริ อิตฺสเมว ๑

๓ ม. - สมฺม สารถิ ๑ ย. - หิ สมฺม สารถิ ๑

๔ ป. ม. - ภูตานุกมฺปาติ ๑

๕ ป. ปพฺพชิตอติ ๑

๖ ป. ม. โอโรกา ๑

๗ ม. ย. ปี ๑

แล้ว บัดนี้ พระองค์ทรงกำหนดเวลาอันสมควรเถิด ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิราชกุมารทรงยานที่ดีเสด็จ ประพาสพระอุทยาน พร้อมกับยานที่ดีๆทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย พระวิปัสสิราชกุมาร ขณะเมื่อเสด็จประพาสพระอุทยาน ได้ทอดพระเนตรบุรุษบรรพชิตศิระโล้น นุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ ครั้นทอดพระเนตรแล้ว จึงรับสั่งถามนายสารเถิดว่า นายสารเถิดผู้สหาย บุรุษนี้ถูกใครทำอะไรให้ แม้ศิระของเขาก็ไม่เหมือนคนอื่นๆ แม้ผ้าทั้งหลายของเขาก็ไม่เหมือนคนอื่นๆ

นายสารเถิดกราบทูลว่า ขอเดชะ นี่แลเรียกว่าบรรพชิต ฯ นายสารเถิดผู้สหาย นี่หรือ เรียกว่า บรรพชิต ฯ

ขอเดชะ นี่แลเรียกว่า บรรพชิต การประพฤดิธรรมเป็นความดี การประพฤติสมาสมาเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี ฯ

นายสารเถิดผู้สหาย ดิละ ที่บุคคลนั้นได้นามว่า บรรพชิต การประพฤดิธรรมเป็นความดี การประพฤติสมาสมาเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี นายสารเถิดผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงขับรถไปทางบรรพชิตนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารเถิดรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ขับรถ ไปทางบรรพชิตนั้น ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิราชกุมาร ได้ตรัสถามบรรพชิตนั้นว่า สหาย ท่านถูกใครทำอะไรให้ แม้ศิระของท่านก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ แม้ผ้าทั้งหลายของท่านก็ไม่เหมือนของคนอื่นๆ ฯ

บรรพชิตนั้นได้ทูลว่า ขอถวายพระพร อาตมภาพแลชื่อบรรพชิต ฯ

สหาย ก็ท่านหรือชื่อบรรพชิต ฯ

ขอถวายพระพร อาตมภาพชื่อบรรพชิต การประพฤดิธรรมเป็นความดี การประพฤติสมาสมาเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี ฯ

ดิละสหาย ที่ท่านได้นามว่าบรรพชิต การประพฤดิธรรมเป็นความดี การประพฤติสมาสมาเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสิราชกุมาร ได้ตรัสเรียกนายสารเถิดมาสั่งว่า นายสารเถิดผู้สหาย ถ้าเช่นนั้น เธอจงนำรถกลับไปภายในบุรีจากสวนนี้ ส่วนเราจักปลงผม และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต ณ สวนนี้แหละ ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายสารเถิดรับสั่งของพระวิปัสสิราชกุมารแล้ว ได้พารถกลับไปยังภายในบุรีจากสวนนั้น ส่วนพระวิปัสสิราชกุมาร ได้ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาพัสตร์ เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตแล้ว ณ พระอุทยานนั่นเอง ฯ

ปพฺพชิสฺสติ กิมํจํ ปน น^๑ มยฺหํ ๑ อถโฆ [๒] ภิกฺขเว มหาชนกาเย^๓ จตุราสีติปาณ-
 สหสฺसानิ เกสมสฺสํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา วิปสฺสี โภชิสฺสํ อการสฺมา
 อนคาริยํ ปพฺพชิตํ อนุปพฺพชิสฺส ๑ ตาย สฺมํ ภิกฺขเว ปริสาย ปริวฺโต วิปสฺสี โภชิสฺสโต
 ความนิคมชนปทราชธานีสุ จาริกํ จรติ ๑ อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส โภชิสฺสตฺส รโหคตฺส
 ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตฺโส ปริวิตกฺโก อุทฺปาที น โข ปเนตฺ^๔ ปฏฺฐูปํ โยหํ อาภิณฺโณ วิหรามิ
 ยนฺนุนาหํ เอโก คณฺมहा วูปกฺกฺโข วิหเรยฺยนฺติ ๑ อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสี โภชิสฺสโต อปเรน-
 สมเยน เอโก คณฺมहा วูปกฺกฺโข วิหาสิ ๑ อณฺเณเนว ตานิ จตุราสีติปพฺพชิตสหสฺसानิ
 อคมํสฺ ๑ อณฺเณน [๕] วิปสฺสี โภชิสฺสโต ๑ อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส โภชิสฺสตฺส
 วาสูปคตฺส รโหคตฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตฺโส ปริวิตกฺโก อุทฺปาที กิจจํ วตฺถํ โลโก
 อาปนฺโน ชายติ จ ชียติ จ มียติ จ จวติ จ อุปปชฺชติ จ อถ จ ปณิมสฺส ทฺวํสฺส นิสฺสรณํ
 นปฺปชานาติ ชรามรณสฺส กุทสฺส^๖ นาม อิมสฺส ทฺวํสฺส นิสฺสรณํ ปณฺณายิสฺสติ ชรา-
 มรณสฺสาติ ๑

[๓๕]

อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส โภชิสฺสตฺส เอตทโหสิ กิมํหิ นฺ โข สติ ชรามรณํ โหติ
 กิंपจฺจยา ชรามรณนฺติ ๑ อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส โภชิสฺสตฺส โยนิโสมนสิการา อหุ
 ปณฺณาย อภิสมโย ชาติยา โข สติ ชรามรณํ โหติ ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ ๑ อถโฆ
 ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส โภชิสฺสตฺส เอตทโหสิ กิมํหิ นฺ โข สติ ชาติ โหติ กิंपจฺจยา ชาตีติ ๑
 อถโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส โภชิสฺสตฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปณฺณาย อภิสมโย ภเว โข

๑ โป. ม. นสฺสทโท นตฺถิ ๑

๒ ยฺ. โส. ๑

๓ ม. ยฺ. มหาชนกาโย ๑

๔ ม. ยฺ. เมตฺ ๑

๕ ม. มกฺเคน ๑

๖ ม. ยฺ. กุทาสฺส ๑

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่มหาชนในพระนครพันธุมดีราชธานีประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้สดับข่าวว่า พระวิปัสสีราชกุมารได้ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตเสียแล้ว ดังนี้ ครั้นแล้ว มหาชนเหล่านั้นได้ดำริดังนี้ว่า ก็พระวิปัสสีราชกุมารได้ทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยใด พระธรรมวินัยนั้นคงไม่เลวทรามเป็นแน่ บรรพชานั้นคงไม่เลวทรามเป็นแน่ แต่พระวิปัสสีราชกุมารยังทรงปลงพระเกศาและพระมัสสุ ทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์ เสด็จออกทรงผนวชเป็นบรรพชิตได้ พวกเราทำไมจึงจักบวชไม่ได้เล่า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล หมู่มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้พากันโกนผมและหนวด หนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต ตามเสด็จพระวิปัสสีโพธิสัตว์แล้ว ได้ยินว่า พระวิปัสสีโพธิสัตว์อันบริษัทนั้นห้อมล้อม เสด็จเที่ยวจาริกไปในบ้าน นิคม ชนบท และราชธานี ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์เสด็จหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้ทรงพระปริวิตกเช่นนี้ว่า การที่เราเป็นผู้ปะปนอยู่เช่นนี้ ไม่สมควรเลย โฉนหนอ เราพึงหลีกออกจากหมู่อยู่แต่ผู้เดียว ภิกษุทั้งหลาย ครั้นสมัยต่อมา พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้เสด็จ หลีกออกจากหมู่อยู่แต่พระองค์เดียว บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูป ได้พากันไปทางหนึ่ง พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้เสด็จไปทางหนึ่ง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ผู้เสด็จหลีกออกเร้นอยู่ในที่ลับ ได้ทรงพระปริวิตกเช่นนี้ว่า โลกนี้ถึงความยาก ย่อมเกิด แก่ตาย และ เวียนตาย เวียนเกิด เออก็แหละบุคคลไม่รู้ชัดถึงอุบายเครื่องพ้นทุกข์ คือ ขราและมรณะนี้ การพ้นทุกข์ คือ ขราและมรณะนี้ จักปรากฏได้เมื่อไรเล่า ฯ

พระโพธิสัตว์ตรัสรู้

[๓๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ได้ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรมีอยู่หนอ ขราและมรณะจึงมี ขราและมรณะมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติมีอยู่ ขราและมรณะจึงมี ขราและมรณะมีเพราะชาติเป็นปัจจัยดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรมีอยู่หนอ ชาติจึงมี ชาติมีเพราะอะไรเป็นปัจจัย ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อภพมีอยู่ชาติจึงมี ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรมีอยู่หนอ

สติ ชาติ โหติ ภาวปัจจัยา ชาติติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ
 ภโว โหติ โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา ย อภิสมโย อุปาทานเ โข สติ ภโว โหติ อุปาทาน-
 ปัจจยา ภโวติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ อุปาทาน-
 โหติ กิปัจจัยา อุปาทานนฺติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ
 ปญฺญา ย อภิสมโย ตณฺหา ย โข สติ อุปาทาน โหติ ตณฺหาปัจจัยา อุปาทานนฺติ ๑ อถโโข
 ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ ตณฺหา โหติ กิปัจจัยา
 ตณฺหาติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา ย อภิสมโย
 เวทนาย โข สติ ตณฺหา โหติ เวทนาปัจจัยา ตณฺหาติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส
 เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ เวทนา โหติ กิปัจจัยา เวทนาติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส
 พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา ย อภิสมโย ผลสฺเส โข สติ เวทนา โหติ ผลสฺส-
 ปัจจยา เวทนาติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ ผลสฺโส
 โหติ กิปัจจัยา ผลสฺโสติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ
 ปญฺญา ย อภิสมโย สพายตเน โข สติ ผลสฺโส โหติ สพายตนปัจจัยา ผลสฺโสติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว
 วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ สพายตน์ โหติ กิปัจจัยา
 สพายตนนฺติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา
 ย อภิสมโย นามรูปเ โข สติ สพายตน์ โหติ นามรูปปัจจัยา สพายตนนฺติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว
 วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ นามรูป โหติ กิปัจจัยา นามรูปนฺติ ๑
 อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา ย อภิสมโย วิญฺญาณเ
 โข สติ นามรูป โหติ วิญฺญาณปัจจัยา นามรูปนฺติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส
 เอตทโหสิ กิมฺหิ นฺ โข สติ วิญฺญาณ โหติ กิปัจจัยา วิญฺญาณนฺติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส
 พริสฺสตุตฺตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา ย อภิสมโย นามรูปเ โข สติ วิญฺญาณ โหติ
 นามรูปปัจจัยา วิญฺญาณนฺติ ๑ อถโโข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส เอตทโหสิ ปจฺจุ-
 ทาวตฺตติ โข อิทํ วิญฺญาณํ นามรูปมฺหา นาปริ คจฺจติ เอตฺตาวตา ชาเยถ วา ซีเยถ วา มีเยถ
 วา จเวถ วา อุปฺปชฺเชถ วา ยทิตํ นามรูปปัจจัยา วิญฺญาณํ วิญฺญาณปัจจัยา นามรูป-
 นามรูปปัจจัยา สพายตน์ สพายตนปัจจัยา ผลสฺโส ผลสฺสปัจจัยา เวทนา เวทนาปัจจัยา ตณฺหา
 ตณฺหาปัจจัยา อุปาทานํ อุปาทานปัจจัยา ภโว ภาวปัจจัยา ชาติ ชาติปัจจัยา ชรามรณํ
 โสภปริเทวทฺทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ เอวเมตฺสฺส เกวลสฺส ทฺทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมฺภูโต
 โหติ ๑ สมฺภูโต สมฺภูโตติ โข ภิกฺขเว วิปฺสฺสิสฺส พริสฺสตุตฺตสฺส ปุพฺเพ อนนฺตสฺส เตสฺส ฐมฺเมสฺสุ
 จกฺขุ อุตฺปาติ ฌาณํ อุตฺปาติ ปญฺญา อุตฺปาติ วิชฺชา อุตฺปาติ อาโลโก อุตฺปาติ ๑

[๔๐]

อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ ชรามรณํ น
 โหติ กิสฺสํ นิโรธํ ชรามรณนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ โยนิโสมน-
 สิการา อหุ ปญฺญา อภิสมโย ชาตียา โข อสฺติ ชรามรณํ น โหติ ชาตินิโรธํ ชรามรณ-
 นิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ ชาติ น
 โหติ กิสฺสํ นิโรธํ ชาตินิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ โยนิโสมนสิการา
 อหุ ปญฺญา อภิสมโย ภเว โข อสฺติ ชาติ น โหติ ภวนิโรธํ ชาตินิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว
 วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ ภโว น โหติ กิสฺสํ นิโรธํ
 ภวนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา
 อภิสมโย อุปาทานํ โข อสฺติ ภโว น โหติ อุปาทานนิโรธํ ภวนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว
 วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ อุปาทานํ น โหติ กิสฺสํ นิโรธํ
 อุปาทานนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา
 อภิสมโย ตณฺหา โข อสฺติ อุปาทานํ น โหติ ตณฺหานิโรธํ อุปาทานนิโรธํ ฯ อถโฆ
 ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ ตณฺหา น โหติ กิสฺสํ นิโรธํ
 ตณฺหานิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา
 ตณฺหานิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ
 เวทนา น โหติ กิสฺสํ นิโรธํ เวทนานิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ
 โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา อภิสมโย ผลเส โข อสฺติ เวทนา น โหติ ผลสนิโรธํ
 เวทนานิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข อสฺติ
 ผลโส น โหติ กิสฺสํ นิโรธํ ผลสนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ
 โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา อภิสมโย สพายตเน โข อสฺติ ผลโส น โหติ สพายต-
 นนิโรธํ ผลสนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส โพธิสฺสํ อตฺตโหสิ กิเมหิ นุ โข
 อสฺติ สพายตเน น โหติ กิสฺสํ นิโรธํ สพายตเนนิโรธํ ฯ อถโฆ ภิกขเว วิปัสสิสฺส

มาแต่นามรูป หาใช่ออย่างอื่นไม่ โดยความเป็นไปเพียงเท่านี้ สัตว์โลกพึงเกิดบ้าง พึ่งแก่บ้าง พึ่งตายบ้าง พึ่งจุติบ้าง พึ่งอุปบัติบ้าง ความเป็นไปนั้นคือ วิญญาณมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย นามรูปมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย สฬายตนะมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัย ผัสสะมีเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย เวทนา มีเพราะผัสสะเป็นปัจจัย อุปาทานมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัย ภพมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ชาติมีเพราะภพเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทว ทุกขโทมนัสและอุปายาสย่อม มีพร้อมเพราะชาติเป็นปัจจัย ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปรีชา ความรู้แจ้งชัด แสงสว่างว่า สมุทัยฯ (เหตุเกิดขึ้นพร้อมๆ) ดังนี้ ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ในธรรมทั้งหลายที่พระองค์ มิได้สดับมาแล้วในกาลก่อนเลย ฯ

[๔๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ได้ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ ชราและมรณะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชราและมรณะจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อชาติไม่มี ชราและมรณะย่อมไม่มี เพราะชาติดับ ชราและมรณะจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัย โดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ ชาติจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ชาติจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อภพไม่มี ชาติย่อมไม่มี เพราะภพดับ ชาติจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ ภพจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ภพจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่ออุปาทานไม่มี ภพย่อมไม่มี เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่ พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ อุปาทานจึงไม่มี เพราะอะไรดับ อุปาทานจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อตัณหาไม่มี อุปาทานย่อมไม่มี เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่ พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ ตัณหาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ตัณหาจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อเวทนาไม่มี ตัณหาย่อมไม่มี เพราะเวทนาดับ ตัณหาจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้ว แก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไร ไม่มีเล่าหนอ

โพธิสत्ตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา อภิสมโย นามรูปเป โข อสติ สพายตนํ น โหติ
 นามรูปนิโรธา สพายตนนิโรโหติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส โพธิสत्ตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ
 นุ โข อสติ นามรูปํ น โหติ กิสุสํ นิโรธา นามรูปนิโรโหติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส
 โพธิสत्ตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา อภิสมโย วิญฺญาณํ โข อสติ นามรูปํ น โหติ
 วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโหติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส โพธิสत्ตสฺส เอตทโหสิ กิมฺหิ
 นุ โข อสติ วิญฺญาณํ น โหติ กิสุสํ นิโรธา วิญฺญาณนิโรโหติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส
 โพธิสत्ตสฺส โยนิโสมนสิการา อหุ ปญฺญา อภิสมโย นามรูปเป โข อสติ วิญฺญาณํ น โหติ
 นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโหติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส โพธิสत्ตสฺส เอตทโหสิ
 อธิคโต โข มุยาํ มคฺโค^๑ โพธาย^๒ ยทิตํ นามรูปนิโรธา วิญฺญาณนิโรโห วิญฺญาณนิโรธา
 นามรูปนิโรโห นามรูปนิโรธา สพายตนนิโรโห สพายตนนิโรธา ผสฺสนิโรธา ผสฺสนิโรธา
 เวทนานิโรโห เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโห ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโห อุปาทานนิโรธา
 ภวนิโรโห ภวนิโรธา ชาตินิโรโห ชาตินิโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสฺสาเยสา
 นิร์ชฌนฺติ เอวเมตสฺส เภวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโห โหติ ฯ นิโรโห นิโรโหติ โข ภิกฺขเว
 วิปสฺสึสฺส โพธิสत्ตสฺส ปุพฺเพ อนนุสฺสฺเตสฺส ธมฺเมสฺส จกฺขุ อุตฺปาติ ฌาณํ อุตฺปาติ ปญฺญา
 อุตฺปาติ วิชฺชา อุตฺปาติ อาโลโก อุตฺปาติ ฯ

[๔๑]

อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสี โพธิสตุโต อปริน สมเยน ปญฺจสุ อุปาทานกฺขนฺธเส

๑ อ. วิปสฺสนามคฺโค ฯ

๒ ม. สมโพธาย ฯ

เวทนาจึงไม่มี เพราะอะไรดับ เวทนาจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อผัสสะไม่มี เวทนาย่อมไม่มี เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ ผัสสะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ ผัสสะจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อสพายตนะไม่มี ผัสสะย่อมไม่มี เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ สพายตนะจึงไม่มี เพราะอะไรดับ สพายตนะจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปไม่มี สพายตนะย่อมไม่มี เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ นามรูปจึงไม่มี เพราะอะไรดับ นามรูปจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อวิญญาณไม่มี นามรูปย่อมไม่มี เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้ว แก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า เมื่ออะไรไม่มีเล่าหนอ วิญญาณจึงไม่มี เพราะอะไรดับ วิญญาณจึงดับ ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล การตรัสรู้ด้วยปัญญาว่า เมื่อนามรูปไม่มี วิญญาณย่อมไม่มี เพราะนามรูปดับ วิญญาณจึงดับ ดังนี้ ได้มีแล้ว แก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ เพราะทรงกระทำไว้ในพระทัยโดยอุบายอันแยบคาย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ต่อแต่นั้น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพระดำริว่า หนทางเพื่อความตรัสรู้นี้ เราได้บรรลุแล้วแล คือ เพราะนามรูปดับ วิญญาณจึงดับ เพราะวิญญาณดับ นามรูปจึงดับ เพราะนามรูปดับ สพายตนะจึงดับ เพราะสพายตนะดับ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาจึงดับ ตัณหาดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรามรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ โดยไม่เหลือ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีได้ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย จักขุ ญาณ ปรีชา ความรู้แจ้งชัด แสงสว่างว่า นิโรธฯ (ความดับฯ) ดังนี้ ได้เกิดขึ้นแล้วแก่พระวิปัสสีโพธิสัตว์ ในธรรมทั้งหลายที่พระองค์มิได้สดับมาแล้ว ในกาลก่อน เลย ฯ

[๔๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นสมัยอื่น พระวิปัสสีโพธิสัตว์ทรงพิจารณา เห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ ว่า ดังนี้รูป ดังนี้เหตุเกิดแห่งรูป ดังนี้ความดับแห่งรูป ดังนี้เวทนา

อุทฺทพฺพยานุปลสฺสี วิหาสี อิติ รูปํ อิติ รูปสฺส สมฺมทโย อิติ รูปสฺส อตฺตงฺคโม อิติ เวทนา
 อิติ เวทนาย สมฺมทโย อิติ เวทนาย อตฺตงฺคโม อิติ สลฺยณา อิติ สงฺขารานํ สมฺมทโย อิติ
 สงฺขารานํ อตฺตงฺคโม อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส สมฺมทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺตงฺคโมติ ฯ
 ตสฺส ปณฺจสุ อุปาทานกฺขนฺธสฺส อุทฺทพฺพยานุปลสฺสีโน วิหโรโต นจิริสฺเสว อนุปาทาย อาสเวหิ
 จิตฺตํ วิมฺจุจฺจิติ^๑ ฯ

ทุตฺติยภาณวาริ ฯ

[๔๒]

อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เอตทโหสี ยนฺนุนาหิ
 ฌมฺมํ เทเสยฺยนฺติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เอตทโหสี
 อธิคโต โข เม ยมฺ ฌมฺโม คมฺภีโร ทฺวทฺทโส ทฺรณฺโพนฺโธ สนฺโต ปณฺโธ อตฺตกาวจโร นิปฺโป
 ปณฺฑิตเวทนีโย อาลยรามา โข ปณายํ ปชา อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตา อาลยรามาย โข ปน
 ปชาย อาลยรตาย อาลยสมฺมุทิตาย ทฺวทฺทสํ อิทํ จานํ ยทิตํ อิทปฺปจฺยตา ปฏิจฺจสมฺปฺปาโท
 อิทมฺปิ โข จานํ ทฺวทฺทสํ ยทิตํ สพฺพสงฺขารสมฺโถ สพฺพปฺริปฺปนิสฺสคฺโค ตณฺหกฺโข วิราโค
 นิโรธो นิพฺพานํ อหฺลยเจว โข ปน ฌมฺมํ เทเสยฺยํ ปเร จ เม น อาชาเนยฺยํ โส มมสฺส
 กิลมฺโถ สว มมสฺส วิเหสาคิ ฯ อปฺปิสฺสุ^๒ ภิกฺขเว วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ
 อิมํ อนจฺฉริยา คาคา ปฏิกฺกิสฺส ปุพฺเพ อสฺสุตฺตปฺพุพา

ภิกฺขเณ เม อธิคตํ

หลนฺทานิ ปกาสิตํ

ราคโทสปรเตหิ

นายํ ฌมฺโม สฺสสมฺพุทฺโธ ฯ

ปฏฺฐิสฺสคคามิ นิปฺปณฺ

คมฺภีโร ทฺวทฺทสํ อณฺณ

ราครตฺตา น ทกฺขณฺติ

ตโมกฺขนฺธเณ อาวุตาคิ ฯ

[๔๓]

อติห ภิกฺขเว วิปสฺสึสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปฏฺฐิสฺสจฺกฺขโต อปฺโปปฺส-
 สุกฺกตาย จิตฺตํ นมิ โน ฌมฺมเทสนาย ฯ

[๔๔]

อถ โข ภิกฺขเว อลฺยตฺตรสฺส มหาพฺรหฺมโน วิปสฺสึสฺส ภควโต อรหโต สมฺมา-
 สมฺพุทฺธสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมฺลนฺาย เอตทโหสี นสฺสติ วต โภ โลโก วินสฺสติ วต

๑ โป. วิมฺจุจฺจิติ ฯ

๒ ส. ม. ย. อปฺปิสฺสุ ฯ

ดังนี้เหตุเกิดแห่งเวทนา ดังนี้ความดับแห่งเวทนา ดังนี้สัญญา ดังนี้เหตุเกิดแห่งสัญญา ดังนี้ความดับแห่งสัญญา ดังนี้สังขาร ดังนี้เหตุเกิดแห่งสังขาร ดังนี้ความดับแห่งสังขาร ดังนี้วิญญาณ ดังนี้เหตุเกิดแห่งวิญญาณ ดังนี้ความดับแห่งวิญญาณ เมื่อพระองค์ทรงพิจารณา เห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในอุปาทานขันธ ๕ อยู่ไม่นานนัก จิตก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะไม่ยึดมั่นแล ฯ

จบภาณวารที่สอง

ท้าวมหาพรหมทูลอาราธนาให้แสดงธรรม

[๔๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้ทรงพระดำริว่า โฉนหนอเราพึงแสดงธรรม ดูกรภิกษุทั้งหลายลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงพระดำริว่า ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ส่วนหมู่สัตว์นี้ มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ก็อันหมู่สัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ยากที่จะเห็นได้ ซึ่งฐานะนี้ คือ ปัจจัยแห่งสภาวะธรรม อันเป็นที่อาศัยกันเกิดขึ้น (ปฏิจสมุบาท) ยากที่จะเห็นได้ซึ่งฐานะ แม่นี้คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งค้นหา คลายความกำหนัด ดับทุกข์ ก็และเราพึงแสดงธรรม แต่สัตว์เหล่าอื่น ไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรานั้นพึงเป็นความลำบากแก่เรา นั้นพึงเป็นความเดือดร้อนแก่เรา ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า คาถาทั้งหลายที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ซึ่งพระองค์มิได้เคยสดับมาแล้วแต่ก่อน ได้แจ่มแจ้งกะพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีดังนี้ บัดนี้ ไม่ควรเลยที่จะประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้ว โดยแสนยาก ธรรมนี้อันสัตว์ที่ถูกราคะและโทสะครอบงำแล้ว ไม่ตรัสรู้ได้โดยง่าย สัตว์ที่ถูกราคะย่อมไว้ ถูกกองแห่งความมืดหม่นห่อ ไว้แล้ว จักเห็นไม่ได้ซึ่งธรรมที่มีปรกติไปทวนกระแสอันละเอียด ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก เป็นอณู ฯ

[๔๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี พิจารณาเห็นดังนี้ พระทัยก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไป เพื่อจะทรงแสดงธรรม ฯ

[๔๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่ง ได้ทราบพระปริวิตกในพระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ด้วยใจแล้วจึงดำริว่า ผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะฉิบหายเสียละหนอ ผู้เจริญทั้งหลาย โลกจะพินาศเสียละหนอ เพราะว่า พระทัยของ

โก โลโก ยตร หิ นาม วิปัสสิสฺส ภควโต อรหโต สุมมาสมพุทฺธสฺส อปฺโปสฺสกุทาย
 จิตฺตํ นมि^๑ โน ฐมฺมเทสํนํยาติ ฯ อถ โข โส ภิกฺขเว มหาปุรหุมา เสยฺยถาปี นาม พลฺวา
 ปุริโส สมฺมิลฺลิตํ พาหิ ปสาเรยฺย ปสํริตํ วา พาหิ สมฺมิลฺลเชยฺย เอวเมว^๒] ปุริโต
 ปาตุรโหสิ ฯ อถ โข^๓] ภิกฺขเว มหาปุรหุมา เอกังสํ อุตฺตราสงฺกํ กริตฺวา ทกฺขิณชานุมณฺฑลํ
 ปจฺวียํ นิทหนฺโต^๔ เยน วิปัสสิ ภควา อรหํ สุมมาสมพุทฺธํ เตนฺนชฺลึ ปณฺณเมตฺวา วิปัสสิ
 ภควนฺตํ อรหนฺตํ สุมมาสมพุทฺธํ เอตทวโจ เทเสตฺถ ฆนฺเต ภควา ฐมฺมํ เทเสตฺถ สุกโต ฐมฺมํ
 สนฺติธ^๕ สตฺตา อปฺปฺรชกฺขชาตिका อสฺสวณฺตา ฐมฺมสฺส ปรีหายนฺติ ภวิสฺสณฺติ ฐมฺมสฺส
 อณฺเฏวโรติ ฯ เอวํ วุตฺเต ภิกฺขเว วิปัสสิ ภควา อรหํ สุมมาสมพุทฺธํ ตํ มหาปุรหุมาณํ
 เอตทวโจ มยฺหํปิ โข พุรุเหม เอตทโหสิ ฆนฺนุนาหํ ฐมฺมํ เทเสยฺยนฺติ ฯ ตสฺส มยฺหํ พุรุเหม
 เอตทโหสิ อธิคโต โข เม อยํ ฐมฺโม คมฺภีโร ทฺวทฺทโส ทฺวณฺโพนฺโพนฺ สนฺโต ปณฺนิโต
 อตฺถกาวจโร นิปุโณ ปณฺณตฺตเวทนีโย อาลยรามา โข ปณายํ ปชา อาลยรตา อาลยสมฺมุทิตา
 อาลยรามาย โข ปณ ปชาย อาลยรตฺตย อาลยสมฺมุทิตาย ทฺวทฺทสํ อิทํ จานํ ยทิตํ อิทปฺปจฺยตฺตา
 ปฏิจฺจสมฺปปาโท อิทมฺปิ โข จานํ ทฺวทฺทสํ ยทิตํ สพฺพสงฺขารสมฺโถ สพฺพปฺปชฺฌิณิสฺสคฺโค
 ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรธो นิพฺพานํ^๖ อหฺมเจว โข ปณ ฐมฺมํ เทเสยฺยํ ปเร จ เม น อาชา-
 เนยฺยํ โส มมสฺส กิลมโธ สว มมสฺส วิหเสตฺติ ฯ อปฺปิสฺสุทํ^๗ พุรุเหม อีมา อนจฺจริยา คาคา
 ปฏิกิํสุ ปุพฺเพ เม อสฺสุตฺตปุพฺพา กิจฺจเนน เม อธิคตํ หลนฺททานิ ปกาสิตฺถุ ฯ เปฯ อาวุตฺตาติ อติห
 เม พุรุเหม ปฏิสลฺลยฺกฺขโต อปฺโปสฺสกุทาย จิตฺตํ นมि โน ฐมฺมเทสํนํยาติ ฯ ทฺวติยมฺปิ โข
 ภิกฺขเว โส มหาปุรหุมา ฯ เปฯ ตติยมฺปิ โข ภิกฺขเว โส มหาปุรหุมา วิปัสสิ ภควนฺตํ อรหนฺตํ
 สุมมาสมพุทฺธํ เอตทวโจ เทเสตฺถ ฆนฺเต ภควา ฐมฺมํ เทเสตฺถ สุกโต ฐมฺมํ สนฺติธ สตฺตา
 อปฺปฺรชกฺขชาตिका อสฺสวณฺตา ฐมฺมสฺส ปรีหายนฺติ ภวิสฺสณฺติ ฐมฺมสฺส อณฺเฏวโรติ ฯ
 อถ โข ภิกฺขเว วิปัสสิ ภควา อรหํ สุมมาสมพุทฺธํ พุรหุมนฺ^๘] อชฺเชตฺถ วิทิตฺวา สตฺเตตฺถ
 [^๙] การุณฺณตํ ปฏิจฺจ พุทฺธกฺขุณา โลกํ โวลฺลเกสิ ฯ อทฺทสา โข ภิกฺขเว วิปัสสิ ภควา อรหํ
 สุมมาสมพุทฺธํ พุทฺธกฺขุณา โลกํ โวลฺลเกนฺโต สตฺเต อปฺปฺรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขิณฺทริเย
 มุทฺธิณฺทริเย สุวากาเร ทฺวากาเร สุวียนฺปาเย ทฺวียนฺปาเย ภพฺเพ^{๑๐} อภพฺเพ อปฺเปกฺกเจ ปฺรโลก-

๑ ม. ย. นมตี ฯ

๒ ป. ม. โข ฯ

๓ ม. ย. โส ฯ

๔ ม. ย. นิทหนฺตฺวา ฯ

๕ ม. ย. สนฺติ ฯ อติ ปรี อธิสเมว ฯ

๖ ป. นิพฺพานนฺติ ฯ

๗ ส. ม. ย. อปฺปิสฺสุทํ ฯ

๘ ม. ย. จ ฯ

๙ ป. ม. ย. จ ฯ

๑๐ ม. ย. ภพฺเพ อภพฺเพติ ปาฐทวํ นตฺติ ฯ อติ ปรี อธิสเมว ฯ

พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้น้อมไป เพื่อความขวนขวายน้อยเสียแล้ว มิได้น้อมไปเพื่อจะทรงแสดงธรรม ฯ

คุกริกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมนั้นหายไปในพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เหมือนบุรุษที่มีกำลังเหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่ได้เหยียดออกไว้ละนั้น ฯ

คุกริกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมกระทำผ้าอุตตราสงค์ เฉวียงบ่าข้างหนึ่ง คุกขามณทลเบื้องขวาลงบนแผ่นดิน ประนมมือไปทางที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีประทับอยู่แล้ว ได้กราบทูลกะพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรง แสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม ในโลกนี้ สัตว์ที่มีกิเลส เพียงดังธูลีในจกฺขุเบาบางยังมีอยู่ เพราะมิได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมีอยู่

คุกริกษุทั้งหลาย เมื่อท้าวมหาพรหมนั้นกราบทูลเช่นนี้ พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ได้ตรัสกะท้าวมหาพรหมนั้นว่า คุกรพรหม แม้เราก็ได้ดำริแล้วเช่นนี้ว่า โฉนหนอเราพึงแสดงธรรม คุกรพรหม แต่เรานั้นได้คิดเห็นดังนี้ว่า ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบประณีต จะคาดคะเน เอาไม่ได้ ละเอียด รู้ได้เฉพาะบัณฑิต ส่วนหมู่สัตว์นี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ก็อันหมู่สัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เบิกบานแล้วในอาลัย ยากที่จะเห็นได้ ซึ่งฐานะนี้ คือ ปัจจัยแห่งสภาวะธรรมอันเป็นที่อาศัยกันเกิดขึ้น (ปฏิจจสมุบาท) ยากที่จะเห็นได้ ซึ่งฐานะนี้ คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นที่ระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งคันหา คลายความกำหนัด ดับทุกข์ ก็และเราพึงแสดงธรรม แต่สัตว์เหล่าอื่นไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรานั้น พึงเป็นความลำบากแก่เรา นั้นพึงเป็น ความเดือดร้อนแก่เรา คุกรพรหม คาถาที่น่าอัศจรรย์ยิ่งนัก ซึ่งเรามีได้สดับมาแล้วแต่ก่อน หรือได้แจ่มแจ้งแล้วดังนี้ บัดนี้ ไม่ควรเลยที่จะประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วโดยแสนยาก ฯลฯ คุกรพรหม เมื่อเราพิจารณาเห็นดังนี้ จิตก็น้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย มิได้น้อมไป เพื่อจะแสดงธรรม ฯ

คุกริกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่สอง ท้าวมหาพรหมนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีดังนี้... ฯ

คุกริกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่สาม ท้าวมหาพรหมนั้นก็ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงแสดงธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม ในโลกนี้ สัตว์ที่มีกิเลสเพียงดังธูลีในจกฺขุเบาบางยังมีอยู่ เพราะมิได้ฟังธรรม สัตว์เหล่านั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมีอยู่ดังนี้ คุกริกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี ทรงทราบการทูลเชิญของพรหมแล้ว ทรงอาศัย พระกรุณาในหมู่สัตว์ จึงได้ตรวจฺดูโลกด้วยพุทธ-

วชฺชภยทสฺสาวิโน^๑ วิหรนฺเต ฯ เสยฺยถาปี นาม อุปลินิยฺ วา ปทุมินิยฺ วา ปุณฺณทรีกนิยฺ วา
 อปฺเปกฺกจฺจานิ อุปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺณทรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวทฺธานิ^๒
 อุทกานุกตานิ อนุโตนิมฺมกฺโกปสีนํ อปฺเปกฺกจฺจานิ อุปลานิ วา ปทุมานิ วา ปุณฺณทรีกานิ วา
 อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวทฺธานิ สโมทกจิตฺตานิ อปฺเปกฺกจฺจานิ อุปลานิ วา ปทุมานิ วา
 ปุณฺณทรีกานิ วา อุทเก ชาตานิ อุทเก สํวทฺธานิ อุทกา อจฺจุกฺคมฺม ติฏฺฐจฺจนฺติ^๓ อนุปฺลิตฺตฺตานิ
 อุทเกณ เหวเมว โข ภิกฺขเว วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวลฺโล-
 เกนฺโต อทฺทสฺส สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขิณฺทริเย มุทฺติณฺทริเย สุวากาเร ทฺวากาเร
 สุวิญญาปเย ทฺวิญญาปเย ภพฺเพ อภพฺเพ อปฺเปกฺกเจ ปฺรโลกวชฺชภยทสฺสาวิโน วิหรนฺเต [๔] ฯ
 อถ โข [๕] ภิกฺขเว มหาพฺรหฺมา วิปสฺสีสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เจตฺสา
 เจโตปริวิตกฺกมณฺเวย วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหณฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ กาถาหิ อชฺฌภาสี

[๔๕]

เสเล ยถา ปพฺพตมฺพุทฺธนิฏฺฐจิตฺโต
 ยถาปี ปสฺเส ชนฺตํ สมฺนตฺโต
 ตถูปมํ ฌมฺมมยํ สุเมธโส
 ปาสาทมารูหฺ สมนฺตจกฺขุ
 โสกาวิกิณฺณ^๑ ชนตฺมเปตฺโสโก
 อเวกฺขสฺสฺ ชาติชฺราภิกฺกตํ ฯ
 อญฺเฐหิ วีร วิชิตฺสงฺคาม
 สตฺถวาท อนณ วิวร^๒ โลเก

เทเสตฺถ^๓ ภควา ฌมฺมํ

อณฺเวยตาโร ภวิสฺสนฺตํ ๑

๑ ม. ... ทสฺสาวิเน ฯ

๒ สํวทฺธานํติปิ ปาโจ ฯ

๓ ม. จิตฺตานํ ๑ ย. จนฺติ ๑

๔ ม. อปฺเปกฺกเจ น ปฺรโลกวชฺชภยทสฺสาวิเน ฯ

๕ ม. ย. โส ๑

๖ ม. ย. โสกาวิกิณฺณ ๑

๗ ม. ย. วิจร ๑

๘ ม. เทสฺส ๑

จักขุ ภิกขุทั้งหลาย พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เมื่อทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ก็ได้ทรงเห็น หมู่สัตว์ บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุน้อย บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ง่าย บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกเป็นภพสัตว์ บางพวกเป็นอภพสัตว์ บางพวกมักเห็นปรโลก และโทษโดยความเป็นภัย ฯ

ในกอบุบล หรือกอบัวหลวง หรือในกอบัวขาว ดอกอบุบล ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาว เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ น้ำเลี้ยงอุปถัมภ์ไว้ บางเหล่า ยังจมอยู่ภายในน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งขึ้นพ้นน้ำ อันน้ำมิได้ติดใจ แม้ฉนใจ

ภิกขุทั้งหลาย หมู่สัตว์ที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ทรงตรวจดูด้วยพุทธจักขุ ทรงเห็นก็ฉนนั่นเหมือนกัน บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุน้อย บางพวกมีกิเลสเพียงดังธุลีในจักษุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ง่าย บางพวกจะพึงให้รู้แจ้งได้ยาก บางพวกเป็นภพสัตว์ บางพวกเป็นอภพสัตว์ บางพวกมักเห็นปรโลก และโทษโดยความเป็นภัย ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล ท้าวมหาพรหมทราบพระปริวิตกในพระทัยของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ด้วยใจแล้ว จึงได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ด้วยคาถาทั้งหลายความว่า

[๔๕]

ผู้ที่ขึ้นอยู่ยอดภูเขาสีลา ล้วนพึงเห็นประชุมชนได้โดยรอบ ฉนใจ ท่านผู้มีเมธาดี มีจักขุ โดยรอบก็ฉนนั่นเหมือนกัน ขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จแล้วด้วยธรรม เป็นผู้ปราศจาก ความเศร้าโศก ทรงพิจารณาเห็นประชุมชนผู้เกลื่อนกล่นไปด้วยความเศร้าโศก ถูกชาติและชราครอบงำแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้กล้าผู้ชนะสงครามแล้ว เป็นนายพวกปราศจากหนี้ ขอพระองค์จงเสด็จลุกขึ้น เปิดเผยโลก ขอผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรม ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมี ฯ

[๔๖]

เอวํ วุตฺเต^๑ ภิกฺขเว วิปสฺสี ภควา อรหํ สุมฺมาสมฺพุทฺธํ ต หาพฺรหฺมานํ กาถาย
อชฺฌภาสี

อปารุตา เต^๒ อมตสฺส ทวารา
เย โสตนฺโต ปมฺลจนฺตุ สทฺธํ
วิหีสฺสณฺณํ ปคฺคํ นภาสี
ธมฺมํ ปณฺธิตํ มนุเชสฺสุ พฺรหฺเมติ ฯ

[๔๗]

อลฺโฆ [^๓] ภิกฺขเว มหาพฺรหฺมา กตาวกาโส โขมฺหิ วิปสฺสีนา ภควตา อรหตา
สุมฺมาสมฺพุทฺธเณ ธมฺมเทสนายาติ วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหนฺตํ สุมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิเวทฺเตวา
ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถเวย อนฺตรธายี ฯ

[๔๘]

อลฺโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส ภควโต อรหโต สุมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เอตทโหสี กสฺส นุ โข
อหํ ปจฺมํ ธมฺมํ เทเสยฺยํ โก อิมํ ธมฺมํ จิปรุเปว อาชานิสฺสตีติ ฯ อลฺโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสีสฺส
ภควโต อรหโต สุมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เอตทโหสี อยฺยํ โข ขณฺโท จ ราชปฺตฺโต ติสฺโส จ
ปุโรหิตปฺตฺโต พนฺธุมฺมิตฺยา ราชธานียา ปฏิวสฺสนฺติ ปณฺชิตา วียตฺตา เมธาวิโน ทิฆมฺมตฺตํ
อปฺปรชกฺขชาติกา ยนฺนุนาหํ ขณฺทสฺส จ ราชปฺตฺตสฺส ติสฺสสฺส จ ปุโรหิตปฺตฺตสฺส ปจฺมํ ธมฺมํ
เทเสยฺยํ เต อิมํ ธมฺมํ จิปรุเปว อาชานิสฺสตีติ ฯ อลฺโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสี ภควา อรหํ
สุมฺมาสมฺพุทฺธํ เสงฺฆธาปี นาม พลฺวา ปุริโส สมฺมิลฺลจิตฺตํ วา พาทํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา
พาทํ สมฺมิลฺลเชยฺย เอวเมว โพธิรฺกฺขมฺมูเล อนฺตรหิโต พนฺธุมฺมิตฺยา ราชธานียา เขมฺเม มิคทาเย
ปาตฺรโหสี ฯ อลฺโฆ ภิกฺขเว วิปสฺสี ภควา อรหํ สุมฺมาสมฺพุทฺธํ มิคทายปาลํ^๔ อามนฺเตตี
เอहि ตฺวํ ธมฺมมฺ มิคทายปาล พนฺธุมฺมิตี ราชธานี ปวิสิตฺวา ขณฺทญฺจ ราชปฺตฺตํ ติสฺสญฺจ
ปุโรหิตปฺตฺตํ เอวํ วเทหิ วิปสฺสี [^๕] ภควา อรหํ สุมฺมาสมฺพุทฺธํ พนฺธุมฺมิตี ราชธานี
อนฺุปฺตฺโต เขมฺเม มิคทาเย วิหฺรติ โส ตุมฺหากํ ทสฺสนกาโมติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข ภิกฺขเว
มิคทายปาลो วิปสฺสีสฺส ภควโต อรหโต สุมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปฏิสฺสุตฺวา พนฺธุมฺมิตี ราชธานี
ปวิสิตฺวา ขณฺทญฺจ ราชปฺตฺตํ ติสฺสญฺจ ปุโรหิตปฺตฺตํ เอตทโวจ วิปสฺสี [^๖] ภควา อรหํ

๑ ม. ย. อลฺโฆ ฯ

๒ ม. ย. เตลฺลํ ฯ

๓ ม. ย. โส ฯ

๔ ม. ย. ทายปาลํ ฯ อิโต ปรี อธิสเมว ฯ

๕ ม. ย. ภนฺเต ฯ

[๔๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เมื่อทำมหาพรหมนั้นได้กราบทูลแล้ว ดังนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี จึงได้ตรัสกะทำมหาพรหมนั้นด้วยพระคาถาว่าเราได้เปิดเผย ประค่อมตะไว้สำหรับท่านแล้ว ผู้มีโสตจงปล่อยศรัทธามาเถิด

ดูกรพรหม เราารู้สึกลำบาก จึงมิได้กล่าวธรรมอันประณีตซึ่งเราให้คล่องแคล่วแล้ว ในหมู่มนุษย์ ดังนี้ ฯ

[๔๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ทำมหาพรหมคิดว่าเราเป็นผู้มีโอกาสอันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงกระทำแล้ว เพื่อจะทรงแสดงธรรม จึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั้นเอง ฯ

คู่พระอัครสาวก

[๔๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ทรงพระดำริว่า เราควรแสดงธรรมแก่ใครก่อนเล่าหนอ ใครจะรู้ทั่วถึงธรรมนี้ ได้เร็วพลันทีเดียว ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงพระดำริว่า พระราชโอรสพระนามว่าฉันทะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ติสสะนี้ ผู้อาศัยอยู่ในพระนครพันธุมดีราชธานี เป็นคนฉลาด ฉะฉานเฉลียว มีปัญญา มีกิเลสเพียงดังธูลี ในจักขุเบาบาง ลิ่นกาลนานไปไหนหนอ เราพึงแสดงธรรมแก่พระราชโอรส พระนามว่าฉันทะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ติสสะก่อน คนทั้งสองนั้นจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้รวดเร็วทีเดียว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้หายพระองค์ที่ควงโพธิพฤกษ์ไปปรากฏพระองค์ ณ มฤคทายวันชื่อว่าเขมะ ในพระนครพันธุมดีราชธานี เปรียบเหมือนบุรุษที่กำลังเหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่ได้เหยียดออกไว้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ตรัสเรียกคนเฝ้าสวนมฤคทายวันมาว่า มานี นายมฤคทายบาล เธอจงเข้าไปยัง พระนครพันธุมดีราชธานี แล้วบอกกะพระราชโอรสพระนามว่าฉันทะ และบุตรปุโรหิตชื่อ ติสสะ ดังนี้ว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จถึง พระนครพันธุมดีราชธานีแล้ว กำลังประทับอยู่ที่มฤคทายวันชื่อว่าเขมะ พระองค์ทรง พระประสงค์จะพบท่านทั้งสอง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายมฤคทายบาลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมา

สมมาสมพุทฺโธ พนฺธุมตี ราชธานี อนุปฺปตฺโต เจเม มิคทาเย วิหริติ โส ตุมหากํ ทสฺสน-
กาโมติ ฯ อลฺโฆ ภิกฺขเว ขณฺโฑ จ ราชปฺตฺโต ติสฺโส จ ปุโรหิตปฺตฺโต ภทฺธานิ ภทฺธานิ
ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานเหิ พนฺธุมติยา
ราชธานียา นิยฺยิสฺส เยน เจโม มิคทาโย เตน ปายิสฺส ยาวติกา ยานสฺส ภูมि ยานเนน คนฺตฺวา
ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกา^๑ เยน วิปสฺสี ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ เตนฺอุปสงฺกมฺมฺส
อุปสงฺกมิตฺวา วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหณฺตํ สมมาสมพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสีทิสฺส ฯ
เตสํ วิปสฺสี ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ อนุปฺพุทฺธิกํ กเถสิ เสยฺยถิํ ทานกํ สีลกํ
สกุคคํ กามานํ อาทีนํ โอการํ สงฺกิเลสํ เนกขมฺเม^๒ อานิสฺสํ ปกาเสสิ ฯ ยทา เต ภควา
อณฺณาสิ กลฺลจิตฺเต มุทฺตจิตฺเต วินีวรณจิตฺเต อุทกฺคจิตฺเต ปสนฺนจิตฺเต อถ ยา พุทฺธานํ มลฺลํ ฯ
เสยฺยถาปี นาม สุตฺตฺวตฺถํ อปคตกาฬํ สมฺมเทว ราชัน ปฏิกฺกณฺเอยฺย เอวเมว ขณฺฑสฺส จ
ราชปฺตฺตสฺส ติสฺสสฺส จ ปุโรหิตปฺตฺตสฺส ตสฺมีเยว อาสเน วิรชํ วิตมฺลํ ฌมฺมจกฺขํ อุทปาติ
ยงฺกิลฺลิจิ สมฺมทฺยธมฺมํ สพฺพพณฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ ฯ เต ทิฏฺฐธมฺมา ปตฺตธมฺมา วิทิตธมฺมา
ปริโยคาพฺพธมฺมา ตินฺนวิจิกิจฺจนา วิคตกถํกถา เวสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน
วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหณฺตํ สมมาสมพุทฺธํ เอตทวโจ อภิกฺกนฺตํ ฆนฺเต อภิกฺกนฺตํ ฆนฺเต
เสยฺยถาปี ฆนฺเต นิภฺกฺชชิตํ วา อุภฺกฺชเชยฺย ปฏิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย มุพฺพหสฺส วา มลฺลํ
อาจิกฺขเยยฺย อนุธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ฐาเรยฺย จกฺขุมฺนโต รูปานิ ทกฺขณฺติ เอวเมว ภควตา
อนेกปริยาเยน ฌมฺโม ปกาสิโต เอเต มยฺ ฆนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ฌมฺมณฺจ ลเภยฺยาม
มยฺ ฆนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยาม อุปสมฺปทฺนติ ฯ อลฺลํ โข ภิกฺขเว ขณฺโฑ จ
ราชปฺตฺโต ติสฺโส จ ปุโรหิตปฺตฺโต วิปสฺสีสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส สนฺติเก
ปพฺพชฺชํ อลฺลํ อุปสมฺปทฺติ ฯ เต วิปสฺสี ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺโธ ฌมฺมียา กถาย
สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมฺมุตฺเตเชสิ สมฺปหํเสสิ สงฺขารานํ อาทีนํ โอการํ สงฺกิเลสํ
เนกขมฺเม^๓ อานิสฺสํ ปกาเสสิ ฯ เตสํ วิปสฺสีนา ภควตา อรหตา สมมาสมพุทฺเธน ฌมฺมียา
กถาย สนฺทสฺสียมานานํ สมาทปฺปียมานานํ สมฺมุตฺเตชียมานานํ สมฺปหํสียมานานํ นจิริสฺเสว
อนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมฺจุจิสฺส ฯ

๑ ม. ย. ปตฺติกา ฯ

๒ นิภฺกฺชเมติปิ ปาโธ ฯ

๓ ม. ย. นิพฺพาน ฯ

สัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสีแล้ว เข้าไปยังพระนครพันธุมดีแล้ว แจ้งข่าว กะพระราชโอรส พระนามว่า ชัณเฑาะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ดิสสะ ว่าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี เสด็จถึงพระนครพันธุมดีราชธานีแล้ว กำลังประทับอยู่ที่มฤคทายวันชื่อว่า เขมะ พระองค์ทรงพระประสงค์ที่จะพบท่านทั้งสอง ฯ

ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระราชโอรสพระนามว่าชัณเฑาะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ดิสสะ สั่งให้นุรุษเทียมยานที่ดีๆ แล้วขึ้นสู่ยานที่ดีๆ ออกจากพระนครพันธุมดีราชธานี พร้อมกับ ยานดีๆ ทั้งหลาย ขับตรงไปยังมฤคทายวันชื่อว่า เขมะ ไปด้วยยานตลอดภูมิประเทศเท่าที่ ยานจะไปได้ แล้วลงจากยาน เดินตรงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ถึงที่ประทับ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้ตรัสอนุပ္พพิททาแก่ท่านทั้งสองนั้น คือ ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สักกกถา โทษของกามที่ต่ำช้า เสรำหมอง และอนิสงส์ในการออกบวช เมื่อพระผู้มีพระภาค ได้ทรงทราบว่าท่านทั้งสองนั้นมีจิตคล่อง มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส จึงได้ทรงประกาศธรรมเทศนา ที่พระพุทธรูปทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้ว แก่พระราชโอรส พระนามว่าชัณเฑาะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ดิสสะ ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา ณ ที่นั่นนั้นแล เหมือนผ้า ที่สะอาดปราศจากมลทิน ควรรับน้ำข้อมด้วยดีฉะนั้น ท่านทั้งสองนั้น เห็นธรรม ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งทราบธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความแก่แล้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในสัตตสุตสนา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์ก็แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่ปิดว่า เปิดของที่ปิด บอกทาง แก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูปดังนี้ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยายฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคและพระธรรมว่าเป็นที่พึ่ง ขอพวกข้าพระองค์พึ่งได้บรรพชา พึ่งได้อุปสมบท ในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระราชโอรสพระนามว่า ชัณเฑาะ และบุตรปุโรหิต ชื่อว่าดิสสะ ได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้ทรงยังท่านทั้งสองนั้น ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถาแล้วประกาศโทษของสังขาร อันต่ำช้า เสรำหมอง และอนิสงส์ในการออกบวช จิตของท่านทั้งสองนั้นผู้อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้ร่าเริงด้วยธรรมิกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่น ฯ

[๔๕]

อสุโสสิ โข ภิกขเว พนฺธุมติยา ราชธานียา มหาชนกาโย จตุราสีติปาณสหสุสานิ
 วิปสฺสี กิร ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พนฺธุมตี ราชธานี อนุปฺปตฺโต เขเม มิคทาเย
 วิหริติ ขณฺโฑ จ กิร ราชปฺตฺโต ติสฺโส จ ปุโรหิตปฺตฺโต วิปสฺสีสุส ภควโต อรหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก เกสมสฺสุํ โโอหารเตวฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทวฺวา อการสฺมา
 อนคาริยํ ปพฺพชิตาติ ๑ สุตฺวาน เนลํ เอตทโหสิ น หิ นฺน โส โอโรโก ฌมฺมวินโย น สา
 โอริกา^๑ ปพฺพชฺชา ยตฺถ ขณฺโฑ จ ราชปฺตฺโต ติสฺโส จ ปุโรหิตปฺตฺโต เกสมสฺสุํ โโอหารเตวฺวา
 กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทวฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา ขณฺโฑ จ หิ นาม ราชปฺตฺโต
 ติสฺโส จ ปุโรหิตปฺตฺโต เกสมสฺสุํ โโอหารเตวฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทวฺวา อการสฺมา
 อนคาริยํ ปพฺพชิตฺสนฺติ กิมํคํ ปน น^๒ มยฺนติ จ อตฺโข โส ภิกขเว มหาชนกาโย จตุราสี-
 ติปาณสหสุสานิ พนฺธุมติยา ราชธานียา นิภุมิตฺวา เยน เขโม มิคทาโย เยน วิปสฺสี ภควา
 อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เตนฺอุปสงฺกมํสุ อุปสงฺกมิตฺวา วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ
 อภิวาเทวฺวา เอกมนฺตํ นิสิตํสุ ๑ เตลํ วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อนุปฺพุทฺธิกํ
 กเถสิ เสยฺยถิํ ทานกํ สีสกํ สคฺคกํ กามานํ อาทีนํ โอการํ สงฺกิลลํ เนกขมฺเม อานิสฺสํ
 ปกาเสสิ ๑ ยทา เต ภควา อณฺเณสิ กลฺลจิตฺเต มุทฺตจิตฺเต วินีวรณจิตฺเต อุทกฺคจิตฺเต ปสนฺน-
 จิตฺเต อถ ยา พุทฺธานํ สามุกฺกัสนิกา ฌมฺมเทสนา ตํ ปกาเสสิ ทุกฺขํ สมฺมทํ นิโรธํ มคฺคํ ๑
 เสยฺยถาปี นาม สุตฺตวตฺถํ อปคตกาฬํ สมฺมเทว ราชนํ ปฏิกุญฺเญหฺย เอวเมว เตลํ จตุราสี-
 ติปาณสหสุสานํ ตสฺมึเวย อาสเน วิรัชํ วิตมลํ ฌมฺมจกฺขํ อุทปาติ ยงฺกิลฺลํ สมฺมทญฺมํ
 สพฺพนฺตํ นิโรธฌมฺมมฺนติ ๑ เต ทิฏฺฐฌมฺมา ปตฺตฌมฺมา วิทิตฌมฺมา ปรีโยคาพุทฺธมฺมา ติณฺณ-
 วิจิจฺจนา วิคตกถฺกถา เวสารชฺชปฺตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหนฺตํ
 สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทโวจํ อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต เสยฺยถาปี ภนฺเต นิภกฺขชิตํ วา
 อุกฺกชฺเชยฺย ปฏิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย มุพฺพสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺขเยยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ
 ธารเยยฺย จกฺขมฺนฺโต รูปานิ ทกฺขนฺติ เอวเมว ภควตา อนนฺกปริยาเยน ฌมฺโม ปกาสิโต เอเต
 มยํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ กจฺฉาม ฌมฺมณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ ลเภยฺยาม มยํ ภนฺเต ภควโต
 สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยาม อุปสมฺปทฺนติ ๑ อตฺตํ โข ภิกขเว ตานิ จตุราสีติปาณสหสุสานิ
 วิปสฺสีสุส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อตฺตํ อุปสมฺปทํ ๑ เต
 วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ฌมฺมียา กถา สนฺทสฺเสสิ สมาทเปสิ สมฺมุตเตเชสิ
 สมฺปหิเสสิ สงฺฆารานํ อาทีนํ โอการํ สงฺกิลลํ นิพฺพาเน^๓ อานิสฺสํ ปกาเสสิ ๑ เตลํ วิปสฺ-
 สีนา ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ฌมฺมียา กถา สนฺทสฺสีมฺมานํ สમાทปฺยมฺมานํ

๑ ม. ย. โอโรกา ๑

๒ ป. ม. นสฺสทโท นตฺถิ ๑

๓ เนกขมเมติปิ ปาเจน ภวิตพฺพ ๑

มหาชนออกบวช

[๔๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่มหาชนชาวพระนครพันธุมดีราชธานี ประมาณ ๘๔,๐๐๐ คน ได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เสด็จถึง พระนครพันธุมดีราชธานีโดยลำดับแล้ว ประทับอยู่ ณ มฤคทายวัน ชื่อ เขมะ ข่าว่า พระราชโอรสพระนามว่า ชัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อ ดิสสะ ปลงผมและหนวด นุ่งห่ม ผ้ากาสาฬพัศตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต ณ สำนักของพระมีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามวิปัสสี แล้ว ดังนี้ คนเหล่านั้น ครั้นได้ฟังแล้วต่างคิดเห็นกันว่า ก็พระราชโอรส พระนามว่า ชัณฑะและบุตรปุโรหิตชื่อว่า ดิสสะ ปลงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาฬพัศตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยใด พระธรรมวินัยนั้นคงไม่ต่ำทรามแน่นอน บรรพชานั้นคงไม่ต่ำทราม แต่พระราชโอรสพระนามว่า ชัณฑะ และบุตรปุโรหิตชื่อว่า ดิสสะ ยังปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาฬพัศตร์ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ ไฉนพวกเรา จึงจักออกบวชเป็นบรรพชิตบ้างไม่ได้เล่า ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล หมู่มหาชนประมาณ ๘๔,๐๐๐ คนได้ชวนกัน ออกจากพระนครพันธุมดีราชธานีเข้าไปทางเขมะมฤคทายวัน ที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้ตรัสอนุပ္พกิตาแก่ชนเหล่านั้น คือทรงประกาศทานกถา สีลกถา ลัคนกถา โทษของกาม ที่ต่ำช้าเศร้าหมอง และอานิสงส์ในการออกบวช เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ทรงทราบว่ ชนเหล่านั้น มีจิตคล่อง มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส จึงได้ทรงประกาศพระธรรมเทศนาที่พระพุทธรเจ้าทั้งหลายทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่หมู่มหาชน ๘๔,๐๐๐ คน นั้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไป เป็นธรรมดา ณ ที่นั่นนั้นแล เหมือนผ้าที่สะอาดปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมด้วยสีฉะนั้น ชนเหล่านั้น เห็นธรรม ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งทราบธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจาก ความเคลือบแคลง ถึงความแก้แ้วกล้า ไม่ต้องเชื่อผู้อื่น ในสัตตศาสนา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาณิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่ปิด เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีป ในที่มืด ด้วยคิดว่าผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้ขอถึง พระผู้มีพระภาคกับพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

สมุตฺเตชียมานานํ สมฺปหํสียมานานํ นจิสฺสเสว อนฺนุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมฺจุจิสฺสุ ฯ

[๕๐]

อสุโสสุํ โข ภิกฺขเว ตานิ [๑] จตุราสีติปพฺพชิตสหสฺसानิ วิปสฺสี กิร ภควา อรหํ
สมฺมาสมฺพุทฺโธ พนฺธุมฺมํ ราชนานํ อนฺนุปตฺโต เขมเม มิคทาเย วิหฺรติ ชมฺมณฺจ กิร เทเสตฺติติ ฯ
อถ โข ภิกฺขเว ตานิ จตุราสีติปพฺพชิตสหสฺसानิ เยน พนฺธุมฺมํ ราชนานํ เยน เขโม มิคทาโย
เยน วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ เตนฺนุปสงฺกมฺมํ อฺปสงฺกมิตฺวา วิปสฺสี ภควนฺตํ
อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิเวทฺเตวา เอกมฺนตํ นิสฺสีทิสฺสุ ฯ เตสํ วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมา-
สมฺพุทฺโธ อนฺนุปพฺพิกถํ กเถสิ เสยฺยถิํ ทานกถํ สีลกถํ สกฺกกถํ กามานํ อาทีนํ โอการํ
สงฺกิเลสํ เนกขมฺเม อานิสฺสํ ปกาเสสิ ฯ ยทา เต ภควา อญฺเฌาสิ กลฺลจิตฺเต มุทฺจิตฺเต
วินีวฺรณจิตฺเต อุตฺกคฺจิตฺเต ปสนฺนจิตฺเต อถ ยา พุทฺธานํ สามกฺกํสิกา ชมฺมเทสนา ตํ ปกาเสสิ
ทุกฺขํ สมฺมทํ นิโรธํ มคฺคํ ฯ เสยฺยถาปี นาม สฺวทฺธวตฺถํ อปคตกาฬํ สมฺมเทว ราชนํ
ปฏิกฺคณฺเฑหฺย เอวเมว เตสํ จตุราสีติปพฺพชิตสหสฺसानํ ตสฺมีเยว อาสเน วิรชํ วิตมฺลํ ชมฺมจกฺขุ
อฺนุปาทิ ยงฺกิลฺลิจิ สมฺมทชฺมมํ สพฺพนฺตํ นิโรธชฺมมฺนติ ฯ เต ทิฏฺฐชฺมมา ปตฺตชฺมมา วิทิตชฺมมา
ปริโยคาพฺพชฺมมา ตินฺนวิจิกฺกจฺจมา วิคตกถํกถา เวสฺสารชฺชปฺปตฺตา อปรปฺปจฺจยา สตฺถุ สาสเน
วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เอตทวโจ อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต
เสยฺยถาปี [๒] ภนฺเต นิกฺกชฺชิตํ วา อุกฺกชฺชเยยฺย ปฏฺิจฺจนนํ วา วิวเรยฺย มุพฺพหสฺส วา มคฺคํ
อาจิกฺขเยยฺย อนฺนกาเร วา เถลปฺปชฺโชตํ ฐาเรยฺย จกฺขุมฺนโต ฐปานิ ทกฺขนฺติ เอวเมว ภควตา
อนกปริยาเยน ชมฺโม ปกาสิโต เอเต มยฺ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉาม ชมฺมณฺจ ภิกฺขุ-
สงฺฆณฺจ ลเภยฺยาม มยฺ ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยาม อฺปสมฺปทฺนติ ฯ อตฺถถุ
โข ภิกฺขเว ตานิ จตุราสีติปพฺพชิตสหสฺसानิ วิปสฺสีสุส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส
สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อตฺถถุ อฺปสมฺปทํ ฯ เต วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สมฺมุตฺเตเชสิ
สมฺปหํเสสิ สงฺขารานํ อาทีนํ โอการํ สงฺกิเลสํ เนกขมฺเม^๑ อานิสฺสํ ปกาเสสิ ฯ เตสํ
วิปสฺสีนา ภควตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ชมฺมียา กถาสนฺนทสฺสียมานานํ สมหาปิยมา-

๑ ม. ย. ปริมาณิ ฯ

๒ โป. ม. นาม ฯ

๓ ม. ย. นิพฺพานํ ฯ

อุกริกษุทั้งหลาย หมู่มหาชน ๘๔,๐๐๐ คนเหล่านั้น ได้บรรพชา ได้อุปสมบท ในสำนักของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี แล้ว พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้ทรงยังภิกษุเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมิกถาแล้ว ทรงประกาศโทษของสังขารที่ดำช้าเศร้าหมอง และอนิสงส์ในพระนิพพานจิตของภิกษุเหล่านั้น ผู้อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา ไม่นานนัก ก็หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่ยึดมั่น ฯ

บรรพชิตรุ่นแรกที่บวชตามเสด็จบรรลุลหรรณ

[๕๐]

อุกริกษุทั้งหลาย บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี เสด็จถึงพระนครพันธุมดีราชธานีโดยลำดับ ประทับอยู่ ณ มฤคทายวันชื่อว่า เขมะ และมีข่าวว่า กำลังทรงแสดงธรรมอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ได้พากันไปทางพระนครพันธุมดีราชธานี ทางมฤคทายวันชื่อว่า เขมะ ที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ประทับอยู่ ครั้นถึงแล้ว ได้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี แล้วพากันนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้ตรัสอนุพุทฺธิกาแก่บรรพชิตเหล่านั้น คือทรงประกาศ ทานกถา สีลกถา สักกกถา โทษของกามที่ดำช้าเศร้าหมอง และอนิสงส์ในการออกบวช เมื่อทรงทราบว่ บรรพชิตเหล่านั้นมีจิตคล่อง มีจิตอ่อน มีจิตปราศจากนิวรณ์ มีจิตสูง มีจิตผ่องใส จึงได้ทรงประกาศพระธรรมเทศนา ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงยกขึ้นแสดงด้วยพระองค์เอง คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ดวงตาเห็นธรรมที่ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ได้เกิดขึ้นแล้วแก่บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปนั้นว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไป เป็นธรรมดา ณ ที่นั้นนั้นแล เหมือนผ้าที่สะอาดปราศจากมลทินควรรับน้ำย้อมด้วยดี ฉะนั้น บรรพชิตเหล่านั้นเห็นธรรม ถึงธรรม รู้แจ้งธรรม หยั่งทราบธรรม ข้ามความสงสัย ปราศจากความเคลือบแคลง ถึงความแจ่มแจ้งแล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในสัตตสุตตนา ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสีว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่ปิด เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันทิ พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรม โดยอเนกปริยาย ฉันทิฉันเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เหล่านี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค ฯ

น่านิ สมุตฺเตชียมานานิ สมฺปหิสังยานานิ นจิรสฺเสว อนฺุปาทาย อาสเวหิ จิตฺตานิ วิมุจฺจิสฺสุ ฯ

[๕๑]

เตน โข ปน^๑ สมเยน พนฺธุมติยา ราชธานียา มหาภิกฺขุสงฺโฆ ปฏฺิวสฺติ อฏฺฐสฏฺฐิภิกฺขุ-
สฺตสทฺสสฺส^๑ ฯ อถ โข ภิกฺขเว วิปสฺสิสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส รโหคตสฺส
ปฏฺิสลฺลีนสฺส เอว เจตโส ปรีวิตฺกโก อุทฺปาที มหา โข เอตฺรหิ ภิกฺขุสงฺโฆ พนฺธุมติยา
ราชธานียา ปฏฺิวสฺติ อฏฺฐสฏฺฐิภิกฺขุสฺตสทฺสสฺส ยนฺนุนานํ ภิกฺขุ อนฺุชาเนยฺย จรตฺถ ภิกฺขเว จาริกํ
พหุชนหิ พหุชนสุขา ย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา เอเกน เทว
อคมิตฺถ เทเสถ ภิกฺขเว ฐมฺมํ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺฌกฺลฺยาณํ ปรีโยสานกฺลฺยาณํ สาทถํ สพฺพยฺชนํ
เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ พุรหุมจฺริยํ ปกาเสถ สนฺตึชฺช สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา อสฺสวณฺตา
ฐมฺมสฺส ปรีหาณนฺติ ภวิสฺสนฺติ ฐมฺมสฺส อณฺุฉาตาโร^๒ อปิจ จนนํ จนนํ วสฺसानํ อจฺเจเยน
พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตฺตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ อถ โข ภิกฺขเว อณฺุฉตโร
มหาพุรหฺมา วิปสฺสิสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เจตสา เจตปรีวิตฺกมฺลฺยาณ
เสยฺยธาปี นาม พลวา ปรีโส สมฺมิลฺลิจฺฉิ วา พาทํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาทํ สมฺมิลฺลเชยฺย
เอวเมว พุรหุมโลเก อนฺุตรหิโต วิปสฺสิสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปฺรโต
ปาตฺรโหสิ ฯ อถ โข โส ภิกฺขเว มหาพุรหฺมา เอกํ อุตฺตฺราสงฺกมฺ กริตฺวา येन วิปสฺสี ภควา
อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ เตนฺยฺชลิมฺปณฺาเมตฺวา วิปสฺสี ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ
เอตทโวจ เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุตฺต มหา โข ฆนฺเต เอตฺรหิ ภิกฺขุสงฺโฆ พนฺธุมติยา
ราชธานียา ปฏฺิวสฺติ อฏฺฐสฏฺฐิภิกฺขุสฺตสทฺสสฺส อนฺุชานาตุ ฆนฺเต ภควา ภิกฺขุ จรตฺถ ภิกฺขเว
จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขา ย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา
เอเกน เทว อคมิตฺถ เทเสถ ภิกฺขเว ฐมฺมํ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺฌกฺลฺยาณํ ปรีโยสานกฺลฺยาณํ
สาทถํ สพฺพยฺชนํ เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ พุรหุมจฺริยํ ปกาเสถ สนฺตึชฺช สตฺตา อปฺปรชกฺข-
ชาติกา อสฺสวณฺตา ฐมฺมสฺส ปรีหาณนฺติ ภวิสฺสนฺติ ฐมฺมสฺส อณฺุฉาตาโร^๒ อปิจ ฆนฺเต มยํ
ตถา กริสฺสาม ยถา ภิกฺขุ จนนํ จนนํ วสฺसानํ อจฺเจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺก-
มิสฺสนฺติ ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ อิทมโวจ ภิกฺขเว โส มหาพุรหฺมา อิทํ วตฺวา วิปสฺสี
ภควนฺตํ อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถเวย อนฺุตรธา ยิ ฯ

๑ ส. ม. ย. เตน โข ปน ภิกฺขเว ฯ

๒ ม. อณฺุฉาตาโรติ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย บรรพชิต ๘๔,๐๐๐ รูปเหล่านั้น ได้บรรพชา ได้อุปสมบทในสำนักของ พระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสีแล้ว พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ได้ทรงยังภิกษุเหล่านั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วย ธรรมิกถา ทรงประกาศโทษของสังขารที่ดำช้าเศร้าหมอง และอนิสงส์ในพระนิพพาน จิตของภิกษุเหล่านั้น ผู้อันพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมิกถา ไม่นานนักก็หลุดพ้นจากอาสวะเพราะ ไม่ยึดมั่น ฯ

ทรงส่งสาวกไปประกาศศาสนา

[๕๑]

ก็สมัยนั้น ในพระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่มาก ประมาณหกล้าน แปดแสน รูป ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ผู้เสด็จ เ็นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในพระทัยว่า บัดนี้ ในพระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัย อยู่ เป็นจำนวนมาก ประมาณหกล้านแปดแสนรูป ถ้ากระไร เราพึงอนุญาต ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชน เป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป เธอทั้งหลายจงแสดงธรรม งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์ สิ้นเชิง ในโลกนี้ สัตว์พวกนี้ที่มีกิเลสเพียงดังธูลีในจกษุเบาบาง ยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี แต่ว่าโดยหกปีๆล่วงไป พวกเธอพึงกลับ มายังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงพระปาติโมกข์ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่ง ได้ทราบความรำพึงในพระทัยของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ด้วยใจแล้ว จึงได้หายตัว ที่พรหมโลก ไปปรากฏอยู่เฉพาะพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลังเหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขน ที่เหยียดออกไว้ ฉะนั้น ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย ทันใดนั้น ท้าวมหาพรหมนั้นกระทำผ้าอุตตราสงค์ เฌวียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ประทับอยู่ ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอนี้ เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ขอนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ ในพระนคร พันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ประมาณหกล้าน แปดแสนรูป ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุญาตภิกษุทั้งหลายเถิดว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริก ไป เพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก

[๕๒]

อดโฆ ภิกขเว วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ สายณฺหสมเย^๑ ปฏิสลฺลानา
 วุฏฺฐิตํ ภิกขุ อามนฺเตสฺส อิท มยฺหํ ภิกขเว รโหิตสฺส ปฏิสลฺลีนสฺส เอวํ เจตฺโส ปรีวิตกโก
 อุทปาทิ มหา โข เอตฺรหิ ภิกขุสงฺโฆ พนฺธุมติยา ราชธานียา ปฏิวสตี อฏฺฐสญฺจิกฺขุสฺส-
 สหสฺสํ ยนฺนุนาหํ ภิกขุ อนุชานเยยฺย จรธ ภิกขเว จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกา-
 นุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา เอเกน เทว อคมิตฺถ เทเสถ ภิกขเว ฌมฺมํ
 อาทิกลฺยาณํ มชฺฌกฺลฺยาณํ ปรีโยสานกฺลฺยาณํ สาคฺคํ สพฺพยฺชนํ เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ
 พุรุมฺจริยํ ปกาเสถ สนฺตึชฺช สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา อสฺสวณฺตา ฌมฺมสฺส ปรีหายนฺติ
 ภวิสฺสณฺติ ฌมฺมสฺส อณฺเฑตาโร อปีจ ฌนฺนํ ฌนฺนํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี
 อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสายาติ ออดโฆ ภิกขเว อณฺเฑตโร มหาพุรุมมา มม เจตฺสา
 เจตปรีวิตกฺกมณฺเฑาย เสยฺยถาปี นาม พลฺวา ปุริโส สมฺมิลฺลยิตฺถ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตฺถ
 วา พาหํ สมฺมิลฺลยเยยฺย เอวเมว พุรุมโลเก อนฺตรหิโต มม ปุริโต ปาตุโรหิติ ออดโฆ โส
 ภิกขเว มหาพุรุมมา เอกํสํ อุตฺตราสกํ กริตฺวา เยนํหํ เตนฺนยฺยลิมฺปณฺนามตฺวา มํ เอตทโวจ
 เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุตฺต มหา โข ฌนฺเต เอตฺรหิ ภิกขุสงฺโฆ พนฺธุมติยา ราชธานียา
 ปฏิวสตี อฏฺฐสญฺจิกฺขุสฺสสหสฺสํ อนุชานาตุ ฌนฺเต ภควา ภิกขุ จรธ ภิกขเว จาริกํ
 พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา เอเกน
 เทว อคมิตฺถ เทเสถ ภิกขเว ฌมฺมํ อาทิกลฺยาณํ มชฺฌกฺลฺยาณํ ปรีโยสานกฺลฺยาณํ สาคฺคํ
 สพฺพยฺชนํ เกวลปรีปฺณณํ ปรีสุทฺธํ พุรุมฺจริยํ ปกาเสถ สนฺตึชฺช สตฺตา อปฺปรชกฺขชาติกา
 อสฺสวณฺตา ฌมฺมสฺส ปรีหายนฺติ ภวิสฺสณฺติ ฌมฺมสฺส อณฺเฑตาโร^๒ อปีจ ฌนฺเต มยฺย ตถา
 กริสฺสาม ยถา ภิกขุ ฌนฺนํ ฌนฺนํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตฺสณฺติ
 ปาติโมกฺขทุทฺเทสายาติ อิทมโวจ ภิกขเว โส มหาพุรุมมา อิทํ วตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ
 กตฺวา ตตฺถเวย อนฺตรธาณิ ฯ อนุชานามิ ภิกขเว จรธ จาริกํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย
 โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ มา เอเกน เทว อคมิตฺถ เทเสถ ภิกขเว

๑ ม. สายณฺหสมยฺย ฯ

๒ ม. อณฺเฑตาโรติ ฯ

เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกัน
สองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้สัตว์
พวกที่มีกิเลสเพียงดังธูลิในจักขุ เบบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป
ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์ก็จักกระทำโดยที่จะให้ภิกษุ
ทั้งหลายกลับมายังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดงพระปาติโมกข์โดยหกปีๆ ล่วงไป

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท้าวมหาพรหมนั้นได้กราบทูลดังนี้แล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี กระทำประทักษิณแล้ว หายไป ณ ที่นั่นเอง ฯ

[๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้นนั้นแล พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า
วิปัสสี ในเวลาเย็น เสด็จออกจากที่เรือนแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ภิกษุทั้งหลาย วันนี้เราไป
เรือนอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า ในพระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็นจำนวน
มากประมาณหกล้านแปดแสนรูป ถ้ากระไรเราพึงอนุญาตภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ
จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชน เป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์
สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดา และมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไป
ทางเดียวกันสองรูป เธอทั้งหลายจงแสดงธรรมงาม ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด
จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้
สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธูลิในจักขุเบบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสีย
ไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ยังจักมี แต่ว่าโดยหกปีๆ ล่วงไป พวกเธอพึงกลับมายังพระนครพันธุมดี
ราชธานี เพื่อแสดงปาติโมกข์ ภิกษุทั้งหลาย ทันใดนั้นแล ท้าวมหาพรหมองค์หนึ่ง ได้ทราบ
ความรำพึงในใจของเราด้วยใจ แล้วจึงได้หายตัวที่พรหมโลก มาปรากฏเฉพาะหน้าเรา เปรียบ
เหมือนบุรุษที่มีกำลังเหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดออกไว้ ฉะนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ที่นั่น ท้าวมหาพรหมนั้นกระทำผ้าอุตตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง ประนม
อัญชลีมาทางเราแล้ว พูดยะเราว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ขอนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ขอนี้
เป็นอย่างนั้น บัดนี้ในพระนครพันธุมดีราชธานี มีภิกษุสงฆ์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากประมาณ
หกล้านแปดแสนรูป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงอนุญาต ภิกษุทั้งหลายเถิดว่า
ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็น
อันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทพดาและมนุษย์
ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงแสดงธรรมงามใน
เบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ
บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธูลิในจักขุเบบางยังมีอยู่ เพราะไม่ได้

ธมฺมํ อาทิกถฺยาณํ มชฺฌเมกถฺยาณํ ปรีโยสานกถฺยาณํ สาตถํ สพฺพยฺยชนํ เกลปปริปฺพณํ ปรีสุทฺธํ
 ธมฺมสฺส ปรีหายนฺติ ภวิสฺสณฺติ ธมฺมสฺส อญฺญาตาโร อปีจ^๑ มยฺย ตถา กริสฺสาม ยถา จนนํ
 จนนํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ อถโฆ
 [๒] ภิกฺขเว ภิกฺขุ เยภฺยเยน เอกาเหเนว ชนปทจาริกํ ปกฺกมียํ ๑

[๕๓]

เตน โข ปน สมเยน ชมฺพุทฺธิเป จตุราสีติอาวาสสหสฺसानิ โหนฺติ ฯ เอกมฺหิ วสฺเส
 นิภฺขนฺเต เทวตา สทฺทมณฺุสฺสาเวสฺสุ นิภฺขนฺตํ โข มาริสา เอกวสฺสํ ปณฺจิทานิ วสฺसानิ เสสานิ
 ปณฺจอนฺนํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ ทฺวิสุ
 วสฺเสสุ นิภฺขนฺเตสุ เทวตา สทฺทมณฺุสฺสาเวสฺสุ นิภฺขนฺตานิ โข มาริสา เทว วสฺसानิ จตุตาริทานิ
 วสฺसानิ เสสานิ จตฺอนฺนํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุ-
 เทสยาติ ฯ ตีสุ วสฺเสสุ นิภฺขนฺเตสุ เทวตา สทฺทมณฺุสฺสาเวสฺสุ นิภฺขนฺตานิ โข มาริสา ตีณิ
 วสฺसानิ ตีณิทานิ วสฺसानิ เสสานิ ตินฺณํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตพฺพา
 ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ จตุสุ วสฺเสสุ นิภฺขนฺเตสุ เทวตา สทฺทมณฺุสฺสาเวสฺสุ นิภฺขนฺตานิ โข
 มาริสา จตุตาริ วสฺसानิ เทวตานิ วสฺसानิ เสสานิ ทฺวินฺนํ วสฺसानํ อจฺจเยน พนฺธุมตี
 ราชธานี อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ ปณฺจสุ วสฺเสสุ นิภฺขนฺเตสุ เทวตา
 สทฺทมณฺุสฺสาเวสฺสุ นิภฺขนฺตานิ โข มาริสา ปณฺจ วสฺसानิ เอกาทานิ วสฺสํ เสสํ เอกสฺส วสฺสสฺส
 อจฺจเยน พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ ฉสุ วสฺเสสุ นิภฺขนฺเตสุ
 เทวตา สทฺทมณฺุสฺสาเวสฺสุ นิภฺขนฺตานิ โข มาริสา ฉพฺพสฺसानิ สมโยทานิ พนฺธุมตี^๓ ราชธานี
 อุปสงฺกมิตพฺพา ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติ ฯ อถโฆ เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ อปฺเปกฺกเจ สเกน อิทฺธา-

๑ โป. อปีจ ภนฺเต มยฺย ๑ ม. ย. อปีจ ภิกฺขเว จนนํ จนนํ ... ๑ มยฺย ตถา กริสฺสาม ยถาติ ปาชา ปน นตฺถิ ๑ อิโต ปรี ยาว ปาติโมกฺขทุทฺเทสยาติติ
 อติเรก ปาชา ภวิสฺสณฺติ ๑

๒ ย. เต ๑

๓ ม. ย. พนฺธุมตี ราชธานี อุปสงฺกมิตํ ๑

ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมี ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ แม้ข้าพระองค์ก็จักกระทำ โดยที่จะให้ภิกษุทั้งหลายกลับมายัง พระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อแสดง พระปาติโมกข์โดยหกปีๆ ล่วงไป ภิกษุทั้งหลาย ท้าวมหาพรหมนั้นพูดกะเรา ดังนี้แล้วให้เรา กระทำประทักษิณ แล้วหายไปในที่นั้นเอง ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาต พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์สัตว์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทพดาและมนุษย์ทั้งหลาย แต่อย่าได้ไปทางเดียวกันสองรูป ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลาย จงแสดง ธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ในโลกนี้ สัตว์พวกที่มีกิเลสเพียงดังธูลีในจกษุเบาบาง ยังมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรม สัตว์พวกนั้นจึงเสื่อมเสียไป ผู้ที่รู้ทั่วถึงธรรมได้ ยังจักมี แม้เราก็จัก กระทำ โดยที่ให้พระนครพันธุมดีเป็นสถานที่อันเธอทั้งหลาย ฟังกลับมาแสดงพระปาติโมกข์ โดยหกปีๆ ล่วงไป ดังนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ภิกษุทั้งหลายได้เที่ยวจาริกไปในชนบท โดยวันเดียวเท่านั้น โดยมาก ฯ

[๕๓]

ก็โดยสมัยนั้นแล ในชมพูทวีปมีอวาสอยู่ ๘๔,๐๐๐ อวาส เมื่อล่วงไปได้พรรษาหนึ่งแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไป พรรษาหนึ่งแล้ว บัดนี้ ยังเหลือห้าพรรษา โดยอีกห้าพรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไป ยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้สองพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปสองพรรษาแล้ว บัดนี้ ยังเหลือสี่พรรษา โดยอีกสี่พรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้ สามพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปสามพรรษา แล้ว บัดนี้ ยังเหลือสามพรรษา โดยอีกสามพรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนคร พันธุมดีราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้สี่พรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศ ว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปสี่พรรษาแล้ว บัดนี้ ยังเหลือสองพรรษา โดยอีกสองพรรษาล่วงไป ท่านทั้งหลายพึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้ ห้าพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้องประกาศว่า ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย ล่วงไปห้าพรรษา แล้ว บัดนี้ ยังเหลือพรรษาเดียว โดยอีกพรรษาดียวล่วงไป ท่านทั้งหลาย พึงเข้าไปยังพระนคร พันธุมดีราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ เมื่อล่วงไปได้หกพรรษาแล้ว เทพดาทั้งหลายได้ร้อง ประกาศว่า ล่วงไปหกพรรษาแล้ว บัดนี้ถึงเวลาละ ท่านทั้งหลาย พึงเข้าไปยังพระนครพันธุมดี ราชธานี เพื่อสวดพระปาติโมกข์ ฯ

นุภาเวน อปฺเปกฺขเจ เทวตานี^๑ อิทฺธานุภาเวน เอกาเหเนว พนฺธุมตี ราชธานี อฺปสงฺกมียุ
ปาติโมกฺขทุทฺเตสาชาติ ฯ

[๕๔]

ตตฺร สฺมํ ภิกฺขเว วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภิกฺขุสงฺฆเ เอวํ ปาติโมกฺข
อุทฺทิสฺสติ^๒

ขณฺตี ปรมํ ตโป ตีติภา

นิพฺพานํ ปรมํ วทนฺติ พุทฺธา

น หิ ปพฺพชฺชิตฺโต ปฏฺปะมาตี

[๓] สมฺโณ โหติ ปรี วิหะยนฺโต ฯ

สพฺพปาปสฺส อกรรมํ

กฺุสฺสสฺสฺสฺสฺสฺสฺส

สจฺจิตฺตปริโยทปนํ

เอตํ พุทฺธานสาสนํ ฯ

อนฺูปวาโท อนฺูปมาโต

ปาติโมกฺเข จ สํวโร

มตฺตตฺถนฺตฺตา จ ภตฺตสฺสมี

ปนฺตตฺถจ สยนาสนํ

อริจิตฺเต จ อาโยโค

เอตํ พุทฺธานสาสนนฺตํ ฯ

[๕๕]

เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมฺมํ อุกฺกฏฺจาหํ วิหรามิ สฺภวเน^๔ สาลราชมฺมุเล ฯ ตสฺส มยฺหํ
ภิกฺขเว รโหคตสฺส ปฏฺิสฺสฺสฺสฺสฺสฺส เอวํ เจตฺโต ปรีวิตฺตโก อุทฺปาติ น โข โส สฺสฺสฺสฺสวโส^๕
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส โย มยา อนาธุตฺตปฺพุโป^๖ อิมินา ทีฆเนน อทฺธนา อณฺณตฺร สฺสฺสฺสวเสหิ เทเวหิ
ยณฺณนาหํ เยน สฺสฺสวสา เทวา เตน อฺปสงฺกมียณฺณติ ฯ อถโฆหํ ภิกฺขเว เสยฺยถาปี นาม
พลฺลา ปรีโส สมฺมิณฺชิตํ วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาร์ติ วา พาหํ สมฺมิณฺชเยยฺย เอวเมว
อูกฺกฏฺจาหํ สฺภวเน สาลราชมฺมุเล อนฺตรหิโต อวิหสฺส เทเวสฺส ปาตฺรโหสี^๗ ฯ ตสฺสมีเยว โข ภิกฺขเว
เทวนิกาเย อนเณานิ^๘ เทวตาสตานิ อนเณานิ เทวตาสหสฺสานิ เยนานํ เตนฺอฺปสงฺกมียุ
อฺปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อภฺจิสฺสุ ฯ เอกมนฺตํ จิตฺตา โข ภิกฺขเว ตา เทวตา มํ

๑ ย. เทวานํ ฯ

๒ ม. ย. อุทฺทิสฺสติ ฯ

๓ ม. น ฯ

๔ ม. ย. สฺภควเน ฯ อิโต ปรี อธิสเมว ฯ

๕ ม. ย. สฺสฺสวโส ฯ

๖ ม. อนาธุตฺตปฺพุโป ฯ

๗ ม. ย. อนเณานิ เทวตาสหสฺสานิ ปาตฺรทฺธิ นตฺถิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล ภิกษุเหล่านั้น บางพวกไปด้วยอิทธานุภาพของตน บางพวกไปด้วยอิทธานุภาพของเทวดา เข้าไปยังพระนครพันธุมดีราชธานี โดยวันเดียวนั้น เพื่อสวดพระปาติโมกข์ ฯ

ทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์

[๕๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ทรงสวดพระปาติโมกข์ ในที่ประชุมพระภิกษุสงฆ์ดังนี้ ขันติคือความทนทานเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสว่า พระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ทำร้ายผู้อื่น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่เชื่อว่าเป็นสมณะเลย การไม่ทำบาปทั้งสิ้น การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาติโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณ ในภัตตาหารที่นอนที่นั่ง อันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑. หกอย่างนี้เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ฯ

คำกราบทูลของเทวดา

[๕๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ควงไม้พญาสาละพฤกษ์ ในป่าสุกวันใกล้ อุกกัฏฐนคร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้นไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า ชั้นสุทธาวาส ซึ่งเรามีได้เคยอยู่เลย โดยเวลาอันยืดยาวนานนี้ นอกจากเทวดาเหล่าสุทธาวาสแล้ว ไม่ใช่โอกาสที่ใครๆจะได้โดยง่าย ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทธาวาสจนถึงที่อยู่ ภิกษุทั้งหลาย ทันทันนั้น เราได้หายไปที่ควงไม้พญาสาละพฤกษ์ ในป่าสุกวันใกล้อุกกัฏฐนคร ไปปรากฏในพวกเทพดาเหล่าอวิหา เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลังเหยียดออกซึ่งแขนที่คู้เข้าไว้ หรือคู้เข้าซึ่งแขนที่เหยียดออกไว้ ฉะนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นแล เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่นี้ไป ๕๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เสด็จอุบัติในโลก ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในชาติตติยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณแปดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้แคฝอย

เอตทวโจ อิตโต โส มาริส^๑ เอกนวุโต กปโป ยัม วิปสฺสี ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธो โลเก
 อุทฺปาที วิปสฺสี มาริส^๒ ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธो ขตฺติโย ชาตียา อโหสิ ขตฺติยกุลเ
 อุทฺปาที วิปสฺสี มาริส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธो โกณฺฑนฺทโล โคตฺเตน อโหสิ วิปสฺสีสุส
 มาริส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อสฺสัฏฺฐสฺสทสฺสานิ อายุปฺปมณฺณ อโหสิ วิปสฺสี
 มาริส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธो ปาฏฺฐิยา มฺหุเล อภิสฺมฺพุทฺธो วิปสฺสีสุส มาริส ภควโต
 อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ขณฺฑตฺติสุตฺตํ นาม สวากยฺคํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทยฺคํ วิปสฺสีสุส มาริส
 ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ตโย สวากานํ สนนฺนิปาตา อหฺลํ เอโก สวากานํ
 สนนฺนิปาโต อโหสิ อฏฺฐสฏฺฐจิกฺขุสทสฺสทสฺสํ เอโก สวากานํ สนนฺนิปาโต อโหสิ จิกฺขุสทสฺสทสฺสํ
 เอโก สวากานํ สนนฺนิปาโต อโหสิ อสฺสัฏฺฐจิกฺขุสทสฺสทสฺสานิ^๓ วิปสฺสีสุส มาริส ภควโต อรหโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิมํ ตโย สวากานํ สนนฺนิปาตา อหฺลํ สพฺเพสฺสเยว จินฺนาสวานํ วิปสฺสีสุส
 มาริส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อโสโก นาม จิกฺขุ อุปฺภุจฺจาโก อโหสิ อคฺคอุปฺภุจฺจาโก
 วิปสฺสีสุส มาริส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส พนฺธุมา นาม ราชา ปิตา อโหสิ
 พนฺธุมฺมตี นาม เทวี มาตา อโหสิ ชนฺตฺติ พนฺธุมฺมสุตฺตํ รชฺโณ พนฺธุมฺมตี นาม นครํ ราชธานี
 อโหสิ วิปสฺสีสุส มาริส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส เอวํ อภินิภฺขมณํ อโหสิ เอวํ
 ปพฺพชฺชา เอวํ ปธานํ เอวํ อภิสฺมโพนฺธิ เอวํ ธรรมจกฺกปฺปวตฺตณํ เต มยฺหํ มาริส วิปสฺสีมฺหิ
 ภควตี พุรฺหมจฺริยํ จริตฺวา กามสฺสุ กามฉนฺทํ วิราเชตฺวา อธิฐฺปปนฺนาตี ๑ ตสฺมีเยว โข จิกฺขเว
 เทวณิกายเ อนนฺกานิ เทวตาสตานิ อนนฺกานิ เทวตาสทสฺสทสฺสานิ [๔] เยนํหํ เตนฺนุปสงฺกมฺมีสุ
 อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตฺตํ อฏฺฐังสุ ๑ เอกมฺนตฺตํ จิตฺตา โข จิกฺขเว ตา เทวตา มํ
 เอตทวโจ อิตโต^๕ โส มาริส เอกตฺธีโส กปโป ยัม สิจิ ภควา ๑เป ๑ เต มยฺหํ มาริส สิจิมฺหิ
 ภควตี ๑เป ๑ ตสฺมีเยว โข มาริส เอกตฺธีเส กปโป เวสฺสฏฺฐ ภควา ๑เป ๑ เต มยฺหํ มาริส
 เวสฺสฏฺฐมฺหิ ภควตี ๑เป ๑ อิมสฺมีเยว โข มาริส ภทฺทกปโป กุสฺสนฺโธ ๑ โจนาคมนฺโน ๑ กสฺสโป
 ภควา ๑เป ๑ เต มยฺหํ มาริส กกุสฺสนฺธมฺหิ ๑ โจนาคมนฺนฺมฺหิ ๑ กสฺสปมฺหิ ภควตี พุรฺหมจฺริยํ
 จริตฺวา กามสฺสุ กามฉนฺทํ วิราเชตฺวา อธิฐฺปปนฺนาตี ๑ ตสฺมีเยว โข จิกฺขเว เทวณิกายเ อนนฺกานิ
 เทวตาสตานิ อนนฺกานิ เทวตาสทสฺสทสฺสานิ เยนํหํ เตนฺนุปสงฺกมฺมีสุ อุปสงฺกมิตฺวา มํ อภิวาเทตฺวา
 เอกมฺนตฺตํ อฏฺฐังสุ ๑ เอกมฺนตฺตํ จิตฺตา โข จิกฺขเว ตา เทวตา มํ เอตทวโจ อิมสฺมีเยว โข มาริส
 ภทฺทกปโป ภควา เอตฺรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธो โลเก อุปฺปนฺโน ภควา มาริส ขตฺติโย
 ชาตียา ขตฺติยกุลเ อุปฺปนฺโน ภควา มาริส โคตโม โคตฺเตน ภควโต มาริส อุปฺปกํ
 อายุปฺปมณฺณ ปริตฺตํ ลหุ^๖ โย จิริ ชีวตี โส วสฺสสทฺตํ อปฺปํ วา ภิกฺขเว ภควา มาริส

๑ โป. ม. มาริสสา เอกนวุตฺติกปโป ๑ ย. เอกนวุเต กปโป ๑ อิตโต ปริ อธิสเมว ๑

๒ ม. สพฺพคฺค มาริสสา ๑

๓ ย. อสฺสัฏฺฐจิกฺขุสทสฺสทสฺสานิ ๑

๔ ม. อนนฺกานิ เทวตาสทสฺสทสฺสานิ ๑ อิตโต ปริ อธิสเมว ๑

๕ ม. ย. อิตโต โส มาริส ๑เป ๑ เอตทวโจนฺติ อิมํ ปาจา นตฺติ ๑

๖ ม. ย. ลหุสํ ๑

มีพระจันทร์เถระ และพระติสสเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ได้มีแล้วสามครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนแปดหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี ที่ได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระจีณาสพทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปฐากชื่อ อโศกะ ได้เป็นอัครอุปฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี พระราชาพระนามว่าพันธุมา เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า พันธุมาติ เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าพันธุมาติ เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมา ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักรของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าวิปัสสี เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าวิปัสสี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้วจึงได้ บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหา ไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในชาติตยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดยโคตร มีพระชนมายุประมาณเจ็ดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้กุ่มบก มีพระอภิญเระและพระสัมภเวระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ได้มีแล้วสามครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุแสนรูป อีกครั้งหนึ่ง มีพระสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนภิกษุแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสาวกของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี ที่ได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระจีณาสพทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปฐาก ชื่อเขมังกะระ ได้เป็นอัครอุปฐากของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสิขี พระราชาพระนามว่าอรุณะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่าปภาวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าอรุณวดี เป็นราชธานีของพระเจ้าอรุณ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักรของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี เป็นอย่างนี้ๆ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าสิขี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้าหาเรา

๑ ยู. ... โมกขคฤตตานา ฯ

ครั้นเข้ามาหาโหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในชาติตติยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณหกหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้สาละพฤกษ์ มีพระโสนเถระและพระอุตตรเถระเป็นคู่พระอัครสาวกซึ่งเป็น คู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ได้มีแล้วสามครั้ง ครั้งหนึ่ง มีสาวกประชุมกัน เป็นจำนวนแปดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่งมีสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุเจ็ดหมื่นรูป อีกครั้งหนึ่งมีสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกหมื่นรูป สาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู ที่ได้ประชุมกันทั้งสามครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุผู้อุปฐากชื่อว่าอุปสันตะ ได้เป็นอัครอุปฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู พระราชา พระนามว่า สุปปตีสระ เป็นพระชนก พระเทวี พระนามว่าสวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อว่าอโนมะ เป็นราชธานี ของพระเจ้าสุปปตีสระ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักรของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าเวสสภู เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า เวสสภู คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาโหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในกัปที่ ๓๑ นี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กุสันธะ ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในพราหมณสกุล เป็นกัสสปะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณสี่หมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้ชึก มีพระวิฐฐเถระและพระสัณฐิวิฐเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กุสันธะ ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวนภิกษุสี่หมื่นรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากุสันธะ ที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระปัจเจกสัมมาสัมพุทธเจ้า ภิกษุผู้อุปฐากชื่อว่า วุฑฒิชะ ได้เป็นอัครอุปฐากของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กุสันธะ พราหมณ์ชื่อ อคคิทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณ์ชื่อว่า วิสาขา เป็นพระชนนี บังเกิดเกล้าของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ก็เวลานั้น พระเจ้าเขมะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระนครชื่อว่า เมมวดี เป็นราชธานีของพระเจ้าเขมะ การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักรของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากุสันธะ เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้

กมิตฺวา มํ อภิเวเตตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐังสุ ฯ เอกมนฺตํ จิตฺตา โข ภิกฺขเว ตา เทวตา มํ เอตทวโจ
 อิตฺโต โส มาริสฺส เอกตฺติโส กปฺโป ยํ สิจิ ภควา ฯ เปฯ เต มยฺหิ มาริสฺส สิจิมฺหิ ภควติ ฯ เปฯ ตสฺมีเยว
 โข มาริสฺส เอกตฺติโส กปฺเป เวสฺสณฺณ ภควา ฯ เปฯ เต มยฺหิ มาริสฺส เวสฺสณฺณมฺหิ ภควติ ฯ เปฯ อิมสฺมีเยว
 โข มาริสฺส ภทฺทกปฺเป กกุสฺสนุโธ ฯ โกนาคมโน ฯ กสฺสโป ภควา ฯ เปฯ เต มยฺหิ มาริสฺส
 กกุสฺสนุมฺหิ ฯ โกนาถ มนฺมฺหิ ฯ กสฺสปมฺหิ ภควติ พุรฺหมจฺริยํ จริตฺวา กามสฺสุ กามฉนฺทํ
 วิราเชตฺวา อธิฐปฺปนาติ ฯ ตสฺมีเยว โข ภิกฺขเว เทวนิกายเ อเนกานิ เทวตาสตานิ อเนกานิ
 เทวตาสหสฺसानิ เยนานํ เตนฺนปสงฺกมียํ อปฺสงฺกมิตฺวา มํ อภิเวเตตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐังสุ ฯ
 เอกมนฺตํ จิตฺตา โข ภิกฺขเว ตา เทวตา มํ เอตทวโจ อิมสฺมีเยว โข มาริสฺส ภทฺทกปฺเป ภควา
 เอตฺรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธโ โลเก อุปฺปन्नโน ภควา มาริสฺส ขตฺติโย ชาตียา ขตฺติยกุลเ
 อุปฺปन्नโน ภควา มาริสฺส โคตโม โคตฺเตน ภควโต มาริสฺส อปฺปกํ อายุรฺปฺปมาณํ ปริตฺตํ ลหุกํ
 โย จิริ ชีวติ โส วสฺสสํตํ อปฺปํ วา ภิกฺขเว ภควา มาริสฺส อสฺสคฺคสฺส มฺเ อภิสมฺพุทฺธโ
 ภควโต มาริสฺส สาริปฺพุตฺตโมคฺคผลฺลานํ นาม สวากฺขุคํ อโหสิ อคฺคํ ภทฺทชฺชํ ภควโต มาริสฺส
 เอโก สวากานํ สนนฺปิโต อโหสิ อพฺพเตตฺพตานิ ภิกฺขุสฺตานิ ภควโต มาริสฺส อโย เอโก
 สวากานํ สนนฺปิโต อโหสิ สพฺเพสฺสเยว จินฺนสวานํ ภควโต มาริสฺส อานนฺโท นาม ภิกฺขุ
 อปฺปญฺจาโก อคฺคอปฺปญฺจาโก ภควโต มาริสฺส สุทฺธโรทโน นาม ราชา ปิตา มายา นาม เทวี
 มาตา ชเนตฺติ กปฺปิตฺตญฺญํ นาม นครํ ราชธานี ภควโต มาริสฺส เอวํ อภินิภฺขมณํ อโหสิ เอวํ
 ปพฺพชฺชา เอวํ ปธานํ เอวํ อภิสมฺโพธิ เอวํ รมฺมจกฺกปฺปวตฺตณํ เต มยฺหิ มาริสฺส ภควติ
 พุรฺหมจฺริยํ จริตฺวา กามสฺสุ กามฉนฺทํ วิราเชตฺวา อธิฐปฺปนาติ ฯ

นिरทุกข พวกข้าพระองค์นั้นประพตฺติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า กกุสันธะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โกนาคมณะ ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติใน พราหมณสกุล เป็นกัสสปะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณสามหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ กวางไม้มะเดื่อ มีพระภิกษุโยสเถระ และพระอุตตรเถระ เป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข การประชุมกันแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โกนาคมณะ ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวนภิกษุ สามหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โกนาคมณะ ที่ได้ประชุมกันครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระชีนาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปฐากชื่อว่า โสตถิยะ เป็นอัครอุปฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมณะ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข พราหมณ์ชื่อว่า ยัญญทัตตะ เป็นพระชนก พราหมณ์ชื่อว่า อุตตรา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ ก็ครั้งนั้น พระเจ้าโสกะเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระนคร ชื่อว่า โสภวดี เป็นราชธานีของพระเจ้าโสกะ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่าโกนาคมณะ เป็นอย่างนี้ ฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข พวกข้าพระองค์นั้นประพตฺติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โกนาคมณะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทวดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นพราหมณ์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติใน พราหมณสกุล เป็นกัสสปะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณสองหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ กวางไม้ไทร มีพระติสสเถระและพระภารทวาชเถระเป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวนภิกษุสองหมื่นรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ที่ได้ประชุมกันครั้งนี้ ล้วนแต่เป็นพระชีนาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปฐากชื่อว่า สัพพมิตะ ได้เป็นอัครอุปฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่ากัสสปะ พราหมณ์ชื่อ พรหมทัตต์ เป็นพระชนก พราหมณ์ชื่อ ธนวดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข

ก็ครั้งนั้นพระเจ้ากิงกิเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระนครพาราณสีเป็นราชธานีของพระเจ้ากิงกิ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักรของ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นประพบัติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า กัสสปะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาให้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภพทุกภพนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในชาติดีสกุล เป็นโคตมโดยพระโคตร ประมาณพระชนมายุของพระผู้มีพระภาคน้อยนิดเดียว เร็วพลัน ผู้ที่มีชีวิตอยู่นานก็เป็นอยู่ได้เพียงร้อยปี บางทีก็มีชีวิตอยู่น้อยกว่าบ้าง มากกว่าบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ที่ควงไม้โพธิ์ มีพระสารีบุตรเถระและพระโมคคัลลานเถระเป็นคู่ พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาค ได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวนภิกษุหนึ่งพันสองร้อย ห้าสิบรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ สาวกของพระผู้มีพระภาคที่ได้ประชุมกันครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระขีณาสพทั้งสิ้น ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อ อานันทะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของ พระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระราชาพระนามว่า สุทโชนะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า มายา เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระผู้มีพระภาค พระนครช็อกบิลพัสดุ์ เป็นราชธานี ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้ง ความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาค เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นประพบัติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหาได้เข้าไปหาเทพดาเหล่าอดัมปา ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหาและเหล่าอดัมปา ได้เข้าไปหาเทพดาเหล่าสุทตสา ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหา เหล่าอดัมปา และเหล่าสุทตสา ได้เข้าไปหาเทพดาเหล่าสุทตสี ภิกษุทั้งหลาย ครั้งนั้นแล เราพร้อมด้วยเทพดาเหล่าอวิหา เหล่าอดัมปา เหล่าสุทตสา และเหล่าสุทตสี ได้เข้าไปหาเทพดาเหล่าอภิกุฐาแล้ว ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาให้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับถอยหลังแต่นี้ไปได้ ๕๑ กัป พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในชาติดีสกุล เป็น โกณฑัญญะโดยพระโคตร มีพระชนมายุประมาณแปดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่ควงไม้แคฝอย มีพระขันทเถระและพระติสสเถระเป็นคู่พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญ

ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การประชุมกัน แห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า วิปัสสี ได้มีแล้ว ๓ ครั้ง ครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุหกล้านแปดแสนรูป อีกครั้งหนึ่งมีพระสาวกประชุมกันเป็นจำนวนภิกษุ แปดหมื่นรูป พระสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี ที่ได้ประชุมกันทั้งหมดครั้งนี้ล้วนแต่เป็นพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ภิกษุผู้อุปัฏฐากชื่อ อโศกะ ได้เป็นอัครอุปัฏฐากของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี พระราชาพระนามว่า พันธุมมาเป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า พันธุมดี เป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของพระองค์ พระนครชื่อ พันธุมดี เป็นราชธานีของพระเจ้าพันธุมมา ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออกมหาภิเนษกรรม การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักร ของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า วิปัสสี เป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคพระนามว่า วิปัสสี คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับถอยหลังแต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า สิขิ ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า สิขิ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ใน กัปที่ ๓๑ นั้นเองแล พระผู้มีพระภาค อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เวสสภู ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้น ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า เวสสภู คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อย นับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กกุสันธะ ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ ประพฤติ พรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า กกุสันธะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว

[๕๖]

อิติ โข ภิกขเว ตถาคตสุเสเวสา ฌมมชาตุ สุปปฏิวิทฺธา ยสุสา ฌมมชาตุยา สุปปฏิ-
วิทฺตตุตา ตถาคโต อตีเต พุทฺเธ ปรีนิพฺพุเต จินฺนปฺปญฺเจ จินฺนวฏฺเฐ ปรียาทินฺนวฏฺเฐ

ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า โกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า โกนาคมนะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

คุกริกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ได้เสด็จอุบัติในโลก ฯลฯ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่า กัสสปะ คลายกามฉันท์ในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

คุกริกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพดานั้นเอง เทพดานับร้อยนับพันเป็นอันมาก ได้เข้ามาหาเรา ครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้เสด็จอุบัติในโลก พระองค์เป็นกษัตริย์โดยพระชาติ เสด็จอุบัติในชาติตยสกุล เป็นโคตมะ โดยพระโคตร ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระชนมายุของพระผู้มีพระภาคน้อยนิดเดียว เร็วพลัน ผู้ที่มีชีวิตอยู่นานก็เป็นอยู่ได้เพียงร้อยปี บางทีก็น้อยกว่าบ้าง มากกว่าบ้าง พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ ที่ควงไม้โพธิ์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสารีบุตรเถระ และ พระโมคคัลลานเถระเป็นคู่ พระอัครสาวก ซึ่งเป็นคู่อันเจริญของพระผู้มีพระภาค การประชุมกันแห่งพระสาวกของพระผู้มีพระภาคได้มีแล้วครั้งเดียว เป็นจำนวน ริกษุหนึ่งพันสองร้อยห้าสิบรูป ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระสาวกของพระผู้มีพระภาคที่ได้ประชุมกันแล้วครั้งเดียวนี้ ล้วนแต่เป็นพระชีนาสพทั้งสิ้น ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ริกษุผู้อุปฐากชื่อว่า อานันทะ ได้เป็นอัครอุปฐากของพระผู้มีพระภาค ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พระราชาพระนามว่า สุทโธทนะ เป็นพระชนก พระเทวีพระนามว่า มายาเป็นพระชนนีบังเกิดเกล้าของ พระผู้มีพระภาค พระนครช็อกบิลพัสดุ์เป็นราชธานี ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ การเสด็จออก มหาภิเนษกรรมณี การบรรพชา การตั้งความเพียร การตรัสรู้ การประกาศพระธรรมจักรของ พระผู้มีพระภาคเป็นอย่างนี้ๆ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้ ฯ

ทรงสรุปพระธรรมเทศนา

[๕๖]

คุกริกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ธรรมชาตุนี ตถาคตแทงตลอดแล้วอย่างดี ด้วยประการฉะนี้แล ฉะนั้น พระพุทธเจ้าที่ล่วงไปแล้ว ปริณิพพานแล้ว ตัณธรรมเป็นเหตุทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว

สพฺพทฺถุขวีตฺวตฺเต ชาตฺตโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ นามโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ โคตฺตโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ
 อายฺยปฺปมาณโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ สวากฺขุคโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ สวากฺสนฺนิปาตโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ เอวํชฺ-
 จา เต ภควนฺโต อหํ อิติปิ เอวํนามา ฯ เอวํโคตฺตา ฯ เอวํสีลา ฯ เอวํธมฺมา ฯ เอวํปญฺญา ฯ
 เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อหํ อิติปิ ฯ เทวตาปี^๑ ตถาคตฺตสฺส เอตมคฺคํ
 อารโจะสฺส เยน ตถาคโต อตีเต พุทฺเธ ปรีณิพฺพุเต จินฺนปฺปญฺเจ จินฺนวฏฺเฐ ปรียาทินฺนวฏฺเฐ
 สพฺพทฺถุขวีตฺวตฺเต ชาตฺตโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ นามโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ โคตฺตโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ
 อายฺยปฺปมาณโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ สวากฺขุคโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ สวากฺสนฺนิปาตโตปฺปี อนุสฺสเรตฺติ เอวํชฺ-
 จา เต ภควนฺโต อหํ อิติปิ เอวํนามา ฯ เอวํโคตฺตา ฯ เอวํสีลา ฯ เอวํธมฺมา ฯ เอวํปญฺญา ฯ
 เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺตา เต ภควนฺโต อหํ อิติปิ ฯ อิทมวโจ ภควา อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ
 ภควโต ภาสีคํ อภินนฺทฺหติ ฯ

มหาปทานสูตรํ นิฏฺฐิตํ ปจฺมํ ฯ

๑ ย. เทวตาปี ตถาคตฺตสฺส อหํ ฯเปฯ อิติปิ อิม ปาจา นตฺถิ ฯ

ตัดวัฏฏะได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว ตถาคตย่อมนะลึกถึงได้ แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีธรรมอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้ ฯ แม้พวกเทพคาก็ได้บอกเนื้อความนี้ แก่ตถาคต ซึ่งเป็นเหตุให้ตถาคตระลึกถึงได้ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ปรินิพพานแล้ว ตัณกรรมเป็นเหตุทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ตัดวัฏฏะได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงสรรพทุกข์แล้ว แม้โดยพระชาติ แม้โดยพระนาม แม้โดยพระโคตร แม้โดยประมาณ แห่งพระชนมายุ แม้โดยคู่แห่งพระสาวก แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้ ฯ พระผู้มีพระภาค ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นยินดีชื่นชมภายีตของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบมหาปทานสูตร ที่ ๑

มหานิทานสูตร^๑

[๕๖]

เอวมเม สูตร^๒ ฯ เอกิ สมยิ ภควา กุรุสุ วิหริติ กมฺมาสมมมํ^๓ นาม กุรูนํ นิกโม ฯ
 อลโฆ อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนุปลสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทฺเตวา
 เอกมนฺตํ นิสิตฺติ ฯ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อจฺจนฺริยิ
 ภนฺเต อพฺภูตํ ภนฺเต ยาวคมฺภีโร จายิ ภนฺเต ปฏิจฺจุสมฺปฺปาโท คมฺภีราวภาโส จ อถ จ ปน
 เม อุตฺตตานกุตฺตตานโก วีย ขายตฺติติ ฯ มา เหวํ อานนฺท อวจ มา เหวํ อานนฺท อวจ คมฺภีโร
 จายิ^๔ ปฏิจฺจุสมฺปฺปาโท คมฺภีราวภาโส จ ฯ เอตตสฺส อานนฺท ฐมฺมสฺส อนฺนุโพธา อปฺปปฏิเวธา
 เอวมยิ ปชา ตนฺตาทูลลกฺขตาตา คุณคณฺจิกฺขตาตา^๕ มฺลชฺชปพฺพชฺชวตา^๖ อปายิ ทุกฺคตฺถิ วินิปาตํ
 สํสาริ นาทิวตฺตติ ฯ อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา ชรามรณฺนติ อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส
 วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา ชรามรณฺนติ อิตฺติ เจ วเทยฺย ชาติปฺปจฺจยา ชรามรณฺนติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ
 อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา ชาตฺติ อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา ชาตฺติ
 อิตฺติ เจ วเทยฺย ภวปฺปจฺจยา ชาตฺติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา ภโวติ อิตฺติ ปุณฺณเจน
 สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา ภโวติ อิตฺติ เจ วเทยฺย อุปาทานปฺปจฺจยา ภโวติ
 อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา อุปาทานนฺติ อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส
 วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา อุปาทานนฺติ อิตฺติ เจ วเทยฺย ตณฺหาปฺปจฺจยา อุปาทานนฺติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ
 อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา ตณฺหาติ อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา
 ตณฺหาติ อิตฺติ เจ วเทยฺย เวทนาปฺปจฺจยา ตณฺหาติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา เวทนาติ
 อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา เวทนาติ อิตฺติ เจ วเทยฺย ผสฺสปฺปจฺจยา
 เวทนาติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา ผสฺโสติ อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส
 วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา ผสฺโสติ อิตฺติ เจ วเทยฺย นามรูปปฺปจฺจยา ผสฺโสติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อตฺถิ
 อิทปฺปจฺจยา นามรูปนฺติ อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา นามรูปนฺติ
 อิตฺติ เจ วเทยฺย วิญฺญาณปฺปจฺจยา นามรูปนฺติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อตฺถิ อิทปฺปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ
 อิตฺติ ปุณฺณเจน สตา อานนฺท อตฺถิตฺติสฺส วจฺนียิ ฯ กิปปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ อิตฺติ เจ วเทยฺย
 นามรูปปฺปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ อิจฺจุสฺส วจฺนียิ ฯ อิตฺติ โข อานนฺท นามรูปปฺปจฺจยา วิญฺญาณํ
 วิญฺญาณปฺปจฺจยา นามรูปํ นามรูปปฺปจฺจยา ผสฺโส ผสฺสปฺปจฺจยา เวทนา เวทนาปฺปจฺจยา ตณฺหา
 ตณฺหาปฺปจฺจยา อุปาทานํ อุปาทานปฺปจฺจยา ภโว ภวปฺปจฺจยา ชาติ ชาติปฺปจฺจยา ชรามรณํ
 โสภปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวณฺติ ฯ เอวเมตตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขณฺธสฺส สมฺภูโย โหติ ฯ

๑ กมฺมาสมมมฺมฺนติปิ ปาโง ฯ

๒ ม. ย. อานนฺท ฯ

๓ ม. ย. กุลคณฺจิกฺขตาตา ฯ

๔ ส. มฺลชฺชปพฺพชฺชวตา ฯ

๒. มหานิทานสูตร (๑๕)

ปฏิจจสมุปบาท

[๕๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้: สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาค ประทับอยู่ ณ กรุงชนบท มินิคม ของชาวกรุง นามว่า กัมมาสทัมมะ ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลความข้อนี้กะพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นาสจรรย ไม่เคยมีมา ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปฏิจจสมุปบาทนี้ลึกซึ้ง สดุดประมาณ และปรากฏเป็นของลึกก็แหละถึงจะเป็นเช่นนั้น ก็ยังปรากฏแก่ข้าพระองค์ เหมือนเป็นของตื้นนัก ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธออย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ เธออย่าพูดอย่างนั้น อานนท์ ปฏิจจสมุปบาทนี้ ลึกซึ้งสดุดประมาณและปรากฏเป็นของลึก ดูกรอานนท์ เพราะไม่รู้จริง เพราะไม่แทงตลอด ซึ่งธรรมอันนี้ หมู่สัตว์นี้ จึงเกิดเป็นผู้ยังประจูด้ายของช่างหูก เกิดเป็นปมประหนึ่งกระจุกด้าย เป็นผู้เกิดมาเหมือนหญ้ามุงกระต่ายและหญ้าปล้อง จึงไม่พ้นอุบาย ทุกคติวินิบาต สงสาร ดูกรอานนท์ เมื่อเธอถูกถามว่า ชรามรณะ มีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ชรามรณะมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีชาติเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ชาติมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ชาติมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีภพเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ภพมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ภพมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีอุปาทานเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า อุปาทาน มีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า อุปาทานมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีตัณหาเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ตัณหา มีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ตัณหา มีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีเวทนาเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า เวทนามีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า เวทนามีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีผัสสะเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า ผัสสะมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า ผัสสะมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีนามรูปเป็นปัจจัย เมื่อเธอถูกถามว่า นามรูปมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า นามรูปมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีวิญญาณเป็นปัจจัย เมื่อเธอ ถูกถามว่า วิญญาณมีสิ่งเป็นปัจจัยหรือ เธอพึงตอบว่า มี ถ้าเขาถามว่า วิญญาณมีอะไรเป็นปัจจัย เธอพึงตอบว่า มีนามรูปเป็นปัจจัย ดูกรอานนท์ เพราะนามรูปเป็นปัจจัยดังนี้แล จึงเกิดวิญญาณ เพราะวิญญาณเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงเกิดผัสสะ เพราะผัสสะ เป็นปัจจัยจึงเกิดเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงเกิดอุปาทาน เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงเกิดชรามรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัส อุปายาส ฯ ความเกิดขึ้น แห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ย่อมมีด้วยประการฉะนี้ ฯ

[๕๘]

ชาติปัจจุยา ชรามรณนุติ อิติ โข ปเนตฺ วุตฺตํ ๑ ตทานนุท อิมินาเปตฺ ปริยาเยน
 เวทิตพฺพํ ยถา ชาติปัจจุยา ชรามรณํ ๑ ชาติ จ^๑ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ
 สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิํ เทวานํ วา เทวตฺตาย คุนฺธพฺพานํ วา คุนฺธพฺพตฺตาย
 ยกฺขานํ วา ยกฺขตฺตาย ภูตานํ วา ภูตตฺตาย มนุสฺसानํ วา มนุสฺสตฺตาย จตฺตปฺปทานํ วา
 จตฺตปฺปทตฺตาย ปกฺขิณํ วา ปกฺขิตฺตตาย สิริสฺสปานํ วา สิริสฺสปตฺตาย ๑ เตสํ เตสญฺจ^๒ หิ อานนุท
 สตฺตานํ ตถตฺตาย ชาติ นาภวิสฺส ๑ สพฺพโส ชาติยา อสฺติ ชาตินิโรธา อปี นุ โข ชรามรณํ
 ปญฺญาเยถาคิ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑ ตสฺมาติหานนุท เอสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย
 เอส ปจฺจโย ชรามรณสฺส ยทิตํ ชาติ ๑ ภวปัจจุยา ชาติติ อิติ โข ปเนตฺ วุตฺตํ ๑ ตทานนุท
 อิมินาเปตฺ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ภวปัจจุยา ชาติ ๑ ภโว จ^๒ หิ อานนุท นาภวิสฺส
 สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิํ กามภโว วา รูปภโว วา อรูปภโว
 วา ๑ สพฺพโส ภเว อสฺติ ภวานิโรธา อปี นุ โข ชาติ ปญฺญาเยถาคิ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑
 ตสฺมาติหานนุท เอสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส ปจฺจโย ชาติยา ยทิตํ ภโว ๑
 อุปาทานปัจจุยา ภโวติ อิติ โข ปเนตฺ วุตฺตํ ๑ ตทานนุท อิมินาเปตฺ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ
 ยถา อุปาทานปัจจุยา ภโว ๑ อุปาทานญฺจ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา
 สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิํ กามุปาทานํ วา ทิฏฺฐุปาทานํ วา สีสพฺพตฺตูปาทานํ วา
 อตฺตวาทูปาทานํ วา ๑ สพฺพโส อุปาทาเน อสฺติ อุปาทานนิโรธา อปี นุ โข ภโว ปญฺญาเย-
 ถาคิ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑ ตสฺมาติหานนุท เอสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส ปจฺจโย
 ภวสฺส ยทิตํ อุปาทานํ ๑ ตณฺหาปัจจุยา อุปาทานนุติ อิติ โข ปเนตฺ วุตฺตํ ๑ ตทานนุท
 อิมินาเปตฺ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ตณฺหาปัจจุยา อุปาทานํ ๑ ตณฺหา จ หิ อานนุท นาภวิสฺส
 สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิํ รูปตณฺหา สทฺทตณฺหา คุนฺธตณฺหา
 รสตณฺหา โสภณฺทตณฺหา ฐมฺมตณฺหา ๑ สพฺพโส ตณฺหาเย อสฺติ ตณฺหานิโรธา อปี นุ โข
 อุปาทานํ ปญฺญาเยถาคิ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑ ตสฺมาติหานนุท เอสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส
 สมฺมทโย เอส ปจฺจโย อุปาทานสฺส ยทิตํ ตณฺหา ๑ เวทนาปัจจุยา ตณฺหาติ อิติ โข ปเนตฺ
 วุตฺตํ ๑ ตทานนุท อิมินาเปตฺ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา เวทนาปัจจุยา ตณฺหา ๑ เวทนา จ
 หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิํ จกฺขุสมฺมตฺตสฺสา
 เวทนา โสตสมฺมตฺตสฺสา เวทนา ฆานสมฺมตฺตสฺสา เวทนา ชิวฺหาสมฺมตฺตสฺสา เวทนา กายสมฺมตฺตส-
 สสา เวทนา มโนสมฺมตฺตสฺสา เวทนา ๑ สพฺพโส เวทนาย อสฺติ เวทนานิโรธา อปี นุ โข
 ตณฺหา ปญฺญาเยถาคิ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑ ตสฺมาติหานนุท เอสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส
 สมฺมทโย เอส ปจฺจโย ตณฺหาเย ยทิตํ เวทนา ๑

๑ ย. ว ๑ อิติ ปรี อธิสมว ๑

๒ ย. ว ๑ อิติ ปรี อธิสมว ๑

[๕๘]

ก็คำนี้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงเกิดชรามรณะ เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะชาติเป็นปัจจัยจึงเกิดชรามรณะ ดูกรอานนท์ ก็แลถ้าชาติมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ มิได้มีเพื่อความเป็นเทพแห่งพวกเทพ เพื่อความเป็นคนธรรพ์แห่งพวกคนธรรพ์ เพื่อความเป็นยักษ์แห่งพวกยักษ์ เพื่อความเป็นภูตแห่งพวกภูต เพื่อความเป็นมนุษย์แห่ง พวกมนุษย์ เพื่อความเป็นสัตว์สี่เท้าแห่งพวกสัตว์สี่เท้า เพื่อความเป็นปักษีแห่งพวกปักษี เพื่อความเป็นสัตว์เลื้อยคลานแห่งพวกสัตว์เลื้อยคลาน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าชาติมิได้มีเพื่อ ความเป็นอย่างนั้นๆ แห่งสัตว์พวกนั้นๆ เมื่อชาติไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะชาติดับไป ชราและมรณะจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลยพระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งชรามรณะ ก็คือชาตินั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะภพเป็นปัจจัยจึงเกิดชาติ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าภพมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไป ทุกแห่งหน คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ เมื่อภพไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะภพดับไป ชาติจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งชาติ ก็คือภพนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้ กล่าวไว้ว่า เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยจึงเกิดภพ ดูกรอานนท์ ก็ถ้าอุปาทานมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ กามอุปาทาน ทิฏฐอุปาทาน สิล্পพศอุปาทาน อตตวาทุอุปาทาน เมื่ออุปาทานไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะอุปาทานดับไป ภพจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งภพ ก็คืออุปาทานนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะตัณหาเป็นปัจจัยจึงเกิดอุปาทาน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าตัณหามิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โสภณัฐพตัณหา ธรรมตัณหา เมื่อตัณหาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะตัณหาดับไป อุปาทานจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งอุปาทานก็คือตัณหานั่นเอง ฯ

[๕๕]

อิตี โข ปเนตํ อานนฺท เวทนี ปฏิจฺจ ตณฺหา ตณฺหํ ปฏิจฺจ ปริเยสนา ปริเยสนํ
 ปฏิจฺจ ลาโภ ลาภํ ปฏิจฺจ วินิจฺฉโย วินิจฺฉยํ ปฏิจฺจ จฺจนฺตฺราโค จฺจนฺตฺราคํ ปฏิจฺจ
 อชฺโฆสํ อชฺโฆสํ ปฏิจฺจ ปริกฺคโห ปริกฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺจริยํ มจฺจริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโข
 อารกฺโข^๑ ปฏิจฺจ อารกฺขาธิกรณํ ทณฺหาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํเปสฺสณฺณมุสฺสาวาทา
 อนนฺเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา สมฺภวนฺตฺติ อิตี^๒ โข ปเนตํ วุตฺตํ ๑ ตทานนฺท อิมินาเปตํ
 ปรียาเยน เวทิตพฺพํ ยถา อารกฺขาธิกรณํ ทณฺหาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํเปสฺสณฺณ-
 มุสฺสาวาทา อนนฺเก ปาปกา อกุสลา ฐมฺมา สมฺภวนฺตฺติ^๓ ๑ อารกฺโข จ หิ อานนฺท นาภวิสฺส
 สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ๑ สพฺพโส อารกฺเข อสฺติ อารกฺขนิโรธา อปี
 นฺ ๒ โข ทณฺหาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํเปสฺสณฺณมุสฺสาวาทา อนนฺเก ปาปกา อกุสลา
 ฐมฺมา สมฺภเวยฺยุนฺติ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑ ตสฺมาติหानนฺท เอเสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส
 สมฺมทโย เอส ปจฺจโย ทณฺหาทานสตฺถาทานกลหวิคฺคหวิวาทตฺวํตฺวํเปสฺสณฺณมุสฺสาวาทานํ อนนฺเกสํ
 ปาปกาณํ อกุสลาณํ ฐมฺมานํ สมฺภวาย ยทิทํ อารกฺโข ๑ มจฺจริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโขติ อิตี โข
 ปเนตํ วุตฺตํ ๑ ตทานนฺท^๔ อิมินาเปตํ ปรียาเยน เวทิตพฺพํ ยถา มจฺจริยํ ปฏิจฺจ อารกฺโข ๑
 มจฺจริยญฺจ หิ อานนฺท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ๑ สพฺพโส
 มจฺจริเย อสฺติ มจฺจริยนิโรธา อปี นฺ ๒ โข อารกฺโข ปญฺญาเยถาติ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑
 ตสฺมาติหानนฺท เอเสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส ปจฺจโย อารกฺขสฺส ยทิทํ
 มจฺจริยํ ๑ ปริกฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺจริยนฺติ อิตี โข ปเนตํ วุตฺตํ ๑ ตทานนฺท อิมินาเปตํ ปรียาเยน
 เวทิตพฺพํ ยถา ปริกฺคหํ ปฏิจฺจ มจฺจริยํ ๑ ปริกฺคโห จ หิ อานนฺท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ
 สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ๑ สพฺพโส ปริกฺคเห อสฺติ ปริกฺคหนิโรธา อปี นฺ ๒ โข
 มจฺจริยํ ปญฺญาเยถาติ ๑ โน เหตํ ภนฺเต ๑ ตสฺมาติหानนฺท เอเสว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส
 สมฺมทโย เอส ปจฺจโย มจฺจริยสฺส ยทิทํ ปริกฺคโห ๑ อชฺโฆสํ ปฏิจฺจ ปริกฺคโหติ อิตี โข
 ปเนตํ วุตฺตํ ๑ ตทานนฺท อิมินาเปตํ ปรียาเยน เวทิตพฺพํ ยถา อชฺโฆสํ ปฏิจฺจ ปริกฺคโห ๑

๑ ม. ย. อารกฺโข ปฏิจฺจติ ปาฐทวฺยํ นตฺถิ ๑

๒ ม. ย. อิตี โข ปเนตํ วุตฺตํ ๑เปฯ เวทิตพฺพํ ยถาติ อิม ปาฐา นตฺถิ ๑

๓ ม. ย. สมฺภวนฺตฺติ อิตี โข ปเนตํ เวทิตพฺพํ ยถา ๑

๔ ป. ตสฺมาติหานนฺท ๑

ก็คำนี้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา เรากล่าวอธิบายไว้ ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม่นี่ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะเวทนาเป็นปัจจัยจึงเกิดตัณหา ดูกรอานนท์ ก็ถ้าเวทนามิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน คือ เวทนาที่เกิดเพราะจักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส จีวาหสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เมื่อเวทนาไม่มีโดยประการทั้งปวง เพราะเวทนาดับไป ตัณหา จะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งตัณหา ก็คือเวทนานั่นเอง ฯ

[๕๕]

ดูกรอานนท์ ก็ด้วยประการดังนี้แล คำนี้ คือ เพราะอาศัยเวทนาจึงเกิดตัณหา เพราะอาศัยตัณหาจึงเกิดการแสวงหา เพราะอาศัยการแสวงหา จึงเกิดลาภ เพราะอาศัยลาภ จึงเกิดการตกลงใจ เพราะอาศัยการตกลงใจจึงเกิดการรักใคร่พึงใจ เพราะอาศัยการรักใคร่พึงใจจึงเกิดการพะวง เพราะอาศัยการพะวง จึงเกิดความยึดถือ เพราะอาศัยความยึดถือจึงเกิด ความตระหนี่ เพราะอาศัยความตระหนี่จึงเกิดการป้องกัน เพราะอาศัยการป้องกันจึงเกิดเรื่อง ในการป้องกันขึ้น อกุศลธรรม อันชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือนมิด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี มี การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ ย่อมเกิดขึ้น คำนี้เรากล่าวไว้ด้วยประการดังนี้แล

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม่นี่ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เรื่องในการป้องกันอกุศลธรรม อันชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือนมิด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี มี การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ ย่อมเกิดขึ้น ดูกรอานนท์ ก็ถ้าการป้องกันมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีการป้องกันโดยประการทั้งปวง เพราะหมดการป้องกันอกุศลธรรม อันชั่วช้าลามกมิใช่น้อย คือการถือไม้ ถือนมิด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี มี การพูดคำส่อเสียด และการพูดเท็จ จะพึงเกิดขึ้นได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งการเกิด ขึ้นแห่งอกุศลธรรม อันชั่วช้าลามกเหล่านี้ คือ การถือไม้ ถือนมิด การทะเลาะ การแก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวว่ามี มี การกล่าวคำส่อเสียด และการพูดเท็จ ก็คือการป้องกันนั่นเอง ฯ ก็คำนี้ว่า เพราะอาศัย ความตระหนี่ จึงเกิดการป้องกัน เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้ ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม่นี่ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัยความตระหนี่จึงเกิดการป้องกัน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าความตระหนี่มิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความตระหนี่โดยประการทั้งปวง เพราะหมดความตระหนี่ การป้องกันจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

อชฺโฆसानนุจ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ฯ
 สพฺพโส อชฺโฆसानเน อสฺติ อชฺโฆसानนโรธา อปี นฺุ โข ปริคฺคโห ปญฺญาเยถาคิ ฯ โน เหติ
 ภนฺเต ฯ ตสฺมาติหानนุท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส ปจฺจโย ปริคฺคหสฺส
 ยทิตฺถํ อชฺโฆसानํ ฯ จนฺทราคํ ปฏฺิจจ อชฺโฆसानนฺติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตทานนุท
 อิมินาเปตํ ปรียาเยน เวทิตพฺพํ ยถา จนฺทราคํ ปฏฺิจจ อชฺโฆसानํ ฯ จนฺทราโค จ หิ อานนุท
 นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ฯ สพฺพโส จนฺทราเค อสฺติ
 จนฺทราคณโรธา อปี นฺุ โข อชฺโฆसानํ ปญฺญาเยถาคิ ฯ โน เหติ ภนฺเต ฯ ตสฺมาติหानนุท
 เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส ปจฺจโย อชฺโฆसानสฺส ยทิตฺถํ จนฺทราโค ฯ
 วินิจฺฉยํ ปฏฺิจจ จนฺทราโคติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตทานนุท อิมินาเปตํ ปรียาเยน
 เวทิตพฺพํ ยถา วินิจฺฉยํ ปฏฺิจจ จนฺทราโค ฯ วินิจฺฉโย จ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน
 สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ฯ สพฺพโส วินิจฺฉเย อสฺติ วินิจฺฉยนโรธา อปี นฺุ โข
 จนฺทราโค ปญฺญาเยถาคิ ฯ โน เหติ ภนฺเต ฯ ตสฺมาติหानนุท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส
 สมฺมทโย เอส ปจฺจโย จนฺทราคสฺส ยทิตฺถํ วินิจฺฉโย ฯ ลาภํ ปฏฺิจจ วินิจฺฉโยติ อิติ โข
 ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตทานนุท อิมินาเปตํ ปรียาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ลาภํ ปฏฺิจจ วินิจฺฉโย ฯ
 ลาโภ จ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ฯ สพฺพโส
 ลาเภ อสฺติ ลาภนโรธา อปี นฺุ โข วินิจฺฉโย ปญฺญาเยถาคิ ฯ โน เหติ ภนฺเต ฯ ตสฺมาติ-
 หานนุท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส ปจฺจโย วินิจฺฉยสฺส ยทิตฺถํ ลาโภ ฯ
 ปรีเยสนํ ปฏฺิจจ ลาโภติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตทานนุท อิมินาเปตํ ปรียาเยน เวทิตพฺพํ
 ยถา ปรีเยสนํ ปฏฺิจจ ลาโภ ฯ ปรีเยสนา จ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา
 สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ ฯ สพฺพโส ปรีเยสนาย อสฺติ ปรีเยสนานโรธา อปี นฺุ โข ลาโภ ปญฺญา-
 เยถาคิ ฯ โน เหติ ภนฺเต ฯ ตสฺมาติหानนุท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส
 ปจฺจโย ลาภสฺส ยทิตฺถํ ปรีเยสนา ฯ ตณฺหํ ปฏฺิจจ ปรีเยสนาติ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ฯ
 ตทานนุท อิมินาเปตํ ปรียาเยน เวทิตพฺพํ ยถา ตณฺหํ ปฏฺิจจ ปรีเยสนา ฯ ตณฺหา จ หิ
 อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺสจฺจิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิตฺถํ กามตณฺหา
 ภวตณฺหา วิภวตณฺหา ฯ สพฺพโส ตณฺหาเย อสฺติ ตณฺหานโรธา อปี นฺุ โข ปรีเยสนา ปญฺญา-
 เยถาคิ ฯ โน เหติ ภนฺเต ฯ ตสฺมาติหानนุท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺมทโย เอส
 ปจฺจโย ปรีเยสนาย ยทิตฺถํ ตณฺหา ฯ

เพราะเหตุ นั้นแหละ อานนทฺ์ เหตุ นิทาน สมุทฺทัย ปัจจัยแห่งการป้องกัน ก็คือความตระหนี่
นั่นเอง ๑

ก็คํานี้ว่า เพราะอาศัยความยึดถือจึงเกิดความตระหนี่ เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนทฺ์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม่นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย
ความยึดถือจึงเกิดความตระหนี่ ดูกรอานนทฺ์ ก็ถ้าความยึดถือมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไป
ทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความยึดถือโดยประการทั้งปวง เพราะดับความยึดถือ เสียได้ ความตระหนี่
จะพึงปรากฏได้บ้างไหม ๑

ไม่ได้เลยพระเจ้าข้า ๑

เพราะเหตุ นั้นแหละ อานนทฺ์ เหตุ นิทาน สมุทฺทัย ปัจจัยแห่งความตระหนี่ ก็คือ ความยึดถือ
นั่นเอง ๑

ก็คํานี้ว่า เพราะอาศัยการพะวงจึงเกิดความยึดถือ เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนทฺ์ เธอพึงทราบความข้อนี้ โดยปริยายแม่นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย
การพะวงจึงเกิดความยึดถือ ดูกรอานนทฺ์ ก็ถ้าการพะวงมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ ทั่วไปทุกแห่ง
หน เมื่อไม่มีการพะวงโดยประการทั้งปวง เพราะดับการพะวงเสียได้ ความยึดถือจะพึงปรากฏได้
บ้างไหม ๑

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ๑

เพราะเหตุ นั้นแหละ อานนทฺ์ เหตุ นิทาน สมุทฺทัย ปัจจัยแห่งความยึดถือ ก็คือ การพะวงนั่นเอง
๑

ก็คํานี้ว่า เพราะอาศัยความรักใคร่พึงใจจึงเกิดการพะวง เรากล่าวอธิบาย ดังต่อไปนี้

ดูกรอานนทฺ์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม่นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย
ความรักใคร่พึงใจจึงเกิดการพะวง ดูกรอานนทฺ์ ก็ถ้าความรักใคร่พึงใจมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ
ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความรักใคร่พึงใจโดยประการทั้งปวง เพราะดับความรักใคร่พึงใจ
เสียได้ การพะวงจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ๑

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ๑

เพราะเหตุ นั้นแหละ อานนทฺ์ เหตุ นิทาน สมุทฺทัย ปัจจัยแห่งการพะวงก็คือความรักใคร่พึงใจ
นั่นเอง ๑

ก็คํานี้ว่า เพราะอาศัยความตกลงใจจึงเกิดความรักใคร่พึงใจ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนทฺ์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม่นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย
ความตกลงใจจึงเกิดความรักใคร่พึงใจ ดูกรอานนทฺ์ ก็ถ้าความตกลงใจมิได้มีแก่ใครๆ ในภพไหนๆ
ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มีความตกลงใจ โดยประการทั้งปวง เพราะดับ ความตกลงใจเสียได้
ความรักใคร่พึงใจจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ๑

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ๑

[๖๐]

อิตติ โข อานนุท อิเม เทว ชมฺมา ทวเณ เวทนาย เอกสโมสธนา ภวนฺติ ฯ ผสฺส-
 ปจฺจยา เวทนาติ อิตติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตทानนุท อิมินาเปตํ ปรียาเณ เวทิตพฺพํ ยถา
 ผสฺสปจฺจยา เวทนา^๑ ฯ ผสฺสโต จ หิ อานนุท นาภวิสฺส สพฺเพน สพฺพํ สพฺพตา สพฺพํ กสฺส
 จิ กิมฺหิจิ เสยฺยถิทํ จกฺขุสมฺผสฺสโต สโตสมฺผสฺสโต ฆานสมฺผสฺสโต ชิวหาสมฺผสฺสโต กายสมฺผสฺสโต
 มโนสมฺผสฺสโต ฯ สพฺพโต ผสฺสเส อสฺติ ผสฺสนิโรธา อปี นุ โข เวทนา ปญฺญาเยถาติ ฯ
 โน เหติ ภูนฺเต ฯ ตสฺมาติหानนุท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺภูโต เอส ปจฺจโย
 เวทนาย ยทิตํ ผสฺสโต ฯ นามรูปปจฺจยา ผสฺสโตติ อิตติ โข ปเนตํ วุตฺตํ ฯ ตทานนุท อิมินา-
 เปตํ ปรียาเณ เวทิตพฺพํ ยถา นามรูปปจฺจยา ผสฺสโต ฯ เยหิ อานนุท อากาเรหิ เยหิ
 ลิงฺเกหิ เยหิ นิมิตฺเตหิ เยหิ อุทฺเทเสหิ นามกายสฺส ปญฺญตฺติ โหติ เตสฺส อากาเรสฺส เตสฺส
 ลิงฺเกสฺส เตสฺส นิมิตฺเตสฺส เตสฺส อุทฺเทเสสฺส อสฺติ อปี นุ โข รูปกาเย อธิวจนสมฺผสฺสโต ปญฺญา-

เพราะเหตุ^{นั้น}แหละ อานน^{ที่} เหตุ นิทาน สมุ^{ทัย} ปัจจัยความรักใคร่^{พึง}ใจ ก็คือความตกลงใจ^{นั้น}เอง ฯ

ก็คำ^{นี้}ว่า เพราะอาศัย^{ลาภ}จึงเกิด^{ความ}ตกลงใจ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานน^{ที่} เธอพึงทราบความ^{ข้อ}นี้โดยปริยาย^{เมื่อนี้} เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย^{ลาภ}จึงเกิด^{ความ}ตกลงใจ ดูกรอานน^{ที่} ถ้า^{ลาภ}มิได้มี^{แก่}ใครๆ ในภพ^{ไหนๆ} ทั่วไป ทุกแห่งหน เมื่อไม่มี^{ลาภ}โดย^{ประการ}ทั้งปวง เพราะ^{หมด}ลาภ ความตกลงใจจะ^{พึง}ปรากฏ^{ได้}บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุ^{นั้น}แหละ อานน^{ที่} เหตุ นิทาน สมุ^{ทัย} ปัจจัยแห่ง^{ความ}ตกลงใจ ก็คือ^{ลาภ}นั้น^{เอง}

ก็คำ^{นี้}ว่า เพราะอาศัย^{การ}แสวงหาจึงเกิด^{ลาภ} เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานน^{ที่} เธอพึงทราบความ^{ข้อ}นี้ โดยปริยาย^{เมื่อนี้} เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย^{การ}แสวงหาจึงเกิด^{ลาภ} ดูกรอานน^{ที่} ถ้า^{การ}แสวงหา^{มิได้}มี^{แก่}ใครๆ ในภพ^{ไหนๆ} ทั่วไปทุกแห่งหน เมื่อไม่มี^{การ}แสวงหาโดย^{ประการ}ทั้งปวง เพราะ^{หมด}การแสวงหา^{ลาภ} จะ^{พึง}ปรากฏ^{ได้}บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุ^{นั้น}แหละ อานน^{ที่} เหตุ นิทาน สมุ^{ทัย} ปัจจัยของ^{ลาภ} ก็คือ การแสวงหา^{นั้น}เอง

ก็คำ^{นี้}ว่า เพราะอาศัย^{ตัณหา}จึงเกิด^{การ}แสวงหา เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานน^{ที่} เธอพึงทราบความ^{ข้อ}นี้โดยปริยาย^{เมื่อนี้} เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะอาศัย^{ตัณหา}จึงเกิด^{การ}แสวงหา ดูกรอานน^{ที่} ถ้า^{ตัณหา}มิได้มี^{แก่}ใครๆ ในภพ^{ไหนๆ} ทั่วไปทุกแห่งหน คือ กาม^{ตัณหา} ภว^{ตัณหา} วิภว^{ตัณหา} เมื่อไม่มี^{ตัณหา}โดย^{ประการ}ทั้งปวง เพราะ^{ดับ}ตัณหาเสียได้ การแสวงหาจะ^{พึง}ปรากฏ^{ได้}บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุ^{นั้น}แหละ อานน^{ที่} เหตุ นิทาน สมุ^{ทัย} ปัจจัยของการแสวงหา^{ก็}คือ^{ตัณหา}นั้น^{เอง}

[๖๐]

ดูกรอานน^{ที่} ธรรม^{ทั้ง}สองเหล่านี้ รวมเป็นอันเดียวกันกับ^{เวทนา} โดย^{ส่วน}สอง ด้วย^{ประการ}ดังนี้^{แล} ฯ

ก็คำ^{นี้}ว่า เพราะผัสสะเป็น^{ปัจจัย}จึงเกิด^{เวทนา} เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานน^{ที่} เธอพึงทราบความ^{ข้อ}นี้โดยปริยาย^{เมื่อนี้} เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะผัสสะเป็น^{ปัจจัย}จึงเกิด^{เวทนา} ดูกรอานน^{ที่} ถ้า^{ผัสสะ}มิได้มี^{แก่}ใครๆ ในภพ^{ไหนๆ} ทั่วไปทุกแห่งหน คือ^{จักขุ}สัมผัส^{โสตะ}สัมผัส^{ฆาน}สัมผัส^{ชีวา}สัมผัส^{กาย}สัมผัส^{มโน}สัมผัส เมื่อไม่มี^{ผัสสะ}โดย^{ประการ}ทั้งปวง เพราะ^{ดับ}ผัสสะเสียได้^{เวทนา}จะ^{พึง}ปรากฏ^{ได้}บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุ^{นั้น}แหละ อานน^{ที่} เหตุ นิทาน สมุ^{ทัย} ปัจจัยแห่ง^{เวทนา} ก็คือ^{ผัสสะ}นั้น^{เอง} ฯ

เยถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑ เยหิ อานนฺท อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเกหิ เยหิ นิमितฺเตหิ เยหิ
 อุทฺเทเสหิ รูปายสฺส ปญฺจตฺติ โหติ เตสฺส อากาเรสฺส เตสฺส ลิงฺเกสฺส เตสฺส นิमितฺเตสฺส เตสฺส
 อุทฺเทเสสฺส อสฺติ อปี นฺ ๒ โข นามกาเย ปฏฺฐิสมฺพสฺสโต ปญฺญาเยถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑
 เยหิ อานนฺท อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเกหิ เยหิ นิमितฺเตหิ เยหิ อุทฺเทเสหิ นามกาเยสฺส จ
 รูปายสฺส จ ปญฺจตฺติ โหติ เตสฺส อากาเรสฺส เตสฺส ลิงฺเกสฺส เตสฺส นิमितฺเตสฺส เตสฺส อุทฺเทเสสฺส
 อสฺติ อปี นฺ ๒ โข อธิวจนสมฺพสฺสโต วา ปฏฺฐิสมฺพสฺสโต วา ปญฺญาเยถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑
 เยหิ อานนฺท อากาเรหิ เยหิ ลิงฺเกหิ เยหิ นิमितฺเตหิ เยหิ อุทฺเทเสหิ นามรูปสฺส ปญฺจตฺติ
 โหติ เตสฺส อากาเรสฺส เตสฺส ลิงฺเกสฺส เตสฺส นิमितฺเตสฺส เตสฺส อุทฺเทเสสฺส อสฺติ อปี นฺ ๒ โข
 ปญฺญาเยถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑ ตสฺมาติหานนฺท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺภูโย
 เอส ปจฺจโย สสฺสสฺส ยทิตํ นามรูปํ ๑ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปนฺติ อิติ ๒ ปเนตํ วุตฺตํ ๑
 ตทานนฺท อิมินาเปตํ ปริยาเยน เวทิตพฺพํ ยถา วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ ๑ วิญฺญาณญจ หิ
 อานนฺท มาตุ กุจฺฉิสฺมี น โยกุกมิตฺสสฺส อปี นฺ ๒ โข นามรูปํ มาตุ กุจฺฉิสฺมี* สมฺภูชิชฺชิสฺส-
 ถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑ วิญฺญาณญจ หิ อานนฺท มาตุ กุจฺฉิสฺมี โยกุกมิตฺวา
 โยกุกมิตฺสสฺส อปี นฺ ๒ โข นามรูปํ อิตฺถตฺตาย อภินิพฺพตฺติสฺสถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑
 วิญฺญาณญจ หิ อานนฺท ทหฺรสฺสเสว สโต วิจฺฉิชิชฺชิสฺสสฺส กุมารกสฺส วา กุมาริกาย วา อปี นฺ
 ๒ โข นามรูปํ วุฑฺฒี วิรุฬฺหี เวปุลฺลํ อาปชฺชิสฺสถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑ ตสฺมาติหานนฺท
 เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺภูโย เอส ปจฺจโย นามรูปสฺส ยทิตํ วิญฺญาณํ ๑
 นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ อิติ ๒ ปเนตํ วุตฺตํ ๑ ตทานนฺท อิมินาเปตํ ปริยาเยน
 เวทิตพฺพํ ยถา นามรูปปจฺจยา วิญฺญาณํ ๑ วิญฺญาณญจ หิ อานนฺท นามรูปเป ปตฺติจฺจ น
 ลภีสฺสสฺส อปี นฺ ๒ โข อายตฺติ ชาตฺติชฺชามรณทุกฺขสมฺภูตยสมฺภโว ปญฺญาเยถาคี ๑ โน เหติ ฌนฺเต ๑
 ตสฺมาติหานนฺท เอสฺว เหตุ เอตํ นิทานํ เอส สมฺภูโย เอส ปจฺจโย วิญฺญาณสฺส ยทิตํ
 นามรูปํ ๑ เอตฺตาวตฺตา ๒ อานนฺท ชาเยถ วา ชีเยถ วา มีเยถ วา จเวถ วา อุปฺปชฺเชถ วา ๑
 เอตฺตาวตฺตา ๒ อธิวจนปโป เอตฺตาวตฺตา นิรุตฺติปโป เอตฺตาวตฺตา ปญฺจตฺติปโป เอตฺตาวตฺตา
 ปญฺญาวจรํ เอตฺตาวตฺตา วฏฺฏํ วตฺตติ ๑ อิตฺถตฺตํ ปญฺญาปนาย ยทิตํ นามรูปํ สห วิญฺญาเณน ๑
 [๒]

๑ อ. มาตุกุจฺฉี ๑ อิตฺโต ปริ อิตฺติสมว ๑

๒ ส. ม. อญฺณมมฺญญปจฺจยา ปวตฺตติ ๑

ก็คำนี้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดผัสสะ เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดผัสสะ ดูกรอานนท์ การบัญญัตินามกายต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิमित และอุเทศนั้นๆ ไม่มี การสัมผัสเพียงแต่ชื่อในรูปกาย จะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ การบัญญัติรูปกาย ต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิमित อุเทศนั้นๆ ไม่มีการสัมผัสโดยการกระทบ จะพึงปรากฏในนามกายได้บ้างไหม ฯ ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ ดูกรอานนท์ การบัญญัตินามก็ดี รูปกายก็ดี ต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิमित อุเทศนั้นๆ ไม่มี การสัมผัสเพียงแต่ชื่อก็ดี การสัมผัสโดยการกระทบก็ดี จะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ การบัญญัตินามรูปต้องพร้อมด้วยอาการ เพศ นิमित อุเทศ เมื่ออาการ เพศ นิमित อุเทศนั้นๆ ไม่มี ผัสสะจะพึงปรากฏได้บ้างไหม ฯ ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ เพราะเหตุฉะนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งผัสสะ ก็คือนามรูปนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะวิญญานเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะวิญญานเป็นปัจจัยจึงเกิดนามรูป ดูกรอานนท์ ก็วิญญานจักไม่หยั่งลงในท้องแห่งมารดานามรูปจักขาดในท้องแห่งมารดาได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ถ้าวิญญานหยั่งลงในท้องแห่งมารดาแล้วจักล่วงเลยไป นามรูปจักบังเกิดเพื่อความเป็นอย่างนี้ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ ก็ถ้าวิญญานของกุมารก็ดี ของกุมาริกาก็ดี ผู้ยังเยาว์วัยอยู่ จักขาดความสืบต่อนามรูปจักถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลยพระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุฉะนั้นแหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งนามรูป ก็คือวิญญานนั่นเอง ฯ

ก็คำนี้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญาน เรากล่าวอธิบายดังต่อไปนี้

ดูกรอานนท์ เธอพึงทราบความข้อนี้โดยปริยายแม้นี้ เหมือนที่เราได้กล่าวไว้ว่า เพราะนามรูปเป็นปัจจัยจึงเกิดวิญญาน ดูกรอานนท์ ก็ถ้าวิญญานจักไม่ได้อาศัยในนามรูปแล้ว ความเกิดขึ้นแห่งชาติขรามณะและกองทุกข์ พึงปรากฏต่อไปได้บ้างไหม ฯ

ไม่ได้เลย พระเจ้าข้า ฯ

[๖๑]

กิตฺตาวตฺตา จ อานนฺท อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ^๑ ฯ รุปี วา หิ อานนฺท
 ปฺริตฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ รุปี เม ปฺริตฺโต อุตฺตํ ฯ รุปี วา หิ อานนฺท อนนฺตํ
 อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ รุปี เม อนนฺโต อุตฺตํ ฯ อรุปี วา หิ อานนฺท ปฺริตฺตํ
 อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ อรุปี เม ปฺริตฺโต อุตฺตํ ฯ อรุปี วา หิ อานนฺท อนนฺตํ
 อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ อรุปี เม อนนฺโต อุตฺตํ ฯ ตตฺตรานนฺท โย โส รุปี ปฺริตฺตํ
 อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ เอตฺรหิ วา โส รุปี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ
 ตถาภาวึ^๒ วา โส รุปี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ อตถ วา ปน สนฺตํ ตถตฺตํ
 อุปกฺกเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท รุปี ปฺริตฺตตฺตํ
 อนฺนเสตฺติ อิจฺจํ วณฺณํ ฯ ตตฺตรานนฺท โย โส รุปี อนนฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ
 เอตฺรหิ วา โส รุปี อนนฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ ตถาภาวึ^๒ วา โส รุปี อนนฺตํ
 อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ อตถ วา ปน สนฺตํ ตถตฺตํ อุปกฺกเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส
 โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท รุปี อนนฺตตฺตํ อนฺนเสตฺติ อิจฺจํ วณฺณํ ฯ ตตฺตรานนฺท
 โย โส อรุปี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ เอตฺรหิ วา โส อรุปี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ
 ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ ตถาภาวึ วา โส อรุปี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ อตถ
 วา ปน สนฺตํ ตถตฺตํ อุปกฺกเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท
 อรุปี ปฺริตฺตตฺตํ อนฺนเสตฺติ อิจฺจํ วณฺณํ ฯ ตตฺตรานนฺท โย โส อรุปี อนนฺตํ
 อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ เอตฺรหิ วา โส อรุปี อนนฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ
 ตถาภาวึ วา โส อรุปี อนนฺตํ อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปติ อตถ วา ปน สนฺตํ
 ตถตฺตํ อุปกฺกเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท อรุปี อนนฺต-
 ตํ อนฺนเสตฺติ อิจฺจํ วณฺณํ ฯ เอตฺตาวตฺตา โข อานนฺท อุตฺตํ ปณฺณเปฺนฺโต
 ปณฺณเปตฺติ ฯ

๑ ปณฺณเปฺนฺโต ปณฺณเปตฺติปิ ปาโฐ ฯ

๒ ม. ย. ตตฺถ ภาวึ ฯ อิตฺโต ปรี อิทฺตเมว ฯ

เพราะเหตุนี้แหละ อานนท์ เหตุ นิทาน สมุทัย ปัจจัยแห่งวิญญาณ ก็คือนามรูปนั่นเอง ด้วยเหตุผลเพียงเท่านี้แหละ อานนท์ วิญญาณและนามรูป จึงยังเกิด แก่ ตาย จูติ หรืออุปบัติ ทางแห่งชื่อ ทางแห่งนิรุติ ทางแห่งบัญญัติ ทางที่กำหนดรู้ด้วยปัญญาและวิภูสัสสารย่อมเป็นไปด้วยเหตุเพียงเท่านี้ๆ ความเป็นอย่างนี้ ย่อมมีเพื่อบัญญัติ คือนามรูปกับวิญญาณ ฯ

บัญญัติอัตตา

[๖๑]

ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตา ย่อมบัญญัติด้วยเหตุประมาณเท่าไร ก็เมื่อบุคคลจะบัญญัติอัตตา มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปเป็นกามาวจร เมื่อบัญญัติอัตตา มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปหาที่สุดมิได้ เมื่อบัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปเป็นกามาวจร เมื่อบัญญัติอัตตา ไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมบัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้ที่บัญญัติอัตตา มีรูปเป็นกามาวจรนั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพ อันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาเป็นกามาวจร ย่อมคิดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้มีบัญญัติอัตตามีรูปหาที่สุดมิได้ นั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพ ที่ไม่เที่ยงแท้ อันมีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมคิดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้ที่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจรนั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพ อันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาเป็นกามาวจร ย่อมคิดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ส่วนผู้ที่บัญญัติอัตตาไม่มีรูป ทั้งหาที่สุดมิได้ นั้น ย่อมบัญญัติในกาลบัดนี้ หรือบัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือมีความเห็นว่า เราจักยังสภาพ ที่ไม่เที่ยงแท้ อันมีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมคิดสันดานผู้มีรูป เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ

ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อจะบัญญัติอัตตา ย่อมบัญญัติด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล ฯ

[๖๒]

กิตฺตาวตฺตา จ อานนฺท อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ฯ ฐี วา หิ อานนฺท
 ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ฐี เม ปฺริตฺโต อุตฺตํ ฐี วา หิ อานนฺท
 อนนฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ฐี เม อนนฺโต อุตฺตํ ฐี อฐี วา หิ
 อานนฺท ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ อฐี เม ปฺริตฺโต อุตฺตํ ฐี อฐี
 วา หิ อานนฺท อนนฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ อฐี เม อนนฺโต อุตฺตํ ฐี
 ตตฺตรานนฺท โย โส ฐี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ เอตฺรหิ วา โส ฐี
 ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ตถาภาวํ วา โส ฐี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น
 ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ อตถํ วา ปน สนฺตํ ตถตฺตํ อุกฺกปฺเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส
 น โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท ฐี ปฺริตฺตตฺตํนุทฺติจํ นานุเสตฺติจํ อิจฺจํ วณฺณํ ๑
 ตตฺตรานนฺท โย โส ฐี อนนฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ เอตฺรหิ วา โส ฐี
 อนนฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ตถาภาวํ วา โส ฐี อนนฺตํ อุตฺตํ น
 ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ อตถํ วา ปน สนฺตํ ตถตฺตํ อุกฺกปฺเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส
 น โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท ฐี อนนฺตตฺตํนุทฺติจํ นานุเสตฺติจํ อิจฺจํ วณฺณํ ๑
 ตตฺตรานนฺท โย โส อฐี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ เอตฺรหิ วา โส
 อฐี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ตถาภาวํ วา โส อฐี ปฺริตฺตํ อุตฺตํ
 น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ อตถํ วา ปน สนฺตํ ตถตฺตํ อุกฺกปฺเปสฺสํมิตฺติ อิตฺติ วา ปนสฺส
 น โหติ ฯ เอวํ สนฺตํ โข อานนฺท อฐี อนนฺตตฺตํนุทฺติจํ นานุเสตฺติจํ อิจฺจํ วณฺณํ ๑
 เอตฺตาวตฺตา โข อานนฺท อุตฺตํ น ปณฺณเปฺนโต น ปณฺณเปติ ๑

[๖๓]

กิตฺตาวตฺตา จ อานนฺท อุตฺตํ สมนุสฺสํมาโน สมนุสฺสํสติ ๑ เวทํ วา หิ อานนฺท
 อุตฺตํ สมนุสฺสํมาโน สมนุสฺสํสติ เวทนา เม อุตฺตํ น เหว โข เม เวทนา อุตฺตา
 อปฺปฏิสํเวทโน เม อุตฺตํ [๑] ๑ น เหว โข เม เวทนา อุตฺตา โนปี อปฺปฏิสํเวทโน เม
 อุตฺตา อุตฺตา เม เวทยติ เวทนาธมฺโม หิ เม อุตฺตํ อิตฺติ วา หิ อานนฺท อุตฺตํ
สมนุสฺสํมาโน สมนุสฺสํสติ ๑ ตตฺตรานนฺท โย โส เอวมาห เวทนา เม อุตฺตํ โส
 ๑ ม. ย. อิตฺติ วา หิ อานนฺท สมนุสฺสํมาโน สมนุสฺสํสติ ๑

ไม่บัญญัติอัตตา

[๖๒]

ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อไม่บัญญัติอัตตา ย่อมไม่บัญญัติด้วยเหตุ มีประมาณเท่าไร อานนท์ ก็เมื่อบุคคลไม่บัญญัติอัตตามีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปเป็นกามาวจร เมื่อไม่บัญญัติอัตตามีรูปอันหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเรามีรูปหาที่สุดมิได้ หรือ เมื่อไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจร ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูป เป็นกามาวจร เมื่อไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่บัญญัติว่า อัตตาของเราไม่มีรูป หาที่สุดมิได้ อานนท์ บรรดาความเห็น ๔ อย่างนั้น ผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตามีรูปเป็นกามาวจรมัน ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือ ไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือ ไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาเป็นกามาวจร ย่อมไม่คิดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย

อานนท์ ผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตามีรูปหาที่สุดมิได้มัน ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือ ไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือ ไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่คิดสันดาน ผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ส่วนผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปเป็นกามาวจรมัน ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือ ไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือ ไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาเป็นกามาวจร ย่อมไม่คิดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ผู้ที่ไม่บัญญัติอัตตาไม่มีรูปหาที่สุดมิได้มัน ย่อมไม่บัญญัติในกาลบัดนี้ หรือ ไม่บัญญัติซึ่งสภาพที่เป็นอย่างนั้น หรือ ไม่มีความเห็นว่า เราจักยังสภาพอันไม่เที่ยงแท้ที่มีอยู่ให้สำเร็จ เพื่อเป็นสภาพที่เที่ยงแท้ อานนท์ การลงความเห็น ว่า อัตตาหาที่สุดมิได้ ย่อมไม่คิดสันดานผู้มีรูปที่เป็นอย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงควรกล่าวไว้ด้วย ฯ ดูกรอานนท์ บุคคล เมื่อไม่บัญญัติอัตตา ย่อมไม่บัญญัติด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แล ฯ

ความเห็นว่าเป็นอัตตา

[๖๓]

ดูกรอานนท์ บุคคลเมื่อเล็งเห็นอัตตา ย่อมเล็งเห็นด้วยเหตุมีประมาณเท่าไร ก็บุคคล เมื่อเล็งเห็นเวทนาเป็นอัตตา ย่อมเล็งเห็นว่า เวทนาเป็นอัตตาของเรา ถ้าเวทนาไม่เป็นอัตตาของเราแล้ว อัตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนา อานนท์ หรือเล็งเห็นอัตตา ดังนี้ว่า เวทนา ไม่เป็นอัตตาของเราเลย จะว่าอัตตาของเราไม่ต้องเสวยเวทนาก็ไม่ใช่ อัตตาของเรายังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะฉะนั้น อัตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา อานนท์ บรรดาความเห็น ๓ อย่างนั้น ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า เวทนา

เอวมสฺส วจฺนีโย ติสฺโส โข อีมา อาวุโส เวทนา สุขา เวทนา ทุกฺขา เวทนา
 อทุกฺขมสุขา เวทนา อีมาสฺ โข ตฺวํ ติสฺสนฺนํ เวทนํ กตมํ อตฺตโต สมนุสฺสตีติ ๑ ยสฺมี
 อานนฺท สมเย สฺขํ เวทํ เวเทติ เนว ตสฺมี สมเย ทุกฺขํ เวทํ เวเทติ น อทุกฺขมสฺขํ
 เวทํ เวเทติ สฺขํเยว ตสฺมี สมเย เวทํ เวเทติ ๑ ยสฺมี อานนฺท สมเย ทุกฺขํ เวทํ เวเทติ
 เนว ตสฺมี สมเย สฺขํ เวทํ เวเทติ น อทุกฺขมสฺขํ เวทํ เวเทติ ทุกฺขํเยว ตสฺมี สมเย เวทํ
 เวเทติ ๑ ยสฺมี อานนฺท สมเย อทุกฺขมสฺขํ เวทํ เวเทติ เนว ตสฺมี สมเย สฺขํ เวทํ
 เวเทติ น ทุกฺขํ เวทํ เวเทติ อทุกฺขมสฺขํเยว ตสฺมี สมเย เวทํ เวเทติ ๑ สุขาปี โข อานนฺท
 เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธฺมา วยธฺมา วิราคธฺมา นิโรธธฺมา ๑
 ทุกฺขาปี โข อานนฺท เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธฺมา วยธฺมา วิราค-
 ธฺมา นิโรธธฺมา ๑ อทุกฺขมสุขาปี โข อานนฺท เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา
 ขยธฺมา วยธฺมา วิราคธฺมา นิโรธธฺมา ๑ ตสฺส สฺขํ เวทํ เวทฺยมานสฺส เอโส เม
 อตฺตาคิ โหติ ตสฺสาเยว สุขาย เวทฺนํ นิโรธา พฺยคฺคา เม อตฺตาคิ โหติ ๑ ทุกฺขํ เวทํ
 เวทฺยมานสฺส เอโส เม อตฺตาคิ โหติ ๑ ตสฺสาเยว ทุกฺขาย เวทฺนํ นิโรธา พฺยคฺคา เม
 อตฺตาคิ โหติ ๑ อทุกฺขมสฺขํ เวทํ เวทฺยมานสฺส เอโส เม อตฺตาคิ โหติ ตสฺสาเยว
 อทุกฺขมสุขาย เวทฺนํ นิโรธา พฺยคฺคา เม อตฺตาคิ โหติ ๑ อิติ โส ทิฏฺฐเ ว ธฺมเม อนิจฺจํ
 สุขทุกฺขวอิกิณฺณํ อุปฺปาทวธฺมมํ อตฺตํ สมนุสฺสมาโน สมนุสฺสตีติ โย โส เอวมาห
 เวทนา เม อตฺตาคิ ๑ ตสฺมาติหानนฺท เอเตนเปตํ นกฺขมตี เวทนา เม อตฺตาคิ สมนุสฺสตีตํ
 ตตฺรานนฺท โย โส เอวมาห น เหว โข เม เวทนา อตฺตา อปฺปปฏิสฺสเวทโน เม อตฺตาคิ
 โส เอวมสฺส วจฺนีโย ยตฺถ ปนาวุโส สพฺพโส เวทยิตํ อตฺถิ^๑ อปี นฺุ โข ตตฺถ อสฺมีตีติ^๒
 สียาติ ๑ โน เหตํ ญฺนเต ๑ ตสฺมาติหานนฺท เอเตนเปตํ นกฺขมตี น เหว โข เม เวทนา
 อตฺตา อปฺปปฏิสฺสเวทโน เม อตฺตาคิ สมนุสฺสตีตํ ๑ ตตฺรานนฺท โย โส เอวมาห น เหว โข เม
 เวทนา อตฺตา โนปี อปฺปปฏิสฺสเวทโน [๓] อตฺตา อตฺตา เม เวทยิตี เวทนาธฺมโม หิ เม
 อตฺตาคิ ๑ โส เอวมสฺส วจฺนีโย เวทนา จ หิ อาวุโส สพฺพเพน สพฺพิ สพฺพถา สพฺพิ
 อปริเสสา นีรฺุฆเณยฺยํ สพฺพโส เวทฺนํ อสตี เวทฺนํ นิโรธา อปี นฺุ โข ตตฺถ อหฺมสฺมีตีติ^๔
 สียาติ ๑ โน เหตํ ญฺนเต ๑ ตสฺมาติหานนฺท เอเตนเปตํ นกฺขมตี น เหว โข เม เวทนา
 อตฺตา โนปี อปฺปปฏิสฺสเวทโน [๕] อตฺตา อตฺตา เม เวทยิตี เวทนาธฺมโม หิ เม อตฺตาคิ
 สมนุสฺสตีตํ ๑

๑ ม. ย. นตฺถิ ๑

๒ ม. อหฺมสฺมีตีติ ๑ อิตฺโต ปริ อิทิสฺสเมว ๑

๓ ม. ย. เม ๑

๔ ย. อหฺมสฺมีตีติ ๑

๕ ม. ย. เม ๑

เป็นอิตตาของเราเขาจะพึงถูกซักถามอย่างนี้ว่า อาวุโส เวทนามี ๓ อย่างนี้ คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา บรรดาเวทนา ๓ ประการนี้ ท่านเล็งเห็นอันไหนโดยความเป็นอิตตา อานนท์ ในสมัยใด อิตตาเสวยสุขเวทนา ในสมัยนั้น ไม่ได้เสวยทุกขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา คงเสวยแต่สุขเวทนาอย่างเดียวนั่น อานนท์ ในสมัยใดอิตตาเสวยทุกขเวทนา ไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยอทุกขมสุขเวทนา คงเสวยแต่ทุกขเวทนาอย่างเดียวนั่น ในสมัยใด อิตตาเสวยอทุกขมสุขเวทนา ในสมัยนั้นไม่ได้เสวยสุขเวทนา ไม่ได้เสวยทุกขเวทนา คงเสวยแต่อทุกขมสุขเวทนาอย่างเดียวนั่น

ดูกรอานนท์ เวทนาแม้ที่เป็นสุขก็ดี แม้ที่เป็นทุกข์ก็ดี แม้ที่เป็นอทุกขมสุขก็ดี ล้วนไม่เที่ยง เป็นเพียงปัจจัยปรุงแต่งขึ้น มีความสิ้น ความเสื่อม ความคลาย และความดับไป เป็นธรรมดา เมื่อเขาเสวยสุขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า นี่เป็นอิตตาของเรา ต่อสุขเวทนาอันนั้นดับไป จึงมีความเห็นว่า อิตตาของเราดับไปแล้ว เมื่อเสวยทุกขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า นี่เป็นอิตตาของเรา ต่อทุกขเวทนาอันนั้นแลดับไป จึงมีความเห็นว่า อิตตาของเราดับไปแล้ว เมื่อเสวยอทุกขมสุขเวทนา ย่อมมีความเห็นว่า นี่เป็นอิตตาของเรา ต่ออทุกขมสุขเวทนา อันนั้นแลดับไป จึงมีความเห็นว่า อิตตาของเราดับไปแล้ว ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า เวทนาเป็นอิตตาของเรานั้น เมื่อเล็งเห็นอิตตา ย่อมเล็งเห็นเวทนาอันไม่เที่ยง เคลื่อนกล่นไปด้วยสุขและทุกข์ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เป็นอิตตาในปัจจุบันเท่านั้น เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ ข้อนี้จึงยังไม่ควรที่จะเล็งเห็นว่า เวทนาเป็นอิตตาของเรา แม้ด้วยคำดังกล่าวแล้วนี้ ผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า ถ้าเวทนาไม่เป็นอิตตาของเราแล้ว อิตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนา เขาจะพึงถูกซักอย่างนี้ว่า ในรูปชั้นล้วนๆ ก็ยังมีได้มีความเสวยอารมณ์ อยู่ทั้งหมด ในรูปชั้นนั้นๆ ยังจะเกิดอหังการว่าเป็นเราได้หรือ ฯ

ไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ ข้อนี้จึงยังไม่ควรที่จะเล็งเห็นว่า ถ้าเวทนาไม่เป็นอิตตาของเราแล้ว อิตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนา แม้ด้วยคำดังกล่าวแล้วนี้ ส่วนผู้ที่กล่าวอย่างนี้ว่า เวทนาไม่เป็นอิตตาของเราเลย อิตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนาก็ไม่ใช่ อิตตาของเรา ยังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะว่าอิตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา เขาจะพึงถูกซักอย่างนี้ว่า อาวุโส ก็เพราะเวทนาจะต้องดับไปทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่เหลือเศษ เมื่อเวทนาไม่มีโดยประการ ทั้งปวง เพราะเวทนาดับไป ยังจะเกิดอหังการว่า เป็นเราได้หรือ ในเมื่อชั้นนั้นๆดับไปแล้ว ฯ

ไม่ได้ พระเจ้าข้า ฯ

เพราะเหตุนั้นแหละ อานนท์ ข้อนี้จึงยังไม่ควรที่จะเล็งเห็นว่า เวทนาไม่เป็นอิตตาของเราแล้ว อิตตาของเราก็ไม่ต้องเสวยเวทนาเลยก็ไม่ใช่ อิตตาของเรายังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะว่าอิตตาของเรามีเวทนาเป็นธรรมดา แม้ด้วยคำดังกล่าวแล้วนี้ ฯ

[๖๔]

ยโต โข อานนท ภิกขุ เนว เวทนํ อุตฺตานํ สมฺมปฺสฺสตี โนปิ อปฺปฏิสฺสเวทนํ
 อุตฺตานํ สมฺมปฺสฺสตี โนปิ อุตฺตา [°]เวทยตี เวทนาธมฺโม หิ เม อุตฺตาคี สมฺมปฺสฺสตี ฯ
 โส เอวํ สมฺมปฺสฺสนฺโต^๒ น^๓ กิณฺจิ โลเก อุปาทิยตี อนุปาทิยณฺจ น ปรีตสฺสตี อปรีตสฺส
 ปจฺจตฺตณฺเวยว ปรีนิพฺพายตี จีณา ชาตี วุสฺสิตํ พุรหฺมจริยํ กตํ กรณฺมียํ นาปรี อิตฺถตฺตยาชาติ
 ปชานาตี ฯ เอวํ วิมุตฺต^๔ โข อานนท ภิกขุ โย เอวํ วเทยฺย โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา
 อิตฺติสา ทิฏฺฐิ^๕ ตทกฺลลํ ฯ น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา ปรมฺมรณา อิตฺติสา ทิฏฺฐิ ตทกฺลลํ ฯ
 เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณา อิตฺติสา ทิฏฺฐิ ตทกฺลลํ ฯ ตํ กิสฺส เหตุ ฯ
 ยาวตानนฺท อริวณฺณํ ยาวตา อริวณฺณปโป ยาวตา นิรุตฺติปโป^๖ ยาวตา ปณฺณตฺติ ยาวตา
 ปณฺณตฺติปโป ยาวตา ปณฺณวปฺนํ ยาวตา ปณฺณวจฺริ ยาวตา วฏฺฐํ วตฺตตี ตาวตา วฏฺฐํ
 วตฺตตี ตทกฺลลณฺวา วิมุตฺโต ภิกขุ ตทกฺลลณฺวา วิมุตฺตํ ภิกขุ น ชานาตี น ปสฺสตี อิตฺติสา ทิฏฺฐิ
 ตทกฺลลํ ฯ

[๖๕]

สตุตฺต โข อิมา^๗ อานนท วิญฺญาณภูจฺจิติโย เทว อายตนาณิ ฯ กตฺมา สตุตฺต ฯ
 สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา นานตฺตกาเย นานตฺตสฺสณฺณิโน เสยฺยธาปี มนุสฺสสา เอกจฺเจ จ เทวา
 เอกจฺเจ จ วินิปาติกา อัยํ ปจฺจมา วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา นานตฺตกาเย
 เอกตฺตสฺสณฺณิโน เสยฺยธาปี เทวา พุรหฺมกายิกา ปจฺจมาภินิพฺพตฺตา จตฺตอปายิกา^๘ สตุตฺตา จ อัยํ
 พุตฺติยา วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา เอกตฺตกาเย นานตฺตสฺสณฺณิโน เสยฺยธาปี เทวา
 อากสฺสรา อัยํ ตติยา วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา เอกตฺตกาเย เอกตฺตสฺสณฺณิโน
 เสยฺยธาปี เทวา สุภกิณฺหา อัยํ จตฺตกาเย วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา สพฺพโส
 รุปสฺสณฺณํ สมตฺติกฺกมา ปฏฺฐิสสณฺณํ อตฺถงฺกมา นานตฺตสฺสณฺณํ อมฺนสิการา อนนฺโต
 อากาโสตี อากาसानญายตฺตฺนูปคา อัยํ ปณฺจมา วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา สพฺพโส
 อากาसानญายตฺตํ สมตฺติกฺกมฺม อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ วิญฺญาณญายตฺตฺนูปคา อัยํ ฉฏฺฐา
 วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ สนฺตฺตานนฺท สตุตฺตา สพฺพโส วิญฺญาณญายตฺตํ สมตฺติกฺกมฺม นตฺถิ กิณฺจิ
อภินฺเจยฺยญายตฺตฺนูปคา อัยํ สตุตฺตมา วิญฺญาณภูจฺจิติ ฯ อสฺสณฺณิสตฺตายตฺตํ^๙ เนวสฺสณฺณานาสฺ-

๑ ม. ย. เม ฯ

๒ ม. นสมฺมปฺสฺสนฺโต ฯ ย. อสมฺมปฺสฺสนฺโต ฯ

๓ ม. น จ ฯ

๔ ม. ย. วิมุตฺตจิตฺตํ ฯ

๕ อิตฺติสฺส ทิฏฺฐิ ตติปิ ปาโง ฯ

๖ ม. ย. นิรุตฺติ ฯ

๗ ม. อัยํ ปาโง นตฺถิ ฯ

๘ ม. ย. จตฺตอปายิกา สตุตฺตาคี อิม เทว ปาจา นตฺถิ ฯ

๙ อสฺสณฺณิสตฺตายนฺนติ วา ปาโง ฯ

[๖๔]

ดูกรอานนท์ คราวใดเล่า ภิกษุไม่เล็งเห็นเวทนาเป็นอตฺตา ไม่เล็งเห็นอตฺตาว่า ไม่ต้องเสวยเวทนามิใช่ ไม่เล็งเห็นว่าอตฺตายังต้องเสวยเวทนาอยู่ เพราะว่า อตฺตาของเรา มีเวทนาเป็นธรรมดา ภิกษุนั้น เมื่อเล็งเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมไม่ยึดมั่นอะไรๆ ในโลก และเมื่อไม่ยึดมั่น ย่อมไม่สะทกสะท้าน เมื่อไม่สะทกสะท้านย่อมปรินิพพานได้เฉพาะตน ทั้งรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี อานนท์ ผู้ใดกล่าวอย่างนี้ว่า ทิฐิว่า เบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์ยังมีอยู่ว่า เบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์ไม่มีอยู่ว่า เบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์มีอยู่ด้วย ไม่มีอยู่ด้วย ว่า เบื้องหน้าแต่ตาย สัตว์มีอยู่ก็หามิได้ ไม่มีอยู่ก็หามิได้ ดังนี้ กะภิกษุผู้หลุดพ้นแล้วอย่างนี้ การกล่าวของบุคคลนั้นไม่สมควร ฯ ข้อนั้น เพราะเหตุไร ดูกรอานนท์ ชื่อ ทางแห่งชื่อ ทางแห่งนิรุติ บัญญัติ ทางแห่งบัญญัติ การแต่งตั้ง ทางที่กำหนดรู้ด้วยปัญญา วัฏฏะยังเป็นไปอยู่ตราบใด วัฏฏสงสารยังคงหมุนเวียนอยู่ตรานั้น เพราะรู้ยิ่ง วัฏฏสงสารนั้น ภิกษุจึงหลุดพ้น ข้อที่มีทิฐิว่า ใครๆ ย่อมไม่รู้ ย่อมไม่เห็น ภิกษุผู้หลุดพ้น เพราะรู้ยิ่งวัฏฏสงสารนั้น นั้นไม่สมควร ฯ

วิญญานฐิติ ๗ ประการ

[๖๕]

ดูกรอานนท์ วิญญานฐิติ ๗ อย่างคณะ ๒ เหล่านี้ วิญญานฐิติ ๗ เป็นไฉน คือ

๑. สัตว์มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่พวกมนุษย์และพวกเทพบางพวก พวกวินิบาตบางพวก นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๑

๒. สัตว์มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่พวกเทพผู้บังเกิดในชั้นพรหม ผู้บังเกิดด้วยปฐมฌาน และสัตว์ผู้เกิดในอบาย ๔ นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๒

๓. สัตว์มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่พวกเทพชั้นอาภัสสร นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๓

๔. สัตว์ที่มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่พวกเทพชั้นสุภกิณหะ นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๔

๕. สัตว์ที่เข้าถึงชั้นอาภาสนัญจายตนะด้วยมนสิการว่า อาภาสหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา เพราะดับปฏิมะสัญญา เพราะไม่ใส่ใจถึงนันทตสัญญา โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๕

๖. สัตว์ที่เข้าถึงชั้นวิญญานัญจายตนะด้วยมนสิการว่า วิญญานหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงชั้นอาภาสนัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๖

๗. สัตว์ที่เข้าถึงชั้นอาภิญญายตนะ ด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงชั้นวิญญานัญจายตนะ โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิญญานฐิติที่ ๗

ส่วนอายตนะอีก ๒ คือ อสัณฺณิสัตตายตนะ (ข้อที่ ๑) และข้อที่ ๒ คือ เนวสัณฺณานาสัณฺญา-

ฌายตนเมว ทูติยิ ฯ ตตฺตรานนฺท ยายิ ปจฺจมา วิญฺญาณภูจฺจิติ นานตฺตกาเย นานตฺตสฺสณฺณิโน
 เสยฺยธาปี มนุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา โย นุ โข อานนฺท ตณฺจ ปชานาติ
 ตสฺสา จ สมุทฺยิ ปชานาติ ตสฺสา จ อตฺตงฺกมฺ ปชานาติ ตสฺสา จ อสฺสาทํ ปชานาติ ตสฺสา
 จ อาทีนํว ปชานาติ ตสฺสา จ นิสฺสรณํ ปชานาติ กลฺลํ นุ เตน ตทภินฺนํทิตฺตุนฺติ ฯ โน เหตํ
 ภนฺเต ฯ เปฯ ตตฺตรานนฺท ยายิ สตฺตมา วิญฺญาณภูจฺจิติ สพฺพโส วิญฺญาณญายตนํ สมตฺติกฺกมฺ
 นตฺติ กิณฺจิติ อากิณฺจญฺฌายตฺนุปคา โย นุ โข อานนฺท ตณฺจ ปชานาติ ตสฺสา จ สมุทฺยิ
 ปชานาติ ตสฺสา จ อตฺตงฺกมฺ ปชานาติ ตสฺสา จ อสฺสาทํ ปชานาติ ตสฺสา จ อาทีนํว
 ปชานาติ ตสฺสา จ นิสฺสรณํ ปชานาติ กลฺลํ นุ เตน ตทภินฺนํทิตฺตุนฺติ ฯ โน เหตํ ภนฺเต ฯ
 ตตฺตรานนฺท ยมิตํ อสฺสณฺณิสฺสตาเยตนํ โย นุ โข อานนฺท ตณฺจ ปชานาติ ตสฺสา จ สมุทฺยิ
 ปชานาติ ตสฺสา จ อตฺตงฺกมฺ ปชานาติ ตสฺสา จ อสฺสาทํ ปชานาติ ตสฺสา จ อาทีนํว
 ปชานาติ ตสฺสา จ นิสฺสรณํ ปชานาติ กลฺลํ นุ เตน ตทภินฺนํทิตฺตุนฺติ ฯ โน เหตํ ภนฺเต ฯ
 ตตฺตรานนฺท ยมิตํ เนวสฺสณฺณานาสฺสณฺณายตนํ โย นุ โข อานนฺท ตณฺจ ปชานาติ ตสฺสา จ
 สมุทฺยิ ปชานาติ ตสฺสา จ อตฺตงฺกมฺ ปชานาติ ตสฺสา จ อสฺสาทํ ปชานาติ ตสฺสา จ อาทีนํว
 ปชานาติ ตสฺสา จ นิสฺสรณํ ปชานาติ กลฺลํ นุ เตน ตทภินฺนํทิตฺตุนฺติ ฯ โน เหตํ ภนฺเต ฯ
 ยโต โข อานนฺท ภิกฺขุ อิมาสฺสจ สตฺตณฺนํ วิญฺญาณภูจฺจิตินํ อิมสฺสจ ทฺวินนํ อายตฺนํ
 สมุทฺยญฺจ อตฺตงฺกมฺญฺจ อสฺสาทญฺจ อาทีนญฺจ นิสฺสรณญฺจ ยถาภูตํ วิทิตฺวา อนุปาทา
 วิมุตฺโต โหติ อัย วุจฺจตฺตานนฺท ภิกฺขุ ปญฺญาวิมุตฺโต ฯ

[๖๖]

อญฺจ โข อิม อานนฺท วิโมกฺขา ฯ กตเม อญฺจ ฯ รูปี รูปานิ ปสฺสติ อัย ปจฺจโม
 วิโมกฺโข ฯ อชฺชตฺตอรูปสฺสณฺณิ พหิทฺธารูปานิ ปสฺสติ อัย ทูติโย วิโมกฺโข ฯ สฺกนฺเตว
 อธิมุตฺโต โหติ อัย ตติโย วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส รูปสฺสณฺณํ สมตฺติกฺกมฺ ปฏฺฐิสฺสณฺณํ
 อตฺตงฺกมา นานตฺตสฺสณฺณํ อมฺนสิการา อนนฺโต อาภาโสติ อาภาसानญายตนํ อุปสมฺปชฺช
 วิหริติ อัย จตฺตโธ วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส อาภาसानญายตนํ สมตฺติกฺกมฺ อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ
 วิญฺญาณญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ อัย ปญฺจโม วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส วิญฺญาณญายตนํ

ยตนะ

ดูกรอานนท์ บรรดาวิญญานฐิติทั้ง ๗ ประการนั้น วิญญานฐิติข้อที่ ๑ มีว่า สัตว์มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่พวกมนุษย์และพวกเทพบางพวก พวกวินิบาตบางพวก ผู้ที่รู้ชัดวิญญานฐิติข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษ แห่งวิญญานฐิติข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญานฐิติข้อนั้น เขายังจะควรเพื่อผลิตเพลินวิญญานฐิตินั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควรพระเจ้าข้า ฯ ๑๑๑ ๑๑๑

วิญญานฐิติที่ ๗ มีว่า สัตว์ผู้เข้าถึงชั้นอาภิยัญญายตนะ ด้วยมนสิการว่า ไม่มีอะไร เพราะล่วงชั้นวิญญานฉัฏฐายตนะโดยประการทั้งปวง ผู้ที่รู้ชัดวิญญานฐิติข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษแห่งวิญญานฐิติข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญานฐิติข้อนั้น เขายังจะควรผลิตเพลินวิญญานฐิตินั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ ส่วนบรรดาอายตนะทั้ง ๒ นั้นเล่า ข้อที่ ๑ คือ อสัณฺญีสตัตตายตนะ ผู้ที่รู้ชัดอัสัณฺญีสตัตตายตนะข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษแห่งอัสัณฺญีสตัตตายตนะข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากอัสัณฺญีสตัตตายตนะข้อนั้น เขายังจะควรเพื่อผลิตเพลิน อัสัณฺญีสตัตตายตนะนั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ส่วนข้อที่ ๒ คือ เนวสัณฺญานาสัณฺญายตนะ ผู้ที่รู้ชัดเนวสัณฺญานาสัณฺญายตนะข้อนั้น รู้ความเกิดและความดับ รู้คุณและโทษแห่งเนวสัณฺญานาสัณฺญายตนะข้อนั้น และรู้อุบายเป็นเครื่องออกไปจากเนวสัณฺญานาสัณฺญายตนะ ข้อนั้น เขายังจะควรเพื่อผลิตเพลิน เนวสัณฺญานาสัณฺญายตนะข้อนั้นอีกหรือ ฯ

ไม่ควร พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะภิกษุมหาทราบชัดความเกิดและความดับทั้งคุณและโทษ และอุบายเป็นเครื่องออกไปจากวิญญานฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ เหล่านี้ ตามเป็นจริงแล้ว ย่อมเป็นผู้หลุดพ้นได้ เพราะไม่ยึดมั่น อานนท์ ภิกษุนี้เราเรียกว่า ปัญญาวิมุตติ ฯ

วิโมกข์ ๘ ประการ

[๖๖]

ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้ ๘ ประการเป็นไฉน คือ

๑. ผู้ได้รูปฌานย่อมเห็นรูปนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๑
๒. ผู้ไม่มีความสำคัญในรูปในภายใน ย่อมเห็นรูปในภายนอก นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๒
๓. ผู้ที่น้อมใจเชื่อว่า กสิณเป็นของงาม นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๓
๔. ผู้บรรลุลูกาสาณัญญายตนะด้วยมนสิการว่า อากาศหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงรูปสัญญา

สมตักกมฺม นตฺถิ กิณฺจิตฺติ อากิณฺจณฺณายตน์ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ อัยฺย ฌญฺโง วิโมกฺโข ๑ สพฺพโส
 อากิณฺจณฺณายตน์ สมตักกมฺม เนวสณฺณานาสณฺณายตน์ อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ อัยฺย สดฺดโม
 วิโมกฺโข ๑ สพฺพโส เนวสณฺณานาสณฺณายตน์ สมตักกมฺม สณฺณาวะทยิตฺตํ นิโรธํ อุปสมฺปชฺช
 วิหฺรติ อัยฺย อญฺญโม วิโมกฺโข ๑ อิมะ โข อานนฺท อญฺญ วิโมกฺขา ๑ ยโต โข อานนฺท ภิกฺขุ
 อิมะ อญฺญ วิโมกฺเข อนฺุโลมฺปิ สฺมาปชฺชติ ปฏฺิโลมฺปิ สฺมาปชฺชติ อนฺุโลมฺปิ ปฏฺิโลมฺปิ
 สฺมาปชฺชติ ยตฺถิจฺจํ ยทิจฺจํ ยาวตฺถิจฺจํ สฺมาปชฺชติปิ วุจฺจาติปิ อาสวานนฺจ ขยา อนาสวํ
 เจโตวิมุตฺติํ ปญฺญาวิมุตฺติํ ทิฏฺเฐ ว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺจํ กตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหฺรติ อัยฺย
 วุจฺจตฺตานนฺท ภิกฺขุ อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺโต ๑ อิมาย จ อานนฺท อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺติยา อญฺญา
 อุกฺโกตฺถภาควิมุตฺติ อุตฺตริตฺรา วา ปณฺีตฺตรา วา นตฺถิตฺติ ๑ อิทมวโจ ภควา ๑ อตฺตมโน อายสฺมา
 อานนฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินนฺนํ ๑

มหานิทานสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุตฺติยํ ๑

เพราะดับปฏิมัตถะ เพราะไม่ได้ใจถึงนันทัตถะ โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๕

๕. ผู้ที่บรรลุนิพพานด้วยตนะ ด้วยมนสิการว่า วิญญาณหาที่สุดมิได้ เพราะล่วงชั้น
อากาสนัญจนะ โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๕

๖. ผู้ที่บรรลุนิพพานด้วยตนะ ด้วยมนสิการว่าไม่มีอะไร เพราะล่วงวิญญานัญจนะ
โดยประการทั้งปวง นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๖

๗. ผู้ที่บรรลุนิพพานด้วยตนะ เพราะล่วงอากาสนัญจนะ โดยประการทั้งปวง
นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๗

๘. ผู้ที่บรรลุนิพพานด้วยตนะ เพราะล่วงนิพพานัญจนะ โดยประการทั้งปวง
นี่เป็นวิโมกข์ข้อที่ ๘

ดูกรอานนท์ เหล่านี้แล วิโมกข์ ๘ ประการ ภิกษุเข้าวิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้ เป็นอนุโลม
บ้าง เป็นปฏิโลมบ้าง เข้าทั้งอนุโลมและปฏิโลมบ้าง เข้าบ้างออกบ้าง ตามคราวที่ต้องการ ตามสิ่ง
ที่ปรารถนา และตามกำหนดที่ต้องประสงค์ จึงบรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้
เพราะอาสวะสิ้นไป เพราะทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบัน อานนท์ ภิกษุนี้
เราเรียกว่า อุกโตภาควิมุตติ อุกโตภาควิมุตติอื่น จากอุกโตภาควิมุตตินี้ที่ยังหรือประณีตไปกว่า
ไม่มี พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ท่านพระอานนท์ยินดี ชื่นชม พระภิกษุของ
พระผู้มีพระภาคแล้วแล ฯ

จบมหานิทานสูตร ที่ ๒

มหาปริณิพพานสูตร

[๖๗]

เอวมเม สุตํ ฯ เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ คิชฌกูฏ ปัพพเต ฯ เตน โข ปน สมเยน ราชา มากโร อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต วชชี^๑ อภียาตุกาโม โหติ ฯ โส เอวมาห อหํ หิ เม วชชี เอวํหิทุทิกเก เอวํหานุภาเว อัจเฉชฺชามิ^๒ วชชี วินาสสฺสามิ วชชี อนนฺยพฺยสนํ อาปาเทสฺสามิ วชชีนฺติ ฯ อถ โข ราชา มากโร อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต วสฺสการํ พุราหุมนํ มคฺชมหามตฺตํ อามนฺเตสิ เอहि ตวํ พุราหุมนฺนฺน เยน ภควา เตนฺนุปสงฺกมฺม อฺปสงฺกมิตฺวา มม วจเนน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทาทิ อปฺปาพารํ อปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺฉานํ พลํ ฬาสฺสวิหารํ ปุจฺจ ราชา ภูนฺเต มากโร อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทติ อปฺปาพารํ อปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺฉานํ พลํ ฬาสฺสวิหารํ ปุจฺจตีติ เอวณฺจ วเทหิ ราชา ภูนฺเต มากโร อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต วชชี อภียาตุกาโม โส เอวมาห อหํ หิ เม วชชี เอวํหิทุทิกเก เอวํหานุภาเว อัจเฉชฺชามิ วชชี วินาสสฺสามิ วชชี อนนฺยพฺยสนํ อาปาเทสฺสามิ วชชีนฺติ ยถา จ เต ภควา พฺยาคโรติ ตํ สาธุกํ อุกฺคเหตฺวา มม อาริเยยฺยาสี น หิ ตถาคตา วิตถํ ภณฺณตีติ ฯ เอวํ โภติ โข วสฺสกาโร พุราหุมนฺนํ มคฺชมหามตฺโต รณฺโณ มาครสฺส อชาตสตุตฺตสฺส เวเทหิปุตฺตสฺส ปฏิสฺสตุวาทิ ภาทฺธานิ ภาทฺธานิ ยานานิ โยเชตฺวา ภาทฺทํ ภาทฺทํ ยานํ อภิรุหิตฺวา ภาทฺเทหิ ภาทฺเทหิ ยานเหิ ราชคฺคหฺมา นียฺยาสี เยน คิชฌกูฏ ปัพพโต เตน ปายาสี ยาวตฺติกา ยานสฺส ภูมि ยานเนน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติโก ว เยน ภควา เตนฺนุปสงฺกมฺมิ อฺปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺโมทิตฺวา สมฺโมทณิยํ กถํ สาราณิยํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตฺตํ นิสิตฺติ ฯ เอกมฺนตฺตํ นิสินฺโน โข วสฺสกาโร พุราหุมนฺนํ มคฺชมหามตฺโต ภควนฺตํ เอตทวโจ ราชา โภ โคตมฺม มากโร อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต โภโต โคตมฺมสฺส ปาเท สิริสา วนฺทติ อปฺปาพารํ อปฺปาตงฺกํ ลหฺภูจฺฉานํ พลํ ฬาสฺสวิหารํ ปุจฺจติ ราชา โภ โคตมฺม มากโร อชาตสตุตฺต เวเทหิปุตฺโต วชชี อภียาตุกาโม โส เอวมาห อหํ หิ เม วชชี เอวํหิทุทิกเก เอวํหานุภาเว อัจเฉชฺชามิ วชชี วินาสสฺสามิ วชชี อนนฺยพฺยสนํ อาปาเทสฺสามิ วชชีนฺติ ฯ

[๖๘]

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปิฏฺฐิจิตฺโต จิตฺโต โหติ ภควนฺตํ วิชฺชมาโน^๓ ฯ อถ โข ภควา อายสฺมณฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ กิณฺติ เต อานนฺท สุตํ วชชี อภินฺนุสนฺนิปาตา นฺนิปาตพฺพลาติ ฯ สุตํ เมตฺตํ ภูนฺเต วชชี อภินฺนุสนฺนิปาตา สนฺนิปาตพฺพ-

๑ ม. ย. วชชี ฯ อิตฺโต ปรี อธิสฺสเมว ฯ

๒ ม. อัจเฉชฺชามิ ฯ อิตฺโต ปรี อธิสฺสเมว ฯ

๓ ม. วิชฺชมาโน ฯ ย. วิชฺชมาโน ฯ

๓. มหาปริณิพพานสูตร (๑๖)

[๖๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับบนภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ก็สมัยนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงปรารภจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก อย่างนี้ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย ลำดับนั้น ท้าวเธอตรัสเรียกวัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ ในมคธรัฐ มาตรัสสั่งว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านจงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว จงถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาค ด้วยเศียรเกล้า ตามคำของเรา ทูลถามถึงอาพารน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับอยู่ตำราญว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าชาตศัตรู เวเทหิบุตร ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงอาพารน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับอยู่ตำราญ และจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าชาตศัตรู เวเทหิบุตร ปรารภจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย ดังนี้ และพระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์แก่ท่านอย่างไร ท่านพึงจำชื่อนั้นมานอบกราบ พระศาสดาทรงกล่าวที่ไม้อจริงเลย ฯ

วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ รับพระราชดำรัสของพระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าชาตศัตรู เวเทหิบุตร แล้วเทียมยานที่ดีๆ ขึ้นยานออกจากพระนครราชคฤห์ ตรงไปยังภูเขาคิชฌกูฏ จนสุดภูมิประเทศทำที่ยานจะไปได้ จึงลงจากยานเดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นวัสสการพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐนั่งเรียบร้อยแล้วทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า ชาตศัตรู เวเทหิบุตร ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของท่าน พระโคตม ด้วยเศียรเกล้า ทูลถามถึงอาพารน้อย พระโรคเบาบาง ความกระปรี้กระเปร่า พระกำลัง การประทับอยู่ตำราญ ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า ชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงปรารภจะเสด็จไปปราบแคว้นวัชชี ท้าวเธอรับสั่งอย่างนี้ว่า ก็เราจักตัดพวกเจ้าวัชชีผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากอย่างนี้ จักให้แคว้นวัชชีพินาศถึงความวอดวาย ฯ

[๖๘]

ก็สมัยนั้น ท่านพระอานนท์ ขึ้นถวายอุยานพัดพระผู้มีพระภาค อยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีหมั่นประชุมกันเนื่องๆ หรือ ฯ

ท่านพระอานนท์ทูลว่า ข้าพระองค์ได้ยินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักหมั่นประชุมกันเนื่องๆ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ ดูกรอานนท์ เธอได้ยินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำหรือ ฯ

ลาติ ๑ ยาวกัณฐจ อานนท วชชี อภินุหสนนิปาตา สมนิปาตพหุลา ภวิสฺสณฺติ^๑ วุฑฺฒิเยว^๒
 อานนท วชชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๑ กิณฺติ เต อานนท สุตํ วชชี สมคฺคา สมนิปตฺตนิ
 สมคฺคา วุฏฺฐหนฺติ สมคฺคา วชชีกรณฺียานิ กโรนฺตํ ๑ สุตํ เมตฺถ ฆนฺเต วชชี สมคฺคา
 สมนิปตฺตนิ สมคฺคา วุฏฺฐหนฺติ สมคฺคา วชชีกรณฺียานิ กโรนฺตํ ๑ ยาวกัณฐจ อานนท
 วชชี สมคฺคา สมนิปตฺติสฺสณฺติ สมคฺคา วุฏฺฐหิสฺสณฺติ สมคฺคา วชชีกรณฺียานิ กริสฺสณฺติ
 วุฑฺฒิเยว อานนท วชชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๑ กิณฺติ เต อานนท สุตํ วชชี อปฺลฺลวตฺตํ
 น ปฺลฺลวเปนฺติ^๓ ปฺลฺลวตฺตํ น สมฺภูจินฺทนฺติ ยถาปฺลฺลวตฺเต โปราณ วชชีรมฺเม สมาทาย
 วตฺตนฺตํ ๑ สุตํ เมตฺถ ฆนฺเต วชชี อปฺลฺลวตฺตํ น ปฺลฺลวเปนฺติ ปฺลฺลวตฺตํ น สมฺภูจินฺทนฺติ
 ยถาปฺลฺลวตฺเต โปราณ วชชีรมฺเม สมาทาย วตฺตนฺตํ ๑ ยาวกัณฐจ อานนท วชชี อปฺลฺลวตฺตํ
 น ปฺลฺลวเปสฺสณฺติ ปฺลฺลวตฺตํ น สมฺภูจินฺทิสฺสณฺติ ยถาปฺลฺลวตฺเต โปราณ วชชีรมฺเม สมาทาย
 วตฺติสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว อานนท วชชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๑ กิณฺติ เต อานนท สุตํ
 วชชี เย เต วชชีนํ วชชีมฺหุลลกา เต สกฺกโรนฺติ ครุโรนฺติ^๔ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ เตสฺสจ
 โสตพฺพํ มลฺลณฺตํ ๑ สุตํ เมตฺถ ฆนฺเต วชชี เย เต วชชีนํ วชชีมฺหุลลกา เต สกฺกโรนฺติ
 ครุโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ เตสฺสจ โสตพฺพํ มลฺลณฺตํ ๑ ยาวกัณฐจ อานนท วชชี เย
 เต วชชีนํ วชชีมฺหุลลกา เต สกฺกกริสฺสณฺติ ครุกริสฺสณฺติ มาเนสฺสณฺติ ปุเชสฺสณฺติ เตสฺสจ
 โสตพฺพํ มลฺลณฺตํ วุฑฺฒิเยว อานนท วชชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๑ กิณฺติ เต อานนท
 สุตํ วชชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกฺกุมาริโย ตา น โอฺกกสฺส ปสฺสยฺห วาเสนฺตํ ๑ สุตํ เมตฺถ
 ฆนฺเต วชชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกฺกุมาริโย ตา น โอฺกกสฺส ปสฺสยฺห วาเสนฺตํ ๑ ยาวกัณฐจ
 อานนท วชชี ยา ตา กุลิตฺถิโย กุลกฺกุมาริโย ตา น โอฺกกสฺส ปสฺสยฺห วาเสสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว
 อานนท วชชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๑ กิณฺติ เต อานนท สุตํ วชชี ยานิ ตานิ วชชีนํ
 วชชีเจตฺตานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาหิรานิ จ ตานิ สกฺกโรนฺติ ครุโรนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ
 เตสฺสจ ทินฺนปฺพพํ กตฺตปฺพพํ รมฺมิกํ พลี โน ปริหาเปนฺตํ ๑ สุตํ เมตฺถ ฆนฺเต วชชี ยานิ
 ตานิ วชชี วชชีเจตฺตานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาหิรานิ จ ตานิ สกฺกโรนฺติ ครุโรนฺติ มาเนนฺติ
 ปุเชนฺติ เตสฺสจ ทินฺนปฺพพํ กตฺตปฺพพํ รมฺมิกํ พลี โน ปริหาเปนฺตํ ๑ ยาวกัณฐจ อานนท
 วชชี ยานิ ตานิ วชชีนํ วชชีเจตฺตานิ อพฺภนฺตรานิ เจว พาหิรานิ จ ตานิ สกฺกกริสฺสณฺติ
 ครุกริสฺสณฺติ มาเนสฺสณฺติ ปุเชสฺสณฺติ เตสฺสจ ทินฺนปฺพพํ กตฺตปฺพพํ รมฺมิกํ พลี โน
 ปริหาเปสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว อานนท วชชีนํ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ๑ กิณฺติ เต อานนท สุตํ
 วชชีนํ อรหนฺเตสฺส รมฺมิการกฺขาวรณคฺคตฺติ สุตฺตวิหิตา กิณฺติ อนาคตา จ อรหนฺโต วิชิตํ
 อากฺขณฺเอยฺย อากฺตา จ อรหนฺโต วิชิตะ ผาสฺสุ วิหเรยฺยุนฺติ ๑ สุตํ เมตฺถ ฆนฺเต วชชีนํ

๑ อภินุหสนนิปาตา ภวิสฺสณฺติ สมนิปาตพหุลาตี ปาฏิกกเมณ ภวิสฺสณฺติ ๑

๒ อภินุหสนนิปาตา ภวิสฺสณฺติ สมนิปาตพหุลาตี ปาฏิกกเมณ ภวิสฺสณฺติ ๑

๓ ปฺลฺลวเปนฺตํ ปาโ ๑

๔ ม. ครุ โรนฺติ ๑ อโธ ปริ อธิสเมว ๑

ข้าพระองค์ได้อินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงกันทำกิจที่เจ้าวัชชีพึงกระทำอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ ดูกรอานนท์ เธอได้อินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่ได้บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว สมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชีธรรมของเก่าตามที่บัญญัติไว้แล้วหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้อินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ จักไม่ถอนสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดูอยู่ในวัชชีธรรมของเก่าตามที่บัญญัติไว้ แล้วอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ ดูกรอานนท์ เธอได้อินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชี สักการะเคารพนับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้อินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักสักการะเคารพนับถือบูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ของพวกเจ้าวัชชี และจักเชื่อฟังถ้อยคำของท่านเหล่านั้นอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ ดูกรอานนท์ เธอได้อินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีไม่นุศคร่ำขึ้นใจสตรีหรือกุมาริในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้อินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักไม่นุศคร่ำขึ้นใจสตรีหรือกุมาริในสกุลให้อยู่ร่วมด้วยอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ ดูกรอานนท์ เธอได้อินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีสักการะเคารพนับถือบูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลีที่เคยให้ ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรมานไปหรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้อินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ของพวกเจ้าวัชชีทั้งภายในภายนอก และจักไม่ปล่อยให้ธรรมิกพลี ที่เคยให้ ที่เคยกระทำแก่เจดีย์เหล่านั้น เสื่อมทรมานไปอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ ดูกรอานนท์ เธอได้อินมาอย่างไร พวกเจ้าวัชชีจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขาป้องกันคุ้มครองอันเป็นธรรมใน พระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า โฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แวนแคว้นและที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแวนแคว้น ดังนี้หรือ ฯ

ข้าพระองค์ได้อินมาอย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรอานนท์ พวกเจ้าวัชชีจักจัดแจงไว้ดีแล้ว ซึ่งความอารักขา ป้องกัน คุ้มครองอันเป็นธรรม ในพระอรหันต์ทั้งหลาย ด้วยตั้งใจว่า โฉนหนอ พระอรหันต์ที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แวนแคว้นและที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกในแวนแคว้นดังนี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

อรหันตสฺส ฐมฺมิการกฺขารณคฺคฺติ สุตฺตวิหิตา กิณฺติ อนาคตา จ อรหันฺโต วิชิตํ อากฺขณฺเยยฺม
 อากตา จ อรหันฺโต วิชิตํ ฬาลฺลํ วิหเรยฺยุนฺติ ฯ ยาวกัฏฺฏจ อานนฺท วชฺชินํ อรหันตสฺส
 ฐมฺมิการกฺขารณคฺคฺติ สุตฺตวิหิตา ภวิสฺสติ กิณฺติ อนาคตา จ อรหันฺโต วิชิตํ อากฺขณฺเยยฺม
 อากตา จ อรหันฺโต วิชิตํ ฬาลฺลํ วิหเรยฺยุนฺติ วุฑฺฒิเยว อานนฺท วชฺชินํ ปาฏิกงฺขา โน
 ปริหานีติ ฯ

[๖๕]

อลฺโฆ ภควา วสฺสการิ พฺราหฺมณํ มคฺชมฺหามตฺตํ อามนฺเตสฺสิ เอกมิตาหิ พฺราหฺมณ
 สมฺมํ เวสาลิยํ วิหรามิ สารนุทเท เจตฺติเย ตตฺราหิ วชฺชินํ อิมํ สตฺตํ อปริหานิเย ฐมฺเม
 เทเสสฺสิ ยาวกัฏฺฏจ พฺราหฺมณ อิมํ สตฺตํ อปริหานิยา ฐมฺมา วชฺชีสุ จตฺตสนฺติ อิมํสุ จ สตฺต
 สฺส อปริหานิเยสุ ฐมฺเมสุ วชฺชี สนนฺทิสฺสสนฺติ วุฑฺฒิเยว พฺราหฺมณ วชฺชินํ ปาฏิกงฺขา โน
 ปริหานีติ ฯ เอวํ วุตฺเต วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคฺชมฺหามตฺโต ภควนฺตํ เอตทวโจ
 เอกเมเคนปิ โภ โคตม อปริหานิเยน ฐมฺเมน สมนฺนาคตานํ วชฺชินํ วุฑฺฒิเยว ปาฏิกงฺขา
 โน ปริหานิ โภ ปน วาโท สตฺตํ อปริหานิเยหิ ฐมฺเมหิ อกรณฺนิยา จ* โภ โคตม วชฺชี
 รณฺณา มากเรน อชาตสฺตฺตนา เวเทหิปฺตฺเตน ยทิทํ ยุตฺตสฺส อณฺณตฺร อุปลापนาย อณฺณตฺร
 มิถุเกทาย หนนฺท จทาหิ มยํ โภ โคตม คจฺฉาม พหุกิจฺจา มยํ พหุกรณฺนิยาติ ฯ ยสฺสทานิ
 ตวํ พฺราหฺมณ กาลํ มณฺณสฺสีติ ฯ อลฺโฆ วสฺสกาโร พฺราหฺมโณ มคฺชมฺหามตฺโต ภควโต
 ภาสิตํ อภินฺนุทิตฺวา อนฺุโมทิตฺวา อฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ ฯ

[๗๐]

อลฺโฆ ภควา อจิรปฺกฺกนฺเต วสฺสกาเร พฺราหฺมณเณ มคฺชมฺหามตฺเต อายสฺมนฺตํ อานนฺท
 อามนฺเตสฺสิ คจฺฉ ตวํ อานนฺท ยาวติกา ภิกฺขุ ราชคหํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สพฺเพ
 อุปฺปจฺจานสาลาเย สนนฺปิเตหิติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏฺิสุตฺตวา
 ยาวติกา ภิกฺขุ ราชคหํ อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สพฺเพ อุปฺปจฺจานสาลาเย สนนฺปิเตตฺวา เยน
 ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสฺสิ ฯ เอกมนฺตํ จิโต
 โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ สนนฺปิโต ภนฺเต ภิกฺขุสงฺโฆ ยสฺสทานิ ภนฺเต
 ภควา กาลํ มณฺณสฺสีติ ฯ อลฺโฆ ภควา อฏฺฐายาสนา เยน อุปฺปจฺจานสาลา เตนฺอุปสงฺกมิ
 อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน นิสฺสีติ ฯ นิสฺซชฺช โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสิ สตฺตํ โว ภิกฺขเว
 อปริหานิเย ฐมฺเม เทเสตฺตสฺมามิ ตํ สฺสณฺณตฺตํ สาธุกํ มนฺตโรโรธ ภาสิตฺตสฺมามิติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข
 เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสุตฺตํ ฯ ภควา เอตทวโจ ยาวกัฏฺฏจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภินฺนุทิตฺวา
 สนนฺปิเตพฺพลา ภวิสฺสสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปาฏิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฏจ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมคฺคา สนนฺปิเตสฺสสนฺติ สมคฺคา วุฑฺฒิสฺสสนฺติ สมคฺคา สงฺฆกรณฺนิยานิ

วัสสการพราหมณ์

[๖๕]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะวัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐว่า ดูกรพราหมณ์ สมัยหนึ่งเราอยู่ที่สารัณทพเจดีย์เขตเมืองเวสาลินี ฌ ที่นั่นเราได้แสดง อปริหานิยธรรมทั้ง ๑๑ นี้ แก่พวกเจ้าวัชชี ก็อปริหานิยธรรมทั้ง ๑๑ นี้ จักตั้งอยู่ในพวกเจ้าวัชชี และพวกเจ้าวัชชีจักสนใจในอปริหานิยธรรมทั้ง ๑๑ นี้ อยู่เพียงใดพราหมณ์ พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐได้ทูลว่า ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ พวกเจ้าวัชชีมาประกอบด้วยอปริหานิยธรรม แม้ข้อหนึ่งๆ ก็ยังหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม จะป่วย กล่าวไปไปถึงอปริหานิยธรรมทั้ง ๑๑ ข้อเล่า พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่าชาตศัตถุ เวเทหิบุตร ไม่ควรกระทำการรบกับเจ้าวัชชี นอกจากจะปรองดอง นอกจากจะยุให้แตกกันเป็นพวก ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีกิจมาก มีกรณีะมาก จะขอลาไปในบัดนี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านย่อมทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด

ลำดับนั้น วัสสการพราหมณ์ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐ ชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาค ลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว ฯ

ภิกขุอปริหานิยธรรม

[๗๐]

ครั้งนั้น เมื่อวัสสการพราหมณ์อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมคธรัฐหลีกไปไม่นาน พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงไป จงสั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้มาประชุมกันในอุปัฏฐานศาลา

ท่านพระอานนท์รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว สั่งให้ภิกษุทุกรูปซึ่งอยู่อาศัยพระนครราชคฤห์ ให้ประชุมกันในอุปัฏฐานศาลาแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระองค์ทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงลุกจากอาสนะ เสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลาแล้ว ประทับนั่งบนอาสนะที่ปูลาดไว้ ครั้นประทับนั่งแล้ว รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรมทั้ง ๑๑ แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักหมั่นประชุมกันเนื่องๆ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

กริยฺสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 อปฺลยตุตฺถํ น ปฺลยเปสฺสนฺติ ปฺลยตุตฺถํ น สมฺจุจฺฉินฺทิสฺสนฺติ ยถาปฺลยตุตฺเตสฺส สิกฺขาปเทสฺส
 สมาทาย วตฺติสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว
 ภิกฺขุ เย เต ภิกฺขุ เถรา รตฺตณฺณ จิรปฺพชิตา สงฺฆปิตโร สงฺฆปริณายกา เต สกฺกกริยฺสฺสนฺติ
 ครุกริยฺสฺสนฺติ มาเนสฺสนฺติ ปุเชสฺสนฺติ เตสฺสจ โสตพฺพํ มณฺณิสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว
 ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อุปฺปन्नาย ตณฺหาเย โปโนพฺภวิกาย
 น วสํ คจฺฉิสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว
 ภิกฺขุ อารณฺณเกสฺส เสนาสนเนสฺส สาเปกฺขา ภวิสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน
 ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปจฺจตุตฺถณฺเวย สตี อุปฺภุจเปสฺสนฺติ กิณฺติ อนาคตา จ
 เปสฺสา สพฺรหฺมจาริ อากฺขณฺเอยฺย อากตา จ เปสฺสา สพฺรหฺมจาริ ฬาสฺสุ^๑ วิหเรยฺยุนฺติ วุฑฺฒิเยว
 ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว อิมํ สตฺตํ อปริหานิยา ฐมฺมา
 ภิกฺขุสฺส จสฺสนฺติ อิมํสฺส จ สตฺตสฺส อปริหานิเยสฺส ฐมฺเมสฺส ภิกฺขุ สนฺทิสฺสิสฺสนฺติ วุฑฺฒิเยว
 ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ^๒ ฯ

[๗๑]

อปเรปี โว^๓ ภิกฺขเว สตฺตํ อปริหานิเย ฐมฺเม เทเสสฺสํมิตํ ตํ สฺสณฺณ สาธุกํ มนสิกโรถ
 ภาสิสฺสํมิตํ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสุตฺตัสสํ ฯ ภควา เอตทโวจ ยาวกัฏฺฐจ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ น กมฺมารามา ภวิสฺสนฺติ น กมฺมรตา น กมฺมารามตํ อนฺนุยฺยตุตา วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว
 ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ภสฺสารามา ภวิสฺสนฺติ น
 ภสฺสสรตา น ภสฺสารามตํ อนฺนุยฺยตุตา วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ
 ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น นิทฺทารามา ภวิสฺสนฺติ น นิทฺทารตา น นิทฺทารามตํ อนฺนุยฺยตุตา
 วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น สงฺกคฺคิการามา
 ภวิสฺสนฺติ น สงฺกคฺคิการตา น สงฺกคฺคิการามตํ อนฺนุยฺยตุตา วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา
 โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ปาปิจฺฉา ภวิสฺสนฺติ น ปาปิกันํ อิจฺฉานํ วสํ
 คตา วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปริหานิ ฯ ยาวกัฏฺฐจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ปาปมิตฺตา

๑ ม. ฬาสฺสุ ฯ

๒ โน ปริหานิตีติปิ ปาเจน ปน ภวิสฺสนฺติ ฯ

๓ ส. ย. โข ฯ สทฺตพฺพตฺถ อธิสเมว ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักพร้อมเพรียงกันประชุม จักพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และจักพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจที่สงฆ์พึงกระทำอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้แล้ว จักไม่ถอนสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานประพฤติดูในสิกขาบททั้งหลาย ตามที่ได้บัญญัติไว้แล้ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุ ผู้เป็นเถระ ผู้รัตัญญุ บวชนาน เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก และจักเชื่อฟัง ถ้อยคำของท่านเหล่านั้น อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ล่ออำนาจแก้แค้นหาอันจะก่อให้เกิดภพใหม่ ซึ่งบังเกิดขึ้นแล้ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ยินดีในเสนาสนะป่า อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๗. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งสติไว้ในภายในว่า ไฉนหนอ เพื่อนพรหมจรรย์ผู้มีศีลเป็นที่รักที่ยังมิได้มา พึงมาเถิดและที่มาแล้ว พึงอยู่เป็นผาสุกดังนี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปริหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด หมู่ภิกษุพึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๓๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุเหล่านั้น ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

๑. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการงาน ไม่ยินดีแล้วในการงาน ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการงาน อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการคู้ ไม่ยินดีแล้วในการคู้ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการคู้อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบการนอนหลับ ไม่ยินดีแล้วในการนอนหลับ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบการนอนหลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่ ไม่ยินดีแล้วในความคลุกคลี

ภวิสฺสณฺติ น ปาปสหายา น ปาปสมุปฺปวฺกฺรา วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน
 ปรีหานิ ฯ ยาวทิวลฺลจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ น โอรมตฺตเกน วิเสสาธคฺคเมน อนฺตรรา โวसानํ
 อาปชฺชิสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปรีหานิ ฯ ยาวทิวลฺลจ ภิกฺขเว อิม
 สตฺต อปรีหานิยา ฐมฺมา ภิกฺขุสฺส จสฺสณฺติ อิมสฺส จ สตฺตสฺส อปรีหานิเยสฺส ฐมฺเมสฺส ภิกฺขุ
 สนฺทิสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปรีหานิ ฯ

[๗๒]

อปเรปี โว ภิกฺขเว สตฺต อปรีหานิเย ฐมฺเม เทเสสฺสสามิ ตํ สฺสณฺณถ สาธุกํ มนสิกโรถ
 ภาสิสฺสามิตี ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจุสฺสโสสุ ฯ ภควา เอตทโวจ ยาวทิวลฺลจ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ สทฺธา ภวิสฺสณฺติ ฯ เปฯ หิริมนฺนา ภวิสฺสณฺติ ฯ โอตฺตปปี ภวิสฺสณฺติ ฯ
 พหุสฺสฺสตา ภวิสฺสณฺติ ฯ อารทฺธวิริยา ภวิสฺสณฺติ ฯ อุปญฺจิตฺตสฺสตี ภวิสฺสณฺติ ฯ ปณฺณวณฺโต
 ภวิสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปรีหานิ ฯ ยาวทิวลฺลจ ภิกฺขเว อิม
 สตฺต อปรีหานิยา ฐมฺมา ภิกฺขุสฺส จสฺสณฺติ อิมสฺส จ สตฺตสฺส อปรีหานิเยสฺส ฐมฺเมสฺส ภิกฺขุ
 สนฺทิสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปรีหานิ ฯ

[๗๓]

อปเรปี โว ภิกฺขเว สตฺต อปรีหานิเย ฐมฺเม เทเสสฺสสามิ ตํ สฺสณฺณถ สาธุกํ มนสิกโรถ
 ภาสิสฺสามิตี ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจุสฺสโสสุ ฯ ภควา เอตทโวจ ยาวทิวลฺลจ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ สติสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวสฺสณฺติ ฯ เปฯ ฐมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวสฺสณฺติ ฯ
 วิริยสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวสฺสณฺติ ฯ ปิตฺติสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวสฺสณฺติ ฯ ปสฺสทฺธสมฺโพชฺฌงฺกํ
 ภาวสฺสณฺติ ฯ สมาริสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวสฺสณฺติ ฯ อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺกํ ภาวสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว
 ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปรีหานิ ฯ ยาวทิวลฺลจ ภิกฺขเว อิม สตฺต อปรีหานิยา ฐมฺมา
 ภิกฺขุสฺส จสฺสณฺติ อิมสฺส จ สตฺตสฺส อปรีหานิเยสฺส ฐมฺเมสฺส ภิกฺขุ สนฺทิสฺสณฺติ วุฑฺฒิเยว
 ภิกฺขเว ภิกฺขุณฺโณ ปาฎิกงฺขา โน ปรีหานิ ฯ

ด้วยหมู่ ไม่ประกอบตามซึ่งความเป็นผู้ชอบความคลุกคลีด้วยหมู่ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. คุณภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่เป็นผู้มีความปรารถนาลามก ไม่ลู่อ่านาจ แก่ความปรารถนาอันลามก อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๖. คุณภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้ไม่มีมิตรชั่ว ไม่มีสหายชั่ว ไม่คบคนชั่ว อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๗. คุณภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักไม่ถึงความนอนใจในระหว่าง เพราะการบรรลुकุณวิเศษ เพียงขั้นต่ำ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อปรีหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปรีหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๓๒]

คุณภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปรีหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่ง แก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า

คุณภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเป็นผู้มีศรัทธา... ๒. มีใจประกอบด้วยหิริ...๓. มีโอตตปปะ... ๔. เป็นพหูสูตร... ๕. ปรารถนาความเพียร... ๖. มีสติตั้งมั่น... ๗. พวกภิกษุจักเป็นผู้มีปัญญาอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อปรีหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และหมู่ภิกษุจักสนใจในอปรีหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๓๓]

คุณภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปรีหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า คุณภิกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเจริญสติสัมโพชฌงค์..., ๒. ...พวกภิกษุจักเจริญธรรมวิจยสัมโพชฌงค์... ๓. ...พวกภิกษุจักเจริญวิริยสัมโพชฌงค์... ๔. ... พวกภิกษุจักเจริญปีติสัมโพชฌงค์... ๕. ... พวกภิกษุจักเจริญปีติสัทธัมโพชฌงค์ ๖.... พวกภิกษุจักเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์... ๗. พวกภิกษุจักเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อปรีหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจในอปรีหานิยธรรม ทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียงนั้น ฯ

[๗๔]

อปเรปี โว ภิกขเว สตฺต อปริหานิเย ฐมฺเม เทเสสฺสามิ ตํ สุณฺณสฺมา สาธุกํ มนสิกโรถ
ภาสิสฺสามิเต ๑ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจุสฺสโสสุ ๑ ภควา เอตทโวจ ยาวกัณฺณ
ภิกขเว ภิกฺขุ อนิจฺจสฺสณฺณํ ภาเวสฺสณฺณํ ๑เป ๑ อนตฺตสฺสณฺณํ ภาเวสฺสณฺณํ ๑ อสุภสฺสณฺณํ
ภาเวสฺสณฺณํ ๑ อาทีนวสฺสณฺณํ ภาเวสฺสณฺณํ ๑ ปหานสฺสณฺณํ ภาเวสฺสณฺณํ ๑ วิราคสฺสณฺณํ
ภาเวสฺสณฺณํ ๑ นิโรธสฺสณฺณํ ภาเวสฺสณฺณํ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน ปริหานิ ๑
ยาวกัณฺณ ภิกขเว อิมํ สตฺต อปริหานิยา ฐมฺมา ภิกฺขุสุ จสฺสณฺณํ อิมํสุ จ สตฺตสุ
อปริหานิเยสุ ฐมฺเมสุ ภิกฺขุ สนฺทิสฺสณฺณํ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน
ปริหานิ ๑

[๗๕]

อปเรปี โว ภิกขเว จ อปริหานิเย ฐมฺเม เทเสสฺสามิ ตํ สุณฺณสฺมา สาธุกํ มนสิกโรถ
ภาสิสฺสามิเต ๑ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจุสฺสโสสุ ๑ ภควา เอตทโวจ
ยาวกัณฺณ ภิกขเว ภิกฺขุ เมตฺตํ กายกมฺมํ ปจฺจุปฺภุสฺสณฺณํ สพฺรหฺมจาริสุ อวิ เจว รโห
จ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน ปริหานิ ๑ ยาวกัณฺณ ภิกขเว ภิกฺขุ เมตฺตํ
วจีกมฺมํ ปจฺจุปฺภุสฺสณฺณํ ๑เป ๑ เมตฺตํ มโนกมฺมํ ปจฺจุปฺภุสฺสณฺณํ สพฺรหฺมจาริสุ อวิ
เจว รโห จ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน ปริหานิ ๑ ยาวกัณฺณ ภิกขเว ภิกฺขุ
เย เต ลาภา ฐมฺมิกา ฐมฺมลทฺธา อนตฺมโส ปตฺตปริยาปนฺนมตฺตํปี ตถารูเปหิ ลาเภหิ น^๑
อปฺปฏฺวิวิภตฺตโกถิ ภวิสฺสณฺณํ สีลวณฺเตหิ สพฺรหฺมจาริหิ สาธารณโกถิ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว
ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน ปริหานิ ๑ ยาวกัณฺณ ภิกขเว ภิกฺขุ ยานิ ตานิ สีลานิ อชฺฌทานิ
อจฺฉิทฺทานิ อสพฺพทานิ อกมฺมาทานิ ภูษิตฺทานิ วิณฺญปสฺตทานิ อปรามญฺจทานิ สมาริสาตฺตณิกานิ
ตถารูเปสุ สีเลสุ สีลสามณฺณคตา วิหริสฺสณฺณํ สพฺรหฺมจาริหิ อวิ เจว รโห จ วุฑฺฒิเยว
ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน ปริหานิ ๑ ยาวกัณฺณ ภิกขเว ภิกฺขุ ยายํ ทิฏฺฐิ อริยา
นียฺยานิกา นียฺยาติ ตกฺกฺรสุส สมฺมาทูกฺกฺกฺขาย ตถารูปาย ทิฏฺฐิยา ทิฏฺฐิสามณฺณคตา
วิหริสฺสณฺณํ สพฺรหฺมจาริหิ อวิ เจว รโห จ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน
ปริหานิ ๑ ยาวกัณฺณ ภิกขเว อิมํ จ อปริหานิยา ฐมฺมา ภิกฺขุสุ จสฺสณฺณํ อิมํสุ จ จสุ
อปริหานิเยสุ ฐมฺเมสุ ภิกฺขุ สนฺทิสฺสณฺณํ วุฑฺฒิเยว ภิกขเว ภิกฺขุนํ ปาฏิกฺกฺขา โน
ปริหานิ ๑ ตตฺตรปี สุทํ ภควา ราชคเ วิหรนฺโต คิฑฺฒกฺกุญฺเ ปพฺพเต เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุนํ
ฐมฺมํ กถํ กโรติ อติ ลลํ อติ สมาริ อติ ปญฺญา สีลปริภาวิโต สมาริ มหปฺพลโต โหติ
มหานิสฺสโร สมาริปริภาวตา ปญฺญา มหปฺพลโต โหติ มหานิสฺสา ปญฺญาปริภาวติ จิตฺตํ

๑ ม. ย. นสฺสโท นตฺถิ ๑ อติเรโก ภเวยฺย ๑

[๓๔]

คูกริกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๗ อีกหมวดหนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสว่า คูกริกษุทั้งหลาย ๑. พวกภิกษุจักเจริญอนิจจสัญญา... ๒. ... พวกภิกษุจักเจริญอนัตตสัญญา... ๓. ... พวกภิกษุจักเจริญอสุกสัญญา... ๔. ... พวกภิกษุจักเจริญอาทีนวสัญญา... ๕. ... พวกภิกษุจักเจริญปหานสัญญา ๖. ... พวกภิกษุจักเจริญวิราคสัญญา... ๗. พวกภิกษุจักเจริญนิโรธสัญญา อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

คูกริกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่ภิกษุ และ หมู่ภิกษุจักสนใจใน อปริหานิยธรรมทั้ง ๗ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

[๓๕]

คูกริกษุทั้งหลาย เราจักแสดงอปริหานิยธรรม ๖ อีกหมวดหนึ่งแก่พวกเธอ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสว่า

๑. คูกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งกายกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อน พรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๒. คูกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อน พรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๓. คูกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเข้าไปตั้งมโนกรรม ประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อน พรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้งและที่ลับ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ ซึ่งความเจริญ อย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๔. คูกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้แบ่งปันลาภอันเป็นธรรม ที่ได้มาโดยธรรม โดยที่ สุดแม้มาตรว่าอาหารอันนับเนื่องในบาตร คือเฉลี่ยกันบริโภคกับเพื่อนพรหมจรรย์ ผู้มีศีลทั้งหลาย อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

๕. คูกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักมีศีลเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งในที่แจ้ง และที่ลับ ในศีลอันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พร้อยเป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญแล้ว อันค้นหา ทิฐิไม่ลบล้างแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิอยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่ง ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อมเพียง นั้น ฯ

๖. คูกริกษุทั้งหลาย พวกภิกษุจักเป็นผู้มีทิฐิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งใน ที่แจ้งและที่ลับ ในทิฐิอันประเสริฐนำออกไปจากทุกข์ นำสู่ปฏิบัติตามเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ

สมุมเทว อาสเวหิ วิมูจติ เสยฺยถิํ กามาสวา ภวาสวา^๑ อวิชาสวาติ ฯ

[๗๖]

อโโข ภควา ราชคเห ยถาภิรนต์ วิหริตฺวา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสึ
 อายามานนฺท เยน อมฺพลภูจิกา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตสามาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท
 ภควโต ปจฺจสุโสสี ฯ อโโข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเขน สทฺธิํ เยน อมฺพลภูจิกา ตทวสริ ฯ
 ตตฺตร สฺสํ ภควา อมฺพลภูจิกายํ วิหริติ ราชาคารเก ฯ ตตฺตรปี สฺสํ ภควา อมฺพลภูจิกายํ
 วิหรนฺโต ราชาคารเก เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณฺํ ฐมฺมี กถํ กโรติ อิติปี สิลํ อิติปี สมาธิ
 อิติปี ปญฺญา สิลปริภาวโต สมาธิ มหปฺพลโห ติ มหานิสฺสโร สมาธิปริภาวตา ปญฺญา
 มหปฺพลา โหติ มหานิสฺสา ปญฺญาปริภาวโต จิตฺตํ สมุมเทว อาสเวหิ วิมูจติ เสยฺยถิํ
 กามาสวา ภวาสวา อวิชาสวาติ ฯ

[๗๗]

อโโข ภควา อมฺพลภูจิกายํ ยถาภิรนต์ วิหริตฺวา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสึ
 อายามานนฺท เยน นาพฺนทา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตสามาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท
 ภควโต ปจฺจสุโสสี ฯ อโโข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเขน สทฺธิํ เยน นาพฺนทา ตทวสริ ฯ
 ตตฺตร สฺสํ ภควา นาพฺนทายํ วิหริติ ปาวาทิกมฺพวเน ฯ อโโข อายสฺมา สาริปฺพุโต เยน
 ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺตวา ภควนฺตํ อภิเวทิตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ ฯ เอกมฺนตํ นิสินฺโน
 โข อายสฺมา สาริปฺพุโต ภควนฺตํ เอตทโวจ เอวํ ปสนฺโน อหํ ภนฺเต ภควติ น จาหุ น จ
 ภวิสฺสติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ อญฺโหล สมณเณ วา พฺราหฺมณเณ วา ภควตา ภิกฺขุโยภินฺดาตโร ยถิํ
 สมฺโพธิชนฺติ ฯ อุพารา โข เต อยํ สาริปฺพุตฺต อาสภิวาจา^๒ ภาสิตา เอกํโส คหิโต สีนฺนาโท
 นทิตโต เอวํ ปสนฺโน อหํ ภนฺเต ภควติ น จาหุ น จ ภวิสฺสติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ อญฺโหล
 สมณเณ วา พฺราหฺมณเณ วา ภควตา ภิกฺขุโยภินฺดาตโร ยถิํ สมฺโพธิชนฺติ ก็ นุ^๓ สาริปฺพุต
 เย เต อเหตุํ อตีตมทฺธานํ อรหฺนโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต เจตฺสา เจโต ปริจฺจ
 วิทิตา เอวํสึลา เต ภควนฺโต อเหตุํ อติปี เอวํธมฺมา ฯ เอวํปญฺญา ฯ เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺตา

๑ อโโข ปรี ปลายโต ทิฏฐาสวาติ ทิสฺสติ สุตฺตุนฺตนเยน ปน ตโย อาสวา ฌาตพฺพา ฯ

๒ ม. ย. อาสภี วาจา ฯ

๓ ม. เต ฯ

อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อปรินิยธรรมทั้ง ๖ นี้ จักตั้งอยู่ในหมู่มาก และหมุกิณฺณจักสนใจ ในอปรินิยธรรมทั้ง ๖ นี้ อยู่เพียงใด พึงหวังได้ซึ่งความเจริญอย่างเดียว ไม่มีเสื่อม เพียงนั้น ฯ

ได้ชื่อว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาสิขณภู เขตพระนครราชคฤห์เมื่อนั้น ทรงกระทำธรรมิกถาอันนี้แหละ เป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ อกาสวะ อวิชาสวะ

[๓๖]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในพระนครราชคฤห์ แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังอัมพลฎฐิกา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงอัมพลฎฐิกาแล้ว ได้ชื่อว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับ ณ พระตำหนักหลวง ในอัมพลฎฐิกา เมื่อนั้นทรงกระทำธรรมิกถาอันนี้แหละ เป็นอันมาก แก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ อกาสวะ อวิชาสวะ ฯ

ท่านพระสารีบุตรบันลือสีหนาท

[๓๗]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในอัมพลฎฐิกาแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังบ้านนาพันทคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านนาพันทคามแล้ว ได้ชื่อว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าวาทิกอัมพวัน ในบ้านนาพันทคามนั้น ครั้งนั้น ท่านพระสารีบุตรเข้าไปเฝ้า พระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง เมื่อท่านพระสารีบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางสัมโพธิญาณมิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ในบัดนี้ ฯ

พ. ดูกรสารีบุตร เธอกล่าวอาสภิวาจาอันยิ่งนี้ เธอถือเอาส่วนเดียว บันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่าพระผู้มีพระภาคในทางพระสัมโพธิญาณมิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มีอยู่ ในบัดนี้ ดูกรสารีบุตร พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ซึ่งได้มีแล้ว ในอดีตกาล อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น มีศีลอย่างนี้แล้ว แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้แล้ว มีปัญญาอย่างนี้แล้ว มีวิหารธรรมอย่างนี้แล้ว มีวิมุตติ อย่างนี้แล้ว แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

ส. มิใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรสารีบุตร ก็พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ซึ่ง จักมีในอนาคตกาล

เต ภควนฺโต อเหตุํ อติปีติ ฯ โน เหตุํ ภนฺเตติ^๑ ฯ ก็ ปน^[๒] สารีปุตฺต เย เต ภวิสฺสฺสนฺติ
อนาคตมทฺธานํ อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา
เอวํสีลา เต ภควนฺโต ภวิสฺสฺสนฺติ อติปี เอวํธมฺมา ฯ เอวํปญฺญา ฯ เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺตา เต
ภควนฺโต ภวิสฺสฺสนฺติ อติปีติ ฯ โน เหตุํ ภนฺเตติ ฯ ก็ ปน สารีปุตฺต เต อหํ เอตฺรหิ อรหํ
สมฺมาสมฺพุทฺโธ เจตสา เจโต ปริจฺจ วิทิตา เอวํสีโล ภควา อติปี เอวํธมฺโม ฯ เอวํปญฺโฆ ฯ
เอวํวิหารี ฯ เอวํวิมุตฺโต ภควา อติปีติ ฯ โน เหตุํ ภนฺเตติ ฯ เอตถ จ หิ^๓ เต สารีปุตฺต
อตีตนาถคตปจฺจุปปนฺเนสุ อรหฺนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺธेषฺสุ เจโตปริยฺญาณาย ฌาณ^๔ นตฺถิ อถ
กิลฺยเจตฺรหิ เต อยํ สารีปุตฺต อุพารา อาสภีวาจา ภาสิตา เอกํโส กหิโต สีหนาทो นทิตो
เอวํ ปสนฺโน อหํ ภนฺเต ภควติ น จาหุ น จ ภวิสฺสฺสนฺติ น เจตฺรหิ วิชฺชติ อญฺโฆ สมฺโม
วา พฺราหฺมโณ วา ภควตา ภิกฺขุโยภิกฺขุภาตโร ยทิตํ สมฺโพธิยฺนฺติ ฯ น โข เม ภนฺเต อตีตนา-
ถคตปจฺจุปปนฺเนสุ อรหฺนฺเตสุ สมฺมาสมฺพุทฺธेषฺสุ เจโตปริยฺญาณาย ฌาณํ อตฺถิ อปิ^[๕]
ธมฺมนวโย วิทิตา เสยฺยถาปี ภนฺเต รณฺโฆ ปจฺจนฺติมํ นครํ ทพฺพทวาริ^๖ ทพฺพปาการโตรณํ
เอกทวาริ ตตฺตรสฺส โทวาริโก ปณฺหิตो วิยฺตโต เมธาวิ อณฺดาตานํ^๗ นีวาเรตา ฌาตานํ
ปเวเสตา โส ตสฺส นครสฺส สมฺนฺตา อานุจฺริยา^๘ ปถิ อานุกมฺมาโน น ปสฺสเสยฺย ปาการสนฺธิ
วา ปาการวिवริ วา อนตฺตมโส พิพารนิกฺขมฺนตฺตปิ^๙ น ปสฺสเสยฺย ตสฺส เอวมสฺส เย โข เกจิ
โอพาริกา ปาณา อิมํ นครํ ปวิสฺสฺสนฺติ วา นิกฺขมฺนฺติ วา สพฺเพ เต อิมินา ทฺวาเรน ปวิสฺสฺสนฺติ
วา นิกฺขมฺนฺติ วาติ เอวเมว โข เม ภนฺเต ธมฺมนวโย วิทิตา เย เต ภนฺเต อเหตุํ อตีตมทฺธานํ
อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิลเเส
ปญฺญาเย ทพฺพลัทธิเรณ จตฺตสฺส สติปญฺญาเนสุ สุปฺติญฺจิจฺจิตฺตา สตฺต โพชฺฆงฺเก ยถาภูตํ ภาเวตฺวา
อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺธิสฺส เยปี เต ภนฺเต ภวิสฺสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหฺนฺโต
สมฺมาสมฺพุทฺธา สพฺเพ เต ภควนฺโต ปญฺจ นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิลเเส ปญฺญาเย
ทพฺพลัทธิเรณ จตฺตสฺส สติปญฺญาเนสุ สุปฺติญฺจิจฺจิตฺตา สตฺต โพชฺฆงฺเก ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ
สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺธิสฺสฺสนฺติ ภควาปี ภนฺเต เอตฺรหิ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ปญฺจ
นีวรเณ ปหาย เจตโส อุปกฺกิลเเส ปญฺญาเย ทพฺพลัทธิเรณ จตฺตสฺส สติปญฺญาเนสุ สุปฺติญฺจิจฺจิตฺโต
สตฺต โพชฺฆงฺเก ยถาภูตํ ภาเวตฺวา อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ ฯ ตตฺตรปี สฺมํ ภควา
นาพฺนทายํ วิหรนฺโต ปาวาทิกมฺพวเน เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณํ ธมฺมํ กถํ กโรติ อติปี สิลํ

๑ ม. ย. อติสทโท นตฺถิ ฯ สพฺพตฺถ อธิสเมว ฯ

๒ ม. เต ฯ อโต ปริ อธิสเมว ฯ

๓ ส. ม. ย. เอตถ หิ ฯ

๔ ส. เจโตปริยฺญาณํ ฯ ม. ย. เจโตปริยฺญาณํ ฯ

๕ ม. เม ฯ

๖ ส. ม. ย. ทพฺพทวาริ ฯ

๗ ม. ย. อณฺดาตานํ ฯ

๘ ม. ย. อานุปริยา^๘ ฯ

๙ ส. ม. ย. วิหารนิสฺสํกนตฺตมฺปิ ฯ

อันเธอกำหนดซึ่งใจด้วยใจแล้วรู้ว่า พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จักเป็นผู้มีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีวิมุตตอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

มิใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรสารีบุตร ก็เราผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ อันเธอกำหนดซึ่งใจ ด้วยใจแล้ว รู้ว่า พระผู้มีพระภาคผู้มีศีลอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ มีธรรมอย่างนี้ มีปัญญาอย่างนี้ มีวิหารธรรมอย่างนี้ มีวิมุตตอย่างนี้ แม้เพราะเหตุนี้ ดังนี้หรือ ฯ

มิใช่ออย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ดูกรสารีบุตร ก็ในเรื่องนี้ เธอไม่มีญาณเพื่อกำหนดรู้ซึ่งใจในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ในบัดนี้ อย่างไรเล่าเธอจึงได้กล่าว อาสภิวาจา อันยัณนี้ เธอถือเอาส่วนเดียว บันลือสีหนาทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เลื่อมใสใน พระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า สมณะหรือพราหมณ์ผู้อื่นซึ่งจะรู้เกินไปกว่า พระผู้มีพระภาคในทาง พระสัมโพธิญาณ มิได้มีแล้ว จักไม่มี และไม่มียอยู่ในบัดนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไม่มีญาณเพื่อกำหนดรู้ซึ่งใจในพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งในอดีต อนาคต และปัจจุบัน แต่ว่า ข้าพระองค์รู้แนวธรรม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปัจฉินคฺตรของพระราชามีประมุขมั่งคั่ง มีกำแพงและ เสาธะเนียดมั่งคั่ง มีประคูลงเดียว คนเฝ้าประตูพระนครนั้น เป็นคนฉลาด เขียวแหลมมีปัญญา ห้ามคนที่ไม่รู้จัก ปล่อกคนที่ รู้จัก ให้เข้าไปได้ เขาเดินตรวจดูหนทางตามลำดับโดยรอบพระนครนั้น ไม่เห็นที่หัวประจบแห่งกำแพงหรือช่องกำแพง โดยที่ สุดแม้เพียงแนวลอดออกได้ เขาพึงมีความรู้สึกว่า ศัตรูที่ตัวใดทุกชนิกจะเข้าออกนครนี้ ย่อมเข้าออกโดยประตูนี้ แม้ฉนั้นใด แนวแห่งธรรมก็ฉนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์รู้ว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ได้มีแล้วในอดีตกาลทุกพระองค์ ทรงละนิวรณ์ทั้ง ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้บรรลุผล มีพระทัยตั้งมั่นดีแล้วในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญ โพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว แม้พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จักมี ในอนาคตกาลทุกพระองค์ จักทรงละนิวรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้บรรลุผล มีพระทัยตั้งมั่นดีแล้ว ในสติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง จักตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในบัดนี้ ก็ทรงละนิวรณ์ ๕ ซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กระทำปัญญาให้บรรลุผล มีพระทัยตั้งมั่นดีแล้วใน สติปัฏฐาน ๔ ทรงเจริญโพชฌงค์ ๗ ตามความเป็นจริง ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ฯ

ได้ฉนั้นว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในป่าวาทีกอำพวัน ในบ้านนาพันทา แม่นั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็น อันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือกามาสวะ ภวาสวะ อวิชาสวะ ฯ

อติปิ สมาธิ อติปิ ปญญา สีสปริภาวิโต สมาธิ มหปฺพลโ ไหติ มหานิสฺโส สมาธิปริภาวิตา
ปญญา มหปฺพลา ไหติ มหานิสฺสา ปญญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺจุจติ
เสยฺยถิํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวาติ ฯ

[๓๘]

อถ โข ภควา นาพฺนทายิ ยถาภีรณฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
อายาฆานนฺท เยน ปาณฺดิกาโม เตนฺอุปสงฺกมิตฺตฺวามาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท
ภควโต ปจฺจุสฺสโสติ ฯ อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ เยน ปาณฺดิกาโม ตทวสริ ฯ
อสฺสโสตฺถุ โข ปาณฺดิกามิยา^๑ อุปาสกา ภควา กิร ปาณฺดิกามิ อณฺุปฺตฺโตติ ฯ อถ โข ปาณฺดิกามิยา
อุปาสกา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ นิสฺสีทิสฺสุ ฯ
เอกมณฺตํ นิสฺสินฺนา โข ปาณฺดิกามิยา อุปาสกา ภควนฺตํ เอตทวโจ อธิวเสตฺถ โน ภนฺเต ภควา
อาวสธาคารนฺติ ฯ อธิวเสสิ ภควา ตณฺหิภาเวน ฯ อถ โข ปาณฺดิกามิยา อุปาสกา ภควโต
อธิวสนฺนิ วิทิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณฺณํ กตฺวา เยน
อาวสธาคาริ เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา สทฺทสนฺนํ^๒ สนฺนํ อาวสธาคาริ สนฺนํวิตฺวา
อาสนานิ ปณฺณเปตฺวา อุทกมณฺธิกํ^๓ ปตฺติฏฺฐาเปตฺวา เตลปฺปทีปํ อาโรเปตฺวา เยน ภควา
เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมณฺตํ อฏฺฐิสฺสุ ฯ เอกมณฺตํ จิตฺตา โข
ปาณฺดิกามิยา อุปาสกา ภควนฺตํ เอตทวโจ สทฺทสนฺนํ สนฺนํ ภนฺเต อาวสธาคาริ อาสนานิ
ปณฺณตฺตานิ อุทกมณฺธิโก ปตฺติฏฺฐาปิโต เตลปฺปทีโป อาโรปิโต ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ
มณฺณตฺติติ ฯ อถ โข ภควา ปุพฺพณฺนสมฺมัย^๔ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวริ อาทาย สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆเณ
เยน อาวสธาคาริ เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปาทะ ปกฺขาละตฺวา อาวสธาคาริ ปวิสิตฺวา
มชฺฌิมํ ฌมฺภํ นิสฺสาย รตฺถาภิมุโข นิสฺสีทิสฺสุ ฯ ภิกฺขุสงฺโฆปิ โข ปาทะ ปกฺขาละตฺวา อาวสธาคาริ
ปวิสิตฺวา ปจฺจิมภิตฺติ นิสฺสาย ปุรตฺถาภิมุโข นิสฺสีทิสฺสุ ภควนฺตณฺเณว ปุรฺกฺขตฺวา ฯ ปาณฺดิกามิยา
ปิ โข อุปาสกา ปาทะ ปกฺขาละตฺวา อาวสธาคาริ ปวิสิตฺวา ปุรตฺถิมภิตฺติ นิสฺสาย
ปจฺจิมภิมุขา นิสฺสีทิสฺสุ ภควนฺตณฺเณว ปุรฺกฺขตฺวา ฯ

[๓๙]

อถ โข ภควา ปาณฺดิกามิเย อุปาสเก อามนฺเตสิ ปณฺณิเม คหปตโย อาทินฺวา
ทฺฐสฺสิลสฺส สิลวิปตฺติยา ฯ กตเม ปณฺณจ ฯ อิธ คหปตโย ทฺฐสฺสิโล สิลวิปนฺโน ปมาทาทิกรณฺ
มหตี โภกขานิ นิคจฺจติ อยํ ปจฺจโม อาทินโว ทฺฐสฺสิลสฺส สิลวิปตฺติยา ฯ ปุณฺ จปรี คหปตโย
ทฺฐสฺสิลสฺส สิลวิปนฺนสฺส ปาปโก กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ อยํ ทฺฐโย อาทินโว ทฺฐสฺสิลสฺส

๑ ม. ปาณฺดิกามิกา ฯ อิโต ปรี อธิสเมว ฯ

๒ ส. ม. ย. สทฺทสนฺนํ ฯ

๓ ย. อุทกมณฺธิ ฯ

๔ ม. สายณฺนสมฺมัย ฯ

[๓๘]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัย ในบ้านนาพันทคาม แล้วตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังปาฏลิกาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงปาฏลิกามแล้ว พวกอุบาสกชาวปาฏลิกามได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงปาฏลิกามแล้ว จึงพากันเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพวกอุบาสก ชาวปาฏลิกามนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงรับเรือนสำหรับพักของพวกข้าพระองค์เถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยศุขนิภาพ ลำดับนั้น พวกอุบาสกชาวปาฏลิกามทราบการทรงรับของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณกลับไปยังเรือนสำหรับพัก ครั้นเข้าไปแล้ว ปลูกเรือนสำหรับพักอย่างเรียบร้อยทั่วทุกแห่ง แต่งตั้งอาสนะ ตั้งหมอนน้ำไว้ ตามประทีปไว้แล้ว จึงกลับเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นพวกอุบาสกชาวปาฏลิกามยืนเรียบร้อยแล้ว จึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์ปลูกเรือนสำหรับพักอย่างเรียบร้อยทั่วทุกแห่งแล้ว แต่งตั้งอาสนะไว้ ตั้งหมอนน้ำไว้ตามประทีปไว้แล้ว ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จไปยังเรือนสำหรับพัก ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว ทรงล้างพระบาทแล้ว เสด็จเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก ประทับนั่งฟังเสภากลางบ้ายพระพักตร์ไปทางบูรพทิศ ฝ่ายภิกษุสงฆ์ล้างเท้าแล้วเข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งฟังฝาด้านหลัง บ้ายหน้าไปทางบูรพทิศแวดล้อมพระผู้มีพระภาค ส่วนพวกอุบาสกชาวปาฏลิกามล้างเท้าแล้ว เข้าไปยังเรือนสำหรับพัก นั่งฟังฝาด้านหน้า บ้ายหน้าไปทางปัจฉิมทิศแวดล้อมพระผู้มีพระภาค ฯ

โทษของคนทุศีล ๕ ประการ

[๓๙]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพวกอุบาสกชาวปาฏลิกามว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นไฉน ฯ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วในโลกนี้ ย่อมเข้าถึงความเสื่อมแห่งโลกะอย่างใหญ่อันมีความประมาทเป็นเหตุ อันนี้เป็นโทษข้อที่หนึ่งแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันชั่วของคนทุศีล มีศีลวิบัติแล้วย่อมกระฉ่อนไป อันนี้เป็นโทษข้อที่สองแห่งศีลวิบัติของคนทุศีล ฯ

อีกข้อหนึ่ง คนทุศีล มีศีลวิบัติแล้ว จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ ชัดตยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมครั่นคร้าม เกือบใจ อันนี้เป็นโทษข้อที่สามแห่งศีลวิบัติของ

สีลวิปตติยา ฯ ปุณ จปริ คหปตโย ทุสสีโล สีลวิปนโน ยณฺณเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ ยทิ
 ขตฺติยปริสํ ยทิ พุราหุณฺณปริสํ ยทิ คหปติปริสํ ยทิ สมณปริสํ อวิสาร์โท อุปสงฺกมติ
 มงฺกุฏโต อัย ตติโย อาทินโว ทุสสีลสฺส สีลวิปตติยา ฯ ปุณ จปริ คหปตโย ทุสสีโล
 สีลวิปนโน สมมุโพห กาลํ กโรติ อัย จตฺตโต อาทินโว ทุสสีลสฺส สีลวิปตติยา ฯ ปุณ
 จปริ คหปตโย ทุสสีโล สีลวิปนโน กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ
 อุปปชฺชติ อัย ปณฺจโม อาทินโว ทุสสีลสฺส สีลวิปตติยา ฯ อิม โข คหปตโย ปณฺจ อาทินวา
 ทุสสีลสฺส สีลวิปตติยา ฯ

[๘๐]

ปณฺจิม คหปตโย อานิสฺสา สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ กตเม ปณฺจ ฯ อิธ คหปตโย
 สีลวา สีลสมฺปนฺโน อปฺปมาทาธิกรณํ มหนฺตํ โภคกฺขนฺธํ อธิคฺจจติ อัย ปจฺโม อานิสฺโส
 สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ ปุณ จปริ คหปตโย สีลวโต สีลสมฺปนฺนสฺส กุลยาณํ กิตฺติสทฺโท
 อพฺภุคฺคจจติ อัย ทุติโย อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ ปุณ จปริ คหปตโย สีลวา
 สีลสมฺปนฺโน ยณฺณเทว ปริสํ อุปสงฺกมติ ยทิ ขตฺติยปริสํ ยทิ พุราหุณฺณปริสํ ยทิ คหปติปริสํ
 ยทิ สมณปริสํ วิสาร์โท อุปสงฺกมติ อมงฺกุฏโต อัย ตติโย อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ
 ปุณ จปริ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน อสมมุโพห กาลํ กโรติ อัย จตฺตโต อานิสฺโส
 สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ ปุณ จปริ คหปตโย สีลวา สีลสมฺปนฺโน กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา
 สุกฺคํ สกฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ อัย ปณฺจโม อานิสฺโส สีลวโต สีลสมฺปทาย ฯ อิม โข คหปตโย
 ปณฺจ อานิสฺสา สีลวโต สีลสมฺปทายาติ ฯ

[๘๑]

อถ โข ภควา ปาณฺณิกคามิเย อุปาสเก พหุเทว รตฺตี ฌมฺมียา กถาย สนฺทสฺสเสตฺวา
 สมาทเปตฺวา สมฺมุเตเชตฺวา สมฺปหังเสตฺวา อุกฺโขเชติ อภิกฺกนฺตา โข คหปตโย รตฺติ ยสฺสทานิ
 ตฺเมห กาลํ มณฺณถาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข ปาณฺณิกคามิยา อุปาสกา ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา
 อุกฺขายาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมียํ ฯ อถ โข ภควา อจิรปฺกนฺเตสุ
 ปาณฺณิกคามิเยสุ อุปาสเกสุ สฺสณฺณการํ ปาวีสิ ฯ

คนทูล ๑

อีกข้อหนึ่ง คนทูล มีศีลวิบัติแล้ว ย่อมหลงกระทำกาละ อันนี้เป็นโทษข้อที่สี่แห่ง ศีลวิบัติของคนทูล ๑

อีกข้อหนึ่ง คนทูล มีศีลวิบัติแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก อันนี้เป็นโทษข้อที่ห้าแห่งศีลวิบัติของคน ทูล ๑ ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของคนทูล ๕ ประการเหล่านี้แล ๑

อานิสงส์ของคนมีศีล ๕ ประการ

[๘๐]

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นไฉน ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมได้รับกองโภคะใหญ่ อันมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่หนึ่ง แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๑

อีกข้อหนึ่ง เกียรติศัพท์อันงามของคนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมขจรไป อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สอง แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๑

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล จะเข้าไปสู่บริษัทใดๆ คือ ขัตติยบริษัท พราหมณบริษัท คฤหบดีบริษัท หรือสมณบริษัท ย่อมองอาจ ไม่เก้อเขิน อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่สาม แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๑

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล ย่อมไม่หลงทำกาละ อันนี้ เป็นอานิสงส์ข้อที่สี่ แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๑

อีกข้อหนึ่ง คนมีศีล ถึงพร้อมแล้วด้วยศีล เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ อันนี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ห้า แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๑

ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย อานิสงส์แห่งศีลสมบัติของคนมีศีล ๕ ประการเหล่านี้แล ๑

[๘๑]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกอุบาสกชาวปาฏลีคามให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมีกถาตลอดราตรีแล้ว ทรงส่งไปด้วยพระดำรัสว่า ดูกรคฤหบดีทั้งหลาย ราตรีสว่างแล้ว พวกท่านจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด

พวกอุบาสกชาวปาฏลีคามทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ลำดับนั้น เมื่ออุบาสกชาวปาฏลีคามหลีกไปแล้วไม่นาน พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปสู่สุญญาคารแล้ว ๑

[๘๒]

เตน โข ปน สมเยน สุนิธวสุสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิกาเม นครี มาเปนฺติ
 วชฺชินํ ปฏิพาหาย ฯ เตน โข ปน สมเยน สมฺพหฺลฺลา เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลิกาเม วตฺถุณิ
 ปริกฺขณฺหนฺติ ฯ ยสฺมี ปเทเส มหเสกฺขา เทวตา วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติ มหเสกฺขานํ ตตฺถ
 รมณํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺถุ ยมฺหิ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา
 วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติ มชฺฌิมานํ ตตฺถ รมณํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ
 มาเปตฺถุ ยมฺหิ ปเทเส นิจา เทวตา วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติ นิจานํ ตตฺถ รมณํ ราชมหามตฺตานํ
 จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺถุ ฯ อทฺทสา โข ภควา ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน
 อตฺถกฺกนฺตมานุสเกน ตา เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลิกาเม วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติโย ฯ อถ โข
 ภควา รตฺติยา ปจฺจุสสมเย ปจฺจุจฺจาย อายสฺมนตฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ โก^๑ นฺ โข อานนฺท
 ปาฏลิกาเม นครี มาเปตฺติติ ฯ สุนิธวสุสการา ฆนฺเต มคธมหามตฺตา ปาฏลิกาเม นครี มาเปนฺติ
 วชฺชินํ ปฏิพาหายาติ ฯ เสยฺยถาปี อานนฺท เทเวหิ ตาวตฺตีสฺสํ สทฺธิ^๒ สกฺโก^๒ มนฺเตตฺวา
 เอวเมว โข อานนฺท สุนิธวสุสการา มคธมหามตฺตา ปาฏลิกาเม นครี มาเปนฺติ วชฺชินํ
 ปฏิพาหาย อิทาหิ อานนฺท อทฺทสํ ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสุทฺเธน อตฺถกฺกนฺตมานุสเกน สมฺพหฺลฺลา
 เทวตาโย สหสฺเสว ปาฏลิกาเม วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติโย ยมฺหิ ปเทเส มหเสกฺขา เทวตา
 วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติ มหเสกฺขานํ ตตฺถ รมณํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ
 มาเปตฺถุ ยมฺหิ ปเทเส มชฺฌิมา เทวตา วตฺถุณิ ปริกฺขณฺหนฺติ มชฺฌิมานํ ตตฺถ รมณํ
 ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺถุ ยมฺหิ ปเทเส นิจา เทวตา วตฺถุณิ
 ปริกฺขณฺหนฺติ นิจานํ ตตฺถ รมณํ ราชมหามตฺตานํ จิตฺตานิ นมนฺติ นิเวสนานิ มาเปตฺถุ
 ยาวตา อานนฺท อริยํ อายตฺนํ ยาวตา วิณิปปโต อิทํ อกฺคณฺครํ ภวิสฺสตี ปาฏลিপุตฺตํ
 ปุณฺณเกทํ ปาฏลিপุตฺตสฺส โข อานนฺท ตโย อนุตฺตรายา ภวิสฺสนฺติ อคฺคิโต วา อุตฺกโต วา
 มิถุเกทา วาติ ฯ

[๘๓]

อถ โข สุนิธวสุสการา มคธมหามตฺตา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมียํ อุปสงฺกมิตฺวา
 ภควตา สทฺธิ สมฺโมทียํ สมฺโมทณียํ ถถํ สาราณียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตฺตํ อภฺจิสฺสุ ฯ เอกมฺนตฺตํ
 จิตา โข สุนิธวสุสการา มคธมหามตฺตา ภควนฺตํ เอตทโวจฺจุ อธิวาเสตฺถ โน ฆนฺเต ภวํ
 โคตโม อชฺชตฺตนาถ ภาตฺตํ สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆเมนาติ ฯ อธิวาเสสิ ภควา ตณฺหิภาเวเน ฯ อถ โข
 สุนิธวสุสการา มคธมหามตฺตา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา เยน สโก อาวสโส เตนฺอุปสงฺกมียํ
 อุปสงฺกมิตฺวา สเก อาวสเส ปณฺธิตํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏฺฐิยาทาเปตฺวา ภควโต กาลํ อาโรจา-

๑ ม. เก นฺ โข- มาเปนฺติติ ฯ

๒ ม. ย. อธิ ปาโ จ นตฺติ ฯ

การสร้างเมืองปาฏลิบุตร

[๘๒]

ก็สมัยนั้น สุนิธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ สร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็สมัยนั้น เทวดาเป็นอันมากนับเป็นพันๆ หวงแหวนที่ในปาฏลิคาม เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและ ราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็โน้มไปเพื่อจะสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลาง หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชา และพระราชมหาอำมาตย์ชั้นกลาง ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำ หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชา และราชมหาอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นนับเป็นพันๆ หวงแหวนที่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จลุกขึ้นในเวลาปัจจุสมัยแห่งราตรี ตรัสเรียกพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ ใครหนอจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม ฯ

อ. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สุนิธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ จะสร้างเมืองปาฏลิคาม เพื่อป้องกันพวก เจ้าวัชชี ฯ

ดูกรอานนท์ สุนิธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐจะสร้างเมืองในปาฏลิคาม เพื่อป้องกันพวกเจ้าวัชชี ก็เปรียบเหมือนท้าวสักกะทรงปรึกษากับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ในที่นี้ เราได้เห็นเทวดาเป็นอันมากนับเป็นพันๆ หวงแหวนที่ในปาฏลิคาม ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ ล่วงจักขุของมนุษย์ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและ ราชมหาอำมาตย์ผู้มีศักดิ์ใหญ่ ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นกลาง หวงแหวนที่ในส่วนใด จิตของ พระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นกลาง ก็โน้มไปเพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น เทวดาชั้นต่ำ หวงแหวน ที่ในส่วนใด จิตของพระราชาและราชมหาอำมาตย์ชั้นต่ำ ก็โน้มไป เพื่อสร้างนิเวศน์ในส่วนนั้น ดูกรอานนท์ ที่นี้จักเป็นที่อยู่อันประเสริฐ เป็นทางค้าขาย เป็นนครอันเลิศ ชื่อว่า ปาฏลิบุตร เป็นที่ แก่ห่อภันตะ นครปาฏลิบุตรจักมีอันตราย ๓ ประการ คือ ไฟ น้ำ หรือการยุให้แตกพวก ฯ

[๘๓]

ครั้งนั้น สุนิธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัย พอให้ระลึกลึกลงไปแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูล ว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอท่านพระโคตมพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตของข้าพระองค์เพื่อเสวยในวันนี้ พระผู้มีพระภาค ทรงรับด้วยศุภนิภาพ ลำดับนั้น สุนิธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ ทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว จึงเข้าไป ยังที่พักของตนๆ ครั้นแล้วจัดแต่งของเคี้ยวของฉันอันประณีตในที่พักของตนๆแล้ว ให้ตลอดเวลาแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ท่านพระโคตมผู้เจริญ ได้เวลาแล้วภัตอาหารสำเร็จแล้ว ฯ

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จเข้าไปยังที่พักของ สุนิธะและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ ประทับนั่งบนอาสนะ ที่เขาจัดถวาย สุนิธะและวัสสการะอำมาตย์ผู้ใหญ่ใน มครรัฐ อดิศัยภิกษุสงฆ์มีพระพุทธานุภาพ เป็นประมุข ให้อัมมหน่า เพียงพอด้วยของเคี้ยว ของฉันอันประณีตด้วยมือของตนๆ

ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว สุนิธะและวัสสการะ ถูอาสนะต่ำ นั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควร

เปสฺสุ กาโล โภ โคตม นิฏฺฐิตํ ภตฺตุนฺติ ๑ อถโฆ ภควา ปุพฺพพณฺหสมํ นินฺวาเสตฺวา
 ปตฺตจิวรมาทาย สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺฆเณ เยน สุนิรฺวสฺสการานํ มคฺชมหามตฺตานํ อวสโธ
 เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน นิสิตฺติ ๑ อถโฆ สุนิรฺวสฺสการา มคฺชมหามตฺตา
 พุทฺธปฺปมฺจํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณฺธิเตน ขาทนีเณ โภชนีเณ สหตฺถา สนฺตปฺเปสฺสุ สมฺปวาเรสฺสุ ๑
 อถโฆ สุนิรฺวสฺสการา มคฺชมหามตฺตา ภควนฺตํ ภูตฺตาวิ โอนิตฺตปตฺตปาณิํ อณฺณตรํ นิจํ
 อาสนํ คเหตฺวา เอกมฺนตฺตํ นิสิตฺตีสฺสุ ๑ เอกมฺนตฺตํ นิสินฺเน โข สุนิรฺวสฺสการเ มคฺชมหามตฺเต
 ภควา อิมายิ คาลาหิ อนุโมทิ

[๘๔]

ยสฺมี ปเทเส กปฺเปติ	วาสํ ปณฺทิตชาดิโย ^๑
สีถวนฺตตฺถ โภเชตฺวา	สยฺยเต พุรหฺมจาริโน ^๒ ๑
ยา ตตฺถ เทวตา อาลฺลุ ^๓	ตาสํ ทกฺขิณมาทิสเ
ตา ปุชิตา ปุชยนฺติ	มานิตา มานยนฺติ นํ ๑
ตโต นํ อนุกมฺปนฺติ	มาตา ปุตฺตวํ โอรสํ
เทวตานุกมฺปิโต โปโส	สทา ภทฺธานิ ปสฺสตีติ ๑

[๘๕]

อถโฆ ภควา สุนิรฺวสฺสการเ มคฺชมหามตฺเต อิมายิ คาลาหิ อนุโมทิตฺวา อฏฺฐายาสนา
 ปกฺกามิ ๑ เตน โข ปน สมเณ สุนิรฺวสฺสการา มคฺชมหามตฺตา ภควนฺตํ ปิฏฺฐจิตฺโต ปิฏฺฐจิตฺโต
 อนุพฺนฺธา โหนฺติ เชนชฺช สมโณ โคตโม ทฺวารเณ นิกฺขมิสฺสตี ตํ โคตมทฺวาริํ นาม ภวิสฺสตี
 เยน ติตฺถเณ กงฺคานที^๔ ตริสฺสตี ตํ โคตมติตฺถํ นาม ภวิสฺสตีติ ๑ อถโฆ ภควา เณ ทฺวารเณ
 นิกฺขมิ ตํ โคตมทฺวาริํ นาม อโหสิ ๑ อถโฆ ภควา เณ กงฺคา นที เตนฺอุปสงฺกมิ ๑ เตน
 โข ปน สมเณ กงฺคา นที ปุรา โหติ สมตฺติตฺติกา กากเปยฺยา ๑ อปฺเปกฺจเจ มนุสฺสา นาวํ
 ปริเยสนฺติ อปฺเปกฺจเจ อุพฺพปํ ปริเยสนฺติ อปฺเปกฺจเจ กุลลํ พนฺธนฺติ ปารา ปารี^๕
 คนฺตุกามา ๑ อถโฆ ภควา เสยฺยถาปี นาม พลฺวา ปุริโส สมฺมิลฺลชิตฺติ วา พาหํ ปสฺสเรยฺย
 ปสฺสริตํ วา พาหํ สมฺมิลฺลเชยฺย เอวเมว กงฺกาย นทียา โอริเม ตีเร อนฺตรหิโต ปาริเม ตีเร
 ปจฺจุจฺจาสิ สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺฆเณ ๑ อทฺทสา โข ภควา เต มนุสฺเส อปฺเปกฺจเจ นาวํ ปริเยสนฺเต
 อปฺเปกฺจเจ อุพฺพปํ ปริเยสนฺเต อปฺเปกฺจเจ กุลลํ พนฺธนฺเต ปารา ปารี คนฺตุกาเม ๑ อถโฆ
 ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายิ เวลายิ อิมิ อุทฺธานิ อุทฺทาเนสิ

๑ ย. ... ชาติโก ๑

๒ ม. ย. พุรหฺมจาริโย ๑

๓ ย. อสฺสุ ๑

๔ ส. ม. ย. กงฺคํ นที ๑

๕ ส. ย. อปฺราปรี ๑ ม. อปฺรา ปารี ๑ อิตฺโต ปรี อิทฺสเมว ๑ ย. โอรา ปารี ๑

ส่วนข้างหนึ่ง เมื่อสุณิระและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ นั่งเฝ้าอยู่อย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๘๔]

บัณฑิตยชาติสำเร็จการอยู่ในประเทศใด ย่อมเชื่อเชิญท่าน ผู้มีศีล ผู้ดำรวมแล้ว ประพฤติพรหมจรรย์ ให้บริโภคในประเทศนั้น ได้อุทิศทักษิณาทานให้แก่เทวดาที่มีอยู่ ณ ที่นั้น เทวดาเหล่านั้นได้รับบูชาแล้ว ย่อมบูชาตอบเขา ได้รับความนับถือแล้ว ย่อมนับถือตอบเขา แต่นั้นย่อมอนุเคราะห์เขา เหมือนมารดาอนุเคราะห์บุตรซึ่งเกิดแต่อกจะนั้น บุรุษผู้อันเทวดาอนุเคราะห์แล้ว ย่อมเห็นความเจริญทุกเมื่อ ฯ

[๘๕]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุโมทนาสุณิระและวัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ ในมครรัฐ ด้วยพระคาถาเหล่านี้แล้ว เสด็จจากอาสนะหลีกไปแล้ว ก็สมัยนั้น สุณิระและ วัสสการะ อำมาตย์ผู้ใหญ่ในมครรัฐ ต่างตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไป เบื้องพระปฤษฎางค์ ด้วยคิดว่า วันนี้พระสมณโคดมจักเสด็จออกทางประตูใด ประตูนั้นจักมีนามว่าประตูโคดม จักเสด็จข้ามแม่น้ำคงคาทางท่าใด ท่านนั้นจักมีนามว่าท่าโคดม ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกทางประตูใด ประตูนั้นได้นามว่าประตูโคดมแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จไปยัง แม่น้ำคงคาแล้ว ก็สมัยนั้นแม่น้ำคงคาเต็มเปี่ยมเสมอฝั่ง กาคุ่มกินได้ พวกมนุษย์ผู้ประสัจจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อน ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคกับภิกษุสงฆ์ทรงหายไป ณ ที่ฝั่งนี้แห่งแม่น้ำคงคา ไปปรากฏตนที่ฝั่งโน้น เหมือนบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนที่ลู่ไว้ หรือลู่แขนที่เหยียดออกแล้ว ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทอดพระเนตรมนุษย์เหล่านั้น ผู้ประสัจจะข้ามฟาก บางพวกเที่ยวหาเรือ บางพวกเที่ยวหาแพ บางพวกผูกท่อนอยู่ พระองค์ทรงทราบเนื้อความนี้แล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ในเวลานั้นว่า เหล่าชนที่จะข้ามสระ คือ ตัณหาอันเว้งว่าง ต้องสร้างสะพานคือ (อริยมรรค) พื้นเปือกตม ก็และขณะที่ชนกำลังผูกท่อนอยู่ หมู่ชนผู้มีปัญญาข้ามได้แล้ว

จบภาณวารที่หนึ่ง ฯ

เย ตรณฺติ อณฺณวํ สรี เสตุํ กตฺวาน วิสชฺช ปุลฺลทานิ
 กุลฺลํ [๑] ชโน จ^๒ พนฺธติ ตินฺณา เมธาวิโน ชนาติ ฯ
 ปจฺจภาณวาริ^๓ ฯ

[๘๖]

อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อายามานนฺท เยน โกฏิคาโม
 เตนฺอุปสงฺกมิตฺตสามาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจสุโสสี ฯ อถ โข
 ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺเขเน สทฺธิ เยน โกฏิคาโม ตทวสริ ฯ ตตฺร สฺมํ ภควา โกฏิคาเม
 วิหริติ ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ จตฺตุนํ ภิกฺขเว อริยสจฺจํ อนนฺโพนฺหา อปฺปปฏิเวธฯ
 เอวมิํทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สัสนฺตํ มมฺญเจว ตุมฺหากณฺจ ฯ กตฺเมสํ จตฺตุนํ ฯ ทุกฺขสฺส
 ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺโพนฺหา อปฺปปฏิเวธฯ เอวมิํทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สัสนฺตํ
 มมฺญเจว ตุมฺหากณฺจ ฯ ทุกฺขสมุทฺทยสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺโพนฺหา อปฺปปฏิเวธฯ เอวมิํทํ
 ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สัสนฺตํ มมฺญเจว ตุมฺหากณฺจ ฯ ทุกฺขนิโรธสฺส ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส
 อนนฺโพนฺหา อปฺปปฏิเวธฯ เอวมิํทํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตํ สัสนฺตํ มมฺญเจว ตุมฺหากณฺจ ฯ
 ทุกฺขนิโรธคามินิยา ปฏิปทา ย ภิกฺขเว อริยสจฺจสฺส อนนฺโพนฺหา อปฺปปฏิเวธฯ เอวมิํทํ ทีฆมทฺธานํ
 สนฺธาวิตํ สัสนฺตํ มมฺญเจว ตุมฺหากณฺจ ฯ ตยิํทํ ภิกฺขเว ทุกฺขํ อริยสจฺจํ อนฺนพฺพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ
 ทุกฺขสมุทฺทย^๔ อริยสจฺจํ อนฺนพฺพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ ทุกฺขนิโร^๕ อริยสจฺจํ อนฺนพฺพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ
 ทุกฺขนิโรธคามินิ ปฏิปทา อริยสจฺจํ อนฺนพฺพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ อจฺจุฉินฺนา ภวตฺตนา จินฺนา ภวเนตฺติ
 นตฺถิทานิ ปฺนพฺภวติ ฯ อิทมวโจ ภควา อิทํ วตฺวาน สฺวโต อถาปรี เอตทวโจ สตถา

[๘๗]

จตฺตุนํ อริยสจฺจํ ยถาภูตํ อทฺตสนฺนา
 สัสนฺตํ^๖ ทีฆมทฺธานํ ตาสฺ ตาเสวว ชาติสฺส ฯ
 ตานิ เอตานิ ทิฏฺฐานิ ภวเนตฺติ สมฺมุตฺตา
 อจฺจุฉินฺนํ มฺหํ ทุกฺขสฺส นตฺถิทานิ ปฺนพฺภวติ ฯ

[๘๘]

ตตฺรปิ สฺมํ ภควา โกฏิคาเม วิหรนฺโต เอตเทว พหุลฺลํ ภิกฺขุนํ ฌมฺมี กถํ กโรติ อิติ

๑ ม. ย. หิ ฯ

๒ ม. ย. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

๓ ม. ... วาโร ฯ

๔ ม. ย. ทุกฺขสมุทฺทยํ ฯ

๕ ม. ย. ทุกฺขนิโรธํ ฯ

๖ ม. ย. สัสนฺตํ ฯ

เรื่องอริยสัจ ๔ ประการ

[๘๖]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไป
โกฏิกาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
เสด็จถึงโกฏิกามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกฏิกามนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า
ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้น
กาลนานอย่างนี้ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ ๔ เป็นไฉน เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ
เราและ พวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปตลอดกาลนานอย่างนี้ เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอดทุกขสมุทัย-
อริยสัจ .. ทุกขนิโรธอริยสัจ ... ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยว
ไป สิ้นกาลนานอย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งแทงตลอดทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัยอริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ
ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจแล้ว ค้นหาในภพ เราถอนเสียแล้ว ค้นหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว
บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาครั้งได้ตรัสไว้ยากจริงบัดนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

[๘๗]

เพราะไม่เห็นอริยสัจ ๔ ตามเป็นจริง เราและพวกเธอจึงท่องเที่ยวไปในชาตินั้นๆ สิ้นกาล
นาน เราได้เห็นอริยสัจ ๔ เหล่านั้นแล้ว เราถอนค้นหาอันจะนำไปสู่ภพเสียได้แล้ว มูลแห่งทุกข์
เราตัดได้ขาดแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ดังนี้ ฯ

[๘๘]

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ โกฏิกามเมื่อนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละ เป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า
อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อม
มีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

สีล อิติ สมาธิ อิติ ปญญา สีลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺพลโ หิติ มหานิสฺโส สมาธิ-
ปริภาวิตา ปญญา มหปฺพลา โหติ มหานิสฺสา ปญญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ
วิมฺจุจฺติ เสยฺยดีทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวาติ ฯ

[๘๕]

อถโฆ ภควา โภฏิกามะ ยถาภิรนต์ วิหริตฺวา อายุสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
อายามานนฺท เยน นาทิกา^๑ เตนฺอุปสงฺกมิตฺตสามาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โฆ อายุสฺมา อานนฺโท
ภควโต ปจฺจุสฺสโสติ ฯ อถโฆ ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ^๒ เยน นาทิกา ตทวสฺริ ฯ ตตฺร
สุทํ ภควา นาทิกะ วิหริติ คิณฺฆกาวสเถ ฯ อถโฆ อายุสฺมา อานนฺโท เยน ภควา
เตนฺอุปสงฺกมิตฺวา อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสิตฺติ ฯ เอกมฺนฺตํ นิสินฺโน โฆ
อายุสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ สาทิพฺพห นาม ภนฺเต ภิกฺขุ นาทิกะ กาลกโต ตสฺส
กา คติ โภ อภิสมฺปฺราโย นนฺทา นาม ภนฺเต ภิกฺขุณฺี นาทิกะ กาลกตา ตสฺสา กา คติ โภ
อภิสมฺปฺราโย สุทฺตโต นาม ภนฺเต อุปาสโก นาทิกะ กาลกโต ตสฺส กา คติ โภ
อภิสมฺปฺราโย สุชาตา นาม ภนฺเต อุปาสิกา นาทิกะ กาลกตา ตสฺสา กา คติ โภ
อภิสมฺปฺราโย กกุโร^๓ นาม ภนฺเต อุปาสโก นาทิกะ กาลกโต ตสฺส กา คติ โภ
อภิสมฺปฺราโย การพิมฺโภ^๔ นาม ภนฺเต อุปาสโก ฯเปฯ นิกโก นาม ภนฺเต อุปาสโก ฯเปฯ
กกุสฺสโห นาม ภนฺเต อุปาสโก ฯเปฯ ตฺถุโจ นาม ภนฺเต อุปาสโก ฯเปฯ สนฺตฺถุโจ
นาม ภนฺเต อุปาสโก ฯเปฯ ภโฏ^๕ นาม ภนฺเต อุปาสโก ฯเปฯ สฺสภโฏ^๕ นาม ภนฺเต
อุปาสโก นาทิกะ กาลกโต ตสฺส กา คติ โภ อภิสมฺปฺราโยติ ฯ สาทิพฺพห อานนฺท ภิกฺขุ
อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติ ปญฺญาวิมุตฺติ ติฏฺฐะ ว ฆมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺจิกิตฺวา
อุปสมฺบฺพุชฺช วิหาสิ นนฺทา อานนฺท ภิกฺขุณฺี ปญฺจนํ โอรมฺภาคิยานํ สลฺยโฆชนานํ ปริกฺขยา
โอปปาติกะ ตตฺถ ปรีนิพฺพายินิ อนาวตฺติชฺชมา ตสฺมา โลกา สุทฺตโต อานนฺท อุปาสโก
ติณฺณํ สลฺยโฆชนานํ ปริกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺตฺตา สกทาคามิ สกิทเว อิมํ โลกํ
อาคณฺตฺวา พุทฺธสฺสณฺตํ กริสฺสติ สุชาตา อานนฺท อุปาสิกา ติณฺณํ สลฺยโฆชนานํ ปริกฺขยา
โสตาปนฺนา อวินิปาตชฺชมา นียตา สมฺโพธิปฺราชนา^๖ กกุโร อานนฺท อุปาสโก ปญฺจนํ
โอรมฺภาคิยานํ สลฺยโฆชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกะ ตตฺถ ปรีนิพฺพายี อนาวตฺติชฺชโม ตสฺมา
โลกา การพิมฺโภ อานนฺท อุปาสโก ฯเปฯ นิกโก อานนฺท อุปาสโก ฯ กกุสฺสโห อานนฺท
อุปาสโก ฯ ตฺถุโจ อานนฺท อุปาสโก ฯ สนฺตฺถุโจ อานนฺท อุปาสโก ฯ ภโฏ อานนฺท

๑ ส. ม. นาติกา ฯ อิตโต ปรี อิตฺติสเมว ฯ

๒ ม. กุกกุโฏ ฯ

๓ ส. ย. กาลิงฺโกล ฯ ม. การพิมฺโภ ฯ อิตโต ปรี อิตฺติสเมว ฯ

๔ ส. ม. ย. กทฺโท ฯ

๕ ส. ม. ย. สฺสภทฺโท ฯ

๖ ม. สมฺโพธิปฺราชนา ฯ

ความไม่หวนกลับมาและจะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า

[๘๕]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในโกฏิกามแล้ว ตรัสเรียก ท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกร อานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังนาทิกคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงนาทิกคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับในที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐ ที่นาทิกคามนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนามว่า สาพะยะ มรณภาพแล้ว ในนาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเธอเป็นโฉน ภิกษุณีนามว่า นันทา มรณภาพแล้ว ในนาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเธอเป็นโฉน อุบาสกนามว่า สุทัตตะ ... อุบาสิกานามว่า สุชาดา ... อุบาสกนามว่า กุฏฐะ .. อุบาสกนามว่า การพิมพะ ... อุบาสกนามว่า นิกกะ ... อุบาสกนามว่า กภูิสสยะ ... อุบาสกนามว่า ตุฏฐะ ... อุบาสกนามว่า สันตุมภูฐะ ... อุบาสกนามว่า ภูฐะ . อุบาสกนามว่า สุกกะ ทำกาลแล้วในนาทิกคาม คติและภพเบื้องหน้าของเธอเป็นโฉน ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุนามว่า สาพะยะ กระทำให้แจ้ง ซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญา อันยิ่งของตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุณีนามว่า นันทา เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโปปาติกะ ปรีนิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา อุบาสกนามว่า สุทัตตะ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้ว จักทำที่สุดแห่งทุกข์ อุบาสิกานามว่า สุชาดา เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า อุบาสกนามว่า กุฏฐะ เพราะสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโปปาติกะ ปรีนิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา อุบาสกนามว่า การพิมพะ ... อุบาสกนามว่า นิกกะ ... อุบาสกนามว่า กภูิสสยะ ... อุบาสกนามว่า ตุฏฐะ ... อุบาสกนามว่า สันตุมภูฐะ ... อุบาสกนามว่า ภูฐะ ... อุบาสกนามว่า สุกกะ เพราะสังโยชน์ เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโปปาติกะ ปรีนิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ฯ

ดูกรอานนท์ พวกอุบาสกในนาทิกคามอีก ๕๐ คน กระทำกาลแล้ว เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เป็นโปปาติกะ ปรีนิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา พวกอุบาสกในนาทิกคาม ๘๖ คน ทำกาลแล้ว เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็นพระสกทาคามี กลับมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจักทำที่สุดแห่งทุกข์ พวกอุบาสกในนาทิกคาม ๕๐๐ คน ทำกาลแล้ว เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ ดูกรอานนท์ ข้อที่ผู้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะพึงทำกาละนั้นไม่อัศจรรย์ เมื่อผู้นั้นทำกาลแล้ว พวกเธอจักเข้าไปเฝ้าพระตถาคต แล้วทูลถามเนื้อความนั้น อันนี้เป็นความลำบากแก่พระตถาคต เพราะฉะนั้น เราจักแสดง

อุปาสโก ๑ สุภโฏ อานนท อุปาสโก ปณฺจนํ โอรมภาคิยานํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา
 โอปปาติโก ตตฺถ ปรีนิพฺพายี อนาวตฺติธฺมโม ตสฺมา โลกา ปโรปณฺณาส^๑ อานนท นาทิกะ
 อุปาสกา กาลกตา ปณฺจนํ โอรมภาคิยานํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ
 ปรีนิพฺพายีโน อนาวตฺติธฺมมา ตสฺมา โลกา ฉาธิกา^๒ นวุติ อานนท นาทิกะ อุปาสกา
 กาลกตา ติณฺณํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺนุตฺตา สกทาคามิโน สกิทเว
 อิมํ โลกํ อาคนฺตุวา ทุกฺขสฺสํสํตํ กริสฺสํสํตํ ทสาดิเรกานิ^๓ อานนท ปณฺจสตานิ นาทิกะ
 อุปาสกา กาลกตา ติณฺณํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธฺมมา นียตา
 สมฺโพธิปฺรายนา อนจฺจนริยํ โข ปเนตํ อานนท ยํ มนุสฺสญฺโตะ กาลํ กระยฺย ตสฺมี ตสฺมี โข^๔
 กาลกเต ตถาคตํ อุปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ ปุจฺฉิสฺสสฺส วิหะสาเวสา^๕ อานนท ตถาคตสฺส
 ตสฺมาติหานนฺท ธมฺม-ทาสํ นาม ธมฺมปฺริยาโย เทเสสฺสสามิ เยน สมฺนฺนาคโต อริยสาวโก
 อากฺขมาโน อตฺตนา ว อตฺตानํ พฺยากระยฺย จิณฺนิรโยมฺหิ จิณฺติรจฺจนโยนิ^๖ จิณฺเปตฺติวิสโย
 จิณฺปาเยทุกฺคตฺติวินิปาโต โสตาปนฺโนหฺมสฺมิ อวินิปาตธฺมโม นียโต สมฺโพธิปฺรายนโนติ กตโม
 จ โส อานนท ธมฺมา-ทาสो ธมฺมปฺริยาโย เยน สมฺนฺนาคโต อริยสาวโก อากฺขมาโน
 อตฺตนา ว อตฺตानํ พฺยากระยฺย จิณฺนิรโยมฺหิ จิณฺติรจฺจนโยนิ จิณฺเปตฺติวิสโย จิณฺปาเย-
 ทุกฺคตฺติวินิปาโต โสตาปนฺโนหฺมสฺมิ อวินิปาตธฺมโม นียโต สมฺโพธิปฺรายนโนติ อิทานนฺท
 อริยสาวโก พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ อิติปิ โส ภควา อรหํ สมฺมา-
 สมฺพุทฺโธ วิชฺชาจฺรณสมฺปนฺโน สุกโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สดฺธา เทว-
 มนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ ธมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ สุวากฺขาโต ภควตา
 ธมฺโม สนนฺทญฺโจะโก อกาลิโก เอหิปสฺสโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิตี สงฺฆะ
 อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ สุปฺปปีปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ อชฺชุปฺปปีปนฺโน ภควโต
 สวากสงฺโฆ ฉายปฺปปีปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ สามิฉิปฺปปีปนฺโน ภควโต สวากสงฺโฆ ยทิตฺถ
 จตฺตาริ ปุริสยฺยคานิ อญฺญ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สวากสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย
 ทกฺขิณเณยฺโย อณฺุชลิกรณิโย อนุตฺตรํ ปุณฺณกฺขะตฺตํ โลกสฺสชาติ อริยกนฺเตหิ สึเลหิ สมฺนฺนาคโต
 โหติ ขณฺเฑหิ อจฺฉิทฺเทหิ อสพฺเลหิ อกมฺมาเสหิ ภูชิสฺสเสหิ วิญฺญปฺสตะเถหิ อปฺรามญฺญะหิ
 สมาริธวตฺตนิเกหิ อโย โข อานนท ธมฺมาทาสो ธมฺมปฺริยาโย เยน สมฺนฺนาคโต อริยสาวโก
 อากฺขมาโน อตฺตนา ว อตฺตानํ พฺยากระยฺย จิณฺนิรโยมฺหิ จิณฺติรจฺจนโยนิ จิณฺเปตฺติวิสโย
 จิณฺปาเยทุกฺคตฺติวินิปาโต โสตาปนฺโนหฺมสฺมิ อวินิปาตธฺมโม นียโต สมฺโพธิปฺรายนโนติ ๑
 ตตฺตรปี สุทํ ภควา นาทิกะ วิหรนฺโต คิณฺชกาวสเถ เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณํ ธมฺมี กถํ

๑ ม. ปโรปณฺณาส ๑

๒ ม. ย. สาทิกา ๑

๓ ม. ย. สาดิเรกานิ ๑

๔ ม. ตสฺมี เขว กาลิกเต ๑ ย. ... เถ ๑

๕ ม. วิหะสา เหา ๑

๖ ย. ... โยนิโย ๑ อิตโต ปรี อิทิสฺสเมว ๑

ธรรมปริยาย ชื่อธรรมาทาส สำหรับที่จะให้อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนงอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้าดังนี้ ก็ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส นั้น เป็นโณ ดุรอาณนท อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันตตรัสรู้เอง โดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งซึ่งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษ ที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งไปกว่า เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ว่าพระธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันผู้ปฏิบัติพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส อันไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรง เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติชอบ คืออุบรูชสี บรูชบุคคลแปด นี้พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ควรของค่านับ เป็นผู้ควรแก่ทักษิณ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาคบุญของโลกไม่มีนาคบุญอื่นยิ่งกว่า ดังนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศีลอันพระอริยะ ไคร่แล้ว อันไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ด่าง ไม่พร้อย เป็นไทย อันวิญญูชนสรรเสริญแล้ว อันค้นหา และทูลถามแล้ว เป็นไปเพื่อสมาธิ ฯ

ดูกรอาณนท อันนี้แลคือธรรมปริยายชื่อว่าธรรมาทาส สำหรับที่จะให้อริยสาวก ผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนงอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

ได้ชื่อว่า พระผู้มีพระภาคประทับในที่พักซึ่งก่อด้วยอิฐในนาทิกคณานั้น ทรงกระทำมิกคานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

กโรติ อิติ สีสํ อิติ สมาริ อิติ ปญญา สีสปริภาวิโต สมาริ มหปฺพลโ หิติ มหานิสฺโส
 สมาริปริภาวิตา ปญญา มหปฺพลา โหติ มหานิสฺสา ปญญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ
 วิมฺจุจฺติ เสยฺยติทํ กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวาติ ฯ

[๕๐]

อถโโข ภควา นาทิกะ ยถาภิรฺนุตํ วิหริตฺวา อายุสฺมฺนุตํ อานนฺทํ อามนฺเตสฺสิ อายาแมนฺนท
 เยน เวสาลี เตนฺอุปสงฺกมฺมิสฺสสมาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายุสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจุสฺสโสสิ ฯ
 อถโโข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิํ เยน เวสาลี ตทวสฺริ ฯ ตตฺตร สฺทํ ภควา
 เวสาลิยํ วิหริติ อมฺพปาลิวนํ ฯ ตตฺตร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสฺสิ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 วิหเรยฺย สมฺปชาโน อัย เต^๑ อมฺหากํ อนุสาสนี ฯ กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ ฯ อีช
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย กายานุปสฺสี วิหริติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌา-
 โทมนสฺสํ ฯ เวทนาสุ ฯ จิตฺเต ฯ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปสฺสี วิหริติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา
 วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สโต โหติ ฯ กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 สมฺปชาโน โหติ ฯ อีช ภิกฺขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏิกฺกนฺเต สมฺปชานการี โหติ อาโลกิตะ
 วิโลกิตะ สมฺปชานการี โหติ สมฺมิลฺลชีเต ปสาริตะ สมฺปชานการี โหติ สงฺฆาฏิปตฺตจิวรร-
 ณะ สมฺปชานการี โหติ อสิตะ ปีเต ขายิตะ สายิตะ สมฺปชานการี โหติ อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม
 สมฺปชานการี โหติ คเต จิตะ นิสินฺเนน สุตเต ชาคริตะ ภาสิตะ ตฺถนฺทึภาเว สมฺปชานการี
 โหติ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ สมฺปชาโน โหติ ฯ สโต ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิหเรยฺย สมฺปชาโน
 อัย โว อมฺหากํ อนุสาสนีติ ฯ

[๕๑]

อสุสฺสโสสิ โข อมฺพปาลี คณฺิกา ภควา กิร เวสาลี อนุปฺปตฺโต เวสาลิยํ วิหริติ มยฺหํ
 อมฺพวเนติ ฯ อถโโข อมฺพปาลี คณฺิกา ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ
 ยานํ อภิรฺหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานะหิ เวสาลิยา นิยุยาสิ เยน สโก อาราโม เตน
 ปายาสิ ขาวติกา ยานสฺส ภูมि ยานะน คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกา^๒ เยน ภควา
 เตนฺอุปสงฺกมฺมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิราเทตฺวา เอกมฺนุตํ นิสฺสีทิ ฯ เอกมฺนุตํ นิสินฺนํ โข
 อมฺพปาลี คณฺิกํ ภควา ฐมฺมียา กถาย สนฺทสฺสเสสิ สมหาเปสิ สมฺมุเตเชสิ สมฺปหฺสเสสิ ฯ
 อถโโข อมฺพปาลี คณฺิกา ภควตา ฐมฺมียา กถาย สนฺทสฺสสิตา สมหาปีตา สมฺมุเตชิตา สมฺปหฺสสิ-
 ตา ภควนฺตํ เอตทโวจ อธิวาสะตุ เม ภนฺเต ภควา สุวตฺตนาถ ภตฺตํ สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺฆเณนาติ ฯ
 อธิวาสะสิ ภควา ตฺถนฺทึภาเวณ ฯ อถโโข อมฺพปาลี คณฺิกา ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา อุจฺจา-

๑ ม. ย. โว ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๒ ๑ ม. ย. ปตฺติกา ฯ

[๕๐]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในนาทิกคามแล้ว ครัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า
 ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังเมืองเวสาลี ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว
 ลำคืบนั้น พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงเมืองเวสาลีแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับใน
 อัมพลาวัน เขตเมืองเวสาลีนั่น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค ครัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 ภิกษุควรเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่นี้เป็นอนุศาสนีของเราสำหรับเธอ ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างไร
 เล่าภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสติ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็น
 เวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้มีเพียร
 มีสติสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกอย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้มีสติ
 ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้
 เป็นผู้กระทำความรู้ตัวในการก้าว ในการถอย ในการเล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียด
 ออก ในการทรงสังฆาฏิ บาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระ
 ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้ตัวในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง อย่างนี้
 แล ภิกษุจึงจะชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเป็น
 ผู้มีสติสัมปชัญญะอยู่นี้เป็นอนุศาสนีของเรา สำหรับเธอ ฯ

นางอัมพาลีคณิกา

[๕๑]

นางอัมพาลีคณิกา ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมืองเวสาลี ประทับอยู่ ณ อัมพวันของเรา เขตเมือง
 เวสาลี ครั้งนั้น นางอัมพาลีคณิกาสั่งให้จัดยานที่ดีๆ แล้ว ขึ้นยานออกจากเมืองเวสาลีตรงไปยังอารามของตน จนตลอด
 ภูมิประเทศเท่าที่ยานจะไปได้ ลงจากยาน เดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาค
 นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงยังนางอัมพาลีคณิกาผู้นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน
 ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา นางอัมพาลีคณิกา อันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง
 ด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัต
 ของหม่อมฉันในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยคณิภาพ ลำคืบนั้น นางอัมพาลีคณิกาทราบว่ พระผู้มีพระภาค
 ทรงรับแล้ว จึงลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ฯ

ยาสนา ภควนฺตํ อภิวัตเตว ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ

[๕๒]

อสุโสสุ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี ภควา กิร เวสาลี อนุปฺปตฺโต เวสาลิยํ วิหริติ
อมฺพปาลิวนนฺติ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ภทฺธานิ ภทฺธานิ ยานานิ โยชาเปตฺวา ภทฺทํ ภทฺทํ ยานํ
อภฺริหิตฺวา ภทฺเทหิ ภทฺเทหิ ยานเหิ เวสาลิยา นิยฺยีสฺสุ ฯ ตตฺร เอกจฺเจ ลิจฺฉวี นีลา โหนฺติ
นีลฉณฺดา นีลฉตฺตา นีลฉลฺงการา เอกจฺเจ ลิจฺฉวี ปีตา โหนฺติ ปีตฉณฺดา ปีตฉตฺตา
ปีตฉลฺงการา เอกจฺเจ ลิจฺฉวี โลหิตกา^๑ โหนฺติ โลหิตฉณฺดา โลหิตฉตฺตา โลหิตฉลฺงการา
เอกจฺเจ ลิจฺฉวี โอทาตา โหนฺติ โอทาตฉณฺดา โอทาตฉตฺตา โอทาตฉลฺงการา ฯ อถ โข
อมฺพปาลี คณฺิกา ทหรานํ ทหรานํ ลิจฺฉวินํ อกฺเขน อกฺขํ จกฺเคน จกฺกํ ยุกฺเคน ยุกฺกํ^๒
ปฏฺวิฏฺเฐติ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี อมฺพปาลี คณฺิกํ เอตทวโจ กิं เช อมฺพปาลิ ทหรานํ ทหรานํ
ลิจฺฉวินํ อกฺเขน อกฺขํ จกฺเคน จกฺกํ ยุกฺเคน ยุกฺกํ ปฏฺวิฏฺเฐติติ ฯ ตถา हि ปน เม อยฺยปฺตฺตา
ภควา นิมนฺตฺโต สุวตฺตนาถ ฆตฺตํ สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆนฺนาติ ฯ เทหิ เช อมฺพปาลิ เอตํ ฆตฺตํ
สทฺสทสฺเสนนาติ ฯ สเจ हि^๓ เม อยฺยปฺตฺตา เวสาลี สาหารํ ทสฺสธ เอวํปี มหนฺตํ^๔ ฆตฺตํ น
ทสฺสามิติ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี องฺคุลี โปเจสุ^๕ ชิตฺมฺหา วต โภ อมฺพปาลิกาย วณฺจิตฺมฺหา^๖
วต โภ อมฺพปาลิกายาติ^๗ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี เยน อมฺพปาลินํ เตน ปายีสฺสุ ฯ อทฺทสา โข
ภควา เต ลิจฺฉวี ทฺรโต ว อาคจฺฉนฺเต ทิสฺวาน ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เยสํ ภิกฺขเว ภิกฺขุณํ
เทวา ตาวตีสฺสา อทฺธิจฺจุพฺพา โอโลเกถ ภิกฺขเว ลิจฺฉวิปริสํ อวโลเกถ^๘ ภิกฺขเว ลิจฺฉวิปริสํ
อุปสํหเรถ ภิกฺขเว ลิจฺฉวิปริสํ ตาวตีสสทิสฺสนฺติ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ยาวติกา ยานสฺส ภูมิ
ยานนฺ คนฺตฺวา ยานา ปจฺโจโรหิตฺวา ปตฺติกา ว เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมียํ อุปสงฺกมิตฺวา
ภควนฺตํ อภิวัตเตว เอกมฺนฺตํ นิสิตฺยีสฺสุ ฯ เอกมฺนฺตํ นิสินฺเน โข เต ลิจฺฉวี ภควา ฐมฺมียา
กถาย สนฺทสฺเสสิ สმაทเปสิ สมฺมุเตเชสิ สมฺปหํเสสิ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ภควตา ฐมฺมียา
กถาย สนฺทสฺสิตา สმაทปีตา สมฺมุเตชิตา สมฺปหंसิตา ภควนฺตํ เอตทวโจ อธิวเสตุ โน
ภนฺเต ภควา สุวตฺตนาถ ฆตฺตํ สทฺธิ ภิกฺขุสงฺฆนฺนาติ^๙ ฯ อธิวสิตํ^{๑๐} โข เม ลิจฺฉวี สุวตฺตนาถ
อมฺพปาลิคณฺิกาย ฆตฺตนฺตํ^{๑๑} ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี องฺคุลี โปเจสุ ชิตฺมฺหา วต โภ อมฺพปาลิ-

๑ โลหิตา ... โลหิตฉลฺงการา

๒ ยฺโรปียวินยโปตฺถเกยว อีสาย อีสํ จกฺเคน จกฺกํ ยุกฺเคน ยุกฺกํ อกฺเขน อกฺขนฺติ ปาลิกฺกโม ทิสฺสติ ฯ

๓ ม. ย. ปี ฯ

๔ ม. เอวมฺหํ ตํ

๕ ม. องฺคุลี โผฏฺฐํ ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๖ ส. ย. ปราชิตฺมฺหา

๗ ม. อมฺพกายาติ ฯ

๘ ม. อปโลเกถ ฯ

๙ ม. อถ โข ภควา เต ลิจฺฉวี เอตทวโจ ฯ

๑๐ ส. ม. ย. อธิวตฺตํ ฯ

๑๑ ยฺโรปียวินยโปตฺถเก ปน อธิวตฺตโมหิ ลิจฺฉวี สุวตฺตนาถ คณฺิกาย ฆตฺตนฺตํ ปาลิกฺกโม ทิสฺสติ ฯ

[๕๒]

พวกเจ้าลิจฉวี เมืองเวสาลี ได้ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมืองเวสาลี ประทับอยู่ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลี ครั้งนั้น พวกเจ้าลิจฉวีรับสั่งให้จัดยานที่ดีๆ แล้ว เสด็จขึ้นยานออกจากเมืองเวสาลีไปแล้ว ในพวกเจ้าลิจฉวีนั้น บางพวกเขียวล้วน คือมีวรรณะเขียว มีผ้าเขียว มีเครื่องประดับเขียว บางพวกเหลืองล้วน คือ มีวรรณะเหลือง มีผ้าเหลือง มีเครื่องประดับเหลือง บางพวกแดงล้วน คือ มีวรรณะแดง มีผ้าแดง มีเครื่องประดับแดง บางพวกขาวล้วน คือ มีวรรณะขาว มีผ้าขาว มีเครื่องประดับขาว ครั้งนั้น นางอัมพปาลีคณิกา ให้เพลาธกระทบ เพลาธ ล้อรถกระทบล้อรถ แอกระทบแอกระทบของพวกเจ้าลิจฉวีหนุ่มๆ พวกเจ้าลิจฉวีได้พูดกะนางอัมพปาลีคณิกาว่า เน่นางอัมพปาลี เหตุไร ท่านจึงให้เพลาธกระทบ เพลาธ ล้อรถกระทบล้อรถ แอกระทบแอกระทบของพวกเจ้าลิจฉวีหนุ่มๆ ๑

อ. ข้าแต่ลูกเจ้า จริ่งอย่างนั้น หม่อมฉันทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ให้ทรงรับภัตในวันพรุ่งนี้ ๑

ล. เน่นางอัมพปาลี เจ้าจึงให้ภัตนี้โดยราคาแสนหนึ่งเถิด ๑

ข้าแต่ลูกเจ้า ก็พวกท่านจักให้เมืองเวสาลีพร้อมทั้งชนบทแก่หม่อมฉัน แม้อย่างนั้น หม่อมฉันก็จักไม่ให้ภัตอันใหญ่ได้ ๑

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวีปรบนิ้วมือว่า ดูกรท่านทั้งหลาย นางอัมพปาลีชนะพวกเราแล้วหนอ พวกเราถูกนางอัมพปาลี ลวงแล้วหนอ จึงพวกเจ้าลิจฉวีได้ไปยังอัมพปาลีวันแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นพวกเจ้าลิจฉวีมาแต่ไกล ครั้นแล้ว จึงรับสั่งกะพวกภิกษุว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกภิกษุที่ยังไม่เคยเห็นพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ จงดูพวกเจ้าลิจฉวี จงจ้องดู หมู่เจ้าลิจฉวี จงนำเข้าไปเปรียบหมู่เจ้าลิจฉวีให้เหมือนกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๑

ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวีไปด้วยยานจนสุดภูมิประเทศที่ยานจะไปได้ ลงจากยาน เดินเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคจนถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วจึงถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั้น ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อพวกเจ้าลิจฉวีนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงยังพวกเจ้าลิจฉวีเหล่านั้น ให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา ครั้งนั้นแล พวกเจ้าลิจฉวีอันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จงทรงรับภัตของพวกข้าพระองค์ในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพวกเจ้าลิจฉวี เราได้รับภัตของนางอัมพปาลีคณิกาไว้ในวันพรุ่งนี้เสียแล้ว ลำดับนั้น พวกเจ้าลิจฉวีปรบนิ้วมือว่า นางอัมพปาลีคณิกาชนะพวกเราแล้วหนอ พวกเราถูกนางอัมพปาลีคณิกาลวงแล้วหนอ พวกเจ้าลิจฉวีขึ้นชมยินดีภายิตของพระผู้มีพระภาค แล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคกระทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ๑

ครั้งนั้น นางอัมพปาลีคณิกา ให้เตรียมของเคี้ยวของจันอันประณีต ในอารามของตนคั้นยังรุ่ง เสร็จแล้วสั่งให้ กราบทูลภักตลแก่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตดาหารสำเร็จแล้ว ๑ ลำดับนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เสด็จไปยังที่พักชั่วคราวของนางอัมพปาลีคณิกา ประทับนั่งบนอาสนะ ที่เขาจัดถวาย นางอัมพปาลีคณิกา อังคาสภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขให้อ้อนมโหฬารด้วยของเคี้ยวของจันอันประณีตด้วยมือของตน ครั้นพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จ วางพระหัตถ์จากบาตรแล้ว นางอัมพปาลีคณิกาก็อาสนะ ต่ำนั่งเฝ้าอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอมอบอารามนี้แด่ ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระผู้มีพระภาคทรงรับอารามแล้ว ทรงยังนางอัมพปาลีคณิกาให้เห็นแจ้ง ให้สมทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา เสด็จลุกจากอาสนะหลีกไปแล้ว ๑

ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่ พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาริอัน ศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิ อบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ๑

กาย วณฺณจิตฺตมหา วต โภ อมฺพปาลิกายาติ ฯ อถ โข เต ลิจฺฉวี ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา
 อนุโมทิตฺวา อญฺญาสาสนา ภควนฺตํ อภิวาทิตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกมียํ ๑ อถ โข อมฺพปาลี
 คณิกา ตสฺสา รตฺติยา อจฺจุเณ สเก อารามे ปณฺธิํ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏฺิยาทาเปตฺวา ภควโต
 กาลิ อารโจาเปสิ กาลิ ภนฺเต นิฏฺฐิตํ ภตฺตุนฺติ ฯ อถ โข ภควา ปุพฺพพณฺณสมมยํ นินฺวาเสตฺวา
 ปตฺตจิวโร อาทาย สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺฆเณ เยน อมฺพปาลิกณิกาย ปริเวสนํ^๑ เตนฺอุปสงฺกมฺมิ อุปสง-
 กมิตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน นิสิตฺติ ฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา พุทฺธปฺปมฺขํ ภิกฺขุสงฺฆํ ปณฺธิเตน
 ขาทนียเณ โภชนียเณ สหตฺถา สนฺตปฺเปสิ สมฺปวาเรสิ ฯ อถ โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ
 ภุตฺตาวิ โอนิตปตฺตปาณิํ อณฺณตฺโร นิจํ อาสนํ กเหตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺติ ฯ เอกมฺนตํ นิสินฺนา
 โข อมฺพปาลี คณิกา ภควนฺตํ เอตทโวจ อิมํ ภนฺเต อารามํ พุทฺธปฺปมฺขสฺส ภิกฺขุสงฺฆมฺสฺส
 ทมฺมิตฺติ ฯ ปฏฺิยฺกฺกเหสิ ภควา อารามํ ฯ อถ โข ภควา อมฺพปาลี คณิกํ ฐมฺมมฺิยา กถาย สนฺทสฺ-
 เสตฺวา สมาทเปตฺวา สมฺมตฺเตเชตฺวา สมฺปหํเสตฺวา อญฺญาสาสนา ปกฺกามิ ฯ ตตฺร^๒ สฺสํ ภควา
 เวสาลียํ วิหรนฺโต อมฺพปาลิวนเณ เอตเทว พหุลํ ภิกฺขุณํ ฐมฺมมฺิ กถํ กโรติ อิติ สิลํ อิติ สมาธิ
 อิติ ปณฺญา สิลปริภาวิโต สมาธิ มหปฺพลโหติ โหติ มหानิสฺสโส สมาธิปริภาวิตา ปณฺญา
 มหปฺพลา โหติ มหानิสฺสา ปณฺญาปริภาวิตํ จิตฺตํ สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺจุจฺติ เสยฺยถิํ
 กามาสวา ภวาสวา อวิชฺชาสวาติ ฯ

[๕๓]

อถ โข ภควา อมฺพปาลิวนเณ ยถาภิรณฺตํ วิหริตฺวา อายุสฺมณฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
 อายาฆานนฺท เยน เวฬุคามโก^๓ เตนฺอุปสงฺกมฺมิตฺตมาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายุสฺมา อานนฺโท
 ภควโต ปจฺจุสฺสโสติ ฯ อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิํ เยน เวฬุคามโก ตทวสฺริ ฯ
 ตตฺร สฺสํ ภควา เวฬุคามเก วิหริติ ฯ ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เอถ ตฺวเมห ภิกฺขเว
 สมฺนฺตา เวสาลี ยถามิตฺตํ^๔ ยถาสนฺทิกฺขํ ยถาสมฺมตฺตํ วสฺสํ อุปกจฺจณ อหํ ปน อิเชว^๕
 เวฬุคามเก วสฺสํ อุปกจฺจามิตฺติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข เต ภิกฺขุ ภควโต ปฏฺิสตฺตุนฺติว สมฺนฺตา
 เวสาลี ยถามิตฺตํ ยถาสนฺทิกฺขํ ยถาสมฺมตฺตํ วสฺสํ อุปกจฺจณ^๖ ฯ ภควา ปน ตตฺถเว
 เวฬุคามเก วสฺสํ อุปกจฺจํ ฯ อถ โข ภควโต วสฺสูปกตตฺส ขโร อาพาโธ อุปฺปชฺชิ พาวุหา
 เวทนา วตฺตุนฺติ มรณฺนฺติกา ฯ ตตฺร^๗ สฺสํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวาสติ^๘ อวิหณฺณมาโน
 ฯ อถ โข ภควโต เอตทโหสิ น โข เม ตํ ปฏฺิริปฺปํ โยหํ อนามนฺเตตฺวา อุปญฺญาเก

๑ ย. ปริเวสนา ฯ

๒ ม. ย. ตตฺรปิ ฯ

๓ ย. เวฬุคามโก ฯ

๔ ส. ยถาจิตฺตํ ฯ

๕ ม. ย. อุปปตฺติ ฯ

๖ ม. อุปกจฺจิสฺสุ ฯ

๗ ย. ตา ฯ

๘ ย. อธิวาสติ ฯ

ทรงเข้าจำพรรษาในเวฬุคาม

[๕๓]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในอัมพปาลีวันแล้ว ครัสตเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังบ้านเวฬุคาม ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคพร้อมภิกษุสงฆ์ หมูใหญ่เสด็จถึงบ้านเวฬุคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จประทับอยู่ในบ้านเวฬุคามนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า มาเถิดภิกษุทั้งหลาย พวกเธอ จงจำพรรษา รอบเมืองเวสาลี ตามที่เป็นมิตรกัน ตามที่เคยเห็นกัน ตามที่เคยคบกันเถิด ส่วนเราจะจำพรรษาในบ้านเวฬุคามนี้แหละ พวกภิกษุทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จำพรรษารอบเมืองเวสาลีตามที่เป็นมิตรกัน ตามที่เคยเห็นกัน ตามที่เคยคบกัน ส่วนพระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาในบ้านเวฬุคามนั้นแหละ ครั้งนั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาแล้ว ทรงประจวบอย่างหนัก เกิดเวทนาอย่างร้ายแรง ถึงใกล้จะปรินิพพาน ได้ยินว่า ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ออกคั่น ไม่พรั่นพริ้ง ทรงพระดำริว่า การที่เราจะไม่บอกภิกษุผู้ปฏิบัติภาวนา ไม่อภิสภาภิกษุสงฆ์ปรินิพพานเสีย นั้น ไม่สมควรแก่เราเลย ถ้ากระไร เราพึงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนี้ ดำรงชีวิตสังขารอยู่เถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนั้น ทรงดำรงชีวิตสังขารอยู่แล้ว อาพาธของพระองค์สงบไปแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงหายประชวร คือหายจากความเป็นคนไข้ไม่นาน เสด็จออกจากวิหารไปประทับนั่งบนอาสนะที่ภิกษุจัดถวายไว้ที่เงาวิหาร ฯ ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคม พระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นความอดทนของพระผู้มีพระภาคแล้ว ก็แต่ว่า เพราะการประชวรของพระผู้มีพระภาค ภายของข้าพระองค์ ประหนึ่งจะงอมระงมไป แม้ทิศทั้งหลายก็ไม่ปรากฏแก่ข้าพระองค์ แม้ธรรมทั้งหลายก็ไม่แจ่มแจ้งแก่ข้าพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็แต่ว่าข้าพระองค์มามีความเบาใจอยู่หน้อยหนึ่งว่า พระผู้มีพระภาคจักยังไม่เสด็จปรินิพพาน จนกว่าจะได้ทรงปรารภ

มหาปริณิพพานะ ความกณฺห์ สมตฺตํ ฯ

๕ ม. เวชมิศสเกน ฯ ย. เวณ ... ฯ อิโธ ปรี อีทิสเมว ฯ

ภิกษุสงฆ์ แล้วตรัสพระพุทธพจน์ อย่างใดอย่างหนึ่ง ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ภิกษุสงฆ์ยังจะหวังอะไรในเราเล่า ธรรมอันเราได้แสดงแล้ว กระทำไม่ให้มีในมือนอกกำมืออาจารย์ ในธรรมทั้งหลาย มิได้มีแก่ตถาคต ผู้ใด จะพึงคิดอย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์จะเชิดชูเราดังนี้ ผู้นั้นจะพึงปรารถนาภิกษุสงฆ์แล้วกล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่ ดูกรอานนท์ ตถาคตมิได้มีความดำริ อย่างนี้ว่า เราจักบริหารภิกษุสงฆ์ หรือว่าภิกษุสงฆ์จักเชิดชูเรา ตถาคตจักปรารถนาภิกษุสงฆ์แล้ว กล่าวคำอย่างใดอย่างหนึ่งในคราวหนึ่ง ดูกรอานนท์ บัดนี้ เราแก่เฒ่าเป็นผู้ใหญ่ล่วงกาล ผ่านวัยมาโดยลำดับแล้ว วัยของเราเป็นมาถึง ๘๐ ปีแล้ว เกวียนเกายังจะใช้ไปได้ เพราะ การซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ แม้ฉันทิ ภายของตถาคต ฉันทินั้นเหมือนกัน ยังเป็นไปได้ ก็คล้ายกับเกวียนเกาที่ซ่อมแซมด้วยไม้ไผ่ ฯ

ดูกรอานนท์ สมัยใด ตถาคตเข้าถึงเจโตสมาธิ อันไม่มีนิมิต เพราะไม่ทำไว้ในใจซึ่งนิมิต ทั้งปวง เพราะดับเวทนาบางเหล่าแล้วอยู่ สมัยนั้น ภายของตถาคตย่อมผาสุก เพราะฉะนั้น พวกเธอจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจะมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่เถิด ฯ

ดูกรอานนท์ อย่างไรเล่า ภิกษุจึงจะชื่อว่า มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือจะมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ เป็นผู้มิเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชณาและโทมนัส ในโลกอย่างนี้แล อานนท์ ภิกษุจึงจะชื่อว่า มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ดูกรอานนท์ ผู้ใดผู้หนึ่งในบัดนี้ก็ดี โดยที่เราล่วงไปแล้วก็ดี จักเป็นผู้มีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง คือ มีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง มิใช่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งอยู่ ภิกษุของเราที่เป็นผู้ใคร่ต่อการศึกษา จักปรากฏอยู่ในความเป็นยอดเยี่ยม ฯ

จบคามกัณฑ์ในมหาปริณิพพานสูตร ฯ

จบภาณวารที่สอง ฯ

ทุติยภาณวาริ ๑

[๕๔]

อลโห ภควา ปุพฺพพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย เวสาลี ปิณฺฑาทาย ปาวีสี
 เวสาลิยํ ปิณฺฑาทาย จริตฺวา ปจฺจมาภตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกุกนฺโต อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
 คณฺหาหิ อานนฺท นิสิตฺถนํ เยน ปาวาลิ* เจตียํ เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ ทิวาวิหารายาติ ๑ เอวํ
 ฆนฺเตติ โห อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏิสฺสณฺณิตฺวา นิสิตฺถนํ อาทาย ภควนฺตํ ปิณฺฑิจิตฺโต
 ปิณฺฑิจิตฺโต อนุพฺนุริ ๑ อลโห ภควา เยน ปาวาลิ เจตียํ เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา ปณฺณตฺเต
 อาสเน นิสิตฺถิ ๑ อายสฺมาปิ โห อานนฺโท ภควนฺตํ อภิเวทตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺถิ ๑ เอกมฺนตํ
 นิสินฺนํ โห อายสฺมนตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ รมณฺียา อานนฺท เวสาลี รมณฺียํ อุเทณํ
 เจตียํ รมณฺียํ โคตมกํ เจตียํ รมณฺียํ สตุตฺตมพฺ*๒ เจตียํ รมณฺียํ พหุปฺตํ เจตียํ รมณฺียํ
 สารนฺททํ เจตียํ รมณฺียํ ปาวาลิ เจตียํ ยสฺส กสฺสจฺจิ อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา
 พหุลิคฺคา ยานิกฺคา วตฺตูกฺคา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา โส อากฺขมาโน อานนฺท กปฺปํ
 วา ติฏฺฐเยยฺย กปฺปาวเสสํ วา ตถาคคฺคสฺส โห อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลิคฺคา
 ยานิกฺคา วตฺตูกฺคา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา โส อากฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ
 วา ติฏฺฐเยยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ ๑ เอวํปิ โห อายสฺมา อานนฺโท ภควตา โอฬาริเก นิमितฺเต
 กยิรมาเน โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิขณฺณิตฺตํ น ภควนฺตํ ยาจิ ติฏฺฐตฺตํ ฆนฺเต
 ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตฺตํ สุกโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย
 สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ ยถา ตํ มาเรณ ปริยฺยญฺจิตฺตจิตฺโต ๑ ทุติยมฺปิ โห ภควา ๔เปฯ ตติยมฺปิ
 โห ภควา อายสฺมนตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ รมณฺียา อานนฺท เวสาลี รมณฺียํ อุเทณํ เจตียํ
 รมณฺียํ โคตมกํ เจตียํ รมณฺียํ สตุตฺตมพฺ เจตียํ รมณฺียํ พหุปฺตํ เจตียํ รมณฺียํ สารนฺททํ
 เจตียํ รมณฺียํ ปาวาลิ เจตียํ ยสฺส กสฺสจฺจิ อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลิคฺคา
 ยานิกฺคา วตฺตูกฺคา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา โส อากฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเยยฺย
 กปฺปาวเสสํ วา ตถาคคฺคสฺส โห อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลิคฺคา ยานิกฺคา
 วตฺตูกฺคา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุตฺตมารทฺธา โส อากฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ กยิรมาเน
 โอฬาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิขณฺณิตฺตํ น ภควนฺตํ ยาจิ ติฏฺฐตฺตํ ฆนฺเต ภควา กปฺปํ
 ติฏฺฐตฺตํ สุกโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย
 เทวมนุสฺसानนฺติ ยถา ตํ มาเรณ ปริยฺยญฺจิตฺตจิตฺโต ๑ อลโห ภควา อายสฺมนตํ อานนฺทํ
 อามนฺเตสิ คจฺจ ตวํ อานนฺท ยสฺสทานิ กาลํ มณฺณสิตฺติ ๑ เอวํ ฆนฺเตติ โห อายสฺมา อานนฺโท
 ภควโต ปฏิสฺสณฺณิตฺวา อุฏฺฐายาสนา ภควนฺตํ อภิเวทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา อวิหฺวเร อณฺเฏตรสฺมि
 รุกฺขมูเล นิสิตฺถิ ๑

๑ ม. ย. จาปาลิ ๑ อโธ ปริ อธิสเมว ๑

๒ ย. สตุตฺตมพฺ ๑ อโธ ปริ อธิสเมว ๑

ว่าด้วยนิमितโอสถ

[๕๔]

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังเมืองเวสาลี ครั้นเสด็จเที่ยวบิณฑบาตแล้ว เวลาปัจฉิมเสด็จกลับจากบิณฑบาตแล้ว ครัสตเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงถือเอาผ้าสีทณะไป เราจักเข้าไปยังป่าवालเจดีย์ เพื่อพักผ่อนตอนกลางวัน

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ถือเอาผ้าสีทณะตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปทางเบื้องพระปฤษฎางค์ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังป่าवालเจดีย์ ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว ประทับนั่ง บนอาสนะที่ท่านพระอานนท์ปูลาดถวาย ฝ่ายท่านพระอานนท์ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคได้รับสั่ง กะท่านว่า

ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลี นารีนรมย์ อุเทนเจดีย์ โคตมเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ พหุบุตตเจดีย์ สารันทเจดีย์ ปาวาลเจดีย์ ต่างนารีนรมย์ อธิธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นอุทยาน กระทำให้เป็นจุฬพิน ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปราภคิแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อธิธิบาททั้ง ๔ ตถาคต เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นอุทยาน กระทำให้เป็นจุฬพิน ให้ตั้งมั่นแล้ว สังสมแล้ว ปราภคิแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป

แม้เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงกระทำนิมิตอันหยาบ โอสถอันหยาบอย่างนี้ ท่านพระอานนท์ ก็มีอาสรัทัน จึงมิได้ทูลวิงวอนพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายดังนี้ เพราะถูกมารเข้าคลใจแล้ว แม้ครั้งที่ ๒ พระผู้มีพระภาค ก็รับสั่งกะท่านพระอานนท์ ฯลฯ แม้ครั้งที่ ๓ พระผู้มีพระภาคก็รับสั่งกะท่านพระอานนท์ ฯลฯ ท่านพระอานนท์ก็มีอาสรัทัน เพราะถูกมารเข้าคลใจแล้ว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า เธอจงไปเถิด อานนท์ เธอรู้กาลอันควรในบัดนี้ ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลุกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ แล้วไปนั่ง ณ โคนไม้แห่งหนึ่งในที่ไม่ไกล ฯ

[illegible]

มารกราบทูลให้ปรินิพพาน

[๔๕]

ครั้งนั้น มารผู้มีบาป เมื่อท่านพระอานนท์หลับไปแล้วไม่นาน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง มารผู้มีบาปยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุตตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระวาจาว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เลียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่แก้อกฐา ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว ยังบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขีประับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุ ผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เลียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แก้อกฐา เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขีประับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุตต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระวาจาว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้สาวกของเรา จักยังไม่เลียบแหลม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ ภิกษุผู้สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เลียบแหลมแล้ว แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขีประับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุตต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระวาจาว่า ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เลียบแหลม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสกผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เลียบแหลมแล้ว แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขีประับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุตต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระวาจาว่า ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เลียบแหลม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ อุบาสกผู้เป็นสาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้เลียบแหลมแล้ว ได้รับแนะนำแล้ว แก้อกฐา เป็นพหูสูต ทรงธรรม ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้ว บอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายได้ แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ข่มขีประับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสธรรมได้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุตต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาค ได้ตรัสพระวาจาว่า ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้ จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่ง พวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว เพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของพระผู้มีพระภาคนี้สมบูรณ์แล้ว กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่ง พวกเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุตต จงปรินิพพาน ในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ เมื่อมารกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตก็จักปรินิพพาน ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะทรงปลงอายุสังขาร ณ ปาวาลเจดีย์

และเมื่อพระผู้มีพระภาคทรงปลงอายุสังขารแล้ว ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ และขนพองสยองเกล้า น่าฟังกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว ทรงปลงพระอุทานนี้ในเวลานั้นว่า

ปริณิพพานกาลอทานิ ภนฺเต ภควโต ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา น ตาวาหิ
 ปาปิม ปริณิพพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสิกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา
 พหุสฺสฺสา ฐมฺมธรา ฐมฺมานุฐมฺมปฏิปนฺนา สามิจิปปิปปนฺนา อนุฐมฺมจารินีโย สกํ อจาริยํ
 อุกฺกเหตุวา อัจฺฉิขฺสนฺติ เทสฺสฺสนฺติ ปณฺณเปสฺสนฺติ ปฏฺฐเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิกฺขิสฺสนฺติ
 อุตฺตานิกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหฐมฺเมน สุนิคุคฺคหิตํ นิคฺคเหตุวา สปปาฏิหาริยํ ฐมฺมํ
 เทสฺสฺสนฺตฺติ เอตฺรหิ โข ปน ภนฺเต อุปาสิกา ภควโต สาวิกา วิยตฺตา วินีตา วิสารทา
 พหุสฺสฺสา ฐมฺมธรา ฐมฺมานุฐมฺมปฏิปนฺนา สามิจิปปิปปนฺนา อนุฐมฺมจารินีโย สกํ อจาริยํ
 อุกฺกเหตุวา อัจฺฉิขฺนฺติ เทสฺสนฺติ ปณฺณเปนฺติ ปฏฺฐเปนฺติ วิวรนฺติ วิกฺชนฺติ อุตฺตานิกริสนฺติ
 อุปฺปนฺนํ ปรปฺปวาทํ สหฐมฺเมน สุนิคุคฺคหิตํ นิคฺคเหตุวา สปปาฏิหาริยํ ฐมฺมํ เทสฺสนฺติ
 ปริณิพฺพาทฺถานิ ภนฺเต ภควา ปริณิพฺพาทฺ สุกโต ปริณิพฺพพานกาลอทานิ ภนฺเต ภควโต
 ภาสิตา โข ปเนสา ภนฺเต ภควตา วาจา น ตาวาหิ ปาปิม ปริณิพพายิสฺสามิ ยาว เม อิํ
 พุรฺหมจฺริยํ น อิํทฺธญฺเจว ภวิสฺสตี ฝิตฺตญฺจ วิตฺถาริํ พุชฺชนํ ปุณฺณํ ยาว เทวมนุสฺสฺสฺสฺส
 สุปฺปกาสิตฺตํ เอตฺรหิ โข ปน ภนฺเต ภควโต อิํ พุรฺหมจฺริยํ อิํทฺธญฺเจว ฝิตฺตญฺจ วิตฺถาริํ
 พุชฺชนํ ปุณฺณํ ยาว เทวมนุสฺสฺสฺสฺส สุปฺปกาสิตํ ปริณิพฺพาทฺถานิ ภนฺเต ภควา ปริณิพฺพาทฺ
 สุกโต ปริณิพฺพพานกาลอทานิ ภนฺเต ภควโตติ ฯ เอวํ วุตฺเต ภควา มาริ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ
 อปฺโปสฺสฺสโก ติวํ ปาปิม โหหิ น จิรํ ตถาคตฺตสฺส ปริณิพฺพานํ ภวิสฺสตี อิตฺโต ตินฺนํ
 มาसानํ อจฺจุเยน ตถาคโต ปริณิพฺพายิสฺสตีติ ฯ อถ โข ภควา ปาวาลเจติเย สโต สมฺปชาโน
 อายุสฺสงฺขาริ ออสฺสฺสฺสฺสฺส ๑ ออสฺสฺสฺสฺส จ ภควตา^๒ อายุสฺสงฺขารเ มหา ภูมิจาโล อโหสิ กิสนโก
 โลมหํโส^๓ เทวทฺทญฺทโย จ ฝลีสฺส ๑ อถ โข ภควา เอตมตฺถํ วิทิตฺวา ตายิ เวลายิ อิมํ อุทานํ
 อุทานํ

[๕๖]

ตุลฺมตุลฺลญฺจ สมฺภวํ ภวสฺสงฺขารมวสฺสฺสฺส มฺนิ อชฺชตฺตรโต สมหิโต อภินฺทิ^๔
 กวจมิวตฺตสมฺภวานฺติ ฯ

[๕๗]

อถ โข อายุสฺสมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ อจฺจุริยํ วต โภ อพฺภูตํ วต โภ มหา

๑ ม. ย. ออสฺสฺส ๑

๒ ย. ภควโต ๑

๓ ม. สโลมหํโส ๑

๔ ย. อภิน ๑

[๘๖]

มุณีปลงเสียได้แล้วซึ่งกรรมที่ชั่งได้และกรรมที่ชั่งไม่ได้ อันเป็นเหตุสมภพ เป็นเครื่อง
ปรุงแต่งภพ และได้ยินดีในภายใน มีจิตตั้งมั่น ทำลายกิเลสที่เกิดในตนเสีย เหมือนนักรบทำลาย
เกราะฉะนั้น ฯ

เหตุที่ทำให้เกิดแผ่นดินไหวอย่างรุนแรง ๘ ประการ

[๘๗]

ครั้งนั้น พระอานนท์ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น้าอัสวรยฺหังจริงหนอ เหตุไม่เคยมีมาขึ้น แผ่นดินไหวใหญ่นี้ไหวได้ แผ่นดิน
ไหวใหญ่นี้ไหวได้จริงๆ ความขนพองสยองเกล้าน่าฟังกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่น อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย
สำหรับให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค

วตัย ภูมิจาโล สุมหา วตัย ภูมิจาโล ภีสนโก โลมหัสโส^๑ เทวทฺทญฺญโย^๒ จ ผลิตฺส โก นุ
โย เหตุ โก ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ อถโย อายสฺมา อานนฺโท เยน
ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทฺเตว เอกมนฺตํ นิสฺสีติ ฯ เอกมนฺตํ นิสฺสินโน
โย อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภูตํ ภนฺเต มหา วตัย ภนฺเต
ภูมิจาโล สุมหา วตัย ภนฺเต ภูมิจาโล ภีสนโก โลมหัสโส เทวทฺทญฺญโย จ ผลิตฺส โก นุ โย
ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ

[๕๘]

อฏฺฐ โข อิมํ อานนฺท เหตุ อฏฺฐ ปจฺจยา มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ กตเม
อฏฺฐ ฯ อัย อานนฺท มหาปจฺวี อุตฺเท ปติฏฺฐิตา อุตฺถํ วาเต ปติฏฺฐิตํ วาโต อากาเสฏฺฐโ
โหติ โส โข อานนฺท สมโย ยํ มหาวตา วายนฺติ มหาวตา วายนฺตา อุตฺถํ กมฺเปนฺติ
อุตฺถํ กมฺปิตํ ปจฺวี กมฺเปติ อัย ปจฺโหม เหตุ ปจฺโหม ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ
ปฺน จปฺริ อานนฺท สมโณ วา โหติ พุราหุมนฺ วา อิทฺธิมา เจโตวสีปฺปตฺโต เทโว วา
มหิทฺธิโก มหานุภาโว ตสฺส^๓ ปรีตฺตา ปจฺวิสณฺณา ภาวิตา โหติ อปฺปมาณา อาโปสณฺณา
โส อิมํ ปจฺวี กมฺเปติ สงฺกมฺเปติ สมฺปกมฺเปติ สมฺปเวเรติ อัย ทฺติโย เหตุ ทฺติโย ปจฺจโย
มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ ปฺน จปฺริ อานนฺท ยทา โพธิสฺสโต ตฺสิตา กายา จิตฺวา
สโต สมฺปชาโน มาตุ กุจฺฉี โอกกมฺติ ตทายํ ปจฺวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเรติ
อัย ตฺติโย เหตุ ตฺติโย ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ ปฺน จปฺริ อานนฺท ยทา
โพธิสฺสโต สโต สมฺปชาโน มาตุ กุจฺฉิมฺหา นิภฺขมฺติ ตทายํ ปจฺวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ
สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเรติ อัย จตฺตโต เหตุ จตฺตโต ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ
ปฺน จปฺริ อานนฺท ยทา ตถาคโต อนฺตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺชติ ตทายํ ปจฺวี
กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเรติ อัย ปณฺจโม เหตุ ปณฺจโม ปจฺจโย มหโต
ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ ปฺน จปฺริ อานนฺท ยทา ตถาคโต อนฺตฺตรํ ฐมฺมจกฺกํ ปวตฺเตสิ^๔
ตทายํ ปจฺวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเรติ อัย ฉฏฺฐโ เหตุ ฉฏฺฐโ ปจฺจโย
มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ ปฺน จปฺริ อานนฺท ยทา ตถาคโต สโต สมฺปชาโน
อายุสฺสงฺขารํ โอสฺสขฺขติ ตทายํ ปจฺวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ สมฺปเวเรติ อัย สตฺตโม
เหตุ สตฺตโม ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ ปฺน จปฺริ อานนฺท ยทา ตถาคโต
อนฺปาทิสฺสาย นิพฺพานธาตฺยา ปรีนิพฺพายติ ตทายํ ปจฺวี กมฺปติ สงฺกมฺปติ สมฺปกมฺปติ
สมฺปเวเรติ อัย อฏฺฐโม เหตุ อฏฺฐโม ปจฺจโย มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ อิมํ โข
อานนฺท อฏฺฐ เหตุ อฏฺฐ ปจฺจยา มหโต ภูมิจาตฺส ปาตุภาวยาติ ฯ

๑ ม. ย. สโลมหัสโส ฯ อิโต ปรี อิทฺธิสเมว ฯ

๒ ม. ย. เทวทฺทญฺญโย ฯ อิโต ปรี อิทฺธิสเมว ฯ

๓ ส. ย. ยสฺส ฯ

๔ ม. ย. ปวตฺเตติ ฯ

แล้ว นัง ฌ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสจรรยฺเหตุมิเคยมีมาขึ้น แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้ แผ่นดินใหญ่นี้ไหวได้จริงๆ ความขณพองสของเกล้าน้ำฟุ้งกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือลั่นอะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย สำหรับให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

[๕๘]

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรพระอานนท์ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการเหล่านี้แล เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ๘ ประการเป็นไฉน ฯ

ดูกรอานนท์ มหาปฐพีนี้ตั้งอยู่บนน้ำ น้ำตั้งอยู่บนลม ลมตั้งอยู่บนอากาศ สมัยที่ลมใหญ่พัดเมื่อลมใหญ่พัดอยู่ย่อมยังน้ำให้ไหว น้ำไหวแล้ว ย่อมยังแผ่นดินให้ไหว อันนี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัยข้อที่หนึ่ง เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง สมณะหรือพราหมณ์ผู้มีฤทธิ์ ถึงความเป็นผู้ชำนาญในทางจิต หรือว่าเทวดาผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เขาเจริญปฐวีสัตตยญาเพียงเล็กน้อย เจริญอาโปสัตตยญาอย่างแรงกล้า เขาย่อมยังแผ่นดินนี้ให้สะเทือนสะท้านหวั่นไหวได้ อันนี้เป็นปัจจัยข้อที่สอง เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระโพธิสัตว์จุติจากชั้นดุสิต มีสติสัมปชัญญะ ลงสู่พระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่สาม เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระโพธิสัตว์มีสติสัมปชัญญะ ประสูติจากพระครรภ์พระมารดา เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่สี่ เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่ห้า เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตให้อนุตรธรรมจักรเป็นไป เมื่อนั้นแผ่นดินนี้ ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่หก เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงปลงอายุสังขาร เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยข้อที่เจ็ด เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

อีกประการหนึ่ง เมื่อใด พระตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ เมื่อนั้น แผ่นดินนี้ย่อมสะเทือนสะท้านหวั่นไหว อันนี้เป็นเหตุ เป็นปัจจัยข้อที่แปด เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ ฯ

[๔๕]

อภูจ โข อีมา อานนท ปริสา ฯ กตมา อภูจ ฯ ขตุติยปริสา พุราหุณปริสา
 คหปติปริสา สมณปริสา จาคุมมหาราชิกปริสา ดาวตีสปริสา มารปริสา พุรหุณปริสา ฯ
 อภิขานามิ โข ปนาหิ อานนท อนนสดี ขตุติยปริสั อุปสงกมิตฺวา^๑ ฯ ตตฺรปี มยา
 สนนินฺนํปฺพุพฺพญจ สลฺลปิตฺพุพฺพญจ สากจฺฉา จ สฺมาปชฺชิตฺพุพฺพา ฯ ตตฺถ ยาทิสโก เตสั
 วนฺโณ โหติ ตาทิสโก มยฺหิ วนฺโณ โหติ ยาทิสโก เตสั สโร โหติ ตาทิสโก มยฺหิ สโร
 โหติ ฯ ฐมฺมียา จ กถาย สนนฺตฺสเสมิ สฺมาทเปมิ สฺมุตฺเตเชมิ สฺมปฺหิเสมิ ภาสฺमानญจ มํ
 น ชานนฺติ โก นฺุ โข อัย ภาสติ เทโว วา มนฺุสฺสโร วาติ ฯ ฐมฺมียา จ กถาย สนนฺตฺสเสตฺวา
 สฺมาทเปตฺวา สฺมุตฺเตเชตฺวา สฺมปฺหิเสตฺวา อนฺตรชಾಯามิ อนฺตรหิตญจ มํ น ชานนฺติ โก นฺุ
 โข อัย อนฺตรหิต เทโว วา มนฺุสฺสโร วาติ ฯ อภิขานามิ โข ปนาหิ อานนท อนนสดี
 พุราหุณปริสั ฯเปฯ คหปติปริสั ฯเปฯ สมณปริสั ฯเปฯ จาคุมมหาราชิกปริสั ฯเปฯ
 ดาวตีสปริสั ฯเปฯ มารปริสั ฯเปฯ พุรหุณปริสั อุปสงกมิตฺวา ฯ ตตฺรปี มยา สนนินฺนํ-
 ปฺพุพฺพญจ สลฺลปิตฺพุพฺพญจ สากจฺฉา จ สฺมาปชฺชิตฺพุพฺพา ฯ ตตฺถ ยาทิสโก เตสั วนฺโณ
 โหติ ตาทิสโก มยฺหิ วนฺโณ โหติ ยาทิสโก เตสั สโร โหติ ตาทิสโก มยฺหิ สโร โหติ ฯ
 ฐมฺมียา จ กถาย สนนฺตฺสเสมิ สฺมาทเปมิ สฺมุตฺเตเชมิ สฺมปฺหิเสมิ ภาสฺमानญจ มํ น
 ชานนฺติ โก นฺุ โข อัย ภาสติ เทโว วา มนฺุสฺสโร วาติ ฯ ฐมฺมียา จ กถาย สนนฺตฺสเสตฺวา
 สฺมาทเปตฺวา สฺมุตฺเตเชตฺวา สฺมปฺหิเสตฺวา อนฺตรชಾಯามิ อนฺตรหิตญจ มํ น ชานนฺติ โก นฺุ
 โข อัย อนฺตรหิต เทโว วา มนฺุสฺสโร วาติ ฯ อีมา โข อานนท อภูจ ปริสา ฯ

[๑๐๐]

อภูจ โข อีมานิ อานนท อภิภายตฺตานิ ฯ กตมานิ อภูจ ฯ อชฺฌตฺตํรูปสณฺณิ เอโก
 พหิทฺธารูปานิ ปสฺสติ ปรีตฺตานิ สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสามิตี เอวํสณฺณิ
 โหติ อิทํ ปจฺมํ อภิภายตฺตํ ฯ อชฺฌตฺตํรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสติ อปฺปมาณานิ
 สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภุชฺช ชานามิ ปสฺสามิตี เอวํสณฺณิ โหติ อิทํ ทฺตฺติยํ อภิภายตฺตํ ฯ
 อชฺฌตฺตํรูปสณฺณิ เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสติ ปรีตฺตานิ สุวณฺณทฺพุพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภุชฺช
 ชานามิ ปสฺสามิตี เอวํสณฺณิ โหติ อิทํ ตตฺติยํ อภิภายตฺตํ ฯ อชฺฌตฺตํรูปสณฺณิ เอโก

๑ อุปสงกมิตาติปี ปาโจ ฯ

ดูกรอานนท์ เหตุ ๘ ประการ ปัจจัย ๘ ประการ เหล่านี้แล เพื่อให้แผ่นดินไหวใหญ่ปรากฏ
๑

บริษัท ๘ จำพวก

[๕๕]

ดูกรอานนท์ บริษัท ๘ พวกเหล่านี้แล ๘ พวกเป็นโจน คือ ชัตติยบริษัท พรหมณบริษัท
คฤหบดีบริษัท สมณบริษัท จาตุมหาราชิกบริษัท ดาวดึงสบริษัท มารบริษัท พรหมบริษัท ฯ
ดูกรอานนท์ เรายังจำได้ว่า เราเข้าไปยังชัตติยบริษัทหลายร้อยครั้ง ทั้งเราเคยนั่ง เคยปราศรัย
เคยเข้าสนทนาในชัตติยบริษัทนั้น วรรณะของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็คือเป็นเช่นนั้น เสียงของ
พวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็คือเป็นเช่นนั้น เรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आหาญ
ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา เมื่อเราพูดอยู่ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ พูดอยู่ จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์
ครั้นเรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา แล้วหายไป
เมื่อเราหายไปแล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ หายไปแล้ว จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ดูกรอานนท์
เรายังจำได้ว่า เราเข้าไปยังพรหมณบริษัท หลายร้อยครั้ง ... คฤหบดีบริษัทหลายร้อยครั้ง ... สมณ-
บริษัทหลายร้อยครั้ง ... จาตุมหาราชิกบริษัทหลายร้อยครั้ง ... ดาวดึงสบริษัทหลายร้อยครั้ง ...
มารบริษัทหลายร้อยครั้ง ... พรหมบริษัทหลายร้อยครั้ง ... ทั้งเราเคยนั่ง เคยปราศรัย เคยเข้าสนทนา
ในพรหมบริษัทนั้น วรรณะของพวกนั้นเป็นเช่นใด ของเราก็คือเป็นเช่นนั้น เสียงของพวกนั้นเป็น
เช่นไร ของเราก็คือเป็นเช่นนั้น เรายังพวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आหาญ ให้รื่นเริงด้วย
ธรรมิกถา เมื่อเราพูดอยู่ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ พูดอยู่ จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ครั้นเรายัง
พวกนั้นให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้आหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้วหายไป เมื่อเราหายไป
แล้ว ก็ไม่มีใครรู้ว่า ผู้นี้คือใครหนอ หายไปแล้ว จะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ดูกรอานนท์ บริษัท ๘
เหล่านี้แล ฯ

อภิกายตะ ๘ ประการ

[๑๐๐]

ดูกรอานนท์ อภิกายตะ ๘ ประการ เหล่านี้แล ๘ ประการ เป็นโจน คือ
ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็กซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณ
ทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้ เป็นอภิกายตะข้อที่
หนึ่ง ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณ
ทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้วมีความสำคัญอย่างนี้ว่า เราดู เราเห็น อันนี้ เป็นอภิกายตะข้อที่สอง
๑

พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี อปฺปมาณานิ สุวณฺณทพฺพณฺณานิ ตานิ อภิภูยฺช ชานามิ ปสฺสามิตี
 เอวํสญฺญี โหติ อิทํ จตุตฺถํ อภิภายตฺถํ ฯ อชฺชตฺตํอรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี
 นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺตสนานิ นีลนิกาสานิ เสยฺยถาปี นาม อุมฺมาปฺปํ นีลํ นีลวณฺณํ
 นีลนิตฺตํ นีลนิกาสํ เสยฺยถา^๑ วา ปน ตํ วตฺถํ พารามเสยฺยํ อุกฺโกตฺถาภิมุขํ นีลํ
 นีลวณฺณํ นีลนิตฺตํ นีลนิกาสํ เอวเมว อชฺชตฺตํ-อรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี
 นีลานิ นีลวณฺณานิ นีลนิตฺตสนานิ นีลนิกาสานิ ตานิ อภิภูยฺช ชานามิ ปสฺสามิตี เอวํสญฺญี
 โหติ อิทํ ปญจมํ อภิภายตฺถํ ฯ อชฺชตฺตํอรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี ปีตานิ
 ปีตวณฺณานิ ปีตนิตฺตสนานิ ปีตนิกาสานิ เสยฺยถาปี นาม กณฺณการปฺปํ ปีตํ ปีตวณฺณํ
 ปีตนิตฺตํ ปีตนิกาสํ เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พารามเสยฺยํ อุกฺโกตฺถาภิมุขํ ปีตํ
 ปีตวณฺณํ ปีตนิตฺตํ ปีตนิกาสํ เอวเมว อชฺชตฺตํ-อรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี
 ปีตานิ ปีตวณฺณานิ ปีตนิตฺตสนานิ ปีตนิกาสานิ ตานิ อภิภูยฺช ชานามิ ปสฺสามิตี เอวํสญฺญี
 โหติ อิทํ ฉฏฺฐํ อภิภายตฺถํ ฯ อชฺชตฺตํอรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี โลหิตกานิ
 โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิตฺตสนานิ โลหิตกนิกาสานิ เสยฺยถาปี นาม พนฺธุชฺชวํ ปฺปํ
 โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ โลหิตกนิตฺตํ โลหิตกนิกาสํ เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พารามเสย-
 ยํ อุกฺโกตฺถาภิมุขํ โลหิตกํ โลหิตกวณฺณํ โลหิตกนิตฺตํ โลหิตกนิกาสํ เอวเมว
 อชฺชตฺตํอรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี โลหิตกานิ โลหิตกวณฺณานิ โลหิตกนิตฺต-
 สนานิ โลหิตกนิกาสานิ ตานิ อภิภูยฺช ชานามิ ปสฺสามิตี เอวํสญฺญี โหติ อิทํ สตฺตมํ
 อภิภายตฺถํ ฯ อชฺชตฺตํอรุปสญฺญี เอโก พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี โธทธานิ โธททวณฺณานิ
 โธททนิตฺตสนานิ โธททนิกาสานิ เสยฺยถาปี นาม โธสฺสธรรกา โธททา โธททวณฺณา
 โธททนิตฺตสนา โธททนิกาสา เสยฺยถา วา ปน ตํ วตฺถํ พารามเสยฺยํ อุกฺโกตฺถาภิมุขํ
 โธททํ โธททวณฺณํ โธททนิตฺตํ โธททนิกาสํ เอวเมว อชฺชตฺตํอรุปสญฺญี เอโก
 พหิทฺธารูปานิ ปสฺสตี โธทธานิ โธททวณฺณานิ โธททนิตฺตสนานิ ตานิ อภิภูยฺช ชานามิ
 ปสฺสามิตี เอวํสญฺญี โหติ อิทํ อฏฺฐมํ อภิภายตฺถํ ฯ อิมานิ โข อานนฺท อฏฺฐ อภิภายตฺถานิ ฯ

[๑๐๑]

อฏฺฐ โข อิมะ อานนฺท วิโมกฺขา ฯ กตเม อฏฺฐ ฯ รุปี รูปานิ ปสฺสตี อิมํ ปจฺจิม

๑ ม. เสยฺยถาปี ฯ อติ ปรี อธิสเมว ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่เล็ก ซึ่งมีผิวพรรณดี และมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิกายตะนะข้อที่สาม ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกที่ใหญ่ ซึ่งมีผิวพรรณดีและมีผิวพรรณทราม ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็นอภิกายตะนะข้อที่สี่ ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ดอกผักตบอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว แม้ฉันใด ผู้หนึ่ง มีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเขียว มีวรรณะเขียว เขียวล้วน มีรัศมีเขียว ฉะนั้น เหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตะนะข้อที่ห้า ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ดอกกระดี่อันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสอง เกลี้ยงเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง แม้ฉันใด ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันเหลือง มีวรรณะเหลือง เหลืองล้วน มีรัศมีเหลือง ฉะนั้น เหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็นอภิกายตะนะข้อที่หก ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ดอกหงอนไก่อันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง หรือว่าผ้าที่กำเนิดในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง แม้ฉันใด ผู้หนึ่ง มีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันแดง มีวรรณะแดง แดงล้วน มีรัศมีแดง ฉะนั้น เหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้เป็น อภิกายตะนะข้อที่เจ็ด ฯ

ผู้หนึ่งมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ดาวประกายพฤกษ์อันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว หรือว่าผ้าที่กำเนิด ในเมืองพาราณสี มีส่วนทั้งสองเกลี้ยงขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว แม้ฉันใด ผู้หนึ่ง มีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอกอันขาว มีวรรณะขาว ขาวล้วน มีรัศมีขาว ฉะนั้น เหมือนกัน ครอบงำรูปเหล่านั้นแล้ว มีความสำคัญอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็น อันนี้ เป็น อภิกายตะนะข้อที่แปด ฯ

ดูกรอานนท์ อภิกายตะนะ ๘ ประการ เหล่านี้แล ฯ

วิโมกข์ ๘ ประการ

[๑๐๑]

ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้แล ๘ ประการ เป็นไฉน คือ

วิโมกฺโข ฯ อหฺมตฺตํอรุปสณฺณิ พหิทฺธารูปานิ ปสฺสติ อัยฺ ทูติโย วิโมกฺโข ฯ สุกฺกเตว
 อธิมฺตโต โหติ อัยฺ ตติโย วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส รูปสณฺณํ สมตฺกุกฺมา ปฏฺิณสณฺณํ
 อตฺถกฺมา นานตฺตสณฺณํ อมนสิการา อนนฺโต อาภาโสติ อาภาसानญายตฺนํ อุปสมฺปชฺช
 วิหริติ อัยฺ จตฺตโถ วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส อาภาसानญายตฺนํ สมตฺกุกฺมมฺ อนนฺตํ วิญฺญาณนฺติ
 วิญฺญาณญายตฺนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ อัยฺ ปญฺจโม วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส วิญฺญาณญายตฺนํ
 สมตฺกุกฺมมฺ นตฺถิ กิณฺจิติ อากิณฺจญฺายตฺนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ อัยฺ ฉฏฺโฐ วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส
 อากิณฺจญฺายตฺนํ สมตฺกุกฺมมฺ เนวสณฺณานาสณฺญาตฺนํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ อัยฺ สตฺตโม
 วิโมกฺโข ฯ สพฺพโส เนวสณฺณานาสณฺญาตฺนํ สมตฺกุกฺมมฺ สณฺญาเวทิตฺตนิโรธํ อุปสมฺปชฺช
 วิหริติ อัยฺ อฏฺฐโม วิโมกฺโข ฯ อิมํ โข อานนฺท อฏฺฐ วิโมกฺขา ฯ

[๑๐๒]

เอกมิตาหิ อานนฺท สมยํ อรุเวลาयํ วิหรามิ นชฺชา เนรณฺชราย ตีเร อชฺปาลนิโครเช
 ปจฺมาภิสมฺพุทฺโธ ฯ อถ โข อานนฺท มาโร ปาปิมา เยนํ เทนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา
 เอกมฺนตํ อฏฺฐาสี ฯ เอกมฺนตํ จิโต โข อานนฺท ม โร ปาปิมา มํ เอตทโวจ ปรีณิพฺพาทูทานิ
 ภนฺเต ภควา ปรีณิพฺพาทู สุกฺโต ปรีณิพฺพาทกาโลทานิ ภนฺเต ภควโตติ เอวํ วุตฺเต อหิ
 อานนฺท มาริ ปาปิมนฺตํ^๑ เอตทโวจ น ตาวาหิ ปาปิมา ปรีณิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุ น
 สาวกา ภวิสฺสณฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสฺสา ชฺมมฺชรา ชฺมมานุชฺมมฺปฏฺิปปนฺนา สามิ-
 จิปปฺปิปปนฺนา อนุชฺมมฺจาริโน สกํ อาจริยํ อุกฺกเหตฺวา อากิณฺจิสฺสณฺติ เทสฺสสฺสณฺติ ปญฺณเปสฺ-
 สณฺติ ปฏฺฐเปสฺสณฺติ วิวริสฺสณฺติ วิกฺขิสฺสณฺติ อุตฺตานิกิริสฺสณฺติ^๒ อุปฺปนํ ปรีปฺปวาทํ
 สหชฺมเมณฺ สุนิคุคฺคิหิตํ^๓ นิคุคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ชฺมมํ เทสฺสสฺสณฺติ ฯ น ตาวาหิ ปาปิมา
 ปรีณิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุณิโย น สาวิกา ภวิสฺสณฺติ วิยตฺตา วินีตา วิสารทา พหุสฺสฺสา
 ชฺมมฺชรา ชฺมมานุชฺมมฺปฏฺิปปนฺนา สามิจิปปฺปิปปนฺนา อนุชฺมมฺจาริณิโย สกํ อาจริยํ อุกฺกเหตฺวา
 อากิณฺจิสฺสณฺติ เทสฺสสฺสณฺติ ปญฺณเปสฺสณฺติ ปฏฺฐเปสฺสณฺติ วิวริสฺสณฺติ วิกฺขิสฺสณฺติ อุตฺตานิ-
 กริสฺสณฺติ อุปฺปนํ ปรีปฺปวาทํ สหชฺมเมณฺ สุนิคุคฺคิหิตํ นิคุคฺคเหตฺวา สปฺปาฏิหาริยํ ชฺมมํ

๑ ย. ปาปิมา ฯ

๒ ย. อุตฺตานิกิริสฺสณฺติ ฯ อิตฺโต ปรี อธิสเมว ฯ

๓ ย. สุนิคุคฺคิหิ ฯ

ภิกษุเห็นรูป อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หนึ่ง ฯ

ภิกษุมีความสำคัญในรูปภายใน เห็นรูปภายนอก อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สอง ฯ

ภิกษุน้อมใจไปว่า สิ่งนี้งาม อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สาม ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง เพราะปฏิมัตตสัญญาดับไป เพราะไม่ใส่ใจซึ่งนันทตสัญญา ภิกษุเข้าถึงอากาสนัญจายตนะด้วยมนสิการว่า อากาสนาที่สุดมิได้ ดังนี้อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่สี่ ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งอากาสนัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงวิญญาณัญจายตนะด้วยมนสิการว่า วิญญาณนาที่สุดมิได้ ดังนี้อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่ห้า ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงอาภิกขัญจายตนะด้วยมนสิการว่า น้อยหนึ่งไม่มี ดังนี้อยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่หก ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งอาภิกขัญจายตนะโดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่เจ็ด ฯ

เพราะล่วงเสียซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะ โดยประการทั้งปวง ภิกษุเข้าถึงสัญญาเวทียตนิโรธอยู่ อันนี้เป็นวิโมกข์ข้อที่แปด ฯ

ดูกรอานนท์ วิโมกข์ ๘ ประการเหล่านี้แล ฯ

ทรงเลาเรื่องมาร

[๑๐๒]

ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราแรกตรัสรู้ พักอยู่ที่ต้นไม้อชปาลนิโครธแทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ ครั้งนั้น มารผู้มีบาปได้เข้าไปหาเราถึงที่อยู่ ครั้นเข้าไปหาแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นมารผู้มีบาปยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค จงปริณิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปริณิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้เป็นเวลาปริณิพพานของพระผู้มีพระภาค เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ไม่ได้รับแนะนำ ไม่แก้วักلاء ไม่เป็นพหูสูต ไม่ทรงธรรม ไม่ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่ปฏิบัติชอบ ไม่ประพฤติตามธรรม เรียนกับอาจารย์ของตนแล้วยังบอกแสดงบัญญัติ แต่งตั้งเปิดเผย จำแนก กระทำให้ง่ายไม่ได้ ยังแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ ช่มจีบรับปาวาที่บังเกิดขึ้นให้เรียบร้อยโดยสทธรรมไม่ได้ เพียงใด เราจักยังไม่ปริณิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด เราจักยังไม่ปริณิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสกผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด เราจักยังไม่ปริณิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป อุบาสิกาผู้เป็นสาวกของเรา จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด เราจักยังไม่ปริณิพพานเพียงนั้น ฯ

เทเสสฺสนฺติ ๑ น ตาวาหิ ปาปิมี ปรีนิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อุปาสกา น สาวกา ภวิสฺสนฺติ
 วิยตฺตา วินิตฺตา วิสารถา พหุสฺสุตา ฐมฺมธรา ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺธิปฺนฺนา สามิจิปฏฺธิปฺนฺนา
 อนุฐมฺมจาริโน สกั อจฺริยํ อุกฺกเหตุวา อจฺจิกขิสฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปณฺณเปสฺสนฺติ
 ปญฺจเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภขิสฺสนฺติ อุตฺตานิกริสฺสนฺติ อุปฺปนฺนํ ปฺรปฺปวาทํ สหฐมฺเมน
 สุนิคุคฺคหิตํ นิคุคฺคเหตุวา สปฺปาฎิหาริยํ ฐมฺมํ เทเสสฺสนฺติ ๑ น ตาวาหิ ปาปิมี ปรีนิพฺพายิ-
 ยิสฺสามิ ยาว เม อุปาสกา น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ วิยตฺตา วินิตฺตา วิสารถา พหุสฺสุตา ฐมฺมธรา
 ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺธิปฺนฺนา สามิจิปฏฺธิปฺนฺนา อนุฐมฺมจาริโน สกั อจฺริยํ อุกฺกเหตุวา อจฺจิกขิสฺ-
 สฺสนฺติ เทเสสฺสนฺติ ปณฺณเปสฺสนฺติ ปญฺจเปสฺสนฺติ วิวริสฺสนฺติ วิภขิสฺสนฺติ อุตฺตานิกริสฺสนฺติ
 อุปฺปนฺนํ ปฺรปฺปวาทํ สหฐมฺเมน สุนิคุคฺคหิตํ นิคุคฺคเหตุวา สปฺปาฎิหาริยํ ฐมฺมํ เทเสสฺสนฺติ ๑
 น ตาวาหิ ปาปิมี ปรีนิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺริยํ อิทฺธญฺเจว ภวิสฺสตี ฝิตฺตญฺ
 วิตฺถาริกํ พหุชฺฌณํ ปุณฺณุตฺตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตฺตฺนํ ๑ อิทาเนว^๑ โข อานนฺท อชฺช
 ปาวาเล^๒ เจติเย มาโร ปาปิมา เยนํ เทนุสฺสงฺกมฺมิ อุปฺสงฺกมิตฺวา เอกมนฺตํ อญฺจาสี ๑
 เอกมนฺตํ จิตฺโต โข อานนฺท มาโร ปาปิมา มํ เอตทวโจ ปรีนิพฺพาทฺถานิ ฆนฺเต ภควา
 ปรีนิพฺพาทฺ สุกฺโต ปรีนิพฺพานกาโลทานิ ฆนฺเต ภควโต ภาสิตา โข ปเนสา ฆนฺเต ภควตา
 วาจา น ตาวาหิ ปาปิมี ปรีนิพฺพายิสฺสามิ ยาว เม ภิกฺขุ น สาวกา ภวิสฺสนฺติ ๑ ยาว เม
 ภิกฺขุโนโย น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ ๑ ยาว เม อุปาสกา น สาวกา ภวิสฺสนฺติ ๑ ยาว เม อุปาสกา
 น สาวิกา ภวิสฺสนฺติ ๑ ยาว เม อิทํ พุรฺหมจฺริยํ [๓] อิทฺธญฺเจว [๔] ภวิสฺสตี ฝิตฺตญฺ
 วิตฺถาริกํ พหุชฺฌณํ ปุณฺณุตฺตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ สุปฺปกาสิตฺตฺนํ ๑ เอตฺรหิ โข ปน ฆนฺเต
 ภควโต พุรฺหมจฺริยํ อิทฺธญฺเจว ฝิตฺตญฺ วิตฺถาริกํ พหุชฺฌณํ ปุณฺณุตฺตํ ยาว เทวมนุสฺเสหิ
 สุปฺปกาสิตฺตํ ปรีนิพฺพาทฺถานิ ฆนฺเต ภควา ปรีนิพฺพาทฺ สุกฺโต ปรีนิพฺพานกาโลทานิ ฆนฺเต
 ภควโตติ ๑ เอวํ วุตฺเต อหิ อานนฺท มาริ ปาปิมนฺตํ เอตทวโจ อปฺโปสฺสสุโกโก ตฺวํ ปาปิมี
 โหหิ น จิริ ตถาคตฺสส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี อิตฺโต ติณฺณํ มาसानํ อจฺจเยน ตถาคโต
 ปรีนิพฺพายิสฺสตีติ อิทาเนว โข อานนฺท อชฺช ปาวาเล เจติเย ตถาคเตน สเตน สมฺปชาเนน
 อายฺสขฺหาโร โอสฺสญฺโจติ ๑ เอวํ วุตฺเต อายฺสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ ติณฺณํ ฆนฺเต
 ภควา กปฺปํ ติณฺณํ สุกฺโต กปฺปํ พหุชนฺหิตาย พหุชนฺสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย
 สุขาย เทวมนุสฺส-สํนฺนํ ๑ อลฺลทานิ อานนฺท มา ตถาคตํ ยาจิ อกาโลทานิ อานนฺท ตถาคตํ
 ยาจนาयाติ ๑ พุติยมฺปิ โข อายฺสฺมา อานนฺโท ๑เปฯ ตติยมฺปิ โข อายฺสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ
 เอตทวโจ ติณฺณํ ฆนฺเต ภควา กปฺปํ ติณฺณํ สุกฺโต กปฺปํ พหุชนฺหิตาย พหุชนฺสุขาย
 โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺส-สํนฺนํ ๑ สทฺทหสิ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตฺสส

๑ ย. อิทานิเจว โข ๑

๒ ม. ย. จาปาเล ๑ อิตฺโต ปรี อิทิสฺสเมว ๑

๓ ม. ย. น ๑

๔ ม. ย. น ๑

ไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ฯ

ดูกรมารผู้มีบาป พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวางแพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดามนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว เพียงใด เราจักไม่ปรินิพพานเพียงนั้น

ดูกรอานนท์ วันนี้เมื่อกึ่งนี้เอง มารผู้มีบาปได้เข้ามาหาเราที่ป่าवालเจดีย์ ครั้นเข้ามาหาแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง มารผู้มีบาปครั้นยืนเรียบร้อยแล้วได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพาน ในบัดนี้เถิด ขอพระสุคตจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ก็พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระวาจานี้ไว้ว่า ดูกรมารผู้มีบาป ภิกษุผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... ภิกษุณีผู้เป็นสาวิกา ของเร จักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... อุบาสกผู้เป็นสาวกของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... อุบาสิกาผู้เป็นสาวิกาของเราจักยังไม่เฉียบแหลม ... เพียงใด ... พรหมจรรย์ของเรานี้จักยังไม่สมบูรณ์ กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดาและมนุษย์ประกาศได้ดีแล้วเพียงใด เราจักยังไม่ปรินิพพานเพียงนั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็บัดนี้ พรหมจรรย์ของ พระผู้มีพระภาคสมบูรณ์แล้ว กว้างขวาง แพร่หลาย รู้กันโดยมาก เป็นปึกแผ่น จนกระทั่งเทวดา และมนุษย์ประกาศได้ดีแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคจงปรินิพพานในบัดนี้เถิด ขอพระสุคต จงปรินิพพานในบัดนี้เถิด บัดนี้ เป็นเวลาปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อมารกล่าวอย่างนี้แล้ว เราได้ตอบว่า ดูกรมารผู้มีบาป ท่านจงมีความขวนขวายน้อยเถิด ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตจักปรินิพพาน ดูกรอานนท์ วันนี้เมื่อกึ่งนี้ ตถาคตมีสติสัมปชัญญะปลงอายุสังขารแล้ว ที่ ป่าवालเจดีย์ ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจง ทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร อานนท์ เวลานี้อย่าเลย อย่าวิงวอนตถาคตเลย บัดนี้มีไฉนเวลาที่จะวิงวอนตถาคต แม้ครั้งที่สอง ... แม้ครั้งที่สาม ... ท่านพระอานนท์ ก็ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ดูกรอานนท์ เธอเชื่อความตรัสรู้ของตถาคตหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เชื่อ ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อเชื่อ โฉนเธอจึงเห็นได้ตถาคตถึงสามครั้งแล้ว ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้ฟังมาได้รับมาเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาคว่า ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นคุณยาน กระทำให้เป็นคุณพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นคุณยาน กระทำให้เป็นคุณพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรารภดีแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ฯ

โพธิ์นติ ๑ เอวํ ภนฺเต ๑ อถ กิณฺจรหิ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาวตตฺยํ อภินิปรุเปสฺสตี ๑
 สมมุขา เม ตํ ภนฺเต ภควโต สุตํ สมมุขา ปฏิกฺคหิตํ ยสฺส กสฺสจฺจ อานนฺท จตฺตารโ
 อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา^๑ วตฺถุกตา อนฺนุจฺจिता ปริจฺจिता สุตฺตมารทฺธา โส
 อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วา ตถาคตสฺส โข อานนฺท จตฺตารโ อิทฺธิปาทา
 ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺนุจฺจिता ปริจฺจिता สุตฺตมารทฺธา อากงฺขมาโน อานนฺท
 ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ ๑ สทฺทหสิ ตฺวํ อานนฺทาทิ ๑ เอวํ ภนฺเต ๑
 ตสฺมาติหानนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกภูํ ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ ยํ ตฺวํ ตถาคเตน เอวํ โอฟาริเก นิमितฺเต
 กยิรมาเน โอฟาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิวิจฺฉิตฺตํ น ตถาคตํ ยาจิ ติฏฺฐตุ [๒] ภควา
 กปฺปํ ติฏฺฐตุ สฺกโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย
 เทวมนุสฺสสานนฺติ สเจ ตฺวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี เทว ว เต วาจา ตถาคโต
 ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตตฺยํ อธิวาทะยฺย ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกภูํ ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ ๑

[๑๐๓]

เอกมิทาหิ อานนฺท สมยํ ราชคฺเห วิหฺรามิ กิซฺฆญฺเฏ ปพฺพเต ๑ ตตฺตราปิ โข ตาหิ
 อานนฺท อามนฺเตสฺสี รมณียํ อานนฺท ราชคฺหํ รมณียํ [๓] กิซฺฆญฺเฏ ปพฺพโต ยสฺส กสฺสจฺจ
 อานนฺท จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺนุจฺจिता ปริจฺจिता
 สุตฺตมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วา ๑ ตถาคตสฺส โข อานนฺท
 จตฺตารโ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนฺนุจฺจिता ปริจฺจिता สุตฺตมารทฺธา
 โส^๔ อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ เอวมฺปิ โข ตฺวํ
 อานนฺท ตถาคเตน โอฟาริเก นิमितฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอภาเส กยิรมาเน นาสกฺขิ
 ปฏฺวิวิจฺฉิตฺตํ น ตถาคตํ ยาจิ ติฏฺฐตุ [๕] ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตุ สฺกโต กปฺปํ พหุชนหิตาย
 พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสสานนฺติ สเจ ตฺวํ อานนฺท
 ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี เทว ว เต วาจา ตถาคโต ปฏิกฺขิเปยฺย อถ ตตฺยํ อธิวาทะยฺย ตสฺมาติ-
 หานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกภูํ ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ ๑

[๑๐๔]

เอกมิทาหิ อานนฺท สมยํ ตตฺถเวย ราชคฺเห วิหฺรามิ โคตฺตมนิโครฺธะ^๖ ๑เป ๑ ตตฺถเวย

๑ ย. ยานีกตา ๑ อิโต ปริ อธิสเมว

๒ ม. ภนฺเต ๑

๓ ม. อานนฺท ๑

๔ ย. อธิ ปาโชนตฺถิ ๑

๕ ม. ภนฺเต ๑

๖ ย. นิโครฺธาราม ๑

ดูกรอานนท์ เธอเชื่อหรือ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เชื่อ ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะฉะนั้น เรื่องนี้เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว เพราะว่า เมื่อตลาคทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมีอาวูรู้ทัน จึงมิได้วิงวอนตลาคว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคต จงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตลาค ตลาคจะพึงห้ามวาจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตลาคพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้จึงเป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

ทรงแสดงอานุภาพของอิทธิบาท ๔ ประการ

[๑๐๓]

ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอกว่า ดูกรอานนท์ พระนครราชคฤห์ นารีนรมย์ ภูเขาคิชฌกูฏ นารีนรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปราภคิแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือ เกินกว่ากับ ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตลาคเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นดุจยาน กระทำให้เป็นดุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปราภคิแล้ว ตลาคนั้น เมื่อจำนงอยู่ จะพึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อตลาคทำนิมิตอันหยาบ โอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมีอาวูรู้ทัน จึงมิได้วิงวอนตลาคว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตลาค ตลาคจะพึงห้ามวาจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตลาคพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ จึงเป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๔]

ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมนิโครธ เขตพระนคร ราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่เหวเป็นที่ทึงโจร เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาวเอการบรรพต เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่กาฬศิลา ข้างภูเขาสิลิสิ เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่จอมชื้อสัปโปไสณทิก ณ สัตวัน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ตโปทาราม เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่เวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่ชีวกัมพวัน เขตพระนครราชคฤห์นั้น ... เราอยู่ที่มัททกุจฉิมฤคทายวัน เขตพระนคร ราชคฤห์นั้น ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมา

ราชคเห วิหารามิ โจรปปปาเต ๑ ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ เวการปฺสฺเส สตฺตปณฺณคฺคฺหายิ* ๑
 ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ อีสึคิลิปฺสฺเส กภาพฺสึลา ยิ ๑ ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ สึตฺวเน
 สปปโสณฺทิกปฺพการเ ๑ ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ ตโปทาราเม ๑ ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ
 เวพฺพเน กลนฺทกนิวาเป ๑ ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ ชีวกมฺพวเน ๑ ตตฺเถว ราชคเห วิหารามิ
 มทฺทกฺขณฺนิมฺมึ มิคทาเย ๑ ตตฺราปิ โข ตาห อานนฺท อามนฺเตสึ รมณฺธิยํ อานนฺท ราชคหํ
 รมณฺธิโย คิซฺฆณฺฏโก ปพฺพโต รมณฺธิโย โคตมนิโครฺธ รมณฺธิโย โจรปปปาโต รมณฺธิยา
 เวการปฺสฺเส สตฺตปณฺณคฺคฺหา รมณฺธิยา อีสึคิลิปฺสฺเส กภาพฺสึลา รมณฺธิโย สึตฺวเน สปปโสณ-
 ทิกปฺพการเ รมณฺธิโย ตโปทาราโม รมณฺธิโย เวพฺพนกลนฺทกนิวาโป^๒ รมณฺธิยํ^๓ ชีวกมฺพวณํ
 รมณฺธิโย มทฺทกฺขณฺนิมิกทาโย^๔ ยสฺส กสฺสจฺจิ อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสึกตา
 ยานิกตา วตฺถุกตา อณฺเฏจฺจिता ปริจฺจिता สฺสสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย
 กปฺปาวเสสํ วา ๑ ตถาคตฺตสฺส โข อานนฺท จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสึกตา ยานิกตา
 วตฺถุกตา อณฺเฏจฺจिता ปริจฺจिता สฺสสมารทฺธา โส^๕ อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา
 ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ เอวมฺปิ โข ตวํ อานนฺท ตถาคเตน โอฟาริเก นิमितฺเต กยิรมาเน
 โอฟาริเก โอฟาสเ กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิวิฆฺณิ ตํ น ตถาคตํ ยาจิ ติฏฺฐตฺถ ภควา กปฺปํ
 ติฏฺฐตฺถ สฺสโต กปฺปํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย
 เทวมนุสฺसानนฺติ สเจ ตวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสิ เทว ว เต วาจา ตถาคโต
 ปฏฺกิยฺปิเปยฺย อถ ตตฺติยํ อธิวาเสยฺย ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกณฺํ ตฺยฺเหเวตํ อปรทฺธํ ๑

[๑๐๕]

เอกมิตาหํ อานนฺท สมยํ อิธเว เวสาลิยํ วิหารามิ อุเทนเน เจตฺติเย ๑ ตตฺราปิ โข ตาหํ
 อานนฺท อามนฺเตสึ รมณฺธิยา อานนฺท เวสาลิ รมณฺธิยํ อุเทนเน เจตฺติยํ ยสฺส กสฺสจฺจิ อานนฺท
 จตฺตาริ อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสึกตา ยานิกตา วตฺถุกตา อณฺเฏจฺจिता ปริจฺจिता สฺสสมารทฺธา
 โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วา ๑ ตถาคตฺตสฺส โข อานนฺท จตฺตาริ
 อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุสึกตา ยานิกตา วตฺถุกตา อณฺเฏจฺจिता ปริจฺจिता สฺสสมารทฺธา โส^๕
 อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺฐเจยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ เอวมฺปิ โข ตวํ อานนฺท
 ตถาคเตน โอฟาริเก นิमितฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอฟาสเ กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิวิฆฺณิ ตํ น
 ตถาคตํ ยาจิ ติฏฺฐตฺถ ภควา กปฺปํ ติฏฺฐตฺถ สฺสโต กปฺปํ พุทฺชนหิตาย พุทฺชนสุขาย โลกานุก-
 มฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ สเจ ตวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสิ เทว
 ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺกิยฺปิเปยฺย อถ ตตฺติยํ อธิวาเสยฺย ตสฺมาติหานนฺท ตฺยฺเหเวตํ ทุกฺกณฺํ

๑ ม. ย. สตฺตปณฺณคฺคฺหายิ ๑ อิโต ปริ อธิสเมว ๑

๒ ม. ย. เวพฺพเน ๑

๓ ม. ย. มทฺทกฺขณฺนิมฺมึ ๑

๔ ย. อยํ ปาโธ นตฺติ ๑

๕ ย. อยํ ปาโธ นตฺติ ๑ อิโต ปริ อธิสเมว ๑

บอกว่า ดูกรอานนท์ พระนครราชคฤห์ นำрінรมย์ ภูเขาศิขณภูฏนำрінรมณ์ โคตมนิโครธ เหวที่
 ทิ้งโจร ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต ภาพศิลาข้างภูเขาอิสิคิลิ เจือมชื่อว่า สัป-
 โสณทิกีสัตวันตโปทาราม เวฬุวันกลันทกวิวาปสถาน ชีวภัมพวัน มัททกถุฉิมฤทธาวัน ต่างนำ
 รีนรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นคุชยาน กระทำ
 ให้เป็นคุชพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ประรภคิแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ
 หรือเกินกว่ากับ ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็น
 คุชยาน กระทำให้เป็นคุชพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ประรภคิแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่
 พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อตถาคตทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้
 เธอมีอาจรู้นั้น จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคต
 จงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก
 เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอ
 วิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอเสีย สองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะ
 ฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

[๑๐๕]

ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่อุเทนเจติย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ณ ที่นั้น เราเรียกเธอมาบอก
 ว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลีนำрінรมย์ อุเทนเจติย์นำрінรมย์ อิทธิบาททั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว
 กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นคุชยาน กระทำให้เป็นคุชพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ประรภ
 คิแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ ดูกรอานนท์ อิทธิบาททั้ง ๔
 ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นคุชยาน กระทำให้เป็นคุชพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว
 อบรมแล้ว ประรภคิแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกับ หรือเกินกว่ากับ เมื่อ
 ตถาคตกระทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมีอาจรู้นั้น จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า
 ขอพระผู้มีพระภาค จงทรงดำรงอยู่ตลอดกับ ขอพระสุคตจงทรง ดำรงอยู่ตลอดกับ เพื่อประโยชน์
 ของชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล
 เพื่อความสุข ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวาจาเธอเสีย
 สองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้เป็นความผิดพลาด
 ของเธอผู้เดียว ฯ

ดูเยหเวตฺถ์ อปรทฺธํ ๑

[๑๐๖]

อกมิตาหํ อานนฺท สมยํ อิเชว เวสาลียํ วิหารามิ โคตมเก เจตียะ ๑เป๑ อิเชว
เวสาลียํ วิหารามิ สตุตมฺเพ เจตียะ ๑ อิเชว เวสาลียํ วิหารามิ พหุปฺตเต เจตียะ ๑ อิเชว
เวสาลียํ วิหารามิ สารนฺทเท เจตียะ ๑ อิทาเนว โข ตาหํ อานนฺท อชฺช ปาวาเล เจตียะ
อามนฺเตสึ รมณียา อานนฺท เวสาลี รมณียํ อุเทนํ เจตียํ รมณียํ โคตมกํ เจตียํ รมณียํ
สตุตมฺพํ เจตียํ รมณียํ พหุปฺตํ เจตียํ รมณียํ สารนฺททํ เจตียํ รมณียํ ปาวาลิํ เจตียํ ยสฺส
กสฺสจฺจ อานนฺท จตุตาโร อิทธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อณฺเฏจฺจตา ปริจฺจตา
สฺสมารทฺธา โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วา ๑ ตถาคตสฺส โข อานนฺท
จตุตาโร อิทธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อณฺเฏจฺจตา ปริจฺจตา สฺสมารทฺธา โส
อากงฺขมาโน อานนฺท ตถาคโต กปฺปํ วา ติฏฺเฐยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ เอวมฺปิ โข ตวํ อานนฺท
ตถาคเตน โอฟาริเก นิมิตฺเต กยิรมาเน โอฟาริเก โอฟาสเ กยิรมาเน นาสกฺขิ ปฏฺวิวิฆฺณิตุํ น
ตถาคตํ ยาจิ ติฏฺฐจฺจุ ภาควา กปฺปํ ติฏฺฐจฺจุ สฺสโต กปฺปํ พหุชนหิตาย พหุชนสฺสหาย โลกาณฺ-
กมฺปาย อตฺถาย หิตาย สฺสหาย เทวมนุสฺसानนฺติ สเจ ตวํ อานนฺท ตถาคตํ ยาเจยฺยาสี เทว
ว เต วาจา ตถาคโต ปฏฺก
ดูเยหเวตฺถ์ อปรทฺธํ น นฺ ๑เอว๑ อานนฺท มยา ปฏฺก
นนานาภาโว วินาภาโว อณฺเฏจฺจภาโว ตํ กุเตตฺถ อานนฺท ลพฺภา ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ
ปโลกรมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชิติ เนตฺตํ จานํ วิชฺชติ ๑ ยํ โข ปเนตํ อานนฺท ตถาคเตน จตฺตํ
วนฺตํ มุตฺตํ ปหีนํ ปฏฺก
ตถาคตสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสติ อิตฺโต ตินฺณํ มาसानํ อจฺจเยน ตถาคโต ปรีนิพฺพายิสฺสตีติ
ตถจ๑ ตถาคโต ชีวิตเหตุ ปุณฺ ปจฺจกามิสฺสตีติ เนตฺตํ จานํ วิชฺชติ ๑ อายาฆานนฺท เยน
มหาวนํ เยน๑ กุฎฺฐาคารสาธา เตนฺอุปสงฺกมิสฺสสมาติ ๑ เอวํ ฆนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท
ภควโต ปจฺจสฺสโสสี ๑ อถโฆ ภควา อายสฺมา อานนฺเทน สทฺธิํ เยน มหาวนํ เยน
กุฎฺฐาคารสาธา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสึ กจฺจ ตวํ อานนฺท
ยวตฺติกา ภิกฺขุ เวสาลี อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สทฺเพ อุปฺภูจฺจานสาธาย สนนฺนิปาเตหิติ ๑ เอวํ
ฆนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฏฺก
อุปนิสฺสาย วิหรนฺติ เต สทฺเพ อุปฺภูจฺจานสาธาย สนนฺนิปาเตตฺวา เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ

๑ ม. เอตฺ ๑

๒ ส. ย. ปฏฺกฺกฺกฺกฺก ๑

๓ ย. ภควตา ๑

๔ ย. ตํ จานํ ๑

๕ ย. อํ ปาโธ นตฺถิ อิตฺโต ปรี อิตฺตเมว ๑

๖ ย. ปฏฺกฺกฺกฺก ๑

[๑๐๖]

ดูกรอานนท์ สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่โคตมกเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่สัตตัมพเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่พหุุตตเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... เราอยู่ที่สารันททเจดีย์ เขตเมืองเวสาลีนี้เอง ... วันนี้ เมื่อคืนนี้เอง เราบอกเธอที่ปาวาลเจดีย์ว่า ดูกรอานนท์ เมืองเวสาลี นำрінรมย์ อุเทนเจดีย์ โคตมกเจดีย์ สัตตัมพเจดีย์ พหุุตตเจดีย์ สารันททเจดีย์ ปาวาลเจดีย์ ต่างนำрінรมย์ อธิปไตยทั้ง ๔ อันผู้ใดผู้หนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นจุจยาน กระทำให้เป็นจุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรรกคิแล้ว ผู้นั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป ดูกรอานนท์ อธิปไตยทั้ง ๔ ตถาคตเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กระทำให้เป็นจุจยาน กระทำให้เป็นจุจพื้น ให้ตั้งมั่นแล้ว อบรมแล้ว ปรรกคิแล้ว ตถาคตนั้น เมื่อจำนงอยู่ พึงดำรงอยู่ได้ตลอดกัป หรือเกินกว่ากัป เมื่อตถาคตกระทำนิมิตอันหยาบ ทำโอภาสอันหยาบอย่างนี้ เธอมีอาจรู้ทัน จึงมิได้วิงวอนตถาคตว่า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงดำรงอยู่ ตลอดกัป ขอพระสุคตจงทรงดำรงอยู่ตลอดกัป เพื่อประโยชน์ของชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ถ้าเธอวิงวอนตถาคต ตถาคตจะพึงห้ามวจาเธอเสียสองครั้งเท่านั้น ครั้นครั้งที่สาม ตถาคตพึงรับ เพราะฉะนั้นแหละ อานนท์ เรื่องนี้ เป็นความผิดพลาดของเธอผู้เดียว ฯ

ดูกรอานนท์ เราได้บอกเธอไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ต้องมี เพราะฉะนั้นจะพึงได้ในของรัก ของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว บังคับปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารภณาว่า ขอสิ่งนั้น อย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะจะมีได้ ก็สิ่งใดที่ตถาคตสละแล้ว คายแล้ว ปล่อยแล้ว สละแล้ว วางแล้ว อายุสังขารตถาคตปลงแล้ว วาจาที่ตถาคตกล่าวไว้ โดยเด็ดขาดว่า ความปรินิพพานแห่งตถาคตจักมีไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคต ก็จักปรินิพพาน อันตถาคตจะกลับคืนยังสิ่งนั้น เพราะเหตุแห่งชีวิต ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ มาไปกันเถิดอานนท์ เราจักเข้าไปยังกุฎาคารศาลาปามหาวัน

ท่านพระอานนท์รับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยท่านพระอานนท์เสด็จเข้าไปยังกุฎาคารศาลาปามหาวัน ครั้นแล้ว รับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ไปเถิดอานนท์ เธอจงให้ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่ มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงให้ภิกษุทุกรูปเท่าที่อาศัยเมืองเวสาลีอยู่ มาประชุมที่อุปัฏฐานศาลา แล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้น เข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์ขึ้นเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ขอพระผู้มีพระภาคทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

อุปสงกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทิตฺวา เอกมนฺตํ อญฺจาสี ๑ เอกมนฺตํ จิโต โข อายสฺมา
อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ สนนฺติโต ภนฺเต ภิกฺขุสงฺฆโม ยสฺสทานิ ภนฺเต ภควา กาลํ
มณฺณตฺติ ๑

[๑๐๗]

อถโฆ ภควา เยน อุပ္ปญฺจานสาธา เตนฺอุปสงกมิ อุปสงกมิตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน
นิสฺสีติ ๑ นิสฺซชฺช โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ตสฺมาติห ภิกฺขเว เย เต^๑ มยา ฐมฺมา อภิญฺญา
เทสิตา เต โว สาธุกํ อุกฺกเหตฺวา อาเสวิตฺพุพา ภาเวตฺพุพา พหุลีกาทฺพุพา ยถิยํ พุรฺหมจฺริยํ
อทฺธณิยํ อสฺส จิรฺญฺจิตฺกํ ตทสฺส พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย
สุขาย เทวมนุสฺसानํ ๑ กตเม จ เต ภิกฺขเว ฐมฺมา มยา อภิญฺญา เทสิตา เย เต^๒ สาธุกํ
อุกฺกเหตฺวา อาเสวิตฺพุพา ภาเวตฺพุพา พหุลีกาทฺพุพา ยถิยํ พุรฺหมจฺริยํ อทฺธณิยํ อสฺส
จิรฺญฺจิตฺกํ ตทสฺส พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทว-
มนุสฺसानํ ๑ เสยฺยถิยํ ๑ จตฺตาริ สติปญฺจานา จตฺตาริ สมมฺปปฺชานา จตฺตาริ อิทฺธิปาทา
ปฺลจฺฉินฺทริยานิ ปฺลจฺ พฺลานิ สตฺต โพชฺฌนํ อริโย อญฺจกฺโก มคฺโค ๑ อิม โข เต^๓
ภิกฺขเว ฐมฺมา มยา อภิญฺญา เทสิตา เย^๔ เต สาธุกํ อุกฺกเหตฺวา อาเสวิตฺพุพา ภาเวตฺพุพา
พหุลีกาทฺพุพา ยถิยํ พุรฺหมจฺริยํ อทฺธณิยํ อสฺส จิรฺญฺจิตฺกํ ตทสฺส พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย
โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ ๑ อถโฆ ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ
หนฺนททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยา มิ โว วยฺฐมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถ น จิรํ
ตถาคตสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี อิตฺถํ คินฺนํ มาสํ อจฺเจน ตถาคโต ปรีนิพฺพายิสฺสตีติ
๑ อิทมโวจ ภควา อิทํ วตฺวาน^๕ สุคโต อถาปริ เอตทโวจ สตฺถา^๖

[๑๐๘]

ทหราปี จ เย วุฑฺฒา
อฑฺฒา เจว ทฬิทฺทา จ
ยถาปี กุมฺภการสฺส
ขุทฺทกณฺจ มหนฺตณฺจ
สพฺพํ เกทปริยนฺตํ

เย พาลา เย จ ปณฺฑิตา
สพฺเพ มจฺจุปรายนา ๑
กตํ มตฺติกภาชนํ
ยณฺจ ปกุกํ ยณฺจ อามกํ
เอวํ มจฺจานชีวิตํ ๑

อถาปริ เอตทโวจ สตฺถา

ปริปกฺโก วโย มยฺหํ

ปริตฺตํ มม ชีวิตํ

๑ ย. โว ๑

๒ ม. ย. โว ๑

๓ ย. อัย ปาโธ นตฺติ ๑

๔ ย. เต โว ๑ ม. เย โว ๑

๕ ย. วตฺวา ๑ อิตฺถํ ปรี อิทฺธิสเมว ๑

๖ อิตฺถํ ปรี สิทฺทปฺตฺตเก ปรีปกฺโก วโย มยฺหํ ... พุทฺธสฺส นตฺติ กริสฺสตีติ ทิสฺสตี ๑

[๑๐๗]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังอุปัฏฐานศาลา ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วรับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าใด ที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้น พวกเธอเรียนแล้ว ฟังส้องเสพ ฟังให้เจริญ ฟังกระทำให้มากด้วยดี โดยประการที่พรหมจรรย์นี้จะพึงยั่งยืน ดำรงอยู่ได้นาน เพื่อประโยชน์ของชน เป็นอันมาก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ก็ธรรมที่เราแสดงแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ... เหล่านั้นเป็นไฉน คือสติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โภชณิก ๗ มรรคมืองค์ ๘ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้แหละที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ... ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอสังขารทั้งหลายมีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม ความปรินิพพานแห่งตถาคต จักมีในไม่ช้า โดยล่วงไปอีกสามเดือนแต่นี้ ตถาคตจักปรินิพพาน ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยาภรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ตรัสพระคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

สังเวชนียธรรม

[๑๐๘]

คนเหล่าใด ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ทั้งมั่งมี ทั้งขัดสน ล้วนมีความตายเป็นเบื้องหน้า ภาชนะดินที่นายช่างหม้อกระทำแล้ว ทั้งเล็กทั้งใหญ่ ทั้งสูงทั้งดิบ ทุกชนิด มีความแตกเป็นที่สุด ถิ่นใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉนั้นนั่น ฯ

พระศาสดาได้ตรัสคาถาประพันธ์ต่อไปอีกว่า

วัยของเรา แก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราเป็นของน้อย เราจักละพวกเธอไป เรากระทำที่พึงแก้ตนแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล อันดีเกิด จงเป็นผู้มีความดำรงมั่นดีแล้ว ตามรักษาจิตของตนเถิด ผู้ใดจักเป็นผู้ไม่ประมาท อยู่ในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นจักละชาติสังสาร แล้วกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังนี้ ฯ

จบภาณวารที่สาม ฯ

ปหาย โว คมิสฺสามิ
 อปฺปมตฺตา สติมนฺโต
 สฺสุมหาตฺตสํกปฺปา
 โย อิมสฺมี ฐมฺมวินเย
 ปหาย ชาตีสํสารี

กตํ เม สรณฺมตฺตโน ๑
 สฺสึลา โหถ ภิกฺขโว
 สจฺจิตฺตมนฺรฺกฺขถ ๑
 อปฺปมตฺโต วิหริสฺสตี^๑
 ทฺกฺขสฺสณฺตํ กริสฺสตีติ ๑

ตติยภาณวารี ๑^๒

[๑๐๕]

อลฺโห ภควา ปุพฺพพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวฺรมาทาย เวสาลี ปิณฺฑาทาย ปาวีสี
 เวสาลิยํ ปิณฺฑาทาย จริตฺวา ปจฺจมาทตฺตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกณฺโต นาถาโลกิตฺ^๓ เวสาลี อปฺโลเกตฺวา
 อายสฺมณฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อิทํ ปจฺจิมกํ อานนฺท ตถาคตฺสฺส เวสาลิยา^๔ ทสฺสนํ ภวิสฺสตี
 อายาฆานนฺท เยน ภณฺฑทาลาโม^๕ เตนฺนปสฺสํกมิสฺสสามาติ ๑ เอวํ ภนฺเตติ โห อายสฺมา อานนฺโท
 ภควโต ปจฺจสฺสึโสตี ๑ อลฺโห ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเมณ สทฺธิ เยน ภณฺฑทาลาโม ตทวสฺสริ ๑
 ตตฺตร สฺสํ ภควา ภณฺฑทาลาเม วิหริตี ๑ ตตฺตร โห ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ จตฺตุนํ ภิกฺขเว
 ฐมฺมานํ อนนฺนุโพธา อปฺปฏฺฐิเวธา เอวमितํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตฺตํ สํสริตฺตํ มมฺณเจว ตุมฺหากถฺยจ ๑
 กตเมสํ จตฺตุนํ ๑ อริยสฺส ภิกฺขเว สีสสฺส อนนฺนุโพธา อปฺปฏฺฐิเวธา เอวमितํ ทีฆมทฺธานํ
 สนฺธาวิตฺตํ สํสริตฺตํ มมฺณเจว ตุมฺหากถฺยจ ๑ อริยสฺส ภิกฺขเว สมาสฺส อนนฺนุโพธา อปฺปฏฺฐิเวธา
 เอวमितํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตฺตํ สํสริตฺตํ มมฺณเจว ตุมฺหากถฺยจ ๑ อริยาย ภิกฺขเว ปญฺญา
 อนนฺนุโพธา อปฺปฏฺฐิเวธา เอวमितํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตฺตํ สํสริตฺตํ มมฺณเจว ตุมฺหากถฺยจ ๑
 อริยาย ภิกฺขเว วิมุตฺติยา อนนฺนุโพธา อปฺปฏฺฐิเวธา เอวमितํ ทีฆมทฺธานํ สนฺธาวิตฺตํ สํสริตฺตํ
 มมฺณเจว ตุมฺหากถฺยจ ๑ ตยิทํ ภิกฺขเว อริยํ สีสํ อนฺนุพฺพุทฺธํ ปฏฺฐิวิทฺธํ อริโย สมาสสิ อนฺนุพฺพุทฺธ
 ปฏฺฐิวิทฺธํ อริยา ปญฺญา อนฺนุพฺพุทฺธา ปฏฺฐิวิทฺธา อริยา วิมุตฺติ อนฺนุพฺพุทฺธา ปฏฺฐิวิทฺธา อจฺจุฉินฺนา
 ภวตฺตนา จินฺนา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปฺนพฺภวโต ๑ อิทมวโจ ภควา อิทํ วตฺวาน สฺสโต
 อถาปริ เอตทวโจ สตฺถา

[๑๑๐]

สีลํ สมาสสิ ปญฺญา จ
 อนฺนุพฺพุทฺธา อิม ฐมฺม
 อิติ พุทฺธอ อภิญฺญา

วิมุตฺติ จ อนฺตฺตรา
 โคตเมณ ยสฺสสินา
 ฐมฺมมกฺขาสี^๖ ภิกฺขุณฺ

๑ ส. ย. วิหริสฺสตี ๑ ม. วิหริสฺสตี ๑

๒ ย. ตติยภาณวารี นิฏฺฐิตํ ๑ ม. ตติโยภาณวโร ๑

๓ ม. ย. นาถาโลกิตํ ๑

๔ ย. เวสาลิทสฺสนํ ๑

๕ ม. ภณฺฑทาลาโม ๑ อโธ ปริ อิทิสเมว ๑

๖ ม. ย. ฐมฺมมกฺขาสี ๑

การทอดพระเนตรกรุงเวสาลี

[๑๐๙]

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังเมืองเวสาลีเพื่อบิณฑบาต เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในเมืองเวสาลีแล้ว เวลาปัจฉิมกัต เสด็จกลับจากบิณฑบาต ทอดพระเนตรเมืองเวสาลี เป็นนาคาวโลก แล้วรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ การเห็นเมืองเวสาลี ของตถาคตครั้งนี้ จักเป็นครั้งสุดท้าย มาไปกันเถิดอานนท์ เราจักไปยังบ้านกัณฑคาม

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงบ้านกัณฑคามแล้ว ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ บ้านกัณฑคามนั้น ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้ง เทงตลอดธรรม ๔ ประการ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ๔ ประการเป็นไฉน เพราะไม่รู้แจ้งเทงตลอดศีลอันเป็นอริยะ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เพราะไม่รู้แจ้งเทงตลอดสมาธิอันเป็นอริยะ ... ปัญญาอันเป็นอริยะ ... วิมุตติอันเป็นอริยะ เราและพวกเธอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนานอย่างนี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งเทงตลอดศีลอันเป็นอริยะสมาธิอันเป็นอริยะ ปัญญาอันเป็นอริยะ วิมุตติอันเป็นอริยะแล้ว ตัณหาในภพ เราถอนเสียแล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพ ล้วนแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มี ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดา ครั้นได้ตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว จึงได้ ตรัสสถาปนาพระพันธต่อไปอีกว่า

[๑๑๐]

ธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันยอดเยี่ยม อันพระโคตมผู้มียศตรัสรู้แล้ว ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสบอกธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อความรู้ยิ่ง พระศาสดา ผู้กระทำ ซึ่งที่สุดแห่งทุกข์ มีพระจักขุ ปรีนิพพานแล้ว ฯ

ทุกขสฺสณฺตงฺกโร สตฺถา

จกฺขุมา ปรีนิพฺพุโพติ ฯ

[๑๑๑]

ตตฺรปี สุทฺถิ ภควา ฅณฺฑคฺคาเม วิหรนฺโต เอตฺเทว พหุลฺลํ ภิกฺขุณฺณํ ฅมฺมี กถํ กโรติ อิติ
สึลํ อิติ สฺมาธิ อิติ ปญฺญา สึลปรีภาวิตฺถ สฺมาธิ มหปฺพลโหติ มหานิสฺสํโส สฺมาธิ-
ปรีภาวิตฺถ ปญฺญา มหปฺพลโหติ มหานิสฺสํสา ปญฺญาปรีภาวิตฺถ จิตฺตํ สมนฺนทฺเวว อาสเวหิ
วิมุจฺเจติ เสยฺยธึทํ กามาสวา ภวาสวา[*] อวิชฺชาสวาทิ ฯ

[๑๑๒]

อลฺโฆ ภควา ฅณฺฑคฺคาเม ยถาภีรนฺตํ วิหริตฺวา อายสฺมณฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ
อายาฆานนฺทํ เยน หตฺถิกาโม อมฺพคฺคาโม ฅมฺพคฺคาโม เยน โภคนครํ เตนฺนปสงฺกมิตฺถสฺมาติ ฯ
เอวํ ภนฺเตติ โฆ อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจุสฺสํโสติ ฯ อลฺโฆ ภควา มหตา ภิกฺขุ-
สงฺฆเณ สทฺธิ เยน โภคนครํ ตทวสฺริ ฯ ตตฺร สุทฺถิ ภควา โภคนครเวิหรติ อานนฺทเเจติเย
ฯ ตตฺร โฆ ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ จตฺตาโรเม ภิกฺขเว มหาปเทเส เทเสสฺสามิ ตํ สฺนฺนาถ
สาธุกํ มนสิกโรถ ภาสิสฺสามิติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โฆ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจุสฺสํโสสุติ ฯ ภควา
เอตทวโจ

[๑๑๓]

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วทฺเยยฺย สมนฺนุชา เมตฺถิ อาวุโส ภควโต สุตฺถิ สมนฺนุชา
ปฏิกฺกหิตํ อยํ ฅมฺโม อยํ วินโย อิทํ สตฺถุ สาสนฺนติ ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว
อภินฺนุทิตพฺพํ นปฺปฏิกฺโกสิตพฺพํ ฯ อนภินฺนุทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺพณฺณานิ
สาธุกํ อุกฺกเหตุวา สุตฺเต โอสาเรตพฺพานิ^๑ วินเย สนฺทสฺสยฺยพฺพานิ ฯ ตานิ เจ สุตฺเต
โอสาริยมานานิ^๒ วินเย สนฺทสฺสยฺยมานานิ น เจว สุตฺเต โอสรนฺติ^๓ น จ^๔ วินเย สนฺทิสฺสนฺติ ฯ
นิฏฺฐเมตฺถ คณฺตพฺพํ อทฺธา อิทํ น เจว ตสฺส ภควโต วจฺนํ อิมสฺส จ ภิกฺขุโน
ทุกฺกหิตนฺติ อิติ เหตุํ ภิกฺขเว จทฺทเทยฺยาถ ฯ ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินเย
สนฺทสฺสยฺยมานานิ สุตฺเต เจ^๕ โอสรนฺติ วินเย เจ^๖ สนฺทิสฺสนฺติ ฯ นิฏฺฐเมตฺถ คณฺตพฺพํ อทฺธา

๑ ย. ติฏฺฐาสา ฯ

๒ ย. โอตาเรตพฺพานิ ฯ

๓ ย. โอตาริยมานานิ ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๔ ส. ย. โอสรนฺติ ฯ

๕ ย. น วินเย ฯ

๖ ม. ย. เจว ... จ ฯ

๗ ม. ย. เจว ... จ ฯ

[๑๑๑]

ได้อันว่า พระผู้มีพระภาคเมื่อประทับ ณ บ้านกัณฑคามนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า
 อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญา
 อันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจาก
 อาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ฯ

มหาปเทศ ๔ ประการ

[๑๑๒]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ตามความพอพระทัยในบ้านกัณฑคามแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่ง
 ว่า

มาไปกันเถิดอานนท์ เราจักไปยังบ้านหัตถิคาม อัมพคาม ชัมพูคาม และโกคนคร

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เสด็จถึงโกคนครแล้ว ได้อันว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ
 อานันทเจดีย์ ในโกคนครนั้น ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงมหาประเทศ ๔ เหล่านี้ พวกเธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจัก
 กล่าว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสดังต่อไปนี้

[๑๑๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ข้อนี้นี้ข้าพเจ้าได้ฟังมา
 ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของ
 พระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชมไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้วพึงเรียน บทและ
 พยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าสอบสวน ในพระสูตร
 เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ เทียบเคียงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้
 ว่า นี่มิใช่คำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุนี้จามาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงตั้งคำกล่าว
 นั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงใน
 พระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุนี้
 จามาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่หนึ่งไว้ ฯ

อิทํ ตสฺส ภควโต วณฺณํ อิมสฺส จ ภิกฺขุโน สุกฺขิตฺตํ อิทํ ภิกฺขเว ปจฺฉํ มหาปเทสํ
 ธารเยยฺยาถ ๑

[๑๑๔]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วทฺเขยฺย อมฺกสฺมี นาม อาวาเส สงฺฆโม วิหฺรติ สเถโร
 สปาโมกฺโข ตสฺส เม สงฺฆสฺส สมฺมุขํ สุตํ สมฺมุขํ ปฏิกฺคหิตํ อัยํ ฌมฺโม อัยํ วินโย อิทํ
 สตฺถุ สาสนฺนํ ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ภาสิตํ เนว อภินฺนํทิตพฺพํ นปฺปฏิกฺโกสิตพฺพํ ๑
 อนภินฺนํทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺพณฺณานิ สาธุกํ อุกฺคเหตฺวา สุตฺเต โอสาร-
 ตพฺพานิ วินฺเย สนนฺตฺสเสตพฺพานิ ๑ ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินฺเย สนนฺตฺสสิยมานานิ
 น เจว สุตฺเต โอสรรนฺติ น จ วินฺเย สนนฺตฺสสนฺติ ๑ นิฏฺฐเมตฺถ กนฺตพฺพํ อทฺธา อิทํ น เจว
 ตสฺส ภควโต วณฺณํ ตสฺส จ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ทฺถกฺขิตฺตํ อิติ เหน้ํ ภิกฺขเว จทฺทเทยฺยาถ ๑
 ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ วินฺเย สนนฺตฺสสิยมานานิ สุตฺเต เจ^๑ โอสรรนฺติ วินฺเย จ สนนฺตฺส-
 สนฺติ ๑ นิฏฺฐเมตฺถ กนฺตพฺพํ อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต วณฺณํ ตสฺส จ สงฺฆสฺส สุกฺขิตฺตํ
 อิทํ ภิกฺขเว ทฺติยํ มหาปเทสํ ธารเยยฺยาถ ๑

[๑๑๕]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วทฺเขยฺย อมฺกสฺมี นาม อาวาเส สมฺพหฺลฺลา เถรา ภิกฺขุ
 วิหฺรติ พหุสฺสุตา อากตาคมา ฌมฺมธฺรา วินยธฺรา มาติกาธฺรา เตสํ เม เถรานํ สมฺมุขํ สุตํ
 สมฺมุขํ ปฏิกฺคหิตํ อัยํ ฌมฺโม อัยํ วินโย อิทํ สตฺถุ สาสนฺนํ ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน
 ภาสิตํ เนว อภินฺนํทิตพฺพํ ๑เป ๑ น วินฺเย สนนฺตฺสสนฺติ ๑ นิฏฺฐเมตฺถ กนฺตพฺพํ อทฺธา อิทํ
 น เจว ตสฺส ภควโต วณฺณํ เตสญฺจ เถรานํ ทฺถกฺขิตฺตํ อิติ เหน้ํ ภิกฺขเว จทฺทเทยฺยาถ ๑
 ตานิ เจ สุตฺเต โอสาริยมานานิ ๑เป ๑ วินฺเย สนนฺตฺสสนฺติ ๑ นิฏฺฐเมตฺถ กนฺตพฺพํ อทฺธา อิทํ
 ตสฺส ภควโต วณฺณํ เตสญฺจ เถรานํ สุกฺขิตฺตํ อิทํ ภิกฺขเว ทฺติยํ มหาปเทสํ ธารเยยฺยาถ ๑

[๑๑๖]

อิธ ปน ภิกฺขเว ภิกฺขุ เอวํ วทฺเขยฺย อมฺกสฺมี นาม อาวาเส [^๒] เถโร ภิกฺขุ วิหฺรติ
 พหุสฺสุโต อากตาคโม ฌมฺมธโร วินยธโร มาติกาธโร ตสฺส เม เถรสฺส สมฺมุขํ สุตํ
 สมฺมุขํ ปฏิกฺคหิตํ อัยํ ฌมฺโม อัยํ วินโย อิทํ สตฺถุ สาสนฺนํ ตสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุโน
 ภาสิตํ เนว อภินฺนํทิตพฺพํ นปฺปฏิกฺโกสิตพฺพํ ๑ อนภินฺนํทิตฺวา อปฺปฏิกฺโกสิตฺวา ตานิ ปทพฺพณ-

๑ ม. ย. เจว ... จ ๑

๒ ม. ย. เอโก ๑

[๑๑๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า สงฆ์พร้อมทั้งพระเถระ พร้อมทั้งปาโมกข์ อยู่ในอาวาสโน้น ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่มิใช่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุสงฆ์นั้นจามาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และภิกษุสงฆ์นั้นจามาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่สองนี้ไว้ ฯ

[๑๑๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุผู้เป็นเถระมากรูป อยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่านี่มิใช่คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระเหล่านั้น จามาผิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงทิ้งคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระเหล่านั้น จามาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำมหาประเทศข้อที่สามนี้ไว้ ฯ

[๑๑๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่ในอาวาสโน้น เป็นพหูสูต มีอาคมอันมาถึงแล้ว เป็นผู้ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมัตติกา ข้าพเจ้าได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะหน้าพระเถระนั้นว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสั่งสอนของพระศาสดา ดังนี้ พวกเธอไม่พึงชื่นชม ไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของภิกษุนั้น ครั้นแล้ว พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าเมื่อสอบสวน ในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรไม่ได้ ลงในพระวินัยไม่ได้ พึงถึงความตกลงในข้อนี้ว่า

ชนานิ สาธุกั อุกคเหตฺวา สุตฺเต โอสารตพฺพานิ วินฺเย สนนฺตฺตพฺพานิ^๑ ฯ ตานิ เจ สุตฺเต
 โอสาริยมานานิ วินฺเย สนนฺตฺตพฺพานานิ น เจว สุตฺเต โอสรรนฺติ น จ^๒ วินฺเย สนนฺตฺตพฺพานิ ฯ
 นิฏฺฐเมตฺถ กนฺตพฺพํ ฯเปฯ อทฺธา อิทํ ตสฺส ภควโต วจันํ ตสฺส จ เณรฺสฺส สุกฺคินฺตฺติ อิทํ
 ภิกฺขเว จตฺตถัมมํ มหาปเทสํ ธารเยยฺยาถ^๓ ฯ อิมเ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ มหาปเทสํ ธารเย-
 ยถาติ ฯ ตตฺตรปฺปํ สุกฺกํ ภควา โภกนฺนเร วิหริตฺติ^๔ อานนฺตฺเต เจตฺติเย เอตฺตเว พหุลํ ภิกฺขุณฺณํ ฐมฺมํ
 กถํ กโรตฺติ อิตฺติ สัลลํ อิตฺติ สมาริ อิตฺติ ปญฺญา สัลลปฺปภาวิตฺโต สมาริ มหปฺปโล โหติ
 มหานิสฺสโร สมาริปฺปภาวิตา ปญฺญา มหปฺปลา โหติ มหานิสฺสา ปญฺญาปฺปภาวิตํ จิตฺตํ
 สมฺมเทว อาสเวหิ วิมฺมจฺจติ เสยฺยถิํ กามาสว ภาสว อวิชฺชาสวาทิ ฯ

[๑๑๗]

อถ โข ภควา โภกนฺนเร ยถาภินฺนํ วิหริตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺตํ อามนฺเตสิ
 อายามานนฺตฺเต ยถา ปาวา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตสฺมาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺตํ ภควโต
 ปจฺจสฺสโรติ ฯ อถ โข ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิํ ยถา ปาวา ตทวสฺริ ฯ ตตฺตร สุกฺกํ
 ภควา ปาวายํ วิหริตฺติ จนนฺตฺตสฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส อมฺพวเน ฯ อสฺสโรติ โข จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺโต
 ภควา กิร ปาวํ อนุปฺตฺโต ปาวายํ วิหริตฺติ มยฺหํ อมฺพวเนติ ฯ อถ โข จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺโต
 ยถา ภควา เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺตวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสิตฺติ ฯ เอกมฺนฺตํ
 นิสินฺนํ โข จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺตํ ภควา ฐมฺมียา กถาย สนนฺตฺตสฺส สมารเปสิ สมฺมตฺเตเชสิ
 สมฺปหเสสิ ฯ อถ โข จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺโต ภควตา ฐมฺมียา กถาย สนนฺตฺตสฺส สมารปิตฺโต
 สมฺมตฺเตเชสิ สมฺปหสิโต ภควนฺตํ เอตฺตวโจ อธิวเสตฺต เม ภนฺเต ภควา สุวตฺตนาถ ภาตฺตํ
 สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺฆเณติ ฯ อธิวเสสิ ภควา ตณฺหิภาเวน ฯ อถ โข จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺโต ภควโต
 อธิวสํ วิทิตฺวา อญฺญาสาสนา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ อถ โข
 จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺโต ตสฺสา รตฺติยา อจฺจเยน สเก นิเวสเน ปณฺธิตํ ขาทนียํ โภชนียํ
 ปฏฺยทาเปตฺวา ปนฺตณฺจ สุกฺกมทฺทวํ ภควโต กาลํ อาโรจาเปสิ กาโล ภนฺเต นิฏฺฐิตํ
 ภาตฺตนฺตํ ฯ อถ โข ภควา ปุพฺพพณฺหสมํ นิเวสิตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย สทฺธิํ ภิกฺขุสงฺฆเณ ยถา
 จนนฺตสฺส กมฺมารปฺตฺตสฺส นิเวสนํ เตนฺอุปสงฺกมิตฺตํ อุปสงฺกมิตฺตวา ปญฺญตฺตาสเน นิสิตฺติ ฯ นิสชฺช
 โข ภควา จนนฺตํ กมฺมารปฺตฺตํ อามนฺเตสิ ยถา จนนฺตํ สุกฺกมทฺทวํ ปฏฺยตฺตํ เตน มํ ปรีวิส
 ยํ ปนฺตณฺจ ขาทนียํ โภชนียํ ปฏฺยตฺตํ เตน ภิกฺขุสงฺฆํ ปรีวิสาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข จนนฺตํ
 กมฺมารปฺตฺโต ภควโต ปฏฺยตฺตวา ยํ อโหสิ สุกฺกมทฺทวํ ปฏฺยตฺตํ เตน ภควนฺตํ ปรีวิส

๑ ม. ย. สนนฺตฺตพฺพานิ ฯ

๒ ย. น วินฺเย ... ฯ

๓ ย. ธารเยยฺยาติ ฯ

๔ ม. ย. วิหริตฺโต ฯ

นี้มีใช้คำสั่งสอนของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาคิดแล้ว ดังนั้น พวกเธอพึงฟังคำกล่าวนั้นเสีย ถ้าเมื่อสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ลงในพระสูตรได้ เทียบเคียงในพระวินัยได้ ฟังถึงความตกลงในข้อนี้ว่า นี่เป็นคำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน และพระเถระนั้นจำมาถูกต้องแล้ว ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศข้อที่สี่นี้ไว้ ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงทรงจำหาประเทศทั้ง ๔ เหล่านี้ไว้ ฉะนี้แล ๑

ได้อินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อานันทเจดีย์ในโกนคณนั้น ทรงกระทำธรรมิกถา นี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้สมาธิ อย่างนี้ ปัญญา สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ปัญญาอันสมาธิ อบรมแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ ๑

เรื่องนายจุนทกัมมารบุตร(บุตรช่างทอง)

[๑๑๗]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในโกนคณตามความพอพระทัยแล้ว ตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังเมืองปาวา ท่านพระอานนท์ทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงเมืองปาวาแล้ว ได้อินว่า พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพวันของนายจุนทกัมมารบุตร ในเมืองปาวานั้น ๑

ครั้งนั้น นายจุนทกัมมารบุตรได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จถึงเมืองปาวา ประทับอยู่ ณ อัมพวันของเราในเมืองปาวา จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นนายจุนทกัมมารบุตรนั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา ลำดับนั้น นายจุนทกัมมารบุตร อันพระผู้มีพระภาคให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วย ธรรมิกถาแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ จงทรงรับภัตของข้าพระองค์ เพื่อเสวยในวันพรุ่งนี้ พระผู้มีพระภาคทรงรับด้วยอุชฌณีภาพ ๑

ลำดับนั้น นายจุนทกัมมารบุตรทราบว่ พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้ว ลูกจากอาสนะถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณ หลีกไปแล้ว นายจุนทกัมมารบุตรให้ตระเตรียม ของเคี้ยวของฉันอันประณีต และสุกรมัททวะ เป็นอันมาก ในนิเวศน์ของตน โดยล่วงราตรีนั้นไป ให้กราบทูลกาลแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้เวลาแล้ว ภัตอาหารสำเร็จแล้ว ๑

ครั้งนั้น เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนุ่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าไปยังนิเวศน์ของนายจุนทกัมมารบุตร ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวาย ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วรับสั่งแก่นายจุนทกัมมารบุตรว่า

ดูกรนายจุนทะ ท่านจงอังคาสเราด้วยสุกรมัททวะที่ท่านตระเตรียมไว้ จงอังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยของเคี้ยวของฉันอย่างอื่นที่ท่านตระเตรียมไว้

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึ่งอังคาสพระผู้มีพระภาค ด้วยสุกรมัททวะที่ตนตระเตรียมไว้ อังคาสภิกษุสงฆ์ด้วยของเคี้ยวของฉันอย่างอื่น ที่ตนตระเตรียมไว้ ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งแก่นายจุนทกัมมารบุตรว่า

ดูกร นายจุนทะ ท่านจงฟังสุกรมัททวะที่ยังเหลือเสียในหลุม เรายังไม่เห็นบุคคลในโลก

ยํ ปณณํ ขาทนํ โภชนํ ปฏิตตํ เตน ภิกขุสงฺฆํ ปรีวสี ๑ อถโฆ ภควา จุนฺทํ
 กมฺมารปฺตํ อามนฺเตสิ ยนฺเต จุนฺท สฺวกรมทฺทวํ อวสิญฺจํ ตํ โสพฺเพ นิขณํ นานนฺตํ จุนฺท
 ปสฺสามิ สเทเว โลเก สมารเก สพฺรหฺมเก สสฺสสมณพฺราหฺมณียา ปชาย สเทวมนุสฺสาย
 ยสฺส ตํ ปรีกฺขตํ สมฺมา ปริณามํ กจฺเจยฺย อณฺเฏ ตถาคตสฺสชาติ ๑ เอวํ ภนฺเตติ โข จุนฺโท
 กมฺมารปฺตํ ภาวโต ปฏิสฺสวํ ยํ อโหสิ สฺวกรมทฺทวํ อวสิญฺจํ ตํ โสพฺเพ นิขณํ เยน
 ภควา เตนฺปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสํสี ๑ เอกมนฺตํ นิสินฺนํ
 โข จุนฺทํ กมฺมารปฺตํ ภควา ฐมฺมียา กถา สนฺทสฺเสตฺวา สมารเปตฺวา สมฺมุเตเชตฺวา
 สมฺปหํเสตฺวา อฏฺฐายาสนา ปกฺกามิ ๑ อถโฆ ภควโต จุนฺทสฺส กมฺมารปฺตตฺส ภตฺตํ
 ภูตฺตาวิสฺส ขโร อาพาธํ อุปฺปชฺชติ โลหิตปกฺขนฺทิกา สพาพฺหา^๑ เวทนา วตฺตนฺติ
 มรณฺนฺติกา ๑ ตาปี^๒ สฺสํ ภควา สโต สมฺปชาโน อธิวเสสิ อวิหณฺณมานो ๑ อถโฆ ภควา
 อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อายาฆานนฺท เยน กุสินารา เตนฺปสงฺกมิตฺวามายิตํ ๑ เอวํ
 ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจุสฺสโสติ ๑

[๑๑๘]

จุนฺทสฺส ภตฺตํ ภูตฺติตฺวา กมฺมารสฺสชาติ เม สฺสํ
 อาพาธํ สมฺมุติ ธีโร สพาพฺหา^๓ มรณฺนฺติกา ๑
 ภูตฺตตฺส เว^๔ สฺวกรมทฺทเว
 พยาธี สพาพฺหา^๕ อุตฺปาติ สตฺถุ^๖
 วิเรจมานो^๗ ภควา อโวจ
 กจฺฉาม^๘ กุสินริ นกรนฺติ ๑
 (อิมํ คาถาโย สงฺคีติกาเล สงฺคีตการเกหิ วุตฺตา^๙ -)

[๑๑๙]

อถโฆ ภควา มคฺคา โอกกมฺม เยน อณฺเฏ รุกฺขมฺลํ เตนฺปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา
 อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อิงฺฆ เม ตวํ อานนฺท จตุกฺคณฺณํ สงฺฆาญฺจิ ปณฺณเปหิ^๑
 กิลนฺโตสฺมิ อานนฺท นิสํสีสฺสามิติ ๑ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต

๑ ม. ย. ปพาพฺหา ๑

๒ ม. ย. ตา ๑

๓ ม. ย. ปพาพฺหา ๑

๔ ม. ย. จ ๑

๕ ม. ย. ปพาพฺหา ๑

๖ โป. ม. ย. สตฺถุโน ๑

๗ ย. วิเรจมานโน ๑

๘ ส. ม. ย. อิม ปาชา นตฺติ ๑

๙ โป. ย. ปณฺณเปหิ ๑ อิโต ปรี อธิสเมว ๑

พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและ มนุษย์ ซึ่ง
บริโภคนิสกัสมัททวะนั้นแล้ว จะพึงให้ย่อยไปด้วยดีได้นอกจากตถาคต

นายจุนทกัมมารบุตรทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงฟังสุกัสมัททวะ ที่ยังเหลือเสียในหลุม แล้วเข้าไป
เฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาคยังนายจุนทกัมมารบุตรผู้
เฝ้าเรียบร้อยแล้วให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถา แล้วเสด็จจากอาสนะ เสด็จหลีกไป ฯ

ลำดับนั้น เมื่อพระผู้มีพระภาคเสวยภัตตาหารของนายจุนทกัมมารบุตรแล้ว ก็เกิดอาพาธอย่างร้ายแรง มีเวทนา
เกิดแต่การประจวบลงพระโลหิต ไกลจะนิพพาน ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคทรงมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงอดกลั้นเวทนาเหล่านี้นี้ไว้ มิได้ทรงพ่นพริก ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยังเมืองกุสินารา

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๑๘]

ข้าพเจ้าได้ฟังมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระปริชาเสวย ภัตตาหารของนายจุนทกัมมารบุตรแล้ว ทรงพระประจวบ
อย่างหนัก ไกลจะนิพพาน เมื่อพระศาสดาเสวยสุกัสมัททวะแล้ว การประจวบอย่างหนักได้บังเกิดขึ้น พระผู้มีพระภาค
ลงพระบังคน ได้ตรัสว่า เราจะไปยังเมืองกุสินารา ดังนี้ ฯ

(เถาเหล่านี้ พระสังคิตถิกจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ในเวลาทำสังคายนา)

รับสั่งขอน้ำดื่ม

[๑๑๙]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จแวะจากหนทาง แล้วเสด็จเข้าไปยังโคนไม้ต้นหนึ่ง รับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า
ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จักนั่ง
ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่ง บนอาสนะ
ที่พระอานนท์ปูถวายแล้ว ครั้นพระผู้มีพระภาคประทับนั่งแล้วจึงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ เกลียนประมาณ
๕๐๐ เล่ม ข้ามไปแล้ว น้ำนั้นน้อย ถูกล้อเกลียน บดแล้ว ขุ่นมัวไหลไปอยู่แม่น้ำกุณฑลที่นี้อยู่ไม่ไกล มีน้ำใสจืดเย็น ขาว มีท่า
ราบเรียบ น้ำรื่นรมย์ พระผู้มีพระภาคจักทรงดื่มน้ำในแม่น้ำนี้ และจักทรงสงสานพระองค์ แม้ครั้งที่สอง พระผู้มีพระภาค
ก็ยังรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำดื่มมาให้เรา เรากระหาย จักดื่มน้ำ

ปฐิสฺสตุวา จตุคฺคณฺ์ สงฺฆาภูิ ปณฺณเปสิ ๑ นิสีทิ ภควา ปณฺณตฺเต อาสเน ๑ นิสซช โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท ปาณียํ อاهر ปิปาสิโตสฺมิ อานนฺท ปิวิสฺสามิติ ๑ เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อิทานิ ภนฺเต ปณฺณตฺตานิ สกฺกฺสฺตานิ อภิกฺกนฺตานิ ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุทกํ ปริตฺตํ ลูพิตํ อาวิลํ สนฺทติ อัย ภนฺเต กฺกฺชนที^๑ อวิทฺเฐ อจุโฆทกา สาโตทกา สีโตทกา เสโตทกา^๒ สุปฺติตฺถา รณณียา เอตฺถ ภควา ปาณียญจ ปิวิสฺสติ คตฺตานิ จ สีตฺตกริสฺสตีติ^๓ ๑ ทฺติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท ปาณียํ อاهر ปิปาสิโตสฺมิ อานนฺท ปิวิสฺสามิติ ๑ ทฺติยมฺปิ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อิทานิ ภนฺเต ปณฺณตฺตานิ สกฺกฺสฺตานิ อภิกฺกนฺตานิ ตํ จกฺกจฺฉินฺนํ อุทกํ ปริตฺตํ ลูพิตํ อาวิลํ สนฺทติ อัย ภนฺเต กฺกฺชนที อวิทฺเฐ อจุโฆทกา สาโตทกา สีโตทกา เสโตทกา สุปฺติตฺถา รณณียา เอตฺถ ภควา ปาณียญจ ปิวิสฺสติ คตฺตานิ^๔ สีตฺตกริสฺสตีติ ๑ ทฺติยมฺปิ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ อิงฺฆ เม ตฺวํ อานนฺท ปาณียํ อاهر ปิปาสิโตสฺมิ อานนฺท ปิวิสฺสามิติ ๑ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปฐิสฺสตุวา ปตฺตํ คเหตฺวา เยน สา นทิกา เตนฺอุปสงฺกมิ ๑ อถ โข สา นทิกา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลูพิตา อาวิลา สนฺทมานา อายสฺมนฺเต อานนฺเท อุปสงฺกมฺนฺเต อจฺฉา วิปฺปสฺสนา อนาวิลา สนฺทติ^๕ ๑ อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ อจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ ตถาคตฺสฺส มหิทฺธิกตา มหानุภาวตา^๖ อัย หิ สา นทิกา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลูพิตา อาวิลา สนฺทมานา มยิ อุปสงฺกมฺนฺเต อจฺฉา วิปฺปสฺสนา อนาวิลา สนฺทตีติ ๑ ปตฺเตน ปาณียํ อาทาย เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ เอตทโวจ อจฺฉริยํ ภนฺเต อพฺภุตํ ภนฺเต ตถาคตฺสฺส มหิทฺธิกตา มหานุภาวตา^๗ อิทานิ สา ภนฺเต นทิกา จกฺกจฺฉินฺนา ปริตฺตา ลูพิตา อาวิลา สนฺทมานา มยิ อุปสงฺกมฺนฺเต อจฺฉา วิปฺปสฺสนา อนาวิลา สนฺทิตฺถ ปิวตุ ภควา ปาณียํ ปิวตุ สฺสโต ปาณียนฺติ ๑ อถ โข ภควา ปาณียํ อปายิ ๑

[๑๒๐]

เตน โข ปน สมฺเยน ปุฏฺกฺโกโส มลฺลปฺปฺโต อาพารสฺส กาลามสฺส สาวโก กุสินาราย ปาวํ อทฺธานมคฺคปฺปิปฺปโน โหติ ๑ อทฺทสา โข ปุฏฺกฺโกโส มลฺลปฺปฺโต ภควนฺตํ อณฺณตรสฺมี รุกฺขมฺเฐ นิสินฺนํ ทิสฺวาน เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทฺเตวา เอกมนฺตํ นิสีทิ ๑ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข ปุฏฺกฺโกโส มลฺลปฺปฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจ อจฺฉริย

๑ ส. ย. กฏฺฏถา นทีติปี กฏฺฏา นทีติปี ปาโจ ๑ ม. กฏฺฏา นที ๑

๒ ส. ย. อจุโฆทิกา สาโตทิกา สีโตทิกา เสโตกา ๑

๓ ป. ย. สีตฺต กริสฺสตีติ ๑ อโต ปริ อธิสเมว ๑

๔ ม. ย. คตฺตานิ จ ๑

๕ ม. ย. สนฺทิตฺถ ๑

๖ ป. มหานุภาวกตา ๑

๗ ป. มหานุภาวกตา ๑

แม้ครั้งที่สอง ท่านพระอานนท์ก็ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อครั้ง เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่มข้ามไปแล้ว น้ำน้อย ถูกล้อเกวียนบดแล้ว ขุ่นมัวไหลไปอยู่ แม่น้ำกุชานทีนี้อยู่ไม่ไกล มีน้ำใส จืด เย็น ขาว มีท่าราบเรียบ น้ำรินรมย์ พระผู้มีพระภาค จักทรงดื่มน้ำในแม่น้ำนี้ แล้วจักทรงทรงสนานพระองค์ แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาคก็ยังรับสั่งกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยนำน้ำมาให้เรา เราจะหาย จักดื่มน้ำ

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาค แล้วถือบาตรไปยังแม่น้ำนั้น ครั้งนั้น แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อยขุ่นมัว ไหลไปอยู่ เมื่อท่านพระอานนท์ เข้าไปใกล้ใกล้ใสสะอาด ไม่ขุ่นมัวไหลไปอยู่ ท่านพระอานนท์ได้มีความดำริว่า น้ำอัสสรย์หนอ เหตุไม่เคยเป็นมาเป็นแล้ว ความที่พระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก แม่น้ำนี้ถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อย ขุ่นมัว ไหลไปอยู่ เมื่อเราเข้าไปใกล้กลับใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ไหลไปอยู่ ฯ ท่านพระอานนท์ตกน้ำ มาด้วยบาตรแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำอัสสรย์ เหตุไม่เคยเป็นมาเป็นแล้ว ความที่พระตถาคตเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก เมื่อครั้ง แม่น้ำนั้นถูกล้อเกวียนบดแล้ว มีน้ำน้อย ขุ่นมัวไหลไปอยู่ เมื่อข้าพระองค์เข้าไปใกล้ กลับใสสะอาด ไม่ขุ่นมัว ไหลไปแล้ว ขอพระผู้มีพระภาค จงเสวยน้ำเถิด ขอพระสุคตจงเสวยน้ำเถิด ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค เสวยน้ำแล้ว ฯ

เรื่องปลุกุสะ

[๑๒๐]

ก็สมัยนั้น โอรสเจ้ามัลละนามว่า ปลุกุสะ เป็นสาวกของอาฬารดาบสกาลามโคตร ออกจากเมืองกุสินารา เดินทางไกลไปยังเมืองปาวา ปลุกุสมัลลบุตรได้เห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่โคนไม้ต้นหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เมื่อโอรสเจ้ามัลละนามว่า ปลุกุสะ นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้ำอัสสรย์ ไม่เคยมีมาแล้ว พวกบรรพชิต ย่อมอยู่ด้วยวิหการธรรมอันสงบหนอ เรื่องเคยมีมาแล้ว อาฬารดาบสกาลามโคตร เดินทางไกล แวะออกจากหนทางนั่งพักกลางวัน ที่โคนไม้ต้นหนึ่งในที่ไม่ไกล ครั้งนั้น เกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ได้ผ่านอาฬารดาบสกาลามโคตร ดุดันไป บุรุษคนหนึ่งซึ่งเดินทางตามหลังหมู่เกวียนมา เข้าไปหาอาฬารดาบส กาลามโคตร ถึงที่พัก ครั้นเข้าไปหาแล้วถาม ท่านอาฬารดาบสกาลามโคตรว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ท่านได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ผ่านไปข้างหรือ ฯ

อ. ท่านผู้มีอายุ เรามีได้เห็น ฯ

บ. ก็ท่านไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

ภนฺเต อพฺภุตฺติ ภนฺเต สนฺเตน วต ภนฺเต ปพฺพชิตา วิหารเณ วิหรนฺติ ภูตปฺพุพฺพิ ภนฺเต อาพาโร
 กาลาโม อทฺธานมกฺคปฺปฺปิโน มกฺคา โอกมฺม อวิทุเร อณฺดรสมฺม รุกฺขมฺมูเล ทิวาวิหารี^๑
 นิสฺสํ ออโห ภนฺเต ปณฺจมตฺตานิ สกฺกสฺตานิ อาพาโร กาลาโม นิสฺสํ นิสฺสํ อติกฺกมฺมํ
 ออโห ภนฺเต อณฺดรโร ปุริโส ตสฺส สกฺกสฺสทสฺส ปิฏฺฐิโต ปิฏฺฐิโต อากจฺจนฺโต เยน
 อาพาโร กาลาโม เตนฺนปสฺงกมฺมิ อปสฺงกมฺมิตฺวา อาพาโร กาลาโม เอตทโวจ อปิ ภนฺเต ปณฺจมตฺ-
 ตานิ สกฺกสฺตานิ อติกฺกนฺตานิ อทฺทสาติ น โห อหํ อาวุโส อทฺทสนฺติ ก็ ปน ภนฺเต สทฺทํ
 อสฺสํสํสํ น โห อหํ อาวุโส สทฺทํ อสฺสํ
 อาวุโส สุตฺโต อโหสํ
 สมนํ ชาคโร ปณฺจมตฺตานิ สกฺกสฺตานิ นิสฺสํ นิสฺสํ อติกฺกนฺตานิ เณว อทฺทส น
 ปน สทฺทํ อสฺสํสํสํ อปิ หิ^๒ เต ภนฺเต สงฺฆาภูริ รเชน โอกมฺมณฺติ เณวอาวุโส ออโห
 ภนฺเต ตสฺส ปุริสสฺส เอตทโหสิ อจฺจริยํ วต โภ อพฺภุตฺติ วต โภ สนฺเตน วต โภ ปพฺพชิตา
 วิหารเณ วิหรนฺติ ยตฺร หิ นาม สณฺณี สมนํ ชาคโร ปณฺจมตฺตานิ สกฺกสฺตานิ นิสฺสํ
 นิสฺสํ อติกฺกนฺตานิ เณว ทกฺขติ น ปน สทฺทํ สสฺสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํสํ
 ปเวเตตฺวา ปกฺกมฺมิตํ ๑ ตํ ก็ มณฺณสิ ปุฏฺกส กตมํ นุ โห ทกฺกกรตฺรํ วา ทุริยสมฺภวตฺรํ วา
 โย วา สณฺณี สมนํ ชาคโร ปณฺจมตฺตานิ สกฺกสฺตานิ นิสฺสํ นิสฺสํ อติกฺกนฺตานิ เณว
 ปสฺสํสํสํ น ปน สทฺทํ สณฺณํ โย วา สณฺณี สมนํ ชาคโร เทเว วสฺสํสํสํสํสํสํ
 คพฺคพฺพายนฺเต วิชฺชุตฺตาสฺส^๓ นิจฺจรณฺตีสฺส อสนฺนิยา ผลนฺติยา เณว ปสฺสํสํสํ น ปน สทฺทํ
 สณฺณํยติ ๑ ก็ หิ ภนฺเต [^๔] กริยฺสนฺติ ปณฺจ วา สกฺกสฺตานิ จ วา สกฺกสฺตานิ สตฺต วา
 สกฺกสฺตานิ อญฺจ วา สกฺกสฺตานิ นว วา สกฺกสฺตานิ ทส วา สกฺกสฺตานิ ๑เปฯ สทฺสํ
 วา สกฺกสฺตานิ^๕ ออโห เอตเทว ทกฺกกรตฺรณฺจว ทุริยสมฺภวตฺรณฺจ โย สณฺณี สมนํ ชาคโร
 เทเว วสฺสํ
 เทเว คพฺคพฺพายนฺเต วิชฺชุตฺตาสฺส นิจฺจรณฺตีสฺส อสนฺนิยา ผลนฺติยา เณว ปสฺสํสํสํ
 น ปน สทฺทํ สณฺณํยติ ๑

[๑๒๑]

เอกมิตาหํ ปุฏฺกส สมํ อาตฺมมํ วิหรามิ ภูตาคาเร ๑ เตน โห ปน สมเณ เทเว
 วสฺสํสํสํ เทเว คพฺคพฺพายนฺเต วิชฺชุตฺตาสฺส นิจฺจรณฺตีสฺส อสนฺนิยา ผลนฺติยา อวิทุเร ภูตาคารสฺส
 เทว กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิตฺททา ๑ ออโห ปุฏฺกส อาตฺมมํ มหาชนกาโย
 นิภมิตฺวา เณ เต เทว กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลิตฺททา เตนฺนปสฺงกมฺมิ ๑ เตน
 โห ปนาหํ ปุฏฺกส สมเณ ภูตาคารา นิภมิตฺวา ภูตาคารทฺวาเร อพฺโภกาเส จงฺกมามิ ๑

๑ ย. ทิวาวิหาร ๑

๒ ม. ส. ๑

๓ ม. วิชฺชุตฺตาสฺส ๑ อโห ปริ อธิสเมว ๑

๔ ย. ตานิ ๑

๕ ม. สกฺกสฺสทสฺสํสํ วา ๑

เราไม่ได้ยิน ฯ

ท่านหลับหรือ ฯ

เรามีได้หลับ ฯ

ท่านยังมีสัญญาอยู่หรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ท่านยังมีสัญญา ตื่นอยู่ ไม่ได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่านตึกๆ กันไป และได้ยินเสียง ก็ผ้าของท่าน
เประเปื้อนไปด้วยธุลีบ้างหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ลำดับนั้น บุรุษนั้น ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น้าสจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมีมาเมื่อแล้ว พวกบรรพชิต
ย่อมอยู่ด้วยวิหาธรรมอันสงบหนอ ดังที่ท่านผู้มีสัญญาตื่นอยู่ ไม่ได้เห็นเกวียนประมาณ ๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่านตึกๆ กันไป และ
ไม่ได้ยินเสียง บุรุษนั้นประกาศความเลื่อมใสอย่างยิ่ง ในอาพาธคาบสกาลามโคตรแล้วหลีกไป ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสถามปุกกุสมัลลบุตรว่า

คุณปุกกุสะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ ไม่เห็นเกวียนประมาณ
๕๐๐ เล่ม ซึ่งผ่านตึกๆ กันไป และได้ยินเสียงอย่างหนึ่ง ผู้ที่ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก
ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ มิได้เห็น และได้ยินเสียง อย่างหนึ่ง ทั้งสองอย่างนี้ อย่างไหน
จะทำให้ยากกว่ากัน หรือให้เกิดขึ้นได้ยากกว่ากัน

ปุกกุสมัลลบุตรกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกวียน ๕๐๐ เล่ม ๖๐๐ เล่ม ๗๐๐ เล่ม ๘๐๐ เล่ม ๙๐๐ เล่ม ๑,๐๐๐
เล่ม ๑๑๐,๐๐๐ เล่ม จักกระทำได้ ผู้ที่ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ มิได้เห็น
และไม่ได้ยินเสียง อย่างนี้แหละ ทำให้ยากกว่า และให้เกิดขึ้นได้ยากกว่า ฯ

[๑๒๑]

คุณปุกกุสะ สมัยหนึ่ง เราอยู่ในโรงกระเดื่องในเมืองอาตุมา สมัยนั้น เมื่อฝนกำลังตก
ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนาสองพี่น้อง และโคพลีพัทสี่ตัวถูกสายฟ้าฟาด ในที่ใกล้
โรงกระเดื่อง ลำดับนั้น หมู่มหาชนในเมืองอาตุมา พาฉันออกมา แล้วเข้าไปหาชาวนาสองพี่น้อง
นั้น และโคพลีพัทสี่ตัว ซึ่งถูกสายฟ้าฟาด คุณปุกกุสะ สมัยนั้นเราออกจากโรงกระเดื่อง จงกรมอยู่
ในที่แจ้ง ใกล้ประตูโรงกระเดื่อง ครั้งนั้น บุรุษคนหนึ่ง ออกมาจากหมู่มหาชนนั้น เข้ามาหาเรา
ครั้งเข้ามาหาแล้ว อภิวัตเราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งเราได้กล่าวกะบุรุษนั้น ว่า คุณ
ท่านผู้มีอายุ หมู่มหาชนนั้นประชุมกันทำไมหนอ ฯ

บ.ข้าแต่ท่านผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ชาวนา สองพี่น้อง และโคพลีพัทสี่ตัว
ถูกสายฟ้าฟาด หมู่มหาชนประชุมกัน เพราะเหตุนี้ ก็ท่านอยู่ในที่ไหนเล่า ฯ

อถโโข ปุฏกุส อญฺญตโร ปุริโส ตมฺหา มหาชนกายา เยนํ เทนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา มํ
 อภิเวทฺเตวา เอกมนฺตํ อญฺจาสี ๑ เอกมนฺตํ จิตฺตํ โข อหํ ปุฏกุส ตํ ปุริสํ เอตทโวจํ กิณฺณุ โข
 โส อาวุโส มหาชนกาโย สนนฺปิโตติ ๑ อิทานิ ฆนฺเต เทเว วสฺสฺสนฺเต เทเว คพฺคพายนฺเต
 วิชฺชุตาสฺส นิจฺจรณฺตีสฺส อสนฺนิยา ผลนฺตฺติยา เทเว กสฺสกา ภาตโร หตา จตฺตาโร จ พลฺพิทฺทา
 เอตฺถ^๑ โส มหาชนกาโย สนนฺปิโต ตฺวํ ปน ฆนฺเต กว อโหสิตี ๑ อิเชว โข อหํ อาวุโส
 อโหสิณฺติ ๑ ก็ ปน ฆนฺเต อทฺทสาตี ๑ น โข อหํ อาวุโส อทฺทสนฺติ ๑ ก็ ปน ฆนฺเต
 สทฺทํ อสฺสโสสีตี ๑ น โข อหํ อาวุโส สทฺทํ อสฺสโสสินฺติ ๑ ก็ ปน ฆนฺเต สุตฺโต อโหสิตี ๑
 น โข อหํ อาวุโส สุตฺโต อโหสินฺติ ๑ ก็ ปน ฆนฺเต สณฺณิ อโหสิตี ๑ เอวมาวุโสตี ๑
 โส ตฺวํ ฆนฺเต สณฺณิ สมนโน ชาคโร เทเว วสฺสฺสนฺเต เทเว คพฺคพายนฺเต วิชฺชุตาสฺส
 นิจฺจรณฺตีสฺส อสนฺนิยา ผลนฺตฺติยา เนว อทฺทส น ปน สทฺทํ อสฺสโสสีตี ๑ เอวมาวุโสตี ๑
 อถโโข ปุฏกุส ตสฺส ปุริสสฺส เอตทโหสิ อจฺจริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ สนนฺเตน วต โภ
 ปพฺพชิตา วิหารเณ วิหรณฺติ ยตฺร หิ นาม สณฺณิ สมนโน ชาคโร เทเว วสฺสฺสนฺเต เทเว
 คพฺคพายนฺเต วิชฺชุตาสฺส นิจฺจรณฺตีสฺส อสนฺนิยา ผลนฺตฺติยา เนว ทกฺขิณฺตฺติ^๒ น ปน สทฺทํ
 สุนฺธิสฺสตีตี ๑ มยิ อุพาริ ปสาทํ ปเวทฺเตวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิตี ๑ เอวํ วุตฺเต ปุฏกุโส
 มลฺลปฺตฺโต ภควนฺตํ เอตทโวจํ เอสาหํ ฆนฺเต โย [๓] อาพาเร กาลาเม ปสาโท ตํ
 มหาวาเต วา โอฬฺหณามิ สึฆฺโสตาย วา นทฺธิยา ปวาเหมมิ อภิกฺกนฺตํ ฆนฺเต อภิกฺกนฺตํ ฆนฺเต
 เสยฺยถาปี ฆนฺเต นิภฺกฺขชิตํ วา อุภฺกฺขชเยยฺย ปฏฺธิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย มุพฺพหสฺส วา มกฺกํ
 อาจิกฺขเยยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ชารเยยฺย จกฺขุมฺนโต รูปานิ ทกฺขณฺติ^๔ เอวเมว ภควตา
 อเนกปริยาเยน ฐมฺโหม ปกาสิตฺโต เอสาหํ ฆนฺเต ภควนฺตํ สรณํ กจฺจามิ ฐมฺมณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ
 อุปาสกํ มํ ภควา ชารेतฺถ อชฺชตฺถเค ปาณฺนเปตํ สรณฺจกตฺตํ ๑ อถโโข ปุฏกุโส มลฺลปฺตฺโต
 อญฺญตโร ปุริสํ อามนฺเตสิ อิงฺฆ เม ตฺวํ ภณฺเ สึงฺกิวณฺณํ ยฺยุมภฺจํ ชารณฺิยํ อหาราตี ๑ เอวํ
 ฆนฺเตติ โข โส ปุริโส ปุฏกุสสฺส มลฺลปฺตฺตสฺส ปฏฺธิสฺสตุวา ตํ สึงฺกิวณฺณํ ยฺยุมภฺจํ ชารณฺิยํ
 อหาริ ๑ อถโโข ปุฏกุโส มลฺลปฺตฺโต ตํ สึงฺกิวณฺณํ ยฺยุมภฺจํ ชารณฺิยํ ภควโต อุปนಾಮะสิ อิทํ
 ฆนฺเต สึงฺกิวณฺณํ ยฺยุมภฺจํ ชารณฺิยํ ตํ เม ฆนฺเต ภควา ปฏฺธิคฺคณฺหาตุ อนฺนํ ปุ อฺปาทายาตี ๑
 เตนหิ ปุฏกุส เอเกน มํ อจฺจนาเทหิ เอเกน อานนฺทนฺติ ๑ เอวํ ฆนฺเตติ โข ปุฏกุโส
 มลฺลปฺตฺโต ภควโต ปฏฺธิสฺสตุวา เอเกน ภควนฺตํ อจฺจนาเทหิ เอเกน อายสฺมณฺตํ อานนฺทํ ๑
 อถโโข ภควา ปุฏกุสํ มลฺลปฺตฺตํ ฐมฺมิยา กถาย สนนฺทสฺสตี สมนาทเปสิ สมุตฺเตเชสิ สมปฺหํเสสิ ๑
 อถโโข ปุฏกุโส มลฺลปฺตฺโต ภควตา ฐมฺมิยา กถาย สนนฺทสฺสตี สมนาทปีโต สมุตฺเตชิตฺโต
 สมปฺหํสีโต อญฺจายาสนา ภควนฺตํ อภิเวทฺเตวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ๑

๑ ม. ย. เอตฺถ ๑

๒ ม. ทกฺขติ ๑ ย. ทกฺขิตี ๑

๓ ม. ย. เม. ๑

๔ ป. ม. ทกฺขณฺตฺติ ๑ ย. ทกฺขินฺตฺติ ๑

เราอยู่ในที่นี้เอง ฯ

ก็ท่านไม่เห็นหรือ ฯ

เราไม่ได้เห็น ฯ

ก็ท่านไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

เราไม่ได้ยิน ฯ

ก็ท่านหลับหรือ ฯ

เราไม่ได้หลับ ฯ

ก็ท่านยังมีสัญญาหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ก็ท่านยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ไม่ได้เห็น และ ไม่ได้ยินเสียงหรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านผู้มีอายุ ฯ

ดูกรปุกกุสะ ลำดับนั้น บุรุษนั้นได้มีความคิดอย่างนี้ว่า น้าอัสจรรย์หนอ เหตุไม่เคยมีมา มีแล้ว พวกบรรพชิตย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบหนอ ดังที่ท่านผู้ยังมีสัญญาตื่นอยู่ เมื่อฝนกำลังตก ตกอย่างหนัก ฟ้าลั่นอยู่ ฟ้าผ่าอยู่ ไม่ได้เห็น และ ไม่ได้ยินเสียง บุรุษนั้นประกาศความเลื่อมใสอย่างยิ่งในเรา กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ปุกกุสมัลลบุตรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ไปรยความเลื่อมใสในอาหารคาบสกาลามโคตร ลงในपाญใหญ่ หรือลอยเสียในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์ แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหลงหายของที่คว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืดด้วยคิดว่า ผู้มีจักมุกเห็นรูป ดังนี้ ฉันทใด พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอนเอกปริยาย ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้ เป็นต้นไป ฯ

ลำดับนั้น ปุกกุสมัลลบุตรสั่งบุรุษคนหนึ่งว่า ดูกรนายท่าน จงช่วยนำคู้ผ้าเนื้อละเอียด มีสีดงทองสิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงของเรามา บุรุษนั้นรับคำปุกกุสมัลลบุตรแล้ว นำคู้ผ้าเนื้อละเอียด มีสีดงทองสิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงของเขามาแล้ว ปุกกุสมัลลบุตรจึงน้อมคู้ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดงทองสิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงนั้น เข้าไปถวายแด่พระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คู้ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดงทองสิงคินี้ เป็นผ้าทรง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยความอนุเคราะห์ ทรงรับคู้ผ้านั้นของข้าพระองค์เถิด พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกรปุกกุสะ ถ้าเช่นนั้นท่านจงให้เราครองผืนหนึ่ง ให้อานนทครองผืนหนึ่ง

ปุกกุสมัลลบุตรรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ยังพระผู้มีพระภาคให้ทรงครองผืนหนึ่ง ให้ท่านพระอานนทครองผืนหนึ่ง ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงยังปุกกุสมัลลบุตรให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริงด้วยธรรมิกถาแล้ว ปุกกุสมัลลบุตร อันพระผู้มีพระภาคทรงให้เห็นแจ้ง ให้สมาทาน ให้อาจหาญ ให้รื่นเริง ด้วยธรรมิกถาแล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหลีกไป ฯ

[๑๒๒]

อถโฆ อายสฺมา อานนุโท อจิรปุกฺกนฺเต ปุกฺกุเส มลฺลปฺตฺเต ตํ สิงฺกิวนฺณํ ยุกฺมภูจํ
 ธารณียํ ภควโต กายํ อุปนาเมสี ๑ ตํ ภควโต กายํ อุปนามิตํ หตฺตจฺจิกิ^๑ วีย ขายติ ๑ อถโฆ
 อายสฺมา อานนุโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อจฺจริยํ ฆนฺเต อพฺภุตํ ฆนฺเต ยาว ปฺริสฺสุทฺธโร ฆนฺเต
 ตถาคตฺตสฺส นววิณฺโณ ปฺริโยทาโต อิทํ ฆนฺเต สิงฺกิวนฺณํ ยุกฺมภูจํ ธารณียํ ภควโต กายํ
 อุปนามิตํ หตฺตจฺจิกิ^๒ วีย ขายติติ ๑ เอวเมตํ อานนุท ทฺวิสฺสุ โข อานนุท กาเลสฺส อติวีย
 ตถาคตฺตสฺส กาโย ปฺริสฺสุทฺธโร โหติ นววิณฺโณ ปฺริโยทาโต กตฺเมสฺสุ ทฺวิสฺสุ ยลฺย อานนุท
 รตฺตี ตถาคโต อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺฌติ ยลฺย รตฺตี อนุปาทิสฺสาย นิพฺพาน-
 ชาติยา ปฺรินิพฺพายติ อิมสฺสุ โข อานนุท ทฺวิสฺสุ กาเลสฺส อติวีย ตถาคตฺตสฺส กาโย ปฺริสฺสุทฺธโร
 โหติ นววิณฺโณ ปฺริโยทาโต อชฺช โข ปนฺนํ รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามे กุสินารายํ
 อุปฺปตฺตเน มลฺลํ สาลวเน อนุตฺเร ยมกสาลานํ ตถาคตฺตสฺส ปฺรินิพฺพานํ ภวิสฺสติ
 อายาแมนฺนทฺ เยน กฺกฺขนที เตนฺอุปสงฺกมิตฺตสฺมาติ ๑ เอว ฆนฺเตติ โข อายสฺมา อานนุโท
 ภควโต ปจฺจสุโสสี ๑

[๑๒๓]

สิงฺกิวนฺณํ ยุกฺมภูจํ

ปุกฺกุโส อภิหารยิ

เตน อจฺฉาทิโต สตฺถา

โสวณฺโณ^๓ อโสภณฺณํ ๑

[๑๒๔]

อถโฆ ภควา มหตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ เยน กฺกฺขนที เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา
 กฺกฺขนที อชฺฉเณกาเหตุวา นฺหาตุวา จ ปิวิตุวา จ ปจฺจุตฺตริตฺวา เยน อมฺพวนํ เตนฺอุปสงฺกมิ
 อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ จฺนทกํ อามนฺเตสี อิงฺฆ เม ตฺวํ จฺนทก จตฺตคฺคณฺณํ สงฺฆาภูมึ ปฺลยเปหิ
 กิลนฺโตสฺมิ จฺนทก นิปฺชฺชิสฺสามิติ ๑ เอว ฆนฺเตติ โข อายสฺมา จฺนทโก ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา
 จตฺตคฺคณฺณํ สงฺฆาภูมึ ปฺลยเปหิ ๑ อถโฆ ภควา ทกฺขิณเณ ปสฺเสน สีหเสยฺยํ กปฺเปหิ ปาเทน^๔
 ปาทํ อจฺจราย สโต สมฺปชาโน อฏฺฐานสยฺยํ มนสิกริตฺวา ๑ อายสฺมา ปน จฺนทโก ตตฺถ
 ภควโต ปฺรโต นิสีหิ ๑

[๑๒๕]

คนฺตฺวาน พุทฺโธ นทิกิ^๕ กฺกฺ

๑ ม. หตฺตจฺจิกิ ๑ ย. วิตฺตจฺจิกิ ๑ อิโต ปฺริ อธิสฺสเมว ๑

๒ ม. หตฺตจฺจิกิ ๑ ย. วิตฺตจฺจิกิ ๑ อิโต ปฺริ อธิสฺสเมว ๑

๓ ส. ย. เหมวณฺโณ ๑

๔ ม. ย. ปาเท ๑

๕ ย. นทียิ ๑

[๑๒๒]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ เมื่อปลุกกุสมัลลบุตรหลักไปแล้วไม่นาน ได้น้อมกู่ผ้าเนื้อละเอียดมีสีดังทองสิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงนั้นเข้าไปสู่พระกายของพระผู้มีพระภาค ผ้าที่ท่านพระอานนท์น้อมเข้าไปสู่พระกายของพระผู้มีพระภาคนั้น ย่อมปรากฏดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลวฉะนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสจรรยฺ์ เหตุไม่เคยมีมาเมื่อ พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิผุดผ่องยิ่งนัก กู่ผ้าเนื้อละเอียด มีสีดังทองสิงคิ ซึ่งเป็นผ้าทรงนี้ ข้าพระองค์น้อมเข้าไปสู่พระกายของพระผู้มีพระภาค ย่อมปรากฏ ดังถ่านไฟที่ปราศจากเปลว ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ข้อนี้เป็นอย่างนั้น อานนท์ ในกาลทั้งสอง กายของตถาคต ย่อมบริสุทธิฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก ในกาลทั้งสองเป็นโณ คือ ในราตรีที่ตถาคตตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ๑ ในราตรีที่ตถาคตปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุ ๑ ดูกรอานนท์ ในกาลทั้งสองนี้แล กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนัก ดูกรอานนท์ ในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้แล ความปรินิพพานของตถาคตจักมีในระหว่างไม้สาละทั้งคู่ ในสาละวันอัน เป็นที่แหวะพักของมัลลกะยศิรย์ทั้งหลาย ในเมืองกุสินารา มาไปกันเถิด อานนท์ เราจักไปยังแม่น้ำกุกุชานที

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฯ

[๑๒๓]

ปลุกกุสนำผ้าเนื้อละเอียด มีสีดังทองสิงคิเข้าไปถวายพระศาสดา ทรงครองกู่ผ้านั้นแล้ว มีพระวรรณดังทอง งดงามแล้ว ฯ

[๑๒๔]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จไปยังแม่น้ำกุกุชานที ครั้นแล้วเสด็จลงสู่แม่น้ำกุกุชานที ทรงสรงแล้ว เสวยแล้ว เสด็จขึ้น เสด็จไปยังอัมพวัน ตรัสเรียกท่านพระจุนทกะมารับสั่งว่า

ดูกร จุนทกะ เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราเหน็ดเหนื่อยนัก จักนอนพัก

ท่านพระจุนทกะทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้น ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค ทรงสำเร็จสัทธาไสยา โดยพระปรตเบื้องขวา ทรงซ้อนพระบาท เหลื่อมพระบาทมีพระสติสัมปชัญญะ ทรงมนสิการอุฏฐานสัญญา ส่วนท่านพระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เบื้องพระพักตร์ของพระผู้มีพระภาค ในที่นั้นแหละ ฯ

[๑๒๕]

พระพุทธเจ้าผู้ศาสดา ผู้พระตถาคต หาผู้เปรียบมิได้ในโลก ทรงเหน็ดเหนื่อย เสด็จถึงแม่น้ำกุกุชานที มีน้ำใส จืด สะอาด เสด็จลงแล้วทรงสรงและเสวยน้ำแล้ว อันหมู่ภิกษุแวดล้อม เสด็จไปในท่ามกลาง พระผู้มีพระภาคผู้ศาสดาทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงเป็นไปในธรรมนี้เสด็จถึงอัมพวันแล้ว รับสั่งกะภิกษุนามว่าจุนทกะว่า

เธอจงช่วยปูผ้าสังฆาฏิซ้อนกันเป็นสี่ชั้นให้เรา เราจะนอน

พระจุนทกะนั้น อันพระผู้มีพระภาคผู้อบรม พระองค์ทรงเตือนแล้ว รีบปูผ้าสังฆาฏิ พับเป็นสี่ชั้นถวาย พระศาสดา ทรงบรรทมแล้ว หายเหน็ดเหนื่อย ฝ่ายพระจุนทกะนั่งเฝ้าอยู่เฉพาะพระพักตร์ในที่นั้น ฯ

อจุโฆทกั สาทาทกั วิปฺปสนฺนั
 โอคาหิ สตฺถา อภิณฺตรูป^๑
 ตถาคโต อปฺปปฏิโม จ โลเก ฯ
 นฺหาตฺวา จ ปิวิตฺวา จุทกานิ^๒ สตฺวา
 ปฺรกฺขโต ภิกฺขุคณฺสฺส มชฺเฌ
 สตฺถา^๓ ปวตฺตา ภควา อธิ ฐมฺเม
 อุปากมิ อมฺพวณฺ มเหสิ ฯ
 อามนฺตยิ จุนฺทกั นาม ภิกฺขุ
 จตุคฺคณฺ^๔ สนฺตริ^๕ เม นิปฺชชึ^๕
 โส โจทิตฺ^๖ ภาวิตตฺเตน จุนฺโท
 จตุคฺคณฺ^๗ สนฺตริ^๗ จิปปเมว
 นิปฺชชิ สตฺถา อภิณฺตรูป^๘
 จุนฺโทปิ ตตฺถ ปมฺเช นิสึทิตฺติ ฯ

[๑๒๖]

อถ โข ภควา อายสฺมณฺติ อานนฺทึ อามนฺเตสิ สียา โข ปนํนท จุนฺทสฺส
 กมฺมารปฺตตฺส โกจิ วิปฺปปฏิสาร์ อุปฺปาเทยฺย ตสฺส เต อาวุโส จุนฺท ลาภา ตสฺส เต
 ทูลลทฺธึ ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ปรีกฺขชิตฺวา ปรีนิพฺพุโตติ จุนฺทสฺส โข
 อานนฺท กมฺมารปฺตตฺส เอวํ วิปฺปปฏิสาร์ ปฏฺวิเนตฺตํโพ ตสฺส เต อาวุโส จุนฺท ลาภา
 ตสฺส เต สุตทฺธึ ยสฺส เต ตถาคโต ปจฺฉิมํ ปิณฺฑปาตํ ปรีกฺขชิตฺวา ปรีนิพฺพุโต สมนฺมุขา
 เมตฺติ อาวุโส จุนฺท ภควโต สุตํ สมนฺมุขา ปฏฺกคฺคหิตํ เทวเม ปิณฺฑปาตา สมนฺมผลา
 สมนฺมวิปากา อติวีย อญฺเฌหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตฺรา จ มหานิสฺสตฺรา จ ฯ กตเม เทว ฯ
 ยญฺจ ปิณฺฑปาตํ ปรีกฺขชิตฺวา ตถาคโต อนฺตฺตรํ สมนฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุชฺชติ ยญฺจ ปิณฺฑ-
 ปาตํ ปรีกฺขชิตฺวา ตถาคโต อนฺปาทิสฺสาย นิพฺพานชาตฺยา ปรีนิพฺพายติ อิม เทว
 ปิณฺฑปาตา สมนฺมผลา สมนฺมวิปากา อติวีย อญฺเฌหิ ปิณฺฑปาเตหิ มหปฺผลตฺรา จ
 มหานิสฺสตฺรา จ อายสฺวตฺตนิกั อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปฺตเตน กมฺมํ อุปจิตํ วณฺณสฺวตฺ-
 ตนิกั อายสฺมตา จุนฺเทน กมฺมารปฺตเตน กมฺมํ อุปจิตํ สุขสฺวตฺตนิกั อายสฺมตา ฯ เป ฯ ยสฺสวตฺ-

๑ ย. สุกิลนฺตรูป ฯ

๒ ม. ย. จุทตาริ สตฺถา ฯ

๓ ม. วตฺตา ฯ

๔ ม. สนฺตร ๑ ย. ปตฺตร ๑

๕ ม. ย. นิปฺชชึ ฯ

๖ ย. โมทิตฺ ๑

๗ ย. ปตฺตร ๑

๘ ย. สุกิลนฺตรูป ฯ

[๑๒๖]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า ดูกรอานนท์ บางทีใครๆ จะทำความร้อนใจให้เกิดแก่นายจุนทกัมมารบุตรว่า ดูกรนายจุนทะ มิใช่ลาภของท่าน ท่านได้ไม่ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย เสด็จปรินิพพานแล้ว ดังนี้ เธอพึงช่วยบรรเทาความร้อนใจของนายจุนทกัมมารบุตรเสียอย่างนี้ว่า ดูกร นายจุนทะ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระตถาคตเสวยบิณฑบาตของท่านเป็นครั้งสุดท้าย เสด็จปรินิพพานแล้ว เรื่องนี้เราได้ฟังมา ได้รับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า บิณฑบาตสองคราวนี้ มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเสมอๆ กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ใหญ่กว่าบิณฑบาตอื่นๆ ยิ่งนัก บิณฑบาตสองคราวเป็นไฉน คือ ตถาคตเสวยบิณฑบาตใดแล้ว ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ อย่างหนึ่ง ตถาคตเสวยบิณฑบาตใดแล้ว เสด็จปรินิพพาน ด้วยอนุปาทิสถิตินิพพานธาตุอย่างหนึ่ง บิณฑบาตสองคราวนี้ มีผลเสมอๆ กัน มีวิบากเสมอๆ กัน มีผลใหญ่กว่า มีอานิสงส์ใหญ่กว่าบิณฑบาตอื่นๆ ยิ่งนัก กรรมที่นายจุนทกัมมารบุตรก่อสร้างแล้ว เป็นไปเพื่ออายุ ... เป็นไปเพื่อวรรณะ ... เป็นไปเพื่อความสุข ... เป็นไปเพื่อยศ ... เป็นไป เพื่อสวรรค์ ... เป็นไปเพื่อความเป็นใหญ่ยิ่ง ดูกรอานนท์ เธอพึงช่วยบรรเทาความร้อนใจ ของนายจุนทกัมมารบุตร เสียด้วยประการฉะนี้ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบความนั้นแล้ว ทรงเปล่งพระอุทานนี้ ในเวลานั้นว่า

ตณิกิ ๑เป๑ สกุกสั๑ตตณิกิ ๑เป๑ อธิ๑ปเต๑ยสั๑วตตณิกิ อายสุม๑ตา จุน๑เท๑น กม๑มาร๑ป๑ตุ๑เต๑น
กม๑มึ อ๑ป๑จิต๑น๑ติ จุน๑ท๑ส๑ส อาน๑น๑ท กม๑มาร๑ป๑ตุ๑ต๑ส๑ส เอ๑ว วิ๑ป๑ปฏิ๑สาโร ป๑ฏิ๑วิน๑ต๑พุ๑โ๑ติ ๑
อ๑ถ๑โ๑ ภา๑ควา เ๑ต๑ม๑ต๑ถึ วิ๑ติ๑ตุ๑วา ตา๑ยั เ๑ลา๑ยั อิมิ อ๑ทา๑นั อ๑ทา๑เน๑สิ

[๑๒๗]

ท๑ท๑โต ปุ๑ณ๑ณิ ป๑ว๑ทุ๑ต๑ติ
สั๑ยม๑โต เ๑ริ น วิ๑ย๑ติ^๑
กุ๑ส๑โล ว ช๑หา๑ติ ปา๑ป๑กั
ร๑ค๑โท๑ส๑โม๑ห๑กุ๑ข๑ยา นิ๑พุ๑พุ๑โต๑ติ^๒ ๑
จ๑ตุ๑ตุ๑ถ๑ภา๑ณ๑วารี ๑

[๑๒๘]

อ๑ถ๑โ๑ ภา๑ควา อ๑ย๑ส๑ม๑น๑ต๑ อาน๑น๑ทึ อ๑ม๑น๑เต๑สิ อ๑ยา๑มา๑น๑น๑ท เ๑น หิ๑ร๑ณ๑วุ๑ต๑ยา น๑ท๑ยา
ป๑าริ๑ม๑น๑ติริ เ๑น กุ๑สิน๑รา อ๑ป๑ว๑ต๑ต๑นั ม๑ล๑ลา๑นั ส๑า๑ลา๑นั เ๑น๑ป๑ส๑ง๑ก๑มิ๑ส๑สา๑มา๑ติ ๑ เอ๑ว ภา๑น๑เต๑ติ
โ๑ อ๑ย๑ส๑มา อาน๑น๑โท ภา๑คว๑โต ป๑จ๑ส๑โส๑ติ ๑ อ๑ถ๑โ๑ ภา๑ควา ม๑ห๑ตา ภา๑กุ๑ข๑ส๑ง๑เม๑น ส๑ท๑ฐี เ๑น
หิ๑ร๑ณ๑วุ๑ต๑ยา น๑ท๑ยา ป๑าริ๑ม๑น๑ติริ เ๑น กุ๑สิน๑รา อ๑ป๑ว๑ต๑ต๑นั ม๑ล๑ลา๑นั ส๑า๑ลา๑นั เ๑น๑ป๑ส๑ง๑ก๑มิ
อ๑ป๑ส๑ง๑ก๑มิ๑ตุ๑วา อ๑ย๑ส๑ม๑น๑ต๑ อาน๑น๑ทึ อ๑ม๑น๑เต๑สิ อิง๑ฆ๑ เม ต๑วั อาน๑น๑ท ๑น๑ต๑เร๑น ย๑ม๑ก๑สา๑ลา๑นั
อ๑ตุ๑ต๑ร๑สี๑ส๑กั ม๑ณ๑จ๑กั ป๑ณ๑ณ๑เป๑หิ กิ๑ล๑น๑โต๑สุ๑มิ อาน๑น๑ท นิ๑ป๑ช๑สิ๑ส๑า๑มิ๑ติ ๑ เอ๑ว ภา๑น๑เต๑ติ โ๑
อ๑ย๑ส๑มา อาน๑น๑โท ภา๑คว๑โต ป๑ฏิ๑ส๑ส๑ตุ ๑น๑ต๑เร๑น ย๑ม๑ก๑สา๑ลา๑นั อ๑ตุ๑ต๑ร๑สี๑ส๑กั ม๑ณ๑จ๑กั ป๑ณ๑ณ๑เป๑สิ ๑
อ๑ถ๑โ๑ ภา๑ควา ท๑กุ๑จิ๑เ๑น ป๑ส๑เส๑น สี๑ห๑เส๑ย๑ยั ก๑ป๑เป๑สิ ปา๑เท๑น ปา๑ทึ อ๑จ๑จา๑ชา๑ย ส๑โต
ส๑ม๑ป๑ชา๑โน ๑

[๑๒๙]

เต๑น โ๑ ป๑น ส๑ม๑เ๑น ย๑ม๑ก๑สา๑ลา ส๑พ๑พ๑ผ๑ล๑ิ๑มุ๑ล๑ลา โ๑หน๑ติ อ๑กา๑ล๑ป๑ุ๑เ๑หิ เ๑ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส
ส๑ริริ โ๑อิ๑กร๑น๑ติ อ๑ช๑โ๑ม๑กิ๑ร๑น๑ติ อ๑ภ๑ิ๑ป๑กิ๑ร๑น๑ติ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส ปุ๑ชา๑ย ๑ ทิ๑พุ๑พา๑นิ๑ปี ม๑น๑ทา๑รว๑ป๑ุ๑ผ๑า๑นิ
๑น๑ต๑ลิ๑กุ๑ขา ป๑ป๑ต๑น๑ติ ต๑า๑นิ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส ส๑ริริ โ๑อิ๑กร๑น๑ติ อ๑ช๑โ๑ม๑กิ๑ร๑น๑ติ อ๑ภ๑ิ๑ป๑กิ๑ร๑น๑ติ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส
ปุ๑ชา๑ย ๑ ทิ๑พุ๑พา๑นิ๑ปี จ๑น๑ท๑น๑จ๑ณ๑ณ๑า๑นิ ๑น๑ต๑ลิ๑กุ๑ขา ส๑ม๑ป๑ต๑น๑ติ^๓ ต๑า๑นิ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส ส๑ริริ โ๑อิ๑กร๑น๑ติ
อ๑ช๑โ๑ม๑กิ๑ร๑น๑ติ อ๑ภ๑ิ๑ป๑กิ๑ร๑น๑ติ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส ปุ๑ชา๑ย ๑ ทิ๑พุ๑พา๑นิ๑ปี ต๑ุ๑ริ๑ยา๑นิ ๑น๑ต๑ลิ๑กุ๑เข ว๑ช๑ชน๑ติ^๔
ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส ปุ๑ชา๑ย ๑ ทิ๑พุ๑พา๑นิ๑ปี ส๑ง๑กั๑ต๑า๑นิ ๑น๑ต๑ลิ๑กุ๑เข ว๑ต๑ต๑น๑ติ ต๑ถ๑าค๑ต๑ส๑ส ปุ๑ชา๑ย ๑ อ๑ถ๑โ๑
ภา๑ควา อ๑ย๑ส๑ม๑น๑ต๑ อาน๑น๑ทึ อ๑ม๑น๑เต๑สิ ส๑พ๑พ๑ผ๑ล๑ิ๑มุ๑ล๑ลา โ๑ อาน๑น๑ท ย๑ม๑ก๑สา๑ลา อ๑กา๑ล๑ป๑ุ๑เ๑หิ

๑ ม. ย. น จิยติ ๑

๒ ป. ป. ปรินิพุโต ๑ ม. สนิพุโต ๑ ย. ส นิพุโต ๑

๓ ม. ย. ปปตฺตติ ๑

๔ ย. วชชนติ ๑

[๑๒๓]

บุญย่อมเจริญแก่ผู้ให้ เราย่อมไม่ก่อแก่ผู้สำรวมอยู่ คนฉลาดเที่ยว ย่อมละกรรมอันลามก
เขาดับแล้วเพราะราคะ โทสะ โมหะ ลีนไป ฯ

จบภาณวารที่สี่ ฯ

เสด็จไปยังควงไม้สาละทั้งคู่

[๑๒๔]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคสังกะท่านพระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ มาไปกันเถิด เราจักไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิรัญวดี เมืองกุสินารา และ
สาละวัน อันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละ

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่
เสด็จไปยังฝั่งโน้นแห่งแม่น้ำหิรัญวดี เมืองกุสินารา และสาละวันอันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละ ครั้นแล้วรับสังกะท่าน
พระอานนท์ว่า

ดูกรอานนท์ เธอจงช่วยตั้งเตียงให้เรา หันศีรษะไปทางทิศอุดร ระหว่างไม้สาละทั้งคู่
เราเห็นดีเหนื่อยแล้ว จักนอน

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว ตั้งเตียงหันพระเศียรไปทางทิศอุดรระหว่างไม้สาละ
ทั้งคู่ พระผู้มีพระภาคทรงสำเร็จสัทโสภาโดยพระปรสเบื่องขวา ทรงซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะ ฯ

[๑๒๕]

สมัยนั้น ไม้สาละทั้งคู่ เผล็ดดอกสะพรั่งนอกฤดูกาล ดอกไม้เหล่านั้นร่วงหล่น โปรยปรายลงยังพระสรีระของ
พระตถาคตเพื่อบูชา แมื่อดอกมณฑารพอันเป็นของทิพย์ก็ตกลงมาจากอากาศ ดอกมณฑารพเหล่านั้น ร่วงหล่นโปรยปรายลงยัง
พระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา แม้จุณแห่งจันท์อันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ จุณแห่งจันท์เหล่านั้น ร่วงหล่น
โปรยปรายลงยังพระสรีระของพระตถาคตเพื่อบูชา คนตรีนอันเป็นทิพย์เล่า ก็ประโคมอยู่ในอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคต
แม้สังคีตอันเป็นทิพย์ก็เข้าไปในอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคต ฯ

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ ไม้สาละทั้งคู่ เผล็ดดอกบานสะพรั่งนอกฤดูกาล ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังสรีระ
ของตถาคตเพื่อบูชา แมื่อดอกมณฑารพอันเป็นของทิพย์ ก็ตกลงมาจากอากาศ ดอกมณฑารพ
เหล่านั้น ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังสรีระของตถาคตเพื่อบูชา แม้จุณแห่งจันท์ อันเป็นของทิพย์
ก็ตกลงมาจากอากาศ จุณแห่งจันท์เหล่านั้น ร่วงหล่นโปรยปรายลงยังสรีระของตถาคตเพื่อบูชา

[°] ตถาคตสฺส สริริ โอกรินฺติ อชฺโฆกรินฺติ อภิปปกรินฺติ ตถาคตสฺส ปุชาย ทิพฺพานิปี
 มนฺทารวปฺปฺพานิ อนฺตลิกฺขา ปปตฺนฺติ ตานิ ตถาคตสฺส สริริ โอกรินฺติ อชฺโฆกรินฺติ
 อภิปปกรินฺติ ตถาคตสฺส ปุชาย ทิพฺพานิปี จนนฺทนจฺจนฺตานิ อนฺตลิกฺขา ปปตฺนฺติ ตานิ
 ตถาคตสฺส สริริ โอกรินฺติ อชฺโฆกรินฺติ อภิปปกรินฺติ ตถาคตสฺส ปุชาย ทิพฺพานิปี ตฺริยานิ
 อนฺตลิกฺเข วชฺชนฺติ ตถาคตสฺส ปุชาย ทิพฺพานิปี สงฺกิตฺตานิ อนฺตลิกฺเข วตฺตฺนฺติ ตถาคตสฺส
 ปุชาย น โข อานนฺท เอตฺตวตฺตา ว ตถาคโต สกฺกโต วา โหติ ครุฑโต วา มานีโต วา ปุชิตो
 วา อปฺจิตो วา โย โข อานนฺท ภิกฺขุ วา ภิกฺขุณี วา อุปาสโก วา อุปาสิกา วา ฐมฺมานุฐมฺม-
 ปฏฺธิปนฺโน วิหริติ สามิจิปปฏฺธิปนฺโน อนุฐมฺมจารี โส ตถาคตํ สกฺกโรติ ครุฑโรติ มานโรติ
 ปุเชติ [๒] ปรมาเย ปุชาย ตสฺมาตีหานนฺท ฐมฺมานุฐมฺมปฏฺธิปนฺนา วิหริสฺสํ สามิจิปปฏฺธิปนฺนา
 อนุฐมฺมจารีโนติ เอวํหิ โว อานนฺท ลิกฺขิตพฺพนฺติ ฯ

[๑๓๐]

เตน โข ปน สมฺเยน อายสฺมา อุปวาโณ ภควโต ปฺรโต จิตฺโต โหติ ภควนฺตํ
 วิชฺมาโน ฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ^๑ อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปฺรโต
 อฏฺฐาสีติ ฯ อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ อโย โข อายสฺมา อุปวาโณ ทีฆมฺรตฺตํ
 ภควโต อุปฏฺฐาโก สนฺติกาจโร สมีปจาริ อถ จ ปน ภควา ปจฺฉิเม กาเล อายสฺมนฺตํ
 อุปวาณํ อปฺสาเทติ^๒ อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปฺรโต อฏฺฐาสีติ โก นฺ โข เหตุ โก ปจฺจโย ยํ
 ภควา อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปฺรโต อฏฺฐาสีติ ฯ อถ โข
 อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ อโย ภนฺเต อายสฺมา อุปวาโณ ทีฆมฺรตฺตํ ภควโต
 อุปฏฺฐาโก สนฺติกาจโร สมีปจาริ อถ จ ปน ภควา ปจฺฉิเม กาเล อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ
 อปฺสาเทติ อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปฺรโต อฏฺฐาสีติ โก นฺ โข ภนฺเต เหตุ โก ปจฺจโย ยํ ภควา
 อายสฺมนฺตํ อุปวาณํ อปฺสาเทติ อเปหิ ภิกฺขุ มา เม ปฺรโต อฏฺฐาสีติ ฯ เยภฺยฺเยน อานนฺท
 ทสฺสุ โลกาตฺตสฺส เทวตา สนนฺปิตีตา ตถาคตํ ทสฺสนาย ยาวตา อานนฺท กุสินารา อุปวตฺตํ
 มลฺลํ สาลวํ สมฺมตโต ทฺวาทส โยชนานิ นตฺถิ โส ปเทโส วาลคฺคโกณฺนิตฺตพฺพมตฺโตปี
 มหเสภฺยาหิ เทวตาหิ อปฺสุโณ เทวตา อานนฺท อุชฺฌายนฺติ ทูรา วตฺตมา อาคตา ตถาคตํ
 ทสฺสนาย กทาจิ กรหจิ ตถาคโต^๓ โลเก อุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺธอ ชฺเชว รตฺติยา
 ปจฺฉิมยามะ ตถาคตสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี อยญฺจ มหเสภฺโย ภิกฺขุ ภควโต ปฺรโต จิตฺโต
 โอวาระนฺโต น มโย ลภาม ปจฺฉิเม กาเล ตถาคตํ ทสฺสนายาติ [๔] ฯ กถํวตา ปน ภนฺเต

๑ ม. เต ฯ

๒ ม. อปฺยิตี ฯ

๓ ม. อปฺสเรสิ ฯ ย. อปฺสเรสิ ฯ อิตฺโต ปรี อิตฺติสเมว ฯ

๔ ม. อปฺสเรสิ ฯ ย. อปฺสเรสิ ฯ อิตฺโต ปรี อิตฺติสเมว ฯ

๕ ม. ย. ตถาคตา --- สมฺมาสมฺพุทฺธา ฯ

๖ ย. (เทวตา อานนฺท อุชฺฌายนฺตีติ ฯ)

คนตรีนั่นเป็นทิพย์เล่า ก็ประ โคมอยู่ในอากาศ เพื่อบูชาตถาคต แม้สังคิตอันเป็นทิพย์ก็เข้าไปในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ดูกรอานนท์ ตถาคตจะชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยเครื่องสักการะประมาณเท่านี้หามิได้ ผู้ใดแล จะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นย่อมชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยอด เพราะเหตุที่นั่นแหละอานนท์ พวกเธอพึงสำเหนียก อย่างนี้ว่า เราจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่ ดังนี้ ฯ

เรื่องพระอุปัชฌายะเถระ

[๑๓๐]

สมัยนั้น ท่านพระอุปัชฌายะขึ้นถวายงานพัดพระผู้มีพระภาคเฉพาะพระพักตร์ ครั้นนั้น พระผู้มีพระภาคทรงจับ ท่านพระอุปัชฌายะว่า

ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา

ท่านพระอานนท์ได้มีความดำริว่า ท่านอุปัชฌายะรูปนี้เป็นอุปัชฌายะอยู่ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมาช้านาน ก็และเมื่อเป็นเช่นนั้น ในกาลครั้งสุดท้าย พระผู้มีพระภาค ทรงจับท่านอุปัชฌายะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ดังนี้ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ให้พระผู้มีพระภาคทรงจับท่านอุปัชฌายะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านอุปัชฌายะรูปนี้เป็นอุปัชฌายะอยู่ ใกล้ชิดพระผู้มีพระภาคมาช้านาน ก็แลเมื่อเป็นเช่นนั้น ในกาลครั้งสุดท้าย พระผู้มีพระภาคยังทรงจับท่านอุปัชฌายะว่า ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ดังนี้ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอ เป็นปัจจัยให้พระผู้มีพระภาคทรงจับ ท่านอุปัชฌายะว่า

ดูกรภิกษุ เธอจงหลีกไป อย่ายืนตรงหน้าเรา ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรอานนท์ เทวดาในหมื่น โลกธาตุมารประชุมกันโดยมากเพื่อจะเห็นตถาคต เมืองกุสินารา สาลวัน อันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละเพียงเท่าใด โดยรอบถึง ๑๒ โยชน์ ตลอดที่เพียงเท่านี้ จะหาประเทศแม้มาตรว่าเป็นที่จรดลงแห่งปลายขนทราย อันเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ไม่ถูกต้องแล้ว มิได้มี พวกเทวดายกโทษอยู่ว่า พวกเรามาแต่ที่ไกลเพื่อจะเห็นพระตถาคต พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว ในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ พระตถาคตจักปรินิพพาน ก็ภิกษุผู้มีศักดิ์ใหญ่รูปนี้ ยืนบังอยู่เบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค พวกเราไม่ได้เห็นพระตถาคตในกาลเป็นครั้งสุดท้าย ฯ

อ. ข้าแต่องค์ผู้เจริญ ก็พวกเทวดาเป็นอย่างไร กระทำไว้ในใจ เป็นไหน ฯ

มีอยู่ อานนท์ เทวดาบางพวกสำคัญอากาศว่าเป็นแผ่นดิน สยายผม ประคองแขนทั้งสอง

ภควา เทวตา มนสิกโรตฺติติ^๑ ฯ สนนฺตานนฺท เทวตา อากาเส ปจฺวิสณฺณินิโย เกเส ปกิริย
 กนฺทนฺติ พาทา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ จินฺนปาทำ^๒ วย ปปตฺตนฺติ อวณฺณนฺติ วิวณฺณนฺติ อติจิปฺป
 ภควา ปรีณิพฺพายิสฺสติ อติจิปฺป สฺสโต ปรีณิพฺพายิสฺสติ อติจิปฺป จกฺขุมา โลเก^๓ อนฺตรธายิสฺส-
 สฺสตีติ สนนฺตานนฺท เทวตา ปจฺวิยา ปจฺวิสณฺณินิโย เกเส ปกิริย กนฺทนฺติ พาทา ปคฺคยฺห
 กนฺทนฺติ จินฺนปาทำ วย ปปตฺตนฺติ อวณฺณนฺติ วิวณฺณนฺติ อติจิปฺป ภควา ปรีณิพฺพายิสฺสติ
 อติจิปฺป สฺสโต ปรีณิพฺพายิสฺสติ อติจิปฺป จกฺขุมา โลเก อนฺตรธายิสฺสตีติ ยา ปน ตา เทวตา
 วิตฺตาคา ตา สฺตทา สมฺปชานา อธิวาทนฺติ อนิจฺจา สงฺขารรา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ ฯ

[๑๓๑]

ปุพฺเพ ฆนฺเต ทิสาสฺ วสฺสํ วุตฺตา ภิกฺขุ อากจฺจนฺติ ตถาคตํ ทสฺสนาย เต มยฺ ลภาม
 มโนภาวนิเย ภิกฺขุ ทสฺสนาย ลภาม ปยฺรูปาสนาย ภควโต ปน มยฺ ฆนฺเต อจฺเจยน น
 ลภิสฺสาม มโนภาวนิเย ภิกฺขุ ทสฺสนาย น ลภิสฺสาม ปยฺรูปาสนายาติ ฯ จตฺตาริมาณี อานนฺท
 สทฺธสฺส กุลปฺตตฺตสฺส ทสฺสนิยานิ สํเวชนิยานิ จานานิ ฯ กตมานิ จตฺตาริ ฯ อิทฺ ตถาคโต
 ชาโตติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปฺตตฺตสฺส ทสฺสนิยํ สํเวชนิยํ จานํ อิทฺ ตถาคโต อนฺตฺตร
 สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปฺตตฺตสฺส ทสฺสนิยํ สํเวชนิยํ จานํ อิท
 ตถาคเตน^๔ อนฺตฺตร ฆมฺมจกฺกํ ปวตฺติตฺตนฺติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปฺตตฺตสฺส ทสฺสนิยํ สํเวชนิยํ
 จานํ อิทฺ ตถาคโต อนฺปาทิสฺสาย นิพฺพานธาคฺญา ปรีณิพฺพุโตติ อานนฺท สทฺธสฺส กุลปฺตตฺตสฺส
 ทสฺสนิยํ สํเวชนิยํ จานํ อิมานิ โข อานนฺท จตฺตาริ สทฺธสฺส กุลปฺตตฺตสฺส ทสฺสนิยานิ
 สํเวชนิยานิ จานานิ อากมฺิสฺสนฺติ โข อานนฺท สทฺธา ภิกฺขุ ภิกฺขุณิโย อุปาสกา อุปาสิกาโย
 อิทฺ ตถาคโต ชาโตติปิ อิทฺ ตถาคโต อนฺตฺตร สมฺมาสมฺโพธิ อภิสมฺพุทฺโธติปิ อิท
 ตถาคเตน^๕ อนฺตฺตร ฆมฺมจกฺกํ ปวตฺติตฺตนฺติปิ อิทฺ ตถาคโต อนฺปาทิสฺสาย พุพฺพานธาคฺญา
 ปรีณิพฺพุโตติปิ เย หิ เกจิ อานนฺท เจตฺยจาริกํ อาหิณฺฑนฺตา ปสนฺนจิตฺตา กาลํ กริสฺสนฺติ
 สพฺเพ เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สฺสตี สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสนฺตีติ ฯ

๑ ม. ย. มนสิกโรตฺติติ ฯ

๒ ม. ย. จินฺนปาทำ ฯ อิตฺ ปรี อธิสฺสเมว ฯ

๓ ส. ม. ย. จกฺขุ โลเก ฯ อิตฺ ปรี อธิสฺสเมว ฯ

๔ โป. ตถาคโต ... ปวตฺตตีติ ฯ

๕ โป. ตถาคโต ... ปวตฺตตีติ ฯ

คร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา คุณมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคจะเสด็จ
 ปรีณิพพานเสียเรืวนัก พระสุคตจะเสด็จปรีณิพพานเสียเรืวนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลก
 จักอันตรธานเสียเรืวนัก ดังนี้ เทวดาบางพวกสำคัญแผ่นดินว่าเป็นแผ่นดิน สยายผม ประคองแขน
 ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา คุณมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคจักเสด็จ
 ปรีณิพพานเสียเรืวนัก พระสุคตจักเสด็จปรีณิพพานเสียเรืวนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุ ในโลก
 จักอันตรธานเสียเรืวนัก ดังนี้ ส่วนเทวดาพวกที่ปราศจากราคะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ อटकั้น โดย
 ธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้ แต่ที่ไหน ๆ

สังเขปนิยสถาน ๔ ตำบล

[๑๓๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อน พวกภิกษุผู้อยู่จำพรรษาในทิศทั้งหลาย ย่อมมาเพื่อเฝ้าพระตถาคต พวกข้าพระองค์
 ย่อมได้เห็น ได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้น ผู้ให้เจริญใจ ก็โดยกาลล่วงไปแห่งพระผู้มีพระภาค พวกข้าพระองค์จักไม่ได้เห็น
 ไม่ได้เข้าไปนั่งใกล้ พวกภิกษุ ผู้ให้เจริญใจ ฯ

ดูกรอานนท์ สังเขปนิยสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา
 สังเขปนิยสถาน ๔ แห่ง เป็นไฉน คือ

๑. สังเขปนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคต
 ประสูติในที่นี้ ฯ

๒. สังเขปนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคต
 ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ฯ

๓. สังเขปนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคต
 ทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ ฯ

๔. สังเขปนิยสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคต
 เสด็จปรีณิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ในที่นี้ สังเขปนิยสถาน ๔ แห่งนี้แล เป็นที่
 ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ฯ

ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติ
 ในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตร-
 ธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรีณิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ
 ในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่านั้น เทียวจาริกไปยังเจตีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาละลง
 ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ฯ

[๑๓๒]

กถิ มยิ ภนฺเต มาตุคามเ ปฏฺฐชามาทิ ๑ อทฺธสนฺ อานนฺทาทิ ๑ ทสฺสเน ภควา สติ
 กถิ ปฏฺฐชิตพฺพนฺติ ๑ อนาลาโป อานนฺทาทิ ๑ อาลปฺนเต^๑ ภนฺเต กถิ ปฏฺฐชิตพฺพนฺติ ๑
 สติ อานนฺท อุปฺภูจาเปตพฺพาติ ๑

[๑๓๓]

กถิ มยิ ภนฺเต ตถาคตสฺส สรีเร ปฏฺฐชามาทิ ๑ อพฺยาภา ตุมฺเห อานนฺท โหถ
 ตถาคตสฺส สรีริ ปุชฺชา ย อิงฺฆ ตุมฺเห อานนฺท สทฺตเถ ฌณฺณ สทฺตเถ^๒ อนฺนุญฺชถ สทฺตเถ
 อปฺปมตฺตา อาตปิโน ปหิตตฺตา วิหเร สนนฺท ขคฺคิยปณฺทิตาปี พฺราหฺมณปณฺทิตาปี
 คหปติปณฺทิตาปี ตถาคเต อภิปฺปสนฺนา เต ตถาคตสฺส สรีรปฺปชฺ ภิรฺตฺสนฺตฺติ ๑ กถิ ปน ภนฺเต
 ตถาคตสฺส สรีเร ปฏฺฐชิตพฺพนฺติ ๑ ยถา โข อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร
 ปฏฺฐชฺชนฺติ เอวํ ตถาคตสฺส สรีเร ปฏฺฐชิตพฺพนฺติ ๑ กถิ ปน ภนฺเต รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส
 สรีเร ปฏฺฐชฺชนฺตฺติ ๑ รมฺโถ อานนฺท จกฺกวตฺติสฺส สรีริ อหเตน วตฺเถน เวเจนนฺติ อหเตน
 วตฺเถน เวเจตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน เวเจนนฺติ วิหเตน กปฺปาเสน เวเจตฺวา อหเตน วตฺเถน
 เวเจนนฺติ เอเตน อุปาเยน ปณฺจหิ ยุกตเตหิ รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร^๓ เวเจตฺวา อยสฺยา
 เตลโทณฺนิยา ปกฺขิปปิตฺวา อณฺณิสฺสา อยสฺยา โทณฺนิยา ปฏฺฐชฺชิตฺวา สพฺพคฺคณฺธํ จิตกํ กริตฺวา
 รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีริ ฌาเปนนฺติ^๔ จาตุम्मหาปเถ รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส ฌูปิ กโรนฺติ เอวํ
 โข อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส สรีเร ปฏฺฐชฺชนฺติ ยถา โข อานนฺท รมฺโถ จกฺกวตฺติสฺส
 สรีเร ปฏฺฐชฺชนฺติ เอวํ ตถาคตสฺส สรีเร ปฏฺฐชิตพฺพนฺติ จาตุम्मหาปเถ ตถาคตสฺส ฌูปิ
 กาทพฺโพ ตตฺถ ย เต มาลิ วา คนฺธิ วา จณฺณกํ วา อาโรเปสฺสนฺติ วา อภิวาเทสฺสนฺติ วา
 จิตฺติ วา ปสาเทสฺสนฺติ เตสนฺติ ภวิสฺสตี ธีมฺรตฺติ หิตาย สุขายาติ ๑

๑ โป. ม. ย. อาลปฺนเตน ปน ๑

๒ ย. สทฺตถิ ๑

๓ ม. ย. สรีริ ๑

๔ โป. ชาเลนนฺติ ๑

เรื่องคำถามของพระอานนท์

[๑๓๒]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในมาตุคามอย่างไร ฯ

การไม่เห็น อานนท์ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อการเห็นมีอยู่ จะพึงปฏิบัติอย่างไร ฯ

การไม่เจรจา อานนท์ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อต้องเจรจา จะพึงปฏิบัติอย่างไร ฯ

พึงตั้งสติไว้ อานนท์ ฯ

[๑๓๓]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกข้าพระองค์จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของพระตถาคตอย่างไร

ดูกรอานนท์ พวกเธอจงอย่าขวนขวายเพื่อบูชาสรีระตถาคตเลย จงสืบทอดพยายามในประโยชน์ของตนๆ เกิด จงเป็นผู้ไม่ประมาทในประโยชน์ของตนๆ มีความเพียร มีตน อันส่งไปแล้วอยู่เถิด กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิตก็ดี กฤหบดีผู้เป็นบัณฑิตก็ดี ผู้เลื่อมใสยิ่งในตถาคตมีอยู่ เขาทั้งหลายจักกระทำการบูชาสรีระตถาคต ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาทั้งหลาย จะพึงปฏิบัติในพระสรีระของตถาคตอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ พึงปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระ พระเจ้าจักรพรรดิ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ฯ

ดูกรอานนท์ เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าไหมแล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าไหม โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญพระสรีระลงในรางเหล็ก อันเต็มด้วยน้ำมัน ครอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิง พระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ สร้างสถูปของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยประการฉะนี้แล พวกกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิตเป็นต้น พึงปฏิบัติในสรีระตถาคต เหมือนที่เขาปฏิบัติพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมัลลย์ของหอมหรือจุก จักอภิวาท หรือจักยังจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน ฯ

[๑๓๔]

จตุตาโรเม อานนุท ญุปารหา ฯ กตเม จตุตาโร ฯ ตถาคโต อรหํ สมมาสมพุทฺธโ
 ญุปารโห ปจฺเจกสมพุทฺธโ ญุปารโห ตถาคตสฺส สาวโก ญุปารโห ราชา จกฺกวตฺติ ญุปารโห^๑ ฯ
 กิณฺจานนุท^๒ อตฺถวสํ ปฏิจฺจ ตถาคโต อรหํ สมมาสมพุทฺธโ ญุปารโห ฯ อयํ ตสฺส ภควโต
 อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ญโปติ อานนุท พหุ^๓ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ เต ตตฺถ จิตฺตํ
 ปสาเทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สุกฺติํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ อิทํ โข อานนุท อตฺถวสํ
 ปฏิจฺจ ตถาคโต อรหํ สมมาสมพุทฺธโ ญุปารโห ฯ กิณฺจานนุท อตฺถวสํ ปฏิจฺจ ปจฺเจก-
 สมพุทฺธโ ญุปารโห ฯ อยํ ตสฺส ปจฺเจกพุทฺธสฺส ญโปติ อานนุท พหุ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ
 เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สุกฺติํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ อิทํ
 โข อานนุท อตฺถวสํ ปฏิจฺจ ปจฺเจกสมพุทฺธโ ญุปารโห ฯ กิณฺจานนุท อตฺถวสํ ปฏิจฺจ
 ตถาคตสฺส สาวโก ญุปารโห ฯ อยํ ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส สาวกญโปติ
 อานนุท พหุ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา
 สุกฺติํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ อิทํ โข อานนุท อตฺถวสํ ปฏิจฺจ ตถาคตสฺส สาวโก ญุปารโห ฯ
 กิณฺจานนุท อตฺถวสํ ปฏิจฺจ ราชา จกฺกวตฺติ ญุปารโห ฯ อยํ ตสฺส ฐมฺมิกสฺส ฐมฺมรณฺโณ
 ญโปติ อานนุท พหุ ชนา จิตฺตํ ปสาเทนฺติ เต ตตฺถ จิตฺตํ ปสาเทตฺวา กายสฺส เกทา
 ปรมฺมรณฺา สุกฺติํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ อิทํ โข อานนุท อตฺถวสํ ปฏิจฺจ ราชา จกฺกวตฺติ
 ญุปารโห อิเม โข อานนุท จตุตาโร ญุปารหาติ ฯ

[๑๓๕]

อลโข อายสฺมา อานนุโท วิหาริ ปวิสิตฺวา กปิสีสํ อาลมฺพิตฺวา โรทฺมาโน อญฺฺชาสิ
 อหฺญจ วตฺมฺหิ เสกฺโข สกรณฺิโย สตฺถุ จ เม ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสติ โย มมฺ อนุกมฺปโกติ ฯ
 อลโข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ กหํ นฺุ โข ภิกฺขเว อานนุโทติ ฯ เอโส ภนฺเต อายสฺมา

๑ โป. ม. ญุปารโหติ ฯ

๒ ส. กตมาจฺจานนุท ฯ ย. กตมญฺจฺจานนุท ฯ อโธ ปรี อิทิสเมว ฯ

๓ ย. พหุชฺโน ... ปสาเทติ ฯ อโธ ปรี อิทิสเมว ฯ

อุปารหุคค

[๑๓๔]

ดูกรอานนท์ อุปารหุคค ๔ จำพวก อุปารหุคค ๔ จำพวก เป็นไฉน คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุปารหุคคจำพวกหนึ่ง พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า เป็นอุปารหุคคจำพวกหนึ่ง สาวกของพระตถาคต เป็นอุปารหุคคจำพวกหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอุปารหุคคจำพวกหนึ่ง ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นอุปารหุคค ชนเป็นอันมาก ยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นสวรูปของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสวรูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงเป็นอุปารหุคค ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า จึงเป็นอุปารหุคค ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นสวรูปของพระปัจเจกสัมพุทธเจ้านั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสวรูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ ข้อนี้แล พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าจึงเป็น อุปารหุคค ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สาวกของพระตถาคต จึงเป็นอุปารหุคค ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นสวรูปของสาวกของพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสวรูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล สาวกของพระตถาคตจึงเป็นอุปารหุคค ฯ

ดูกรอานนท์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร พระเจ้าจักรพรรดิจึงเป็นอุปารหุคค ชนเป็นอันมากยังจิตให้เลื่อมใสว่า นี่เป็นสวรูปของพระธรรมราชา ผู้ทรงธรรมนั้น พวกเขายังจิตให้เลื่อมใสในสวรูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์ข้อนี้แล พระเจ้าจักรพรรดิจึงเป็นอุปารหุคค ดูกรอานนท์ อุปารหุคค ๔ จำพวกนี้แล ฯ

เรื่องความเป็นอัจฉริยะของพระอานนท์

[๑๓๕]

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปสู่วิหารอินเหนียวไม้คันทวย ร้องไห้อยู่ว่า เรายังเป็นเสขบุคคลมีกิจที่จะต้องทำอยู่ แต่พระศาสดาของเรา ซึ่งเป็นผู้อนุเคราะห์เรา ก็จักปรินิพพานเสีย ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งถามพวกภิกษุว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อานนท์ไปไหน

พวกภิกษุกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านอานนท์นั้น เข้าไปสู่วิหารอินเหนียวไม้คันทวยร้องไห้อยู่ว่า เรายัง

อานนโท วิหาริ ปวิสิตฺวา กปิสีลํ อาลมฺพิตฺวา โรทฺมาโน จิโต อหฺลจ วตฺมฺหิ เสฏฺโฆ
 สกฺรณฺนิโย สตฺถุ จ เม ปรีณิพฺพานํ ภวิสฺสตี โย มม อนุกมฺปโกติ ๑ อถโฆ ภควา อญฺญตรํ
 ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เอหิ ตฺวํ ภิกฺขุ มม วจเนน อานนฺทํ อามนฺเตหิ สตฺถา ตํ อาวุโส อานนฺท
 อามนฺเตตฺตีติ ๑ เอวํ ภนฺเตติ โข โส ภิกฺขุ ภควโต ปฏิสฺสุตฺวา เยนายสฺมา อานนฺโท
 เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ สตฺถา ตํ อาวุโส อานนฺท
 อามนฺเตตฺตีติ ๑ เอวมาวุโสติ โข อายสฺมา อานนฺโท ตสฺส ภิกฺขุโน ปฏิสฺสุตฺวา เยน ภควา
 เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาทิตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสิตฺติ ๑ เอกมฺนฺตํ นิสินฺนํ โข
 อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ ภควา เอตทโวจ อลํ อานนฺท มา โสจิ มา ปรีเทวิ น นฺ อเอวํ^๑ อานนฺท
 มยา ปฏิกฺกเจว อภฺยาคํ สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อญฺญถาภาโว ตํ
 กุเตตฺถ [๒] ลพฺภา ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกรมฺมํ ตํ วต มา ปลฺลุขิตฺติ เนตํ จานํ วิชฺชติ
 ทิฆมฺรตํ โข เต อานนฺท ตถาคโต ปจฺจุปฺภุจฺจิโต เมตฺตเตน กายกมฺเมเนน หิเตน สฺสฺเสน
 อทฺทเยน อปฺปมาเณเนน เมตฺตเตน วจิกมฺเมเนน หิเตน สฺสฺเสน อทฺทเยน อปฺปมาเณเนน เมตฺตเตน
 มโนกมฺเมเนน หิเตน สฺสฺเสน อทฺทเยน อปฺปมาเณเนน กตฺปญฺญโลสิ ตฺวํ อานนฺท ปชานมฺนฺยฺยช
 จิปปํ โหหิปี^๓ อนาสวฺวติ ๑ อถโฆ ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ยेषิ เต ภิกฺขเว อเหตุ
 อติตฺมทฺธานํ อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปฺรมาเยว อุปฺภุจฺจาเก อเหตุ
 เสยฺยถาปี มยฺหิ อานนฺโท ยेषิ เต ภิกฺขเว ภวิสฺสนฺติ อนาคตมฺทฺธานํ อรหฺนฺโต สมฺมา
 สมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปฺรมาเยว อุปฺภุจฺจาเก ภวิสฺสนฺติ เสยฺยถาปี มยฺหิ อานนฺโท
 ปณฺทิตฺโต [๔] ภิกฺขเว อานนฺโท ชานาติ อยํ กาโล ตถาคตํ ทสฺสณาย อุปสงฺกมิตฺตํ อยํ กาโล
 ภิกฺขุณํ อยํ กาโล ภิกฺขุณินํ อยํ กาโล อุปาสกานํ อยํ กาโล อุปาสิกานํ อยํ กาโล รณฺโณ
 ราชมหามตฺตานํ อยํ กาโล ติตฺถิยานํ อยํ กาโล ติตฺถิยสาวกานนฺติ ๑

[๑๓๖]

จตุตาโรเม ภิกฺขเว อจฺจริยา อพฺพกุตฺตมฺมา^๕ อานนฺเต ๑ กตฺเม จตุตาโร ๑ สเจ ภิกฺขเว
 ภิกฺขุปริสา อานนฺทํ ทสฺสณาย อุปสงฺกมิตฺติ ทสฺสเนน สว อตฺตมฺนา โหติ ตตฺตร เจ อานนฺโท
 รมฺมํ ภาสติ ภาสิตฺเตนปี สว อตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา ว ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา โหติ อถ อานนฺโท
 ตฺถุหิ โหติ สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุณิปริสา อานนฺทํ ทสฺสณาย อุปสงฺกมิตฺติ ทสฺสเนน สว อตฺตมฺนา
 โหติ ตตฺตร เจ อานนฺโท รมฺมํ ภาสติ ภาสิตฺเตนปี สว อตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา ว ภิกฺขเว
 ภิกฺขุณิปริสา โหติ อถ^๖ อานนฺโท ตฺถุหิ โหติ สเจ ภิกฺขเว อุปาสกปริสา อานนฺทํ

๑ ม. ย. เอตํ ๑

๒ ไป. ม. ย. อานนฺท ๑

๓ ม. ย. โหหิสิ ๑

๔ ย. โข ๑

๕ ม. ย. อพฺพกุตา รมฺมา

๖ ม. อถโฆ ๑ สพฺพตฺถุ อธิสเมว ๑

เป็นเสนบุคล มีกิจที่จะต้องทำอยู่แต่พระศาสดาของเรา ซึ่งเป็น ผู้อนุเคราะห์เรา ก็จักปรีณิพพานเสีย พระผู้มีพระภาคจึงรับสั่งกะภิกษุรูปหนึ่งว่า

เธอจงไปเกิดภิกษุ จงบอกอานนท์ตามคำของเราว่า ท่านอานนท์ พระศาสดารับสั่งหาท่าน

ภิกษุนั้นทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว เข้าไปหาท่านพระอานนท์ถึงที่ใกล้ ครั้นเข้าไปหาแล้วบอกว่า ท่านอานนท์ พระศาสดา รับสั่งหาท่าน ท่านพระอานนท์รับคำภิกษุนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฯ

ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว พระผู้มีพระภาครับสั่งกะท่านว่า

อย่าเลย อานนท์ เธออย่าเศร้าโศก ร่ำไรไปเลย เราได้บอกไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่าง ๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่นจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปังจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลาย เป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ดูกรอานนท์ เธอได้อุปัฏฐากตถาคตด้วยกายกรรม วชิกรรม มโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตา ซึ่งเป็นประโยชน์ เกื้อกูล เป็นความสุข ไม่มีสอง หาประมาณมิได้มาช้านาน เธอได้กระทำบุญไว้แล้ว อานนท์ จงประกอบความเพียรเถิด เธอจักเป็นผู้ไม่มีอาสวะโดยฉับพลัน ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายใด ได้มีแล้วในอดีตกาล ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากของ พระผู้มีพระภาคทั้งหลายนั้นอย่างยิ่ง ก็เพียงนี้เท่านั้น คือเหมือนอานนท์ของเรา พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายใด จักมีในอนาคตกาล ภิกษุผู้เป็นอุปัฏฐากของ พระผู้มีพระภาคทั้งหลายนั้น อย่างยิ่งก็เพียงนี้เท่านั้น คือเหมือนอานนท์ของเรา อานนท์เป็นบัณฑิต ย่อมรู้ว่า นี่เป็นกาลเพื่อจะเข้าเฝ้าพระตถาคต นี่เป็นกาลของพวกภิกษุ นี่เป็นกาลของพวกภิกษุณี นี่เป็นกาลของพวกอุบาสก นี่เป็นกาลของพวกอุบาสิกา นี่เป็นกาลของพระราชา นี่เป็นกาลของราชมหากษัตริย์ นี่เป็นกาลของพวกเดียรธีย์ นี่เป็นกาลของพวกสาวก เดียรธีย์ ฯ

[๑๓๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อภิวุฑฒกรรมอันนำอัสจรรย ๔ ประการนี้ มีอยู่ในอานนท์ อภิวุฑฒกรรม ๔ ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้เห็น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดงธรรม ภิกษุบริษัทนั้นก็ยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่อิ่มเลย อานนท์ย่อมนั่งไปในเวลานั้น ถ้าภิกษุณีบริษัท ... อุบาสกบริษัท ... อุบาสิกาบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท์ ด้วยการที่ได้เห็น อุบาสิกาบริษัทนั้น ย่อมยินดี ถ้าอานนท์แสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดง อุบาสิกาบริษัทนั้นก็ยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่อิ่มเลย อานนท์ย่อมนั่งไปในเวลานั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อภิวุฑฒกรรมอันนำอัสจรรย ๔ ประการนี้แล มีอยู่ในอานนท์ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อภิวุฑฒกรรมนำอัสจรรย ๔ ประการนี้ มีอยู่ในพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าชาติ-

ทสฺสนาย อุปสงฺกมตี ทสฺสเนน สา อุตฺตมฺนา โหติ ตตฺร เจ อานนฺโท ฌมฺมํ ภาสติ
 ภาสีเตนปี สา อุตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา ว ภิกฺขเว อุปาสกปริสา โหติ อถ^๑ อานนฺโท
 ตฺถเห^๒ โหติ สเจ ภิกฺขเว อุปาสิกาปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมตี ทสฺสเนน สา
 อุตฺตมฺนา โหติ ตตฺร เจ อานนฺโท ฌมฺมํ ภาสติ ภาสีเตนปี สา อุตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา ว
 ภิกฺขเว อุปาสิกาปริสา โหติ อถ^๓ อานนฺโท ตฺถเห^๔ โหติ อิมํ โข ภิกฺขเว จตฺตารโ
 อจฺฉริยา อพฺภุตธมฺมา^๕ อานนฺเต ๑ จตฺตารโमे ภิกฺขเว อจฺฉริยา อพฺภุตธมฺมา รมฺเบ
 จกฺกวตฺติมฺหิ [๔] สเจ ภิกฺขเว ขตฺติยปริสา ราชานํ จกฺกวตฺติ ทสฺสนาย อุปสงฺกมตี ทสฺสเนน
 สา อุตฺตมฺนา โหติ ตตฺร เจ ราชา จกฺกวตฺติ ภาสตี ภาสีเตนปี สา อุตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา
 ว ภิกฺขเว ขตฺติยปริสา โหติ อถ ราชา จกฺกวตฺติ ตฺถเห^๕ โหติ ๑ สเจ ภิกฺขเว พุราหฺมณปริสา ๑
 คหปติปริสา ๑ สมณปริสา ราชานํ จกฺกวตฺติ ทสฺสนาย อุปสงฺกมตี ทสฺสเนน สา อุตฺตมฺนา
 โหติ ตตฺร เจ ราชา จกฺกวตฺติ ภาสตี ภาสีเตนปี สา อุตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา ว ภิกฺขเว
 สมณปริสา โหติ อถ ราชา จกฺกวตฺติ ตฺถเห^๕ โหติ^๕ เวมเว โข ภิกฺขเว จตฺตารโ
 อจฺฉริยา อพฺภุตธมฺมา อานนฺท สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมตี
 ทสฺสเนน สา อุตฺตมฺนา โหติ ตตฺร เจ อานนฺโท ฌมฺมํ ภาสติ ภาสีเตนปี สา อุตฺตมฺนา โหติ
 อติตฺตา ว ภิกฺขเว ภิกฺขุปริสา โหติ อถ อานนฺโท ตฺถเห^๕ โหติ ๑ สเจ ภิกฺขเว ภิกฺขุณีปริสา ๑
 อุปาสกปริสา ๑ อุปาสิกาปริสา อานนฺทํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมตี ทสฺสเนน สา อุตฺตมฺนา
 โหติ ตตฺร เจ อานนฺโท ฌมฺมํ ภาสติ ภาสีเตนปี สา อุตฺตมฺนา โหติ อติตฺตา ว ภิกฺขเว
 อุปาสิกาปริสา โหติ อถ โข อานนฺโท ตฺถเห^๕ โหติ อิมํ โข ภิกฺขเว จตฺตารโ อจฺฉริยา
 อพฺภุตธมฺมา อานนฺเตติ ๑

[๑๓๗]

เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ มา ภนฺเต ภควา อิมสฺมี
 ขุทฺทกนฺครเก^๑ อุชฺชงฺกนฺครเก สาขานฺครเก ปรีนิพฺพายี^๒ สนฺติ [๔] ภนฺเต อญฺณานิ
 มหानฺครานิ เสยฺยถิ^๓ จมฺปา ราชคหิ สวคฺคิ สาเกตํ โกสมฺพิ พาราณสี เอตฺถ ภควา
 ปรีนิพฺพายตุ เอตฺถ พหุ ขตฺติยมหาสาลา พุราหฺมณมหาสาลา คหปติมหาสาลา ตถาคเต
 อภิปปสนฺนา เต ตถาคตสฺส สรีรปฺปงฺ ภิรฺสฺสนฺตฺติ ๑ มา เหว อานนฺท อวจ มา เหว อานนฺท
 อวจ ขุทฺทกนฺครกํ อุชฺชงฺกนฺครกํ สาขานฺครกนฺติ ภูตปฺพุพฺพิ อานนฺท ราชา มหาสฺทสฺสโน

๑ ม. อถ โข ๑ สัพพตฺถ อธิสเมว ๑

๒ ม. อถ โข ๑ สัพพตฺถ อธิสเมว ๑

๓ ม. อ. อพฺภุตา ธมฺมา ๑

๔ ม. กตเม จตฺตารโ ๑

๕ ม. อ. โหติ ๑

๖ อ. กุชฺชทนฺครเก ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ๑

๗ อ. ปรีนิพฺพายตุ ๑

๘ อ. หิ ๑

บริษัทเข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยการที่ได้เฝ้า ขัตติยบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิ มีพระราชดำรัสในขัตติยบริษัทนั้น แม้ด้วยพระราชดำรัส ขัตติยบริษัทนั้น ก็ยินดี ขัตติยบริษัทยังไม่อัมเลย พระเจ้าจักรพรรดิ ย่อมทรงนิ่งไปในเวลานั้น ถ้าพราหมณ์บริษัท ... คฤหบดีบริษัท ... สมณบริษัท เข้าไปเฝ้าพระเจ้าจักรพรรดิ ด้วยการที่ได้เฝ้า สมณบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าพระเจ้าจักรพรรดิ มีพระราชดำรัสในสมณบริษัทนั้น แม้ด้วยพระราชดำรัส สมณบริษัทนั้นก็ยินดี สมณบริษัทยังไม่อัมเลย พระเจ้าจักรพรรดิย่อมทรงนิ่งไปใน เวลานั้น ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อภิปุทธธรรมอันนำอัสสจรรย์ ๔ ประการ มีอยู่ในอานนท ฉะนั้นเหมือนกัน ถ้าภิกษุบริษัทเข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท ด้วยการที่ได้เห็น ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอานนท แสดงธรรมในภิกษุบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดง ภิกษุบริษัทนั้นย่อมยินดี ภิกษุบริษัทยังไม่อัมเลย อานนทย่อมนิ่งไปในเวลานั้น ถ้าภิกษุณีบริษัท ... อุบาสกบริษัท ... อุบาสิกาบริษัท เข้าไปเพื่อจะเห็นอานนท ด้วยการที่ได้เห็น อุบาสิกาบริษัทนั้นย่อมยินดี ถ้าอานนทแสดงธรรมในอุบาสิกาบริษัทนั้น แม้ด้วยการแสดง อุบาสิกาบริษัทนั้นก็ยินดี อุบาสิกาบริษัทยังไม่อัมเลย อานนทย่อมนิ่งไปใน เวลานั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย อภิปุทธธรรมอันนำอัสสจรรย์ ๔ ประการนี้แล มีอยู่ในอานนท ฯ

ทรงแสดงมหาสุทตสนสูตร

[๑๓๗]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนทได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคอย่าเสด็จปรินิพพานในเมืองเล็ก เมืองคอน กิ่งเมืองนี้เลย นครใหญ่ เหล่าอื่นมีอยู่ คือ เมืองจัมปา เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองสาเกต เมืองโกสัมพี เมืองพาราณสี ขอพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เถิด กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดี มหาศาลที่เลื่อมใสอย่างยิ่งในพระศากยโคตร มีอยู่มากในเมืองเหล่านี้ ท่านเหล่านั้นจักกระทำการบูชาพระสรีระของพระศากยโคตร ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

ดูกรอานนท เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า เมืองเล็ก เมืองคอน กิ่งเมือง ดังนี้เลย ดูกรอานนท แต่ปางก่อน มีพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระนามว่ามหาสุทตสนะ ผู้ทรงธรรม เป็นพระราชโอรสโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ เมืองกุสินารานี้ มีนามว่า กุสาวดี เป็นราชธานี ของพระเจ้ามหาสุทตสนะ โดยยาวด้านทิศบูรพาและทิศประจิม ๑๒ โยชน์ โดยกว้างด้านทิศทักษิณ

นาม อโหสิ จกุกวตติ ฐมมิโก ฐมมราชา จาตุรนต์ วิชิตาวิ ชนปทญฺจาวริยปุตโต
 สุตตรตนสมนฺนาคโต ญโย อานนท มหาสุทฺสสนฺส อัย กุสินารา กุสาวตี นาม ราชธานี
 อโหสิ ปฺรตฺติเมน จ ปจฺฉิเมน จ ทฺวาทสโยชนานิ อายาเมน อุตฺตเรน จ ทกฺขิณฺเณ จ
 สุตตโยชนานิ วิตุถาเรน กุสาวตี อานนท ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ฝิตา จ พุชฺชนา จ
 อากิณฺณมนฺุสฺสา จ สุภิกฺขา จ เสยฺยถาปิ อานนท เทวานํ อาลกมนฺุทา นาม ราชธานี อิทฺธา
 เจว อโหสิ ฝิตา จ พุชฺชนา จ อากิณฺณยฺกฺขา จ สุภิกฺขา จ เอวเมว โข อานนท กุสาวตี
 ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ฝิตา จ พุชฺชนา จ อากิณฺณมนฺุสฺสา จ สุภิกฺขา จ กุสาวตี
 อานนท ราชธานี ทสฺหิ สทฺเทหิ อวิวิตฺตา อโหสิ ทิवा เจว รตฺติณฺจ เสยฺยถิํ หตฺติสทฺ-
 เทน อสฺสสทฺเทน รตสทฺเทน เภริสทฺเทน มุทิงฺคสทฺเทน^๑ วิณาสทฺเทน คีตสทฺเทน สมมสทฺ-
 เทน ตาลสทฺเทน^๒ [๓] อสถ^๔ ปิวด ขาทถาติ ทสเมน สทฺเทน กจฺจ ตฺวํ อานนท
 กุสินารายํ ปวิสิตฺวา โกสินารกานํ มลฺลํ อาโรเจหิ อชฺช โข วาสฺถุจฺา^๕ รตฺติยา ปจฺฉิเม
 ยามे ตถาคตฺสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี อภิกฺกมถ วาสฺถุจฺา อภิกฺกมถ วาสฺถุจฺา มา ปจฺฉา
 วิปฺปฏิสํริโน อหฺวตฺถ อมฺหากญฺจ โน คามกฺขेतฺเต ตถาคตฺสฺส ปรีนิพฺพานํ อโหสิ น มยํ
 ลภิมฺหา ปจฺฉิเม กาลे ตถาคตํ ทสฺสนายาติ ๑ เอวํ ฆนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต
 ปฏิสฺสุตฺวา นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวํ อาทาย อหฺวติโย^๖ กุสินารายํ ปาวิสิ ๑ เตน โข ปน สมเยน
 โกสินารกา มลฺลา สณฺจาคาเร สนนฺิปปิตฺตา โหนฺติ เกณฺจิทฺเว กรณฺิเยน ๑ อถ โข อายสฺมา
 อานนฺโท येन โกสินารกานํ มลฺลํ สณฺจาคารํ เตนฺุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา โกสินารกานํ
 มลฺลํ อาโรเจสิ อชฺช โข วาสฺถุจฺา รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามे ตถาคตฺสฺส ปรีนิพฺพานํ
 ภวิสฺสตี อภิกฺกมถ วาสฺถุจฺา อภิกฺกมถ วาสฺถุจฺา มา ปจฺฉา วิปฺปฏิสํริโน อหฺวตฺถ
 อมฺหากญฺจ โน คามกฺขेतฺเต ตถาคตฺสฺส ปรีนิพฺพานํ อโหสิ น มยํ ลภิมฺหา ปจฺฉิเม กาลे
 ตถาคตฺสฺส^๗ ทสฺสนายาติ ๑ อิทฺมายสฺมโต อานนฺทสฺส สุตฺวา มลฺลา จ มลฺลปฺตฺตา จ
 มลฺลสฺสณฺิสฺสา จ มลฺลปชาปติโย จ อฆาวิโน ทุมฺมนา เจโตทฺกฺขสมปฺปีตา อปฺเปกฺจเจ เกเส
 ปกิริย กนฺทนฺติ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ จินฺนปาทํ วิย ปตฺนฺติ อวฏฺฏนฺติ วิวฏฺฏนฺติ
 อติจิปฺปิ ภควา ปรีนิพฺพายิสฺสตี อติจิปฺปิ สุกโต ปรีนิพฺพายิสฺสตี อติจิปฺปิ จกฺขมา โลเก
 อนฺตรธาณิสฺสตีติ ๑ อถ โข มลฺลา จ มลฺลปฺตฺตา จ มลฺลสฺสณฺิสฺสา จ มลฺลปชาปติโย จ อฆาวิโน
 ทุมฺมนา เจโตทฺกฺขสมปฺปีตา येन อุปวตฺตนํ มลฺลํ สาลวํ येनayasฺมา อานนฺโท
 เตนฺุปสงฺกมึสุ ๑ อถ โข อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ สเจ โข อหํ โกสินารเก มลฺเล

๑ ย. มุติงค ... ๑

๒ ม. ปาณิตาลสทฺเทน ๑

๓ โป. ม. สงฺขสทฺเทน ๑

๔ ม. ย. อสนาถ ๑ อิม อสมปาชา อญฺญตฺถาปิ เอวํ ฌาตพฺพา ๑

๕ ส. ม. ย. วาสฺถุจฺา ๑ อิโต ปรี อิทฺสเมว ๑

๖ ส. ม. ย. อุตฺตทฺติโย ๑

๗ ม. ย. ตถาคตํ ๑

และทิสอุดร ๗ โยชน์ กุสาวดี ราชธานี เป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย คูกรอนนท์ อาถกมันทาราชาณีแห่งเทพเจ้าทั้งหลาย เป็นเมืองที่มั่งคั่ง รุ่งเรือง มีชนมาก ยัภย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย แม้ฉนโค กุสาวดี ราชธานีก็ฉนั้นเหมือนกัน เป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย กุสาวดีราชธานีมิได้เจ็บจากเสียง ทั้ง ๑๐ ประการ ทั้ง กลางวันและกลางคืน คือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียง ขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงประโคม และเสียงเป็นที ๑๐ ว่า ท่านทั้งหลาย จงบริโภค จงคิม จงเคี้ยวกิน จงไปเถิดอนนท์ เธอจงเข้าไปในเมืองกุสินารา แล้วบอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า คูกรวาสีฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้ พวกท่านจงรีบออกไปกันเถิดๆ พวกท่านอย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังว่า พระตถาคตได้ปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราไม่ได้เฝ้าพระตถาคตในกาลครั้งสุดท้าย ท่านพระอนนท์ทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว นุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปในเมืองกุสินาราลำพังผู้เดียว สมัยนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ประชุมกันอยู่ที่สถานคาร ด้วยกรณียกิจบางอย่าง ลำดับนั้น ท่านพระอนนท์เข้าไปยังสถานคารของพวกเจ้ามัลละ เมืองกุสินารา ครั้นแล้วได้บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า คูกรวาสีฏฐะทั้งหลาย พระตถาคตจักเสด็จปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้ พวกท่านจงรีบออกไปเถิดๆ พวกท่านอย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังว่า พระตถาคตได้ปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราไม่ได้เฝ้าพระตถาคตในกาลเป็นครั้งสุดท้าย พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุนิสสาและปชาบดีได้สดับคำนี้ของท่านพระอนนท์แล้ว เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ใจ บางพวกสหายพระเกศา ประคองหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา ดูมีบาทอันขาดแล้ว ทรงรำพันว่าพระผู้มีพระภาคจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็ววันก พระสุคตจักเสด็จปรินิพพานเสียเร็ววันก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลกจักอันตรธานเสียเร็ววันก ฯ

ครั้งนั้น พวกเจ้ามัลละกับโอรส สุนิสสา ปชาบดี เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วย ความทุกข์ใจ เสด็จเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แหวะพักของเจ้ามัลละทั้งหลาย เสด็จเข้าไปหาท่านพระอนนท์ ท่านพระอนนท์ได้มีความดำริว่า ถ้าเราจักให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทีละองค์ๆ พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราก็มิได้ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคทั่วกัน ราตรีนี้จักสว่างเสีย ถ้ากระไร เราควรจะจัดให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราถวายบังคมพระผู้มีพระภาคโดยลำดับสกุลๆ ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละ มีนามอย่างนี้ พร้อมด้วยโอรส ชายา บริษัทและอำมาตย์ ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอนนท์จัดให้พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราถวายบังคมพระผู้มีพระภาคโดยลำดับสกุล ด้วยกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เจ้ามัลละ มีนามอย่างนี้ พร้อมด้วยโอรส ชายา บริษัท และอำมาตย์ ขอถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า โดยอุบายเช่นนี้ ท่านพระอนนท์ยังพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ให้ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคเสร็จโดยปฐมยามเท่านั้น ฯ

เอกเมกั ภควนฺตํ วนฺทาเปสฺสามิ อวฺนฺทิตฺโต จ ภควา โกสินารเกหิ มลฺเลหิ ภวิสฺสตี อถายํ
 รตฺติ วิภยิสฺสตี ฆนฺณนาหํ โกสินารเก มลฺเล กุลปฺริวตฺตโส กุลปฺริวตฺตโส จเปตฺวา ภควนฺตํ
 วนฺทาเปยฺยํ อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต มลฺโล สปุตฺโต สกริโย สปริโส สามจฺโจ ภควโต ปาเท
 สิริสา วนฺทตฺติ ๑ อถโฆ อายสฺมา อานนฺโท โกสินารเก มลฺเล กุลปฺริวตฺตโส กุลปฺริวตฺตโส
 จเปตฺวา ภควนฺตํ วนฺทาเปสิ อิตฺถนฺนาโม ภนฺเต มลฺโล สปุตฺโต สกริโย สปริโส สามจฺโจ
 ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตฺติ ๑ อถโฆ อายสฺมา อานนฺโท เอเตน อุปาเยน ปจฺเมเนว
 ยามเณ โกสินารเก มลฺเล ภควนฺตํ วนฺทาเปสิ ๑

[๑๓๘]

เตน โข ปน สมเยน สุภทฺโท นาม ปรีพฺพชโก กุสินารายํ ปฏฺวิสตี ๑ อสฺสโสสิ
 โข สุภทฺโท ปรีพฺพชโก อชฺเชว[°] รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส โคตมฺสสฺส ปรีนิพฺพานํ
 ภวิสฺสตีติ ๑ อถโฆ สุภทฺทสฺส ปรีพฺพชกสฺส เอตทโหสิ สุตํ โข ปน เมตํ ปรีพฺพชกานํ
 วุฑฺฒานํ มหุลฺลกานํ อจฺริยปาจฺริยานํ ภาสฺमानานํ กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ
 อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา^๑ อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส โคตมฺสสฺส ปรีนิพฺพานํ
 ภวิสฺสตี อตฺถิ จ เม อัยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน เอวฺมฺปสนฺโน อหํ สมณฺเ โคตมฺเ ปโหติ
 เม สมณฺเ โคตมฺเ ตถา ฐมฺมํ เทเสตฺถํ ยถา อหํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชฺเหยยฺนฺติ ๑ อถโฆ
 สุภทฺโท ปรีพฺพชโก เยเน อุปฺตฺตํ มลฺลํ สาถวํ เยนายสฺมา อานนฺโท เตนฺอุปสงฺกมิ
 อุปสงฺกมิตฺวา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ สุตํ เมตํ โภ อานนฺท ปรีพฺพชกานํ วุฑฺฒานํ
 มหุลฺลกานํ อจฺริยปาจฺริยานํ ภาสฺमानานํ กทาจิ กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธา อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม ยามे สมณฺสสฺส โคตมฺสสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี อตฺถิ
 จ เม อัยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน เอวฺมฺปสนฺโน อหํ สมณฺเ โคตมฺเ ปโหติ เม สมณฺเ
 โคตมฺเ ตถา ฐมฺมํ เทเสตฺถํ ยถา อหํ อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชฺเหยยฺยํ สาธํ^๒ โภ อานนฺท ลเภยฺยํ
 สมณฺเ โคตมฺเ ทสฺสนายาติ ๑ เอวํ วุตฺเต อายสฺมา อานนฺโท สุภทฺทํ ปรีพฺพชกํ เอตทโวจ
 อลํ อาวุโส สุภทฺท มา ตถาคตํ วิเหเจสิ กิลนฺโต ภควาติ ๑ ทฺติยมฺปิ โข สุภทฺโท
 ปรีพฺพชโก ๑เป๑ ตฺติยมฺปิ โข สุภทฺโท ปรีพฺพชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจ สุตํ
 เมตํ โภ อานนฺท ปรีพฺพชกานํ วุฑฺฒานํ มหุลฺลกานํ อจฺริยปาจฺริยานํ ภาสฺमानานํ กทาจิ
 กรหจิ ตถาคตา โลเก อุปฺปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา อชฺเชว รตฺติยา ปจฺฉิเม
 ยามे สมณฺสสฺส โคตมฺสสฺส ปรีนิพฺพานํ ภวิสฺสตี อตฺถิ จ เม อัยํ กงฺขาธมฺโม อุปฺปนฺโน
 เอวฺมฺปสนฺโน อหํ สมณฺเ โคตมฺเ ปโหติ เม สมณฺเ โคตมฺเ ตถา ฐมฺมํ เทเสตฺถํ ยถา อหํ
อิมํ กงฺขาธมฺมํ ปชฺเหยยฺยํ^๓ สาธํ โภ อานนฺท ลเภยฺยํ สมณฺเ โคตมฺเ ทสฺสนายาติ ๑ ตฺติยมฺปิ

๑ ย. กิร ๑

๒ ม. ย. สมฺมาสมฺพุทฺธาติ ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ๑

๓ ส. ย. สุวาท ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ๑

๔ ป. ม. ปชฺเหยยฺนฺติ ๑

เรื่องสุกัถปรีพาชก

[๑๓๘]

ก็สมัยนั้น ปรีพาชกนามว่า สุกัถะ อาศัยอยู่ในเมืองกุสินารา สุกัถปรีพาชกได้สดับว่า พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรี ในวันนี้แหละ สุกัถปรีพาชก ได้มีความคิดอย่างนี้ว่า ก็เราสดับถ้อยคำของพวกปรีพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปราชญ์กล่าวอยู่ว่า พระศาสดอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่เราก็มียู่ เราเลื่อมใสในพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่เรา โดยประการที่เราจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ฯ

ลำดับนั้น สุกัถปรีพาชกเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แวะพักของพวกเจ้ามัลละ เข้าไปหาท่านพระอานนท์ ครั้นแล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้สดับถ้อยคำของพวกปรีพาชกผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปราชญ์ กล่าวอยู่ว่า พระศาสดอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจะอุบัติในโลก ในบางครั้ง บางคราว พระสมณโคดมจักปรินิพพาน ในปัจฉิมยามแห่งราตรีในวันนี้แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็มีอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใสในพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า โดยประการที่ข้าพเจ้าจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ข้าแต่ท่านอานนท์ ขอโอกาสเถิด ข้าพเจ้าควรได้เฝ้าพระสมณโคดม เมื่อสุกัถปรีพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ท่านพระอานนท์ได้กล่าวตอบสุกัถปรีพาชกว่า อย่าเลย สุกัถะ ท่านอย่าเบียดเบียนพระศาสดาเลย พระผู้มีพระภาคทรงลำบากแล้ว แม้ครั้งที่สอง สุกัถปรีพาชก แม้ครั้งที่สาม สุกัถปรีพาชกก็ได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านอานนท์ ข้าพเจ้าได้สดับถ้อยคำของพวกปรีพาชก ผู้เฒ่าผู้แก่ ซึ่งเป็นอาจารย์และปราชญ์ กล่าวอยู่ว่า พระศาสดอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะอุบัติในโลก ในบางครั้งบางคราว พระสมณโคดมจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรี ในวันนี้แหละ อนึ่ง ธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ ซึ่งบังเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าก็มีอยู่ ข้าพเจ้าเลื่อมใส ในพระสมณโคดมอย่างนี้ว่า พระสมณโคดมย่อมสามารถจะแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า โดยประการที่ข้าพเจ้าจะพึงละธรรมอันเป็นที่สงสัยนี้ได้ ข้าแต่ท่านพระอานนท์ ขอโอกาสเถิด ข้าพเจ้าควรได้เฝ้าพระสมณโคดม แม้ครั้งที่สาม ท่านพระอานนท์ได้กล่าวตอบสุกัถปรีพาชกว่า อย่าเลย สุกัถะ ท่านอย่าเบียดเบียนพระศาสดาเลย พระผู้มีพระภาคทรงลำบากแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงได้อินถ้อยคำท่านพระอานนท์เจรจา กับสุกัถปรีพาชก ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาค จึงตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

อย่าเลยอานนท์ เธออย่าห้ามสุกัถะ สุกัถะจงได้เฝ้าตาคต สุกัถะจักถามปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งกะเรา จักมุ่งเพื่อความรู้ มิใช่มุ่งความเบียดเบียน อนึ่ง เราอันสุกัถะถามแล้ว จักพยากรณ์ข้อความอันใดแก่สุกัถะนั้น สุกัถะจักรู้ทั่วถึงข้อความนั้นโดยนัยพลันทีเดียว ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้บอกสุกัถปรีพาชกว่า ไปเถิดสุกัถะ พระผู้มีพระภาคทรงทำโอกาสแก่ท่าน สุกัถปรีพาชกเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ สมณพราหมณ์เหล่านี้ใด เป็นเจ้าหมู่ เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมาก สมมติว่าเป็นคนดี คือ บุรณกัสสป มกขลิโคสาล

โ ข อายสุมมา อานนุโท สุกทุทำ ปริพพาชกั เอตทโวจ อลั อวูโส สุกทุท มา ตถาคคั
 วิหะเรสิ กิลนุโต ภควาติ ๑ อสุโสสิ โ ข ภควา อายสุมโต อานนุทสฺส สุกทุเทน ปริพพาช-
 เกน สทฺธิ อิมั กถาสลฺลาปั ๑ อถโ ข ภควา อายสุมนฺตํ อานนุทำ อามนุเตสิ อลั อานนุท มา
 สุกทุทำ วาเรสิ ลกฺขุ^๑ อานนุท สุกทุโท ตถาคคั ทสฺสนาย ยงฺกิลฺลิจิ มํ สุกทุโท ปุจฺฉิสฺสติ
 สพฺพนฺตํ อณฺเฏาเปกฺโข ว มํ ปุจฺฉิสฺสติ โ น วิหะสาเปกฺโข ยณฺจสฺสาหํ ปุณฺโณ พุยากริสฺสามิ
 ตั จิปปเมว อาชานิสฺสตีติ ๑ อถโ ข อายสุมมา อานนุโท สุกทุทำ ปริพพาชกั เอตทโวจ
 กจฺจวูโส สุกทุท กโรติ เต ภควา โอภาสนฺติ ๑ อถโ ข สุกทุโท ปริพพาชโก เยน ภควา
 เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควตา สทฺธิ สมฺโมทิ สมฺโมทนียํ กถํ สาราณียํ วิตฺติสาเรตฺวา
 เอกมนฺตํ นิสีทิ ๑ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โ ข สุกทุโท ปริพพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ เยเม โภ
 โคตม สมณพฺราหฺมณา สงฺฆิโน คณิโน คณาจริยา ฌาตา ยสฺสสฺสินฺ ติตฺถกฺรา สารุสมฺมตา
 พหุชนสฺส เสยฺยถิทำ ปุโรเณ กสฺสโป มกฺขลิ โคสาโล อชีโต เกสกมฺพลี^๒ ปกุโร กจฺจาโย
 สลฺลชโย เวลฺลจฺจุปฺตโต^๓ นิคณฺโณ นาฏปฺตโต สทฺเทพ เต สกาย ปฏฺธิณฺณาย อพฺภณฺณิสฺสุ สทฺเพ^๔
 ปน น อพฺภณฺณิสฺสุม อุทาหุ เอกจฺเจ น อพฺภณฺณิสฺสุติ ๑ อลั สุกทุท ติจฺจุเตตํ สทฺเทพ เต สกาย
 ปฏฺธิณฺณาย อพฺภณฺณิสฺสุ สทฺเพ^๕ ปน น อพฺภณฺณิสฺสุ อุทาหุ เอกจฺเจ อพฺภณฺณิสฺสุ เอกจฺเจ น
 อพฺภณฺณิสฺสุติ ฌมฺมมนุเต สุกทุท เทสิสฺสามิ ตํ สฺสณาหิ สารุํ มนสิโกโรหิ ภาสิสฺสามิติ ๑ เอว
 ภนฺเตติ โ ข สุกทุโท ปริพพาชโก ภควโต ปุจฺฉสฺโสสิ ๑ ภควา เอตทโวจ ยสฺมี โ ข สุกทุท
 ฌมฺมวินเย อริโย อฏฺฐจฺงฺกโก มคฺโค น อุปลพฺภติ สมฺโณปี ตตฺถ น อุปลพฺภติ ทฺติโยปี ตตฺถ
 สมฺโณ น อุปลพฺภติ ตติโยปี ตตฺถ สมฺโณปี น อุปลพฺภติ จตุตฺถโยปี ตตฺถ สมฺโณ น
 อุปลพฺภติ ยสฺมีณฺจ โ ข สุกทุท ฌมฺมวินเย อริโย อฏฺฐจฺงฺกโก มคฺโค อุปลพฺภติ สมฺโณปี
 ตตฺถ อุปลพฺภติ ทฺติโยปี ตตฺถ สมฺโณ อุปลพฺภติ ตติโยปี ตตฺถ สมฺโณ อุปลพฺภติ
 จตุตฺถโยปี ตตฺถ สมฺโณ อุปลพฺภติ อิมสฺมี โ ข สุกทุท ฌมฺมวินเย อริโย อฏฺฐจฺงฺกโก มคฺโค
 อุปลพฺภติ อิวะ สุกทุท สมฺโณ อิว ทฺติโย สมฺโณ อิว ตติโย สมฺโณ อิว จตุตฺถโย สมฺโณ
 สุลฺลหา ปรรปฺปวาทา สมณฺณิ อณฺเฎหิ อิมะ จ สุกทุท ภิกฺขุ สมฺมา วิหะเรยฺยํ อสุณฺโณ โลโก
 อรหนฺเตหิ อสฺสาติ ๑

[๑๓๕]

เอณฺนตีส-^๖ วยสา สุกทุท

ยํ ปพฺพชฺชึ กิ์กุสฺถานุเอสิ

๑ ม. ย. ลกฺขั ๑

๒ ส. ย. เกสกมฺพลี ๑

๓ ส. ย. เวลฺลจฺจุปฺตโต ๑

๔ ม. ย. สทฺเพว ๑

๕ ม. ย. สทฺเพว ๑

๖ ส. ม. ย. เอณฺนตีโส ๑

อชิตเกสกัมพล ปุรุชกัจจายณะ สัตยชัยเวลัฏฐบุตร นิกธรรณานุบุตร สมณพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ได้ตรัสรู้ตามปณิญาของตนๆ หรือว่าทั้งหมดไม่ได้ตรัสรู้ หรือว่าบางพวกไม่ได้ตรัสรู้ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า อย่าเลย สุภทัตตะ ที่ข้อถามนั้นยังสงสัยเกิด ดูกรสุภทัตตะ เราจักแสดงธรรมแก่ท่าน ท่านจงตั้งใจฟังธรรมนั้น จงใส่ใจให้ดีเราจักกล่าว สุภทัตตะปริพาชกทูลรับพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ดูกรสุภทัตตะ ในธรรมวินัยใด ไม่มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น ไม่มีสมณะที่ ๑ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ หรือสมณะที่ ๔ ในธรรมวินัยใด มีอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ในธรรมวินัยนั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ดูกรสุภทัตตะ ในธรรมวินัยนี้ มีอริยมรรคประกอบด้วย องค์ ๘ ในธรรมวินัยนี้เท่านั้น มีสมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ หรือที่ ๔ ลัทธิอื่นๆว่างจากสมณะผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้ พึงอยู่โดยชอบ โลกจะไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

[๑๓๕]

ดูกรสุภทัตตะ เราโดยวัยได้ ๒๕ ปี บวชแล้ว ตามแสวงหาว่า อะไรเป็นกุศล ตั้งแต่เราบวชแล้ว นับได้ ๕๑ ปี แม้สมณะผู้เป็นไปในประเทศแห่งธรรมเป็นเครื่องนำออก ไม่มีในภายนอก แต่ธรรมวินัยนี้ ฯ สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ หรือสมณะที่ ๔ ก็มีได้มี ลัทธิอื่นว่างจากสมณะ ผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบ โลกไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย ฯ

วสุธานี ปณฺณาสสมาธิกา
 ยโต อหิ ปพฺพชิตฺตํ สุภทฺท
 ฌายสฺส ฌมฺมสฺส ปเทสวตฺติ
 อิตฺตํ พหิทฺธา สมโณปี นตฺถิ ฯ

ทฺติโยปี สมโณ นตฺถิ ตติโยปี สมโณ นตฺถิ จตฺตโถปี สมโณ นตฺถิ สฺสญฺญา ปรปฺปวาทา
 สมณฺณิ อญฺเณหิ อิมํ จ สุภทฺท ภิกฺขุ สมฺมา วิหเรยฺยํ อสฺสญฺโณ โลโก อรหฺนฺเตหิ อสฺสาติ ฯ

[๑๔๐]

เอวํ วุตฺเต สุภทฺโท ปรีพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทวโจ อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต อภิกฺกนฺตํ
 ภนฺเต เสยฺยธาปี ภนฺเต นิภกฺขชิตฺตํ วา อุกฺกขชเยยฺย ปฏฺิจฺจนฺนํ วา วิวเรยฺย มุพฺพหสฺส วา มคฺคํ
 อจิกฺเขยฺย อนฺธกาเร วา เตลปฺปชฺโชตํ ฐาเรยฺย จกฺขมฺนฺโต รูปานิ ทกฺขณฺติ เอวเมว ภควตา
 อนेกปริยาเยน ฌมฺโม ปกาสิโต เอสาหิ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ กจฺฉามิ ฌมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆมฺญจ
 ลเภยฺยามหิ* ภนฺเต ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ ลเภยฺยํ อุปสมฺปทฺนฺติ ฯ โย โข สุภทฺท
 อญฺณตฺตติยปฺพุทฺโธ อิมสฺมี ฌมฺมวินเย อากฺขณฺติ ปพฺพชฺชํ อากฺขณฺติ อุปสมฺปทํ โส จตฺตาริ
 มาเส ปรีวสฺติ จตฺนํ มาสํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ
 ภิกฺขุภาวาย อปฺปิ เมตฺถ ปุคฺคลเวมตฺตตา วิทิตาติ ฯ สเจ ภนฺเต อญฺณตฺตติยปฺพุทฺธา อิมสฺมี
 ฌมฺมวินเย อากฺขณฺตา ปพฺพชฺชํ อากฺขณฺตา อุปสมฺปทํ จตฺตาริ มาเส ปรีวสฺนฺติ จตฺนํ
 มาสํ อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาเชนฺติ อุปสมฺปาเทนฺติ ภิกฺขุภาวาย อหิ จตฺตาริ
 วสุธานี ปรีวสฺสํสํมิตฺตํ จตฺนํ วสุธานี อจฺเจเยน อารทฺธจิตฺตา ภิกฺขุ ปพฺพาเชนฺตุ อุปสมฺปา-
 เทนฺตุ ภิกฺขุภาวายาติ ฯ อถ โข ภควา อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสิ เตนหานนฺท สุภทฺท
 ปรีพฺพาชกํ ปพฺพาชเถาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปจฺจุสฺสโสสิ ฯ อถ โข
 สุภทฺโท ปรีพฺพาชโก อายสฺมนฺตํ อานนฺทํ เอตทวโจ ลาภา เต^๑ อวฺโส อานนฺท สุตฺถํ
 เต^๒ อวฺโส อานนฺท ย เอตฺถ สตฺถาร^๓ สมฺมุขา อนฺเตวาสิกาภิเสเกน อภิสิตฺตาติ ฯ อตฺถ
 โข สุภทฺโท ปรีพฺพาชโก ภควโต สนฺติเก ปพฺพชฺชํ อตฺถ อุปสมฺปทํ ฯ อจฺริปสมฺปนฺโน
 โข ปนายสฺมา สุภทฺโท เอโก วูปกฺกฺโข อปฺปมตฺโต อาตปฺปิ ปหิตตฺโต วิหรนฺโต
 นจฺริสฺเสว ยสฺสตฺถาย กุลปฺปตฺตา สมฺมเทว อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชณฺติ ตทฺนตฺตรํ
 พุรฺหมจฺริยปริโยสานํ ทิฏฺฐเ ว ฌมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหาสิ จิณา ชาติ
 วุสฺสิตํ พุรฺหมจฺริยํ กตํ กรณฺมียํ นاپริ อิตฺถตฺตยาติ อพฺภญฺญาสิ ฯ อญฺณตโร โข ปน อายสฺมา
 สุภทฺโท อรหฺตํ อโหสิ ฯ โส ภควโต ปจฺฉิโม สกฺขิสาวโก อโหสิติ ฯ

ปณฺณจฺมภาณวารี สมตฺตํ ฯ

๑ ม. ย. ลเภยฺยามหิ ฯ

๒ ม. ย. โว ฯ

๓ ม. ย. โว ฯ

๔ ม. สตฺถุ ฯ

[๑๔๐]

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว สุกัททปริพาชกได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภายตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภายตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคลลหางของทีลว่า เปิดของที่ปิดบอกทางแก่คนหลงทาง หรือส่องประทีป ในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันทิ พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉันทิ เหมือนกัน ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาคพระธรรมและ พระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชา พึงได้อุปสมบทในสำนักของ พระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรสุกัททะ ผู้ใดเคยเป็นอัญญเดียรฉิย์ หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในธรรมวินัยนี้ ผู้นั้นต้องอยู่ปริวาสสี่เดือน เมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุ ก็แต่เราเรารู้ความต่างแห่งบุคคล ในข้อนี้ ฯ

สุกัททปริพาชกกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หากผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรฉิย์ หวังบรรพชา หวังอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ จะต้องอยู่ปริวาสสี่เดือนเมื่อล่วงสี่เดือน ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบท เพื่อความเป็นภิกษุไซริ ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาสสี่ปี เมื่อล่วงสี่ปี ภิกษุทั้งหลายเต็มใจแล้ว จึงให้บรรพชา ให้อุปสมบทเถิด ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้น เธอจงให้สุกัททปริพาชกบวชเถิด

ท่านพระอานนท์ทูลรับพระคำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว สุกัททปริพาชกได้กล่าวกะท่านพระอานนท์ว่า ดูกรท่านอานนท์ผู้มีอายุ เป็นลาภของท่าน ท่านได้ดีแล้ว ที่พระศาสดาทรงอภิเษกด้วยอันเดวาสีกาภิเษก ในที่เฉพาะพระพักตร์ในพระศาสนานี้ สุกัททปริพาชกได้บรรพชา อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาค ก็ท่านสุกัททปริพาชกได้บรรพชาอุปสมบทแล้วไม่นาน หลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีตนส่งไปแล้วอยู่ ไม่ช้านานนัก ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพระบรมจรรย์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า ที่กุลบุตรทั้งหลายผู้มีความต้องการ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มี ท่านสุกัททะได้เป็นอรหันต์รูปหนึ่ง ในจำนวนพระอรหันต์ทั้งหลาย ท่านเป็นสักขีสาวก องค์สุดท้ายของพระผู้มีพระภาค ฯ

จบภาณวารที่ห้า

[๑๔๑]

อลโข ภควา อายสฺมุนฺตํ อานนฺทํ อามนฺเตสึ สียา โข ปนानนฺท ตุมฺหากํ เอวมสฺส
 อตฺตสตฺถุํ ปาวจันํ นตฺถิ โน สตฺถาติ น โข ปเนตํ อานนฺท เอวํ ทฏฺฐพฺพํ โย โว อานนฺท
 มยา ฐมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺจตุโต โส โว มมจฺเจยน สตฺถา ยถา โข ปนानนฺท
 เอตฺรหิ ภิกฺขุ อลฺลวมณฺธํ อาวุโสวาเทน สมฺมาจฺรณฺติ น เต มมจฺเจยน เอวํ สมฺมาจฺริตพฺพํ
 เถรตฺเรน อานนฺท ภิกฺขุณา นวคตโร ภิกฺขุ นาเมน วา โคตฺเตน วา อาวุโสวาเทน วา
 สมฺมาจฺริตพฺพํ นวคตฺเรน ภิกฺขุณา เถรตโร ภิกฺขุ ภาณฺเตติ วา อายสฺมาติ วา สมฺมาจฺริตพฺพํ
 อากฺขมาโน อานนฺท สงฺโฆ มมจฺเจยน ขุทฺธานุขุทฺธานิ สิกฺขาปทานิ สมฺहनฺตุ จฺจนฺตฺส
 อานนฺท ภิกฺขุโน มมจฺเจยน พุรหุมฺมทฺธโท ทาทพฺโพติ ฯ กตโม ปน ภาณฺเต พุรหุมฺมทฺธโทติ
 ฯ จนฺโน อานนฺท ภิกฺขุ ยํ อิจฺเจยฺย ตํ วทฺเยยฺย โส ภิกฺขุหิ เนว วตฺตพฺพํ น โอวทิตพฺพํ
 น อนฺุสาสิตพฺพํ โติ ฯ

[๑๔๒]

อลโข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสึ สียา โข ปน ภิกฺขเว เอกภิกฺขุสฺสปี กงฺขา วา วิมฺติ
 วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สงฺฆे วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา ปุจฺจถ ภิกฺขเว มา ปจฺจา
 วิปฺปฏิสํวโร อหฺวตฺถ สมฺมุขีญฺโต โน สตฺถา อโหสิ น มยฺ สิกฺขิมฺหา ภควนฺตํ สมฺมุขา
 ปฏิปฺปจฺจิตฺตุนฺติ ฯ เอวํ วุตฺเต เต ภิกฺขุ ตฺถหิ อเหตุํ ฯ ทฺติยมฺปิ โข ภควา ฯ เปฯ ตฺติยมฺปิ โข
 ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสึ สียา โข ปน ภิกฺขเว เอกภิกฺขุสฺสปี กงฺขา วา วิมฺติ วา พุทฺเธ วา
 ฐมฺเม วา สงฺฆे วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา ปุจฺจถ ภิกฺขเว มา ปจฺจา วิปฺปฏิสํวโร อหฺวตฺถ
 สมฺมุขีญฺโต โน สตฺถา อโหสิ น มยฺ สิกฺขิมฺหา ภควนฺตํ สมฺมุขา ปฏิปฺปจฺจิตฺตุนฺติ ฯ ตฺติยมฺปิ
 โข เต ภิกฺขุ ตฺถหิ อเหตุํ ฯ อลโข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสึ สียา โข ปน ภิกฺขเว สตฺถ
 การเวณปี น ปุจฺเจยฺยถ สหายโกปี ภิกฺขเว สหายกสฺส อาโรเจตฺติ ฯ เอวํ วุตฺเต เต ภิกฺขุ
 ตฺถหิ อเหตุํ ฯ อลโข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ อจฺจริยํ ภาณฺเต อพฺภุตํ ภาณฺเต
 เอวํ ปสนฺโน อหํ ภาณฺเต อิมสฺมี ภิกฺขุสงฺฆเ นตฺถิ อิมสฺมี ภิกฺขุสงฺฆเ เอกภิกฺขุสฺสปี กงฺขา
 วา วิมฺติ วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สงฺฆे วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วาติ ฯ ปสทา โข ตวํ
 อานนฺท วทฺสิ ฌาณเมว เหตุอานนฺท ตถาคตสฺส นตฺถิ อิมสฺมี ภิกฺขุสงฺฆเ เอกภิกฺขุสฺสปี
 กงฺขา วา วิมฺติ วา พุทฺเธ วา ฐมฺเม วา สงฺฆे วา มคฺเค วา ปฏิปทาย วา อิมสฺมี หิ อานนฺท
 ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสฺตานํ โย ปจฺจิมโก ภิกฺขุ โส โสตาปนฺโน อวินิปาตฐมฺโม นียโต สมฺโพธิ-
 ปรายโนติ ฯ

พระปัจฉิมวาจาของพระตถาคต

[๑๔๑]

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่านพระอานนท์มารับสั่งว่า

ดูกรอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี ก็ข้อนี้ พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยอันใด เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเรา โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ดูกรอานนท์ บัดนี้ พวกภิกษุยังเรียกกันและกันด้วยวาตะว่า อาวุโส จันใด โดยกาลล่วงไปแห่งเรา ไม่ควรเรียกกันจันนั้น ภิกษุผู้แก่กว่า พึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่า โดยชื่อหรือโคตร หรือโดยวาตะว่า อาวุโส แต่ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า ภันเต หรืออาัยสมา ดูกรอานนท์ โดยล่วงไปแห่งเรา สงฆ์จำนงอยู่ ก็จงถอนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้างได้ โดยล่วงไปแห่งเรา พึงลงพรหมทัณฑ์แก่นั่นนภิกษุ

ท่านพระอานนท์กราบทูลถามว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ ก็พรหมทัณฑ์เป็นไฉน

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรอานนท์ ฉันทนภิกษุพึงพูดได้ตามที่ตนปรารถนา ภิกษุ

ทั้งหลายไม่พึงว่า ไม่พึงกล่าว ไม่พึงสั่งสอน ฯ

[๑๔๒]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมารับสั่งว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงสัย เคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ จะพึงมีบ้างแก่ภิกษุ แม้รูปหนึ่ง พวกเธอจงถามเถิด อย่าได้มีความร้อนใจภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะหน้าเราแล้ว ยังมีอาจทูลถามพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นพากันนิ่ง แม้ครั้งที่สอง แม้ครั้งที่สาม พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ความสงสัยเคลือบแคลงใน พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติจะพึงมีบ้างแก่ภิกษุแม้รูปหนึ่ง พวกเธอจงถามเถิด อย่าได้มีความร้อนใจในภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะหน้าเราแล้ว เรายังมีอาจ ทูลถามพระผู้มีพระภาคในที่เฉพาะพระพักตร์ แม้ครั้งที่สามภิกษุเหล่านั้น ก็พากันนิ่ง ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บางทีพวกเธอ ไม่ถาม แม้เพราะความเคารพในพระศาสดา แม้ภิกษุผู้เป็นสหาย ก็จงบอกแก่ภิกษุผู้สหายเถิด เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุพวกนั้นพากันนิ่ง ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่ พระองค์ผู้เจริญ น้าอัสสรุย์ ไม่เคยมีมาแล้ว ข้าพระองค์เลื่อมใสในภิกษุสงฆ์อย่างนี้ว่า ความสงสัยเคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือในข้อปฏิบัติ มิได้มีแก่ภิกษุแม้รูปหนึ่ง ในภิกษุสงฆ์นี้

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกร อานนท์ เธอพูดเพราะความเลื่อมใสตถาคตยังรู้ในข้อนี้เหมือนกันว่า ความสงสัย เคลือบแคลงในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรค หรือใน ข้อปฏิบัติ มิได้

[๑๔๓]

อถโฆ ภควา ภิกฺขุ อามนุเตสิ หนฺนททานิ ภิกฺขเว อามนุตยา มิ วั วยธฺมมา สงฺขารรา
อปปมาเทน สมฺปาเตถาติ ฯ อัยฺย ตถาคคตฺส ปจฺฉิมา วาจา ฯ

[๑๔๔]

อถโฆ ภควา ปจฺมชฺฌานํ สมปาชฺชชิ ปจฺมชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ทฺติยชฺฌานํ สมปาชฺชชิ
ทฺติยชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ตติยชฺฌานํ สมปาชฺชชิ ตติยชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา จตฺตถชฺฌานํ สมปาชฺชชิ
จตฺตถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา อากาसानญฺจายตฺนํ สมปาชฺชชิ อากาसानญฺจายตฺนสมปาตฺติยา
วุฏฺฐหิตฺวา วิญฺญาณญฺจายตฺนํ สมปาชฺชชิ วิญฺญาณญฺจายตฺนสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา
อากิณฺณญฺจายตฺนํ สมปาชฺชชิ อากิณฺณญฺจายตฺนสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา เนวสสฺสณานา สสฺสณายตฺนํ
สมปาชฺชชิ เนวสสฺสณานา สสฺสณายตฺนสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา สสฺสณาวะทยิตฺตนิโรธํ สมปาชฺชชิ ฯ
อถโฆ อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมนฺตํ อนฺนรทฺธิ เอตทโวจ ปรีนิจฺจุทโต ภนฺเต อนฺนรทฺธ
ภควาติ ฯ นาวิโส อานนฺท ภควา ปรีนิจฺจุทโต สสฺสณาวะทยิตฺตนิโรธํ สมปาปฺนโนติ ฯ อถโฆ
ภควา สสฺสณาวะทยิตฺตนิโรธสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา เนวสสฺสณานา สสฺสณายตฺนํ สมปาชฺชชิ
เนวสสฺสณานา สสฺสณายตฺนสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา อากิณฺณญฺจายตฺนํ สมปาชฺชชิ อากิณฺณญฺจายตฺน
สมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา วิญฺญาณญฺจายตฺนํ สมปาชฺชชิ วิญฺญาณญฺจายตฺนสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา
อากาसानญฺจายตฺนํ สมปาชฺชชิ อากาसानญฺจายตฺนสมปาตฺติยา วุฏฺฐหิตฺวา จตฺตถํ ฌานํ
สมปาชฺชชิ จตฺตถา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมปาชฺชชิ ตติยา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ทฺติยํ
ฌานํ สมปาชฺชชิ ทฺติยา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ปจฺมํ ฌานํ สมปาชฺชชิ ปจฺมา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา
ทฺติยํ ฌานํ สมปาชฺชชิ ทฺติยา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ตติยํ ฌานํ สมปาชฺชชิ ตติยา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา
จตฺตถํ ฌานํ สมปาชฺชชิ ฯ จตฺตถา ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา สมณนฺตฺรา ภควา ปรีนิจฺจุพาเย ฯ

[๑๔๕]

ปรีนิจฺจุเต ภควาติ สห ปรีนิจฺจุพานา มหาภูมิจาโล อโหสิ ภีสนโก โลมหํโส
เทวทฺนทกฺโข จ ผลีสุ ฯ

[๑๔๖]

ปรีนิจฺจุเต ภควาติ สห ปรีนิจฺจุพานา พุรหฺมา สหฺมปติ อิมํ คาลํ อภาสิ

มีแก่ภิกษุแม้รูปหนึ่ง ในภิกษุสงฆ์นี้ บรรดาภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ภิกษุรูปที่ต่ำที่สุด ก็เป็นโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า ฯ

[๑๔๓]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาท ให้ถึงพร้อมเถิด ฯ

นี้เป็นพระปัจจุสมณของพระศากยโคตม ฯ

เรื่องพุทธปรินิพพาน

[๑๔๔]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าอาภาสนัญจายตนะ ออกจากอาภาสนัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าวิญญานัญจายตนะ ออกจากวิญญานัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอากิญจัญจายตนะ ออกจากอากิญจัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าสัญญาเวทิตนโรธ ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้กล่าวถามท่านพระอนุรุธะว่า พระผู้มีพระภาค เสด็จปรินิพพานแล้วหรือ ท่านพระอนุรุธะตอบว่าอานนท์ผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคยังไม่เสด็จปรินิพพาน ทรงเข้าสัญญาเวทิตนโรธ ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคออกจากสัญญาเวทิตนโรธสมาบัติแล้ว ทรงเข้าเนวสัญญานาสัญญายตนะ ออกจากเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอากิญจัญจายตนะ ออกจากอากิญจัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าวิญญานัญจายตนะ ออกจากวิญญานัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าอาภาสนัญจายตนะ ออกจากอาภาสนัญจายตนสมาบัติแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้ว ทรงเข้าทุติยฌาน ออกจากทุติยฌานแล้ว ทรงเข้าตติยฌาน ออกจากตติยฌานแล้ว ทรงเข้าจตุตถฌาน พระผู้มีพระภาค ออกจากจตุตถฌานแล้ว เสด็จปรินิพพานในลำดับ (แห่งการพิจารณาองค์จตุตถฌานนั้น) ฯ

[๑๔๕]

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ได้เกิดแผ่นดินไหวใหญ่ เกิดความขนพองสยองเกล้าน่าฟังกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือขึ้น ฯ

[๑๔๖]

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท้าวสหัมบดีพรหมได้กล่าวคาถาว่า

สพเพ ว นิกฺขิปิตฺตฺตํ
 ยตฺถ เอตาหิโส สตฺถา
 ตถาคโต พลปฺปตฺโต

ภูตา โลเก สมฺมุตฺตํ
 โลเก อปฺปปฏิปฺภคฺโค
 สมฺมุตฺตํ ปรีนิพฺพุตฺติ ๑

[๑๔๗]

ปรีนิพฺพุเต ภควติ สห ปรีนิพฺพานา สกฺโก เทวานมินฺโท อิมํ คถํ อภาสิ
 อนิจฺจา วต สงฺขารา อปฺปาทวยธฺมมฺโน
 อปฺปชฺชิตฺวา นีรฺุชฺฌนฺติ เตสํ วุปฺสโม สุโขติ ๑

[๑๔๘]

ปรีนิพฺพุเต ภควติ สห ปรีนิพฺพานา อายสฺมา อนฺรุทฺโท อิมํ คถา อภาสิ
 นาหุ อสฺสาสปฺสฺสาโส จิตฺตฺตตฺตฺต ตาหิโน
 อนนฺชฺโซ^๑ สนฺติมารพฺภ ยํ กาลมกริ มฺหิ ๑
 อสฺสลิเนน จิตฺเตน เวทนํ อชฺฌวาสยิ
 ปชฺชิตฺตสฺเสว นีพฺพานํ วิโมกฺโข เจตฺโส อหฺมุติ ๑

[๑๔๙]

ปรีนิพฺพุเต ภควติ สห ปรีนิพฺพานา อายสฺมา อานนฺโท อิมํ คถํ อภาสิ
 ตทาสิ ยํ ภีสนกํ ตทาสิ โลมฺหฺสนํ
 สพฺพการวฺรูเปเต สมฺมุตฺตํ ปรีนิพฺพุเตติ ๑

[๑๕๐]

ปรีนิพฺพุเต ภควติ เย เตตฺถ^๒ ภิกฺขุ อวิตฺราคา อปฺเปกฺขเจ พาหา ปคฺคยฺห กนฺทฺนฺติ
 จินฺนปาหํ วีย ปปฺตฺนฺติ อวฺภูณฺนฺติ วิวฺภูณฺนฺติ อติชฺปิปํ ภควา ปรีนิพฺพุโต อติชฺปิปํ สกฺโต
 ปรีนิพฺพุโต อติชฺปิปํ จกฺขุมา โลเก อนฺตรหิโตติ ๑ เย ปน เต ภิกฺขุ วิตฺราคา เต สตา
 สมฺปชานา อธิวาสนฺติ อนิจฺจา วต สงฺขารา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ ๑

[๑๕๑]

อลฺโข อายสฺมา อนฺรุทฺโท ภิกฺขุ อามนฺเตสิ อลํ อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปรีเทวิตฺถ
 น นฺุ เอตํ อาวุโส ภควตา ปฏิกฺขเจว อกฺขาตํ สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว
 วินาภาโว อณฺณธภาโว ตํ กุเตตฺถ อาวุโส ลพฺภา ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลภธมฺมํ ตํ
 วต มา ปลฺลชฺชิตฺติ เนตํ จานํ วิชฺชติ เทวตา อาวุโส อชฺฌายนฺตฺติติ ๑ กถํภูตา ปน ภนฺเต

๑ ม. ย. อนนฺชฺโซ ๑

๒ ส. ตตฺถ เอ เต ๑ ม. ย. เย เต ตตฺถ ๑

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จักต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก แต่พระศาสดาผู้เป็นศาสดาเช่นนั้น หานุกุลจะเปรียบเทียบกับได้ในโลก เป็นพระสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระกำลัง ยังเสด็จปรินิพพาน ฯ

[๑๔๓]

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท้าวสักกะ จอมเทพ ได้ตรัสพระคาถานี้ ความว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป ความเข้าไปสงนสังขารเหล่านั้น เป็นสุข ฯ

[๑๔๔]

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท่านพระอนุรุทธะ ได้กล่าวคาถาเหล่านี้ ความว่า

ลมอัสสาสะปัสสาสะของพระมุนิผู้มีพระทัยตั้งมั่น คงที่ ไม่หวั่นไหว ทรงปรารภสันติ ทรงทำกาละ มิได้มีแล้ว พระองค์มีพระทัยไม่ห่อหุ้ม ทรงอดกลั้นเวทนาได้แล้ว ความพินแห่งจิต ได้มีแล้ว เหมือนดวงประทีปดับไปฉะนั้น ฯ

[๑๔๕]

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว พร้อมกับการเสด็จปรินิพพาน ท่านพระอานนท์ได้กล่าวคาถานี้ ความว่า เมื่อพระสัมพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยอาการอันประเสริฐทั้งปวงเสด็จปรินิพพานแล้ว ในครั้งนั้นได้เกิดความอัศจรรย์น่าพิงกลัว และเกิดความขนพองสยองเกล้า ฯ

[๑๕๐]

เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว บรรดาภิกษุทั้งหลายนั้น ภิกษุเหล่าใด ยังมีราคะไม่ไปปราศแล้ว ภิกษุเหล่านั้น บางพวกประคอง แขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลง กลิ้งเกลือกไปมา คูมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลก อันตรธานเสียเร็วนัก ส่วนภิกษุเหล่าใดที่มีราคะไปปราศแล้ว ภิกษุเหล่านั้นมีสติสัมปชัญญะอดกลั้นโดยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยงหนอ เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

[๑๕๑]

ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลย อาวุโสทั้งหลาย พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย เรื่องนี้พระผู้มีพระภาคตรัสบอกไว้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่างๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้นต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้วมีแล้วปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารถนาว่า ขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ ดูกรอาวุโสทั้งหลาย พวกเทวดาพากันยกโทษอยู่ ท่านพระอานนท์ถามว่า ท่านอนุรุทธะ พวกเทวดาเป็นอย่างไร กระทำไว้ในใจเป็นโณ ท่านพระอนุรุทธะตอบว่า มีอยู่ อานนท์ผู้มีอายุ เทวดาบางพวก

อนรุทฺธ เทวตา มนสิกรโณตฺติ^๑ ฯ สนฺตาวุโส อานนฺท เทวตา อากาเส ปจฺวิสณฺณินิโย เกส
 ปกิริย กนฺทนฺติ พาทา ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ จินฺนปาํ วย ปปตฺนฺติ อาวกฺกนฺติ วิวกฺกนฺติ
 อติจิปฺปํ ภควา ปรีณิพฺพุโต อติจิปฺปํ สุคโต ปรีณิพฺพุโต อติจิปฺปํ จกฺขมา โลเก อนฺตรหิโตติ
 สนฺตาวุโส อานนฺท เทวตา ปจฺวิยา ปจฺวิสณฺณินิโย เกส ปกิริย กนฺทนฺติ ฯเปฯ อนฺตรหิโต-
 ติ ฯ ยา ปน เทวตา วิตราคา ตา สตา สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ อนิจฺจา สงฺขารา ตํ กุเตตฺถ
 ลพฺภาติ ฯ อถ โข อายสฺมา จ อนรุทฺธ โข อายสฺมา จ อานนฺโท ตํ รตฺตาวเสสํ ฐมฺมียา กถา
 วิดีนาเมสฺสุ ฯ อถ โข อายสฺมา อนรุทฺธ โข อายสฺมณฺโต อานนฺท อามนฺเตสิ คจฺจ อวฺโส อานนฺท
 กุสินารํ ปวิสิตฺวา โกสินารกานํ มลฺลํ อโรเจหิ ปรีณิพฺพุโต วาสินฺนุจ ภควา ยสฺสทานิ
 กาลํ มลฺลณฺตาติ ฯ เอวํ ภนฺเตติ โข อายสฺมา อานนฺโท อายสฺมโต อนรุทฺธสฺส ปฏิสสฺสฺวา
 ปุพฺพพณฺหสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวริ อาทาย อหฺตฺติโย กุสินารํ ปาวีสี ฯ

[๑๕๒]

เตน โข ปน สมเชน โกสินารกา มลฺลา สณฺจาคาเร สนนฺิปตฺตา โหนฺติ เกน^๒
 กรณฺเชน ฯ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เชน โกสินารกานํ มลฺลํ สณฺจาคารํ เตนฺอุปสงฺกมิ
 อุปสงฺกมิตฺวา โกสินารกานํ มลฺลํ อโรเจสิ ปรีณิพฺพุโต วาสินฺนุจ ภควา ยสฺสทานิ กาลํ
 มลฺลณฺตาติ ฯ อิทฺมายสฺมโต อานนฺทสฺส สฺสฺวา มลฺลา จ มลฺลปฺตฺตา จ มลฺลสฺสณฺนิสา จ มลฺลป-
 ชาปติโย จ อฆาวิโน ทุมฺมนา เจโตทุกฺขสมปฺปีตา อปฺเปกฺจเจ เกส ปกิริย กนฺทนฺติ พาทา
 ปคฺคยฺห กนฺทนฺติ จินฺนปาํ วย ปปตฺนฺติ อาวกฺกนฺติ วิวกฺกนฺติ อติจิปฺปํ ภควา ปรีณิพฺพุโต
 อติจิปฺปํ สุคโต ปรีณิพฺพุโต อติจิปฺปํ จกฺขมา โลเก อนฺตรหิโตติ ฯ อถ โข โกสินารกา
 มลฺลา ปุริเส อาณาเปสฺสุ เตนฺหิ ภณฺเ กุสินารายํ คณฺฐมาลยจ สพฺพยจ ตาพาวจริ
 สนนฺิปาเตถาติ ฯ อถ โข โกสินารกา มลฺลา คณฺฐมาลยจ สพฺพยจ ตาพาวจริ ปณฺจ [^๓]
 ทสฺสยฺกสฺตานิ อาทาย เชน อุปวตฺตณํ มลฺลํ สาถนํ เชน ภควโต สรีริ เตนฺอุปสงฺกมิตฺ
 อุปสงฺกมิตฺวา ภควโต สรีริ นจฺเจหิ คีเตหิ วาเทหิ มาเลหิ คณฺเหหิ สกฺกโรนฺดา ครุกโรนฺดา
 มาเนนฺดา ปุเชนฺดา เจลวิตานานิ กโรนฺดา มณฺฑลมาลา^๔ ปฏฺฐาเทนฺดา เอวํ ตํ^๕ ทิวสํ
 วิดีนาเมสฺสุ ฯ อถ โข โกสินารกานํ มลฺลํ เอตทโหสิ อติวิกาโล โข อชฺช ภควโต สรีริ
 ณาเปตฺุ เสวทานิ มยํ ภควโต สรีริ ณาเปสฺสามาติ ฯ อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภควโต
 สรีริ นจฺเจหิ คีเตหิ วาเทหิ มาเลหิ คณฺเหหิ สกฺกโรนฺดา ครุกโรนฺดา มาเนนฺดา ปุเชนฺดา
 เจลวิตานานิ กโรนฺดา มณฺฑลมาลา^๖ ปฏฺฐาเทนฺดา ทุตฺติมฺปิ ทิวสํ วิดีนาเมสฺสุ ตุตฺติมฺปิ ทิวสํ

๑ ม. ย. มนสิกรโณตฺติ ฯ

๒ ส. ม. ย. เตนว ฯ

๓ ม. ย. จ ฯ

๔ ม. มณฺฑลมาเพ ฯ

๕ ม. เอกทิวสํ ฯ

๖ ม. มณฺฑลมาเพ ฯ

สำคัญากาว่าเป็นแผ่นดิน สหายผม ประคองแขนทั้งสอง คร่ำครวญอยู่ ล้มลง กลิ้งเกลือกไปมาคุดมีเท้าอันขาดแล้วรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเรว้นัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเรว้นัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลก อันตรธานเสียเรว้นัก ดังนี้ เทวดาบางพวกสำคัญแผ่นดินว่าเป็นแผ่นดิน สหายผม ประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมาคุดมีเท้าอันขาดแล้ว รำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเรว้นัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลกอันตรธานเสียเรว้นัก ดังนี้ ส่วนเทวดาที่ปราศจากราคะแล้ว มีสติสัมปชัญญะ ออกลิ้นโดยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระอนุรุทธะและท่านพระอานนท์ ยังกาลให้ล่วงไปด้วยธรรมิกถา ตลอดราตรีที่ยังเหลืออยู่นั้น ลำดับนั้น ท่านพระอนุรุทธะสั่งท่านพระอานนท์ว่า ไปเถิด อานนท์ผู้มีอายุ ท่านจงเข้าไปเมืองกุสินารา บอกแก่พวกเจ้ามัลละ เมืองกุสินาราว่า ดูกรวาสิष्ठะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว ขอพวกท่านจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ท่านพระอานนท์รับคำท่านพระอนุรุทธะแล้ว เวลาเช้ารุ่งแล้ว ถือบาตรและจีวร เข้าไปเมืองกุสินาราลำพังผู้เดียว ฯ

บุชาพระพุทธสรีระ

[๑๕๒]

สมัยนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราร่วมกันอยู่ที่สัณฑาคาร ด้วยเรื่องปรินิพพานนั้นอย่างเดียว ลำดับนั้น ท่านพระอานนท์เข้าไปยังสัณฑาคารของพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ครั้นเข้าไปแล้ว ได้บอกแก่พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า ดูกรวาสิष्ठะทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด พวกเจ้ามัลละ กับโอรส สุนิสาและประชาบดี ได้ทรงสดับคำนี้ของท่านพระอานนท์แล้ว เป็นทุกข์เสียพระทัย เปี่ยมไปด้วยความทุกข์ในใจ บางพวกสหายพระเกศา ประคองหัตถ์ทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา คุดมีบาเท้าอันขาดแล้ว ทรงรำพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเรว้นัก พระสุคตเสด็จปรินิพพานเสียเรว้นัก พระองค์ผู้มีพระจักขุ ในโลกอันตรธานเสียเรว้นัก ดังนี้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราดรสสั่ง พวกบุรุษว่า ดูกรพนาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียม ของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้งปวง บรรดามีในกรุงกุสินาราไว้ให้พร้อมเถิด พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ทรงถือเอาของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้งปวงกับผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้ามัลละ และเสด็จเข้าไปถึงพระสรีระ พระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปถึงแล้วสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ดาดเพดานผ้า ตกแต่ง โรงมณฑล ยังวันนั้นให้ล่วงไปด้วยประการฉะนี้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้มีความดำริว่า การถวายพระเพลิงพระสรีระ พระผู้มีพระภาคในวันนี้พลบค่ำเสียแล้ว พรุ่งนี้เราจักถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา พระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ดาดเพดานผ้า ตกแต่ง โรงมณฑล ยังวันที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก ให้ล่วงไป ครั้นถึงวันที่เจ็ด พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้มีความดำริว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม จักเชิญไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แล้วเชิญไปภายนอกพระนคร ถวายพระเพลิง พระสรีระพระผู้มีพระภาคทางทิศทักษิณแห่งพระนครเถิด ฯ

วีนามะลํ จตุตถมปิ ทิวสํ วีนามะลํ ปณจมมปิ ทิวสํ วีนามะลํ จญจมปิ ทิวสํ วีนามะลํ ๑ อถโข สุตตมมปิ ทิวสํ โกสินารกานํ มลลानํ เอตทโหสิ มยํ ภควโต สริริํ นจเจหิ คีเตหิ วาทิตะหิ มาเลหิ คนุเชหิ สกุกโรนฺดา ครุกโรนฺดา มาเนนฺดา ปุเชนฺดา ทกฺขิณฺเนน ทกฺขิณํ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรํ ทกฺขิณโต นครสฺส ภควโต สริริํ ฌาเปสฺสามาติ ๑

[๑๕๓]

เตน โข ปน สมเยน อญฺญ มลฺลา ปาโมกฺขา สีสฺนหาตา^๑ อหตานิ วตฺถานิ นีวตฺถา มยํ ภควโต สริริํ อุจฺจาเรสฺสามาติ น สกุกโณติ อุจฺจาเรตฺถ ๑ อถโข โกสินารกา มลฺลา อายุสฺมุนฺตํ อนฺรุทฺธํ เอตทโวจํ โก นุ โข ภนฺเต อนฺรุทฺธํ เหตุ โก ปจฺจโย เยนิเม อญฺญ มลฺลา ปาโมกฺขา สีสฺนหาตา อหตานิ วตฺถานิ นีวตฺถา มยํ ภควโต สริริํ อุจฺจาเรสฺสามาติ น สกุกโณติ อุจฺจาเรตฺถนฺติ ๑ อถยถา โข วาสิกฺุจา ตุมหากํ อธิปฺปาโย อถยถา เทวตานิ อธิปฺปาโยติ ๑ ถถ ปน ภนฺเต เทวตานิ อธิปฺปาโยติ ๑ ตุมหากํ โข วาสิกฺุจา อธิปฺปาโย มยํ ภควโต สริริํ นจเจหิ คีเตหิ วาทิตะหิ มาเลหิ คนุเชหิ สกุกโรนฺดา ครุกโรนฺดา มาเนนฺดา ปุเชนฺดา ทกฺขิณฺเนน ทกฺขิณํ นครสฺส หริตฺวา พาหิเรน พาหิรํ ทกฺขิณโต นครสฺส ภควโต สริริํ ฌาเปสฺสามาติ เทวตานิ โข วาสิกฺุจา อธิปฺปาโย มยํ ภควโต สริริํ ทิพฺเพหิ นจเจหิ คีเตหิ วาทิตะหิ มาเลหิ คนุเชหิ สกุกโรนฺดา ครุกโรนฺดา มาเนนฺดา ปุเชนฺดา อุตฺตเรน อุตฺตรํ นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวารเณ นกรํ ปวิสิตฺวา มชฺเณน มชฺฌํ นครสฺส หริตฺวา ปฺรตฺถิมเณ ทฺวารเณ นิกฺขมิตฺวา ปฺรตฺถิมโต นครสฺส มกฺกฺพนฺธนํ นาม มลฺลानํ เจตฺยํ เอตถ ภควโต สริริํ ฌาเปสฺสามาติ ๑ ยถา ภนฺเต เทวตานิ อธิปฺปาโย ตถา โหตฺติ ๑ เตน โข ปน สมเยน โกสินารา^๒ ยาว สฺนฺธิสมลลสฺสกฺุริยา ชนฺนฺมตฺเตน โอิชนา มนฺทารวปฺปเฟหิ สณฺจิตา^๓ โหติ ๑ อถโข เทวา จ โกสินารกา จ มลฺลา ภควโต สริริํ ทิพฺเพหิ จ มานุสฺสเกหิ จ นจเจหิ คีเตหิ วาทิตะหิ มาเลหิ คนุเชหิ สกุกโรนฺดา ครุกโรนฺดา มาเนนฺดา ปุเชนฺดา อุตฺตเรน อุตฺตรํ นครสฺส หริตฺวา อุตฺตเรน ทฺวารเณ นกรํ ปวิสิตฺวา มชฺเณน มชฺฌํ นครสฺส หริตฺวา ปฺรตฺถิมเณ ทฺวารเณ นิกฺขมิตฺวา ปฺรตฺถิมโต นครสฺส มกฺกฺพนฺธนํ นาม มลฺลानํ เจตฺยํ เอตถ ภควโต สริริํ นิกฺขิปีสุ ๑ อถโข โกสินารกา มลฺลา อายุสฺมุนฺตํ อานนฺทํ เอตทโวจํ ถถ มยํ ภนฺเต อานนฺท ตถาคตฺสฺส สริริํ ปฏฺธิปฺชามาติ ๑ ยถา โข วาสิกฺุจา รมฺโห จกฺกวตฺติสฺส สริริํ ปฏฺธิปฺชนฺติ เอวํ ตถาคตฺสฺส สริริํ ปฏฺธิปฺชิตฺตพฺพนฺติ ๑ ถถ ปน ภนฺเต อานนฺท รมฺโห จกฺกวตฺติสฺส สริริํ ปฏฺธิปฺชนฺตฺติ ๑ รมฺโห วาสิกฺุจา จกฺกวตฺติสฺส สริริํ อหเตน วตฺถเณ เวเจนฺติ อหเตน วตฺถเณ เวเจตฺวา วิหเตน กปฺปาเสน เวเจนฺติ วิหเตน กปฺปาเสน เวเจตฺวา อหเตน วตฺถเณ เวเจนฺติ เอเตน อุปาเยน ปณฺจหิ ยุกตเตหิ รมฺโห จกฺกวตฺติสฺส สริริํ

๑ ส. ม. ย. สีสฺนหาตา ๑

๒ ม. ย. โกสินารา ยาว สฺนฺธิสมลลสฺสกฺุริยา ๑

๓ ม. ย. สณฺจตา ๑

[๑๕๓]

สมัยนั้น มัลลปาโมกข์ ๘ องค์ สระสรงเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งพระทัยว่า เราจักยกพระสรีระพระผู้มีพระภาค ก็มิอาจจะยกขึ้นได้ ลำดับนั้นพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ได้ถามท่านพระอนนุทธะว่า ข้าแต่ท่านอนนุทธะ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ให้มัลลปาโมกข์ ๘ องค์นี้ ผู้สระสรงเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยกพระสรีระพระผู้มีพระภาคก็มิอาจยกขึ้นได้ ฯ

อ. ดูกรวาสिฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านอย่างหนึ่ง ของพวกเทวดา อย่างหนึ่ง ฯ

ม. ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประสงค์ของพวกเทวดาเป็นอย่างไร ฯ

ดูกรวาสิฐะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชา พระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัย และของหอม จักเชิญไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร แล้วเชิญไปภายนอกพระนคร ถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาคทางทิศทักษิณแห่งพระนคร ความประสงค์ของพวกเทวดาว่า เราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอมอันเป็นทิพย์ จักเชิญไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าไปสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่ามกลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา แล้วถวายพระเพลิงพระสรีระพระผู้มีพระภาค ที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศบูรพาแห่งพระนคร ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด ฯ

สมัยนั้น เมืองกุสินาราเคียดชังไปด้วยดอกมณฑารพโดยดั่งแฉวงประมาณแก่เขา จนตลอดที่ต่อแห่งเรือน บ่อของโสโครกและกองหยากเยื่อ ครั้นนั้น พวกเทวดาและพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอม ทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ เชิญไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าไปสู่พระนครโดยทวารทิศอุดร เชิญไปท่ามกลางพระนคร แล้วออกโดยทวารทิศบูรพา แล้ววางพระสรีระพระผู้มีพระภาค ณ มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศบูรพาแห่งพระนคร ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอนนทว่า ข้าแต่ ท่านพระอนนท พวกข้าพเจ้าจะปฏิบัติอย่างไรในพระสรีระพระผู้มีพระภาค ฯ

อ. ดูกรวาสิฐะทั้งหลาย พวกท่านพึงปฏิบัติในพระสรีระพระศากยโคตมเหมือนที่เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดินั้น ฯ

ข้าแต่ท่านอนนท ก็เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ฯ

ดูกรวาสิฐะทั้งหลาย เขาห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าใหม่ แล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วย ผ้า ๕๐๐ คู่แล้ว เชิญ พระสรีระลงในรางเหล็กอันเต็มด้วยน้ำมัน กรอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วย ไม้หอมล้วน ถวายพระเพลิงพระสรีระ พระเจ้าจักรพรรดิแล้ว สร้างสตูของพระเจ้าจักรพรรดิไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง เขาปฏิบัติในพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิด้วยประการฉะนี้แล พวกท่านพึงปฏิบัติในพระสรีระพระศากยโคตม เหมือนที่เขาปฏิบัติในพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสตูของพระศากยโคตมไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือจุก จักอภิวาท หรือจักยังจิตให้เลื่อมใสในพระสตูนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน ฯ

ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตรัสสั่งพวกบุรุษว่า ดูกรพนาย ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงเตรียมสำลีไว้ให้พร้อมเถิด พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ห่อพระสรีระ พระผู้มีพระภาคด้วยผ้าใหม่ แล้วซับด้วยสำลี แล้วห่อด้วยผ้าใหม่ โดยอุบายนี้ ห่อพระสรีระพระผู้มีพระภาคด้วยผ้า ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงในรางเหล็ก อันเต็มด้วยน้ำมัน กรอบด้วยรางเหล็กอื่น แล้วกระทำจิตกาธารด้วยไม้หอมล้วน แล้วจึงเชิญพระสรีระพระผู้มีพระภาค ขึ้นสู่จิตกาธาร ฯ

เวเจตฺวา อยสาย^๑ เตลโทณียา ปกฺขิปปิตฺวา อณฺณิสฺสา อยสาย^๒ โทณียา ปฏิกกฺขชิตฺวา
 สพฺพคนฺธานํ จิตกํ กริตฺวา รมฺโณ จกฺกวัตฺติสฺส สรีเร ฌาเปนฺติ จาตุम्मหาปเถ รมฺโณ
 จกฺกวัตฺติสฺส ฐูปํ กโรนฺติ เอวํ โข วาสักฺกา รมฺโณ จกฺกวัตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ ยถา
 โข วาสักฺกา รมฺโณ จกฺกวัตฺติสฺส สรีเร ปฏิปชฺชนฺติ เอวํ ตถาคตฺสฺส สรีเร ปฏิปชฺชิตพฺพ
 จาตุम्मหาปเถ ตถาคตฺสฺส ฐูปํ การถพฺพ^๓ ตตฺถ ยะ มาลํ วา คนฺธํ วา จณฺณกํ วา
 อาโรเปสฺสณฺติ วา อภิเวสฺสณฺติ วา จิตฺตํ วา ปสาเทสฺสณฺติ เตสฺสํ ภาวิสฺสติ ทีฆมฺรตฺตํ
 หิตาย สุขายาติ ฯ อถ โข โกสินารกา มลฺลา ปุริเส อาณาเปสฺสุ เตนฺหิ ภณฺเณ มลฺลानํ
 วิหตฺกปฺปาสํ สมนฺนิปาเตถาติ ฯ อถ โข โกสินารกา มลฺลา ภกฺวโต สรีเร อหเตน วตฺถเณ
 เวเจสฺสุ อหเตน วตฺถเณ เวเจตฺวา วิหเตน กปฺปาสเนน เวเจสฺสุ วิหเตน กปฺปาสเนน เวเจตฺวา
 อหเตน วตฺถเณ เวเจสฺสุ เอเตน อุปาเยน ปณฺจหิ ยุคฺสเทหิ ภกฺวโต สรีเร เวเจตฺวา อยสาย
 เตลโทณียา ปกฺขิปปิตฺวา อณฺณิสฺสา อยสาย โทณียา ปฏิกกฺขชิตฺวา สพฺพคนฺธานํ จิตกํ กริตฺวา
 ภกฺวโต สรีเร จิตกํ อาโรเปสฺสุ ฯ

[๑๕๔]

เตน โข ปน สมเยน อายสฺมา มหากุสฺสโป ปาวาย กุสินารํ อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน
 โหติ มหตา ภิกฺขุสงฺฆเมณ สทฺธิํ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺตหิ ฯ อถ โข อายสฺมา มหากุสฺสโป
 มคฺคา โอฏฺถมมฺม อณฺณตฺรมหิ รุกฺขมฺมูเล นิสิตฺติ ฯ เตน โข ปน สมเยน อณฺณตโร อาชีวก
 กุสินารายํ มนฺทารวปฺปฬํ คเหตฺวา ปาวํ อทฺธานมคฺคปฏิปนฺโน โหติ ฯ อทฺทสา โข อายสฺมา
 มหากุสฺสโป ตํ อาชีวกํ ทูโรโต ว อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา ตํ อาชีวกํ เอตทโวจ อปาธุโส อมฺหากํ
 สตุถารํ ชานาสีติ ฯ อามาวุโส ชานามิ อชฺช สตุถาหํ ปรีนิพฺพุโต สมณฺโณ โคตโม ตโต เม
 อิทํ มนฺทารวปฺปฬํ คหิตฺตํ ฯ ตตฺถ ยะ เต ภิกฺขุ อวีตฺราคา อปฺเปกฺขเจ พาทา ปคฺคยฺห
 กนฺทนฺติ ฉินฺนปาทํ วีย ปปตฺตฺติ อวฏฺฐนฺติ วิวฏฺฐนฺติ อติชฺชิปฺปี ภกฺวา ปรีนิพฺพุโต อติชฺชิปฺปี
 สุกโต ปรีนิพฺพุโต อติชฺชิปฺปี จกฺขุมา โลเก อนฺตรหิโตติ ฯ ยะ ปน เต ภิกฺขุ วีตฺราคา เต สตา
 สมฺปชานา อธิวาเสนฺติ อนิจฺจา สงฺขารา ตํ กุเตตฺถ ลพฺภาติ ฯ

[๑๕๕]

เตน โข ปน สมเยน สุภทฺโท นาม วุฑฺฒปฺพพฺพิโต ตสฺสํ ปรีสายํ นิสินฺโน โหติ ฯ
 อถ โข สุภทฺโท วุฑฺฒปฺพพฺพิโต เต ภิกฺขุ เอตทโวจ อลํ อามาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปรีเทวิตฺถ
 สุมตฺตา มยฺ เตน มหาสมณฺเณน อุปทฺทฺตา จ โหเม อิทํ เต^๔ กปฺปติ อิทํ เต น กปฺปตีติ อิทานิ

๑ ม. อายสาย ฯ สพฺพตฺถ อธิสเมว ฯ

๒ ม. อายสาย ฯ สพฺพตฺถ อธิสเมว ฯ

๓ ม. ย. การถพฺพ ฯ

๔ วัตฺติปิ ปาโง ฯ

เรื่องพระมหากัสสปเถระ

[๑๕๔]

สมัยนั้น ท่านพระมหากัสสปพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากเมืองปาวา มาสู่เมืองกุสินารา ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปแหวะออกจากทาง แล้วนั่งพักที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ฯ

สมัยนั้น อาชีวกคนหนึ่ง ถือดอกมณฑารพในเมืองกุสินารา เดินทางไกลมาสู่เมืองปาวา ท่านพระมหากัสสปได้เห็นอาชีวกนั้นมาแต่ไกล จึงถามอาชีวกนั้นว่า คุณผู้มีอายุ ท่านยังทราบข่าวพระศาสดาของเราบ้างหรือ อาชีวกตอบว่า อย่างนั้นผู้มีอายุ เราทราบอยู่ พระสมณโคดมปรินิพพานเสียแล้ว ได้ ๑ วันเข้าวันนี้ ดอกมณฑารพนี้ เราถือมาจากที่นั่น บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่าใด ยังไม่ปราศจากราคะ ภิกษุเหล่านั้น บางพวกประคองแขนทั้งสองคร่ำครวญอยู่ ล้มลงกลิ้งเกลือกไปมา คูณมีทำอันตรายแล้ว ราพันว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระสุตเสด็จปรินิพพานเสียเร็วนัก พระองค์ผู้มีพระจักขุในโลก อันตรธานเสียเร็วนัก ดังนี้ ส่วนภิกษุเหล่าใด ปราศจากราคะแล้ว ภิกษุเหล่านั้น มีสติ สัมปชัญญะ ออกค้ำด้วยธรรมสังเวชว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เพราะฉะนั้น เหล่าสัตว์จะพึงได้ในสังขารนี้แต่ที่ไหน ฯ

[๑๕๕]

สมัยนั้น บรรพชิตผู้บวชเมื่อแก่ นามว่าสุภัททะ นั่งอยู่ในบริษัทนั้นด้วย ครั้งนั้น สุภัททะอุทบทบรรพชิตได้กล่าวกะภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยอาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณะนั้น เบียดเบียนพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้ พวกเราปรารณาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารณาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น ฯ

ลำดับนั้น ท่านพระมหากัสสปเตือนภิกษุทั้งหลายว่า อย่าเลยอาวุโส พวกท่าน อย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้อย่างนี้ก่อนแล้วไม่ใช่หรือว่า ความเป็นต่าง ๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ต้องมี เพราะฉะนั้น จะพึงได้ในของรักของชอบใจนี้ แต่ที่ไหน สิ่งใดเกิดแล้ว มีแล้ว ปังจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายเป็นธรรมดา การปรารณาว่า ขอสิ่งนั้น

ปน มยฺ ยํ อิจฺฉิสฺสาม ตํ กริสฺสาม ยํ น อิจฺฉิสฺสาม ตํ น กริสฺสามาติ ๑ อถโฆ [๑]
 มหาภสฺสโป ภิกฺขุ อามนฺเตสิ อลํ อาวุโส มา โสจิตฺต มา ปริเทวิตฺต น นฺ เหวํ^๒ อาวุโส
 ภควตา ปฏิกฺกฺเขว อภฺขาคํ สพฺเพเหว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อณฺณถาภาโว
 ตํ กุเตตฺถ อาวุโส ลพฺภา ยนฺตํ ชาตํ ภูตํ สงฺขตํ ปโลกธมฺมํ ตํ วต มา ปลุชฺชิตฺติ เนตํ จานํ
 วิชฺชตฺติติ ๑

[๑๕๖]

เตน โข ปน สมเยน จตฺตาริ มลฺลปาโมกฺขา สีสฺนหาตา^๑ อหฺตานิ วตฺถานิ นินฺวตฺถา
 มยฺ ภควโต จิตกํ อาพิมฺเปสฺสามาติ น สกฺโกณฺติ อาพิมฺเปตฺตุ ๑ อถโฆ โกสินารกา มลฺลา
 อายสฺมณฺตํ อนฺนรทฺธํ เอตทวโจ โโก นฺ โข ฆนฺเต อนฺนรทฺธํ เหตุ โโก ปจฺจโย เยนิเม จตฺตาริ
 มลฺลปาโมกฺขา สีสฺนหาตา อหฺตานิ วตฺถานิ นินฺวตฺถา มยฺ ภควโต จิตกํ อาพิมฺเปสฺสามาติ
 น สกฺโกณฺติ อาพิมฺเปตฺตุนฺติ ๑ อณฺณถา โข วาสฺสิฏฺฐา เทวตานํ อธิปฺปาโยติ ๑ กถํ ปน ฆนฺเต
 เทวตานํ อธิปฺปาโยติ ๑ เทวตานํ โข วาสฺสิฏฺฐา อธิปฺปาโย อยฺ อายสฺมา มหาภสฺสโป ปาวาย
 กุสินาริ อทฺธานมคฺคปฺปฏิปนฺโน มหฺตา ภิกฺขุสงฺฆเณ สทฺธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกฺขุสฺเตหิ น ตาว
 ภควโต จิตโก ปชฺชลิสฺสตี ยาวายสฺมา มหาภสฺสโป ภควโต ปาเท สหตฺธา^๔ วณฺทิสฺสตีติ ๑
 ยถา ฆนฺเต เทวตานํ อธิปฺปาโย ตถา โหตฺติ ๑ อถโฆ อายสฺมา มหาภสฺสโป เยน
 กุสินาราย^๕ มกฺกพฺพนฺธํ มลฺลนํ เจตฺถิ เยน ภควโต จิตโก เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เอกํสํ
 จีวรํ กตฺวา อณฺชลี ปณฺาเมตฺวา ติกฺขตฺตํ จิตกํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ปาทโต วิวริตฺวา ภควโต
 ปาเท สิริสา วณฺทิ ๑ ตานิปี โข ปณฺจ ภิกฺขุสฺตานิ เอกํสํ จีวรํ กตฺวา อณฺชลี ปณฺาเมตฺวา
 ติกฺขตฺตํ ปทกฺขิณํ กตฺวา ภควโต ปาเท สิริสา วณฺทิสฺสุ ๑ วณฺทิตฺเต [๖] ปณายสฺมตฺตา มหาภสฺสเปน
 เตหิ จ ปณฺจหิ ภิกฺขุสฺเตหิ สยเมว ภควโต จิตโก ปชฺชลิ ๑ ฌายมานสฺส โข ปน ภควโต
 สรีรสฺส ยํ อโหสิ จวีติ วา จมฺมนฺติ วา มํสนฺติ วา นฺหารูติ วา ลสิกาติ วา ตสฺส เนว จาริกา
 ปณฺณายิตฺถ น มสิ สรีราเนว อวสิสฺสีสฺสุ ๑ เสยฺยถาปี นาม สปปิสฺส วา เตลสฺส วา
 ฌายมานสฺส เนว จาริกา ปณฺณายติ น มสิ เอวเมว ภควโต สรีรสฺส ฌายมานสฺส ยํ อโหสิ
 จวีติ วา จมฺมนฺติ วา มํสนฺติ วา นฺหารูติ วา ลสิกาติ วา ตสฺส เนว จาริกา ปณฺณายิตฺถ
 น มสิ สรีราเนว อวสิสฺสีสฺสุ ๑ เตสญฺจ ปณฺจณฺํ ทุสฺสยฺกสฺตานํ เทว ว ทุสฺसानิ ทฺยหีสฺสุ
 ยญฺจ สพฺพพพฺพนฺตริมํ ยญฺจ พาหิรี ๑ ททฺธเม โข ปน ภควโต สรีเร อนฺตลิกฺขา อุตฺทกฺขารา
 ปาตุกฺวิตฺวา ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสิ ๑ อุตฺกํ สาลโตปี อพฺภฺนฺนมิตฺวา ภควโต จิตกํ

๑ ม. ย. อายสฺมา ๑

๒ ม. ย. เอตํ ๑

๓ ส. ย. สีสํ นหาตา ๑

๔ ม. ย. สิริสา ๑

๕ ม. กุสินาราย ๑

๖ ม. ย. จ ๑

อย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้

การถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ

[๑๕๖]

สมัยนั้น มัลลปาโมกข์ ๔ องค์ สระสรงเกล้าแล้วทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยังไฟให้ติดจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค ก็มีอาใจให้ติดได้ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ถามท่านพระอนุรุทธะว่า ข้าแต่ท่านอนุรุทธะ อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่ให้มัลลปาโมกข์ทั้ง ๔ องค์นี้ ผู้สระสรงเกล้าแล้ว ทรงนุ่งผ้าใหม่ ด้วยตั้งใจว่า เราจักยังไฟให้ติดจิตกาธาร ก็มีอาใจให้ติดได้ ฯ

อ. ดูรวาสติภุชะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกท่านอย่างหนึ่ง ของพวกเทวดา อย่างหนึ่ง ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ก็ความประสงค์ของพวกเทวดาเป็นอย่างไร ฯ

ดูรวาสติภุชะทั้งหลาย ความประสงค์ของพวกเทวดาว่า ท่านพระมหากัสสปนี้ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป เดินทางไกลจากเมืองปาวามาสู่เมืองกุสินารา จิตกาธารของพระผู้มีพระภาคจักยังไม่ลุกลิงขึ้น จนกว่าท่านพระมหากัสสปจะถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยมือของตน ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอให้เป็นไปตามความประสงค์ของพวกเทวดาเถิด ฯ

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัสสปเข้าไปถึงมกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละในเมืองกุสินารา และถึงจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วกระทำจิรวะเจียงบ่าข้างหนึ่ง ประนม อัญชลี กระทำประทักษิณจิตกาธาร ๓ รอบ แล้วเปิดทางพระบาท ถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แม้ภิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้น ก็กระทำจิรวะเจียงบ่าข้างหนึ่ง ประนมอัญชลี กระทำประทักษิณ ๓ รอบ แล้วถวายบังคมพระบาททั้งสองของพระผู้มีพระภาคด้วย เศียรเกล้า เมื่อท่านพระมหากัสสปและภิกษุ ๕๐๐ รูปนั้นถวายบังคมแล้ว จิตกาธารของพระผู้มีพระภาคก็โผลงขึ้นเอง เมื่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคถูกเพลิงไหม้อยู่ พระอวัยะส่วนใด คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสะ พระนหารู หรือพระลสิกา เถົา เขม่า แห่งพระอวัยะส่วนนั้น มิได้ปรากฏเลย เหลืออยู่แต่พระสรีระอย่างเดียว เมื่อเนยใสและน้ำมันถูกไฟไหม้อยู่ เถົา เขม่า มิได้ปรากฏ ฉนั้นใด เมื่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคถูกเพลิงไหม้อยู่ พระอวัยะ ส่วนใด คือ พระฉวี พระจัมมะ พระมังสะ พระนหารู หรือพระลสิกา เถົา เขม่า แห่งพระอวัยะส่วนนั้น มิได้ปรากฏเลย เหลืออยู่แต่พระสรีระอย่างเดียวจนนั้นเหมือนกัน และบรรดาผ้า ๕๐๐ คู่ เหล่านั้น ไฟไหม้เพียง ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในที่สุด กับผืนนอก เมื่อพระสรีระ พระผู้มีพระภาคถูกไฟไหม้แล้ว ท่อน้ำก็ไหลหลั่งมาจากอากาศดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค น้ำพุ่งขึ้นแม้จากไม้สาละ ดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราดับจิตกาธารของพระผู้มีพระภาคด้วยน้ำหอมล้วนๆ ลำดับนั้น พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินารากะทำสัตตดิบัญญัติในสันฐาคารแวดล้อมด้วย ธนูปราการ สักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระพระผู้มีพระภาค ตลอดเจ็ดวัน ด้วยการฟ้อนรำ ด้วยการขับ ด้วยการประโคม ด้วยพวงมาลัย ฯ

นิพฺพาเปสฺสิ ๑ โกสินารกา^๑ มลฺลา สพฺพคนฺโธทเกณ ภควโต จิตกํ นิพฺพาเปสฺสุ ๑ อถโฆ
โกสินารกา มลฺลา ภควโต สรีรานิ สตฺตาหํ สณฺจาคารเ สตฺติปณฺชริ กตฺวา ธนฺูปการิ
ปริกฺขิปปิตฺวา นจฺเจहि คีเตहि วาเทเหहि มาเลहि คนฺธเหहि สกฺกกริสุ ครุกริสุ มาเนสฺสุ ปุเชสฺสุ ๑

[๑๕๗]

อสุสฺสสฺสิ โข ราชา มาคโธ อชาตสฺสตุ เวเทหิปฺตุโต ภควา กิร กุสินารายํ
ปรีนิพฺพุโตติ ๑ อถโฆ ราชา มาคโธ อชาตสฺสตุ เวเทหิปฺตุโต โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ
ปาเหสฺสิ ภควาปิ ขตฺติโย อหํปิ ขตฺติโย อหํ อรหามิ ภควโต สรีรานิ ภาคํ อหํปิ ภควโต
สรีรานิ ญฺูปณฺจ มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑ อสุสฺสสฺสุ โข เวสาลิกา ลิจฺฉวี ภควา กิร กุสินารายํ
ปรีนิพฺพุโตติ ๑ อถโฆ เวสาลิกา ลิจฺฉวี โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ ปาเหสฺสุ ภควาปิ ขตฺติโย
มยฺมปิ ขตฺติยา มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานิ ภาคํ มยฺมปิ ภควโต สรีรานิ ญฺูปณฺจ
มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑ อสุสฺสสฺสุ โข กาปิลวตฺถวา^๒ สกฺยา ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโตติ
๑ อถโฆ กาปิลวตฺถวา^๓ สกฺยา โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ ปาเหสฺสุ ภควา อมฺหากํ ฌาติสฺสณฺโจ
มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานิ ภาคํ มยฺมปิ ภควโต สรีรานิ ญฺูปณฺจ มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑
อสุสฺสสฺสุ โข อลฺลทกปฺปกา ฌุลโย^๔ ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโตติ ๑ อถโฆ
อลฺลทกปฺปกา ฌุลโย โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ ปาเหสฺสุ ภควาปิ ขตฺติโย มยฺมปิ ขตฺติยา
มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรีรานิ ภาคํ มยฺมปิ ภควโต สรีรานิ ญฺูปณฺจ มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑
อสุสฺสสฺสุ โข รามคามกา โกพิยา ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโตติ ๑ อถโฆ รามคามกา
โกพิยา โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ ปาเหสฺสุ ภควาปิ ขตฺติโย มยฺมปิ ขตฺติยา มยฺมปิ อรหาม
ภควโต สรีรานิ ภาคํ มยฺมปิ ภควโต สรีรานิ ญฺูปณฺจ มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑ อสุสฺสสฺสิ โข
เวฏฺฐทีปโก พฺราหฺมณฺเ ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโตติ ๑ อถโฆ เวฏฺฐทีปโก พฺราหฺมณฺเ
โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ ปาเหสฺสิ ภควาปิ ขตฺติโย อหํปิ พฺราหฺมณฺเ อหํปิ อรหามิ
ภควโต สรีรานิ ภาคํ อหํปิ ภควโต สรีรานิ ญฺูปณฺจ มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑ อสุสฺสสฺสุ โข
ปาเวยฺยกา มลฺลา ภควา กิร กุสินารายํ ปรีนิพฺพุโตติ ๑ อถโฆ ปาเวยฺยกา มลฺลา
โกสินารกานํ มลฺลानํ พุตฺตํ ปาเหสฺสุ ภควาปิ ขตฺติโย มยฺมปิ ขตฺติยา มยฺมปิ อรหาม ภควโต
สรีรานิ ภาคํ มยฺมปิ ภควโต สรีรานิ ญฺูปณฺจ มหณฺจ กริสุสํมาติ ๑ เอวํ วุตฺเต โกสินารกา
มลฺลา เต สงฺฆเ คณฺเ เอตทวโจ ภควา อมฺหากํ คามกฺขเตเต ปรีนิพฺพุโต น มยฺม ทสฺสาม
ภควโต สรีรานิ ภากนฺติ ๑

๑ ม. ย. โกสินารกาปิ ๑

๒ ม. กปิลวตฺถวาสิ ๑

๓ ม. กปิลวตฺถวาสิ ๑

๔ ส. ม. ย. พูลโย ๑

๗ แจกพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

[๑๕๗]

พระเจ้าแผ่นดินมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตรได้ทรงสดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกกษัตริย์ลิจฉวี เมืองเวสาฬะ ทราบข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงส่งทูตไปหา พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง แม้พวกเราก็จักได้ทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระ พระผู้มีพระภาค พวกกษัตริย์สาकยะเมืองกบิลพัสดุ์ .พระผู้มีพระภาค เป็นพระญาติ อันประเสริฐของพวกเรา . พวกกษัตริย์ลูลีเมืองอัลกัปปะ .พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ .พวกกษัตริย์โกลิยะ เมืองรามคาม .พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ .พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวฐฐทีปะกะ .พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ .พราหมณ์ผู้ครองเมืองปาวา ได้ทรงสดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาค เสด็จปรินิพพานในเมืองกุสินารา จึงทรงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค เมื่อกษัตริย์และพราหมณ์ ว่ามาดังนี้แล้ว พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราได้ตรัสตอบหมู่คณะเหล่านั้นว่า พระผู้มีพระภาค เสด็จปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราก็กมิให้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๕๘]

เอวํ วุตฺเต โทณํ พุราหุมนฺ เต สงฺฆे คณฺเ เอตทโวจ
 สฺวณฺนํ ฏฺโณโต มม เอกวากุຍံ^๑
 อมฺหาก พุทฺโธ อหุ ขนฺติวาทो
 น หิ สารุຍํ อุตฺตมปคฺคสฺส
 สรรีภาเค สยิ^๒ สมฺปหาโร ฯ
 สพฺเพ ว ฏฺโณโต สหิตา สมคฺคา
 สมฺโมทมานา กโรมฺหฺส ภาเค
 วิตุถาริกา โหนฺตุ ทิสาสฺส ญฺปา
 พหุ^๓ ชนา จกฺขุมโต ปสนฺนาคิ ฯ

[๑๕๙]

เตนหิ พุราหุมนฺ ตฺวณฺเจว ภควโต สรรีรานิ อญฺฐชา สมํ สุวิภคฺตํ วิภาหิติ ฯ เอวํ
 โภติ เอวํ โภติ โข โทณํ พุราหุมนฺ เตสํ สงฺฆานํ คณานํ ปฏฺฐิสฺสณฺติวาทา ภควโต สรรีรานิ
 อญฺฐชา สมํ สุวิภคฺตํ วิภจฺติวาทา เต สงฺฆे คณฺเ เอตทโวจ อิมํ เม ฏฺโณโต ตุมฺหิ เทนฺตุ^๔
 อหํปิ ตุมฺพสฺส ญฺปณฺจ มหณฺจ กริสฺสามิติ ฯ อหํสุ โข เต โทณสฺส พุราหุมนฺสฺส ตุมฺหิ ฯ

[๑๖๐]

อสุสฺสํ ไซฺย ปิปลฺลวณฺนิยา โมริยา ภควา กิร กุสินารายํ ปรีณิพฺพุโตติ ฯ อถไซฺย
 ปิปลฺลวณฺนิยา โมริยา โกสินารกานํ มลฺลทานํ พุตฺติ ปาเหลํ ภควาปิ ขตฺติโย มยฺมปิ ขตฺติยา
 มยฺมปิ อรหาม ภควโต สรรีรานํ ภาคํ มยฺมปิ ภควโต สรรีรานํ ญฺปณฺจ มหณฺจ กริสฺสามาติ ฯ
 นตฺถิ ภควโต สรรีรานํ ภาคํ วิภคฺตานิ ภควโต สรรีรานิ อิตฺถํ อญฺคารํ หรธาติ ฯ เต ตโต
 อญฺคารํ อาหริสฺสุ ฯ

[๑๖๑]

อถไซฺย ราชชา มากโร อชาตสฺสคฺค เวเทหิปฺพุโต ราชคเห ภควโต สรรีรานํ ญฺปณฺจ
 มหณฺจ อกาสิ ฯ เวสาลิกาปิ ลิจฺฉวี เวสาลิยํ ภควโต สรรีรานํ ญฺปณฺจ มหณฺจ อกํสุ ฯ
 กาลิลวตฺถวาปิ^๕ สกฺขยา กปิลวตฺถสฺมี ภควโต สรรีรานํ ญฺปณฺจ มหณฺจ อกํสุ ฯ อลฺลทกปฺปกาปิ
 ญฺลโย อลฺลทกปฺเป ภควโต สรรีรานํ ญฺปณฺจ มหณฺจ อกํสุ ฯ รามคามกาปิ โกพิยา รามคาม

๑ ม. เอกวาจํ ฯ

๒ ม. ย. สยิ ฯ

๓ ย. พหุชฺชน ... ปสนฺโนติ ฯ

๔ ม. ย. ทพฺพตฺ ฯ

๕ ม. กปิลวตฺถวาสิปิ ฯ

[๑๕๘]

เมื่อพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราสวายนี้อันแล้ว โทณพราหมณ์ ได้พูดกะหมู่คณะเหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงฟังคำอันเอกของข้าพเจ้า พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เป็นผู้กล่าวสรรเสริญขันติ การจะสัมปะหารกันเพราะส่วนพระสรีระ ของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมบุคคลเช่นนี้ ไม่ดีเลย ขอเราทั้งหลายทั้งปวง จงยินยอมพร้อมใจยินดีแบ่งพระสรีระออกเป็น ๘ ส่วนเถิด ขอพระสอุป จงแพร่หลายไปในทิศทั้งหลาย ชนผู้เลื่อมใส ต่อพระพุทธเจ้า ผู้มีพระจักขุมิอยู่มาก ๆ

[๑๕๙]

หมู่คณะเหล่านั้นตอบว่า ข้าแต่พราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นขอท่านนั้นแหละจงแบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาคออกเป็น ๘ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เรียบร้อยเถิด โทณพราหมณ์รับคำของหมู่คณะเหล่านั้นแล้ว แบ่งพระสรีระพระผู้มีพระภาคออกเป็น ๘ ส่วนเท่ากันเรียบร้อย จึงกล่าวกะหมู่คณะเหล่านั้นว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ขอพวกท่านจงให้ดมพระนี้แก่ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจักกระทำพระสอุป และกระทำการฉลองดมพระบ้าง ทูตเหล่านั้น ได้ให้ดมพระแก่โทณพราหมณ์ ๆ

[๑๖๐]

พวกเจ้าโมริยะเมืองปีฬลวันได้สดับข่าวว่า พระผู้มีพระภาคเสด็จปรินิพพานใน เมืองกุสินารา จึงส่งทูตไปหาพวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราว่า พระผู้มีพระภาคเป็นกษัตริย์ แม้เราก็กษัตริย์ เราควรจะได้ส่วนพระสรีระพระผู้มีพระภาคบ้าง จักได้กระทำพระสอุปและ การฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละเมืองกุสินาราตอบว่า ส่วนพระสรีระ พระผู้มีพระภาคไม่มี เราได้แบ่งกันเสียแล้ว พวกท่านจงนำพระอังคารไปแต่ที่นี้เถิด พวกทูตนั้นนำพระอังคารไปจากที่นั่นแล้ว ๆ

๖ บูชาพระบรมธาตุและสร้างพระสอุป

[๑๖๑]

ครั้งนั้น พระเจ้าแผ่นดินมคธ พระนามว่า อาชาตศัทรุ เวเทหิบุตรได้กระทำพระสอุป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในพระนครราชคฤห์ พวกกษัตริย์ลิจฉวีเมืองเวสาลี ก็ได้กระทำพระสอุปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองเวสาลี พวกกษัตริย์ศากยะเมืองกบิลพัสดุ์ ก็ได้กระทำพระสอุปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองกบิลพัสดุ์ พวกกษัตริย์มัลลเมืองอัลกัปปะ ก็ได้กระทำพระสอุปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองอัลกัปปะ พวกกษัตริย์โกถิยะเมืองรามคาม ก็ได้กระทำพระสอุปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองรามคาม พราหมณ์ผู้ครองเมืองเวฏฐทีปกะ ก็ได้กระทำพระสอุป และการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองเวฏฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละเมืองปาวา ก็ได้กระทำพระสอุปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาค ในเมืองปาวา พวกเจ้ามัลละ เมืองกุสินารา ก็ได้กระทำ

ภควโต สรีรान्ญ์ ญปลญ มหญจ อังสุ ฯ เวฏฐทีปโกปี พุราหุมนเณ เวฏฐทีเป ภควโต
 สรีรान्ญ์ ญปลญ มหญจ อากสิ ฯ ปาเวยฺยกาปี มลฺลา ปาวาย ภควโต สรีรान्ญ์ ญปลญ มหญจ
 อังสุ ฯ โกสินารกาปี มลฺลา กุสินาราย ภควโต สรีรान्ญ์ ญปลญ มหญจ อังสุ ฯ โทณปิ
 พุราหุมนเณ คุมฺพสฺส ญปลญ มหญจ อากสิ ฯ ปิปลฺลวณียาปี โมริยา ปิปลฺลวเน อังการาน
 ญปลญ มหญจ อังสุ ฯ อิติ อญฺจ สรีรตฺตูปา^๑ นวโม คุมฺพญโป ทสโม อังการญโป เอวเมตํ
 ภูตปฺพพฺพนฺติ ฯ

[๑๖๒]

อญฺจโทณํ จกฺขุมโต สรีริ
 สตฺตโทณํ ชมฺพุทีเป มเหฺนติ
 เอกญจ โทณํ ปุริสวรุคฺคตมสฺส
 รามคามे นาคราชา มเหฺนติ^๒ ฯ
 เอกา หิ ทาชา ติทฺเทหิ ปุชฺชิตา
 เอกา ปน คนฺธารปฺเร มหิยฺยติ
 กาลิงฺครณฺโณ วิชิตे ปุเนกํ
 เอกํ ปุณฺ^๓ นาคราชา มเหฺนติ^๔ ฯ
 ตสฺสเสว เตเชน อัย วสุณฺธรา
 อายากเสฏฺฐเจหิ มหิ อลงฺกตา
 เอวํ อิมํ จกฺขุมโต สรีริ
 สฺสกกํ ตํ สกฺกตสฺสกกเตหิ ฯ
 เทวินฺทนาคินฺทนรินฺทปฺปชฺชิตอ
 มนุสฺสสินฺทเสฏฺฐเจหิ^๕ ตเถว ปุชฺชิตอ
 ตํ ตํ^๖ วนฺทถ ปญฺชติกา ภวิตฺวา
 พุทฺธา^๗ หเว กปฺปสฺสเตหิ พุทฺธภาติ ฯ
 จตฺตาฬิสฺสมา^๘ ทนฺตา เกสา โลมา จ สพฺพโส
 เทวา หรีสุ เอเกกํ จกฺกวาพปรมฺปราติ ฯ
 มหาปรินิพฺพานสฺสจฺจํ นิฏฺฐิตํ ตตฺถิ ฯ

๑ ส. อญฺจสรีรตฺตูปานญจ ฯ อ. อญฺจสฺส ...

๒ ม. มเหติ ฯ

๓ ม. ปน ฯ

๔ ม. มเหติ ฯ

๕ อ. มนุสฺสเสฏฺฐเจหิ ฯ

๖ ม. อ. ตํ วนฺทถ ... ฯ

๗ อ. พุทฺโธ ... พุทฺธโกติ ฯ

๘ อ. จตฺตาฬิสฺสมา ทนฺตา ... ปรมฺปราติ อิม ปาชา นตฺถิ ฯ

พระสถูปและการฉลองพระสรีระพระผู้มีพระภาคในเมืองกุสินารา โทณพราหมณ์ ก็ได้กระทำสถูปและการฉลองดมพะ พวกกษัตริย์โมริยะเมืองปีฬลวัน ก็ได้กระทำพระสถูปและการฉลองพระอังคารในเมืองปีฬลวัน ฯ

พระสถูปบรรจุพระสรีระมีแปดแห่ง เป็นเก้าแห่งทั้งสถูปบรรจุดมพะ เป็นสิบแห่ง ทั้งพระสถูปบรรจุพระอังคาร ด้วยประการฉะนี้ การแจกพระธาตุและการก่อพระสถูปเช่นนี้ เป็นแบบอย่างมาแล้ว ฯ

[๑๖๒]

พระสรีระของพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุแปดทะนาน เจ็ดทะนาน บุษากันอยู่ในชมพูทวีป ส่วนพระสรีระอีกทะนานหนึ่งของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นบุรุษที่ประเสริฐอันสูงสุด พวกนาคราชบุษากันอยู่ในรามคาม พระเชี้ยวองค์หนึ่ง เทวดาชาวไตรทิพย์บูชาแล้ว ส่วนอีกองค์หนึ่ง บุษากันอยู่ในคันธารบุรี อีกองค์หนึ่ง บุษากันอยู่ในแคว้นของพระเจ้ากาลิงคะ อีกองค์หนึ่ง พระยานาคบุษากันอยู่ ฯ ด้วยพระเดชแห่งพระสรีระพระพุทธเจ้านั้นแหละ แผ่นดินนี้ชื่อว่า ทรงไว้ซึ่งแก้วประดับแล้วด้วยนักพรตผู้ประเสริฐที่สุด พระสรีระของพระพุทธเจ้าผู้มีจักขุนี้ ชื่อว่าอันเขาผู้สักการะๆ สักการะดีแล้ว พระพุทธเจ้าพระองค์ใด อันจอมเทพจอมนาคและจอมนระบูชาแล้ว อันจอมมนุษย์ผู้ประเสริฐสุดบูชาแล้วเหมือนกัน ขอท่านทั้งหลายจงประนมมือถวายบังคม พระสรีระนั้นๆ ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายหาได้ยากโดยร้อยแห่งกับ ฯ พระทนต์ ๔๐ องค์ บริบูรณ์ พระเกศา และ พระโลมาทั้งหมด พวกเทวดานำไปองค์ละองค์ๆ โดยนำต่อๆ กันไปในจักรวาล ดังนี้แล้ว ฯ

จบมหาปริณิพพานสูตร ที่ ๓

มหาสุทฺถสฺนสุตฺตํ

[๑๖๓]

เอวมเม สุตฺติ ๑ เอกํ สมยํ ภควา กุสินารายํ วิหริติ อุปวตฺตเน มลฺลทํ สาถวเน
อนฺตเร ยมกศาลานํ ปรีณิพฺพานสมเย ๑ อถ โข อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ
อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิเวทิตฺวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติ ๑ เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา
อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทวโจ มา ภนฺเต ภควา อิมสฺมี ขุทฺทกนฺครเก อุชฺชงฺกนฺครเก
สาขานฺครเก ปรีณิพฺพายิ สนฺติ ภนฺเต อญฺณานิ มหानฺครานิ เสยฺยถิํ จมฺปา ราชคหํ
สาวตฺถิ สาเกตํ โกสุมปี พาราณสี เอตฺถ ภควา ปรีณิพฺพายตฺถ เอตฺถ พหุ ขตฺติยมหาสาธา
พฺราหฺมณฺมหาสาธา คหปติมหาสาธา ตถาคเต อภิปฺปสฺสนา เต ตถาคตสฺส สรีรปฺปชํ
กสิสฺสณฺตีติ ๑ มา เหวํ อานนฺท อวจ ขุทฺทกนฺครกํ อุชฺชงฺกนฺครกํ สาขานฺครนฺตํ ๑
ภูตปฺปฬํ อานนฺท ราชา มหาสุทฺถสฺนโน นาม อโหสิ ขตฺติโย มุทฺธาวสิตฺโต จาตุรฺนโตะ
วิชาติวํ ชนปทฺฐจาวริยปฺปโต ๑ ญโณ อานนฺท มหาสุทฺถสฺนสฺส อโย กุสินารา กุสวตฺตี
นาม ราชธานี อโหสิ [*] ๑ ปฺรตฺถิเมน จ ปจฺฉิเมน จ ทฺวาทสโยชนานิ อายาเมน อุตฺตเรน
จ ทกฺขิณเณ จ สตฺตโยชนานิ วิตุถาเรน กุสวตฺตี อานนฺท ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ฝิตฺตา จ
พหุชนา จ อากิณฺณมนฺุสสา จ สุภิกฺขา จ ๑ เสยฺยถาปี อานนฺท เทวานํ อาถกมนฺทา นาม
ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ^๑ ฝิตฺตา จ พหุชนา จ อากิณฺณยฺกฺขา จ สุภิกฺขา จ เอวเมว โข
อานนฺท กุสวตฺตี ราชธานี อิทฺธา เจว อโหสิ ฝิตฺตา จ พหุชนา จ อากิณฺณมนฺุสสา จ สุภิกฺขา
จ ๑ กุสวตฺตี อานนฺท ราชธานี ทสฺหิ สทฺเทหิ อวิวิตฺตา อโหสิ ทิวา เจว รตฺติ จ เสยฺยถิํ
หตฺถิสทฺเทเน อสฺสสทฺเทเน รตฺสทฺเทเน เภริสทฺเทเน มุทฺธิงฺกสทฺเทเน วิณาสทฺเทเน กิตฺสทฺเทเน
สมฺมสทฺเทเน ตาลสทฺเทเน อสถ ปิวถ ขาทถาติ ทสฺเมน สทฺเทเน ๑ กุสวตฺตี อานนฺท ราชธานี
สตฺตหิ ปากาเรหิ ปรีกฺขิตฺตา อโหสิ ["] เอโก ปากาโร โสวณฺณมโย เอโก รุปียมโย^๔ เอโก
เวพฺุริยมโย เอโก ผลิกมโย เอโก โลหิตฺงฺกมโย^๕ เอโก มสฺสารคลฺลมโย เอโก สพฺพรตฺนมโย ๑
กุสวตฺติยา อานนฺท ราชธานียา จตฺถุนํ วณฺณนํ ทฺวารานิ อเหตุํ เอกํ ทฺวารํ โสวณฺณเมยํ
เอกํ รุปียมยํ เอกํ เวพฺุริยมยํ เอกํ ผลิกมยํ ๑ เอกเมกสฺมี ทฺวารे สตฺต สตฺต เอสิกา นิชาตา
อเหตุํ ติโปริสฺสงฺคา ติโปริสํ นิชาตา^๖ ทฺวาทสโปริสา^๗ อุพฺเพเชน ๑ เอกา เอสิกา โสวณฺณมยา
เอกา รุปียมยา เอกา เวพฺุริยมยา เอกา ผลิกมยา เอกา โลหิตฺงฺกมยา เอกา มสฺสารคลฺลมยา

๑ ย. สา โข อานนฺท กุสวตฺตี ปจฺฉิเมน จ ปฺรตฺถิเมน จ ๑

๒ ม. โหติ ๑

๓ ย. ตตฺถ ๑

๔ ย. รุปียมโย ๑ อโตะ ปรี อธิสเมว ๑

๕ ป. โลหิตฺงฺกมโย ๑ อโตะ ปรี อธิสเมว ๑

๖ ย. ติโปริสํ นิชาตาติ อิม ปาจา นตฺติ ๑

๗ ย. จตฺตโปริสา ๑

๔. มหาสุทฺธสณฺสูตร (๑๗)

[๑๖๓]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

ในสมัยใกล้เสด็จปรินิพพานคราวหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับในระหว่างไม้สาละ ในศาลวัน อันเป็นที่แหว่งพักของเหล่ามัลลกะกษัตริย์ เขตกรุงกุสินารา ครั้นนั้นแล ท่านพระอานนท์ เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคอย่าเสด็จปรินิพพาน ในเมืองเล็ก เมืองคอน กิ่งเมืองนี้เลย นครใหญ่เหล่านี้ มีอยู่คือ เมืองจัมปา เมืองราชคฤห์ เมืองสาวัตถี เมืองสาเกต เมืองโกสัมพี เมืองพาราณสี ขอ พระผู้มีพระภาคจงเสด็จปรินิพพานในเมืองเหล่านี้เถิด กษัตริย์มหาศาล พราหมณ์มหาศาล คฤหบดีมหาศาล ที่เลื่อมใสพระศาสดาอย่างยิ่ง มีอยู่มากในเมืองเหล่านี้ ท่านเหล่านั้น จักกระทำการบูชาพระสรีระของพระศาสดา ดังนี้ ฯ

กุสาวดีราชธานี

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ เธออย่าได้กล่าวอย่างนี้ว่า เมืองเล็ก เมืองคอน กิ่งเมือง ดังนี้เลย ดูกรอานนท์ แต่ปางก่อน มีพระเจ้าจักรพรรดิ ทรงพระนามว่า มหาสุทฺธสณะ เป็นกษัตริย์ผู้ได้ มุรธาภิเษก เป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ทรงชนะแล้ว มีราชอาณาจักรมั่นคง ดูกรอานนท์ เมืองกุสินารานี้ มีนามว่า กุสาวดี เป็นราชธานีของ พระเจ้ามหาสุทฺธสณะ โดยทางด้านทิศบูรพาและทิศประจิม ๑๒ โยชน์ โดยกว้างด้านทิศอุดรและทิศทักษิณ ๗ โยชน์ ดูกรอานนท์ กุสาวดี ราชธานีเป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่นและมีภิกษาหาได้ง่าย ดูกรอานนท์ เมืองอาทกมันทาราชนานี้ แห่งเทพเจ้าทั้งหลาย เป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง มีชนมาก ยัภย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย แม้ฉนโค เมืองกุสาวดีราชธานีก็ฉนนเหมือนกัน เป็นเมืองที่มั่งคั่ง รุ่งเรือง มีชนมาก มนุษย์หนาแน่น และมีภิกษาหาได้ง่าย ดูกรอานนท์ กุสาวดี ราชธานี มิได้ เจียบจากเสียง ๑๐ ประการ ทั้งกลางวันและกลางคืน คือ เสียงช้าง เสียงม้า เสียงรถ เสียงกลอง เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกัณธสาด เสียงประโคม และเสียงเป็นที่ ๑๐ ว่า ท่านทั้งหลาย จงบริโภค จงดื่ม จงเคี้ยวกิน ดูกรอานนท์ กุสาวดีราชธานี แวดล้อมด้วยกำแพง ๗ ชั้น คือ กำแพงแล้วด้วย ทองชั้น ๑ แล้วด้วยเงินชั้น ๑ แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ชั้น ๑ แล้วด้วยแก้วผลึกชั้น ๑ แล้วด้วยแก้วโกเมนชั้น ๑ แล้วด้วยบุษราคัมชั้น ๑ แล้วด้วยรัตนะทุกอย่างชั้น ๑ ดูกรอานนท์ เมืองกุสาวดีราชธานี มีประตูสำหรับวาระทั้ง ๔ คือ ประตู ๑ แล้วด้วยทอง ประตู ๑ แล้วด้วยเงิน ประตู ๑ แล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ ประตู ๑ แล้วด้วยแก้วผลึก ในประตู ๑ๆ มีเสาระเนียดปักไว้ประตูละ ๗ เสา ปักลึก ๓ ขั้วบุรุษ โดยส่วนสูง ๑๒ ขั้วบุรุษ เสาระเนียดต้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ต้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน ต้นหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ต้นหนึ่งแล้วด้วยแก้วโกเมน ต้นหนึ่งแล้วด้วยบุษราคัม ต้นหนึ่งแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ดูกรอานนท์ กุสาวดีราชธานี แวดล้อมด้วย ต้นตาล ๗ แถว ต้นตาลแถวหนึ่งแล้วด้วยทอง แถวหนึ่งแล้วด้วยเงิน แถวหนึ่งแล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วโกเมน แถวหนึ่งแล้วด้วย

เอกา สพฺพรตฺตนมฺยา ฯ กุสาวตี อานนฺท ราชธานี สตฺตฺติ ตาลปฺนฺตีหิ ปรีกฺขิตฺตา อโหสิ
 เอกา ตาลปฺนฺติ โสวณฺณมฺยา เอกา ฐปฺยมฺยา เอกา เวพฺพริมฺยา เอกา พลิกมฺยา เอกา
 โลหิตฺตงฺกมฺยา เอกา มสารถฺตมฺยา เอกา สพฺพรตฺตนมฺยา ฯ โสวณฺณมยฺสฺส ตาลสฺส โสวณฺณม-
 โย ขนฺโธ อโหสิ ฐปฺยมฺยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ ฐปฺยมยฺสฺส ตาลสฺส ฐปฺยมโย ขนฺโธ
 อโหสิ โสวณฺณมฺยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ เวพฺพริยฺสฺส ตาลสฺส เวพฺพริมโย ขนฺโธ อโหสิ
 พลิกมฺยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ พลิกมยฺสฺส ตาลสฺส พลิกมโย ขนฺโธ อโหสิ เวพฺพริมฺยานิ
 ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ โลหิตฺตงฺกมยฺสฺส ตาลสฺส โลหิตฺตงฺกมโย ขนฺโธ อโหสิ มสารถฺตมฺยานิ
 ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ มสารถฺตมยฺสฺส ตาลสฺส มสารถฺตมโย ขนฺโธ อโหสิ โลหิตฺตงฺกมฺยานิ
 ปตฺตานิ จ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ สพฺพรตฺตนมยฺสฺส ตาลสฺส สพฺพรตฺตนมโย ขนฺโธ อโหสิ
 สพฺพรตฺตนมฺยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ ตาสํ โข ปนฺนํ นนฺท ตาลปฺนฺตึนํ วาเทริตฺถํ สทฺโท
 อโหสิ วคฺคฺ^๑ จ รัชฺชนิโย จ กมฺมฺนิโย^๒ จ มทฺธิโย จ ฯ เสยฺยถาปึ อานนฺท ปญฺจกิกฺกสฺส
 ตฺริยสฺส ตฺวินีตฺส ตฺวปฺปฏฺฐิตาพิตฺส^๓ กุสเลหิ^๔ สฺสมฺนฺนาหตฺส^๕ สทฺโท โหติ วคฺคฺ จ
 รัชฺชนิโย จ กมฺมฺนิโย จ มทฺธิโย จ เอวเมว โข อานนฺท ตาสํ ตาลปฺนฺตึนํ วาเทริตฺถํ สทฺโท
 อโหสิ วคฺคฺ จ รัชฺชนิโย จ กมฺมฺนิโย จ มทฺธิโย จ ฯ เย โข ปนฺนํ นนฺท เตน สมฺเยน
 กุสาวตฺติยา ราชธานียา ฐตฺตา อเหตุํ โสณฺหา ปิปาสา เต ตาสํ ตาลปฺนฺตึนํ วาเทริตฺถํ
 สทฺเทน ปรีจาเรสุ ฯ

[๑๖๔]

ราชา อานนฺท มหาสฺวทฺสโน สตฺตฺติ รตฺเนหิ สมฺนฺนาคโต อโหสิ จตฺตฺติ จ อิทฺธิ^๑ ฯ
 กตฺเมหิ สตฺตฺติ ฯ

อิธานนฺท ญฺโฬ มหาสฺวทฺสโน ตทฺหุโปสเถ ปณฺณเรเส สีสฺนฺนาหตฺส อุโปสถิกสฺส
 อุปริปาสาทวรคตฺส ทิพฺพํ จกฺกรตฺนํ ปาตุรโหสิ สหสฺสาร์ สเนมิกํ สนาภิกํ สพฺพา-
 การปริปฺปรี ทิสฺวา ญฺโฬ มหาสฺวทฺสโน เอตทโหสิ สุตํ โข ปเนตฺ^๒ ยสฺส ญฺโฬ
 ขตฺติยสฺส มุทฺทาวสิตฺตสฺส ตทฺหุโปสเถ ปณฺณเรเส สีสฺนฺนาหตฺส อุโปสถิกสฺส อุปริปา-
 สาทวรคตฺส ทิพฺพํ จกฺกรตฺนํ ปาตุรโหสิ สหสฺสาร์ สเนมิกํ สนาภิกํ สพฺพาการปริปฺปรี โส
 โหติ ราชา จกฺกวตฺตฺติ อสฺสํ นฺ โข อหํ ราชา จกฺกวตฺตฺติ ฯ อถ โข อานนฺท ราชา
 มหาสฺวทฺสโน อุฏฺฐายาสนา เอกํ อุตฺตฺตราสงฺกํ กริตฺวา วาเมน หตฺเถน สฺวณฺณภิงฺการี
 คเหตุวา ทกฺขิณฺเณน หตฺเถน จกฺกรตฺนํ อพฺภูกิรี ปวตฺตตุ ภาวํ จกฺกรตฺนํ อภิวิชิณาตุ ภาวํ

๑ ม. วคฺคฺ ฯ

๒ ม. ขมฺนิโย ฯ ย. กมฺนิโย ฯ อโธ ปรี อิทฺธิเมว ฯ

๓ ย. ตฺวปฺปฏฺฐิตาพิตฺส ฯ

๔ ม. สุกฺกุเลหิ ฯ

๕ ม. สมฺนฺนาหตฺส ฯ

๖ ส. ปน เมตฺ ฯ

แก้วบุษราคัม แถวหนึ่งแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ต้นตาลที่แล้วด้วยทอง ลำต้นแล้วด้วยทอง ใบ และผลแล้วด้วยเงิน ต้นตาลที่แล้วด้วยเงิน ลำต้นแล้วด้วยเงิน ใบและผลแล้วด้วยทอง ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลำต้นแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ใบและผลแล้วด้วยแก้วผลึก ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วผลึก ลำต้นแล้วด้วยแก้วผลึก ใบและผลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วโกเมน ลำต้นแล้วด้วยแก้วโกเมน ใบและผลแล้วด้วยแก้วบุษราคัม ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลำต้นแล้วด้วยแก้วบุษราคัม ใบและผลแล้วด้วยแก้วโกเมน ต้นตาลที่แล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ลำต้นแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ดูกรอานนท์ แถวต้นตาลเหล่านั้น เมื่อต้องลมพัดแล้ว มีเสียงไพเราะชวนใจ ชวนให้ฟังและให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนดนตรีประกอบด้วยองค์ ๕ ที่บุคคลปรับดีแล้ว ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ เสียงย่อมไพเราะชวนใจ ชวนให้ฟังและให้เคลิบเคลิ้มจันใด เสียงแห่งแถวต้นตาลเหล่านั้น ที่ต้องลมพัดแล้ว ก็ฉนั้นนั่นเหมือนกัน ไพเราะ ชวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ ก็สมัยนั้น ในกุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น และนักดื่ม พวกเขาบำเรอกัน ด้วยเสียงแห่งแถวต้นตาลที่ต้องลมเหล่านั้น ฯ

พระเจ้ามหาสุทฺธสนะทรงสมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ จักรแก้ว

[๑๖๔]

ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ สมบุรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ และด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ แก้ว ๗ ประการ เป็นไฉน ฯ

ดูกรอานนท์ เมื่อพระเจ้ามหาสุทฺธสนะทรงสนานพระเสียรในวัน ๑๕ ค่ำ อันเป็น วันอุโบสถ ทรงรักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นบนปราสาทอันประเสริฐ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ มีซี่ พันหนึ่ง มีกง มีดุม พร้อมบริบูรณ์ โดยอาการทั้งปวง ได้ปรากฏขึ้น ท้าวเธอทอดพระเนตรเห็น จึงทรงพระดำริว่า ก็เราได้สดับเรื่องนี้มาแล้วว่า ผู้ใดเป็นขัตติยราชผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว สนานพระเสียรในวัน ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถ ทรงรักษาอุโบสถ เสด็จขึ้นสู่ปราสาท อันประเสริฐ จักรแก้วอันเป็นทิพย์ มีซี่พันหนึ่ง มีกง มีดุม พร้อมบริบูรณ์ โดยอาการทั้งปวง ย่อมปรากฏขึ้น พระราชาผู้นั้น ย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิดังนี้ เราพึงเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ หรือหนอ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้นพระเจ้ามหาสุทฺธสนะเสด็จลุกจากอาสนะ ทรงกระทำพระภูษาเลียงบำ พระหัตถ์ซ้ายทรงจับพระเศ้าทอง พระหัตถ์ขวาทรงชูจักรแก้วขึ้น ตรัสว่า จักรแก้ว อันเจริญ จงเป็นไป จักรแก้วอันเจริญ จงชำนะวิเศษยิ่ง ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล จักรแก้วนั้น ก็เป็นไปทางปรัตติมทิศ พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ พร้อมด้วยจตุรงคเสนา ก็เสด็จตามไป ดูกรอานนท์ จักรแก้วหยุดอยู่ในประเทศใด พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ก็เสด็จเข้าพักแรมพร้อมด้วยจตุรงคเสนา ในประเทศนั้น ดูกรอานนท์ ก็ในปรัตติมทิศ พระราชาเหล่าใดเป็นปฎิปักษ์ พระราชาเหล่านั้นเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า

จกกรตณนุติ ๑ อถโข ตํ อานนุท จกกรตณํ ปุรตฺถิมทิสํ ปวตฺตติ^๑ ๑ อนุเทว^๒ ราชา
 มหาสุทฺตโน สทฺธิ จตฺตงฺคินิยา เสนาย ๑ ยสฺมี โข ปนानนุท ปเทเส จกกรตณํ ปติฏฺฐาสิ^๓
 ตตฺถ ราชา มหาสุทฺตโน วาสํ อุปกจฺฉิ สทฺธิ จตฺตงฺคินิยา เสนาย ๑ เอ โข ปนानนุท
 ปุรตฺถิมาย ทิสาย ปฏฺฐิราชาโน เต ราชานํ มหาสุทฺตสนํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ เอहि โข
 มหาราช สุวาคตํ [^๔]มหาราช สกํ เต มหาราช อนุสาส มหาราชาติ ๑ ราชา มหาสุทฺตโน
 เอวมาห ปาโณ น หนตฺตพฺโพ อทินฺนํ นาทาตพฺพิ กามสฺสุ มิจฺฉา น จริตพฺพา มุสา น
 ภาสิตพฺพา มชฺชํ น ปาตพฺพิ ยถาภูตตฺถจ ญฺญชฺชาติ ๑ เอ โข ปนानนุท ปุรตฺถิมาย
 ทิสาย ปฏฺฐิราชาโน เต รณฺโณ มหาสุทฺตสนสฺส อนุยฺยตา^๕ อหํสุ ๑ อถโข ตํ อานนุท
 จกกรตณํ ปุรตฺถิมํ สมฺมทํ อชฺโฆคาเหตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา ทกฺขิณํ ทิสํ ปวตฺตติ^๖ ทกฺขิณํ
 สมฺมทํ อชฺโฆคาเหตฺวา ปจฺจุตฺตริตฺวา ปจฺฉิมํ ทิสํ ปวตฺตติ ปจฺฉิมํ สมฺมทํ อชฺโฆคาเหตฺวา
 ปจฺจุตฺตริตฺวา อุตฺตรํ ทิสํ ปวตฺตติ ๑ อนุเทว ราชา มหาสุทฺตโน สทฺธิ จตฺตงฺคินิยา เสนาย ๑
 ยสฺมี โข ปนानนุท ปเทเส จกกรตณํ ปติฏฺฐาสิ ตตฺถ ราชา มหาสุทฺตโน วาสํ
 อุปกจฺฉิ สทฺธิ จตฺตงฺคินิยา เสนาย ๑ เอ โข ปนानนุท อุตฺตราย ทิสาย ปฏฺฐิราชาโน เต
 ราชานํ มหาสุทฺตสนํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ เอहि โข มหาราช สุวาคตํ มหาราช สกํ เต
 มหาราช อนุสาส มหาราชาติ ๑ ราชา มหาสุทฺตโน เอวมาห ปาโณ น หนตฺตพฺโพ อทินฺนํ
 นาทาตพฺพิ กามสฺสุ มิจฺฉา น จริตพฺพา มุสา น ภาสิตพฺพา มชฺชํ น ปาตพฺพิ ยถาภูตตฺถจ
 ญฺญชฺชาติ ๑ เอ โข ปนानนุท อุตฺตราย ทิสาย ปฏฺฐิราชาโน เต รณฺโณ มหาสุทฺตสนสฺส
 อนุยฺยตา อหํสุ ๑ อถโข ตํ อานนุท จกกรตณํ สมฺมทฺปริยฺยตํ ปจฺวี อภิวิชฺฌิตฺวา^๗ กุสาวตี
 ราชธานี ปจฺจกณฺตฺวา รณฺโณ มหาสุทฺตสนสฺส อนุเตปรุทฺวาเร อตฺถกฺกรณปมฺมุเข อกฺขหาตํ
 มณฺเฑ อฏฺฐาสิ รณฺโณ มหาสุทฺตสนสฺส อนุเตปรุ อุปโสภยมานํ ๑ รณฺโณ อานนุท
 มหาสุทฺตสนสฺส เอวรูปํ จกกรตณํ ปาตฺรโหสิ ๑

[๑๖๕]

ปฺน จปริ อานนุท รณฺโณ มหาสุทฺตสนสฺส หตฺถิรตณํ ปาตฺรโหสิ สพฺพเสโต
 สตฺตปฺปติฏฺฐโง อิทฺธิมา เวหาสจฺจโม อุโปสโก นาม นาคราชา ๑ [^๘] ทิสฺวา รณฺโณ
 มหาสุทฺตสนสฺส จิตฺตํ ปลีทิ ภาทฺทกํ วต โภ หตฺถิยานํ สเจ ทมถิ อุปยฺยาติ ๑ อถโข ตํ

๑ ม. ปวตฺติ ๑

๒ ส. ม. ย. อนุเทว ๑ อิโต ปริ อิทิสเมว ๑

๓ โป. ปติฏฺฐติ ๑

๔ ม. เต ๑ อิโต ปริ อิทิสเมว ๑

๕ ส. ย. อนุยฺยตา ๑

๖ ม. ย. ปวตฺติ ๑ อิโต ปริ อิทิสเมว ๑

๗ ม. ย. อภิวิชฺฌิตฺวา ๑

๘ โป. ม. ตํ ๑ สพฺพตฺถ อิทิสเมว ๑

ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์จงเสด็จมาเถิด พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชสมบัติของหม่อมฉัน ย่อมเป็นของพระองค์ ขอพระองค์จงประทานพระบรมราโชวาท ฯ

พระเจ้ามหาสุทฺธสนะจึงตรัสอย่างนี้ว่า พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาของที่เจ้าของ ไม่ได้ให้ ไม่ฟังประพฤติดิฉันในกาม ไม่ฟังกล่าวเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา จงบริโภคมตามเคยเถิด ดูกรอานนท์ ก็ในปรัตติมทิส พระราชาเหล่าใดเป็นปฏิปักษ์ พระราชาเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อ พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้นจักรแก้วก็ย่างเข้าสู่สมุทรด้านปรัตติมทิส แล้วกลับ เวียนไปทางทิศทักษิณ ย่างเข้าสู่สมุทรด้านทักษิณทิศแล้วกลับเวียนไปทางทิศปัจฉิม ย่างเข้าสู่สมุทร ด้านทิศปัจฉิมแล้วกลับเวียนไปทางทิศอุดร พระเจ้ามหาสุทฺธสนะทรงติดตามไปพร้อมด้วยยจตุรงค- เสนา ดูกรอานนท์ ก็จักรแก้วหยุดอยู่ในประเทศใด พระเจ้ามหาสุทฺธสนะก็เสด็จเข้าพักแรม พร้อมด้วยยจตุรงคเสนาในประเทศนั้น ดูกรอานนท์ ก็ในอุตตรทิส พระราชาเหล่าใดเป็นปฏิปักษ์ พระราชาเหล่านั้น เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ข้าแต่มหाराช ขอพระองค์ จงเสด็จมาเถิด พระองค์เสด็จมาดีแล้ว ราชสมบัติของหม่อมฉัน ย่อมเป็นของพระองค์ ขอพระองค์ จงประทานพระบรมราโชวาท ฯ

พระเจ้ามหาสุทฺธสนะจึงตรัสอย่างนี้ว่า พวกท่านไม่ฟังฆ่าสัตว์ ไม่ฟังถือเอาของที่เจ้าของ มิได้ให้ ไม่ฟังประพฤติดิฉันในกาม ไม่ฟังกล่าวเท็จ ไม่ฟังดื่มน้ำเมา จงบริโภคมตามเคยเถิด ดูกรอานนท์ ก็ในอุตตรทิส พระราชาเหล่าใดเป็นปฏิปักษ์ พระราชาเหล่านั้นกลับอ่อนน้อมต่อ พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ลำดับนั้นจักรแก้วนั้นก็ปราบปรามปฐพีมีสมุทรเป็นขอบเขตให้ราบคาบ เสร็จแล้วก็กลับมาสู่สาวตรีราชธานี ปราบภูแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ที่พระทวารภายในพระราชวัง ณ มุขสำหรับทำเรื่องราว ยังภายในราชวังของพระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ให้สว่างไสวอยู่ ดูกรอานนท์ จักรแก้วเห็นปานนี้ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ฯ

ช้างแก้ว

[๑๖๕]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ช้างแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ เป็นช้างเผือก ล้วน เป็นที่พึงของเหล่าสัตว์มีฤทธิ์ ไปในอากาศได้ เป็นพระยาช้างสกุลอุโบสถ พระเจ้ามหา- สุทฺธสนะทอดพระเนตรแล้วทรงพอพระทัย ดำรัสว่า ท่านผู้เจริญ ยานคือช้าง อันเจริญ ถ้าได้ฝึกหัด ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น ช้างแก้วก็เข้าถึงการฝึกหัดเหมือนอย่างช้างอาชานัยที่เจริญ อันเขาฝึกหัด เรียบร้อยดีแล้วตลอดเวลานาน ฉะนั้น ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ เมื่อจะทรงทดลองช้างแก้วตัวนั้นแหละ พอเวลาเช้าก็เสด็จขึ้นทรง แล้วเสด็จเลียบไปตลอดปฐพี อันมีสมุทรเป็นขอบเขต เสด็จกลับสู่สาวตรีราชธานี แล้วเสวย พระกระยาหารเช้า ดูกรอานนท์ ช้างแก้วเห็นปานนี้ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ฯ

อานนท หตฺถิรตนํ เสยฺยถาปี นาม ภทฺโท^๑ หตฺถาชาณีโย ทีฆมรตฺตํ สุปรินฺทโต เอวเมว
 ทมถํ อุปกจฺฉิ ๑ ภูตปฺพุพฺพิ อานนท ราชา มหาสุทฺตฺสนโน ตเมว หตฺถิรตนํ วิมฺสมานโน
 ปุพฺพพณฺหสมมํ อภิรุหิตฺวา สมุทฺทปฺปฺริยณฺตํ ปจฺวี อนุยฺยิตฺวา^๒ กุสาวดี ราชธานี ปจฺจาคนฺตฺวา
 ปาตฺราสมกาสี ๑ รมฺโฆ อานนท มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส เอวรูปํ หตฺถิรตนํ ปาตฺรโหสิ ๑

[๑๖๖]

ปุณ จปริ อานนท รมฺโฆ มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส อสฺสฺรตนํ ปาตฺรโหสิ สพฺพเสโต
 กากสีโส มุณฺชเกโส อิทธิมา เวหาสฺงคโม วลาหโก นาม อสฺสฺรราชา ๑ ทิสฺวา รมฺโฆ
 มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส จิตฺตํ ปสฺสีทิ ภทฺทกํ วต โภ อสฺสฺยานํ สเจ ทมถํ อุเปยฺยาคิ ๑ อถปิ ตํ
 อานนท อสฺสฺรตนํ เสยฺยถาปี นาม ภทฺโท อสฺสาชาณีโยป ทีฆมรตฺตํ สุปรินฺทโต เอวเมว ทมถํ
 อุปกจฺฉิ ๑ ภูตปฺพุพฺพิ อานนท ราชา มหาสุทฺตฺสนโน ตเมว อสฺสฺรตนํ วิมฺสมานโน
 ปุพฺพพณฺหสมมํ อภิรุหิตฺวา สมุทฺทปฺปฺริยณฺตํ ปจฺวี อนุยฺยิตฺวา^๓ กุสาวดี ราชธานี ปจฺจาคนฺตฺวา
 ปาตฺราสมกาสี ๑ รมฺโฆ อานนท มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส เอวรูปํ อสฺสฺรตนํ ปาตฺรโหสิ ๑

[๑๖๗]

ปุณ จปริ อานนท รมฺโฆ มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส มณฺธิรตนํ ปาตฺรโหสิ [^๔] มณฺเฑพฺรุโย
 สุโก ชาติมา อญฺฺจโส สุปริกมฺมกโต อจฺโฆ วิปฺปสนฺโน สพฺพการสมฺปนฺโน ๑ ตสฺส โข
 ปนानนท มณฺธิรตนนฺตฺส อาภา สมฺนฺตา โยชนํ ผุฏฺฐา อโหสิ ๑ ภูตปฺพุพฺพิ อานนท ราชา
 มหาสุทฺตฺสนโน ตเมว มณฺธิรตนํ วิมฺสมานโน จตฺตฺรํคินิ เสนํ สมนฺนยฺหิตฺวา มณฺธิ ฐชคฺคํ
 อาโรเปตฺวา รตฺตฺนชการคิมิสายํ ปายาสี^๕ ๑ เย โข ปนानนท สมฺนฺตา คามา อหฺลฺลํ เตะ^๖
 โอภาเสน กมฺมมนฺเต ปโยเชสิ ทิวาติ มลฺลณมานา ๑ รมฺโฆ อานนท มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส
 เอวรูปํ มณฺธิรตนํ ปาตฺรโหสิ ๑

[๑๖๘]

ปุณ จปริ อานนท รมฺโฆ มหาสุทฺตฺสนนฺตฺส อิตฺถิรตนํ ปาตฺรโหสิ อภิรุปา ทสฺสนิยา
 ปาสาทิกา ปรมาย วณฺณโปกฺขรตฺยา สมฺนฺนาคตา นาติทึมา นาติรสฺสา นาติกิสฺสา นาติถฺลฺลา

๑ ม. กนฺธหตฺถาชาณีโย ๑

๒ ย. อนุสฺสยิตฺวา ๑

๓ ย. อนุสยิตฺวา ๑

๔ ม. ย. โส อโหสิ ๑

๕ ย. ปายาติ ๑

๖ ม. ย. เต เตโนภาเสน ๑

ม้าแก้ว

[๑๖๖]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ม้าแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เป็นม้าขาวล้วน ศีรษะดำ มีผมเป็นพวงประคองหน้าปัสอง มีฤทธิ์ ไปในอากาศได้ ชีวลาหกอศวราช ท้าวเธอ ทอดพระเนตรแล้วทรงพอพระหฤทัย ตรัสว่า ท่านผู้เจริญ ยานคือม้าอันเจริญ ถ้าได้ฝึกหัด ลำดับนั้น ม้าแก้วนั้นก็เข้าถึงการฝึกหัดเหมือนอย่างม้าอาชาไนยตัวเจริญ ที่ได้รับการฝึกหัด เรียบร้อยดีแล้ว ตลอดเวลานาน ฉะนั้น ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เมื่อจะทรงทดลอง ม้าแก้วตัวนั้นแหละ ได้เสด็จขึ้นทรงในเวลาเช้า เสด็จเลียบไปตลอดคปฐพี อันมีสมุทรเป็นขอบเขต แล้วเสด็จกลับมาสู่สาวติราชธานี แล้วเสวยพระกระยาหารเช้า ดูกรอานนท์ ม้าแก้วเห็นปานนี้ได้ ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทฺธสสนะ ฯ

มณีแก้ว

[๑๖๗]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง แก้วมณีได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เป็นแก้วไพฑูรย์ อันงามเกิดเองอย่างบริสุทธิ์ แปรเปลี่ยน นายช่างเจียรไนดีแล้ว สุกใสแวววาว สมส่วนทุกอย่าง ดูกรอานนท์ แสงสว่างของแก้วมณีนั้น แผ่ไปโดยรอบประมาณโยชน์หนึ่ง ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะเมื่อจะทรงทดลองแก้วมณีดวงนั้น ทรงยังจตุรงคเสนาให้ผูกสอด เครื่องรบ ทรงยกแก้วมณีไว้ปลายธง แล้วเสด็จไปยืนในที่มืดในราตรีกาล ดูกรอานนท์ ชาวบ้านที่อยู่โดยรอบ ต่างพากันสำคัญว่ากลางวัน ประกอบการงานด้วยแสงสว่างนั้น ดูกรอานนท์ แก้วมณีเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ฯ

นางแก้ว

[๑๖๘]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง นางแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เป็นสตรี รูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส กอปรด้วยผิวพรรณผุดผ่องยิ่งนัก ไม่สูงเกิน ไม่ต่ำเกิน ไม่ผอมเกิน ไม่อ้วนเกิน ไม่ดำเกิน ไม่ขาวเกิน เขี้ยวพรรณของหญิงมนุษย์ แต่ไม่ถึงวรรณทิพย์ ดูกร อานนท์ สัมผัสแห่งกายของนางแก้วนั้น เห็นปานนี้ คือ เหมือนปุยนุ่นหรือปุยฝ้าย นางแก้วนั้น ฤดูหนาวตัวอุ่น ฤดูร้อนตัวเย็น กลิ่นจันทร์ฟุ้งออกจากกาย กลิ่นอูบลฟุ้งออกจากปากของนางแก้วนั้น นางแก้วนั้นมีปรกติตื่นก่อน มีปรกตินอนภายหลัง คอยฟังว่าจะโปรดให้ทำอะไร ประพฤติต้องพระทัย เพื่อดูด้วยถ้อยคำที่น่ารัก นางแก้วนั้น แม้ใจก็ไม่คิดนอกพระทัยพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ไหนเลยกายนางจะ

นาตีกาฬิกา^๑ นาจโจทาทา อติกกนฺตา มนุสฺสวณฺณ^๒ อปฺปตฺตา ทิพฺพวณฺณ^๓ ฯ ตสฺส โข
 ปนํนํท อติถิรตนฺตสฺส เอวฺรโป กายสมฺมสฺสโส โหติ เสยฺยถาปี นาม ตูลปิจฺโน วา กปฺปาส-
 ปิจฺโน วา ฯ ตสฺส โข ปนํนํท อติถิรตนฺตสฺส สีเต อุณฺหํ คตฺตานิ โหนฺติ อุณฺเห สีตานิ ฯ
 ตสฺส โข ปนํนํท อติถิรตนฺตสฺส กายโต จฺนฺทนฺนุโธ วายติ มุขโต อุปลกฺนุโธ ฯ ตํ
 โข ปนํนํท อติถิรตนํ รมฺโวล มหาสฺวตฺสสนฺตสฺส ปุพฺพญฺายินี อโหสิ ปจฺจํนํปาดินิ
 กิการปฏิสํวินี มนํปจฺจํวินี ปิยวาทินี ฯ ตํ โข ปนํนํท อติถิรตนํ ราชา น มหาสฺวตฺสสนํ
 มนสาปี โน อติจริ^๔ กุโธ ปน กายนํ ฯ รมฺโวล ปนํนํท มหาสฺวตฺสสนฺตสฺส เอวฺรโป
 อติถิรตนํ ปาตรโหสิ ฯ

[๑๖๕]

ปุณ จปริ อานนฺท รมฺโวล มหาสฺวตฺสสนฺตสฺส คหปติรตนํ ปาตรโหสิ ฯ ตสฺส
 กมฺมวิปากํ ทิพฺพจกฺขุ ปาตรโหสิ เยน นิธิ ปสฺสติ สสฺสามิกมฺปิ อสฺสามิกมฺปิ ฯ โส
 ราชา น มหาสฺวตฺสสนํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห อปฺโปสฺสกุโก ตฺวํ เทว โหหิ อหํ เต ธเนน
 ธนกรณียํ กริสุสํมิติ ฯ ภูตปุพฺพํ อานนฺท ราชา มหาสฺวตฺสสนํ ตเมว คหปติรตนํ
 วิมฺสมํโน นํว อภิรุหิตฺวา มชฺเช กงฺกาย นทียา โสตํ โอลาหิตฺวา^๕ คหปติรตนํ เอตทโวจ
 อตุโถ เม คหปติ หิรณฺยสฺวณฺณณนาติ ฯ เตนหิ มหาราช เอกตฺริ^๖ นํว อุปฺเปตฺติ ฯ อิเชว เม
 คหปติ อตุโถ ว หิรณฺยสฺวณฺณณนาติ ฯ อถ โข ตํ อานนฺท คหปติรตนํ อุโกหิ หตฺถเกหิ อุทกํ
 โอมสิตฺวา ปุริ หิรณฺยสฺวณฺณณตฺส กุมฺภี อุทฺธริตฺวา ราชา น มหาสฺวตฺสสนํ เอตทโวจ
 อลเมตฺตาวตํ มหาราช กตเมตฺตาวตํ มหาราชํติ ฯ ราชา มหาสฺวตฺสสนํ เอวมาห
 อลเมตฺตาวตํ คหปติ กตเมตฺตาวตํ คหปติ ปุชิตเมตฺตาวตํ คหปตฺติ ฯ รมฺโวล อานนฺท
 มหาสฺวตฺสสนฺตสฺส เอวฺรโป คหปติรตนํ ปาตรโหสิ ฯ

[๑๗๐]

ปุณ จปริ อานนฺท รมฺโวล มหาสฺวตฺสสนฺตสฺส ปริณายกฺรตนํ ปาตรโหสิ ปณฺทิตโต
 วิยตฺโต เมธาวิ ปฏิพฺโล ราชา น มหาสฺวตฺสสนํ อุปฺเปยฺยาเปตฺตพฺพ^๑ อุปฺเปยฺยาเปตฺตํ อุปฺเปยฺยาเปตฺตพฺพ
 อุปฺเปยฺยาเปตฺตํ จเปตฺตพฺพ จเปตฺตํ ฯ โส ราชา น มหาสฺวตฺสสนํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาห
 อปฺโปสฺสกุโก ตฺวํ เทว โหหิ อหมนุสํสํสํมิติ ฯ รมฺโวล อานนฺท มหาสฺวตฺสสนฺตสฺส

๑ ย. นาตีกาฬิ ฯ

๒ ม. มานุสฺสวณฺณ ๑ ย. มานุสฺส วณฺณ ๑

๓ ม. อติจริ ฯ

๔ ย. โอลาหิตฺวา ฯ

๕ ม. เอกํ ติริ นาวา ... ๑ ย. เอกํ ๖ ติริ นาวา ๑

๖ สพฺพโปตฺถเกสฺส อุปฺเปยฺยาเปตฺตพฺพ อุปฺเปยฺยาเปตฺตํ อุปฺเปยฺยาเปตฺตพฺพ อุปฺเปยฺยาเปตฺตํ ๑

เป็นได้เล่า ดูกรอานนท์ นางแก้วเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ฯ

คหบดีแก้ว

[๑๖๕]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง คหบดีแก้วได้ปรากฏแก่พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ คหบดีแก้วนั้นปรากฏว่ามีจักขุเป็นทิพย์ซึ่งเกิดแต่ผลแห่งกรรม อาจเห็นขุมทรัพย์ทั้งที่มีเจ้าของและไม่มีเจ้าของ คหบดีแก้วนั้นเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ พระองค์จึงมีความ ขวนขวายน้อย ข้าพระพุทธเจ้าจักกระทำหน้าที่เรื่องทรัพย์ด้วยทรัพย์ ของพระองค์ ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะเมื่อจะทรงทดลอง คหบดีแก้วนั้นแหละ ได้เสด็จลงเรือ ตัดข้ามกระแสน้ำไปกลางแม่น้ำคงคา แล้วตรัสกะ คหบดีแก้วว่า คหบดี เราต้องการเงินและทอง คหบดีแก้วกราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช ถ้าเช่นนั้น จงเทียบเรือเข้าไปริมตลิ่งข้างหนึ่ง ดูกรคหบดี เราต้องการเงินและทองที่นี้ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น คหบดีแก้วนั้นเอามือทั้งสองจุ่มน้ำลงไปยก หม้อ อันเต็มด้วยเงินและทองขึ้นมา แล้วกราบทูลพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะว่า ขอเดชะ เถานี้พอละ เถานี้เป็นอันทำแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ตรัสอย่างนี้ว่า คหบดี เถานี้พอละ เถานี้เป็นอันทำ แล้ว เถานี้เป็นอันบูชาแล้ว ดังนี้ ดูกรอานนท์ คหบดีแก้ว เห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทฺธสสนะ ฯ

ปริณายกแก้ว

[๑๖๖]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง ปริณายกแก้วได้ปรากฏแก่ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ปริณายก แก้วนั้นเป็นบัณฑิต เจียบแหลม มีปัญญาสามารถเพื่อยังพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ให้ดำเนินเข้าไปยัง ที่ที่ควรเข้าไป ให้หลีกเลี่ยงที่ที่ควรหลีกเลี่ยง หรือให้ทรงยับยั้งในที่ที่ควรยับยั้ง ปริณายกแก้วนั้น เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์จงเป็นผู้ขวนขวายน้อย ข้าพระพุทธเจ้าจักปกครองเอง ดูกรอานนท์ ปริณายกแก้วเห็นปานนี้ ได้ปรากฏแก่พระเจ้า มหาสุทฺธสสนะ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบด้วยแก้ว ๗ ประการ ฯ

เอวรूपิ परिณายกรตน์ ปาตุรโหสิ ฯ ราชานนุท มหาสุทสุสนโน อิมहि สดุดहि रतनेहि
 समनुनाकटो ओहोสิ ฯ

[๑๗๑]

[๑] ราชานนุท มหาสุทสุสนโน จตุหิ อิทฺธิหิ समनुनाकटो होदि^๑ ฯ กตมาหิ
 जतुहि अित्तिहि ฯ

อิธานนุท ราชานนุท มหาสุทสุสนโน อภิรุโป ओहोสิ तसुसुनियो पासातिโก प्रमाय
 वण्णोपकुवराय समनुनाकटो अटिवि अणुवेहि मनुसฺसेहि ฯ ราชานนุท มหาสุทสุสนโน
 อิมาย प्रमाय अित्थिया समनुनाकटो ओहोสิ ฯ

[๑๗๒]

ปุณ จปรี อานนุท ราชานนุท มหาสุทสุสนโน ทิฆายโก ओहोสิ जिण्णजिट्ठโก अटिवि अणुवेहि
 मनुसฺसेहि ฯ ราชานนุท มหาสุทสุสนโน อิมาย तुट्टियาย अित्थिया समनुनाकटो ओहोสิ ฯ

[๑๗๓]

ปุณ จปรี อานนุท ราชานนุท มหาสุทสุสนโน อปฺปาปาชา โอหोสิ อปฺปาตงฺโก
 समवेปากिनिया कधनिया समनुनाकटो नात्तिสํตาย नाจฺจุณฺหาย अटिवि अणुवेहि मनुसฺसेहि ฯ
 ราชานนุท มหาสุทสุสนโน อิมาย तट्टियาย अित्थिया समनुनाकटो ओहोสิ ฯ

[๑๗๔]

ปุณ จปรี อานนุท ราชานนุท มหาสุทสุสนโน พุราหุมนคหปตีกานํ ปิโย ओहोสิ मनाโป
 ๑. เสยฺยถาปี อานนุท ปีตา ปุตฺตานํ ปิโย होदि मनापो ऐवमेव च अाननुत ราชाननुत
 महासुतसुसुनो पुराहुमनकहपटिगानं पिओ ओहोसि मनापो ๑. रणुलो^๒ पन अाननुत
 महा-सुतसुसुनसुस पुराहुमनकहपटिका पिया ओहेसु मनापा ๑. सेयฺยถาपी अाननुत पितु पुत्ता
 पिया होन्दि मनापा ऐवमेव च अाननुत रणुलोपी महासुतसुसुनसुस पुराहुमनकहपटिका
 पिया ओहेसु मनापा १. गुत्तप्पप्फิ अाननुत ราชाननुत महासुतसुสโน जटुरังคिनिया सेनाय
 उयुयानणुमी निययासि १. ओठओ अाननुत पुराहुमनकहपटिका राखानं महासुतसुสนं ओपसङ्गमित्वा
 ऐवमाहसु ओट्टरमानो तेव याहि यथा तं मयि जिरट्ठं पसुसेयฺยามาदि १. ราชानी अाननुत
 महासुतसुสโน सारथि आमनुत्तेसि ओट्टरमानो सारथि रंธं पेसेहि यथा ओहि पुराहुमनकहपटिगे
 जिरट्ठं पसुसेयฺยनुदि १. ราชाननुत महासुतसुสโน अिमय जटुत्तया^๔ अित्थिया समनुनाकटो
 ओहोसि १. ราชाननुत महासुतसुสโน अिमाहि जटुहि अित्थिहि समनुनाकटो ओहोसि १

๑. อ. ปุณ จปรี อานนุท ราช ... ๑

๒. ม. อ. ओहोสิ ๑

๓. ม. อ. รณุโลปี อานนุท ๑

๔. ม. จตุตถิยา ๑

ทรงสมบุญด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ

[๑๗๑]

ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบได้ด้วยฤทธิ์ ๔ ประการ ฤทธิ์ ๔ ประการ เป็นไฉน ฯ

ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ มีพระรูปร่างน่าดู น่าเลื่อมใส กอปรด้วยผิวพรรณ ผุดผ่องยิ่งนัก เกินกว่ามนุษย์อื่นๆ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้เป็นที่หนึ่ง ฯ

[๑๗๒]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เป็นผู้ที่มีพระชนม์ยืน ดำรงอยู่สืบกาลนานกว่ามนุษย์เหล่าอื่นยิ่งนัก ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้เป็นที่สอง ฯ

[๑๗๓]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงมีพระโรคพาธน้อย มีทุกข์น้อย ประกอบด้วยไฟธาตุ อันเกิดแต่วิบากสม่าเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เกินกว่ามนุษย์เหล่าอื่น ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้เป็นที่สาม ฯ

[๑๗๔]

ดูกรอานนท์ อีกประการหนึ่ง พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพวกพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย เหมือนอย่างบิดาย่อมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของ บุตรทั้งหลายฉันใด พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ฉะนั้น ดูกรอานนท์ พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะเหมือนอย่างบุตร ย่อมเป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของบิดา ฉนใด พราหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย ก็เป็นที่รักใคร่ เป็นที่ชอบใจของพระเจ้า มหาสุทฺธสสนะ ฉะนั้น ดูกรอานนท์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะเสด็จออกประพาสพระราชอาณาจักรด้วย จาตุรงคเสนา ลำคับนั้น พวกพราหมณ์และคฤหบดีเข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ขอพระองค์อย่าด่วนเสด็จไป พวกข้าพระพุทธเจ้าจักได้เห็นพระองค์นานๆ ดูกรอานนท์ ฝ่ายพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะตรัสเตือนสารถิว่า จงยับยั้งช้าๆ เราจะพึงได้ดู พวกพราหมณ์และคฤหบดีนานๆ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์นี้เป็นที่สี่ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงประกอบด้วยฤทธิ์ ๔ ประการนี้ ฯ

[๑๗๕]

อดโฆ อานนท ญโฆ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส เอตทโหสิ ญนฺนุนาหิ อิมาสฺว ตาลนฺตริกาสฺว
 ฐนฺตเต ฐนฺตเต ปอกฺขรณฺนิโย มาเปยฺยนฺติ ๑ มาเปสิ โฆ อานนท ราชา มหาสุทฺตฺสนฺโน ตาสฺว
 ตาลนฺตริกาสฺว ฐนฺตเต ฐนฺตเต ปอกฺขรณฺนิโย ๑ ตา โฆ ปนฺนํนท ปอกฺขรณฺนิโย จตฺตุนํ วนฺณณํ
 อิกฺกุจกาหิ จิตา อเหตุํ เอกา อิกฺกุจกา โสวณฺณมยา เอกา ฐปฺปมยา เอกา เวพฺพริมยา เอกา
 ผลิกมยา ๑ ตาสฺว โฆ ปนฺนํนท ปอกฺขรณฺนิโย จตฺตาริ^๑ โสปาณานิ อเหตุํ จตฺตุนํ วนฺณณํ
 เอกํ โสปาณํ โสวณฺณมยํ เอกํ ฐปฺปมยํ เอกํ เวพฺพริมยํ เอกํ ผลิกมยํ ๑ โสวณฺณมยสฺส
 โสปาณสฺส โสวณฺณมยา ฌมฺภา อเหตุํ ฐปฺปมยา สฺสจฺจิโย^๒ จ อุนฺหีสลฺลจ ๑ ฐปฺปมยสฺส
 โสปาณสฺส ฐปฺปมยา ฌมฺภา อเหตุํ โสวณฺณมยา สฺสจฺจิโย จ อุนฺหีสลฺลจ ๑ เวพฺพริมยสฺส
 โสปาณสฺส เวพฺพริมยา ฌมฺภา อเหตุํ ผลิกมยา สฺสจฺจิโย จ อุนฺหีสลฺลจ ๑ ผลิกมยสฺส
 โสปาณสฺส ผลิกมยา ฌมฺภา อเหตุํ เวพฺพริมยา สฺสจฺจิโย จ อุนฺหีสลฺลจ ๑ ตา โฆ ปนฺนํนท
 ปอกฺขรณฺนิโย ทฺวิหิ เวทิกาหิ ปริกฺขิตฺตา อเหตุํ เอกา เวทิกา โสวณฺณมยา เอกา ฐปฺปมยา ๑
 โสวณฺณมยาย เวทิกาย โสวณฺณมยา ฌมฺภา อเหตุํ ฐปฺปมยา สฺสจฺจิโย จ อุนฺหีสลฺลจ ๑
 ฐปฺปมยาย เวทิกาย ฐปฺปมยา ฌมฺภา อเหตุํ โสวณฺณมยา สฺสจฺจิโย จ อุนฺหีสลฺลจ ๑ อดโฆ
 อานนท ญโฆ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส เอตทโหสิ ญนฺนุนาหิ อิมาสฺว ปอกฺขรณฺนิโย เอวรूपิ มาลํ
 โรปาเปยฺยํ อุปลลํ ปทุมํ กุมฺภํ ปุณฺณทริกํ สพฺโพตฺตํ สพฺพชนสฺส อนาวญฺญนฺติ^๓ ๑ โรปาเปสิ
 โฆ อานนท ราชา มหาสุทฺตฺสนฺโน ตาสฺว ปอกฺขรณฺนิโย เอวรूपิ มาลํ อุปลลํ ปทุมํ กุมฺภํ
 ปุณฺณทริกํ สพฺโพตฺตํ สพฺพชนสฺส อนาวญฺญิ^๔ ๑ อดโฆ อานนท ญโฆ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส
 เอตทโหสิ ญนฺนุนาหิ อิมาสฺว ปอกฺขรณฺนิโน ตีเร นฺหาปเก ปฺริเส จเปยฺยํ ยเ อากคาคตํ ชนํ
 นฺหาเปตฺตฺสนฺตฺติ ๑ จเปสิ^๕ โฆ อานนท ราชา มหาสุทฺตฺสนฺโน ตาสฺว ปอกฺขรณฺนิโน ตีเร นฺหาปเก
 ปฺริเส ยเ อากคาคตํ ชนํ นฺหาเปลฺลํ^๖ ๑ อดโฆ อานนท ญโฆ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส เอตทโหสิ
 ญนฺนุนาหิ อิมาสฺว ปอกฺขรณฺนิโน ตีเร เอวรूपิ ทานํ ปญฺจเปยฺยํ อนนํ อนนฺตฺตฺติกสฺส ปานํ
 ปานตฺตฺติกสฺส วตฺถํ วตฺตตฺตฺติกสฺส ยานํ ยานตฺตฺติกสฺส สยนํ สยนตฺตฺติกสฺส อิตฺถิ อิตฺถิตฺตฺติกสฺส
 หิรณฺณํ หิรณฺณตฺตฺติกสฺส สุวณฺณํ สุวณฺณตฺตฺติกสฺสาคิ ๑ ปญฺจเปสิ โฆ อานนท ราชา
 มหาสุทฺตฺสนฺโน ตาสฺว ปอกฺขรณฺนิโน ตีเร เอวรूपิ ทานํ อนนํ อนนฺตฺตฺติกสฺส ปานํ ปานตฺตฺติกสฺส
 วตฺถํ วตฺตตฺตฺติกสฺส ยานํ ยานตฺตฺติกสฺส สยนํ สยนตฺตฺติกสฺส อิตฺถิ อิตฺถิตฺตฺติกสฺส หิรณฺณํ

๑ ม. ย. อามณฺยติ ๑

๒ ม. ย. สฺสจฺจิโย ๑ สพฺพตฺต อธิสเมว ๑

๓ ม. อนาวญฺญนฺติ ๑ ย. อนาจารนฺติ ๑

๔ ม. อนาวญฺ ๑ ย. อนาจาริ ๑

๕ ม. ปญฺจเปสิ ๑

๖ ย. นฺหาเปยฺยํ ๑

ธรรมปราสาทและสระโบกขรณี

[๑๗๕]

ครั้งนั้นแล อานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราจะพึงขุดสระโบกขรณีระยะห่างกันสระละร้อยชั่วธนู ในระหว่างต้นตาลเหล่านี้ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะ ให้สร้างสระโบกขรณีระยะห่างกันสระละร้อยชั่วธนู ในระหว่างต้นตาลเหล่านั้น สระโบกขรณีเหล่านั้น ก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด อิฐชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่ง แล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ในบรรดาสระโบกขรณีเหล่านั้น สระหนึ่งมีบันได ๔ ด้าน ๔ ชนิด บันไดด้านหนึ่งแล้วด้วยทอง ด้านหนึ่งแล้วด้วยเงิน ด้านหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ด้านหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดแล้วด้วยทอง แม่บันได แล้วด้วยทอง ลูกบันได และพนักแล้วด้วยเงิน บันไดแล้วด้วยเงิน แม่บันไดแล้วด้วยเงิน ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยทอง บันไดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แม่บันไดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก แม่บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ดูกรอานนท์ สระโบกขรณีเหล่านั้นแวดล้อมด้วยเวที สองชั้น เวทีชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง เวทีชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยทอง เสาแล้วด้วยทอง คันทันและกรอบแล้วด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยเงิน เสาแล้วด้วยเงิน คันทันและกรอบแล้วด้วยทอง ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงให้ปลูกไม้ดอกเห็นปานนี้ ในสระโบกขรณีเหล่านี้ คืออุบล ปทุม โกมุท บุนนทริก อันพลีศดอกได้ ทุกฤดูกาล ไม่ต้องให้ปวงชนผู้มาต้องกลับไปมือเปล่า ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะรับสั่งให้คนปลูกไม้ดอกเห็นปานนั้น ในสระโบกขรณีเหล่านั้น คือ อุบล ปทุม โกมุท บุนนทริก อันพลีศดอกได้ ทุกฤดูกาล ไม่ต้องให้ชนผู้มาต้องกลับไปมือเปล่า ครั้งนั้นแล อานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงวางบุรุษผู้เชิญคนให้อาบน้ำ ไว้ที่ฝั่งสระโบกขรณีเหล่านี้ จักได้เชิญคนผู้มาแล้วๆ ให้อาบน้ำ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะ ทรงวางบุรุษผู้เชิญคนให้อาบน้ำไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านั้น สำหรับเชิญคนผู้มาแล้วๆ ให้อาบน้ำ ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงตั้งทานเห็นปานนี้ไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านี้ คือ ข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า ยานสำหรับผู้ต้องการยาน ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน และทองสำหรับผู้ต้องการทอง ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะ ได้ทรงตั้งทานเห็นปานนี้ไว้ที่ขอบสระโบกขรณีเหล่านั้น คือข้าวสำหรับผู้ต้องการข้าว น้ำสำหรับผู้ต้องการน้ำ ผ้าสำหรับผู้ต้องการผ้า ยานสำหรับผู้ต้องการยาน ที่นอนสำหรับผู้ต้องการที่นอน สตรีสำหรับผู้ต้องการสตรี เงินสำหรับผู้ต้องการเงิน และทองสำหรับผู้ต้องการทอง ฯ

หิรัณยคุตติกสูตร สุวณฺณํ สุวณฺณคุตติกสูตราติ ฯ

[๑๗๖]

อลโข อานนฺท พุราหุณฺณคปติกา ปหูตํ สาปเตยฺยํ อาทาย ราชานํ มหาสุทฺตฺสนํ
อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ อิทํ เทว ปหูตํ สาปเตยฺยํ เทวสุเสว^๑ อุทฺทิสฺส อากตํ ตํ เทโว
ปฏิกุคฺคหาตุติ ฯ อลํ โภ มมมิตํ^๒ ปหูตํ สาปเตยฺยํ ฐมฺมิเกน พลินา อภิสงฺขตํ ตํ โว โหตุ
อิโต จ ภิกฺขุโย หรธาติ ฯ เต รณฺดา ปฏิกุจิตฺตา เอกมนฺตํ อปกุกฺกมฺ เอวํ สมจินฺเตสุ น โข
เอวํ^๓ อมฺหากํ ปฏฺฐูปิ ยํ [^๔] อิมานิ สาปเตยฺยานิ ปุณฺเทว สกานิ ฆรานิ ปฏฺฐิหารเยยฺยาม^๕
ยณฺณุน มยํ รณฺโณ มหาสุทฺตฺสนสฺส นีเวสนํ มาเปยฺยามาติ ฯ เต ราชานํ มหาสุทฺตฺสนํ
อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหํสุ นีเวสนํ เต เทว มาเปยฺยามาติ^๖ ฯ อธิวาสสิ โข อานนฺท ราชา
มหาสุทฺตฺสโน ตฺวณฺหิภาเวน ฯ

[๑๗๗]

อลโข อานนฺท สกฺโก เทวานมินฺโท รณฺโณ มหาสุทฺตฺสนสฺส เจตสา เจโตปริวิตก-
กมณฺดาเยย วิสฺสกกมฺม^๑ เทวปฺตฺตํ อามนฺเตสิ เอहि ตวํ สมฺม วิสฺสกกมฺม รณฺโณ มหาสุทฺต-
สนสฺส นีเวสนํ มาเปหิ ฐมฺมํ นาม ปาสาทนฺติ ฯ เอวํ ภทฺทํ ตฺวาติ โข อานนฺท วิสฺสกกมฺโม
เทวปฺตฺโต สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏฺฐิสฺสจฺฉิตฺวา เสยฺยถาปิ นาม พลฺวา ปฺริโส สมฺมิณฺชิตํ
วา พาหํ ปสาเรยฺย ปสาริตํ วา พาหํ สมฺมิณฺชเยยฺย เอวเมว เทเวสุ ตาวตีสฺส อนฺตรหิโต
रणฺโณ มหาสุทฺตฺสนสฺส ปฺริโต ปาตุโรหสิ ฯ อลโข อานนฺท วิสฺสกกมฺโม เทวปฺตฺโต ราชานํ
มหาสุทฺตฺสนํ เอตทโวจ นีเวสนํ เต เทว มาเปสฺสามิ ฐมฺมํ นาม ปาสาทนฺติ ฯ อธิวาสสิ
โข อานนฺท ราชา มหาสุทฺตฺสโน ตฺวณฺหิภาเวน ฯ มาเปสิ โข อานนฺท วิสฺสกกมฺโม เทวปฺตฺโต
रणฺโณ มหาสุทฺตฺสนสฺส นีเวสนํ ฐมฺมํ นาม ปาสาทํ ฯ ฐมฺโม อานนฺท ปาสาทो
ปฺรตฺติเมว จ ปจฺฉิเมว จ โยชนํ อายาเมว อโหสิ อุตฺตเรน จ ทกฺขิณฺเนว จ อทฺทโยชนํ
วิตุถาเรน ฯ ฐมฺมสฺส อานนฺท ปาสาทสฺส ติโปริสํ อจฺจุตเรน^๔ วตฺถุํ จิตฺตํ อโหสิ จตฺถุนํ
วณฺณานํ อิกฺกุจกาหิ เอกา อิกฺกุจกา โสวณฺณมยา เอกา รูปียมยา เอกา เวพฺพริยมยา เอกา
ผลิกมยา ฯ ฐมฺมสฺส อานนฺท ปาสาทสฺส จตุราสีติณฺณสฺสหาสนิ อเหสิ จตฺถุนํ วณฺณานํ
เอโก ฌมฺโโก โสวณฺณมโย เอโก รูปียมโย เอโก เวพฺพริยมโย เอโก ผลิกมโย ฯ ฐมฺโม อานนฺท

๑ ส. เทวเทว ฯ ย. เทวเทว อุทฺทิสฺส อาหติ ฯ

๒ ม. มมมิตํ ฯ ย. มมมิตํ ฯ

๓ ม. ย. เอติ ฯ

๔ ย. มยํ ฯ

๕ ป. ปฏฺฐิหารเยยฺยามาติ ฯ ย. ปฏฺฐิหาราม ฯ

๖ ม. ย. มาเปสฺสามาติ ฯ

๗ ป. ม. วิสฺสกกมฺม ฯ ย. เอวมฺปฺริปิ ฯ

๘ ย. อจฺจุตฺตเนน ฯ

[๑๗๖]

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พวกพราหมณ์และคฤหบดี ถือเอาทรัพย์สินสมบัติเป็นอันมาก เข้าไปเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสนะ แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ ทรัพย์สินสมบัติเป็นจำนวนมากนี้ พวกข้าพระพุทธเจ้านำมาเฉพาะพระองค์เท่านั้น ขอพระองค์จงทรงรับทรัพย์สินมัตตินั้น มีพระราชดำรัสว่า ช่างเถอะ พ่อผู้เจริญ ทรัพย์สินมัตติอันมากมายนี้ พวกท่านนำมาเพื่อเราโดยพลีอันชอบธรรม จงเป็นของพวกท่านเถิด และจงนำเอาไปยิ่งกว่านี้ พวกเขาถูกพระราชดำรัสห้าม ได้หลีกไปข้างหนึ่ง แล้วปรึกษากันอย่างนี้ว่า การที่พวกเราจะนำทรัพย์สินมัตติเหล่านี้ กลับคืนไปยังเรือนของตนอีกนั้น ไม่สมควรเลย ถ้ากระไร พวกเราจงช่วยกันสร้างนิเวศน์ถวายเป็นพระเจ้ามหาสุทิสสนะ พวกเขาได้เข้าเฝ้าพระเจ้ามหาสุทิสสนะ กราบทูลอย่างนี้ว่า ขอเดชะ พวกข้าพระพุทธเจ้าจะช่วยกันสร้างนิเวศน์ถวายเป็นพระองค์ ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงรับด้วยคุณนิภาพ ฯ

[๑๗๗]

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงทราบพระดำริของพระเจ้ามหาสุทิสสนะ จึงมีเทวโองการตรัสเรียกวิศวกรรมเทพบุตรมาสั่งว่า เพื่อนวิศวกรรม เธอจงมานิเวศน์สร้างนิเวศน์ชื่อว่าธรรมปราสาทเพื่อพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ดูกรอานนท์ วิศวกรรมเทพบุตรรับสนองเทวบัญชาแล้วอันตรธานไปจากดาวดึงส์เทวโลก ได้ปรากฏเฉพาะพระพักตร์ของพระเจ้ามหาสุทิสสนะ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลัง เหยียดแขนที่คู้หรือคู้แขนที่เหยียดเข้า ฉะนั้น ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น วิศวกรรมเทพบุตรได้กราบทูลพระเจ้ามหาสุทิสสนะ ว่า ขอเดชะ ข้าพระพุทธเจ้าจักนิรมิตนิเวศน์ ชื่อธรรมปราสาทถวายพระองค์ พระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงรับด้วยคุณนิภาพ ฯ

ดูกรอานนท์ วิศวกรรมเทพบุตรได้นิรมิตนิเวศน์ชื่อธรรมปราสาท แต่พระเจ้ามหาสุทิสสนะธรรมปราสาทได้มีปริมาณโดยยาวหนึ่งโยชน์ ด้านปรัตถิมทิศและ ปัจจิมทิศ โดยกว้างถึงโยชน์ ด้านอุตตฺรทิศและทักษิณทิศ ดูกรอานนท์ ธรรมปราสาทมีวัดถุ ที่ก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด โดยส่วนสูงกว่าสามชั่วบุรุษ คือ อิฐชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ธรรมปราสาทมีเสา แปดหมื่นสี่พันต้น แบ่งเป็นสี่ชนิด เสาชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ธรรมปราสาทปูลาดด้วยแผ่นกระดาน ๔ ชนิด กระดานชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ธรรมปราสาทมีบันได ๒๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด บันไดชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก บันได ที่แล้วด้วยทอง แม่บันไดแล้วด้วยทอง ลูก บันไดและพนักแล้ว

[କୃଷ୍ଣ]

១ ឆ. ម. ឬ. សារមន្ទីរ ។

๒ ม. กิ่งกนิษฐาเลหิ ๑ ย. กิ่งกนิษฐาเลหิ ๑

๓ ๒. ๒๒๒ ๒

๔ ยู. กิจุณิโย ฯ สัพพตฺถ อีทิสเมว ฯ

៥ ឃ. បូ. កម្មនីតិ ។ ខេត្តប្រតិបត្តិ ។

ด้วยเงิน บันไดที่แล้วด้วยเงิน แม่บันไดแล้วด้วยเงิน ลูก บันไดและพนักแล้วด้วยทอง บันไดที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แม่บันไดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยแก้วผลึก แม่บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ในธรรมปราสาท มีเรือนยอด แปดหมื่นสี่พัน แบ่งเป็น ๔ ชนิด เรือนยอดชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้ว ด้วยแก้วผลึก ในเรือนยอดแล้วด้วยทอง แต่งตั้งบัลลังก์เงิน ไว้ในเรือนยอดแล้วด้วยเงิน แต่งตั้งบัลลังก์ทองไว้ ในเรือนยอดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แต่งตั้งบัลลังก์แก้วไว้ ในเรือนยอดแล้วด้วยแก้วผลึก แต่งตั้งบัลลังก์แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ไว้ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยทอง มีต้นตาลแล้วด้วยเงินตั้งอยู่ ลำต้นของต้นตาลนั้นแล้วด้วยเงิน ใบและผลแล้วด้วยทอง ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยเงิน มีต้นตาลแล้วด้วยทองตั้งอยู่ ลำต้นของ ต้นตาลนั้นแล้วด้วยทอง ใบและผลแล้วด้วยเงิน ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ มีต้นตาลแล้วด้วยแก้วผลึก ตั้งอยู่ ลำต้นของต้นตาลนั้นแล้วด้วยแก้วผลึก ใบและผลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ที่ประตูเรือนยอดแล้วด้วยแก้วผลึก มีต้นตาลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ตั้งอยู่ ลำต้นของต้นตาลนั้นแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ใบและผลแล้วด้วยแก้วผลึก ฯ

สวนตาล

[๑๓๘]

ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะได้ทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงให้สร้างสวนตาล แล้วด้วยทองล้วนไว้ที่ประตูเรือนยอดหลังใหญ่ สำหรับเราจักได้นั่งพักกลางวัน ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะรับสั่งให้สร้างสวนตาล แล้วด้วยทองล้วนไว้ที่ประตูยอดเรือนหลังใหญ่ สำหรับทรงนั่งพักกลางวัน ดูกรอานนท์ ธรรมปราสาทแวดล้อมด้วยเวที ๒ ชั้น เวทีชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยทอง มีเสาแล้วด้วยทอง ขันและกรอบแล้วด้วยเงิน เวทีแล้วด้วยเงิน มีเสาแล้วด้วยเงิน ขันและกรอบแล้วด้วยทอง ดูกรอานนท์ ธรรมปราสาทแวดล้อมด้วยข่าแห่งกระดิ่งสองชั้น ข่าชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน ข่าที่แล้วด้วยทอง มีกระดิ่งแล้วด้วยเงิน ข่าที่แล้วด้วยเงิน มีกระดิ่งแล้วด้วยทอง ดูกรอานนท์ ข่าแห่งกระดิ่งเหล่านั้นต้องลมพัดแล้ว มีเสียงไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนดนตรีประกอบด้วยองค์ ๕ ที่บุคคลปรับดีแล้ว ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ เสียงย่อมไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม แม้ฉันใด ดูกรอานนท์ ข่าแห่งกระดิ่งเหล่านั้นต้องลมพัดแล้ว ก็ฉันนั้น เหมือนกัน มีเสียงไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ ในสมัยนั้น กุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น และนักดื่ม พวกเขาบำเรอกันด้วยเสียง

૬ યુ. ૭ ૧

แห่งกระดังที่ต้องลมเหล่านั้น ดูกรอานนท์ ธรรมปราสาทที่สำเร็จแล้ว ยากที่จะดู ทำนัยน์ตาให้พรวดพราด ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนในสรวทกาล คือ ทำยเดือนแห่ง ฤดูแล้ง เมื่ออากาศแจ่มใส ปราศจากเมฆหมอก พระอาทิตย์ส่องนภาอากาศสว่างจ้า ยากที่จะดู ย่อมทำนัยน์ตาให้พรวดพราดนั้นใด ธรรมปราสาท ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ยากที่จะดู ย่อมทำนัยน์ตาให้พรวดพราด ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้นพระเจ้ามหาสุทิสสนะทรงพระดำริว่า ถ้ากระไร เราพึงสร้างสระชื่อ ธรรมโปกขรณีไว้เบื้องหน้าธรรมปราสาท ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทิสสนะ ได้ทรงสร้างสระ ชื่อธรรมโปกขรณีไว้เบื้องหน้าธรรมปราสาท ดูกร อานนท์ ธรรมโปกขรณี โดยยาว ด้านทิศบูรพาและทิศปัจจิม ๑ โยชน์ โดยกว้าง ด้านทิศอุดรและทิศทักษิณ กึ่งโยชน์ ธรรมโปกขรณีก่อด้วยอิฐ ๔ ชนิด อิฐชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก ฯ

ดูกรอานนท์ ธรรมโปกขรณีมีบันได ๒๔ บันได แบ่งเป็น ๔ ชนิด บันได ชนิดหนึ่งแล้วด้วยทอง ชนิดหนึ่งแล้วด้วยเงิน ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ชนิดหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยทอง แม่บันไดแล้วด้วยทอง ลูก บันไดและพนักแล้วด้วยเงิน บันไดที่แล้วด้วยเงิน แม่บันไดแล้วด้วยเงิน ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยทอง บันไดที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แม่บันไดแล้วด้วย แก้วไพฑูรย์ ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วผลึก บันไดที่แล้วด้วยแก้วผลึก แม่บันไดแล้วด้วยแก้วผลึก ลูกบันไดและพนักแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ฯ ดูกรอานนท์ ธรรมโปกขรณีแวดล้อมด้วยเวทีสองชั้น เวทีชั้นหนึ่งแล้วด้วยทอง ชั้นหนึ่งแล้วด้วยเงิน เวทีที่แล้วด้วยทอง มีเสาหนึ่งแล้วด้วยทอง ชั้นและกรอบแล้วด้วยเงิน เวทีที่แล้วด้วยเงิน มีเสาแล้วด้วยเงิน ชั้นและกรอบแล้วด้วยทอง ฯ

ดูกรอานนท์ ธรรมโปกขรณีแวดล้อมด้วยต้นตาล ๗ แถว ต้นตาลแถวหนึ่งแล้วด้วยทอง แถวหนึ่งแล้วด้วยเงิน แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วผลึก แถวหนึ่ง แล้วด้วย แก้วโกเมน แถวหนึ่งแล้วด้วยแก้วบุษราคัม แถวหนึ่งแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ต้นตาล ที่แล้วด้วยทอง ลำต้นแล้วด้วยทอง ใบ และผลแล้วด้วยเงิน ต้นตาลที่แล้วด้วยเงิน ลำต้นแล้วด้วยเงิน ใบและผลแล้วด้วยทอง ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ลำต้นแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ใบและผลแล้วด้วย แก้วผลึก ต้นตาลที่แล้วด้วยแก้วผลึก ลำต้นแล้วด้วยแก้วผลึก ใบและผลแล้วด้วยแก้วไพฑูรย์ ต้นตาล ที่แล้วด้วยแก้วโกเมน ลำต้นแล้วด้วยแก้วโกเมน ใบและผลแล้วด้วยแก้วบุษราคัม ต้นตาลที่แล้ว ด้วยแก้วบุษราคัม ลำต้นแล้วด้วยแก้วบุษราคัม ใบและผลแล้วด้วยแก้วโกเมน ต้นตาลที่แล้วด้วย รัตนะทุกอย่าง ลำต้นแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ใบและผลแล้วด้วยรัตนะทุกอย่าง ฯ

ดูกรอานนท์ แถวต้นตาลเหล่านั้นเมื่อต้องลมพัดแล้ว มีเสียงอันไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ เปรียบเหมือนดนตรีมโหรี ๕ ที่บุคคลปรับดีแล้ว ประโคมดีแล้ว บรรเลงโดยผู้เชี่ยวชาญ เสียงย่อมไพเราะ ยวนใจ ชวนฟัง และให้เคลิบเคลิ้ม แม้ฉันใด ดูกรอานนท์ เสียงแห่งแถวต้นตาลเหล่านั้น ที่ต้องลมพัดแล้วก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไพเราะ ยวนใจ ชวนให้ฟัง และ ให้เคลิบเคลิ้ม ดูกรอานนท์ ก็สมัยนั้น ในกุสาวดีราชธานี มีนักเลง นักเล่น นักดื่ม พวกเขาบำเรอกัน

ขนฺโธ อโหสิ โสวณฺณมยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ เวฬุริยมยสฺส ตาลสฺส เวฬุริยมโย
 ขนฺโธ อโหสิ ผลิกมยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ ผลิกมยสฺส ตาลสฺส ผลิกมโย ขนฺโธ อโหสิ
 เวฬุริยมยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ โลหิตงฺกมยสฺส ตาลสฺส โลหิตงฺกมโย ขนฺโธ อโหสิ
 มสสารคลฺลมยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ มสสารคลฺลมยสฺส ตาลสฺส มสสารคลฺลมโย ขนฺโธ
 อโหสิ โลหิตงฺกมยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ สพฺพพฺรตฺนมยสฺส ตาลสฺส สพฺพพฺรตฺนมโย ขนฺโธ
 อโหสิ สพฺพพฺรตฺนมยานิ ปตฺตานิ จ ผลานิ จ ฯ ตาลํ โข ปนํนํท ตาลปฺนตฺตํ วาเทริตานํ
 สทฺโท อโหสิ วคฺฌ จ รชฺนิโย จ กมฺมณฺนิโย จ มทฺธิโย จ ฯ เสยฺยถาปี อานนฺท ปณฺจจฺกิสฺส
 ตฺริยสฺส สุวีนิตสฺส สุปฺปฏฺฐิตสฺส กุสเลหิ สุตฺตมณฺนาหตฺสฺส สทฺโท อโหสิ วคฺฌ จ
 รชฺนิโย จ กมฺมณฺนิโย จ มทฺธิโย จ เอวเมว โข อานนฺท ตาลํ ตาลปฺนตฺตํ วาเทริตานํ สทฺโท
 อโหสิ วคฺฌ จ รชฺนิโย จ กมฺมณฺนิโย จ มทฺธิโย จ ฯ เย โข ปนํนํท เตน สมเยน
 กุสาวตฺติยา ราชธานียา ฐตฺตา อหํสุ โสณฺฑา ปิปาสา เต ตาลํ ตาลปฺนตฺตํ วาเทริตานํ
 สทฺเทน ปริจาเรลฺล ฯ นิฏฺฐิตเ ช โข ปนํนํท ฐมฺเม ปาสาเท นิฏฺฐิตาย จ ฐมฺมาย โปกฺขรณฺนิยา
 ราชา มหาสุทฺตโน เย โข ปนํนํท* เตน สมเยน สมณฺเส วาสมณฺสมมฺตา พุราหฺมณฺเส
 วา พุราหฺมณฺสมมฺตา เต สพฺพกามเหิ สนฺตปฺเปตฺวา ฐมฺมํ ปาสาทํ อภิรุหฺตี ฯ

ปจฺจภาณวารี ฯ

[๑๗๕]

อถ โข อานนฺท รณฺโฆ มหาสุทฺตสนฺตฺส เอตทโหสิ กิสุทฺต นฺ โข เม อิทํ กมฺมสฺส
 ผลํ กิสุทฺต กมฺมสฺส วิปาโก เยนํหิ เอตฺรหิ เอวํหิทุทฺธิโก เอวํหํหาณฺภาโวติ ฯ อถ โข
 อานนฺท รณฺโฆ มหาสุทฺตสนฺตฺส เอตทโหสิ ติณฺณํ โข เม อิทํ กมฺมานํ ผลํ ติณฺณํ กมฺมานํ
 วิปาโก เยนํหิ เอตฺรหิ เอวํหิทุทฺธิโก เอวํหํหาณฺภาโว เสยฺยถิทํ ทานสฺส ทมสฺส สลฺลณฺมสฺ-
 สาคิ ฯ อถ โข อานนฺท ราชา มหาสุทฺตโน เยน มหาวิยฺหํ กุฎฺฐาคารํ เตนฺปสฺงกมิ
 อุปสฺงกมิตฺวา มหาวิยฺหสฺส กุฎฺฐาคารสฺส ทฺวาเร จิตฺโต อุทํนํ อุทํเนติ ติณฺณํ กามวิตกฺกํ ติณฺณํ
 พฺยาปาทวิตกฺกํ ติณฺณํ วิหีสาวิตกฺกํ เอตฺตาวตฺตา กามวิตกฺกํ เอตฺตาวตฺตา พฺยาปาทวิตกฺกํ
 เอตฺตาวตฺตา วิหีสาวิตกฺกาคิ ฯ อถ โข อานนฺท ราชา มหาสุทฺตโน มหาวิยฺหํ กุฎฺฐาคารํ
 ปวิสิตฺวา โสวณฺณมเย ปลลฺลงฺเก นิสินฺโน วิวิจฺเจว กามเหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฐมฺเมหิ สวิตกฺกํ
 สวิจาร์ วิเวกํ ปิตฺติสฺสํ ปจฺจชฺฌานํ อุปสมฺบฺพชฺช วิหาสิ วิตกฺกวิจาร์ณํ รูปสฺมา อชฺฌตฺตํ
 สมฺปสาทณํ เจตฺโส เอโกทิกาวํ อวิตกฺกํ อวิจาร์ สมาริขํ ปิตฺติสฺสํ ทฺติยชฺฌานํ อุปสมฺบฺพชฺช
 วิหาสิ ปิตฺติยา จ วิราคา อุปेกฺขโก จ วิหาสิ สโต สมฺปชาโน สุขญฺจ กาเยน ปฏิสฺสเวทสิ
 ยนฺตํ อริยา อากิณฺขณฺติ อุปेกฺขโก สติมา สุขวิหาริติ ตฺติยชฺฌานํ อุปสมฺบฺพชฺช วิหาสิ
 สุขสฺส จ ปหานา ทฺกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺพเว โสมนสฺสโทมนสฺसानํ อตฺตณฺคมา อทุกฺขมฺสฺสํ
อุปฺเพกฺขาสติปาริสฺสฺสํ จตฺตตฺตชฺฌานํ อุปสมฺบฺพชฺช วิหาสิ ฯ

๑ ม. ย. โข ปนํนํทาคิ อิม ปาจา นตฺติ ฯ

กันด้วยเสียงแห่งแสดต้นตาลที่ต้องลมเหล่านั้น ดูกรอานนท์ เมื่อธรรมปราสาทสำเร็จแล้ว และ
ธรรมโศกขรณีสำเร็จแล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะได้ทรงยังสมณพราหมณ์ทั้งหลาย ให้เอบอ้อมด้วย
สมณปริชาเรและพราหมณปริชาเร ที่ตนปรารถนาทุกอย่าง แล้วเสด็จขึ้นสู่ธรรมปราสาท ฉะนี้แล ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง

ทรงเจริญญาณสมบัติ

[๑๗๕]

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะได้ทรงพระดำริว่า นี่เป็นผลแห่งกรรมอะไร
ของเราหนอ เป็นวิบากแห่งกรรมอะไร ที่เป็นเหตุให้เรามีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้
ในบัดนี้ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะได้ทรงพระดำริว่า นี่เป็นผล แห่งกรรม ๓
ประการของเราเป็นวิบากแห่งกรรม ๓ ประการ ที่เป็นเหตุให้เรามีฤทธิ์มากอย่างนี้ มีอานุภาพมาก
อย่างนี้ ในบัดนี้ กรรม ๓ ประการ คือ ทาน ทมะ สัจฉริยะ ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหา
สุทฺธสฺสนะเสด็จเข้าไปยังกุฎาคารหลังใหญ่ ครั้นเสด็จเข้าไปแล้ว ประทับยืนที่ประตูกุฎาคารหลัง
ใหญ่ ทรงเปล่งพระอุทานว่า กามวิตก จงหยุด พยาบาทวิตก จงหยุด วิหีสาวิตก จงหยุด กามวิตก
จงกลับเพียงแค่นี้เกิด พยาบาทวิตกจงกลับเพียงแค่นี้เกิด วิหีสาวิตก จงกลับเพียงแค่นี้เกิด
ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสฺสนะเสด็จเข้าไปยังกุฎาคารหลังใหญ่ ประทับนั่งบนบัลลังก์
แล้วด้วยทอง ทรงสังคจจากาม สังคจจากอกุศลธรรม ทรงบรรลุปฐมญาณ มีวิตก มีวิจารณ์ มีปิติ และ
สุขเกิดแต่เวกอยู่ ทรงบรรลุตติยญาณ มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มี
วิตก ไม่มีวิจารณ์ เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป มีปิติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ
และเสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปิตินั่นไป ทรงบรรลุตติยญาณ ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า
ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้ที่มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ทรงบรรลุ จตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละทุกข์
ละสุข และดับโทมนัสโสมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิอยู่ ฯ

[๑๗๖]

อดไข อานนุท ราชา มหาสุทสุสนโน มหาวิภูหา ภูฏาคารา นิกุขมิตฺวา โสวณฺณมย
 ภูฏาคารี ปวิสิตฺวา ฐปียมเย ปลฺลวงเก นิสินฺโน เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฬริตฺวา
 วิหาสี ตถา ทุติยํ ตถา ตติยํ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย
 สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคเตน เจตฺสา วิปฺปเลน มหคฺคเตน อปฺปมาณเณ อเวเรน
 อพฺยาปชฺเณน ฬริตฺวา วิหาสี กรุณฺณาสหคเตน เจตฺสา ฯ มุทิตาสหคเตน เจตฺสา ฯ อุเปกฺขา-
 สหคเตน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ฬริตฺวา วิหาสี ตถา ทุติยํ ตถา ตติยํ ตถา จตุตฺถํ ฯ อิติ
 อุทฺธมโธ ติริยํ สพฺพธิ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ อุเปกฺขาสหคเตน เจตฺสา วิปฺปเลน
 มหคฺคเตน อปฺปมาณเณ อเวเรน อพฺยาปชฺเณน ฬริตฺวา วิหาสี ฯ

[illegible]

๓ ยู. อีเม ปาจา นตถิ ฯ

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระเจ้ามหาสุทฺธสนะเสด็จออกจากกุฎาคารหลังใหญ่ เสด็จเข้าไปยังกุฎาคารแล้วด้วยทอง ประทับบนบัลลังก์แล้วด้วยเงิน ทรงมีพระทัยประกอบด้วยเมตตา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยพระทัยอันประกอบด้วยเมตตาอันไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ มีพระทัย ประกอบด้วยกรุณา ... มีพระทัยประกอบด้วยมุทิตา ... มีพระทัยประกอบด้วยอุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ที่สาม ที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลกทั่วสัตว์ทุกเหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยพระทัยอันประกอบด้วยอุเบกขานไพบุลย์ ถึงความเป็นใหญ่หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ ฯ

ทรงมีเมืองขึ้น ๘๔,๐๐๐ เมืองเป็นต้น

[๑๘๑]

ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺธสนะมีพระนครขึ้นแปดหมื่นสี่พัน มีกุสาวดีราชธานี เป็นประมุข มีปราสาทแปดหมื่นสี่พัน มีธรรมปราสาท มีเรือนยอดหลังใหญ่เป็นประมุข มีบัลลังก์แปดหมื่นสี่พันแล้วด้วยทอง แล้วด้วยเงิน แล้วด้วยงา แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักลวดลาย ลาดด้วยหนังขาวอย่างดี มีพนักอันสูง มีนวมทั้งสองข้างแดง มีช้างแปดหมื่นสี่พันเชือก มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง คลุมด้วยตาข่ายแล้วด้วยทอง มีพระยาช้างสกุลอุโบสถเป็นประมุข มีม้าแปดหมื่นสี่พัน มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง คลุมด้วยตาข่ายแล้วด้วยทอง มีวลาหอกัศราฐเป็นประมุข มีรถแปดหมื่นสี่พันหุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง และหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากัมพลเหลือง มีอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีตาข่ายปกคลุม แล้วด้วยทอง มีรถเวชยันต์เป็นประมุข มีแก้วแปดหมื่นสี่พันดวง มีแก้วมณีเป็นประมุข มีสตรีแปดหมื่นสี่พันนาง มีสุภักทาเทวีเป็นประมุข มีคฤหบดีแปดหมื่นสี่พันคน มีคฤหบดีแก้วเป็นประมุข มีกษัตริย์แปดหมื่นสี่พันองค์ผู้สวามิภักดิ์ มีปริณายกแก้วเป็นประมุข มีโคณมแปดหมื่นสี่พัน กำลังกำดัด หลังน่านม กำลังเอภาชนะรองได้ มีผ้าไหมพัสดุอย่างเนื้อดี ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี และผ้าไหม อย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่างเนื้อดี ประมาณแปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ มีพระกระยาหารเต็มภาชนะแปดหมื่นสี่พันสำหรับ มีคนนำมาถวายทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น ฯ

ถาลิปากสหสฺसानิ อเหตุสฺส สายํ ปาตํ ภคฺตาภิหาโร อภิหริยฺตถ ๑^๑

[๑๘๒]

เตน โข ปณานนฺท สมเณ รณฺโณ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส จตุราสีตินิกสหสฺसानิ สายํ
ปาตํ อุปฺภูจฺจํ อากฺขณฺติ ๑ อถ โข อานนฺท รณฺโณ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส เอตทโหสิ อิมานิ
โข เม จตุราสีตินิกสหสฺसानิ สายํ ปาตํ อุปฺภูจฺจํ อากฺขณฺติ ยนฺนุน วสฺสตตฺส
วสฺสตตฺส อจฺเจยฺน เทวจตฺตาฬิํ เทวจตฺตาฬิํ นาคสหสฺसानิ สกึ สกึ อุปฺภูจฺจํ อากฺ-
ขณฺยณฺติ ๑ อถ โข อานนฺท ราชฯ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส ปรีณายกรตฺนํ อามนฺเตสิ อิมานิ โข เม
สมฺม ปรีณายกรตฺน จตุราสีตินิกสหสฺसानิ สายํ ปาตํ อุปฺภูจฺจํ อากฺขณฺติ เตนหิ สมฺม
ปรีณายกรตฺน วสฺสตตฺส วสฺสตตฺส อจฺเจยฺน เทวจตฺตาฬิํ เทวจตฺตาฬิํ นาคสหสฺसानิ
สกึ สกึ อุปฺภูจฺจํ อากฺขณฺตฺติ ๑ เอวํ เทวติ [๒] อานนฺท ปรีณายกรตฺนํ รณฺโณ
มหาสุทฺตฺสนฺตฺส ปจฺจสฺโสสิ ๑ อถ โข อานนฺท รณฺโณ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส อปเรณ สมเณ
วสฺสตตฺส วสฺสตตฺส อจฺเจยฺน เทวจตฺตาฬิํ เทวจตฺตาฬิํ นาคสหสฺसानิ สกึ สกึ
อุปฺภูจฺจํ อากฺมิสฺสุ ๑ อถ โข อานนฺท สุภทฺทาย เทวีย พหฺนุนํ วสฺसानํ พหฺนุนํ วสฺส-
ตฺตานํ พหฺนุนํ วสฺสสหสฺसानํ อจฺเจยฺน เอตทโหสิ จิรํ ทิฏฺฐโจะ โข เม ราชฯ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส
ยนฺนุนาหิ ราชานํ มหาสุทฺตฺสนํ ทสฺสนาย อุปฺสงฺกเมยฺยณฺติ ๑ อถ โข อานนฺท สุภทฺทา เทว
อิตฺถาคารํ อามนฺเตสิ เอตฺถ ตุมฺहे สีสฺนหยาถ^๑ ปีตานิ วตฺถานิ ปารุเปถ จิรํ ทิฏฺฐโจะ โน
ราชฯ มหาสุทฺตฺสนํ ราชานํ มหาสุทฺตฺสนํ ทสฺสนาย อุปฺสงฺกเมยฺยมาติ ๑^๔ เอวํ อยฺยเตติ โข
อานนฺท อิตฺถาคารํ สุภทฺทาย เทวีย ปฏิสฺสณฺณิควา สีสฺนหยาถิควา ปีตานิ วตฺถานิ ปารุเปตฺวา
เยน สุภทฺทา เทว เตนฺอุปสงฺกมิ ๑ อถ โข อานนฺท สุภทฺทา เทว ปรีณายกรตฺนํ อามนฺเตสิ
กปฺเปหิ สมฺม ปรีณายกรตฺน จตฺตฺรจฺฉินิํ เสนํ จิรํ ทิฏฺฐโจะ โน ราชฯ มหาสุทฺตฺสนํ ราชานํ
มหาสุทฺตฺสนํ ทสฺสนาย อุปฺสงฺกเมยฺยมาติ ๑^๕ เอวํ เทวติ โข อานนฺท ปรีณายกรตฺนํ
สุภทฺทาย เทวีย ปฏิสฺสณฺณิควา จตฺตฺรจฺฉินิํ เสนํ กปฺปาเปตฺวา สุภทฺทาย เทวีย ปฏิวเทสิ
กปฺปิตา โข เต เทว จตฺตฺรจฺฉินิํ เสนา ยสฺสทานิ กาลํ มณฺณสิติ ๑ อถ โข อานนฺท สุภทฺทา
เทว จตฺตฺรจฺฉินิยา เสนาย สทฺธิํ อิตฺถาคาเรน เยน ธมฺโม ปาสาโท เตนฺอุปสงฺกมิ อุปฺสงฺกมิควา
ธมฺมํ ปาสาทํ อภิรุหิตฺวา เยน มหาวิยฺหิ ญฺญาการํ เตนฺอุปสงฺกมิ อุปฺสงฺกมิควา มหาวิยฺหสฺส
ญฺญาการสฺส ทวารพาหํ อาลมฺปิควา อญฺจาสิ ๑ อถ โข อานนฺท ราชฯ มหาสุทฺตฺสนํ สทฺทํ
สฺตฺวา^๖ กิณฺณุ โข โส มหโต วิย ชนกายสฺส สทฺโทติ มหาวิยฺหา ญฺญาการา นิภฺขมนฺโต

๑ ม. ย. อภิหริยฺตถ ๑

๒ โป. ม. ย. โข ๑

๓ ม. ย. สีสานํ นฺหาถ ๑

๔ ม. ย. อุปสงฺกมิสฺสามาติ ๑

๕ ม. ย. อุปสงฺกมิสฺสามาติ ๑

๖ ย. อิม ปาจํ นตฺติ ๑

พระนางสุกัททาเทวีเข้าเฝ้า

[๑๘๒]

ดูกรอานนท์ ก็โดยสมัยนั้นแล ช้างแปดหมื่นสี่พันเชือกมาสู่ที่เฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะ ทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น ครั้งนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงพระดำริว่า ช้างแปดหมื่นสี่พันเชือกของเราเหล่านี้ ย่อมมาอยู่ที่เฝ้าทั้งเช้าทั้งเย็น ถ้ากระไร ช้างจำนวนสี่หมื่นสองพัน ฟังมาสู่ที่เฝ้า โดยล่วงร้อยปีต่อครั้ง ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะตรัสเรียกปริณายกแก้วมา ตรัสว่า เพื่อนปริณายก ช้างแปดหมื่นสี่พันเหล่านี้ มาสู่ที่เฝ้าทั้งเช้าทั้งเย็น อย่างกระนั้นเลย โดยล่วงไปร้อยปี พวกมันจงมาสู่ที่เฝ้าคราวละสี่หมื่นสองพันเชือก ดูกรอานนท์ ปริณายกแก้ว รับสนองพระบรมราชโองการของพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะแล้ว ฯ

ดูกรอานนท์ ลำดับนั้น โดยสมัยต่อมา ช้างมาสู่ที่เฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะคราวละ สี่หมื่นสองพันเชือก โดยล่วงร้อยปีต่อครั้ง ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล โดยล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระนางสุกัททาเทวีทรงพระดำริว่า เราได้เฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะนานมาแล้ว ถ้ากระไร เราพึงเข้าไปเฝ้าเยี่ยมพระองค์ครั้งนั้น พระนางสุกัททาเทวีตรัสเรียกนางสนมมาตรัสว่า พวกท่านจงมา จงอาบน้ำ ชำระเกล้าเสีย จงห่มผ้าสีเหลือง พวกเราได้เฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะนานมาแล้ว พวกเราจักเข้าไปเฝ้าเยี่ยมพระองค์ ดูกรอานนท์ พวกนางสนมรับสนอง พระราชเสาวนีย์ของพระราชเทวีสุกัททา แล้วอาบน้ำชำระเกล้า ห่มผ้าสีเหลือง เข้าไปหา พระนางสุกัททาเทวี ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระนางสุกัททาเทวีตรัสเรียกปริณายกแก้ว มาตรัสว่า พ่อปริณายกแก้ว ท่านจงจัดจตุรงคเสนา เราได้เฝ้าพระเจ้ามหาสุทฺธสสนะนานมาแล้ว พวกเราจักไปเฝ้าพระองค์ ปริณายกแก้วรับสนองพระราชเสาวนีย์แล้ว จัดเตรียมจตุรงคเสนา ไว้เรียบร้อยแล้วไปทูลว่า จตุรงคเสนาจัดพร้อมแล้ว ขอพระองค์จงทรงทราบกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้นแล พระนางสุกัททาเทวีพร้อมด้วยจตุรงคเสนาและนางสนมเสด็จไปยังธรรมปราสาท ครั้นเสด็จเข้าไปขึ้นสู่ธรรมปราสาทแล้ว เสด็จเข้าไปสู่เรือนยอดหลังใหญ่ แล้วประทับยืนเหนี่ยวบานประตูเรือนยอดหลังใหญ่ พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะได้สดับเสียง ทรงพระดำริว่า อะไรหนอ เหมือนเสียงคนหนุ่มมาก จึงเสด็จออกจากเรือนยอดหลังใหญ่ ทอดพระเนตร พระนางสุกัททาเทวียืนเหนี่ยวบานประตู ครั้นแล้วได้ตรัสกะพระนางว่า เทวี เธอจงหยุดอยู่ที่นี้แหละ อย่าเข้ามาเลย ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะตรัสเรียกราชบุรุษ คนหนึ่งมาตรัสว่า พ่อผู้เจริญ มานี่แน่ะ พ่อจงนำบัลลังก์แล้วด้วยทองจากเรือนยอดหลังใหญ่ไปตั้งในสวนตาลอันแล้ว ด้วยทองล้วน ราชบุรุษนั้นรับสนองพระราชโองการแล้ว ยกบัลลังก์ แล้วด้วยทอง จากเรือนยอดหลังใหญ่ ไปตั้งไว้ในสวนตาลอันแล้วด้วยทองล้วน ฯ

ลำดับนั้น พระเจ้ามหาสุทฺธสสนะทรงสำเร็จสัทโสภาด้วยพระปรีศัว์เบื้องขวา ซ้อนพระบาท เหลื่อมพระบาท มีพระสติสัมปชัญญะ ฯ

อททส สุภทฺทํ เทวี่ ทวารพาหิ อาลมฺพิตฺวา จิตฺ ติสฺวา สุภทฺทํ เทวี่ เอตทโวจ เอตฺเถว
 เทวี่ ตัญฺจ มา ปาวีสีติ ๑ อถโโข อานนฺท ราชฯ มหาสุทฺตฺสนฺ อณฺณตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ
 เอหิ ตฺวํ อมฺโภ ปุริส มหาวิยฺหา กุฏฺฏาคารา โสวณฺณมยํ ปลฺลงฺกํ นีหริตฺวา สพฺพโสวณฺณมเย
 ตาลวเน ปณฺณเปหีติ ๑ เอวํ เทวาคิ โข อานนฺท โส ปุริโส รณฺโณ มหาสุทฺตฺสนฺตฺส
 ปฏฺฐิสฺสฺสฺวา มหาวิยฺหา กุฏฺฏาคารา โสวณฺณมยํ ปลฺลงฺกํ นีหริตฺวา สพฺพโสวณฺณมเย ตาลวเน
 ปณฺณเปหี ๑ อถโโข อานนฺท ราชฯ มหาสุทฺตฺสนฺ ทกฺขิณฺเนน ปสฺสฺเสน สีสฺเสยฺยํ กปฺเปสิ
 ปาเพน ปาทํ อจฺจาชาเย สโต สมฺปชาโน ๑

[๑๘๓]

อถโโข อานนฺท สุภทฺทาย เทวียฯ เอตทโหสิ วิปฺปสนฺนํ โข รณฺโณ มหาสุทฺตฺ-
 สนฺตฺส อินฺทฺริยานิ ปริสุทฺธานิ^๑ จิวฺจฺโณ ปริโยทาโต มา เหว โข ราชฯ มหาสุทฺตฺสนฺ
 กาลมกาสิตี ๑ ราชานํ มหาสุทฺตฺสนํ เอตทโวจ อิมานิ [^๒] เต เทว จตุราสีตินฺทฺรสฺสฺสานิ
 กุสาวตฺติราชธานีปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว
 จตุราสีติปาสาทสฺสฺสานิ ฐมฺมปาสาทปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ
 อิมานิ [^๓] เต เทว จตุราสีติกุฏฺฏาคารสฺสฺสานิ มหาวิยฺหากุฏฺฏาคารปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ
 ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติปลฺลงฺกสฺสฺสานิ โสวณฺณมยานิ
 รุปฺปิยมยานิ ทนฺตมยานิ มสสารคฺคฺลุมยานิ โคณกตฺถตฺตานิ ปฏฺฐิกตฺถตฺตานิ ปฏฺฐลิกตฺถตฺตานิ
 กทลิมิกปวฺรปจฺจตฺถตฺตานิ สอฺตุตฺตรจฺจนฺทานิ อุกฺโกตฺโตหิตฺกุปฺพานานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ
 จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสีตินาคสฺสฺสานิ โสวณฺณาลงฺการานิ
 โสวณฺณธฺชานิ เหมชาลปฏฺฐิจฺจนฺนํ อุโปสถนาคราชปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต
 อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสีตอสฺสฺสสฺสฺสานิ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณธฺชานิ
 เหมชาลปฏฺฐิจฺจนฺนํ วลาหกอสฺสฺสราชปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ
 อิมานิ เต เทว จตุราสีตฺรตฺสสฺสฺสานิ สีสฺหจฺมมฺปรีวารานิ พุยฺยจฺมมฺปรีวารานิ ทิปฺปจฺมม-
 ปรีวารานิ ปณฺณทกฺกมฺพลปรีวารานิ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณธฺชานิ เหมชาลปฏฺฐิจฺจนฺนํ
 เวชยนฺตรตฺถปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสี-
 ติมณฺธิสฺสฺสฺสานิ มณฺธิรตฺนปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต
 เทว จตุราสีตฺติอิตฺติสฺสฺสฺสานิ อิตฺติรตฺนปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ
 กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสีตฺติคหฺปตฺติสฺสฺสฺสานิ คหฺปตฺติรตฺนปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ
 จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสีตฺติขตฺติยสฺสฺสฺสานิ อนุยฺยตฺตานิ ปริณายกฺรตฺน-
 ปมฺขานิ เอตฺถ เทว จณฺทํ ชเนหิ จีวฺเต อเปกฺขํ กโรหิ อิมานิ เต เทว จตุราสีตฺติเชนฺดฺรสฺสฺสฺสานิ

๑ ม. ย. ปริสุทฺโธ ๑

๒ ย. โข ๑

๓ โป. โข ๑

[๑๘๓]

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระนางสุกัททาเทวีได้ทรงพระดำริว่า พระอินทรีย์ของพระเจ้ามหาสุทฺธสนะผ่องใสยิ่งนัก บริสุทธิ พระฉวีวรรณผุดผ่อง พระเจ้ามหาสุทฺธสนะ อย่าได้ทรงทำกาลกิริยาเลย พระนางจึงกราบทูลพระเจ้ามหาสุทฺธสนะว่า เทวะ พระนคร แผลหมื่นสี่พันอันมีกุสาวดีราชธานีเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในพระนครเหล่านี้เถิด จงทำความไยดีในชีวิต เทวะ ปราสาทแผลหมื่นสี่พัน อันมีธรรมปราสาทเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในปราสาทเหล่านี้ ขอจงทรงทำความไยดีในชีวิต เทวะ เรือนยอดแผลหมื่นสี่พันหลัง มีเรือนยอดหลังใหญ่เป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในเรือนยอดเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ บัลลังก์แผลหมื่นสี่พัน แล้วด้วยทอง แล้วด้วยเงิน แล้วด้วยงา แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักเป็นลวดลาย ลาดด้วยหนังกวางอย่างดี มีพนักอันสูง มีนวมสีแดงทั้งสองข้างเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในบัลลังก์เหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ ช้างแผลหมื่นสี่พันเชือก มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีดาขายเครื่องปกคลุม แล้วด้วยทอง มีพระยาช้างตระกูลอุโบสถเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในช้างเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ ม้าแผลหมื่นสี่พันตัว มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีดาขายเครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีวลาหกอัศวราชเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิด ในม้าเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ รถแผลหมื่นสี่พันคัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง และหนังเสือเหลือง หุ้มด้วยผ้ากัมพลเหลือง มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีดาขาย เครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีรถเวชยันต์เป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในรถเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ แก้วแผลหมื่นสี่พันดวง มีแก้วมณีเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะให้เกิดในแก้วมณีเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ สตรีแผลหมื่นสี่พันนาง มีนางแก้วเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังฉันทะ

๓ ม. มากาตี ฯ อีโตะ ปรั อีทิสเมว ฯ

ให้เกิดใน สตรีเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ คฤหบดีแปดหมื่นสี่พันคน มีคฤหบดีแก้ว
เป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังจันทะให้เกิดในคฤหบดีเหล่านี้
จงกระทำความไยดีในชีวิต เทวะ กษัตริย์แปดหมื่นสี่พันองค์ ผู้สวามิภักดิ์ มีปริณายกแก้ว
เป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังจันทะให้เกิดในกษัตริย์เหล่านี้
จงทำความไยดีในชีวิต เทวะ โคนมแปดหมื่นสี่พันตัว กำลังกำดัดหลังน้ำมัน กำลังเออาภษนระรอง
ได้เหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังจันทะให้เกิดในโคนมเหล่านี้ จงกระทำ
ความไยดีในชีวิต เทวะ ผ้าไหมพัศตร์อย่างเนื้อดี ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี และผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพล
อย่างเนื้อดี แปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ เหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อม จงยังจันทะให้เกิด
ในผ้าเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต พระกระยาหารเต็มภาชนะ แปดหมื่นสี่พันสำรับ มีคนนำ
มาถวายทั้งเวลาเย็นและเวลาเช้าเหล่านี้ของทูลกระหม่อม ขอทูลกระหม่อมจงยังจันทะให้เกิดใน
พระกระยาหารเหล่านี้ จงกระทำความไยดีในชีวิต ดังนี้ ฯ

พระเจ้ามหาสุทฺธสนะทรงเกิดความสังเวช

ดูกรอานนท์ เมื่อพระนางกราบทูลอย่างนี้แล้ว พระเจ้ามหาสุทฺธสนะได้ตรัสตอบพระเทวี
ว่า เทวี เธอได้ทักทายเราด้วยของที่น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจ ลิ่นกาลนานแล แต่ในกาลภายหลัง
เธอจะทักเราด้วยของที่ไม่น่ารัก ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ พระนางกราบทูลว่า หม่อมฉันจะกราบทูล
พระองค์อย่างไร เทวี เธอจงทักทายเราอย่างนี้ว่า ความเป็นต่างๆ ความเป็นพลัดพราก ความเป็นโดย
ประการอื่น จากสิ่งที่น่ารัก น่าพอใจทั้งหลาย ทั้งปวงที่เดียว ย่อมมี ทูลกระหม่อม อย่าได้มี
ความอาลัยทำกาลกิริยาเลย กาลกิริยาของผู้มีความอาลัยเป็นทุกข์ และกาลกิริยาของผู้มีความอาลัย
บัณฑิตติเตียน ขอทูลกระหม่อมจงละความพอพระทัย ในพระนครแปดหมื่นสี่พัน อันมีกุสาวดี
ราชธานีเป็นประมุขเหล่านี้ของทูลกระหม่อมเสียเถิด อย่าได้กระทำความอาลัยในชีวิตเลย ขอ
ทูลกระหม่อมจงละความพอพระทัยในปราสาทแปดหมื่นสี่พัน... ในเรือนยอดแปดหมื่นสี่พัน...
ในบัลลังก์แปดหมื่นสี่พัน... ในช้างแปดหมื่นสี่พัน... ในม้าแปดหมื่นสี่พัน... ในรถ แปดหมื่น
สี่พัน... ในแก้วมณีแปดหมื่นสี่พัน... ในสตรีแปดหมื่นสี่พัน ... ในคฤหบดี แปดหมื่นสี่พัน ...
ในกษัตริย์แปดหมื่นสี่พัน ... ในโคนมแปดหมื่นสี่พัน ... ในผ้าไหมพัศตร์ อย่างเนื้อละเอียด ผ้าฝ้าย
อย่างเนื้อดี ผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่างเนื้อดีแปดหมื่นสี่พันโกฏิพับ... ในสำรับคาวหวาน
แปดหมื่นสี่พันที่ ขอทูลกระหม่อมจงละความพอพระทัยในสิ่งเหล่านี้ๆ เสียเถิด อย่าได้ทรงทำ
ความอาลัยในชีวิตเลย ดังนี้ ดูกรอานนท์ เมื่อพระเจ้ามหาสุทฺธสนะ ตรัสอย่างนี้แล้ว พระนาง
สุกัททาเทวีทรงพระกรแสงหลังพระอัสสุชล ฯ

ดูกรอานนท์ ครั้งนั้นแล พระนางสุกัททาเทวีทรงเช็ดพระอัสสุชลแล้ว กราบทูลพระเจ้า
มหาสุทฺธสนะว่า เทวะ ความเป็นต่างๆ ความเป็นพลัดพราก ความเป็นโดยประการอื่น จากสิ่งที่น่ารัก
น่าพอใจทั้งปวงที่เดียว ย่อมมี ทูลกระหม่อม อย่าได้มีความอาลัยทำกาลกิริยาเลย กาลกิริยาของผู้มี
ความอาลัยเป็นทุกข์ กาลกิริยาของผู้มีความอาลัย บัณฑิตติเตียน ขอทูลกระหม่อม จงละความพอพระทัย

ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิตี ๑ เอวํ วุตเต อานนท สุภทฺทา เทวี ปโรที อสฺสฺสนิ ปวตฺเตสิ ๑
 อถ โข อานนท สุภทฺทา เทวี อสฺสฺสนิ ปมฺชชิตฺวา^๑ ราชานํ มหาสุทฺตฺสนํ เอตทวโจ
 สพฺเพเหว เทว ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว อณฺเฑธาทาภาโว มา โข ตฺวํ เทว
 สาเปกฺโข กาลมกาสิ ทุกฺขา สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา ครหิตา [^๒] สาเปกฺขสฺส กาลกิริยา
 อิมานิ โข เต เทว จตุราสีติณฺศรสหสฺสํ กุสาวตีราชานํปมฺขานํ เอตฺถ เทว จนนํ ปชห
 ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติปาสาทสหสฺสํ ฌมฺมปาสาทปมฺขานํ เอตฺถ
 เทว จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติภูฏาการสหสฺสํ
 มหาวิญญูฏาการปมฺขานํ เอตฺถ เทว จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว
 จตุราสีติปลลฺงกสหสฺสํ โสวณฺณมยานิ รูปียมยานิ ทนฺตมยานิ มสารคฺคฺลมยานิ โคณคฺคฺล-
 ตานิ ปฏิกคฺคฺลตานิ ปฏฺฐิกคฺคฺลตานิ กทลิมิกปวฺรปจจตุรณฺณานิ สอฺตุตฺตรจฺจนฺทานิ อุกฺโกตฺโตหิต-
 กุปฺธานานิ เอตฺถ เทว จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติ-
 นาคสหสฺสํ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณชฺชานํ เหมชาลปฏฺิจจฺจนฺทานิ อโปสฺถนาคราช-
 ปมฺขานํ เอตฺถ เทว จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติอสุส-
 สหสฺสํ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณชฺชานํ เหมชาลปฏฺิจจฺจนฺทานิ วลาหกอสฺสราชปมฺขานํ
 เอตฺถ เทว จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติรตสหสฺสํ
 สีหจฺมมปฺริวารานิ พุคฺคจฺมมปฺริวารานิ ทิปฺปจฺมมปฺริวารานิ ปณฺฑกมฺพลปฺริวารานิ โสวณฺณา-
 ลงฺการานิ โสวณฺณชฺชานํ เหมชาลปฏฺิจจฺจนฺทานิ เวชยนฺตรธปมฺขานํ เอตฺถ เทว จนนํ ปชห
 ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติมณฺธิสหสฺสํ มณฺธิรตนปมฺขานํ เอตฺถ เทว
 จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติอิตฺติสหสฺสํ อิตฺติรตนป-
 มฺขานํ เอตฺถ เทว จนนํ ปชห ชีวิเต อเปกขัม มา อกาสิ อิมานิ เต เทว จตุราสีติคหปติสหสฺส-
 ๑ ม. ปุณฺณจิตฺวา ๑
 ๒ ม. ย. จ ๑

๑ ม. ปุณฺณจิตฺวา ๑

๒ ม. ย. จ ๑

ในพระนครแปดหมื่นสี่พัน อันมีกุสาวดีราชธานีเป็นประมุขเหล่านี้ ของทูลกระหม่อมเสียดิ
อย่าได้ทรงทำความอาลัยในชีวิตเลย ขอทูลกระหม่อมจงทรงละ ความพอพระทัยในปราสาท
แปดหมื่นสี่พัน... ในเรือนยอดแปดหมื่นสี่พัน... ในบัลลังก์ แปดหมื่นสี่พัน ... ในช้างแปดหมื่น
สี่พัน ... ในม้าแปดหมื่นสี่พัน ... ในรถ แปดหมื่นสี่พัน... ในแก้วมณีแปดหมื่นสี่พัน... ในสตรี
แปดหมื่นสี่พัน... ในคฤหบดีแปดหมื่นสี่พัน ... ในกษัตริย์แปดหมื่นสี่พัน ... ในโคนมแปดหมื่น
สี่พัน ... ในผ้าไหมพัสดุอย่างเนื้อดี ผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี ผ้าไหมอย่างเนื้อดี ผ้ากัมพลอย่างเนื้อดี
แปดหมื่นสี่พัน โกฏิพับ... ในสำหรับคาวหวานแปดหมื่น สี่พันที่ ขอทูลกระหม่อมจงละความ
พอพระทัยในสิ่งเหล่านี้ๆ เสียดิ อย่าทรงกระทำความอาลัยในชีวิตเลย ดังนี้ ฯ

[๑๘๔]

อดโฆ อานนท ราชา มหาสุทฺธสโน นจิรีเยว^๑ กาลมกาสิ ฯ เสยฺยาถปี อานนท
 คหปติสฺส วา คหปติปุตฺตสฺส วา มนุญฺญ โภชนํ ภูตฺตาวิสฺส ภูตฺตสมฺมโท โหติ เอวเมว โฆ
 อานนท ญฺโหล มหาสุทฺธสฺสนสฺส มรณฺณติกา เวทนา อโหสิ ฯ กาลกโต จ อานนท ราชา
 มหาสุทฺธสโน สุกตํ พุรุมฺโลกํ อุปฺปชฺชติ ฯ ราชา อานนท มหาสุทฺธสโน จตุราสีติวสุส-
 สหสฺसानิ ญุมารกัปปิ^๒ กัปปิ จตุราสีติวสุสสหสฺसानิ โอปรชฺชํ การสิ จตุราสีติวสุสสหสฺसानิ
 รชฺชํ การสิ จตุราสีติวสุสสหสฺसानิ คิหิฏฺโตะ^๓ ฐมฺเม ปาสาเท พุรุมฺจริยํ อาจริ^๔ ฯ โส
 จตุตาโร พุรุมฺวิหาเร ภาเวตฺวา กายสฺส เกทา ปรี มรณา พุรุมฺโลกูปโค อโหสิ ฯ

[๑๘๕]

สิยา นุ โฆ ปนฺนํ นทฺท เอวฺมสฺส ญฺโหล นฺน เตน สมฺเยน ราชา มหาสุทฺธสโน
 อโหสิตี น โฆ ปนฺตํ อานนท เอวํ ทญฺจพฺพํ อหํ เตน สมฺเยน ราชา มหาสุทฺธสโน
 อโหสิ มม ตานิ จตุราสีตินครสหสฺसानิ กุสาวตีราชธานีปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสีติปาสาท-
 สหสฺसानิ ฐมฺมปาสาทปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสีติญฺญาคารสหสฺसानิ มหาวิญญูญฺญาคารปมฺขานิ
 มม ตานิ จตุราสีติปลฺลงฺกสหสฺसानิ โสวณฺณมยานิ ฐปฺปมยานิ ทนฺตมยานิ มสฺสารคฺคฺลมยานิ
 โคณกตฺตตานิ ปฏิกตฺตตานิ ปฏฺฐิกตฺตตานิ กทลิมิกปวฺรปจฺจตฺตณฺณานิ สุตฺตตฺตรจฺจนานิ
 อุกฺโกโตโลหิตกุปฺพานานิ มม ตานิ จตุราสีตินาคสหสฺसानิ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณรชานิ
 เหมชาลปฏิจฺจนฺนานิ อุโปสถนาคราชปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสีติอสุสสหสฺसानิ โสวณฺณ-
 ลงฺการานิ โสวณฺณรชานิ เหมชาลปฏิจฺจนฺนานิ วลาหกอสฺสราชปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสี-
 ติริตสหสฺसानิ สีหจฺมมปฺริวารานิ พุยฺจจฺมมปฺริวารานิ ทิปิจจฺมมปฺริวารานิ ปณฺฑกมฺพลปฺริ-
 วารานิ โสวณฺณาลงฺการานิ โสวณฺณรชานิ เหมชาลปฏิจฺจนฺนานิ เวชยนฺตรถปมฺขานิ มม ตานิ
 จตุราสีติมณฺธิสหสฺसानิ มณฺธิรตนปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสีติอิตฺติสหสฺसानิ สุกทฺทาเทวีปมฺขานิ
 มม ตานิ จตุราสีติคหปติสหสฺसानิ คหปติรตนปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสีติขตฺติยสหสฺसानิ
 อนุยฺนตานิ ปรีณายกรตนปมฺขานิ มม ตานิ จตุราสีติเชนฺสหสฺसानิ ทุหฺสนฺทณานิ กัสมฺปชารณ-
 นิ มม ตานิ จตุราสีติวตฺถโกฏิสหสฺसानิ ไขมฺสฺสุขุมานํ กปฺปาสิกฺสุขุมานํ โกเสยฺยสฺสุขุมานํ
 กมฺพลสฺสุขุมานํ มม ตานิ จตุราสีติถาลิปากสหสฺसानิ สายํ ปาตํ ภูตฺตาทิหาโร อภิหรยิตฺถ เตสํ
 โฆ ปนฺนํ นทฺท จตุราสีตินครสหสฺसानํ เอกญฺเฒว ตํ นครํ โหติ ยํ เตน สมฺเยน อชฺฌมาวสามิ

๑ ส. ม. ย. น จิริเสว ฯ

๒ ย. ญุมารกัปปิ ฯ

๓ ม. ย. คิหิฏฺโตะ ฯ

๔ ม. ย. จริ ฯ

พระเจ้ามหาสุทฺตสนะเสด็จสู่พรหมโลก

[๑๘๔]

ดูกรอานนท์ ต่อมาไม่นาน พระเจ้ามหาสุทฺตสนะได้ทรงกระทำกาลกิริยา ดูกรอานนท์ คฤหบดีหรือบุตรแห่งคฤหบดี เมื่อบริโภคนิเวศน์อันเป็นที่ชอบใจ ย่อมมีเมามาในอาหาร จันใด ความเสวยอารมณ์ในเวลาใกล้มรณะของพระเจ้ามหาสุทฺตสนะได้เป็นฉันนั้นเหมือนกัน และพระเจ้ามหาสุทฺตสนะ ครั้นเสด็จสวรรคตแล้ว ทรงเข้าถึงสุคติพรหมโลก ดูกรอานนท์ พระเจ้ามหาสุทฺตสนะทรงเล่นอย่างเด็กอยู่ประมาณแปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงตำแหน่งอุปราช อยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงครอบครองราชสมบัติอยู่แปดหมื่นสี่พันปี ทรงดำรงเพศกฤหสัถ์ประพฤติพรหมจรรย์ในธรรมปราสาทแปดหมื่นสี่พัน ท้าวเธอทรงเจริญพรหมวิหารสี่ เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จึงเสด็จเข้าถึงพรหมโลก ฯ

พระผู้มีพระภาคทรงสรุปพระธรรมเทศนา

[๑๘๕]

ดูกรอานนท์ เธอคงจะคิดอย่างนี้ว่า สมัยนั้น พระเจ้ามหาสุทฺตสนะคงจะเป็นคนอื่นแน่ ดูกรอานนท์ ข้อนั้นเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น สมัยนั้น เราได้เป็นพระเจ้ามหาสุทฺตสนะ พระนครแปดหมื่นสี่พันอันมีกุสาวดี ราชธานีเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา ปราสาทแปดหมื่นสี่พัน อันมีธรรมปราสาทเป็นประมุขเหล่านั้น เรือนยอดของเราแปดหมื่นสี่พันอันมีเรือนยอดหลังใหญ่เป็นประมุขเหล่านั้นของเรา บัลลังก์แปดหมื่นสี่พันอันแล้วด้วยทอง แล้วด้วยเงิน แล้วด้วยงา แล้วด้วยแก้วบุษราคัม ลาดด้วยขนเจียม ลาดด้วยสักหลาด ลาดด้วยผ้าปักเป็นลวดลาย ลาดด้วยหนังวางอย่างดี มีพนักอันสูง มีนวมแดงทั้งสองข้าง เหล่านั้นของเรา ช้างแปดหมื่นสี่พัน มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีดาบยาวเครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มี พระยาช้างตระกูลอุโบสถเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา ม้าแปดหมื่นสี่พัน มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีดาบยาวเครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีวลาหกอัศวราชเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา รถแปดหมื่นสี่พันหุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง หุ้มด้วย ผ้ากัมพลเหลือง มีเครื่องอสังการแล้วด้วยทอง มีธงแล้วด้วยทอง มีดาบยาวเครื่องปกคลุมแล้วด้วยทอง มีรถเวชยันต์เป็นประมุขเหล่านั้นของเรา แก้วมณีแปดหมื่นสี่พันดวง มีแก้วมณีเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา สตรีแปดหมื่นสี่พันนาง มีสุภักทาเทวีเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา คฤหบดี แปดหมื่นสี่พันคนมีคฤหบดีแก้วเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา กษัตริย์แปดหมื่นสี่พันองค์ ผู้สวามิภักดิ์ มีปริณายกแก้วเป็นประมุขเหล่านั้นของเรา โคนมแปดหมื่นสี่พันตัว กำลังกำดัด หลังน่านม กำลังเอาภาชนะรองได้เหล่านั้นของเรา ผ้าไหมพัศตร้อยอย่างดี ผ้าฝ้ายอย่างดี ผ้าไหมอย่างดี ผ้ากัมพลอย่างดี แปดหมื่นสี่พันโกฏิพิภพเหล่านั้นของเรา สำหรับคาวหวานแปดหมื่นสี่พันที่ มีคนใส่ภัตตาหารนำมา

[୧୬୬]

อุปฺปาทวยธมฺมิโน

តេតំ វូបស្សំ តុប្បតិ ។

มหาสุทฺตสนฺตํ นิฏฺฐิตํ จตุตฺถํ ฯ

๑ ม. ขตติยานี วา เวสสินี วา ฯ ย. ขตติยานี วา เวลามิกานี วา ฯ

๒. ถ้า ขตติยาธินี้ ภา เวลามาภิภาภา ภา ฯ

ถวายทั้งเวลาเช้าและเวลาเย็น เหล่านั้นของเรา ดูกรอานนท์ บรรดาพระนครแปดหมื่นสี่พัน พระนครที่เราอยู่ครอบครองสมัยนั้น คือกุสาวดี ราชธานีเมืองเดียว บรรดาปราสาทแปดหมื่นสี่พัน เหล่านั้น คือธรรมปราสาทหลังเดียวเท่านั้น บรรดาเรือนยอดแปดหมื่นสี่พันหลัง เรือนยอดที่เรา อยู่ครอบครองสมัยนั้น คือเรือนยอด หลังใหญ่หลังเดียวเท่านั้น บรรดาบัลลังก์แปดหมื่นสี่พัน เหล่านั้น บัลลังก์ที่เราใช้สอยสมัยนั้น คือบัลลังก์แล้วด้วยทอง หรือแล้วด้วยเงิน หรือแล้ว ด้วยงา หรือแล้วด้วยแก้วบุษราคัม บัลลังก์เดียวเท่านั้น บรรดาช้างแปดหมื่น สี่พันเชือกเหล่านั้น ช้างที่เรา ขึ้นขี่สมัยนั้น คือพระยาช้างตระกูลอุโบสถเชือกเดียวเท่านั้น บรรดาม้าแปดหมื่นสี่พันตัวเหล่านั้น ม้าที่เราขึ้นขี่สมัยนั้น คือวลาหก อัสวราชตัวเดียวเท่านั้น บรรดารถแปดหมื่นสี่พันคันเหล่านั้น รถที่เราขึ้นขี่สมัยนั้น คือ รถเวชยันต์คันเดียวเท่านั้น บรรดาสตรีแปดหมื่นสี่พันคนเหล่านั้น สตรีซึ่งบำรุงบำเรอเรา สมัยนั้น เป็นนางกษัตริย์หรือแพศย์คนเดียวเท่านั้น บรรดาผ้าแปดหมื่น สี่พันโกฏิพับเหล่านั้น ผ้าที่เรานุ่งห่มสมัยนั้น เป็นผ้าไหมพัศตร์อย่างเนื้อดี หรือผ้าฝ้ายอย่างเนื้อดี หรือผ้าไหมอย่างเนื้อดี หรือผ้ากำพลอย่างเนื้อดี สำหรับเดียวเท่านั้น บรรดาสารับคาวหวาน แปดหมื่นสี่พันที่เหล่านั้น สำหรับที่เราบริโภคข้าวสุกทะนนานหนึ่งเป็นอย่างยิ่ง และกับพอสสมควรแก่ ข้าวสุกนั้นสำหรับเดียวเท่านั้น ดูกรอานนท์ เธอจงดูเถิด สังขารทั้งหลายเหล่านั้นทั้งหมดล่วงไปแล้ว ดับไปแล้ว แปรไปแล้ว ดูกรอานนท์ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงอย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่ยั่งยืน อย่างนี้แล สังขารทั้งหลายไม่น่ายินดีอย่างนี้แล ดูกรอานนท์ ข้อนี้ควรจะเบื่อหน่ายในสังขาร ทั้งหลาย ทั้งปวงทีเดียว ควรที่จะคลายกำหนด ควรเพื่อจะหลุดพ้นไป ดูกรอานนท์ เราย่อมรู้ที่ ทอดทิ้งร่างกาย เราทอดทิ้งร่างกายไว้ในประเทศนี้ การที่เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิผู้ทรงธรรม เป็นพระราชาโดยธรรม เป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทร ๔ เป็นขอบเขต ชนแล้ว มีอาณาจักร มั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ การทอดทิ้งร่างกายไว้นี้ นับเป็นครั้งที่เจ็ด ดูกรอานนท์ เราไม่เล็งเห็นประเทศนั้นๆ ในโลก ทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์ทั้ง สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ที่ตถาคตจะทอดทิ้งสรีระไว้เป็นครั้งที่แปด ดังนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคผู้สุคตศาสดาได้ตรัสไวยาภรณ์ภาษิตนี้จบลงแล้ว จึงได้ตรัสคาถาประพันธ์ ต่อไปอีกว่า

[๑๘๖]

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นแล้วย่อมดับ ไป การเข้าไปประจับสังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นความสุข ดังนี้ ฯ

จบมหาสุทฺตสนสูตร ที่ ๔

ชนวสภสูตร^๑

[๑๘๗]

เอวมเม สุตฺติ ๑ เอกํ สมยํ ภควา นาทิกะ^๒ วิหริติ คิณฺชกาวสเถ ๑ เตน โข ปน สมเยน ภควา ปรีโต ปรีโต ชนปเทสุ ปรีจเรเก อพฺภุเตเต กาลกเต อุปฺปตฺติสุ พฺยากรโรติ กาสีโกสเลสุ วชฺซีมฺลเลสุ เจติวฺเสสุ^๓ กุรูปฺภจาลेสุ มจฺจนฺตฺรเสนะสุ^๔ อสุ อมฺตฺร อุปฺปนฺโน อสุ อมฺตฺร อุปฺปนฺโน ปโรปฺภญาสา นาทิกิยา^๕ ปรีจรกา อพฺภุเตตา กาลกตา ปญฺจนํ โอรฺมภาคิยานํ สลฺยโลชนานํ ปรีกฺขยา โอปฺปาติกา ตตฺถ ปรีนิพฺพาโยโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา สาธิกา นวุติ นาทิกิยา ปรีจรกา อพฺภุเตตา กาลกตา ตินฺนํ สลฺยโลชนานํ ปรีกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺตฺตา สกทาคามิโน สกิทเว อิมํ โลกํ อากฺขนฺตฺวา ทุกฺขสฺสํสํตํ กริสฺสํสํติ สาทิเรกานิ ปญฺจสตานิ นาทิกิยา ปรีจรกา อพฺภุเตตา กาลกตา ตินฺนํ สลฺยโลชนานํ ปรีกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นียตา สมฺโพธิปฺราयนาติ ๑

[๑๘๘]

อสุโสสุ โข นาทิกิยา ปรีจรกา ภควา กิร ปรีโต ปรีโต ชนปเทสุ ปรีจเรเก อพฺภุเตเต กาลกเต อุปฺปตฺติสุ พฺยากรโรติ กาสีโกสเลสุ วชฺซีมฺลเลสุ เจติวฺเสสุ กุรูปฺภจาลेสุ มจฺจนฺตฺรเสนะสุ อสุ อมฺตฺร อุปฺปนฺโน อสุ อมฺตฺร อุปฺปนฺโน ปโรปฺภญาสา นาทิกิยา ปรีจรกา อพฺภุเตตา กาลกตา ปญฺจนํ โอรฺมภาคิยานํ สลฺยโลชนานํ ปรีกฺขยา โอปฺปาติกา ตตฺถ ปรีนิพฺพาโยโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา สาธิกา นวุติ นาทิกิยา ปรีจรกา อพฺภุเตตา กาลกตา ตินฺนํ สลฺยโลชนานํ ปรีกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺตฺตา สกทาคามิโน สกิทเว อิมํ โลกํ อากฺขนฺตฺวา ทุกฺขสฺสํสํตํ กริสฺสํสํติ สาทิเรกานิ ปญฺจสตานิ นาทิกิยา ปรีจรกา อพฺภุเตตา กาลกตา ตินฺนํ สลฺยโลชนานํ ปรีกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นียตา สมฺโพธิปฺราयนาติ ๑ เตน จ นาทิกิยา ปรีจรกา อตฺตมฺนา อเหตุํ ปมฺุทธิตา ปีติโสมนสฺสชาตา ภควโต ปญฺหาเวยฺยากรณํ^๕ สุตฺวา ๑

[๑๘๙]

อสุโสสิ โข อายุสฺมา อานนฺโท ภควา กิร ปรีโต ปรีโต ชนปเทสุ ปรีจเรเก อพฺภุเตเต กาลกเต อุปฺปตฺติสุ พฺยากรโรติ กาสีโกสเลสุ วชฺซีมฺลเลสุ เจติวฺเสสุ กุรูปฺภจาลेสุ

๑ ม. นาทิกะ ๑

๒ ม. เจติวฺเสสุ ๑ อีโต ปรี อีทิสเมว ๑

๓ ม. มจฺจน ... ๑ อีโต ปรี อีทิสเมว ๑

๔ ม. นาทิกิยา ๑ อีโต ปรี อีทิสเมว ๑

๕ ม. ย. ปญฺหาเวยฺยากรณํ ๑ อีโต ปรี อีทิสเมว ๑

๕. ขนบภคสูตร (๑๘)

ทรงพยากรณ์ชาวบ้านนาทิกคามเป็นตน

[๑๘๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระตำหนักตึก ในบ้านนาทิกะ ก็สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พวกชนผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจติและวังสะ แคว้นกुरुและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๑ อย่าง เพราะ ราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง จะมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบันเพราะสิ้นสังโยชน์ ๑ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า ฯ

[๑๘๘]

ชาวบ้านนาทิกะผู้บำเรอ ได้สดับข่าวมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พวกชน ผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจติและวังสะ แคว้นกुरुและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็น ธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๑ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง จะมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๑ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะเหตุนี้แล ชาวบ้านนาทิกะผู้บำเรอ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้ฟัง คำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๑๘๙]

ท่านพระอานนท์ได้สดับข่าวมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พวกชน ผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจติและวังสะ แคว้นกुरुและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุรเสนะ ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ อย่าง ปรินิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ชาวบ้านนาทิกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๑ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบาบาง จะมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้าน

มจฺจนฺตฺรเสเนสฺส อสฺส อมฺตฺร อุปฺปนฺโน อสฺส อมฺตฺร อุปฺปนฺโน ปโรปณฺณสา นาทิกิยา
 ปริจารกา อพฺภตฺติตา กาลกตา ปณฺจนฺนํ โอรมฺภากิยานํ สลฺยโลชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา
 ตตฺถ ปรินิพฺพายิโน อนาวตฺตติธฺมฺมา ตสฺมา โลกา สาธิกา นวฺติ นาทิกิยา ปริจารกา
 อพฺภตฺติตา กาลกตา ติณฺณํ สลฺยโลชนานํ ปริกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺนุตฺตา สกทากามิโน
 สกิทเว อิมํ โลกํ อากนฺตฺวา ทุกฺขสฺส นตฺถํ กริสฺส นตฺถํ สาตฺเรกานํ ปณฺจสฺตานํ นาทิกิยา
 ปริจารกา อพฺภตฺติตา กาลกตา ติณฺณํ สลฺยโลชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา อวินิปาตธฺมฺมา
 นียตา สมฺโพธิปฺราชนาติ เตน จ นาทิกิยา ปริจารกา อตฺตมฺนา อหฺลํ ปมฺมุตฺตา ปิตฺติสฺมณฺส-
 ชาติตา ภควโต ปณฺหาเวยฺยากรณํ สุตฺวาติ ๑ อตฺถิ อายสฺมโต อานนฺทสฺส เอตทโหสิ อิม
 โข ปณฺาปี อหฺลํ มาคฺธิกา^๑ ปริจารกา พหุ เจว รตฺตตฺถญฺจ จ อพฺภตฺติตา กาลกตา สลฺย
 มลฺลญฺเ อจฺจกมฺภา มาคฺธิเกหิ ปริจารเกหิ อพฺภตฺติเตหิ กาลกเตหิ เตน โข ปณฺาปี อหฺลํ
 พุทฺธํ ปสฺนนา ธมฺเม ปสฺนนา สงฺฆํ ปสฺนนา สีเลสฺส ปรีปฺรการิโน^๒ เต อพฺภตฺติตา กาลกตา
 ภควตา อพฺยาเกตฺวา เตสํปิสฺส สาธุ เวยฺยากรณํ พหุขโน ปสฺสีเทยฺย ตโต จจฺญฺเยยฺย สุกฺคิ อย
 โข ปณฺาปี อโหสิ ราชา มาคฺโข เสนิโย พิมฺพิสาโร ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา หิโต พฺราหฺมณ-
 คหปตฺติกานํ เนกมานญฺเจว ชานปทานญฺจ อปิสฺสํ มนฺุสฺสา กิตฺติยมานรฺูปา วิหรนฺติ เอว
 โส โน ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา สุขาเปตฺวา กาลกโต เอว มยํ ตสฺส ฐมฺมิกสฺส ฐมฺมรณฺโณ
 วิชิตฺเต ฆาตูกิ^๓ วิหริมฺหติ โส โข ปณฺาปี อโหสิ พุทฺธํ ปสฺนโน ธมฺเม ปสฺนโน สงฺฆํ
 ปสฺนโน สีเลสฺส ปรีปฺรการิ อปิสฺสํ มนฺุสฺสา เอวมาหํสุ ยาว มรณฺกาลาปี ราชา มาคฺโข
 เสนิโย พิมฺพิสาโร ภควนฺตํ กิตฺติยมานรฺูปํ กาลกโตติ โส อพฺภตฺติโต กาลกโต ภควตา
 อพฺยาเกตฺวา ตสฺสปิสฺส สาธุ เวยฺยากรณํ พหุขโน ปสฺสีเทยฺย ตโต จจฺญฺเยยฺย สุกฺคิ ภควโต โข
 ปณฺ สมฺโพธิ มาคฺเชสฺส ยตฺถ โข ปณฺ ภควโต สมฺโพธิ มาคฺเชสฺส กถํ ตตฺถ ภควา มาคฺธิเก
 ปริจารเก อพฺภตฺติเต กาลกเต อุปฺปตฺติสฺส น พฺยากรเยยฺย ภควา เจ โข ปณฺ มาคฺธิเก ปริจารเก
 อพฺภตฺติเต กาลกเต อุปฺปตฺติสฺส น พฺยากรเยยฺย นินฺนมนฺา^๔ เตนสฺส มาคฺธิกา ปริจารกา เยน
 โข ปณฺสฺส นินฺนมนฺา มาคฺธิกา ปริจารกา กถนฺเต ภควา น พฺยากรเยยฺยติ ๑ อิทฺถายสฺมา
 อานนฺโท มาคฺธิเก ปริจารเก อารพฺภ เอโก รโห อนฺุวิจฺจินฺเตตฺวา รตฺติยา ปจฺจุสฺสมยํ
 ปจฺจุจฺจาย เยน ภควา เตนฺุสสงฺกมิ อุปฺสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสิตฺติ ๑
 เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ สุตํ เมตํ ภนฺเต ภควา กิร
 ปรีโต ปรีโต ชนปเทสฺส ปริจารเก อพฺภตฺติเต กาลกเต อุปฺปตฺติสฺส พฺยากรโรติ กาสีโกสเลสฺส
 วชฺชิมลฺลสฺส เจตฺวิเสสฺส กุรฺุปณฺจาเลสฺส มจฺจนฺตฺรเสเนสฺส อสฺส อมฺตฺร อุปฺปนฺโน อสฺส อมฺตฺร
 อุปฺปนฺโน ปโรปณฺณสา นาทิกิยา ปริจารกา อพฺภตฺติตา กาลกตา ปณฺจนฺนํ โอรมฺภากิยานํ

๑ มาคฺธกาติปิ ปาโจ ๑

๒ ม. ย. ปรีปฺรการิโน ๑ อโโต ปรี อิทฺธิสเมว ๑

๓ ม. ย. ฆาตูกิ ๑

๔ ส. ย. ทินฺนมนานา ๑ ม. ทินฺนมนนา ๑ อโโต ปรี อิทฺธิสเมว ๑

นาทีกะกว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโศดาบัน เพราะ สิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำ เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะเหตุนี้แล ชาวบ้านนาทีกะผู้บำเรอจึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติ และ โสมนัส เพราะได้ฟัง คำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

คำกราบทูลเลียบเคียงของพระอานนท์

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์มีความดำริว่า ก็ขามครผู้บำเรอเหล่านี้ ทั้งมากมาย ทั้งเป็นคนเก่าแก่ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว อังกฤษและมคธจะเห็นจะว่างจากขามครผู้บำเรอ ทำกาละ ล่วงไปนานแล้ว เพราะเหตุนี้ ขามครนั้นที่ เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ทำกาละล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์แก่พวกเขา ชนเป็นอันมากจะพึงเลื่อมใส แต่นั้น จะพึง ไปสู่สุคติ อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็นจอมเสนา ทรงพระนามว่า พิมพิสาร ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงถือถือดูแลแก่พวกพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนิกม และชาวชนบท อนึ่ง ข่าว่า พวกภุมมยุรพากันสรรเสริญอยู่ว่า พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงปกครองพวกเราให้เป็นสุขอย่างนี้ เสด็จสวรรคตเสียแล้ว พวกเราอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้นของพระองค์ ผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม อย่างนี้ อนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ทรงเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ทรงเลื่อมใสในพระธรรม ทรงเลื่อมใสในพระสงฆ์ ทรงทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย อนึ่ง ข่าว่าภุมมยุรทั้งหลายกล่าวกันอย่างนี้ว่า แม้จนกระทั่งเวลาจะเสด็จสวรรคต พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็นจอมเสนาทรงพระนามว่า พิมพิสาร ก็ยังทรงสรรเสริญพระผู้มีพระภาค เสด็จสวรรคตแล้ว พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้นเสด็จสวรรคตล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์ แม้แก่พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น ชนเป็นอันมากจะพึงเลื่อมใส แต่นั้นจะพึง ไปสู่สุคติ ก็พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ในแผ่นดินมคธ ทำไมพระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์พวกขามครผู้บำเรอ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในแผ่นดินมคธที่พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ขึ้นในที่เกิดทั้งหลาย ก็ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์พวกขามครผู้บำเรอ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลาย พวกขามครผู้บำเรอจะพึงน้อยใจว่า อย่างไร พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์พวกเขา ฯ

ท่านพระอานนท์ปรารภพวกขามครผู้บำเรอ พิจารณาเหตุนี้อยู่ในที่ลับแต่ผู้เดียว ลูกขึ้นในเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับข่าวมาว่า พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์พวกชนผู้บำเรอพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในชนบทรอบๆ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลายว่า คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น คนโน้นเกิด ณ ที่โน้น ในแคว้นกาสีและโกศล แคว้นวัชชีและมัลละ แคว้นเจติและวังสะ แคว้นกุรุและปัญจาละ แคว้นมัจฉะและสุเรณะ ชาวบ้านนาทีกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นโอปปาติกะ เพราะสิ้นโอรัมภาคิสังโยชน์ ๕ อย่าง ปริณิพพาน ณ ที่นั้น ไม่กลับมาจาก โลกนั้นเป็นธรรมดา ชาวบ้านนาทีกะกว่า ๕๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๑ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะ เบบาง จะมายัง โลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ ชาวบ้านนาทีกะกว่า ๕๐๐ คน ซึ่งเป็นผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโศดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีอันไม่ตกต่ำ เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะเหตุนี้แล ชาวบ้านนาทีกะ ผู้บำเรอ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค พระเจ้าข้า ก็ขามครผู้บำเรอเหล่านี้ ทั้งมากมาย ทั้งเป็นคนเก่าแก่ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว อังกฤษและมคธจะ เห็นจะว่างจากขามครผู้บำเรอ ทำกาละล่วงไปนานแล้ว เพราะเหตุนี้ ขามครนั้นที่ เป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เลื่อมใสในพระธรรม เลื่อมใสในพระสงฆ์ กระทำให้บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย ทำกาละล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์แก่พวกเขา ชนเป็นอันมากจะพึงเลื่อมใส แต่นั้น จะพึง ไปสู่สุคติ พระเจ้าข้า พระเจ้าแผ่นดินมคธผู้เป็นจอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร พระองค์นี้ ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงถือถือดูแลแก่พวกพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนิกมและชาวชนบท อนึ่ง ข่าว่าพวกภุมมยุรพากันสรรเสริญอยู่ว่า พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้นทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรม ทรงปกครองพวกเราให้เป็นสุขอย่างนี้ เสด็จสวรรคตเสียแล้ว พวกเราอยู่เป็นผาสุกในแว่นแคว้นของพระองค์ ผู้ทรงดำรงอยู่ในธรรม เป็นราชาผู้ปกครองโดยธรรมอย่างนี้ พระเจ้าข้า พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้นทรงเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ทรงเลื่อมใสใน พระธรรม ทรงเลื่อมใสในพระสงฆ์ ทรงทำให้

สญโฆชนานํ ปริกฺขยา โอปปาติกา ตตฺถ ปรีนิจฺจายโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา สาธิกา
 นวุติ นาทิกิยา ปริจารกา อพฺภตฺติตา กาลกตา ตินฺณํ สญโฆชนานํ ปริกฺขยา รากโธสโม-
 หานํ ตนฺตฺตา สกทาคามิโน สกิทเว อิมํ โลกํ อาคนฺตฺวา ทุกฺขสฺส นตฺถิ กริสฺส นตฺถิ สาตฺติเรกานิ
 ปญฺจสทานิ นาทิกิยา ปริจารกา อพฺภตฺติตา กาลกตา ตินฺณํ สญโฆชนานํ ปริกฺขยา
 โสตาปนฺนา อวินิปาตธมฺมา นียตา สมฺโพธิปรายนาติ เตน จ นาทิกิยา ปริจารกา อตฺตมฺนา
 อเหตุํ ปมฺพิตา ปิตฺติโสมนสฺสชาตา ภควโต ปญฺหาเวยฺยากรณํ สุตฺวา อิมํ โข ปนาปี ฆนฺเต
 อเหตุํ มาคฺธิกา ปริจารกา พหุ เจว รตฺตณฺณ จ อพฺภตฺติตา กาลกตา สุนฺณวา มณฺเณ
 อญฺคมคฺชา มาคฺธิเกหิ ปริจารเกหิ อพฺภตฺติเตหิ กาลกเตหิ เตน โข ปนาปี ฆนฺเต อเหตุํ พุทฺเ
 ปสนฺนา ธมฺเม ปสนฺนา สงฺฆे ปสนฺนา สีเลสุ ปรีปฺปรีการิโน เต อพฺภตฺติตา กาลกตา ภควตา
 อพฺยาเกตา เตสํปิสฺส สาธุ เวยฺยากรณํ พหุชนํ ปสฺสีเทยฺย ตโต กจฺเจยฺย สุกตฺตี อัย โข ปนาปี
 ฆนฺเต อโหสิ ราชา มาคฺโธ เสนิโย พิมฺพิสาวโร ฆมฺมิโก ฆมฺมราชา หิโต พฺราหฺมณคหปติ-
 กานํ เนคมานญฺเจว ชานปทานญฺจ อปิสฺสุทํ มนุสฺสสา กิตฺติยมานรฺูปา วิหรนฺติ เอวํ โน โส
 ฆมฺมิโก ฆมฺมราชา สุชาเปตฺวา กาลกโต เอวํ มยํ ตสฺส ฆมฺมิกสฺส ฆมฺมมรณฺโณ วิชิตฺเต ผาสฺกํ
 วิหริมฺหาติ โส โข ปนาปี ฆนฺเต อโหสิ พุทฺเ ปสนฺโน ธมฺเม ปสนฺโน สงฺฆे ปสนฺโน
 สีเลสุ ปรีปฺปรีการิ อปิสฺสุทํ มนุสฺสสา เอวมาหํสุ ยาว มรณกาลาปี ราชา มาคฺโธ เสนิโย
 พิมฺพิสาวโร ภควนฺตํ กิตฺติยมานรฺูปํ กาลกโตติ โส อพฺภตฺติโต กาลกโต ภควตา อพฺยาเกตโต
 ตสฺสปิสฺส สาธุ เวยฺยากรณํ พหุชนํ ปสฺสีเทยฺย ตโต กจฺเจยฺย สุกตฺตี ภควโต โข ปน ฆนฺเต
 สมฺโพธิ มาคฺเชสุ ยตฺถ โข ปน ฆนฺเต ภควโต สมฺโพธิ มาคฺเชสุ กถํ ตตฺถ ภควา มาคฺธิเก
 ปริจารเก อพฺภตฺติเต กาลกเต อุปปตฺติสฺส น พฺยากรเยยฺย ภควา เจ โข ปน ฆนฺเต มาคฺธิเก
 ปริจารเก อพฺภตฺติเต กาลกเต อุปปตฺติสฺส น พฺยากรเยยฺย นินฺนมนฺนา เตนสฺส มาคฺธิกา
 ปริจารกา เยน โข ปนสฺส นินฺนมนฺนา มาคฺธิกา ปริจารกา กถํ เต ภควา น พฺยากรเยยฺยาติ ฯ
 อิทฺถมาสมฺมา อานนฺโท มาคฺธิเก ปริจารเก อารพฺภ ภควโต สมฺมุขา ปรีกถํ กตฺวา
 อญฺจายาสนา ภควนฺตํ อภิเวทตฺวา ปทกฺขิณํ กตฺวา ปกฺกามิ ฯ

[๑๕๐]

อดฺโข ภควา อจิริปกฺกนฺเต อายุสฺสมนฺเต อานนฺเต ปุพฺพณฺนสมฺมํ นิวาเสตฺวา ปตฺตจิวโร
 อาทาย นาทิกํ ปิณฺฑาย ปาวิสิ นาทิกํ ปิณฺฑาย จริตฺวา ปจฺจภกตํ ปิณฺฑปาตปฏิกฺกนฺโต
 ปาเท ปกฺขาลेतฺวา คิณฺฑกาวสถํ ปวิสิตฺวา มาคฺธิเก ปริจารเก อารพฺภ อญฺจิกตฺวา^๑ มนสิกตฺวา
 สพฺพ^๒ เจตโส สมฺนฺนาหริตฺวา ปณฺตเต อาสเน นิสิทธิ คตฺตี เนสํ ชานิสฺสามิ อภิสมฺปฺรายํ
 ยํคตฺกา เต ภวนฺโต ยํอภิสมฺปฺรายาติ ฯ อทฺทสา โข ภควา มาคฺธิเก ปริจารเก ยํคตฺกา เต

๑ อญฺจิกตฺวา ฯ

๒ สพฺพเจตโส ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

บริบูรณ์ในศีลทั้งหลาย อนึ่ง ข่าว่า มนุษย์ทั้งหลายกล่าวกันอย่างนี้ว่า แม้จนกระทั่งเวลาจะเสด็จสวรรคต พระเจ้าแผ่นดินมคธ ผู้เป็นจอมเสนา ทรงพระนามว่าพิมพิสาร ก็ยังทรงสรรเสริญพระผู้มีพระภาคเสด็จสวรรคตแล้ว พระเจ้าแผ่นดินมคธนั้น เสด็จสวรรคตล่วงไปนานแล้ว พระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์ การพยากรณ์จะพึงสำเร็จประโยชน์แม้แก่พระเจ้าแผ่นดินมคธ นั้น ชนเป็นอันมากจะพึงเลื่อมใส แต่นั้นจะพึงไปสู่สุคติ พระเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ในแผ่นดินมคธ ทำไมพระผู้มีพระภาค จึงไม่ทรงพยากรณ์ชาวมคธผู้บำเรอ ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในแผ่นดินมคธที่ พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ นั้น ในที่เกิดทั้งหลาย ก็ถ้าพระผู้มีพระภาคไม่ทรงพยากรณ์พวกชาวมคธ ผู้ซึ่งทำกาละล่วงไปนานแล้ว ในที่เกิดทั้งหลาย เพราะเหตุ นั้น ชาวมคธผู้บำเรอจะพึงน้อยใจว่า อย่างไรพระผู้มีพระภาคจึงไม่ทรงพยากรณ์พวกเขา ฯ

ท่านพระอานนท์ปรารภชาวมคธผู้บำเรอนี้ ทูลเลียบเคียงเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาค แล้วดูจากอาสนะ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคทำประทักษิณหลีกไปแล้ว ฯ

[๑๕๐]

ครั้งนั้นแล เมื่อท่านพระอานนท์หลีกไปไม่นาน เวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงนั่งแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตยังบ้านนาทิกะ เสด็จเที่ยวบิณฑบาตในบ้านนาทิกะ ภายหลังภัต กลับจากบิณฑบาตแล้ว ทรงล้างพระบาท เสด็จเข้าพระตำหนักคิณแล้ว ทรงปรารภถึงชาวมคธผู้บำเรอ ทรงตั้งพระทัยมนสิการประมวลเหตุทั้งปวงด้วยพระทัย ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ด้วยทรงพระดำริว่า เราจักรู้คติ จักรู้ภพหน้าของชาวมคธเหล่านั้นว่า ผู้เจริญเหล่านั้นมีคติอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร พระผู้มีพระภาคได้ทรงเห็นชาวมคธ ผู้บำเรอแล้วว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร ครั้งนั้นเวลาเย็น พระผู้มีพระภาคทรงออกจากที่เร้น เสด็จออกจากที่พระตำหนักคิณ ประทับนั่งบนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ในร่มเงาวิหาร ฯ

ภวนุโต ย่อภิสมุปรายา^๑ ฯ อถโฆ ภควา สายณหสมยฺ ปฏิสลุลานา วุฏฺฐิโต คิณฺชกาวสลา
 นิภุมิตฺวา วิหารจฺฉายายํ ปณฺณตฺเต อาสเน นิสฺสีติ ฯ

[๑๕๑]

อถโฆ อายสฺมา อานนฺโท เยน ภควา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ภควนฺตํ อภิวา-
 เทตฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสีติ ฯ เอกมฺนตํ นิสฺสินฺโน โข อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ
 อุปสนฺตปตฺติสฺโส^๒ ฆนฺเต ภควา ภาติริว ภควโต มุขวณฺโณ วิปฺปสนฺนตฺตา อินฺทริยานํ สนฺเตน
 นฺนชฺช ฆนฺเต ภควา วิหาเรณ วิหาสีติ ฯ ยเทว โข เม ตฺวํ อานนฺท มาคฺธิเก ปรีจารเก
 อารพฺภ สมฺมุขา ปรีกถํ กตฺวา อุฏฺฐายาสนา ปกฺกนฺโต ตเทวาทิ นาภิเก ปิณฺฑาทาย จริตฺวา
 ปจฺฉากตฺตํ ปิณฺฑทปาตปฏิกฺกนฺโต ปาทะ ปกฺขาละตฺวา คิณฺชกาวสถํ ปวิสีตฺวา มาคฺธิเก
 ปรีจารเก อารพฺภ อุฏฺฐิกตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพํ เจตสฺส สมฺนฺนาหริตฺวา ปณฺณตฺเต อาสเน
 นิสฺสีติ กตฺติ เนถํ ชานิสฺสามิ อภิสมุปรายํ ยถาคิชา เต ภวนุโต ย่อภิสมุปรายาติ อทฺทสํ โข
 อหํ อานนฺท มาคฺธิเก ปรีจารเก ยถาคิชา เต ภวนุโต ย่อภิสมุปรายา อถโฆ อานนฺท
 อนฺตรหิโต ยถโฆ สทฺทมนุสฺสาเวสี ชนฺวสโก อหํ ภควา ชนฺวสโก อหํ สุกตาคิ อภิขานาสี
 โน ตฺวํ อานนฺท อิตฺโต ปุพฺเพ เอวรूपํ นามเชยฺยํ สุตฺตํ^๓ ยทิตํ ชนฺวสโกติ ฯ น โข อหํ ฆนฺเต
 อภิขานามิ อิตฺโต ปุพฺเพ เอวรूपํ นามเชยฺยํ สุตฺตํ^๔ ยทิตํ ชนฺวสโกติ อปิจ เม ฆนฺเต โลมานิ
 หญฺจานิ ชนฺวสโกติ นามเชยฺยํ สุตฺตา ตสฺส มยฺหํ ฆนฺเต เอตทโหสี น หิ นฺน^๕ สฺโส โอรโก
 ยถโฆ ภวิสฺสติ ยทิตํ^๖ เอวรूपํ นามเชยฺยํ สุปณฺณตฺตํ^๗ ยทิตํ ชนฺวสโกติ ฯ อนฺตรธา โข
 อานนฺท สทฺทสฺส ปาตุภาโว อุพารวณฺโณ เม ยถโฆ สมฺมุখে ปาตุรโหสี ทฺติยมฺปิ
 สทฺทมนุสฺสาเวสี พิมฺพิสทาโร อหํ ภควา พิมฺพิสทาโร อหํ สุกต อิทํ สตฺตมํ โข อหํ ฆนฺเต
 เวสฺสวณฺสส มหาราชสฺส สหพฺยตํ อุปปชฺชามิ สฺโส อิตฺโต จูโต มนุสฺเสสฺสุ ราชา ภวิตฺถํ ปโหมิ^๘

[๑๕๒]

อิตฺโต สตฺต ตโต สตฺต สํสรามิ^๙ จตฺตทส นีวาสมภิขานามิ ยถถ เม วุสีตํ ปุเร ฯ
ทีฆรตฺตํ โข อหํ ฆนฺเต อวินิปาโต อวินิปาตํ สญฺขานามิ อาสา จ ปน เม สนฺติฏฺฐติ

๑ ม. ย่อภิสมุปรายาติ ฯ

๒ ส. ย. อุปสนฺตปตฺติสฺโส ฯ ม. อุปสนฺตปตฺติสฺโส ฯ

๓ ย. สุตฺวา ฯ

๔ ย. สุตฺวา ฯ

๕ ส. นท นฺน ฯ

๖ ย. ยสฺสํ ฯ

๗ ย. อธิ ปาโชนตฺถิ ฯ

๘ ส. ตโต จูโต มนุสฺสา ราชา อมนุสฺสา ราชา ทิว โหมิ ฯ ม. ย. สโต ตโต จูโต มนุสฺสราชา ภวิตฺถํ ปโหมิ ฯ

๙ ม. ย. สํสราณิ ฯ

ชนวสภยักษ์

[๑๕๑]

ครั้งนั้นแล ท่านพระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นท่านพระอานนท์นั่งเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงปรากฏว่าสงบระจับ สีพระพักตร์ ของพระผู้มีพระภาคผุดผ่องนักเพราะพระอินทร์ย้อมใส วันนี้ พระผู้มีพระภาคยอมอยู่ด้วยวิหารธรรมอันสงบเป็นแน่ ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรอานนท์ ข้อที่เธอปรารภขวามครผู้บำเรอ พุดเลียบเคียงเฉพาะหน้าเราแล้วลุกจากอาสนะหลีกไป เพราะข้อนั้นเป็นเหตุ เราเที่ยววิณทนาตในบ้าน นาทิกะ ภายหลังกตกลับจากวิณทนาตแล้วล้างเท้า เข้าไปยังตึกที่พักแล้ว ปรารภขวามครผู้บำเรอ ตั้งใจ मनสิการ ประมวลเหตุทั้งปวงด้วยใจ นั่งอยู่บนอาสนะที่เขาปูลาดไว้ ด้วยดำริว่า เราจักรู้คติ จักรู้ ภพหน้าของขวามครเหล่านั้นว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็นอย่างไร อานนท์ เราได้เห็นขวามครผู้บำเรอแล้วว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้าเป็น อย่างไร อานนท์ ลำดับนั้น ยักษ์หายไปเปล่งเสียงให้ได้ยินว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่า ชนวสภะ ข้าแต่พระสุคต ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่าชนวสภะ อานนท์เธอรู้หรือไม่ว่า เธอเคยได้ฟังชื่อว่า ชนวสภะเห็นปานนี้ ในกาลก่อนแต่กาลนี้ ฯ

อ. ข้าพระองค์ไม่ทราบว่าจะได้ฟังชื่อว่า ชนวสภะเห็นปานนี้ ในกาลก่อนแต่กาลนี้เลย อนึ่ง ข้าพระองค์ชนลูกชุนเพราะได้ฟังชื่อว่าชนวสภะ ข้าพระองค์นั้นคิดว่า ผู้ที่มีนามบัญญัติว่า ชนวสภะเห็นปานนี้นั้นไม่ใช่ยักษ์ต่ำๆ เป็นแน่ ฯ

อานนท์ ในระหว่างที่มีเสียงปรากฏ ยักษ์มีผิวพรรณผุดผ่องยิ่งปรากฏต่อหน้าเรา แม้ครั้งที่สองก็เปล่งเสียงให้ได้ยินว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่า พิมพิสาร ข้าแต่พระสุคต ข้าพระพุทธเจ้ามีนามว่า พิมพิสาร ครั้งที่เจ็ดนี้ ข้าพระพุทธเจ้าเข้าถึงความเป็นสหายของ ท้าวเวสสุวรรณมหาราช ข้าพระพุทธเจ้านั้นจุติจากนี้แล้ว สามารถเป็นพระราชาในหมู่มนุษย์ ฯ

[๑๕๒]

ข้าพระพุทธเจ้าเคลื่อนจากเทวโลกนี้เจ็ดครั้ง
จากมนุษย์โลกนั้นเจ็ดครั้ง รวมท่องเที่ยวอยู่สี่ครั้ง
ย่อมรู้จักภพที่ข้าพระพุทธเจ้าเคยอยู่อาศัยมาก่อน ฯ
ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ามีความไม่ตกต่ำ ทราบชดมานานวันถึงความ ไม่ตกต่ำ
อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้าตั้งความหวังไว้เพื่อความเป็นพระสกทาคามี ฯ

อ. ข้อที่ท่านชนวสภะยักษ์ประกาศว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระพุทธเจ้ามีความ ไม่ตกต่ำ ทราบชดมานานวันถึงความ ไม่ตกต่ำ และตั้งความหวังเพื่อ ความเป็นพระสกทาคามีนี้ น่าอัศจรรย์ ไม่เคยมีมา ก็มีอะไรเป็นเหตุ ท่านชนวสภะยักษ์

สกทาคามีตยาติ ๑ อจฺจนริยมิํ ๑ อายสฺมโต ชนวสฺสสฺส ยกฺขสฺส อพฺภูตมิมิํ ๑ อายสฺมโต
 ชนวสฺสสฺส ยกฺขสฺส ทีฆมรุตฺตํ ๑ โข อหํ ภนฺเต อวินิปาโต อวินิปาตํ สญฺชานามิตี ๑ ปเวเทสิ^๑
 อาสา จ ปน เม สนฺติภูจฺติ สกทาคามีตยาติ ปเวเทสิ กุโตนิทานํ ปณายสฺมา ชนวสฺสโก
 ยกฺโข เอวรูปํ อุพารวิเสสํ สญฺชานาตีติ ๑ น อณฺณตฺร ภควา ตว สาสนา น อณฺณตฺร
 สุกต ตว สาสนา ยทกฺเค อหํ ภนฺเต ภควติ เอกนฺตโต^๒ อภิปปสนฺโน ตทกฺเค อหํ ภนฺเต
 ทีฆมรุตฺตํ อวินิปาโต อวินิปาตํ สญฺชานามิ อาสา จ ปน เม สนฺติภูจฺติ สกทาคามีตยา อิทํ
 ภนฺเต เวสฺสวณฺณ มหาราเชน เปสิโต วิรูปุหฺกสฺส มหาราชสฺส สนฺติเก เกณจิเทว กรณิเยน
 อทฺทสิ ภควนฺตํ อนุตรามกฺเค ถิณฺชกาตํ ปวิสิตฺวา มาคฺธิเก ปริจารเก อารพฺภ อฏฺฐิกิตฺวา
 มนสิคตฺวา สพฺพํ เจตโส สมฺมุนาหริตฺวา นิสินฺนํ คีติ เนสํ ชานิสฺสามิ อภิสมฺปรายํ ยํคตฺวา
 เต ภวนฺโต ยํอภิสมฺปรายาติ อนุจฺจริยํ ๑ ปเนตํ ภนฺเต ยํ เวสฺสวณฺณสฺส มหาราชสฺส ตสฺส
 ปริสํยํ ภาสโต สมฺมุขา ปฏิกฺคหิตํ ยํคตฺวา เต ภวนฺโต ยํอภิสมฺปรายาติ ตสฺส มยฺหํ ภนฺเต
 เอตทโหสิ ภควนฺตญฺจ ทกฺขามิ อิทญฺจ ภควโต อาโรเจสฺสามิตี อิมํ ๑ เม ภนฺเต เทว
 ปจฺจยา ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตฺุํ ปุริมานิ ภนฺเต ทิวสานิ ปุริมตฺรานิ ตทหุโปสเถ
 ปณฺณรเส วสฺสูปนํยิกาย ปุณฺณมาย รตฺติยา เกวลกปฺปา จ เทวา ดาวตีสํ สุธมฺมํ สภายํ
 สนฺนิสินฺนา โหนฺติ สนฺนิปติตา มหตี จ ทิพฺพปริสา สมฺมตโต นิสินฺนา โหนฺติ จตฺตาโร
 จ มหาราชานํ จตฺตทิสานํ นิสินฺนา โหนฺติ ปุรตฺถิมาย ทิสาย ฐตฺรญฺโฆ มหาราช ปจฺฉิ-
 มาภิมฺโข นิสินฺโน โหติ เทเวหิ^๓ ปุรฺกขตฺวา ทกฺขิมาย ทิสาย วิรูปุหฺโก มหาราช
 อุตฺตฺราภิมฺโข นิสินฺโน โหติ เทเวหิ ปุรฺกขตฺวา ปจฺฉิมาย ทิสาย วิรูปุโข มหาราช
 ปุรตฺถิมาภิมฺโข นิสินฺโน โหติ เทเวหิ ปุรฺกขตฺวา อุตฺตฺราย ทิสาย เวสฺสวณฺโณ มหาราช
 ทกฺขิมภิมฺโข นิสินฺโน โหติ เทเวหิ ปุรฺกขตฺวา ยทา ภนฺเต เกวลกปฺปา จ เทวา ดาวตีสํ
 สุธมฺมํ สภายํ นิสินฺนา โหนฺติ สนฺนิปติตา มหตี จ ทิพฺพปริสา สมฺมตโต นิสินฺนา โหนฺติ
 จตฺตาโร จ มหาราชานํ จตฺตทิสานํ นิสินฺนา โหนฺติ อิทํ เนสํ โหติ อาสนสฺมิมิ อถ ปจฺฉา
 อมฺหากํ อาสนํ โหติ ยํ เต ภนฺเต เทวา ภควติ พุรฺหมจฺจริยํ จริตฺวา อธฺนูปปณฺนา ดาวตีสกํ
 เต อณฺเณ เทเว อติวิโรเจนฺติ^๔ วณฺณเณน เจว ยสฺสา จ เตเน สฺสํ ภนฺเต เทวา ดาวตีสํ
 อุตฺตมฺนา โหนฺติ ปมฺพิตา ปิติโสมนสฺสชาตา ทิพฺพา วต โภ กายา ปริปุเรนฺติ หายนฺติ
 อสุรกายาติ อถ โข ภนฺเต สกฺโก เทวานมฺินฺโท เทวานํ ดาวตีสานํ สมฺปสาทํ วิทิตฺวา อิมานิ
 คาทานิ อนุโมทมิ ๑

[๑๕๓]

โมทนฺติ วต โภ เทวา

ดาวตีสํ สหินฺทกา

๑ ม. ย. จ เวเทสิ ๑ อิตโต ปริ อธิสเมว ๑

๒ ส. ย. เอกนฺตโต ๑ ม. เอกนฺตโต ๑

๓ ม. ย. เทเว ปุรฺกขตฺวา ๑ อิตโต ปริ อธิสเมว ๑

๔ ม. ย. อติโรเจนฺติ ๑

จึงทราบจัดการบรรลุลุณวิเศษ อันโอฬารเห็นปานนี้เล่า ฯ

ภ. ขนวสกะยักษ์ประกาศว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธเจ้า รู้การบรรลุลุณวิเศษอันโอฬารนี้ นั่นไม่เว้นจากศาสนาของพระองค์ ข้าแต่พระสุคต ไม่เว้นจากศาสนาของพระองค์ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ตั้งแต่วันที่ข้าพระพุทธเจ้าเลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคอย่างยั่งยืน เป็นต้นมา ข้าพระพุทธเจ้าไม่ตกต่ำ ทราบชัดมานานวันถึงความไม่ตกต่ำ อนึ่ง ข้าพระพุทธเจ้า ตั้งความหวังไว้เพื่อความเป็นพระสกทาคามี ดังจะกราบทูลให้ทรงทราบ ข้าพระพุทธเจ้าถูก ท้าวเวสสุวรรณมหาราช ส่งไปในสำนักของท้าววิรูปหคมหาราชด้วยกรณียกิจบางอย่าง ในระหว่างทาง ข้าพระพุทธเจ้าได้เห็นพระผู้มีพระภาค ซึ่งเสด็จไปยังพระตำหนักตึก ทรงปรารภขามคชผู้บำเรอ ตั้งพระทัยมนสิการประมวลเหตุทั้งปวง ด้วยพระทัยประทับ อยู่ด้วยทรงดำริว่า เราจักรู้คติ จักรู้ภพหน้า ของขามคชเหล่านั้นว่า ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร มีภพหน้า เป็นอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้ารับคำต่อหน้าท้าวเวสสุวรรณซึ่งกล่าวในบริษัสนั้นว่า ขามคช ผู้เจริญเหล่านั้น มีคติเป็นอย่างไร เป็นความอัศจรรย์เล็กน้อย ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่า เราจักเฝ้า พระผู้มีพระภาค และจักกราบทูลข้อนี้แด่พระผู้มีพระภาค ข้าพระพุทธเจ้ามีเหตุ ๒ อย่างนี้แล ที่จะได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค วันก่อนๆ นานมาแล้ว ในวันอุโบสถที่ ๑๕ ในราตรีวันเพ็ญ วัสดุปนยิกาเทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งสิ้นนั่งประชุมกันในสุทธรรมาสภา เทพบริษัทมากมาย นั่งอยู่โดยรอบ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ใน ๔ ทิศ คือในทิศบูรพา ท้าวธตรัฐมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศปัจฉิม แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ในทิศทักษิณ ท้าววิรูปหคมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศอุดร แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ในทิศปัจฉิม ท้าววิรูปกขมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศบูรพา แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ในทิศอุดร ท้าวเวสสุวรรณมหาราช นั่งผินหน้าไปทางทิศทักษิณ แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย ก็เมื่อเทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งสิ้น นั่งประชุมกันในสุทธรรมาสภา เทพบริษัทมากมายนั่งอยู่โดยรอบ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ในทิศทั้ง ๔ นี้อาสนะท้าวจาตุมหาราช ข้างหลังถัดออกมา ก็อาสนะของข้าพระพุทธเจ้า เทวดาเหล่านั้นประพาศดิพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคแล้ว บังเกิดในภพดาวดึงส์เมื่อคืนนี้ ย่อมไพโรจน์ล่องเทวดาเหล่าอื่นด้วยวรรณะและยศ นับว่า เพราะเหตุนี้ เทวดาชั้นดาวดึงส์ จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ทิพยกายย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ครั้งนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความบันเทิงใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้ว จึงทรงบันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๑๕๓]

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมกับพระอินทร์ ย่อมบันเทิงใจหนอ ถวายนมัสการพระตถาคต และ ความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เห็นเทวดาผู้ใหม่ๆ ผู้มีวรรณะ มียศ ประพาศดิพรหมจรรย์ในพระสุคตแล้ว มา ณ ที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงปัญญาอันกว้างขวาง บรรลุลุณ วิเศษแล้ว ย่อมรุ่งเรืองล่องเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ ด้วยวรรณะ ด้วยยศ และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมกับพระอินทร์เห็นเช่นนี้ ย่อมชื่นบาน ถวายนมัสการพระตถาคต และ

ตถาคคํ นมสฺสํนฺดา
 นเว^๑ ว เทเว ปสฺสํนฺดา
 สุกตสฺมี พุรหุมนฺจิริยํ
 เต อญฺเญ อติโรจฺนติ
 สาวกา ฐวิปญฺญสฺส
 อิทํ ทิสฺวาน นนฺทนฺติ
 ตถาคคํ นมสฺสํนฺดา

ธมฺมสฺส จ สุธมฺมตํ^๑
 วณฺณวณฺเต ยสฺสสิโน^๒
 จริตฺวาน อิธาคเต^๓ ๑
 วณฺเณน ยสฺสายุนา
 วิเสสฺสปคฺตา อิธ ๑
 ตาวตีสํ สหิณฺทกา
 ธมฺมสฺส จ สุธมฺมตฺตํ^๔ ๑

[๑๕๔]

เตน สุทํ ภนฺเต เทวา ตาวตีสํ ภิยฺโยโส มตฺตาย อตฺตมฺนา โหณฺติ ปมฺุทิตา
 ปิติโสมนสฺสชาตา ทิพฺพา วต โภ กายา ปริปุเรนฺติ หายนฺติ อสุรกายาติ อถโข ภนฺเต
 เยนตฺเถน เทวา ตาวตีสํ สุธมฺมํ สภายํ สมนฺนํ สมนฺนํ โหณฺติ สมนฺนํ ปิติตา ตํ อตฺถํ
 จินฺตยิตฺวา ตํ อตฺถํ มนฺตยิตฺวา วุตฺตวจนํ ปิตํ^๑ จตฺตาริ มหาราชาโน ตสฺมี อตฺถเ โหณฺติ
 ปจฺจนฺตสิญฺจวจนํ ปิตํ^๒ จตฺตาริ มหาราชาโน ตสฺมี อตฺถเ โหณฺติ สเกสฺส สเกสฺส อาสเนสฺส
 จิตา อวิปกฺกนฺตา ๑

เต วุตฺตวากฺยา ราชาโน
 วิปฺสนนฺมฺนา สนฺดา

ปฏิกุญฺญหาณฺสาสนี
 อญฺจุสฺส สมฺหิ อาสเนติ ๑

[๑๕๕]

อถโข ภนฺเต อุตฺตราย ทิสาย อุพาโร อาโลโก สณฺขายิ โอภาโส ปาตุรโหสิ
 อติกกมฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ อถ^๓ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐
 ยถา โข มาริสา นิมิตฺตา ทิสฺสนฺติ อาโลโก สณฺขายติ โอภาโส ปาตุรวติ พุรหุมา
 ปาตุรวิสฺสติ พุรหุมนฺ เหติ ปุพฺพนิมิตฺตํ ปาตุรวาย ยทิตํ อาโลโก สณฺขายติ โอภาโส
 ปาตุรวตฺติติ ๑

ยถา นิมิตฺตา ทิสฺสนฺติ
 พุรหุมนฺ เหติ ปุพฺพนิมิตฺตํ^๖

พุรหุมา ปาตุรวิสฺสติ
 โอภาโส วิปฺโล มหาติ ๑

[๑๕๖]

อถ ภนฺเต เทวา ตาวตีสํ ยถาสเกสฺส อาสเนสฺส นิสํทิสฺส โอภาสเมตํ ฌสฺสาม ยํ วิปาโก

๑ ม. นเว เทเว จ ปสฺสํนฺดา ๑

๒ ม. ยสฺสสิเน ๑ อิโต ปริ อิทิสเมว ๑

๓ ม. วุตฺตวจนํ ปิตํ ๑

๔ ม. ปจฺจนฺตสิญฺจวจนํ ปิตํ ๑

๕ ม. อถโข ๑

๖ ม. ย. นิมิตฺตํ ๑

ความที่พระธรรมเป็นธรรมดี ๆ

[๑๕๔]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นัยว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสยิ่งกว่าประมาณ ด้วยกล่าวกันว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ทิพยกายย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ครั้งนั้น ท้าวจาตุมหาราชถึงแม้จะมีคำที่เทวดาชั้นดาวดึงส์ คิดกัน ประทับกัน ถึงความประสงค์ ซึ่งเป็นเหตุให้หนึ่งประชุมกัน ณ สุธรรมาสภาแล้ว ก็มีในข้อประสงค์นั้น ท้าวจาตุมหาราช แม้รับคำสั่งกำชับมาแล้ว ก็มีในข้อประสงค์นั้น ยืนอยู่ บนอาสนะของตนๆ ไม่หนีไป ๆ

ท้าวมหาราชเหล่านั้นผู้รับถ้อยคำ รับคำสั่งแล้วมีใจผ่องใส สงบระงับ ยืนอยู่บนอาสนะของตนๆ ดังนี้ ๆ

[๑๕๕]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล แสงสว่างอย่างขึงเกิดขึ้นในทิศอุดร โอกาสปรากฏล่งเทวนาภาพของเทวดาทั้งหลายครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพจึงตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ทั้งหลาย นิमितปรากฏแสงสว่างเกิดมี โอกาสปรากฏ พรหมจักเกิด ฉันทใด ข้อที่แสงสว่างเกิดมี โอกาสปรากฏนี้เป็นบุพพนิमित เพื่อความเกิดของพรหม ฉันทนั้น ๆ

นิमितปรากฏ พรหมจักเกิด ฉันทใด
ข้อที่โอกาสอันไพบูลย์ มากมายปรากฏนี้
เป็นบุพพนิमितของพรหม ฉันทนั้น ๆ

เรื่องสนังกุมารพรหม

[๑๕๖]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้นแล เทวดาชั้นดาวดึงส์นั่งอยู่บนอาสนะของตนๆ กล่าวกันว่า เราทั้งหลายจักรู้โอกาสนั้น วิบากใดจักมี เราทั้งหลายจักทำให้แจ้งซึ่งวิบากนั้นก่อนแล้วจึงไป แม้ท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่บนอาสนะของตนๆ ก็กล่าวกันว่า เราทั้งหลายจักรู้โอกาสนั้น วิบากใดจักมี เราทั้งหลายจักทำให้แจ้งซึ่งวิบากนั้นก่อนแล้วจึงไป เทวดาชั้นดาวดึงส์ฟังความข้อนี้ แล้วนั่งสงบอารมณ์อยู่ด้วยประสงค์ว่า เราทั้งหลายจักรู้โอกาสนั้น วิบากใดจักมี เราทั้งหลายจักทำให้แจ้งซึ่งวิบาก

ภวิสฺสติ สจฺจํนิตฺวา ว นํ คมฺมํสํมาติ ๑ จตฺตาริปี มหाराชาโน ยถาสเกสฺส อาสเนสฺส นิสฺสํทิสฺส
 โภกาสเมตฺถํ ฌสฺสสาม ยํ วิปาโก ภวิสฺสติ สจฺจํนิตฺวา ว นํ คมฺมํสํมาติ ๑ อิทํ สุตฺวา เทวาท
 ดาวตีสํมา เอกกฺคา สมนํปชฺชิสฺส โภกาสเมตฺถํ ฌสฺสสาม ยํ วิปาโก ภวิสฺสติ สจฺจํนิตฺวา ว นํ
 คมฺมํสํมาติ ยทา ฆนฺเต พุรุหฺมา สมนํกุมาโร เทวานํ ดาวตีสํมา ปาตุภวติ โอฟาริํ
 อตฺตภาวํ อภินิมฺมิตฺวา ปาตุภวติ โย โย ปน ฆนฺเต พุรุหฺมโน ปกตฺวิณฺโณ อนภิสํมุภวานิโย
 โส เทวานํ ดาวตีสํมา จกฺขุปถสฺมี ยทา ฆนฺเต พุรุหฺมา สมนํกุมาโร เทวานํ ดาวตีสํมา
 ปาตุภวติ โส อญฺเณ เทเว อติโรจติ วนฺณเณน เจว ยสฺสา จ เสยฺยธํปิ ฆนฺเต โสวณฺณวิคฺคโห
 มานสํ วิคฺคหํ อติโรจติ เอวเมว โย ฆนฺเต ยทา พุรุหฺมา สมนํกุมาโร เทวานํ ดาวตีสํมา
 ปาตุภวติ โส อญฺเณ เทเว อติโรจติ วนฺณเณน เจว ยสฺสา จ ยทา ฆนฺเต พุรุหฺมา
 สมนํกุมาโร เทวานํ ดาวตีสํมา ปาตุภวติ น ตสฺสํ ปริสํยํ โกจิ เทโว อภิวาเทติ วา
 ปจฺจุจฺเจติ วา อาสเนน วา นิมนฺเตติ สพฺเพ ว ตฺวณฺเณหิฏฺฐา ปณฺชติกา ปลฺลงฺเก นิสฺสํทิตฺติ
 ยสฺสทํนิ เทวสฺส อิจฺฉิสฺสติ พุรุหฺมา สมนํกุมาโร ตสฺส เทวสฺส ปลฺลงฺเก นิสฺสํทิสฺสติ^๑ ยสฺส
 โย ปน ฆนฺเต เทวสฺส พุรุหฺมา สมนํกุมาโร ปลฺลงฺเก นิสฺสํทิตฺติ อุพาริํ โส ลภติ เทโว
 เวทปฏฺฐิลาภํ อุพาริํ โส ลภติ เทโว โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ เสยฺยธํปิ ฆนฺเต ราชา ขตฺติโย มุทฺธาว
 สิตฺโต อธฺมณาสิตฺโต^๒ รชฺเชน อุพาริํ โส ลภติ เวทปฏฺฐิลาภํ อุพาริํ โส ลภติ โสมนสฺสปฏฺฐิ
 ลาภํ เอวเมว โย ฆนฺเต ยสฺส เทวสฺส พุรุหฺมา สมนํกุมาโร ปลฺลงฺเก นิสฺสํทิตฺติ อุพาริํ โส
 ลภติ เทโว เวทปฏฺฐิลาภํ อุพาริํ โส ลภติ เทโว โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ อถ ฆนฺเต พุรุหฺมา
 สมนํกุมาโร โอฟาริํ อตฺตภาวํ อภินิมฺมิตฺวา กุมารวณฺโณ^๓ หุตฺวา ปณฺจสิโย เทวานํ
 ดาวตีสํมา ปาตุโรหสิ โส เวหาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข ปลฺลงฺเกน นิสฺสํทิตฺติ ๑
 เสยฺยธํปิ ฆนฺเต พลฺวา ปุริโส สุปฺปจฺจตฺตเต วา ปลฺลงฺเก สเม วา ภูมิกายเณ ปลฺลงฺเกน
 นิสฺสํเทยฺย เอวเมว โย ฆนฺเต พุรุหฺมา สมนํกุมาโร เวหาสํ อพฺภุคฺคณฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข
 ปลฺลงฺเก^๔ นิสฺสํทิตฺวา เทวานํ ดาวตีสํมา สมนํปสาทํ วิทิตฺวา อิมํหิ คาลาหิ อนุโมทิตฺติ

[๑๕๗]

โมทนฺติ วต โภ เทวา
 ตถาคตํ นมสฺสนฺตา
 นเว ว เทเว ปสฺสนฺตา
 สุกตมฺหิ พุรุหฺมจริยํ
 เต อญฺเณ อติโรจนฺติ

ดาวตีสํมา สหิณฺทกา
 ฐมฺมสฺส จ สุฐมฺมตํ ๑
 วนฺณวนฺเต ยสฺสสิโน
 จริตฺวาน อิชาคเต ๑
 วนฺณเณน ยสฺสายุนา

๑ ม. อยํ ปาโง นตฺติ ๑

๒ ม. ย. นิสฺสํทิสฺสติ ๑

๓ อธฺมณาสิตฺโตติปิ ปาโง ๑

๔ ม. ย. กุมารวณฺณํ ๑

๕ ม. ย. ปลฺลงฺเกน ๑

นั้นก่อนแล้วจึงไป เมื่อใดสัจฉกumarพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ นิรมิตอัฏฐาปใหญ่ยิ่ง เพศปรกติของพรหมอันเทวดาเหล่าอื่นไม่พึงถึง ปรากฏ ในคลองจักษุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อใดสัจฉกumarพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ รุ่งเรืองสว่างเทวดาเหล่าอื่น ด้วยวรรณะและยศ จุฑเทวดามีกายเป็นทองคำ ข้อมรุ่งเรืองสว่างกายของมนุษย์ฉะนั้น เมื่อใดสัจฉกumarพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาบางองค์ในบริษัทนั้น ไม่ไหว้ ไม่ต้อนรับ หรือไม่เชิญด้วยอาสนะ เทวดาทั้งหมดเที่ยว นั่งประคองอัญชลีอยู่บนบัลลังก์ บัดนี้ สัจฉกumarพรหมจักปรารถนาแก่เทวดาองค์ใด จักนั่งบนบัลลังก์ของเทวดาองค์นั้น สัจฉกumarพรหมนั่งบนบัลลังก์ของเทวดาองค์ใด เทวดาองค์นั้นย่อมได้ความยินดีโสมนัสอย่างยิ่ง จุฑพระราชผู้กษัตริย์ได้มูรธาภิเษกแล้ว ครองราชสมบัติใหม่ ข้อมทรงได้ความยินดีโสมนัสอย่างยิ่งฉะนั้น เมื่อนั้น สัจฉกumarพรหมนิรมิต อัฏฐาปใหญ่ยิ่ง เป็นเพศกumarเช่นกับ ปัญจสิขเทพบุตร ปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เธอหะขึ้นเวหาส นั่งขัดสมาธิในอากาศที่ ว้างเปล่า เช่นบุรุษผู้มีกำลังนั่งขัดสมาธิบนบัลลังก์ที่ปูลาดดี หรือบนภูมิภากราบเรียบฉะนั้น ทราบความเบิกบานใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้ว ทรงบันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ ความว่า

[๑๕๗]

ดูกรท่านผู้เจริญ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ ข้อมบันเทิงใจ ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เห็นเทวดาผู้ใหม่ๆ ผู้มีวรรณะ มียศ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุตแล้ว มาในที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรง พระปัญญากว้างขวาง บรรลุคุณวิเศษแล้ว ข้อมรุ่งเรืองสว่างเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ด้วยวรรณะ ด้วยยศ และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยพระอินทร์เห็นเช่นนี้แล้ว ข้อมยินดี ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี ฯ

สาวกา ฐริปณฺณสฺส

อิทํ ทิสฺวาน นนฺทนฺติ

ตถาคคํ นมสฺสํนฺตา

วิเสสฺสคตา อิธ ฯ

ตาวตีสํ สหิณฺทกา

ธมฺมสฺส จ สฺสธมฺมตฺตํ ฯ

[๑๕๘]

อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร อภาสิตถ^๑ ฯ อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรหฺมโน
 สนฺจุมฺมารสฺส ภาสโต อฏฺฐจฺกสมฺนฺนาคโต สโร โหติ วิสฺสฏฺฐโจ จ วิญฺญะโย จ มณฺช จ
 สวณฺโณ จ พินฺนุ จ อวิสารี จ คมฺภีโร จ นินฺนาที จ ฯ ยถาปริสํ โข ปนท ภนฺเต พุรหฺมา
 สนฺจุมฺมาโร สเรณ จ วิญฺญาเปติ น จสฺส พหิทฺธา ปริสาย โฆโส นิจฺจโรติ ฯ ยสฺส โข ปน
 ภนฺเต เอวํ อฏฺฐจฺกสมฺนฺนาคโต สโร โหติ โส วุจฺจติ พุรหฺมสฺสโรติ ฯ อถ โข ภนฺเต
 พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร เตตฺถตีสํ อตฺตภาเว อภินิรมฺมินฺตฺวา เทวานํ ตาวตีสานํ^๒ ปจฺเจกปลฺลงฺเก
 นิสิตฺติว เทวํ ตาวตีสํ อามนฺเตสิ ตํ ก็ มณฺณนฺติ โภณฺโต เทวํ ตาวตีสํ ยาวณฺเจโส^๓ ภควา
 พหุชนหิตาย ปฏิปนฺโน พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ ฯ
 เย हि เกจิ โภณฺโต^๔ พุทฺธํ สรณํ คตา ธมฺมํ สรณํ คตา สงฺฆํ สรณํ คตา สีเลสุ ปริปุริ-
 การิโน เต กายสฺส เกทา ปรี มรณา อปฺเปกฺขเจ ปรินิรมิตฺตวสฺสวตฺตํ เทวานํ สหพฺยตํ
 อุปปชฺชนฺติ อปฺเปกฺขเจ นิรมานรตฺตํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชนฺติ อปฺเปกฺขเจ ตฺสิตานํ
 เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชนฺติ อปฺเปกฺขเจ ยามานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชนฺติ อปฺเปกฺขเจ
 ตาวตีสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชนฺติ อปฺเปกฺขเจ จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ
 อุปปชฺชนฺติ ये สพฺพนิหิณฺ กายํ ปริปุเรนฺติ เต คณฺธพฺพกายํ ปริปุเรนฺตฺติ ฯ

[๑๕๙]

อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร อภาสิตถ^๕ ฯ อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรหฺมโน
 สนฺจุมฺมารสฺส ภาสโต โฆโสเยว เทวํ มณฺณนฺติ ยวายํ มม ปลฺลงฺเก สุวายํ เอโก จ^๕
 ภาสตีติ ฯ

เอกสฺมี ภาสมานสฺมี

เอกสฺมี ตฺถุหิมาสิเน

ตทสฺสุ เทวํ มณฺณนฺติ

ยวายํ มม ปลฺลงฺกสฺมี

สพฺเพ ภาสนฺติ นิรมิตา

สพฺเพ ตฺถุหิ กวานฺติ เต ฯ

ตาวตีสํ สหิณฺทกา

สุวายํ เอโก จ ภาสตีติ ฯ

๑ ม. ย. ปจฺเจกปลฺลงฺเกสุ ปลฺลงฺเกณ ฯ อิโต ปรี อิทิสฺสว ฯ

๒ ม. ยาวณฺจ โส ฯ ย. ยาว จ โส ฯ

๓ ม. ย. โภ ฯ

๔ ม. ภาสิตถ ฯ

๕ ม. ย. เอโกว ฯ อิโต ปรี อิทิสฺสว ฯ

เสียงของสนังกุมารพรหม

[๑๕๘]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ เสียงของสนังกุมารพรหม ผู้กล่าวเนื้อความนี้ ประกอบด้วย ๘ ประการ คือแจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ น่าฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ลึก ๑ มีกังวาน ๑ ฯ

ก็สนังกุมารพรหม ย่อมยังบริษัทเท่าใดให้ทราบเนื้อความด้วยเสียงของตน กระแสเสียง ก็ไม่แพร่ไปในภายนอกบริษัทเท่านั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เสียงของผู้ใด ประกอบด้วย ๘ ประการอย่างนี้ ผู้นั้นท่านเรียกว่า มีเสียงเพียงดังเสียงพรหม ฯ

ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมนิรมิตอรรถภาพ ๓๓ อรรถภาพ นั่งอยู่บนบัลลังก์ของเทวดา ชั้นดาวดึงส์ทุกๆ บัลลังก์แล้วเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า เทวดาชั้นดาวดึงส์ผู้เจริญ จะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชน เป็นอันมาก เพื่อสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงไร ชนเหล่าใด นับถือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง นับถือพระธรรมเป็นที่พึ่ง นับถือพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์ ชนเหล่านั้นเบื้องหน้า แต่ตายเพราะกายแตก บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นยามะ บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดา ชั้นดาวดึงส์ บางพวกถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช เหล่าใดยังกายให้บริบูรณ์ เลวกว่าเขาหมด เหล่านั้นย่อมเพิ่มจำนวนหมู่เทพคนธรรพ์ ฯ

[๑๕๙]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ เมื่อสนังกุมารพรหมกล่าวประกาศความข้อนี้ เทวดาทั้งหลายสำคัญว่า ผู้ที่นั่งบนบัลลังก์ของเรานี้ผู้เดียวกล่าว ฉะนั้น พระโอราณจารย์จึงกล่าวว่า เมื่อสนังกุมารพรหมกล่าวผู้เดียว รูปนิรมิตทั้งหมดก็กล่าว เมื่อ สนังกุมารพรหมนั่งผู้เดียว รูปนิรมิตเหล่านั้นทั้งหมดก็นั่ง เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วย พระอินทร์ ย่อมสำคัญสนังกุมารพรหมนั้นว่า ผู้ที่นั่งบนบัลลังก์ของเรานี้ผู้เดียวเท่านั้นกล่าว ฯ

[๒๐๐]

อลโข ภนฺเต พุรหุมา สนฺงุมาริ เอกคฺเตน อคฺตานิ อุปสัหฺรติ เอกคฺเตน อคฺตานิ
 อุปสัหฺริตฺวา สกฺกสฺส เทวานมฺินฺทสฺส ปฺลลฺงเก นิสํหิตฺวา เทเว ตาวตีสเ อามนฺเตสึ ตํ กิ
 มลฺยณฺนุติ โภณฺโต เทวา ตาวตีสเ ยาว สุปฺลฺยตฺตาปิเม^๑ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา
 อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อธิธิปาทา^๒ อธิธิพฺพลิกตฺยา^๓ อธิธิวิเสวิตาย^๔ อธิธิวิภูพฺ-
 พนตฺยา กตเม จตฺตาริ อธิ โภ ภิกฺขุ จนฺทสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคํ อธิธิปาทํ ภาเวติ
 วิริยสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคํ อธิธิปาทํ ภาเวติ จิตฺตสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคํ
 อธิธิปาทํ ภาเวติ วิมฺสาสมฺมาธิปฺธานสงฺขารสมฺนฺนาคํ อธิธิปาทํ ภาเวติ อิมे โข โภ เตน
 ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน จตฺตาริ อธิธิปาทา ปฺลฺยตฺตา อธิธิพฺพ-
 ลิกตฺยา อธิธิวิเสวิตาย อธิธิวิภูพฺพนตฺยา เยปิ^๕ หิ เกจิ โภ อตีตมทฺธานํ สมณฺา วา พุราหุณฺณา
 วา อนเกวิหิตํ อธิธิวิธํ ปจฺจนฺโภสุ สพฺเพ เต อิมสฺสญฺเวย จตฺนุนํ อธิธิปาทานํ ภาวิตตฺตา
 พฺพลิกตตฺตา เยปิ^๖ หิ เกจิ โภ อนาคตมทฺธานํ สมณฺา วา พุราหุณฺณา วา อนเกวิหิตํ อธิธิวิธํ
 ปจฺจนฺโภสฺสณฺฺติ สพฺเพ เต อิมสฺสญฺเวย จตฺนุนํ อธิธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พฺพลิกตตฺตา เยปิ หิ
 เกจิ โภ เอตฺรหิ สมณฺา วา พุราหุณฺณา วา อนเกวิหิตํ อธิธิวิธํ ปจฺจนฺโภณฺฺติ สพฺเพ เต
 อิมสฺสญฺเวย จตฺนุนํ อธิธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พฺพลิกตตฺตา ปสฺสณฺฺติ โน โภณฺโต เทวา
 ตาวตีสเ มมปปี^๗ เอรูปํ อธิธานุภาวนฺฺติ ฯ เอวํ มหาพฺรหฺเมติ ฯ อหํปิ โข โภ อิมสฺสเยว
 จตฺนุนํ อธิธิปาทานํ ภาวิตตฺตา พฺพลิกตตฺตา เอวํหิทธิโก เอวํหานุภาโวติ ฯ

[๒๐๑]

อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรหุมา สนฺงุมาริ อภาสิตฺถ ฯ อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรหุมา สนฺงุมาริ
 ภาสิตฺวา เทเว ตาวตีสเ อามนฺเตสึ ตํ กิ มลฺยณฺนุติ โภณฺโต เทวา ตาวตีสเ ยาวลฺจิทํ เตน
 ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺเธน ตโย โอกาสาธิกมา อนฺุพฺพุธา
 สุขสฺสาธิกมา ฯ กตเม ตโย ฯ

[๒๐๒]

อิธ โภ เอกจฺโจ สํสญฺโโจ วิหฺรติ กาเมหิ สํสญฺโโจ อกฺุสเลหิ ฌมฺเมหิ ฯ โส
 อปเรณ สมเยน อริยฌมฺมํ สฺเณติ โยนิโส มนสิโกโรติ ฌมฺมานุฌมฺมํ ปฏฺิปปชฺชติ ฯ โส

๑ ม. สุปฺลฺยตฺตาจิเม ฯ ย. สุปฺลฺยตฺตาวิเม ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๒ ม. สุปฺลฺยตฺตา ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๓ อธิธิปฺพตฺยาติ ปาเจน ภวิตพฺพํ ฯ

๔ อธิธิวิเสวิตายติ วา อธิธิวิเสวิตายติ วา ปาโธ ฯ ม. ย. อธิธิวิเสวิตาย ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๕ ม. ย. เยหิ ฯ

๖ ย. เยหิปิ ฯ

๗ ส. ย. มมปปี นํ ฯ ม. มมปปี ฯ

การเจริญอิทธิบาท ๔ ประการ

[๒๐๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้นแล สันถัมมารพรหมกลับคืนตนเป็นผู้เดียว แล้วนั่ง บนบัลลังก์ของท้าวสักกะจอมเทพ แล้วเรียกเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อัน พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้แล้ว เพื่อความทำอุทธีให้มาก เพื่อความทำอุทธีให้วิเศษ เพื่อแสดงอุทธีได้ อิทธิบาท ๔ เป็นไฉน ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยฉันทสมาธิและ ปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร เจริญอิทธิบาทประกอบด้วยวิมังสาสมาธิ และ ปธานสังขาร อิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้แล้ว เพื่อความทำอุทธีให้มาก เพื่อความทำอุทธีให้วิเศษ เพื่อแสดงอุทธีได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาล แสดงอุทธีได้หลายอย่าง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ทำได้เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอนาคตกาล จักแสดงอุทธีได้หลายอย่าง สมณะ หรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมดจักทำได้เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในปัจจุบันกาล แสดงอุทธีได้หลายอย่าง สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด ทำได้เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งหลาย ไม่เห็นอิทธานุภาพเห็นปานนี้ของเราดอกหรือ ฯ เห็นแล้ว ท่านมหาพรหม ฯ แม้เรา มีอุทธีมากอย่างนี้ มีอานุภาพมากอย่างนี้ ก็เพราะเจริญ เพราะทำให้มากซึ่งอิทธิบาท ๔ เหล่านี้แล ฯ

วิธีการบรรลุโอสถ ๓ ประการ

[๒๐๑]

สันถัมมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ ครั้นแล้วเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การบรรลุโอสถ ๓ ประการ ที่พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึงความสุข การบรรลุโอสถ ๓ ประการ เป็นไฉน ฯ

[๒๐๒]

ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังเกี่ยวข้องกับด้วยกาม หลกคลีด้วย อกุศลธรรมอยู่ สมัยอื่น เขาฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการโดยแบบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขาอาศัยการฟังธรรมของพระอริยเจ้าและการมนสิการโดยแบบคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยกาม ไม่หลกคลีด้วยอกุศลธรรมอยู่ สุขย่อมเกิดแก่เขา ผู้ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยกาม ไม่หลกคลีด้วยอกุศลธรรม โสมนัสอันยิ่งกว่าสุขก็เกิดขึ้น ดูจากความปราโมทย์ เกิดต่อจากความบันเทิงใจ ฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอสถนี้เป็นประการ ที่ ๑ ที่พระผู้มีพระภาคผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึงความสุข ฯ

อริยธมฺมสฺสวณฺํ อากมฺม โยนิโส มนสิการํ ฐมฺมานุฐมฺมํ^๑ ปฏิปชฺชติ อสฺสญฺโง วิหริตี
 กามเหิ อสฺสญฺโง อกุสเลหิ ฐมฺเมหิ ฯ ตสฺส อสฺสญฺจสฺส กามเหิ อสฺสญฺจสฺส อกุสเลหิ
 ฐมฺเมหิ อุปฺปชฺชติ สฺขํ สุขา ภิกฺขุโย โสมนสฺสํ ฯ เสยฺยถาปี โภ ปมฺทา^๒ ปาโมชฺชํ^๓ ชาเยถ
 เอวเมว โข โภ อสฺสญฺจสฺส กามเหิ อสฺสญฺจสฺส อกุสเลหิ ฐมฺเมหิ อุปฺปชฺชติ สฺขํ สุขา
 ภิกฺขุโย โสมนสฺสํ ฯ อโย โข โภ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺธเรน
 ปจฺจโม โโอกาสาธิคโม อนุพุทฺโธ สุขสฺสาธิคมา ย ฯ

[๒๐๓]

ปุณ จปร โภ อิเธจฺจสฺส โอฟาริกา กายสงฺขารา อปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนติ โอฟาริกา
 วจีสงฺขารา อปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนติ โอฟาริกา จิตฺตสงฺขารา อปฺปปฏิปฺปสฺสทฺธา โหนติ ฯ
 โส อปเรน สมเยน อริยธมฺมํ สฺสณฺดาติ โยนิโส มนสิกโรติ ฐมฺมานุฐมฺมํ ปฏิปชฺชติ ฯ ตสฺส
 อริยธมฺมสฺสวณฺํ อากมฺม โยนิโส มนสิการํ ฐมฺมานุฐมฺมํ ปฏิปชฺชนฺตสฺส^๔ โอฟาริกา
 กายสงฺขารา ปฏิปฺปสฺสสมฺภนฺติ โอฟาริกา วจีสงฺขารา ปฏิปฺปสฺสสมฺภนฺติ โอฟาริกา จิตฺต-
 สงฺขารา ปฏิปฺปสฺสสมฺภนฺติ ฯ ตสฺส โอฟาริกานํ กายสงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา โอฟาริกานํ
 วจีสงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา โอฟาริกานํ จิตฺตสงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อุปฺปชฺชติ สฺขํ
 สุขา ภิกฺขุโย โสมนสฺสํ ฯ เสยฺยถาปี โภ ปมฺทา ปาโมชฺชํ ชาเยถ เอวเมว โข โภ โอฟาริกานํ
 กายสงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา โอฟาริกานํ วจีสงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา โอฟาริกานํ
 จิตฺตสงฺขารานํ ปฏิปฺปสฺสทฺธิยา อุปฺปชฺชติ สฺขํ สุขา ภิกฺขุโย โสมนสฺสํ ฯ อโย โข โภ เตน
 ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺธเรน พุทฺธิโย โโอกาสาธิคโม อนุพุทฺโธ
 สุขสฺสาธิคมา ย ฯ

[๒๐๔]

ปุณ จปร โภ อิเธจฺจโง อิหํ กุสฺลนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อิหํ อกุสฺลนฺติ ยถาภูตํ
 นปฺปชานาติ อิหํ สวชฺชนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อิหํ อนวชฺชนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ
 อิหํ เสวิตพฺพนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อิหํ น เสวิตพฺพนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อิหํ
 หีนนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อิหํ ปณฺธิตฺตํ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ อิหํ กณฺหสฺสูกกสฺส-
 ปฏฺฐิภาคนฺติ ยถาภูตํ นปฺปชานาติ ฯ โส อปเรน สมเยน อริยธมฺมํ สฺสณฺดาติ โยนิโส
 มนสิกโรติ ฐมฺมานุฐมฺมํ ปฏิปชฺชติ ฯ โส อริยธมฺมสฺสวณฺํ อากมฺม โยนิโส มนสิการํ
 ฐมฺมานุฐมฺมํ ปฏิปชฺชติ^๕ อิหํ กุสฺลนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ อิหํ อกุสฺลนฺติ ยถาภูตํ ปชานาติ

๑ ม. ย. ฐมฺมานุฐมฺมปฺปปฏิปตฺติ ฯ

๒ ย. มฺทา ปามุชฺช ฯ อโธ ปริ อิทฺสเมว ฯ

๓ ปามุชฺชนฺตํติ วา ปาโม ฯ

๔ ม. ย. ฐมฺมา ... ปฏิปตฺติ ฯ

๕ ม. ย. ฐมฺมา ... ปฏิปตฺติ ฯ

[๒๐๓]

ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง กายสังขาร วีสังขาร จิตตสังขาร ส่วนหยาบ ของคนบางคนในโลกนี้ ยังไม่สงบระงับ สมัยอื่น เขาฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการโดย แยกคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อเขาอาศัยการ ฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการ โดยแยกคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอยู่ กายสังขาร วีสังขาร จิตตสังขาร ที่หยาบๆ ย่อมสงบระงับ เพราะกายสังขาร วีสังขาร จิตตสังขาร ที่หยาบๆ สงบระงับ สุขย่อมเกิดแก่เขา โสมนัสอันยิ่งกว่าสุขก็เกิดขึ้น คุณความปราโมทย์ เกิดต่อจากความบันเทิงใจฉะนั้น ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาสนี้เป็นประการที่ ๒ ที่พระผู้มี พระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึงความสุข ฯ

[๒๐๔]

ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง คนบางคนในโลกนี้ไม่รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้กุศล นี้อกุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มี โทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้แล้ว นี้ประณีต นี้เป็นส่วนธรรมคำและธรรมขาว สมัยอื่น เขาฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการ โดยแยกคาย ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เขาอาศัยการฟังธรรมของพระอริยเจ้า มนสิการโดยแยกคาย ปฏิบัติธรรมสมควร แก่ธรรม ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้กุศล นี้อกุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้แล้ว นี้ประณีต นี้เป็นส่วน ธรรมคำและธรรมขาว เมื่อเขารู้เห็นอย่างนี้ ย่อมละอวิชชาได้ขาด วิชชาย่อมเกิดขึ้น เพราะปราศจากอวิชชา เพราะวิชชาเกิดขึ้น สุขย่อมเกิดแก่เขา โสมนัสยิ่งกว่าสุขก็เกิดขึ้น คุณความปราโมทย์เกิดต่อจากความบันเทิงใจนั้น ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาสนี้เป็นประการที่ ๓ ที่พระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ตรัสรู้แล้วเพื่อบรรลุถึงความสุข ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การบรรลุโอกาส ๓ ประการ เหล่านี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็น พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น ตรัสรู้แล้ว เพื่อบรรลุถึงความสุข ฯ

อิทํ สาวชฺชนติ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทํ อนวชฺชนติ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทํ เสวิตพฺพนติ
 ยถาภูตํ ปชานาติ อิทํ น เสวิตพฺพนติ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทํ หีนนติ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทํ
 ปณฺธิตฺตํ ยถาภูตํ ปชานาติ อิทํ กณฺหสฺสูกฺกสฺสปฏิภาคนติ ยถาภูตํ ปชานาติ ฯ ตสฺส เอว
 ชานโต เอว ปสฺสโต อวิชฺชา ปหียติ วิชฺชา อุปฺปชฺชติ ฯ ตสฺส อวิชฺชาวिरากา วิชฺชูปฺปาทา
 อุปฺปชฺชติ สฺขํ สุขา ภิกฺขุโย โสมนสฺสํ ฯ เสยฺยถาปิ โภ ปมฺทา ปาโมชฺช ชายเถ เอวเมว โข
 โภ อวิชฺชาวिरากา วิชฺชูปฺปาทา อุปฺปชฺชติ สฺขํ สุขา ภิกฺขุโย โสมนสฺสํ ฯ อยฺ โข โภ เตน
 ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺธเรน ตติโย โอกาสาธิกโม อนฺพุทฺโธ
 สุขสฺสาธิกมาย ฯ อิมे โข โภ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺธเรน
 ตติโย โอกาสาธิกมา อนฺพุทฺธา สุขสฺสาธิกมายาติ ฯ

[๒๐๕]

อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรฺหมา สนฺจกฺมาโร อภาสิตฺตํ ฯ อิทมตฺถํ ภนฺเต พุรฺหมา สนฺจกฺมาโร
 ภาสิตฺวา เทเว ตาวตีสเ อามนฺเตสิ ตํ ก็ มลฺลนฺติ โภนฺโต เทวา ตาวตีสเ ยาว สฺสปลฺลนฺต-
 ตาปีเม เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺธเรน จตฺตาริ สติปฺญฺจานา
 กุสลสฺสาธิกมาย กตฺเม จตฺตาริ อิธ โภ ภิกฺขุ อชฺฌตฺตํ กายเ กายานุปสฺสี วิหริติ อาตาปี
 สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ อชฺฌตฺตํ กายเ กายานุปสฺสี วิหรนฺโต
 ตตฺถ สมฺมา สมาริยติ สมฺมา วิปฺปสฺสีทติ ฯ โส ตตฺถ สมฺมาสมาหิโต สมฺมาวิปฺปสนฺโน
 พหิทฺธา ปรรกาเย ฌาณทสฺสนํ อภินิพฺพุตฺเตติ ฯ อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริติ
 อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ อชฺฌตฺตํ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี
 วิหรนฺโต ตตฺถ สมฺมา สมาริยติ สมฺมา วิปฺปสฺสีทติ ฯ โส ตตฺถ สมฺมาสมาหิโต สมฺมา-
 วิปฺปสนฺโน พหิทฺธา ปรรเวทนาสุ ฌาณทสฺสนํ อภินิพฺพุตฺเตติ ฯ อชฺฌตฺตํ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี
 วิหริติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌา- โทมนสฺสํ อชฺฌตฺตํ จิตฺเต
 จิตฺตานุปสฺสี วิหรนฺโต ตตฺถ สมฺมา สมาริยติ สมฺมา วิปฺปสฺสีทติ ฯ โส ตตฺถ สมฺมาสมาหิโต
 สมฺมาวิปฺปสนฺโน พหิทฺธา ปรรจิตฺเต ฌาณทสฺสนํ อภินิพฺพุตฺเตติ ฯ อชฺฌตฺตํ ฐมฺเมสุ
 ฐมฺมานุปสฺสี วิหริติ อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺสํ อชฺฌตฺตํ
 ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปสฺสี วิหรนฺโต ตตฺถ สมฺมา สมาริยติ สมฺมา วิปฺปสฺสีทติ ฯ โส ตตฺถ
 สมฺมาสมาหิโต สมฺมาวิปฺปสนฺโน พหิทฺธา ปรรฐมฺเมสุ ฌาณทสฺสนํ อภินิพฺพุตฺเตติ ฯ อิมे
 โข โภ เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหตา สมฺมาสมฺพุทฺธเรน จตฺตาริ สติปฺญฺจานา
 ปลฺลนฺตฺตา กุสลสฺสาธิกมายาติ ฯ

สติปัฏฐาน ๔ ประการ

[๒๐๕]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถัมมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้แล้ว เรียกเทวาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวาชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน สติปัฏฐาน ๔ นี้ อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติแล้ว เพื่อบรรลุกุศลสติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พิจารณาภายในภายในเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณา ภายในภายในเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ ในกายานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบในกายานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดใน กายอื่นในภายนอก ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณาเวทนาในเวทนาเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ เวทนานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใส โดยชอบใน เวทนานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในเวทนาอื่นในภายนอก ภิกษุพิจารณาจิตในจิตเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณาจิตในจิตเป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ย่อมผ่องใสโดยชอบ ในจิตตานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ ในจิตตานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในจิตอื่นในภายนอก ภิกษุพิจารณาธรรมในธรรมเป็นภายใน มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกุศลและโทมนัสในโลกอยู่ เมื่อภิกษุพิจารณาธรรมในธรรม เป็นภายในอยู่ ย่อมตั้งจิตไว้โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ ในธัมมานุปัสสนานั้น เธอตั้งจิตไว้ โดยชอบ ผ่องใสโดยชอบ ในธัมมานุปัสสนานั้นแล้ว ยังญาณทัสสนะให้เกิดในธรรมอื่นในภายนอก ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ นี้แล อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติแล้วเพื่อบรรลุกุศล ฯ

[๒๐๖]

อิทมตถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจกฺมาโร อภาสิตฺถ ๑ อิทมตถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจกฺมาโร
 ภาสิตฺวา เทเว ดาวตฺติเส อามนฺตฺติ ตํ ก็ มลฺลนฺติ โภณฺโต เทวา ดาวตฺติสา ยาว สุปฺมณฺต-
 ตาปีเม เตน ภควตา ชานตา ปสฺสตา อรหฺตา สมนฺาสมฺพุทฺเธน สตฺต สมฺาธิปริกฺขารํ
 สมนฺาสมฺาธิสฺส ภาวนา^๑ สมนฺาสมฺาธิสฺส ปาริปุริยา กตฺเม สตฺต สมฺาภิภูจฺิ สมฺาสาํกปโป
 สมฺาวาจา สมฺากมฺมนฺโต สมฺาอาชีโว สมฺาวายาโม สมฺาสติ ๑ ยา โข โภ อิมฺหิ
 สตฺตหฺงฺเกหิ จิตฺตสฺส เอกกฺคตา ปริกฺขตา อํ วุจฺจติ โภ อริโย สมฺาสมฺาธิ สอฺปนฺิโส
 อิตฺปิ สปริกฺขาโร อิตฺปิ สมฺาภิภูจฺิสฺส โภ สมฺาสาํกปโป ปโหติ สมฺาสาํกปโป
 สมฺาวาจา ปโหติ สมฺาวาจาสุส สมฺากมฺมนฺโต ปโหติ สมฺากมฺมนฺตฺส สมฺาอาชีโว
 ปโหติ สมฺาอาชีวสฺส สมฺาวายาโม ปโหติ สมฺาวายามสฺส สมฺาสติ ปโหติ สมฺาสติสฺส
 สมฺาสมฺาธิ ปโหติ สมฺาสมฺาธิสฺส สมฺาณณํ ปโหติ สมฺาณณสฺส สมฺาวิมฺุตติ ปโหติ
 ๑ ยลฺลหิ ตํ โภ สมฺาวทฺมาโน วทฺเยยฺย สุวากฺขาโต ภควตา ฌมฺโม สนฺธิภูจฺิโก
 อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญหิ^๒ อปารฺตฺตา เต^๓ อมตฺสฺส
 ทฺวาราคิ ๑ อิทมเวว ตํ สมนฺาสมฺพุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺฺนาคตํ^๔ สมฺาวทฺมาโน วทฺเยยฺย
 สุวากฺขาโต หิ [^๕] ภควตา ฌมฺโม สนฺธิภูจฺิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ
 เวทิตพฺโพ วิญฺญหิ อปารฺตฺตา เต อมตฺสฺส ทฺวาราคิ ๑ เย หิ เกจฺิ โภ พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน
 สมนฺฺนาคตา ฌมฺเม อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺฺนาคตา สงฺฆे อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺฺนาคตา
 อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺฺนาคตา ๑ เย จิเม โอปปาติกา ฌมฺเม วินีตา สาติเรกานิ
 จตุวิสฺตติสสทฺสฺสทฺสฺส นิกฺคา ปริจารกา อพฺภตฺติตา กาลกตา ตินฺณํ สลฺยโณชนานํ ปริกฺขยา
 โสตาปฺนฺนา อวินิปาตชฺมฺมา นียตา สมฺโพธิปฺราयนา ๑ อตฺถิ เจเวตฺถ สกทาคามิโน อถายิ^๖
 อิตฺรา ปชา ปุณฺณภากาติ มม^๗ โน สงฺขาตุํ [^๘] สกโกมิ มุสาวาทสฺส โอตฺตปฺปนฺติ ๑

[๒๐๗]

อิทมตถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจกฺมาโร อภาสิตฺถ ๑ อิทมตถํ ภนฺเต พุรหฺมโน
 สนฺจกฺมารสฺส ภาสโต เวสฺสวณฺสฺส มหาราชสฺส เอวํ เจตฺโส ปริวิตกฺโก อุทปาที อจฺจริยิ
 วต โภ อพฺภูตํ วต โภ เอวรูปโป นาม อุพาโร สตฺถา ภวิสฺสติ เอวรูปุ อุพาริ ฌมฺมกฺขานํ

๑ ม. ปรีภาวนาย ๑

๒ ม. วิญญูหิ ๑

๓ ม. ย. อํ ปาโ จ นตฺถิ ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ๑

๔ ม. ย. สมนฺาสมฺพุทฺเธ - สมนฺฺนาคตฺตฺติ อิม ปาชา นตฺถิ ๑

๕ ม. ย. โภ ๑

๖ ม. อตฺถายิ ๑

๗ ม. ย. เม มโน ๑

๘ ม. ย. โนปิ ๑

บริหารแห่งสมาธิ ๗ ประการ

[๒๐๖]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถัมมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้แล้ว เรียกเทวชาชั้นดาวดึงส์มากล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวชาชั้นดาวดึงส์ จะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน บริหารแห่งสมาธิ ๗ ประการนี้ อันพระผู้มีพระภาค ผู้รู้ ผู้เห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติดีแล้ว เพื่อความเจริญ เพื่อความบริบูรณ์แห่งสัมมาสมาธิ บริหารแห่งสมาธิ ๗ ประการเป็นไฉน คือสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ความที่จิตตั้งมั่น แวดล้อมด้วยองค์ ๗ นี้แล พระผู้มีพระภาคตรัสว่า สัมมาสมาธิอันเป็น อริยมูขนิสัยดังนี้บ้าง มีบริหารดังนี้บ้าง ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ สัมมาสังกัปปะย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมาทิฐิ สัมมาวาจาย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมาสังกัปปะ สัมมากัมมันตะย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมาวาจา สัมมาอาชีวะย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมากัมมันตะ สัมมาวายามะย่อมเพียงพอแก่นุคคล ผู้มีสัมมาอาชีวะ สัมมาสติย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมาวายามะ สัมมาสมาธิย่อมเพียงพอ แก่นุคคลผู้มีสัมมาสติ สัมมาญาณะย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมาสมาธิ สัมมาวิมุตติ ย่อมเพียงพอแก่นุคคลผู้มีสัมมาญาณะ ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ ถิ่นุคคลเมื่อกล่าวถึงข้อนั้น โดยชอบ พึงกล่าวว่าพระธรรม อัน พระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันบุคคล พึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฉะนั้น ประตูประนิพพาน เปิดเพื่อท่านแล้ว บุคคล เมื่อกล่าวโดยชอบกะบุคคลผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้นในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พึงกล่าวว่า ก็พระธรรม อันพระผู้มีพระภาค ตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ฉะนั้น ประตูประนิพพานเปิดเพื่อท่านแล้ว ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น ในพระพุทธรเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้าชอบใจ ชนเหล่านี้ เป็นโอปปาติกะ อันพระผู้มีพระภาคทรงแนะนำแล้วในธรรม ขวามุขผู้บำเรอเกิน สองล้านสี่แสนคน ทำกาลละล่วงไปนานแล้ว เป็นพระโสดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีความไม่ตกต่ำเป็น ธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ข้าพเจ้ากล่าวการพูดเท็จ จึงไม่อาจคำนวณได้ว่าในชนเหล่านี้มี พระสกทาคามีเท่าไร และหมู่สัตว์นอกนี้บังเกิดด้วยส่วนบุญ ฯ

[๒๐๗]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถัมมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้ เมื่อสันถัมมารพรหมกล่าวเนื้อความนี้อยู่ ความดำริแห่งใจเกิดขึ้นแก่ท้าวเวสสุวรรณมหาราชอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ น้าอัสสรย์หนอ ไม่เคยมีมาหนอ จักมีพระศาสดา ผู้ยังเห็นปานนี้ จักมีการแสดงธรรมที่ยิ่ง เห็นปานนี้ จักปรากฏการบรรลุลุณวิเศษที่ยิ่งเห็นปานนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น สันถัมมารพรหมทราบความดำริแห่งใจ ของท้าวเวสสุวรรณมหาราชด้วยใจ แล้วได้กล่าวกะท้าวเวสสุวรรณมหาราชว่า ท่านเวสสุวรรณมหาราชจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ในอดีตกาลก็ได้มีพระศาสดาผู้ยังเห็นปานนี้ ได้มีการแสดงธรรมที่ยิ่งเห็นปานนี้ ปรากฏการบรรลุลุณวิเศษที่ยิ่งเห็นปานนี้มาแล้ว ถึงในอนาคตกาล ก็จักมีพระศาสดาผู้ยังเห็นปานนี้ จักมีการแสดงธรรมที่ยิ่งเห็นปานนี้ จักปรากฏการบรรลุลุณวิเศษที่ยิ่งเห็นปานนี้ ฯ

เอวรูปา อุพารา วิเสสาธคมา ปณณายิสฺสนฺตติ ๑ อถ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมารโ เวสฺสวณฺสฺส
 มหาราชสฺส เจตสา เจโตปริวิตกฺกมณฺณาย เวสฺสวณฺ มหาราชานํ เอตทโวจ ตํ กิ มณฺณติ
 ภว เวสฺสวณฺ มหาราช อตีตมฺปิ อทฺธานํ เอวรูปา อุพาโร สตฺธา อโหสิ เอวรูปา อุพาโร
 รมฺมกฺขานํ เอวรูปา อุพารา วิเสสาธคมา ปณณายิสฺส อนาคตมฺปิ อทฺธานํ เอวรูปา อุพาโร
 สตฺธา ภวิสฺสติ เอวรูปา อุพาโร รมฺมกฺขานํ เอวรูปา อุพารา วิเสสาธคมา ปณณายิสฺสนฺตติ ๑

[๒๐๘]

อิทฺมตฺถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมารโ เทวานํ ตาวตีสานํ อภาสิ ๑ อิทฺมตฺถํ เวสฺสวณฺ
 มหาราช พุรหฺมโน สนฺจุมารสฺส เทวานํ ตาวตีสานํ ภาสโต สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา
 ปฏิกฺคหิตํ^๑ สายํ ปริสายํ^๒ อาโรเจสิ ๑ อิทฺมตฺถํ ชนฺวสโก ยกฺโข เวสฺสวณฺสฺส มหาราชสฺส
 สายํ ปริสายํ ภาสโต สมฺมุขา สุตํ สมฺมุขา ปฏิกฺคหิตํ^๓ ภควโต อาโรเจสิ ๑ อิทฺมตฺถํ ภควา
 ชนฺวสโก ยกฺขสฺส สมฺมุขา สุตฺวา สมฺมุขา ปฏิกฺคเหตฺวา สามณฺจ อภิณฺณาย อายสฺมโต
 อานนฺทสฺส อาโรเจสิ ๑ อิทฺมตฺถํ อายสฺมา อานนฺโท ภควโต สมฺมุขา สุตฺวา สมฺมุขา
 ปฏิกฺคเหตฺวา อาโรเจสิ ภิกฺขุณํ ภิกฺขุณินํ อุปาสิกานํ อุปาสิกานํ ๑ ตยิทํ พุรหฺมจริยํ
 อิทฺธลฺเจว ฝิตฺถจ วิตฺถาริกํ^๔ พหุชฺฌณํ ปุณฺณตํ ยาว เทวมนุสฺสเสหิ สุปฺปกาสิตฺตุนฺติ ๑

ชนฺวสโกตฺถํ นิฏฺฐิตํ ปณฺจมํ ๑

๑ ส. ย. สุตฺวา สมฺมุขา ปฏิกฺคเหตฺวา ๑

๒ ส. ย. สปริสายํ ๑ ม. สย ปริสายํ ๑

๓ ส. ย. สุตฺวา สมฺมุขา ปฏิกฺคเหตฺวา ๑

๔ ย. วิตฺถาริตํ ๑

[๒๐๘]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สันถกุมารพรหมได้กล่าวเนื้อความนี้แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ท้าวเวสสุวรรณมหาราชตรัสบอกเนื้อความนี้ ที่พระองค์สดับมาต่อหน้า รับมาต่อหน้า สันถกุมารพรหม ผู้กล่าวแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ในบริษัของพระองค์ ชนวสกะยักษ์กราบทูลความนี้ที่ตนสดับมาต่อหน้า รับมาต่อหน้าแห่งท้าวเวสสุวรรณมหาราช ผู้ตรัสในบริษัของพระองค์ แก่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงสดับความขื่อนี้มาต่อหน้า ทรงรับ ความขื่อนี้มาต่อหน้าชนวสกะยักษ์ และทรงทราบด้วยพระองค์เอง แล้วตรัสบอกแก่ท่าน พระอนนท ท่านพระอนนท ได้ฟังความขื่อนี้มาต่อพระพักตร์ รับความขื่อนี้มาต่อพระพักตร์พระผู้มีพระภาคแล้ว จึงบอกแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พรหมจรรย์นั้นัน บริบูรณ์ แพร่หลาย กว้างขวาง เป็นอันมากทราบชัด เป็นปึกแผ่น จนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายประกาศดีแล้ว ดังนี้แล ฯ

จบชนวสกุสูตร ที่ ๕

๖ ยู. ทาวตี้สกายา ๗

๖. มหาโควินทสูตร (๑๕)

[๒๐๙]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาลิขณภูฏ เขตพระนครราชคฤห์ ครั้งนั้น คนธรรพเทพบุตรนาม ปิณฺณสิขะ มีผิวพรรณผ่องใส เมื่อล่วงปฐมยามแล้ว ยังภูเขาลิขณภูฏทั้งสันให้สว่าง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นเข้าไปเฝ้าแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นคนธรรพเทพบุตรนามว่าปิณฺณสิขะ ยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะขอกราบทูลข้อความ ที่ข้าพระองค์สดับ มาแล้ว รับมาแล้ว ต่อหน้าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ แต่พระผู้มีพระภาค ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า เชิญท่านบอกแก่พวกเราเถิดปิณฺณสิขะ ฯ

เทวสภา

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อนๆ นานมาแล้วในวันอุโบสถที่ ๑๕ ในราตรี มีพระจันทร์เพ็ญ วันปาวณา เทวดาชั้น ดาวดึงส์ทั้งสันนั่งประชุมกันในสุทธรรมาสภา เทวบริษัที่เป็นอันมากนั่งอยู่รอบๆ และท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ใน ๔ ทิศ คือ ในทิศบูรพา ท้าวธตรัฐมหาราช แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศปัจจิม ในทิศทักษิณ ท้าววิรูปกษมหาราช แวดล้อม ด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศอุดร ในทิศปัจจิม ท้าววิรูปกษมหาราช แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศบูรพา ในทิศอุดร ท้าวเวสสุวรรณมหาราช แวดล้อมด้วยเทวดาทั้งหลาย นั่งผินหน้าไปทางทิศทักษิณ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อใด เทวดาชั้นดาวดึงส์ทั้งสัน นั่งประชุมกันในสุทธรรมาสภา เทวบริษัที่เป็นอันมากนั่งอยู่โดยรอบ และ ท้าวจาตุมหาราชนั่งอยู่ใน ๔ ทิศ ที่อาสนะของท้าวจาตุมหาราชเหล่านั้น หลังถัดออกมาที่อาสนะของข้าพระองค์ ยังมี เหล่าเทวดาผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค แล้วบังเกิดในหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ไม่นาน รุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น ด้วยวรรณะและยศ ได้ยินว่า เพราะเหตุนี้ เทวดาชั้นดาวดึงส์ ทั้งหลาย ย่อมปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสว่า ท่านผู้เจริญ ภายทิพย์ย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทราบความเบิกบานใจของเหล่าเทวดา ชั้นดาวดึงส์ แล้วบันเทิงตามด้วย กลาเหล่านี้ว่า

[๒๑๐]

ดูกรท่านผู้เจริญ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ ย่อมบันเทิงใจ ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่ พระธรรมเป็นธรรมดี เห็นเทวดาผู้ใหม่ ๆ มีวรรณะ มียศ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุคตแล้ว มาในที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็น สาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรง พระปัญญากว้างขวาง บรรลุคุณวิเศษแล้วรุ่งเรือง ล่วงเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ ด้วยวรรณะ ด้วยยศ และอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์พร้อมด้วยพระอินทร์ เห็นเช่นนี้แล้ว ย่อมยินดี ถวายนมัสการ พระตถาคต และความที่พระธรรม เป็นธรรมดี ฯ

สุกตสมัยี พุรุมหจริย

เต อญเณ อติโรจนติ

สาวกา ฐิริปณฺณสฺส

อิทํ ทิสฺวาน นนฺทนฺติ

ตถาคคํ นมสฺสนฺตา

จริตฺวาน อิธาคเต ฯ

วณฺเณน ยสฺสายุนา

วิเสสฺสปคฺตา อิธ ฯ

ดาวตีสํ สหิณฺทกา

ธมฺมสฺส จ สฺสธมฺมตฺตํ ฯ

[๒๑๑]

เตน สุกฺกํ ภูณฺเต เทวา ดาวตีสํ ภิกฺขุโงโส มคฺคทาย อคฺคตฺตนา โหณฺติ ปมฺมิตฺตา ปิตฺติ-
โสมนสฺสชาตา ทิพฺพา วต โภ กายา ปริปุเรณฺติ หายณฺติ อสุรกายาติ ฯ อถ ภูณฺเต สกฺโก
เทวานมินฺโท เทวานํ ดาวตีสํ สมนฺปสํ ทิพฺวา เทเว ดาวตีสํ อามนฺเตสิ อิจฺฉเยยฺยาถ
โน ตุมฺहे มาริสา ตสฺส ภควโต อญฺจ ขถาญฺเจ วณฺเณ โสตฺตุนฺติ ฯ อิจฺฉาม มยฺ มาริสา
ตสฺส ภควโต อญฺจ ขถาญฺเจ วณฺเณ โสตฺตุนฺติ ฯ อถ ภูณฺเต สกฺโก เทวานมินฺโท เทวานํ
ดาวตีสํ ภควโต อญฺจ ขถาญฺเจ วณฺเณ ปิรฺรทาสํ ตํ กิํ มณฺณนฺติ โภณฺโต เทวา
ดาวตีสํ ยาวณฺเจโส^๑ ภควา พุชฺชนหิตาย ปฏิปนฺโน พุชฺชนสฺสขาย โลกานุกมฺปาย^๒ อคฺคทาย
หิตาย สฺสขาย เทวมนฺตฺตํ ฯ เอวํ พุชฺชนหิตาย ปฏิปนฺนํ พุชฺชนสฺสขาย โลกานุกมฺปาย^๓
อคฺคทาย หิตาย สฺสขาย เทวมนฺตฺตํ อิมินาปฺงเคน สมนฺนาคคํ สตฺถารํ เนว อตฺตํเส
สมนฺปสฺสาม น ปเนตฺรหิ อญฺจตฺร เตน ภควตา ฯ สุวากฺขาโต โข ปน ตสฺส^๔ ภควโต
ธมฺโม สนฺทิกฺโก อกาลิกฺโก เอหิปสฺสิกฺโก โอปนยิกฺโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ฯ เอวํ
โอปนยิกฺสฺส ธมฺมสฺส เทเสตฺถารํ อิมินาปฺงเคน สมนฺนาคคํ สตฺถารํ เนว อตฺตํเส สมนฺปสฺ-
สาม น ปเนตฺรหิ อญฺจตฺร เตน ภควตา ฯ อิทํ กุสฺสณฺติ โข ปน เตน ภควตา สฺสปลฺลยตฺตํ
อิทํ อกุสฺสณฺติ สฺสปลฺลยตฺตํ ฯ อิทํ สาวชฺชํ ฯ อิทํ อนวชฺชํ ฯ อิทํ เสวิตพฺพํ ฯ อิทํ น
เสวิตพฺพํ ฯ อิทํ หิณฺํ ฯ อิทํ ปณฺณํ อิทํ กณฺหสฺสกุสฺสปฏฺฐิภาคนฺติ สฺสปลฺลยตฺตํ ฯ เอวํ
กุสฺสากุสฺสสาวชฺชานวชฺชเสวิตพฺพาเสวิตพฺพหิณฺปณฺณกณฺหสฺสกุสฺสปฏฺฐิภาคนํ ธมฺมานํ
ปลฺลยเปตฺถารํ^๕ อิมินาปฺงเคน สมนฺนาคคํ สตฺถารํ เนว อตฺตํเส สมนฺปสฺสาม น ปเนตฺรหิ
อญฺจตฺร เตน ภควตา ฯ สฺสปลฺลยตฺตา โข ปน เตน ภควตา สาวกานํ นิพฺพานคามินิ
ปฏิบัติทา สํสฺสทฺติ นิพฺพานญฺจ ปฏิปทา จ ฯ เสยฺยถาปิ นาม กฺจฺโคทกํ ยมฺโนทเคน สํสฺสทฺติ
สเมติ เอวเมว สฺสปลฺลยตฺตา เตน ภควตา สาวกานํ นิพฺพานคามินิ ปฏิปทา สํสฺสทฺติ
นิพฺพานญฺจ ปฏิปทา จ ฯ เอวํ นิพฺพานคามินิยา ปฏิปทาย ปลฺลยเปตฺถารํ อิมินาปฺงเคน

๑ ม. อถ โข ฯ

๒ ม. ยาวณฺเจโส ฯ ย. ยาวจฺสฺสโส ฯ

๓ ย. ... กมฺปกาย ฯ

๔ ย. ... กมฺปกาย ฯ

๕ ม. เตน ภควตา ฯ

๖ ม. ย. ปลฺลยเปตฺถารํ ฯ อโธ ปริ อธิสเมว ฯ

พระคุณตามความเป็นจริง ๘ ประการ

[๒๑๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสโดยยิ่งกว่าประมาณว่า ดูกรท่านผู้เจริญ กายทิพย์ย่อมบริบูรณ์หนอ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงทราบความเบิกบานใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์ แล้วตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย ท่านทั้งหลายปรารถนาจะฟังพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นหรือ เทวดา ชั้นดาวดึงส์ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ ข้าพระองค์ทั้งหลายปรารถนาจะฟังพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

ครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพทรงยกพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคขึ้นแสดงแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความข้อนี้นั้นเป็นไฉน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงไร เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงปฏิบัติ เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงแสดงธรรมอันควรน้อมเข้ามาในตน อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า นี้กุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควรเสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้มีส่วนเทียบกับธรรมคำและธรรมขาว เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วย องค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงบัญญัติธรรมอันเป็นกุศล อกุศล มีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต มีส่วนเทียบกับธรรมคำและธรรมขาวอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิบัติ เพื่อพระสาวกทั้งหลายไว้ดีแล้ว พระนิพพานและปฏิบัติทางย่อมเทียบเคียงกันได้ จดน้ำในแม่น้ำคงคากับน้ำ ในแม่น้ำขมุนา ย่อมไหลคลุกคละกันได้ฉะนั้น เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิบัติทางอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระเสขะผู้ดำรงอยู่ในปฏิบัติ และ พระจินาสพผู้ชูกบพรหมจรรย์เป็นสหาย เหตุนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเบาพระทัย ประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียว เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียวอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง ลาก ความสรรเสริญ เกิดแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เห็นจะตลอดถึงกษัตริย์ทั้งหลายที่ยินดีอยู่ แต่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นปราศจากความเมา เสวยพระกระยาหาร เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ปราศจากความเมา เสวยพระกระยาหารอย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น มีปรกติตรัสอย่างใดทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เหตุนั้น พระองค์จึงเชื่อว่า ตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เราไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วย

สมนุณาคคํ สตุถาริ เนว อตีตเส สมนุปสุสาม น ปเนตริหิ อญฺญตฺร เตน ภควตา ฯ
 ลทฺธสหาโย โข ปน โส ภควา เสขานญฺเจว ปฏิปทานิ จินาสวานญฺจ วุสิตวตฺเต เตน* ภควา
 อปนุชฺช เอการามคํ อนุยฺยตฺโต วิหริติ ฯ เอวํ เอการามคํ อนุยฺยตฺตํ อิมินาปงฺเคน สมนุณาคคํ
 สตุถาริ เนว อตีตเส สมนุปสุสาม น ปเนตริหิ อญฺญตฺร เตน ภควตา ฯ อภินิปปนฺโน^๒
 โข ปน ตสฺส ภควโต ลาโภ อภินิปปนฺโน สิลโลโก ยาว มญฺเญ ขตฺติยา สมปฺปิยาขมานรูปา
 วิหรนฺติ วิคตมโท โข ปน โส ภควา อาหาริ ออาหารติ ฯ เอวํ วิคตมทํอาหาริ ออาหาริขมานํ
 อิมินาปงฺเคน สมนุณาคคํ สตุถาริ เนว อตีตเส สมนุปสุสาม น ปเนตริหิ อญฺญตฺร เตน
 ภควตา ฯ ยถาวาที โข ปน โส ภควา ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาที อิติ ยถาวาที ตถาการิ
 ยถาการิ ตถาวาที ฯ เอวํ ฐมฺมานุฐมฺมปฏิปนฺนํ อิมินาปงฺเคน สมนุณาคคํ สตุถาริ เนว
 อตีตเส สมนุปสุสาม น ปเนตริหิ อญฺญตฺร เตน ภควตา ฯ ตินฺณวิจิจฺจโน โข ปน โส
 ภควา วิคตกถํโก ปรีโยสิตสงฺกปโป อชฺฌาสยิ อาทิพฺรหฺมจริยิ ฯ เอวํ ตินฺณวิจิจฺจนํ
 วิคตกถํกถํ ปรีโยสิตสงฺกปโป อชฺฌาสยิ อาทิพฺรหฺมจริยิ อิมินาปงฺเคน สมนุณาคคํ สตุถาริ
 เนว อตีตเส สมนุปสุสาม น ปเนตริหิ อญฺญตฺร เตน ภควตาติ ฯ อิมเ โข ภนฺเต สกฺโก
 เทวานมินฺโท เทวานํ ตาวตีสานํ ภควโต อญฺจ ยถาญฺจเจ วณฺเณ ปยิริทาหาสิ ฯ

[๒๑๒]

เตน สุทํ ภนฺเต เทวา ตาวตีสานํ ภิกฺขุโยโส มตฺตตาย อตฺตมฺนา โหนฺติ ปมุทิตา
 ปิติโสมนสฺสชาตา ภควโต อญฺจ ยถาญฺจเจ วณฺเณ สุตฺวา ฯ ตตฺร [๙] ภนฺเต เอกญฺเจ เทวา
 เอวมาหํสุ อโห วต มาริสา จตฺตาริ สมฺมาสมฺพุทฺธา โลเก อุปฺปชฺเชยฺย ฐมฺมญฺจ เทเสยฺย
 ยถริว ภควา ตทสฺส พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย
 เทวมนุสฺसानนฺติ ฯ เอกญฺเจ เทวา เอวมาหํสุ ติฏฺฐนฺติ มาริสา จตฺตาริ สมฺมาสมฺพุทฺธา อโห
 วต มาริสา ตโย สมฺมาสมฺพุทฺธา โลเก อุปฺปชฺเชยฺย ฐมฺมญฺจ เทเสยฺย ยถริว ภควา ตทสฺส
 พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ ฯ
 เอกญฺเจ เทวา เอวมาหํสุ ติฏฺฐนฺตุ มาริสา ตโย สมฺมาสมฺพุทฺธา อโห วต มาริสา เทว
 สมฺมาสมฺพุทฺธา โลเก อุปฺปชฺเชยฺย ฐมฺมญฺจ เทเสยฺย ยถริว ภควา ตทสฺส พหุชนหิตาย
 พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ ฯ เอวํ วุตฺเต ภนฺเต
 สกฺโก เทวานมินฺโท เทเว ตาวตีสเ เอตทโวจ อญฺจานํ โข ปเนตํ มาริสา อนวกาโส ยิ
 เอกิสฺสา โลกธาคฺญา เทว อรหฺนโต สมฺมาสมฺพุทฺธา อปฺพุพฺพิ อจฺริมํ อุปฺปชฺเชยฺย เนตํ จานํ
 วิชฺชติ อโห วต มาริสา โส จ ภควา อปฺปาปาโร อปฺปาตงฺโก จิริ ทิฆมทฺธานํ ติฏฺฐเจยฺย
 ตทสฺส พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानนฺติ ฯ

๑ ย. เต ฯ

๒ ม. 'อภินิปปนฺโน โข ปน- เตน ภควตาติ ปาชนฺตเร 'ลทฺธสหาโย โข ปน- เตน ภควตาติ อิม ปาชา อตฺถิ ฯ ย. อภินิปปนฺโน ฯ เอวมฺปรีปิ ฯ

๓ ย. โข ฯ

พระอริยาคัยเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์เราไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอริยาคัยเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างนี้ในอดีตกาลเลย ถึงบัดนี้ก็ไม่เห็นนอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพทรงยกพระคุณตามที่มีจริง ๘ ประการนี้แล ของพระผู้มีพระภาคขึ้นแสดง แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ ฯ

[๒๑๒]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า เพราะเหตุนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ได้สดับพระคุณตาม ที่มีจริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาค จึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัสยิ่งกว่าประมาณ ในเทวดาเหล่านั้น เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย โอหนอ การที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ พระองค์ พึงอุบัติในโลก พึงทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาค ข้อนั้น พึงเป็นไปได้เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๔ พระองค์ ยกไว้เกิด การที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ พระองค์ พึงอุบัติในโลก พึงทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาค ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปได้เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุข แก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

เทวดาบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลายพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๓ พระองค์ ยกไว้เกิด การที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ พึงอุบัติในโลก พึงทรงแสดงธรรมเหมือนพระผู้มีพระภาค ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปได้เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเทวดาทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ ท้าวสักกะจอมเทพได้ตรัส แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย ข้อที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒ พระองค์ พึงอุบัติในโลกธาตุเดียวกัน ไม่ก่อนไม่หลังนี้ ไม่ใช่ฐานะ ไม่ใช่โอกาส ข้อนี้ ไม่ใช่ฐานะที่จะมีได้ ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย ขอให้สมความหวัง ขอพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นมีพระอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง พึงดำรงอยู่ตลอดกาลนาน ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปได้เพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์นั่งประชุมกันในสุธรรมาสภาด้วย ความประสงคอันใด ท้าวจอมหาราช แม้อันเทวดาชั้นดาวดึงส์คิดความนั้น ปรีกษาคความนั้นแล้ว ทูลให้ทราบก็มีอยู่ในข้อประสงคั้นนั้น แม้จะรับคำสั่งกำชับแล้ว ก็มีอยู่ในข้อประสงคั้นนั้น ประทับอยู่บนอาสนะของตนๆ ยังไม่ไป ฯ

อถโฆ ภนฺเต เยนฺตฺเถน เทวาทวตฺตีสา สุธมฺมามิ สภามิ สมนฺนินฺนา โหนฺติ สมนฺนปฺติตา ตํ
 อตฺถํ จินฺตยิตฺวา ตํ อตฺถํ มนฺตยิตฺวา วุตฺตวจนาปี ตํ จตฺตาริ มหาราชาโน ตสฺมี อตฺเถ โหนฺติ
 ปจฺจนฺตฺวิจฺจวจนาปี ตํ จตฺตาริ มหาราชาโน ตสฺมี อตฺเถ โหนฺติ สเกสุ สเกสุ
 อาสเนสุ จิตา อวิปฺกนฺตา ฯ

[๒๑๓]

เต วุตฺตวากุยา ราชานํ ปฏิภุคฺคฺยหาณฺสาสนี
 วิปฺปสฺนณฺมนา สนฺตา อภฺจิสฺส สมฺหิ อาสเนติ ฯ

[๒๑๔]

อถโฆ ภนฺเต อุตฺตราย ทิสาย อุพาโร อาโลโก สณฺขายติ^๑ โสภาโส ปาตุรโหสิ
 อติภุคฺคฺเมว เทวานํ เทวานุภาวํ ฯ อถ^๒ ภนฺเต สกฺโก เทวานมฺินฺโท เทเว ตาวตฺตีเส
 อามนฺเตสิ ยถา โข มาริสฺสา นิมิตฺตา ทิสฺสนฺติ [๓] อาโลโก สณฺขายติ โสภาโส ปาตุรโหสิ
 พุรฺหุมา ปาตุรวิสฺสติ พุรฺหุมนํ เหติ ปุพฺพนิมิตฺตํ ปาตุรภาวํ ยทิทํ อาโลโก สณฺขายติ
 โสภาโส ปาตุรภาวตีติ ฯ

[๒๑๕]

ยถา นิมิตฺตา ทิสฺสนฺติ พุรฺหุมา ปาตุรวิสฺสติ
 พุรฺหุมนํ เหติ ปุพฺพนิมิตฺตํ^๔ โสภาโส วิปฺโล มหาติ ฯ

[๒๑๖]

อถ^๕ ภนฺเต เทวาทวตฺตีสา ยถาสเกสุ อาสเนสุ นิสฺสีทิสฺส โสภาสเมตฺถ ฌสฺสาม ยํ
 วิปาโก ภวิสฺสติ สจฺจิกิตฺวา ว นํ คมฺิสฺสามาติ ฯ จตฺตาริปี มหาราชาโน ยถาสเกสุ อาสเนสุ
 นิสฺสีทิสฺส โสภาสเมตฺถ ฌสฺสาม ยํ วิปาโก ภวิสฺสติ สจฺจิกิตฺวา ว นํ คมฺิสฺสามาติ ฯ อิทํ สุตฺวา
 เทวาทวตฺตีสา เอกคฺคา สมาปชฺชิสฺส โสภาสเมตฺถ ฌสฺสาม ยํ วิปาโก ภวิสฺสติ สจฺจิกิตฺวา ว
 นํ คมฺิสฺสามาติ ฯ ยทา ภนฺเต พุรฺหุมา สนฺจกฺมาโร เทวานํ ตาวตฺตีสานํ ปาตุรภาวํ โอฟาริกํ
 อตฺตภาวํ อภินมฺมณฺิตฺวา ปาตุรภาวํ ฯ โย โข ปน ภนฺเต พุรฺหุมนํ ปกฺติวณฺโณ อนภิสม-
 ภวณฺิโย โส เทวานํ ตาวตฺตีสานํ จกฺขุปฺลสฺมี ฯ ยทา ภนฺเต พุรฺหุมา สนฺจกฺมาโร เทวานํ
 ตาวตฺตีสานํ ปาตุรภาวํ โส อญฺเฐ เทเว อติวิโรจติ วณฺณเณน เจว ยสฺสา จ ฯ เสยฺยถาปี

๑ ม. ย. สณฺขายติ ฯ

๒ ม. อถโฆ ฯ

๓ ม. อุพาโร ฯ

๔ ม. ย. นิมิตฺตํ ฯ

๕ ม. อถโฆ ฯ

[๒๑๓]

ท้าวจาคุมหาราชเหล่านั้นรับคำแล้ว รับคำพร่ำสอนแล้ว มีใจผ่องใส ประทับสงบอยู่บนอาสนะของตน ๆ

[๒๑๔]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น แสงสว่างอย่างมากปรากฏในทิศอุดร โอภาสปรากฏ ล่วงเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพจึงตรัสเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ทั้งหลาย นิमितปรากฏ แสงสว่างเกิด โอภาสปรากฏ จันใด พรหม จักปรากฏ จันนั้น การที่แสงสว่างเกิด โอภาสปรากฏนี้ เป็นบุพพนิมิตที่พรหมจะปรากฏ ๆ

[๒๑๕]

นิमितปรากฏจันใด พรหมจักปรากฏจันนั้น การที่โอภาสอันไพบล้นมากปรากฏนี้ เป็นบุพพนิมิตที่พรหมจะปรากฏ ๆ

เรื่องสนังกุมารพรหม

[๒๑๖]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์นั่งบนอาสนะตามที่ของตน ๆ ด้วยความหวังว่า เราทั้งหลายจักรู้ โอภาสนี้ วิวาอันใดจักมี เราทั้งหลายจักทำวิบากนั้น ให้แจ้งเสียก่อน แล้วจึงจะไป แม้ท้าวจาคุมหาราชก็นั่งอยู่บนอาสนะตามที่ของตน ๆ ด้วยความหวังว่า เราทั้งหลายจักรู้โอภาสนี้ วิวาอันใดจักมี เราทั้งหลายจักทำวิบากนั้น ให้แจ้งเสียก่อน แล้วจึงจะไป เทวดาชั้นดาวดึงส์ฟังความข้อนี้แล้วไม่ระส่ำระสาย สงบอยู่ ด้วยหวังกันว่า เราทั้งหลายรู้โอภาสนี้ วิวาอันใดจักมี เราทั้งหลายจักทำวิบากนั้น ให้แจ้งเสียก่อน แล้วจึงจะไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อใดสนังกุมารพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อนั้น สนังกุมารพรหมนิมิตอัศจรรย์ยิ่งใหญ่มากปรากฏ ก็วรรณปกติของพรหม อันเทวดาเหล่านี้ไม่พึงถึง ปรากฏในคลองจักษุของเทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่เทวดา ชั้นดาวดึงส์นั้น ย่อมรู้เรื่องล่วงเทวดาเหล่านี้ด้วยวรรณ และขสเหมือนกายเทวดาย่อมรู้เรื่องล่วงกายมนุษย์ ฉะนั้น เมื่อสนังกุมารพรหมปรากฏแก่เทวดาชั้นดาวดึงส์นั้น เทวดาไหน ๆ ในบริษัชนั้น ไม่ไหว้ ไม่ลูกรับ และไม่เชื่อเชิญด้วยอาสนะ เทวดาทั้งหมดนั่งประณมมือ นั่งอยู่บนบัลลังก์ด้วยความดำริว่า บัดนี้ สนังกุมารพรหมปรารถนาบัลลังก์ของเทวดาผู้ใด จักนั่งบนบัลลังก์ของเทวดาผู้นั้น ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สนังกุมารพรหมนั่งบนบัลลังก์ ของเทวดาใด เทวดาผู้นั้นย่อมได้ความยินดี ได้โสมนัสอย่างยิ่ง ดังพระราชผู้กษัตริย์ได้มูรธาภิเษกแล้ว เสวยราชสมบัติใหม่ ๆ ย่อมได้ความยินดี ได้ความโสมนัสอย่างยิ่ง ฉะนั้น ๆ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น สนังกุมารพรหมทราบความเบิกบานใจของเทวดาชั้นดาวดึงส์ หายไปแล้ว บันเทิงตามด้วยคาถาเหล่านี้ว่า

ภนฺเต โสวณฺโณ วิคฺคโห มาณสํ วิคฺคหํ อติวิโรจติ^๑ เอวเมว โข ภนฺเต ยथा พุรหฺมา
 สนฺจุมฺมาโร เทวานํ ดาวตฺตีสานํ ปาตุภวติ โส อญฺเญ เทเว อติวิโรจติ วณฺณเณน เจว ยสฺสา
 จ ฯ ยथा ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร เทวานํ ดาวตฺตีสานํ ปาตุภวติ น ตสฺสํ ปริสาयํ โกจิ
 เทโว อภิวาเทติ वा ปจฺจุญฺเจติ वा อาสเนน वा นิมนฺเตติ ฯ สพฺเพ ว ตฺวณฺหิภูตา ปญฺชลิกา
 ปลฺลลงฺเก นิสิตฺตํ ยสฺสทานิ เทวสฺส อิจฺฉิตฺตํ พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร ตสฺส เทวสฺส
 ปลฺลลงฺเก นิสิตฺตํ ยสฺสํ โข ปน ภนฺเต เทวสฺส พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร ปลฺลลงฺเก
 นิสิตฺตํ อุพารํ โส ลภติ เทโว เวทปฏฺฐิตํ อุพารํ โส ลภติ เทโว โสมนสฺสปฏฺฐิตํ ฯ
 เสยฺยถาปี ภนฺเต ราชา ขตฺติโย มุทฺธาวาสิตฺโต อรฺุณาวาสิตฺโต^๒ รชฺเชน อุพารํ โส ลภติ
 เวทปฏฺฐิตํ อุพารํ โส ลภติ โสมนสฺสปฏฺฐิตํ เอวเมว โข ภนฺเต ยสฺส เทวสฺส พุรหฺมา
 สนฺจุมฺมาโร ปลฺลลงฺเก นิสิตฺตํ อุพารํ โส ลภติ เทโว เวทปฏฺฐิตํ อุพารํ โส ลภติ เทโว
 โสมนสฺสปฏฺฐิตํ ฯ อถ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร เทวานํ ดาวตฺตีสานํ สมฺปสาทํ วิทิตฺวา
 อนฺตรหิโต อิมานิ คาลาหิ อนฺโมทิ

[๒๑๗]

โมทนฺติ วต โภ เทวา

ดาวตฺตีสํ สหิณฺทกา

ตถาคตํ นมสฺสํ

ธมฺมสฺส จ สฺสธมฺมํ ฯ

นเว ว เทเว ปสฺสํ

วณฺณวณฺเต ยสฺสํ

สุคตสฺมิ พุรหฺมจฺริยํ

จริตฺวาน อีชาคเต ฯ

เต อญฺเญ อติโรจนฺติ

วณฺณเณน ยสฺสา

สาวกา ฐีปณฺณสฺส

วิเสสฺสํ อีชํ ฯ

อิทํ ทิสฺวาน นนฺทนฺติ

ดาวตฺตีสํ สหิณฺทกา

ตถาคตํ นมสฺสํ

ธมฺมสฺส จ สฺสธมฺมตฺตํ ฯ

[๒๑๘]

อิทมฺตถํ ภนฺเต พุรหฺมา สนฺจุมฺมาโร อภาสิตฺถํ ฯ อิทมฺตถํ ภนฺเต พุรหฺมโน
 สนฺจุมฺมารสฺส ภาสโต อฏฺฐงฺกสมนฺนาคโต สโร โหติ วิสฺสํ จ วิญฺญูโย จ มณฺชํ จ
 สวณฺโณ จ พินฺทุ จ อวิสารี จ คมฺภีโร จ นินฺนาทึ จ ฯ ยถาปริสํ โข ปน ภนฺเต พุรหฺมา
 สนฺจุมฺมาโร สเรน วิญฺญาเปติ น จสฺส พหิทฺธา ปริสาโย โฆโส นิจฺจเรติ ฯ ยสฺส โข ปน
 ภนฺเต เอวํ อฏฺฐงฺกสมนฺนาคโต สโร โหติ โส วุจฺจติ พุรหฺมสฺสโรติ ฯ อถ โข ภนฺเต
 เทวา ดาวตฺตีสํ พุรหฺมานํ สนฺจุมฺมาโร เอตทวํ ฐาสุ มหาพุรฺหมํ เอตเทว มยฺยํ สจฺจาย
 โมทาม อตฺถิ จ สกฺเคน เทวานมฺิเนน ตสฺส ภกฺวโต อฏฺฐ ยถาภุจฺจา วณฺณา ภาสิตา เต

๑ ม. ย. อติโรจติ ฯ สพฺพตฺถ อธิสเมว ฯ

๒ ม. ย. อรฺุณาสิตฺโต ฯ

[๒๑๗]

ดูกรท่านผู้เจริญ เทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยพระอินทร์ย่อมบันเทิงใจ ถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี เห็นเทวดาผู้ใหม่ๆ มีวรรณ มียศ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระสุตแล้ว มาในที่นี้ เทวดาเหล่านั้นเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ผู้ทรง พระปัญญากว้างขวาง บรรลุคุณวิเศษแล้ว ย่อมรุ่งเรืองล่งเทวดาเหล่าอื่น ณ ที่นี้ ด้วยวรรณ ด้วยยศและอายุ เทวดาชั้นดาวดึงส์ พร้อมด้วยพระอินทร์ เห็นเช่นนี้แล้ว ย่อมยินดีถวายนมัสการพระตถาคต และความที่พระธรรมเป็นธรรมดี ฯ

เสียงของสนังกุมารพรหม

[๒๑๘]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความข้อนีสนังกุมารพรหมได้กล่าวแล้ว เสียงของสนังกุมารพรหมผู้กล่าวเนื้อความนี้ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ คือ แจ่มใส ๑ ชัดเจน ๑ นุ่มนวล ๑ น่าฟัง ๑ กลมกล่อม ๑ ไม่พร่า ๑ ลึก ๑ มีกังวาน ๑ สนังกุมารพรหมยอมให้บริษัทประมาณเท่าใดทราบความด้วยเสียง กระแสเสียงก็ไม่แพร่ไปในภายนอกบริษัทเท่านั้น ก็ผู้ใดมีเสียงประกอบด้วยองค์ ๘ ประการอย่างนี้ ผู้นั้นท่านกล่าวกันว่า มีเสียงดังเสียงพรหม ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ครั้นนั้น เทวดาชั้นดาวดึงส์ได้กล่าวกะสนังกุมารพรหมว่า ข้าแต่ท่านมหาพรหม ขอโอกาสเถิด ข้าพเจ้าทั้งหลายทราบเนื้อความนั้นแล้ว ขอโมทนา มีอยู่พระคุณตามที่แท้จริง ๘ ประการ ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ที่ท้าวสักกะจอมเทพ ภายดีแล้ว ข้าพเจ้าทั้งหลายทราบแล้วขอโมทนา ฯ

ครั้งนั้น สนังกุมารพรหมได้กล่าวกะท้าวสักกะจอมเทพว่า ดูกรท่านผู้จอมเทพ ขอโอกาสเถิด แม้เราทั้งหลายก็พึงฟังพระคุณตามที่แท้จริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ท้าวสักกะจอมเทพ รับคำสนังกุมารพรหมแล้ว ทรงยกพระคุณตามที่แท้จริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาคขึ้นแสดงว่า ท่านมหาพรหมจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน ก็พระผู้มีพระภาค

จ มยฺ สงฺขาย โมทามาติ ๑ อถโฆ ภนฺเต พุรฺหุมา สนฺงุมมาโร สกุกํ เทวานมินฺทํ เอตทโวจ
 สาธุ เทวานมินฺท มยฺปิ ตสฺส ภควโต อญฺช ยถาญฺเจ วณฺณํ สุณฺเณยฺยามาติ ๑ เอวํ
 มหาปุรฺหมติ โข ภนฺเต สกโก เทวานมินฺโท พุรฺหมโน สนฺงุมมาโร^๑ ปฏิสฺสุตฺวา^๒ ภควโต
 อญฺช ยถาญฺเจ วณฺณํ ปยิริทาหาสิ ตํ ก็ มณฺณติ^๓ ภวํ มหาปุรฺหุมา ยาวณฺเจโส ภควา
 พุทฺชนหิตาย ปฏิปนฺโน พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ
 ๑ เอวํ พุทฺชนหิตาย ปฏิปนฺนํ พุทฺชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ
 อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส สมฺนุสฺสาม น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร เตน
 ภควตา ๑ สุวากฺขาโต โข ปน ตสฺส ภควโต ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก
 โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ ๑ เอวํ โอปนยิกสฺส ธมฺมสฺส เทเสตารํ อิมินาปงฺเคน
 สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส สมฺนุสฺสาม น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร เตน ภควตา ๑ อิํ
 กุสฺสณฺติ โข ปน เตน ภควตา สุปลณฺณตฺตํ อิํ กุสฺสณฺติ สุปลณฺณตฺตํ ๑ อิํ สาวชฺชํ ๑ อิํ
 อนวชฺชํ ๑ อิํ เสวิตพฺพํ ๑ อิํ น เสวิตพฺพํ ๑ อิํ หีนํ ๑ อิํ ปณฺธิตํ ๑ อิํ กณฺหสฺสูกสฺส-
 ปฏฺฐิภาคนฺติ สุปลณฺณตฺตํ ๑ เอวํ กุสฺสากุสฺสสวาชฺชานวชฺชเสวิตพฺพเสวิตพฺพหีนปณฺธิตกณฺ-
 หสฺสูกสฺสปฏฺฐิภาคานํ ธมฺมานํ ปณฺณเปตารํ อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส
 สมฺนุสฺสาม น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร เตน ภควตา ๑ สุปลณฺณตฺตา โข ปน เตน ภควตา
 สวากานํ นิพฺพานคามินี ปฏิปทา สํสฺนฺหติ นิพฺพานญฺจ ปฏิปทา จ ๑ เสยฺยถาปี นาม
 คจฺจโกทกํ ยมฺโนทเกน สํสฺนฺหติ สเมติ เอวเมว สุปลณฺณตฺตา เตน ภควตา สวากานํ
 นิพฺพานคามินี ปฏิปทา สํสฺนฺหติ นิพฺพานญฺจ ปฏิปทา จ ๑ เอวํ นิพฺพานคามินิยา ปฏิปทา
 ปณฺณเปตารํ อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส สมฺนุสฺสาม น ปเนตฺรหิ
 อณฺณตฺร เตน ภควตา ๑ ลทฺธสฺสหาโย โข ปน โส ภควา เสขานญฺเจว ปฏิปทานํ
 จีณาสวานญฺจ วุสฺสิดวํ เตน^๔ ภควา อปฺนุชฺช เอการามตํ อนฺนยฺตุโต วิหฺรติ ๑ เอวํ เอการามตํ
 อนฺนยฺตุตํ อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส สมฺนุสฺสาม น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร
 เตน ภควตา ๑ อภินิพฺพนโน โข ปน ตสฺส ภควโต ลาโภ อภินิพฺพนโน สีโลโก ยาว มณฺเณ
 ขตฺติยา สมฺปิยาชฺชมานรูปา วิหฺรนฺติ วิคตมโท โข ปน โส ภควา อาหารํ อาหารเรติ ๑ เอวํ
 วิคตมทํ อาหารมาหาริยฺมานํ^๕ อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส สมฺนุสฺสาม
 น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร เตน ภควตา ๑ ยถาวาที โข ปน โส ภควา ตถาการิ ยถาการิ
 ตถาวาที อิติ ยถาวาที ตถาการิ ยถาการิ ตถาวาที ๑ เอวํ ธมฺมานุธมฺมปฏิปนฺนํ
 อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺนาคํ สตฺถารํ เนว อตีตํเส สมฺนุสฺสาม น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร เตน
 ภควตา ๑ คิณฺณวิจิกิจฺโจ โข ปน โส ภควา วิคตกถฺกโก ปริโยสิตสฺสูกปโป อหฺมสาสย

๑ พุรฺหุมาสนฺงุมมาโรสวาทิ ปาเจน ภวิตพฺพํ ๑

๒ ม. ย. อยฺ ปาโชนตฺถิ ๑

๓ ม. มณฺณสิ ๑

๔ ม. ย. เต ๑

๕ ม. อาหารํ อหฺมสาสย ๑

พระองค์นั้น ทรงปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชน เป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทเวคาและมนุษย์ทั้งหลายเพียงไร ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบ ด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทเวคาและมนุษย์ทั้งหลายอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจาก พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสดีแล้ว อันบุคคลพึงเห็นเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มา ดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ผู้ทรงแสดงธรรม อันควรน้อมเข้ามาในตนอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัติไว้ดีแล้วว่า นี้กุศล นี้อกุศล นี้มีโทษ นี้ไม่มีโทษ นี้ควรเสพ นี้ไม่ควร เสพ นี้เลว นี้ประณีต นี้มีส่วนเทียบกับธรรมดำและธรรมขาว ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงบัญญัติธรรมอันเป็นกุศล อกุศลมีโทษ ไม่มีโทษ ควรเสพ ไม่ควรเสพ เลว ประณีต มีส่วนเทียบกับธรรมดำและธรรมขาว อย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิบัติทาเพื่อ พระสาวกทั้งหลายไว้ดีแล้ว พระนิพพาน และปฏิบัติทาย่อมเทียบเคียงกันได้ ดุจน้ำในแม่น้ำคงคา กับน้ำในแม่น้ำยมุนา ย่อมไหลคลุกคละกันได้ ฉะนั้น ข้าพเจ้าไม่เคยเห็น พระศาสดา ผู้ประกอบองค์คุณเช่นนี้ ทรงบัญญัตินิพพานคามินีปฏิบัติทาอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจาก พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงได้พระเสขะผู้ดำรงอยู่ในปฏิบัติ และพระจิณาสพผู้อยู่จบพรหมจรรย์เป็น สหาย เหตุนั้นพระผู้มีพระภาคทรงเบาพระทัย ประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียว ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงประกอบความเป็นผู้ยินดีอยู่พระองค์เดียวอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจาก พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง ลาก ความสรรเสริญ เกิดขึ้นแก่พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เห็นจะตลอดถึงกษัตริย์ทั้งหลายที่ยินดีอยู่ แต่ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ปราศจากความเมา เสวยพระกระยาหารข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดา ผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่น นี้ ผู้ปราศจากความเมา เสวย พระกระยาหารอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น มีปรกติตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น เหตุนั้น พระองค์จึงชื่อว่า ตรัสอย่างใด ทำอย่างนั้น ทำอย่างใด ตรัสอย่างนั้น ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณ เช่นนี้ ทรงปฏิบัติ ธรรมสมควรแก่ธรรมอย่างนี้ ในอดีตกาลเลยถึงในบัดนี้ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

อนึ่ง พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นทรงข้ามความสงสัยได้แล้ว ปราศจากความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอริยาศัยเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นพระศาสดาผู้ประกอบด้วยองค์คุณเช่นนี้ ทรงข้ามความสงสัย ได้แล้ว ปราศจากความคลางแคลง มีความดำริถึงที่สุด ด้วยพระอริยาศัยเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์อย่างนี้ ในอดีตกาลเลย ถึงในบัดนี้ ก็ไม่เห็น นอกจากพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพทรงยกพระคุณตามที่จริง ๘ ประการนี้แล ของพระผู้มีพระภาค ขึ้นแสดง แก่สนับกุมารพรหม ฯ

อาทิพฺรหฺมจริยํ ๑ เอวํ ติณฺณวิจิเกจฺจํ วิคตกถํกถํ ปริโยสิตตสํกป্পํ อชฺฌาสยํ อาทิพฺรหฺมจริยํ
อิมินาปงฺเคน สมฺนุณฺณาคตํ สตฺถารํ เนว อตฺถิเตเส สมฺนุสฺสํสาม น ปเนตฺรหิ อณฺณตฺร เตน
ภควตฺตาติ ๑ อิมํ โข ภนฺเต สกฺโก เทวานมฺินุโธ พฺรหฺมโน สนฺจกฺมารสฺส ภควโต อฏฺฐ
ยถาภูเจ วนฺณเณ ปยฺริทาหาสิ ๑

[๒๑๕]

เตน สุทฺถิ ภนฺเต พฺรหฺมา สนฺจกฺมาโร อตฺตมโน โหติ ปมฺุทิตฺโต ปิตฺติโสมนสฺสชาโต
ภควโต อฏฺฐ ยถาภูเจ วนฺณเณ สุตฺวา ๑ อถ ภนฺเต พฺรหฺมา สนฺจกฺมาโร โอพาริกํ
อตฺตภาวํ อภินิมฺมิตฺตวา กุมารวนฺโณ^๑ หุตฺวา ปณฺจสิโข เทวานํ ตาวตฺติสํ ปาตุโรหสิ ๑
โส เวหาสํ อพฺภุกฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข ปลฺลงฺเกน นิสฺสีทิ ๑ เสยฺยถาปี ภนฺเต พลฺวา
ปฺริโส สฺปฺจจฺจตฺถเต วา ปลฺลงฺเก สเม วา ภูมิกฺเข ปลฺลงฺเกน นิสฺสีเทยฺย เอวเมว โข ภนฺเต
พฺรหฺมา สนฺจกฺมาโร เวหาสํ อพฺภุกฺคนฺตฺวา อากาเส อนฺตลิกฺเข ปลฺลงฺเกน นิสฺสีทิตฺวา เทว
ตาวตฺติเส อามนฺเตสิ ตํ กิ มณฺณนฺติ โภณฺโต เทวา ตาวตฺติสา ยาว ทิฆรตฺตํ มหาปฺลโย^๒ ว^๓
โส ภควา อโหสิ ๑ ภูตฺปฺพุพฺพิ โภ ราชา ทิสฺมปฺติ นาม อโหสิ ๑ ทิสฺมปฺติสฺส รณฺโฆ
โควินฺโท นาม พฺราหฺมโณ ปุโรหิตฺโต อโหสิ ๑ ทิสฺมปฺติสฺส รณฺโฆ เรณู นาม กุมารโ
ปฺตุโต อโหสิ ๑ โควินฺทสฺส พฺราหฺมณสฺส โชติปาโล นาม มาณโว ปฺตุโต อโหสิ ๑ อิติ
เรณู จ ราชปฺตุโต โชติปาโล จ มาณโว อณฺเณ จ ฉ ขตฺติยา อิจฺเจเต อฏฺฐ สหายา อเหตุํ ๑
อถ โข โภ อโหโรตฺตํ อจฺจเยน โควินฺโท พฺราหฺมโณ กาลมกาสิ ๑ โควินฺเท พฺราหฺมเณ
กาลกเต ราชา ทิสฺมปฺติ ปริเทเวสิ ยสฺมี วต โภ มยฺย สมเย โควินฺเท พฺราหฺมเณ สพฺพกิจฺจานิ
สมฺมวโสสุสฺสชิตฺวา^๔ ปณฺจหิ กามกฺุณฺเห สมนฺปิปปา สมํกฺธิภูตา ปริจาเรม ตสฺมี โข ปน สมเย
โควินฺโท พฺราหฺมโณ กาลกโตติ ๑ เอวํ วุตฺเต โภ เรณู ราชปฺตุโต ราชานํ ทิสฺมปฺติ
เอตทโวจ มา โข ตวํ เทว โควินฺเท พฺราหฺมเณ กาลกเต อติพาพฺหํ ปริเทเวสิ อตฺถิ เทว
โควินฺทสฺส พฺราหฺมณสฺส โชติปาโล นาม มาณโว ปฺตุโต ปณฺทิตตโร เจว ปิตฺรา
อลมตฺถทสฺสโร เจว ปิตฺรา ยेषิ^๕ ตสฺส ปิตา อตฺถเ อนฺุสาสิ เตปิ โชติปาโลเสว มาณวสฺส
อนฺุสาสนียาติ ๑ เอวํ กุมาราคิ ๑ เอวํ เทวาคิ ๑ อถ โข โภ ราชา ทิสฺมปฺติ อณฺณตฺร ปฺริสํ
อามนฺเตสิ เอहि ตวํ อมฺโภ ปฺริส เยน โชติปาโล นาม มาณโว เตนฺอุปสงฺกม อฺุปสงฺกมิตฺวา
โชติปาโล มาณวํ เอวํ วเทหิ ภวตฺถุ ภวตฺตํ โชติปาโล มาณวํ ราชา ทิสฺมปฺติ ภวตฺตํ
โชติปาโล มาณวํ อามนฺตยติ ราชา ทิสฺมปฺติ โภโต โชติปาโลสฺส มาณวสฺส ทสฺสนกาโมติ ๑
เอวํ เทวาคิ โข โภ โส ปฺริโส ทิสฺมปฺติสฺส รณฺโฆ ปฏฺิสุตฺตฺวา เยน โชติปาโล มาณโว
เตนฺอุปสงฺกมิ อฺุปสงฺกมิตฺวา โชติปาโล มาณวํ เอตทโวจ ภวตฺถุ ภวตฺตํ โชติปาโล มาณวํ

๑ ส. ม. ย. กุมารวนฺณิ ๑

๒ ย. จ ๑

๓ ม. สมฺมา ... ๑ ย. สม ... ๑

๔ ม. ย. ยेषิสฺส ๑

พระคุณตามปณิจริง ๘ ประการ

[๒๑๕]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ได้ยินว่า เพราะเหตุที่สนังกุมารพรหมจึงปลื้มใจ เบิกบาน เกิดปีติและโสมนัส เพราะได้สดับพระคุณตามที่จริง ๘ ประการของพระผู้มีพระภาค ครั้นนั้น สนังกุมารพรหมนิมิตต์อดภาพใหญ่ยิ่ง เป็นเพศกุมาริเถละ ๕ แทะ ปรากฏแก่เทวดา ชั้นดาวดึงส์ สนังกุมารพรหมนั้นเหาะขึ้นยังเวหาส นั่งขัดสมาธิอยู่ในอากาศที่ว่าง เปรียบดังบุรุษผู้มีกำลังนั่งขัดสมาธิอยู่บนบัลลังก์ ที่ขลาดเรียบร้อย หรือบนภาคพื้นราบเรียบฉะนั้น แล้วเรียกเทวดาชั้นดาวดึงส์มาว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์จะสำคัญความ ชื่อนั้นเป็นไฉน พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นผู้ที่มีพระปัญญามากได้มีมาแล้วสิ้นกาลนานเพียงไร ฯ

เรื่องโควินทพราหมณ์

ดูกรท่านผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระราชาทรงพระนามว่าทิสัมบดีพราหมณ์นามว่า โควินทะ เป็นปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมบดี พระกุมารพระนามว่า เรณู เป็นโอรสของ พระเจ้าทิสัมบดี มาณพินามว่า โชติปาละ เป็นบุตรของโควินทพราหมณ์ คน ๘ คนเหล่านี้ คือ พระราชโอรสพระนามว่า เรณู ๑ โชติปาลมาณพ ๑ และกษัตริย์อื่นอีก ๖ พระองค์เป็น สหายกันดังนี้ ครั้นนั้น โดยวันคืนล่วงไปๆ โควินทพราหมณ์ได้ทำกาละ เมื่อโควินทพราหมณ์กระทำกาละแล้ว พระเจ้าทิสัมบดีทรงพระราชดำริว่า สมัยใดเรามอบราชกิจทั้งปวงไว้ใน โควินทพราหมณ์แล้วสะพรั่งพร้อมด้วยเบญจกามคุณ บำเรออยู่สมัยนั้น โควินทพราหมณ์ ถึงอนิจจกรรมเสียแล้ว ฯ

เมื่อท้าวเธอดำรัสอย่างนี้แล้ว เรณูราชโอรสได้กราบทูลพระเจ้าทิสัมบดีว่า ขอเดชะ เมื่อท่านโควินทพราหมณ์ถึงอนิจจกรรมแล้ว พระองค์อย่าทรงกรรแสงนักเลย โชติปาลมาณพบุตรของโควินทพราหมณ์ยังมีอยู่ เขาฉลาดกว่าทั้งสามารถกว่า บิดา บิดาของเขาสั่งสอน อรรถเหล่าใด แม้อรรถเหล่านั้น โชติปาลมาณพก็สั่งสอนได้เหมือนกัน อย่างนั้นหรือ พ่อกุมาร อย่างนั้นขอเดชะ ฯ

เรื่องมหาโควินทะ

ลำดับนั้น พระเจ้าทิสัมบดีจึงตรัสเรียกบุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า มานีเถิด บุรุษผู้เจริญ ท่านจงเข้าไปหาโชติปาลมาณพถึงที่อยู่ แล้วจงบอกกะโชติปาลมาณพอย่างนี้ว่า ขอความเจริญ จงมีแก่ท่านโชติปาลมาณพเถิด พระเจ้าทิสัมบดีรับสั่งให้ท่านโชติปาลมาณพเข้าไปเฝ้า พระเจ้าทิสัมบดีทรงมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรท่านโชติปาลมาณพ ฯ

บุรุษนั้นทูลรับคำพระเจ้าทิสัมบดีแล้ว เข้าไปหาโชติปาลมาณพถึงที่อยู่แล้ว ได้กล่าวว่า ขอความเจริญจงมีแก่ท่านโชติปาลมาณพเถิด พระเจ้าทิสัมบดีรับสั่งให้ท่านโชติปาลมาณพ เข้าไปเฝ้า ทรงมีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรท่านโชติปาลมาณพ ฯ โชติปาลมาณพ รับคำบุรุษนั้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้าทิสัมบดีถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระเจ้าทิสัมบดี ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง พระเจ้าทิสัมบดี จึงตรัสว่า ขอท่านโชติปาลมาณพจงสั่งสอนเราอย่าบอกคั้นในการสั่งสอนเราเลย เราจักแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดา จักอภิเษกในตำแหน่งโควินทพราหมณ์ โชติปาลมาณพทูลรับสนองพระเจ้าทิสัมบดีว่า อย่างนั้น ขอเดชะ ฯ

ครั้งนั้น พระเจ้าทิสัมบดีทรงอภิเษกโชติปาลมาณพไว้ในตำแหน่งโควินทพราหมณ์ ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดา โชติปาลมาณพ ผู้อันพระเจ้าทิสัมบดีทรงอภิเษกในตำแหน่งโควินทพราหมณ์ ทรงแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งแทนบิดาแล้ว ก็สั่งสอนอรรถที่บิดาของเขาสั่งสอน ไม่สั่งสอนอรรถที่บิดาของเขาไม่สั่งสอน ย่อมจัดแจงการงานที่บิดาของเขาจัด ไม่จัดแจงการงานที่บิดาของเขาไม่จัด มนุษย์ทั้งหลายกล่าวกะเขาอย่างนี้ว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านโควินทพราหมณ์หนอ ดูกรท่านผู้เจริญ ท่านมหาโควินทพราหมณ์หนอ ดูกรท่านผู้เจริญ โดยปริยายนี้ นามสมญาว่ามหาโควินท์ นั้นแล จึงเกิดมีแก่โชติปาลมาณพ ฯ

ราชา ทิสฺมปติ ภาวนํ ไชติปาโล มาณวํ อามนุชยติ ราชา ทิสฺมปติ โกโต ไชติपालุสสุ
 มาณวสุส ทสฺสนกาโมติ ๑ เอวํ โภติ โข โภ^๑ ไชติปาโล มาณโว ตสฺส ปุริสสุส
 ปฏิสสุตฺวา เยน ราชา ทิสฺมปติ เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา ทิสฺมปตินา รณฺหา สทฺธิ^๒
 สมฺโมทิตฺ สมนฺโมทนียํ ถลํ สาราณียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมณฺธํ นิสฺสีทิตฺ ๑ เอกมณฺธํ นิสฺสินํ โข
 โก ไชติปาโล มาณวํ ราชา ทิสฺมปติ เอตทโวจ อนุสาสตุ โน ภวํ ไชติปาโล มาณโว มา
 โน ภวํ ไชติปาโล มาณโว อนุสาสนียา ปจฺจุพฺยาหาสิ เปตฺติเก ตํ จานํ จเปสฺสามิ โควินฺทิเย
 อภิสฺสิญฺจิสฺสามิตี ๑ เอวํ โภติ โข^[๒] ไชติปาโล มาณโว ทิสฺมปติสฺส รณฺโห ปจฺจุสฺโสสิ ๑
 อถ โข โก ราชา ทิสฺมปติ ไชติปาโล มาณวํ โควินฺทิเย อภิสฺสิญฺจ [๓] เปตฺติเก จานเ จเปสิ ๑
 อภิสฺสิตุโต ไชติปาโล มาณโว โควินฺทิเย เปตฺติเก จานเ จปีโต เยปีสุส ปีตา อตุเถ
 อนุสาสิ เตปี อตุเถ อนุสาสติ เยปีสุส ปีตา อตุเถ นานุสาสิ เตปี อตุเถ นานุสาสติ^๔
 เยปีสุส ปีตา กมฺมมฺนเต อภิสฺสมฺโภสิ เตปี กมฺมมฺนเต อภิสฺสมฺโภติ เยปีสุส ปีตา กมฺมมฺนเต
 นานิสฺสมฺโภสิ เตปี กมฺมมฺนเต นานิสฺสมฺโภติ^๕ ๑ ตเมนํ มนุสฺสา เอวมาหฺสุ โควินฺโท วต โก
 พฺราหฺมณเ มหาโควินฺโท วต โก พฺราหฺมณเตี ๑ อิมินา โข เอว^๖ โก ปรียาเยน
 ไชติपालุสสุ มาณวสุส [๗] มหาโควินฺโทเตวว สมณฺหา อุทปาติ ๑

[๒๒๐]

อถ โข โก มหาโควินฺโท พฺราหฺมณเ เยน เต จ ขตฺติยา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา
 เต จ ขตฺติเย เอตทโวจ ทิสฺมปติ โข โก ราชา ชินฺโณ วุฑฺโฒ มหฺลลโก อทฺธคโต วโย
 อนุปฺปตฺโต โก นฺุ โข ปน โก ชานาติ จีวิตานํ^๘ จานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ ทิสฺมปติมฺหิ
 รณฺเเว กาลกเต ราชกตฺตาโร เรณฺณ ราชปฺตฺตํ รชฺเช อภิสฺสิญฺเจยฺยํ อายนฺตุ โภณฺโต เยน
 เรณฺุ ราชปฺตฺโต เตนฺอุปสงฺกมถ อุปสงฺกมิตฺวา เรณฺณ ราชปฺตฺตํ เอวํ วเทถ มยํ โข โกโต
 เรณฺุสฺส สหายา ปิยา มนาปา อปฺปฏิกฺุลา ยํสุโข ภวํ ตํสุขา มยํ ยํทุกฺโข ภวํ ตํทุกฺขา มยํ
 ทิสฺมปติ โข โก ราชา ชินฺโณ วุฑฺโฒ มหฺลลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต โก นฺุ โข
 ปน โก ชานาติ จีวิตานํ จานํ โข ปเนตํ วิชฺชติ ยํ ทิสฺมปติมฺหิ รณฺเเว กาลกเต
 ราชกตฺตาโร ภาวนํ เรณฺณ รชฺเช อภิสฺสิญฺเจยฺยํ สเจ ภวํ เรณฺุ รชฺชํ ลเภถ ลํวิกเชถ โน
 รชฺเชนาติ ๑ เอวํ โภติ โข^[๕] เต จ ขตฺติยา มหาโควินฺทิสฺส พฺราหฺมณฺสฺส ปฏิสสุตฺวา

๑ ม. โส ๑

๒ ม. โก โส ๑

๓ ม. ตํ ๑

๔ ม. อนุสาสติ ๑

๕ ม. อภิสฺสมฺโภติ ๑

๖ ย. เอติ ๑

๗ ม. โควินฺโท ๑ ย. มหาโควินฺโท ... ๑

๘ ม. จีวิตํ ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ๑

๙ ม. ย. โก ๑

การแบ่งราชสมบัติ

[๒๒๐]

ดูกรท่านผู้เจริญ ครั้นนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าเฝ้ากษัตริย์ ๖ พระองค์ถึงที่ประทับแล้วทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าที่สมบัติทรงพระชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาล ผ่านวัยแล้ว ใครจะรู้ชีวิต ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อพระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการพึงอภิเษกเรณูราชโอรสเป็นพระราชา ท่านผู้เจริญทั้งหลายจงมา ไปเฝ้าเรณูราชโอรสกันเถิด แล้วจงทูลอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นสหายที่รักที่เจริญใจ โปรดปรานของท่านเรณู ท่านมีสุขอย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีสุขอย่างนั้น ท่านมีทุกข์อย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีทุกข์อย่างนั้น ข้าแต่ท่านพระเจ้าที่สมบัติทรงพระชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาล ผ่านวัยแล้ว ใครจะรู้ชีวิต ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อพระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการพึงอภิเษกท่านเรณูให้เป็นพระราชา ถ้าท่านเรณูพึงได้ราชสมบัติ ของแบ่งราชสมบัติให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฯ กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น รับคำมหาโควินทพราหมณ์แล้ว เข้าไปเฝ้าเรณูราชโอรสถึงที่ประทับ แล้วทูลว่า ข้าพเจ้าทั้งหลาย เป็นสหายที่รักที่เจริญใจ โปรดปรานของท่านเรณู ท่านมีสุขอย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีสุข อย่างนั้น ท่านมีทุกข์อย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายก็มีทุกข์อย่างนั้น ดูกรท่านผู้เจริญ พระเจ้าที่สมบัติทรงพระชราแก่เฒ่า เป็นผู้ใหญ่ ล่วงกาลผ่านวัยแล้ว ใครจะรู้ชีวิต ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อ พระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว พวกอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการพึงอภิเษกท่านเรณูเป็นพระราชา ถ้าท่านเรณูได้ราชสมบัติ ของแบ่งราชสมบัติให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ฯ

เรณูราชโอรสตรัสว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย ในแคว้นแคว้นของเรา ใครอื่นจักพึงมีความสุขนอกจากท่านทั้งหลาย ถ้าข้าพเจ้าจักได้ราชสมบัติ จักแบ่งให้ท่านทั้งหลาย ฯ

ดูกรท่านผู้เจริญ ครั้นนั้น เมื่อวันคืนล่วงไปๆ พระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคต ครั้น พระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว อำมาตย์ผู้สำเร็จราชการทั้งหลายอภิเษกเรณูราชโอรสเป็นพระราชา เรณูได้อภิเษกเป็นพระราชาแล้ว สะพรั่งพร้อมไปด้วยเบญจกามคุณ บำรุงบำเรออยู่ ครั้นนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้ากษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นถึงที่ประทับแล้ว ได้ทูลว่า ข้าแต่ท่านทั้งหลาย พระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว เรณูได้อภิเษกเป็นพระราชา สะพรั่งพร้อมไปด้วยเบญจกามคุณ บำรุงบำเรออยู่ ก็ใครหนอจะรู้ว่า กามารมณ์ทั้งหลายเป็นเหตุให้มัวเมา ท่านผู้เจริญทั้งหลาย จงมาไปเฝ้าพระเจ้าเรณูกันเถิด แล้วจงทูลอย่างนี้ว่า พระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว ท่านเรณูได้รับอภิเษกเป็นพระราชาแล้ว ยังทรงระลึกถึงพระดำรัสนั้นได้อยู่หรือไม่ ฯ

กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น รับคำมหาโควินทพราหมณ์ แล้วเข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึง ที่ประทับ แล้วได้ทูลว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเจ้าที่สมบัติเสด็จสวรรคตแล้ว ท่านเรณูได้ รับอภิเษกเป็นพระราชาแล้ว ยังทรงระลึกถึงพระดำรัสนั้นได้

เยน เรณู ราชปุตโต เตนุปลสงกมมัสสุ อุปสงกมิตฺวา เรณณ ราชปุตฺตํ เอตทโวจํ มยฺ โข โกโต
 เรณุสฺส สหายา ปิยา มนาปฺวา อปฺปฏิกูลา ยํสุโข ภวํ ตํสุขา มยฺ ยํทุกฺโข ภวํ ตํทุกฺขา มยฺ
 ทิสฺมปฺติ โข โก ราชา ชินฺโน วุฑฺโฒ มหาลโก อทฺธคโต วโยอนุปฺปตฺโต โก นฺุ โข ปน
 โก ชานาติ จีvitานํ จานํ โข ปนตํ วิชฺชติ ยํ ทิสฺมปฺติมฺหิ ญฺเณ กาลกเต ราชกตฺตาโร
 ภวนตํ เรณณ ราชเช อภิสฺสึเจยฺยํ สเจ ภวํ เรณู ราชํ ลเภถ สํวิภเชถ โน ราชเชนาติ ฯ โก
 นฺุ โข โก อญฺโณ มม วิชิตํ สุขํ ภเวยฺยาถ^๑ อญฺญตร ภวนเตหิ สจําหํ โก ราชํ ลภิสฺสํ
 สํวิภชิสฺสํ โว ราชเชนาติ ฯ อถโข โก อโหเรตฺตานํ อจฺเจน ราชา ทิสฺมปฺติ กาลมกาสิ ฯ
 ทิสฺมปฺติมฺหิ ญฺเณ กาลกเต ราชกตฺตาโร เรณณ ราชปุตฺตํ ราชเช อภิสฺสึเจยฺยํ อภิสฺสึโต
 เรณู ราชเชน ปญฺจหิ กามคฺเณหิ สมปฺปิโต สมงฺกิภูโต ปริจาเรติ ฯ อถโข โก มหาโควินฺโท
 พฺราหฺมณเณ เยน เต จ ขตฺติยา เตนุปลสงกมมัสสุ อุปสงกมิตฺวา เต จ ขตฺติเย เอตทโวจํ ทิสฺมปฺติ
 โข โก ราชา กาลกโต อภิสฺสึโต [^๒] เรณู ราชเชน ปญฺจหิ กามคฺเณหิ สมปฺปิโต สมงฺกิภูโต
 ปริจาเรติ โก นฺุ โข ปน โก ชานาติ มทนิยา กามา อายนฺตุ โภณฺุโต เยน เรณู ราชา
 เตนุปลสงกมมตฺวา อุปสงกมิตฺวา เรณณ ราชานํ เอวํ วเทถ ทิสฺมปฺติ โว โก ราชา กาลกโต
 อภิสฺสึโต ภวํ เรณู ราชเชน สรติ ภวํ ตํ วจฺนนฺติ ฯ เอวํ โภติ โข [^๓] เต จ ขตฺติยา
 มหาโควินฺทสฺส พฺราหฺมณสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน เรณู ราชา เตนุปลสงกมมัสสุ อุปสงกมิตฺวา
 เรณณ ราชานํ เอตทโวจํ ทิสฺมปฺติ โข โก ราชา กาลกโต อภิสฺสึโต ภวํ เรณู ราชเชน สรติ
 ภวํ ตํ วจฺนนฺติ ฯ สรํหํ โก ตํ วจฺนนฺติ^๔ ฯ โก นฺุ โข โก ปโหติ อิมํ มหาปจฺวี อุตฺตเรน
 อายตํ ทกฺขิณเณ สกณฺุขํ สตฺตธา สมนํ สุวิกตฺตํ วิชิตฺตฺวา ฯ โก นฺุ โข โก อญฺโณ ปโหติ
 อญฺญตร มหาโควินฺเทน พฺราหฺมณเณนาติ ฯ อถโข โก เรณู ราชา อญฺญตรํ ปุริสํ อามนฺเตสิ
 เอหิ ตวํ อมฺโก ปุริส เยน มหาโควินฺโท พฺราหฺมณเณ เตนุปลสงกมมตฺวา อุปสงกมิตฺวา มหาโควินฺทํ
 พฺราหฺมณํ เอวํ วเทหิ ราชา ตํ ภนฺเต เรณู อามนฺเตตฺติติ ฯ เอวํ เทวาติ โข โก โส ปุริโส
 เรณุสฺส ญฺเณ ปฏิสฺสุตฺวา เยน มหาโควินฺโท พฺราหฺมณเณ เตนุปลสงกมมตฺวา อุปสงกมิตฺวา
 มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ เอตทโวจํ ราชา ตํ ภนฺเต เรณู อามนฺเตตฺติติ ฯ เอวํ โภติ โข โก [^๕]
 มหาโควินฺโท พฺราหฺมณเณ ตสฺส ปุริสสฺส ปฏิสฺสุตฺวา เยน เรณู ราชา เตนุปลสงกมมตฺวา
 อุปสงกมิตฺวา เรณฺนา ญฺเณ สทฺธิ สมฺโมทิตฺวา สมฺโมทนิยํ กถํ สาราณียํ วิตฺติสาเรตฺวา เอกมฺนตํ
 นิสฺสีติ ฯ เอกมฺนตํ นิสฺสินํ โข โก มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ เรณู ราชา เอตทโวจํ เอตฺถ ภวํ
 โควินฺโท อิมํ มหาปจฺวี อุตฺตเรน อายตํ ทกฺขิณเณ สกณฺุขํ สตฺตธา สมนํ สุวิกตฺตํ

๑ ส. สุมเรยฺยาถ ฯ ม. สุโข ภเวถ ฯ ย. สุมเรยฺยาถ ฯ

๒ ย. ภวํ ฯ

๓ ม. โภ ฯ

๔ ม. ย. วจฺนํ ฯ

๕ ม. โส ฯ

อยู่หรือ ฯ

พระเจ้าเรณูตรัสตอบว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เรายังระลึกถึงคํานั้นได้อยู่ ฯ

ก. โครหนจะสามารถแบ่งมหาปฐพีนี้ที่ยาวไปทางทิศอุดร และทักษิณ ออกเป็น ๑ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เป็นจุททางเกวียน ฯ

ร. ใครอื่นจะสามารถ นอกจากท่านมหาโควินทพราหมณ์ ฯ

ครั้งนั้น พระเจ้าเรณูตรัสเรียกราชนุรุษคนหนึ่งมารับสั่งว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจงมา จงเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ถึงที่อยู่ แล้วจงกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเจ้าเรณูรับสั่งหาท่าน ฯ

บุรุษนั้นรับสนองพระราชดำรัสของพระเจ้าเรณูแล้ว เข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ ถึงที่อยู่ แล้วได้กล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระเจ้าเรณูรับสั่งหาท่าน ฯ

มหาโควินทพราหมณ์รับคำของบุรุษนั้นแล้ว เข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ ได้ปราศรัยกับพระเจ้าเรณู ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วนั่ง ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่ง พระเจ้าเรณูได้ตรัสว่า ท่านโควินท ท่านจงแบ่งมหาปฐพีนี้ที่ยาวไปทางทิศอุดรและทิศทักษิณ ออกเป็น ๑ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เป็นจุททางเกวียน ฯ

มหาโควินทพราหมณ์รับสนองพระราชดำรัสของพระเจ้าเรณูแล้ว แบ่งมหาปฐพีนี้ที่ยาวไปทางทิศอุดรและทิศทักษิณ ออกเป็น ๑ ส่วนเท่าๆ กัน ให้เป็นจุททางเกวียน ตั้งเนื้อที่ทั้งหมดให้เป็นจุททางเกวียน ฯ

ได้ยินว่า ในเนื้อที่เหล่านั้น หนบทของพระเจ้าเรณูอยู่ท่ามกลาง ฯ

วิภะตฺตติ^๑ ฯ เอวํ โภติ โข โภ^๒ มหาโควินฺโท พุราหุมนฺ เรณฺสฺส รณฺโณ ปฏิสฺสุตฺวา
 อิมํ มหาปจฺวี อุตฺตเรน อายตํ ทกฺขิณฺนํ สกฺกมฺมํ สุตฺตธา สมํ สุวิภคฺตํ วิภจฺจิ สพฺพานิ
 สกฺกมฺขานิ ปฏฺฐเปสิ^๓ ฯ ตตฺร สฺมํ มชฺเช เรณฺสฺส รณฺโณ ชนปฺโท โหติ

[๒๒๑]

ทนฺตปฺปรี กาลิงฺกานํ	อสุสฺสกาณญฺจ โปตนํ
มาหิสฺสตี ^๔ อวนฺตินํ	โสจิรานญฺจ ^๕ โรรูกํ
มิถิลา จ วิเทหานํ	จมฺปา องฺเกสุ มาปิตา
พาราณสี จ กาสินํ	เอเต โควินฺทมาปิตาติ ฯ

[๒๒๒]

อลฺโข โภ เต น ขตฺติยา ขณฺธสเกน ลาเภน อตฺตมฺนา อเหฺลํ ปริปฺณฺณสงฺกปฺปา ยํ
 วต โน อโหสิ อิจฺฉิตํ ยํ อากงฺขิตํ^๖ อธิปฺเปตํ ยํ อภิปฺตฺติตํ ตํ โน ลทฺชนฺติ ฯ

[๒๒๓]

สตุตฺถุ พุราหุมฺทตฺโต จ	เวสฺสฏฺฐ ภารโต สห
เรณฺุ เทว ฐตฺรภูจฺา จ	ตทาสุํ สตุตฺ ภารวาทิ ^๗ ฯ
ปจฺมภาณวารี นิฏฺฐิตํ ฯ	

[๒๒๔]

อลฺโข โภ เต น ขตฺติยา เยน มหาโควินฺโท พุราหุมนฺ เตนฺอุปสงฺกมฺมํ อฺอุปสงฺกมิตฺวา
 มหาโควินฺทํ พุราหุมนํ เอตทโวจฺมํ ยถา โข ภวํ โภ โควินฺโท เรณฺสฺส รณฺโณ สหาโย
 ปีโย มนาโป อปฺปฏิกฺขโล เอวเมว โข ภวํ โควินฺโท พุราหุมนฺ อมฺหากํปี สหาโย ปีโย
 มนาโป อปฺปฏิกฺขโล อนุสาสตุ โน ภวํ โควินฺโท พุราหุมนฺ มา โน ภวํ โควินฺโท
 พุราหุมนฺ อนุสาสนิยา ปจฺจพฺยาหาสีติ ฯ เอวํ โภติ โข โภ^๘ มหาโควินฺโท พุราหุมนฺ เตสํ
 นนฺนํ ขตฺติยานํ มุทฺธาภิสิตฺตานํ^๙ ปจฺจสฺสโสสิ ฯ อลฺโข โภ มหาโควินฺโท พุราหุมนฺ

๑ ม. ย. วิภะตฺตติ ฯ

๒ ม. โส ฯ

๓ ย. อฏฺฐเปสิ ฯ

๔ ม. มหะสิ ฯ

๕ ม. ย. โสจิรานญฺจ ฯ

๖ ม. ย. ยํ ฯ

๗ ม. ภารวาทิ ฯ ย. ภารวาทิ ฯ

๘ ม. โส ฯ

๙ ม. ย. อิมํ ปาโง นตฺถิ ฯ

[๒๒๑]

ทันตปฺรณครเป็นมหานครของแคว้นกาลิงคะ โปตนนครเป็นมหานครของแคว้นอัสสกะ มาหิสตตินครเป็นมหานครของแคว้นอวันตี ไร่ฏกนครเป็นมหานครของแคว้นโสจิระ มิถิลานครเป็นมหานครแห่งแคว้นวิเทหะ จัมปานครสร้างในแคว้นอังคะ พาราณสีนครเป็นมหานคร แห่งแคว้นกาฬี พระนครเหล่านี้ ท่านโควินทพราหมณ์สร้าง ฯ

[๒๒๒]

ครั้งนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ทรงดีพระทัยมีความดำริบริบูรณ์ด้วยลาภของตนๆว่า สิ่งใดที่เราทั้งหลายอยากได้ หวัง ประสงค์ ปรารถนาซึ่ง เราทั้งหลายก็ได้สิ่งนั้นแล้วหนอ ฯ

[๒๒๓]

กษัตริย์เหล่านั้น ทรงพระนามว่า สัตตภูพระองค์ ๑ พรหมทัตพระองค์ ๑ เวสสภูพระองค์ ๑ ภรตพระองค์ ๑ เรณูพระองค์ ๑ ธรต ๒ พระองค์ รวมพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงพระราชภาระ ๗ พระองค์ ในกาลนั้น ฯ

จบภาณวารที่หนึ่ง

กิตติคุณของมหาโควินทพราหมณ์

[๒๒๔]

ครั้งนั้น กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น เสด็จเข้าไปหามหาโควินทพราหมณ์ถึงที่อยู่ แล้วตรัสว่า ดูกรท่านผู้เจริญ ขอตานโควินทพราหมณ์จึงเป็นสหายที่รัก ที่เจริญใจ โปรดปรานของข้าพเจ้าทั้งหลาย ดังท่านโควินทเป็นสหายที่รัก ที่เจริญใจ โปรดปรานของพระเจ้าเรณูเกิด ของตั้งสอนข้าพเจ้าทั้งหลาย อย่างบอกกันในการตั้งสอนข้าพเจ้าทั้งหลายเลย มหาโควินทพราหมณ์รับสนองพระดำรัสของกษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ผู้ได้มูรธาภิเษกแล้วว่า อย่างนั้น พระเจ้าข้า ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ จึงสอนพระราชผู้กษัตริย์ ๗ พระองค์ ผู้ได้มูรธาภิเษกแล้ว ที่ตนพึงสั่งสอนด้วยราชกิจ แลบอกมนต์กะพราหมณ์มหาศาล ๗ คน และเหล่า ข้าราชการบริพาร ๗๐๐ ฯ

ครั้งนั้น สมัยต่อมา เกียรติศัพท์อันงามของมหาโควินทพราหมณ์ ขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความดำริว่า เกียรติศัพท์อันงามของเรাজจร ไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม ก็เราไม่ได้เห็นพรหม ไม่ได้สนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหม แต่เราได้สดับความขื่อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์ และปาจารย์ พูตกันว่า ผู้ใด หลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาณอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ถ้ากระนั้น เราพึง หลีกออกเร้น เพ่งกรุณาณอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝนเกิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ แล้ว กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกียรติศัพท์อันงามของข้าพระพุทธเจ้าขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ก็ข้าพระพุทธเจ้ามิได้เห็นพรหม มิได้สนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหม แต่ข้าพระพุทธเจ้า ได้สดับความขื่อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์ พูตกันว่า ผู้ใด หลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาณอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนาปราศรัย ปรึกษากับพรหมได้ ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาณ

อนุสาสนียา^๑ สุตต จ ราชานो ขตฺติเย มุทฺธาภิสิตฺเต รชฺเชน^๒ อนุสาสิ สุตต จ พุราหมณ-
 มหาสาเล สุตต จ นฺหาตกสฺตานิ มนฺเต วาเจสิ ฯ อถโโข โภ มหาโควิณฺทสฺส พุราหมณสฺส
 อปรณ สมเณ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺหิ สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ
 พุรฺหฺมานํ ปสฺสตี สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี มนฺเตตฺติตี ฯ
 อถโโข โภ มหาโควิณฺทสฺส พุราหมณสฺส เอตทโหสิ มยฺหํ โข เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท
 อพฺภุคฺคโต สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ พุรฺหฺมานํ ปสฺสตี สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ
 พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี มนฺเตตฺติตี น โข ปนาหํ พุรฺหฺมานํ ปสฺสามิ น พุรฺหฺมานา
 สากฺจเจมิ น พุรฺหฺมานา สลฺลเปมิ^๓ น พุรฺหฺมานา มนฺเตมิ สุตํ โข ปน เมตํ พุราหมณานํ
 วุฑฺฒานํ มหฺลลกานํ อจฺริยปาจฺริยานํ ภาสฺमानานํ โย วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี
 กรุณฺณํ ฌานํ ฌายตี โส พุรฺหฺมานํ ปสฺสตี พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี มนฺเตตฺติตี
 ยนฺนุนาหํ วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียเยยฺยํ กรุณฺณํ ฌานํ ฌายเยยฺยนฺติ ฯ อถโโข [๔]
 มหาโควิณฺโท พุราหมโณ เณ เรณฺฺ ราชา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺก-มิตฺวา เรณณ ราชานํ
 เอตทโวจ มยฺหํ โข โภ เอวํกลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ
 พุรฺหฺมานํ ปสฺสตี สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี มนฺเตตฺติตี น
 โข ปนาหํ โภ พุรฺหฺมานํ ปสฺสามิ น พุรฺหฺมานา สากฺจเจมิ น พุรฺหฺมานา สลฺลเปมิ น
 พุรฺหฺมานา มนฺเตมิ สุตํ โข ปน เมตํ พุราหมณานํ วุฑฺฒานํ มหฺลลกานํ อจฺริยปาจฺริยานํ
 ภาสฺमानานํ โย วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณํ ฌานํ ฌายตี โส พุรฺหฺมานํ
 ปสฺสตี พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี มนฺเตตฺติตี อิจฺฉามหํ โภ วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส
 ปฏฺิสลฺลียิตฺถํ กรุณฺณํ ฌานํ ฌายิตฺถํ นมฺหิ เกณจิ อุปสงฺกมิตฺพุโ อณฺฺยตฺร เอเกน ภตฺตาทาเร-
 นนาตี^๕ ฯ ยสฺสฺถานิ ภวํ โควินฺโท กาลํ มณฺฺยตีตี ฯ อถโโข มหาโควิณฺโท พุราหมโณ เณ
 เต จ ขตฺติยา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เต จ ขตฺติเย เอตทโวจ มยฺหํ โข โภ เอวํกลฺยาโณ
 กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ พุรฺหฺมานํ ปสฺสตี สกฺขิ มหาโค-
 วิณฺโท พุราหมโณ พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี มนฺเตตฺติตี น โข โภ ปนาหํ พุรฺหฺมานํ
 ปสฺสามิ น พุรฺหฺมานา สากฺจเจมิ น พุรฺหฺมานา สลฺลเปมิ น พุรฺหฺมานา มนฺเตมิ สุตํ โข ปน
 เมตํ พุราหมณานํ วุฑฺฒานํ มหฺลลกานํ อจฺริยปาจฺริยานํ ภาสฺमानานํ โย วสฺสึเก จตฺตาริ
 มาเส ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณํ ฌานํ ฌายตี โส พุรฺหฺมานํ ปสฺสตี พุรฺหฺมานา สากฺจเจติ สลฺลปตี
 มนฺเตตฺติตี อิจฺฉามหํ โภ วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียิตฺถํ กรุณฺณํ ฌานํ ฌายิตฺถํ นมฺหิ เกณจิ
 อุปสงฺกมิตฺพุโ อณฺฺยตฺร เอเกน ภตฺตาทาเรนาตี ฯ ยสฺสฺถานิ ภวํ โควินฺโท กาลํ มณฺฺยตีตี
 ฯ อถโโข โภ มหาโควิณฺโท พุราหมโณ เณ สุตต จ พุราหมณมหาสาเล สุตต จ นฺหาตกส-

๑ ม. ย. อธิ ปาโจ นตฺถิ ฯ

๒ ม. ย. มุทฺธาวสิตฺเต รชฺเช ฯ

๓ ม. ย. สพฺพตฺถ สลฺลปามิ ฯ

๔ ม. ย. โภ ฯ

๕ ม. ย. ภตฺตาทาเรนาตี ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆไม่พึงเข้าไปหาข้าพระพุทธเจ้า นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว พระเจ้าเรณูรับสั่งว่า ท่านมหาโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปเฝ้ากษัตริย์ ๖ พระองค์นั้น แล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เกียรติศัพท์อันงามของข้าพระพุทธเจ้าขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์อาจเห็นพรหมอาจสนทนา ปราศรัย ปรีกษา กับพรหมได้ ก็ข้าพระพุทธเจ้ามิได้เห็นพรหม มิได้สนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหม แต่ว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับความขื่อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้นย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรีกษา กับพรหมได้ ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆไม่พึงเข้าไปหาข้าพระพุทธเจ้า นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว กษัตริย์ ทั้ง ๖ พระองค์นั้น ตรัสว่า ท่านโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปหาพราหมณ์มหาศาล ๗ คน และเหล่าข้าราชการบริพาร ๗๐๐ ถึงที่อยู่ แล้วกล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญทั้งหลาย เกียรติศัพท์อันงามของข้าพเจ้าขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์อาจเห็นพรหม อาจสนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหมได้ ก็ข้าพเจ้า มิได้เห็นพรหม มิได้สนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหม แต่ว่า ข้าพเจ้าได้สดับความขื่อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาณานอยู่ ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้น ย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหมได้ ถ้าอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงทำการสาธยายมนต์ตามที่สดับมาแล้ว ตามที่เรียนมาแล้วโดยพิสดาร และจงบอมนต์ให้แก่กันและกัน ข้าพเจ้าปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆไม่พึงเข้าไปหาข้าพเจ้า นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว พราหมณ์มหาศาล และเหล่าข้าราชการบริพารเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควร ในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปหาภรรยา ๔๐ คน ผู้เสมอกันที่อยู่ แล้วกล่าวว่า ดูกรนางผู้เจริญทั้งหลาย เกียรติศัพท์อันงามของฉันทน์ ขจรไปอย่างนี้ว่า มหาโควินทพราหมณ์ อาจเห็นพรหม อาจสนทนาปราศรัย ปรีกษากับพรหมได้ ก็ฉันทน์มิได้เห็นพรหม มิได้สนทนาปราศรัย ปรีกษากับพรหม แต่ว่าฉันทน์ได้สดับความขื่อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝนผู้นั้น ย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหมได้ ฉันทน์ปรารถนาจะหลีกออกเร้น เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆไม่พึงเข้าไปหาฉันทน์ นอกจากคนนำอาหารไปให้คนเดียว ภรรยาเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านโควินทพราหมณ์ย่อมสำคัญกาลอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ จึงให้สร้างสัณฐาคารใหม่โดยทิศบูรพาแห่งนคร แล้วหลีกออกเร้นอยู่เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ใครๆไม่เข้าไปหา นอกจาก คนนำอาหารไปให้คนเดียว ครั้งนั้น พอล่วง ๔ เดือน ในวันนั้นเอง มหาโควินทพราหมณ์ มีความระอา ความท้อใจว่า ก็เราได้สดับความขื่อนี้มาต่อพราหมณ์ ผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้เป็นอาจารย์และปาจารย์พูดกันว่า ผู้ใดหลีกออกเร้นอยู่ เพ่งกรุณาณานอยู่ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝน ผู้นั้น ย่อมเห็นพรหม ย่อมสนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหมได้ แต่เราก็มิได้เห็นพรหม มิได้สนทนา ปราศรัย ปรีกษากับพรหม ฯ

การสนทนากับพระพรหม

ครั้งนั้น สันถัมมารพรหมทราบความปริวิตกแห่งใจของมหาโควินทพราหมณ์ ด้วย ใจแล้ว จึงหายไปในพรหมโลก มาปรากฏเฉพาะหน้ามหาโควินทพราหมณ์ เหมือนบุรุษมีกำลัง เขยียดแขนที่ผู้ออก หรือผู้แขนที่เขยียดเข้า ฉะนั้น ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความกลัว หวาดเสียว ขนลุกชูชัน เพราะเห็นรูปที่ไม่เคยเห็น ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ กลัว หวาดเสียว ขนลุกชูชัน ได้กล่าวกะสันถัมมารพรหมด้วยคำกล่าว

ตานิ เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา สุตฺต จ พุราหุณฺณมหาสาเล สุตฺต จ นฺหาตกสฺตานิ เอตทโวจ
 มยฺหํ โข โภ เอวํกลฺยาณํ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหุณฺโณ พุรฺหุมาณํ
 ปสฺสตี สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหุณฺโณ พุรฺหุมา นาสกฺขเจติ สลฺลปฺติ มนฺเตตฺติ น โข ปนาหํ
 โภ พุรฺหุมาณํ ปสฺสามิ น พุรฺหุมา นาสกฺขเจมิ น พุรฺหุมา สลฺลเปมิ น พุรฺหุมา มนฺเตมิ
 สุตฺต โข ปน เมตฺถ พุราหุณฺณํ วุฑฺฒาณํ มหฺลลกาณํ อจฺริยปาจฺริยาณํ ภาสฺमानาณํ โย
 วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณ ฌาณํ ฌายตี โส พุรฺหุมาณํ ปสฺสตี พุรฺหุมา
 นาสกฺขเจติ สลฺลปฺติ มนฺเตตฺติ เตนฺหิ โภ ยถาสฺส เต ยถาปริยตฺเต มนฺเต วิตฺถาเรน สขฺฌายํ
 กโรธ อณฺณมณฺณณฺจ มนฺเต วาเจธ อิจฺฉามหํ โภ วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณ
 ฌาณํ ฌายิตฺถํ นมฺหิ เกณฺจิ อุปสงฺกมิตฺพุโฬ อณฺณตฺร เอเกน ภตฺตาทาหารเณตฺติ ฯ ยสฺสทฺธานิ
 ภวํ โภโควิณฺโท กาลํ มณฺณตฺติติ ฯ อถ โข โภ มหาโควิณฺโท พุราหุณฺโณ เยน จตฺตาริสา ภริยา
 สาทิสฺสึโย เตนุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา จตฺตาริสา ภริยา สาทิสฺสึโย เอตทโวจ มยฺหํ โข โภติ
 เอวํกลฺยาณํ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหุณฺโณ พุรฺหุมาณํ ปสฺสตี
 สกฺขิ มหาโควิณฺโท พุราหุณฺโณ พุรฺหุมา นาสกฺขเจติ สลฺลปฺติ มนฺเตตฺติ น โข ปนาหํ โภติ
 พุรฺหุมาณํ ปสฺสามิ น พุรฺหุมา นาสกฺขเจมิ น พุรฺหุมา สลฺลเปมิ น พุรฺหุมา มนฺเตมิ
 สุตฺต โข ปน เมตฺถ พุราหุณฺณํ วุฑฺฒาณํ มหฺลลกาณํ อจฺริยปาจฺริยาณํ ภาสฺमानาณํ โย
 วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณ ฌาณํ ฌายตี โส พุรฺหุมาณํ ปสฺสตี พุรฺหุมา
 นาสกฺขเจติ [*] สลฺลปฺติ [๒] มนฺเตตฺติ อิจฺฉามหํ โภติ วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี
 กรุณฺณ ฌาณํ ฌายิตฺถํ นมฺหิ เกณฺจิ อุปสงฺกมิตฺพุโฬ อณฺณตฺร เอเกน ภตฺตาทาหารเณตฺติ ฯ
 ยสฺสทฺธานิ ภวํ โภโควิณฺโท กาลํ มณฺณตฺติติ ฯ อถ โข โภ มหาโควิณฺโท พุราหุณฺโณ ปุรฺตฺตนิเมน
 นกรสฺสเสว นวํ สณฺฐาคารี^๑ การาเปตฺวา วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณ ฌาณํ ฌายิ ฯ
 นาสฺส^๔ โภจิ อุปสงฺกมตี^๕ อณฺณตฺร เอเกน ภตฺตาทาหารเณตฺติ^๖ ฯ อถ โข โภ มหาโควิณฺทสฺส
 พุราหุณฺณสฺส จตฺตุนํ มาสาณํ อจฺยเณน อหุทฺเว อุกฺกณฺจนา อหุ ปรีตฺสสนา สุตฺต โข ปเนตฺถ
 พุราหุณฺณํ วุฑฺฒาณํ มหฺลลกาณํ อจฺริยปาจฺริยาณํ ภาสฺमानาณํ โย วสฺสึเก จตฺตาริ มาเส
 ปฏฺิสลฺลียตี กรุณฺณ ฌาณํ ฌายตี โส พุรฺหุมาณํ ปสฺสตี พุรฺหุมา นาสกฺขเจติ สลฺลปฺติ
 มนฺเตตฺติ น โข ปนาหํ พุรฺหุมาณํ ปสฺสามิ น พุรฺหุมา นาสกฺขเจมิ น พุรฺหุมา สลฺลเปมิ
 น พุรฺหุมา มนฺเตมิติ ฯ อถ โข โภ พุรฺหุมา สนฺงุมาริ มหาโควิณฺทสฺส พุราหุณฺณสฺส
 เจตฺสา เจโตปริวิตฺตกมณฺณาย เสยฺยถาปี นาม พลฺวา ปุริโส สมฺมิลฺลชิตฺถํ วา พาหํ ปสาเรยฺย
 ปสารถิ วา พาหํ สมฺมิลฺลเชยฺย เอวเมว พุรฺหุมาโลเก อนฺตรหิโต มหาโควิณฺทสฺส พุราหุณฺณสฺส

๑ ม. พุรฺหุมา ฯ

๒ ม. พุรฺหุมา ฯ

๓ ม. สณฺฐาคารี ฯ

๔ ส. นสฺส จ ฯ ม. นาสฺส จ ฯ ย. นาสฺส จ ฯ

๕ ย. อุปสงฺกมิ ฯ

๖ ม. ย. อิตฺสทฺโท นตฺติ ฯ

สมมุเข ปาตุรโหสิ ฯ อถโข โภ มหาโควินทสฺส พุราหุณฺณสฺส อหุเทว ภยํ อหุ ฌมฺภิตตํ
 อหุ โลมหํโส ยถาคํ อทิกฺขปฺพุํ รูปํ ทิสฺวา ฯ อถโข โภ มหาโควินโท พุราหุณฺโณ ภีโต
 สํวิคฺโค โลมหฺนฺชชาโต พุทฺธานํ สนฺนํกุมาริ คากาย อชฺฌภาสิ

[๒๒๕]

วณฺณวา ยสฺวา สิริมา	โก ญฺหํ ตฺวํมสฺสิ มาริส
อชานนฺตา ตํ ปุจฺฉาม	กถํ ชาเนมฺมํ ตํ มยฺนฺติ ฯ
มํ เว กุมาริ ชานนฺติ	พุทฺธมฺโโลเก สนฺนํคณํ
สพฺเพ ชานนฺติ มํ เทวา	เอวํ โควินฺท ชานนฺติ ฯ
อาสนํ อุตฺถํ ปชฺช	มธฺปากณฺจ ^๑ พุทฺธมฺโน
อกุฆเ ภวนฺตํ ปุจฺฉาม	อกุฆํ กุรุตุ โน ภวํ ฯ
ปฏิกุคฺคหาม เต อกุฆํ	ยํ ตฺวํ โควินฺท ภาสสิ
ทิกฺขเจ ฐมฺเม หิตตฺถาย	สมฺปฺรายสฺส ขาย จ
กตาวกาโส ปุจฺฉสฺส	ยงฺกิลฺลิจิ อภิปตฺติตฺนฺติ ฯ

[๒๒๖]

อถโข โภ มหาโควินทสฺส พุราหุณฺณสฺส เอตทโหสิ กตาวกาโส โขมฺหิ พุทฺธมฺนา
 สนฺนํกุมารเณ กิณฺณุ โข อหํ พุทฺธานํ สนฺนํกุมาริ ปุจฺเจยฺยํ ทิกฺขฐมฺมิกํ วา อตฺถํ สมฺปฺรายํ
 วาติ ฯ อถโข โภ มหาโควินทสฺส พุราหุณฺณสฺส เอตทโหสิ กุสโล โข อหํ ทิกฺขฐมฺมิกานํ
 อตฺถานํ อญฺเญปี มํ ทิกฺขฐมฺมิกํ อตฺถํ ปุจฺฉนฺติ ยนฺนฺนาหํ พุทฺธานํ สนฺนํกุมาริ สมฺปฺราย-
 กณฺเฬว อตฺถํ ปุจฺเจยฺยนฺติ ฯ อถโข โภ มหาโควินโท พุราหุณฺโณ พุทฺธานํ สนฺนํกุมาริ
 คากาย อชฺฌภาสิ

[๒๒๗]

ปุจฺฉามิ พุทฺธานํ สนฺนํกุมาริ
 กงฺขี อกงฺขี ปฺรเวทียะสุ
 กตฺถกฺขิจิโต กิเมหิ จ สิกฺขมาโน
 ปปโปติ มจฺโจ อมตํ พุทฺธมฺโลกนฺติ ฯ
 หิตฺวา มมตฺตํ มนุเชสุ พุทฺธเม
 เอโกทิกฺขโต กรุณฺณธมฺมุตโต^๒
 นีรามคณฺโธ วิรโต เมถุนสฺมา

๑ ม. มธฺปากณฺจ ฯ

๒ ม. กรุณฺณธมฺมุตโต ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

[๒๒๕]

ดูกรท่านผู้เฒ่า ท่านเป็นใครเล่า มีวรรณ มียศ มีสิริ ข้าพเจ้าไม่รู้จัก จึงถามท่าน "ไหนข้าพเจ้าจะพึงรู้จักท่านได้ ฯ
 ส. เทวดาทรงปวงรู้จักเราว่า กุมารเก่าในพรหมโลก เทวดาทรงปวงรู้จักเรา ดูกร โควินท์ ท่านจงรู้จักเราอย่างนี้ ฯ
 ม. อาสนะ น้ำ น้ำมันทาเท้า น้ำผึ้งเคี้ยวไฟ ข้าพเจ้าเชื่อเชียวท่านด้วยของควรค่า ขอท่าน จงรับของควรค่าของข้าพเจ้า
 เกิด ฯ

ส. ดูกร โควินท์ เราขอมอบของควรค่าของท่าน ที่ท่านพูดถึงนั้น ท่านผู้ที่เราให้โอกาสแล้ว จงถามความที่ท่านปรารถนา
 เกิด เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน และสุขในภพหน้า ฯ

[๒๒๖]

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความดำริว่า เรามีโอกาสอันสนับกุมารพรหมให้แล้ว เราจะพึงถามทฤษฐัมมิกัตถ-
 ประโยชน์ หรือสัมปรายิกัตถประโยชน์ กะสนักุมารพรหมดีหนอ ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์มีความดำริว่า เราเป็น
 ผู้ฉลาดในทฤษฐัมมิกัตถประโยชน์ แม้นเหล่าอื่นก็ถามทฤษฐัมมิกัตถประโยชน์กะเรา ดังนั้น เราพึงถามสัมปรายิกัตถประโยชน์
 กะสนักุมารพรหมเกิด ฯ

ลำดับนั้น มหาโควินทพราหมณ์ได้กล่าวกะสนักุมารพรหมด้วยคาถาว่า

[๒๒๗]

ข้าพเจ้ามีความสงสัย จึงขอถามสนักุมารพรหม ผู้ไม่มีความสงสัย ในปัญหาของคนอื่น สัตว์ตั้งอยู่ในอะไร ศึกษา
 ในอะไร จึงจะถึงพรหมโลกอันไม่ตาย ฯ

ส. ดูกรพราหมณ์ สัตว์ละความยึดถือว่าเป็นของเรา ในสัตว์ทั้งหลายที่เกิดเป็นมนุษย์แล้ว อยู่โดดเดี่ยว น้อมไปใน
 ภรรณา ไม่มีกลิ่นร้าย เว้นจากเมถุน สัตว์ตั้งอยู่ในธรรมนี้ และศึกษาอยู่ในธรรมนี้ ย่อมถึงพรหมโลกอันไม่ตายได้ ฯ

เอตถภูจฺโถ เอตถ จ สิกฺขมาโน
ปโปปติ มจฺโจ อมตํ พุรหุํโลกนฺติ ฯ

[๒๒๘]

หิตฺวา มมตฺตฺนฺติ อหํ^๑ โภโต อาชานามิ ฯ อิเธกฺโข อปโป วา โภกฺกฺขนฺธํ ปหาย
มหนฺตํ วา โภกฺกฺขนฺธํ ปหาย อปโป วา ฌาติปริวฏฺฐํ ปหาย มหนฺตํ วา ฌาติปริวฏฺฐํ ปหาย
เกสมสฺสํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺติ อิติ
หิตฺวา มมตฺตฺติ สหํ^๒ โภโต อาชานามิ ฯ เอโกทฺธิภูโตติ สหํ^๓ โภโต อาชานามิ ฯ อิเธกฺโข
วิวิตฺตํ เสนาสนํ ภชฺติ อรณฺธํ รุกฺขมฺลํ ปพฺพตฺตํ กนฺทํ คิริคูหํ สุสานํ วนปตฺถํ อพฺโปกาสํ
ปลาตปฺลวฺชํ ปฏฺิสลฺลียติ^๔ อิติ เอโกทฺธิภูโตติ สหํ^๕ โภโต อาชานามิ ฯ กรุณฺณธมฺมฺโตติ สหํ
โภโต อาชานามิ ฯ อิเธกฺโข กรุณฺณสทฺทเคน เจตฺสา เอกํ ทิสํ ผริตฺวา วิหริติ ตถา ทฺติยํ
ตถา ตฺติยํ ตถา จตฺตฺตํ อิติ อุทฺธมฺโธ ติริยํ สพฺพชฺติ สพฺพตฺตตฺตํ สพฺพาวนฺตํ โลกํ
กรุณฺณสทฺทเคน เจตฺสา วิปฺปเลน มหคฺคเคน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเณน ผริตฺวา
วิหริติ อิติ กรุณฺณธมฺมฺโตติ สหํ โภโต อาชานามิ ฯ อามคฺนฺธเ จ^๖ โข อหํ โภโต ภาสฺमानสฺส
น จ^๗ อาชานามิ

[๒๒๙]

เก อามคฺนฺธา มนฺุเชสฺสุ พุรหุํ
เอเต อวิทฺธา^๘ อิธ พฺรหฺมิ ชีร
เกณาวฏฺฐา^๙ วาติ ปชา กุรฺรฺฐ^{๑๐}
อาปายิกา นีวตฺตพุรหุํโลกาติ ฯ
โกโธ โมสวชฺชํ นิกฺกิตฺติ จ โทพฺโภ^{๑๑}
กทฺริยตา อติมาโน อสฺสฺสุยา^{๑๒}
อิจฺฉา วิจิกิจฺฉา ประเหจฺนา จ

๑ ส. ย. มมตฺตฺตาหํ ฯ

๒ ส. ย. มมตฺตฺตาหํ ฯ ม. มมตฺตฺนฺติ อหํ ฯ มมตฺตฺติปฺหนฺติ ปน ปาเจน ภวิตฺพุทฺธํ ฯ

๓ เอโกทฺธิภูโตติปฺหนฺติ ปาเจน ภวิตฺพุทฺธํ ม. ... อหํ ฯ ย. ... จาหํ ฯ

๔ ม. ย. อโย ปาโชนฺตฺติ ฯ

๕ ม. อหํ ฯ ย. ปหํ ฯ อิโต ปริ อิทิสเมว ฯ

๖ ย. ว ฯ

๗ ม. ย. จสทฺโท นตฺติ ฯ

๘ ม. ย. อวิทฺธา ฯ

๙ ม. ย. เกณาวฏฺฐา ฯ

๑๐ ส. ย. กุรฺรฺฐฺฐ ฯ ม. กุรฺรฺฐ ฯ

๑๑ ม. พุพฺโภ ฯ ย. โทโภ ฯ

๑๒ ม. อสฺสฺยา ฯ ย. อสฺสฺยา ฯ

[๒๒๘]

ม. ข้าพเจ้าทราบต่อท่านว่า ละความยึดถือว่าเป็นของเรา คนบางคนในโลกนี้ ละกอง โภคสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องนุ่งห่มน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต ดังนี้ ชื่อว่าละความยึดถือว่าเป็นของเรา ข้าพเจ้าทราบต่อท่านดังนี้ ฯ

ข้าพเจ้าทราบต่อท่านว่า อยู่โดดเดี่ยว คนบางคนในโลกนี้ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือป่า โคนไม้ ภูเขา ชอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชุก ที่แจ้ง ลอมฟาง หลีกออกเร้นอยู่ ดังนี้ ชื่อว่าอยู่ โดดเดี่ยว ข้าพเจ้าทราบต่อท่าน ดังนี้ ฯ

ข้าพเจ้าทราบต่อท่านว่า น้อมไปในกรุณา คนบางคนในโลกนี้มีใจสรวลด้วยกรุณา แผ่ไปสู่ทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในที่ทุกสถาน มีใจสรวลด้วยกรุณา อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แผ่ไปทั่วโลก โดยประการทั้งปวง ดังนี้อยู่ ดังนี้ ชื่อว่า น้อมไปในกรุณา ข้าพเจ้าทราบต่อท่านดังนี้ แต่ข้าพเจ้าไม่ทราบคนมีกลิ่นร้าย ต่อท่านซึ่งพูดถึงอยู่ ฯ

[๒๒๙]

ม. ข้าแต่พรหม ในสัตว์ทั้งหลาย คนเหล่าไหนมีกลิ่นร้าย ข้าพเจ้าไม่ทราบคนกลิ่นร้ายเหล่านี้ ท่านนักปราชญ์ ของงบอก ณ ที่นี้เกิด หมู่สัตว์อันอะไรร้อยแล้ว ย่อมเหม็นเน่าคลุ้งไปต้องไปอบาย มีพรหมโลกอันปิดแล้ว ฯ

ส. ความโกรธ การพุดเท็จ การโกง ความประทุษร้ายมิตร ความเป็นคนตระหนี่ ความเย่อหยิ่ง ความริษยา ความมักได้ ความลัถ การเบียดเบียนผู้อื่น ความโลภ ความคิดประทุษร้าย ความเมา และความหลง สัตว์ผู้ ประกอบในกิเลสเหล่านี้ จักว่าไม่หมดกลิ่นร้าย ต้องไปอบาย มีพรหมโลกอันปิดแล้ว ฯ

โลโก จ โทโส จ มโห จ โมโห

เอเตสุ ยุตตา อนิรามคณา

อาปายิกา นิวุตพฺรหฺมโลกาติ ฯ

[๒๓๐]

ยถา โข อหิ โภโต อามคฺนฺเช ภาสฺมานสฺส อาชานามิ เต น สฺนนิมฺมทฺยา อการิ
อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ อการมฺหา อนการิยนฺติ ฯ ยสฺสทฺยานิ ภวํ โควิณฺโท กาลํ
มณฺณตฺติติ ฯ อถ โข โภ มหาโควิณฺโท พฺรหฺมโณ เยน เรณฺุ ราชา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิทฺวา
เรณฺณ ราชานํ เอตทฺโวจ อณฺุณทฺยานิ ภวํ ปุโรหิตํ ปริเยสตุ โย โภโต รชฺชํ อนุสาสิสฺสติ
อิจฺจามหิ โภ อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิตฺตุํ ยถา โข ปน เม สุตํ พฺรหฺมโน อามคฺนฺเช
ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา อการิ อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ อการสฺมา
อนการิยนฺติ ฯ

[๒๓๑]

อามนฺตฺยามี ราชานํ
ตุวํ ปชานสฺสุ รชฺเชน
สเจ เต อุนกามเหิ
โย ตํ หีสติ วาเรมิ
ตุวํ ปีตา^๑ อหิ ปฺตุโต จ^๒
น มตฺถิ อุนกามเหิ
อมนฺตฺสวโจ สุตฺวา
อมนฺตฺโส กถวณฺโณ
ยถจ สุตฺวา ชหาสิ โน
อุปฺวตฺตสฺส เม ปฺพเพ
อคฺคิ ปชฺชติโต อาสิ
ตโต เม พฺรหฺมา ปาตุรหุ
โส เม ปณฺหิ วียากาสิ
สทฺทหามิ อหิ โภโต
อมนฺตฺสวโจ สุตฺวา

เรณฺณ ภูมิปตี อหิ
นาหิ โปโรหจฺเจ^๓ รเม ฯ
อหิ ปริปุรฺยามี เต
ภูมิเสนাপตี อหิ
มา โน โควิณฺท ปาชหิ ฯ
หีสิโต เม น วิชฺชติ
ตสฺมาหิ น คเห รเม ฯ
กนฺเต^๔ อตฺถิ อภาสถ
เคเห อเมห จ เกวเล^๕ ฯ
ยิฏฺฐกามสฺส^๖ เม สโต
กฺุสปตฺตปฺริตฺถโต ฯ
พฺรหฺมโลกา สนนฺตโน
ตํ สุตฺวา น คเห รเม ฯ
ยิํ ตวํ โควิณฺท ภาสสิ
กถิ วตฺเตถ อณฺุณตา

๑ ม. โปโรหิจเจ ฯ

๒ ย. ปีตาสิ ฯ

๓ ม. ย. จสทฺโท นตฺถิ ฯ

๔ ม. กิ เต ฯ

๕ ม. เกวลี ฯ

๖ ม. ยิฏฺฐ ... ฯ ย. ยิฏฺฐ ... ฯ

๖ ถวายเป็นมงคลาพระเจ้าเรณู

[๒๓๐]

ม. ข้าพเจ้าเพ่งทราบกลิ่นร้าย ต่อท่านซึ่งพูดถึงอยู่กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ ครองเรือนไม่พึงย่ำยี ได้ง่ายเลย ข้าพเจ้าจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ส. ท่านโควินท์ ย่อมรู้จักอันควรในบัดนี้เถิด ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปเฝ้าพระเจ้าเรณูถึงที่ประทับ แล้ว กราบทูลว่า บัดนี้ ขอพระองค์ จงแสวงหาปุโรหิตคนอื่น ที่จักแนะนำราชกิจต่อพระองค์เถิด ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้นอันบุคคลผู้อยู่ครองเรือน ไม่พึงย่ำยีได้โดยง่าย เลย ข้าพระพุทธเจ้า จึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

[๒๓๑]

ม. ข้าพระพุทธเจ้าขอเชิญพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่าเรณู ขอพระองค์ทรงรับรู้ ด้วยราชกิจเถิด ข้าพระพุทธเจ้า ไม่ยินดีในความเป็นปุโรหิต ฯ

เร. ถ้าท่านพร่องด้วยกามทั้งหลาย เราจะให้ท่านบริบูรณ์ อนึ่ง ผู้ใดเบียดเบียนท่าน เราผู้เป็นเจ้าแผ่นดินจะห้ามผู้นั้น ท่านเป็นบิดา ข้าพเจ้าเป็นบุตร ดูกรท่านโควินท์ ขอท่าน อย่าสละเราเสียเลย ฯ

ม. ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความบกพร่องด้วยกาม ไม่มีใครเบียดเบียนข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้าได้ฟังคำของท่าน ผู้ไม่ใช่มนุษย์เหตุนั้น จึงไม่ยินดีในเรือน ฯ

เร. ท่านผู้ไม่ใช่มนุษย์ มีวรรณอย่างไร ได้กล่าวข้อความอะไรกะท่าน ซึ่งท่านฟังแล้ว จะละเรือนของเรา พวกเราและ ชาวชมพูทวีปทั้งดินเล่า ฯ

ม. เมื่อข้าพระพุทธเจ้าอยู่โดดเดี่ยว เมื่อก่อนประสงค์จะเสด็จแสวง ไฟสุมด้วยใบหญ้าคา ลูกโปลงแล้ว ขณะนั้น สันถัมภ์พรหมมาจากพรหมโลก ปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้า พรหมนั้นพยากรณ์ปัญหา ปัญหาแก่ข้าพระพุทธเจ้า ข้าพระพุทธเจ้า ฟังปัญหานั้นแล้ว จึงไม่ยินดีในเรือน ฯ

เร. ดูกรท่านโควินท์ ท่านพูดคำใด ข้าพเจ้าเชื่อคำนั้นต่อท่าน ท่านฟังคำของท่าน ผู้ไม่ใช่มนุษย์แล้ว จะประพฤติดุโดย ประการอื่นอย่างไร ข้าพเจ้าทั้งหลายนั้นจักประพฤติดูตามท่าน ท่านโควินท์ ท่านเป็นครูของเราทั้งหลาย แก้วไพฑูรย์ ไม่มีฝ้า ปราศจากราคี งาม ฉันทิ ข้าพเจ้าทั้งหลายจักเชื่อฟัง ประพฤติอยู่ในคำสั่งสอนของท่านโควินท์ฉันนั้น ฯ

เต ตั อนุวตฺติสฺสาม^๑
 มณิ ยถา เวพุริโย
 เอว^๒ สฺตฺวา^๓ จริสฺสาม

สตฺถา โควินฺท โน ภว^๔ ฯ
 อกาโส^๕ วิมโล สุโก
 โควินฺทสุสานุสฺสเนติ ฯ

[๒๓๒]

สเจ ภว โควินฺโท อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสตี มยฺมปี^๕ อคารสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา เต คติ สภา โน คติ ภวิสฺสตีติ ฯ อถโข โภ มหาโควินฺโท พฺราหฺมณเ
 เยน เต จ ขตฺติยา เตนฺอุปสงฺกมึ อุปสงฺกมิตฺวา เต จ ขตฺติเย เอตทโวจ อญฺญทานิ โภ^๖
 ภาวนฺโต ปุโรหิตํ ปริเยสนนฺตุ โย ภาวนฺตานํ รชฺเช อนุสาสิสฺสตี อิจฺฉามหิ โภ อคารสฺมา
 อนคาริยํ ปพฺพชิตฺถํ ยถา โข ปน เม สฺตํ พฺรหฺมโน อามกนฺเช ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา
 อการิ อชฺฉาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ อคารสฺมา อนคาริยนฺติ ฯ อถโข โภ เต จ ขตฺติยา
 เอกมนฺตํ อปฺกุกมฺม เอวํ สมฺจินฺเตสฺสุ อิมํ โข โภ^๗ พฺราหฺมณา นาม ชนฺลฺลทฺธา ยนฺนุน มยิ
 มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ ฐเนน ลิกฺขเยยฺยมาติ ฯ เต มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ อุปสงฺกมิตฺวา
 เอวมาหิสฺส ลัวิขฺชนฺติ โข โภ อิมสฺส สตฺตสฺส รชฺเชสฺส ปฺหุตํ สฺปาปเตยฺยํ ตโต โภโต ยาวตเคน
 อตุโธ ตาวตกํ อาหริยตฺนฺติ^๘ ฯ อลํ โภ มมปี^๙ ปฺหุตํ สฺปาปเตยฺยํ ภาวนฺตานํเยว ตถา
 สฺปาปเตยฺยํ^{๑๐} อหิ สพฺพํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิ ยถา โข ปน เม สฺตํ
 พฺรหฺมโน อามกนฺเช ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา อการิ อชฺฉาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ
 อคารสฺมา อนคาริยนฺติ ฯ อถโข โภ เต จ ขตฺติยา เอกมนฺตํ อปฺกุกมฺม เอวํ สมฺจินฺเตสฺสุ อิมํ
 โข โภ^{๑๑} พฺราหฺมณา นาม อิตฺถิลฺลทฺธา ยนฺนุน มยิ มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ อิตฺถิหิ
 ลิกฺขเยยฺยมาติ ฯ เต มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวมาหิสฺส ลัวิขฺชนฺติ โข โภ
 อิมสฺส สตฺตสฺส รชฺเชสฺส ปฺหุตํ อิตฺถิโย ตโต โภโต ยาวตคิกฺกาหิ อตุโธ ตาวตคิกฺกา อาณิยตฺติ^{๑๒} ฯ
 อลํ โภ มมปี^{๑๓} จตฺตาริสา ภริยา สาทิสฺสโย ตาวาห^{๑๔} สพฺพํ ปหาย อคารสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชิสฺสามิ ยถา โข ปน เม สฺตํ พฺรหฺมโน อามกนฺเช ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา

๑ อนุปพฺพชิสฺสามาติปิ ปาโง ฯ

๒ ย. ภว ฯ

๓ ม. ย. อกาโง ฯ

๔ ม. ย. สฺตฺวา ฯ

๕ ย. อหิปี ... ปพฺพชิสฺสามิ ฯ

๖ ม. ย. โภสทฺโท นตฺติ ฯ

๗ ม. ย. โภสทฺโท นตฺติ ฯ

๘ ย. อาหเรยฺยตฺนฺติ ฯ

๙ ม. วาหสา ตมฺหิ สพฺพํ ฯ ย. วาหสา ตมฺหิ ยลํ ฯ

๑๐ ม. ย. โภสทฺโท นตฺติ ฯ

๑๑ ม. ย. อาณิยตฺติ ฯ

๑๒ ม. มมปีตา ฯ

๑๓ ส. ตาปํ ฯ ม. ย. ตาปาหิ ฯ

ถวายบังคมลาภษัตริย์ ๖ พระองค์

[๒๓๒]

เร. ถ้าท่านโควินท์จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้เราทั้งหลายก็จักออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิต อนึ่งคติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินท์พราหมณ์ เข้าเฝ้าภษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นถึงที่ประทับ แล้ว กราบทูลว่า บัดนี้ขอพระองค์ทั้งหลายจงแสวงหาปุโรหิตคนอื่น ที่จักแนะนำราชกิจต่อพระองค์ทั้งหลายเถิด ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่า ข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลันร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลันร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ลำดับนั้น ภษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์นั้นหลีกเลี้ยงไป ณ ข้างหนึ่งแล้ว คิดร่วมกันอย่างนี้ว่า ธรรมดาพราหมณ์เหล่านี้มักโลกทรพย์ ถ้ากระไรเราทั้งหลายจะพึงเกลี้ยกล่อม มหาโควินท์พราหมณ์ด้วยทรัพย์ แล้วเข้าไปหามหาโควินท์พราหมณ์ตรัสอย่างนี้ว่า ในราชอาณาจักรทั้ง ๗ นี้ มีทรัพย์เพียงพอ ท่านต้องการทรัพย์ประมาณเท่าใด ข้าพเจ้าทั้งหลาย จะให้นำมาเท่านั้น ฯ

ม. ขอเดชะ อ่าเลย ทรัพย์ของข้าพระพุทธเจ้านี้มีเพียงพอเหมือนทรัพย์ของ พระองค์ทั้งหลาย ข้าพระพุทธเจ้าจักละทรัพย์ทั้งปวงออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลันร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลันร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ลำดับนั้น ภษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์หลีกไป ณ ข้างหนึ่ง แล้วคิดร่วมกันอย่างนี้ว่า ธรรมดาพราหมณ์เหล่านี้มักโลกด้วยหญิง ถ้ากระไรเราทั้งหลายจะพึงเกลี้ยกล่อมมหาโควินท์พราหมณ์ ด้วยหญิง แล้วจึงเข้าไปหามหาโควินท์พราหมณ์ตรัสอย่างนี้ว่า คุณรท่านผู้เจริญในราชอาณาจักรทั้ง ๗ นี้ มีหญิงมากมาย ท่านต้องการหญิงเท่าใด ข้าพเจ้าทั้งหลายจะให้นำมาเท่านั้น ฯ

ม. ขอเดชะ อ่าเลย ภรรยาของข้าพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นคนเสมอกัน มีถึง ๔๐ คน ข้าพระพุทธเจ้าจักละภรรยาเหล่านั้นทั้งหมด ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลันร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลันร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้าจึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าท่านโควินท์จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่งคติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

อการี อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ อการสฺมา อนการิยนฺติ ฯ สเจ ภวํ โควินฺโท
 อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิสฺสติ มยฺมปิ อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา เต คติ
 สภา โน คติ ภวิสฺสตีติ ฯ

[๒๓๓]

สเจ ปชฺหถ กามานิ	ยตถ สตฺโต ปุณฺณชฺโช
อารมฺภโวห ทพฺพา โหถ	ขนฺตีพลสฺมาหิตา ฯ
เอส มคฺโค อชฺหมคฺโค	เอส มคฺโค อนุตฺตโร
สพฺพมฺโม สพฺพิ รกฺขิโต	พฺรหฺมโลกุปฺปตฺติยาติ ฯ

[๒๓๔]

เตนหิ ภวํ มหาโควินฺโท สตฺต วสฺसानิ อากเมตฺถ สตฺตณฺนํ วสฺसानํ อจฺเจยน มยฺมปิ
 อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา เต คติ สภา โน คติ ภวิสฺสตีติ ฯ อติจิริ โข โภ
 สตฺต วสฺसानิ นาหิ สกฺโกมิ ภวนฺเต สตฺต วสฺसानิ อากเมตฺถ โภ นฺ ฺข โข ปน โภ ชานาติ
 ชีวิตานํ คมนิโย สมฺปฺราโย มนฺตาย โวฏฺฐพฺพํ กตฺตพฺพํ กุสฺลํ จริตพฺพํ พฺรหฺมจิริยํ นตฺถิ
 ชาตสฺส อมรณํ ยถา โข ปน เม สุตํ พฺรหฺมโน อามคฺนฺเช ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา
 อการี อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ อการสฺมา อนการิยนฺติ ฯ เตนหิ ภวํ โควินฺโท จ
 วสฺसानิ อากเมตฺถ ฯ เปฯ ปณฺจ วสฺसानิ อากเมตฺถ ฯ จตฺตาริ วสฺसानิ อากเมตฺถ ฯ ติณิ วสฺसानิ
 อากเมตฺถ ฯ เทว วสฺसानิ อากเมตฺถ ฯ เอกํ วสฺสํ อากเมตฺถ เอกสฺส วสฺสสฺส อจฺเจยน มยฺมปิ
 อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา เต คติ สภา โน คติ ภวิสฺสตีติ ฯ อติจิริ โข โภ
 เอกํ วสฺสํ นาหิ สกฺโกมิ ภวนฺเต เอกํ วสฺสํ อากเมตฺถ โภ นฺ ฺข โข ปน โภ ชานามิ ชีวิตานํ
 คมนิโย สมฺปฺราโย มนฺตาย โวฏฺฐพฺพํ กตฺตพฺพํ กุสฺลํ จริตพฺพํ พฺรหฺมจิริยํ นตฺถิ ชาตสฺส
 อมรณํ ยถา โข ปน เม สุตํ พฺรหฺมโน อามคฺนฺเช ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา อการี
 อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ อการสฺมา อนการิยนฺติ ฯ เตนหิ ภวํ โควินฺโท สตฺต
 มาसानิ อากเมตฺถ สตฺตณฺนํ มาसानํ อจฺเจยน มยฺมปิ อการสฺมา อนการิยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ
 ยา เต คติ สภา โน คติ ภวิสฺสตีติ ฯ อติจิริ โข โภ สตฺต มาसानิ นาหิ สกฺโกมิ ภวนฺเต
 สตฺต มาसानิ อากเมตฺถ โภ นฺ ฺข โข ปน โภ ชานาติ ชีวิตานํ คมนิโย สมฺปฺราโย มนฺตาย
 โวฏฺฐพฺพํ กตฺตพฺพํ กุสฺลํ จริตพฺพํ พฺรหฺมจิริยํ นตฺถิ ชาตสฺส อมรณํ ยถา โข ปน เม สุตํ
 พฺรหฺมโน อามคฺนฺเช ภาสฺมานสฺส เต น สฺนนิมฺมทฺยา อการี อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหิ โภ
 อการสฺมา อนการิยนฺติ ฯ เตนหิ ภวํ โควินฺโท จ มาसानิ อากเมตฺถ ฯ ปณฺจ มาसानิ อากเมตฺถ
 ฯ จตฺตาริ มาसानิ อากเมตฺถ ฯ ติณิ มาसानิ อากเมตฺถ ฯ เทว มาसानิ อากเมตฺถ ฯ เอกํ มาสํ

๑ ม. มนฺตายํ โพทฺธพฺพํ ฯ อ. โพทฺธพฺพํ ฯ อ. โธ ปรี อธิสฺสเมว ฯ

[๒๓๓]

ม. ถ้าพระองค์ทั้งหลายจะละกาม อันเป็นที่ข้องของปุถุชน ของจทรงปรารถนาความเพียรให้มัน ประกอบด้วยกำลังขันติ ทางนี้เป็นทางตรง ทางนี้ไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า พระสัทธรรม อันสัตบุรุษทั้งหลายรักษา เพื่อบังเกิดในพรหมโลก ฯ

[๒๓๔]

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านมหาโควินทจงรอสัก ๗ ปีก่อน พอล่วง ๗ ปี แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๗ ปี ช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอสั่งอยู่ได้ถึง ๗ ปี ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหม ผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือน ไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้า จึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินทจงรอสัก ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี พอล่วง ๑ ปีแล้ว แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๑ ปี ช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอสั่งอยู่ได้ถึง ๑ ปี ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหม ผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือน ไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้า จึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินทจงรอสัก ๗ เดือนก่อน พอล่วง ๗ เดือนแล้ว แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ๗ เดือน ช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอสั่งอยู่ได้ถึง ๗ เดือน ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหม ผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือน ไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้า จึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินท จงรอสัก ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ครึ่งเดือน พอล่วงครึ่งเดือนแม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ม. ขอเดชะ ครึ่งเดือน ช้านัก ข้าพระพุทธเจ้าไม่อาจรอสั่งอยู่ได้ถึงครึ่งเดือน ใครจะรู้ชีวิต สัมปรายภพอันบุคคลต้องไป อันบัณฑิตควรกำหนดด้วยปัญญา พึงทำกุศล พึงประพฤติพรหมจรรย์ สัตว์เกิดมาแล้วที่จะไม่ตายไม่มี ด้วยว่าข้าพระพุทธเจ้าได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหม ผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้ครองเรือน ไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ข้าพระพุทธเจ้า จึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ก. ถ้าอย่างนั้น ขอท่านโควินทจงรอสัก ๗ วัน พอให้ข้าพเจ้าทั้งหลาย สั่งสอนบุตร และพี่น้องชายของคนๆ ในราชกิจเสียก่อน พอล่วง ๗ วัน แม้ข้าพเจ้าทั้งหลายก็จักออกเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

อากเมตฺ ๑ อทฺธมาสี^๑ อากเมตฺ อทฺธมาสสุส อจฺเจน มยฺมปี อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺ-
 สาม อถ ยา เต คติ สฺวา โน คติ ภวิสฺสตีติ ๑ อติจิริ โข โภ อทฺธมาโส นาคํ สกฺโกมิ
 ภาวนเต อทฺธมาสี อากเมตฺ โภ นฺ ฆ โข ปน โภ ชานาติ ชีวิตานํ กมณียํ สมฺปฺราโย มนฺตยา
 โวฏฺฐพฺพิ กตฺตพฺพิ กุสํ จริตพฺพิ พุรหฺมจิริยํ นตฺถิ ชาตสฺส อมรณํ ยถา โข ปน เม สุตํ
 พุรหฺมโน อามกฺขนฺธ ภาสฺमानสฺส เต น สุนิมฺมทฺยา อการํ อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหํ โภ
 อการสฺมา อนคาริยนฺติ ๑ เตนฺหิ ภวํ โควินฺโท สตฺตาหํ อากเมตฺ ยาว มยฺ สเก ปฺตฺตภาตโร
 รชฺเช อนุสาสิสฺสาม สตฺตาหสฺส อจฺเจน มยฺมปี อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา
 เต คติ สฺวา โน คติ ภวิสฺสตีติ ๑ น จิริ โข โภ สตฺตาหํ อากเมตฺสามหํ ภาวนเต สตฺตาหนฺติ
 ๑ อถ โข โภ มหาโควินฺโท พุราหฺมณเณ เต สตฺต จ พุราหฺมณมหาสาธา สตฺต จ
 นฺหาตกสฺตานิ เตนฺปสฺงกมิ อุปสฺงกมิตฺวา สตฺต จ พุราหฺมณมหาสาธา สตฺต จ นฺหาตกสฺตานิ
 เอตทโวจ อณฺณทานิ ภาวนโต อจิริยํ ปริเยสนฺตุ โย ภาวนตานํ มนฺเต วาเจสฺสตี อิจฺฉามหํ
 โภ อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตฺถํ ยถา โข ปน เม สุตํ พุรหฺมโน อามกฺขนฺธ ภาสฺमानสฺส
 เต น สุนิมฺมทฺยา อการํ อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหํ โภ อการสฺมา อนคาริยนฺติ ๑ มา ภวํ
 โควินฺโท อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ ปพฺพชฺชา โภ อปฺเปสฺกฺขา จ อปฺปลาภา จ พุรหฺมณฺณ
 มหฺสฺกฺขญจ มหาลาภญฺจาติ ๑ มา ภาวนโต เอวํ อวฺจฺจตุล มา ภาวนโต เอวํ อวฺจฺจตุล ปพฺพชฺชา
 อปฺเปสฺกฺขา จ อปฺปลาภา จ พุรหฺมณฺณ มหฺสฺกฺขญจ มหาลาภญฺจาติ โภ นฺ ฆ โข โภ อณฺณตฺร^๒
 มยา มหฺสฺกฺขตโร วา มหาลาภตโร วา อหํ โว วา^๓ เอตฺรหิ ราชาว^๔ รณฺณํ พุรหฺมาว^๕
 พุราหฺมณานํ เทวตา^๖ คหปติกาณํ ตมํ สพฺพิ ปหาย อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสามิ
 ยถา โข ปน เม สุตํ พุรหฺมโน อามกฺขนฺธ ภาสฺमानสฺส เต น สุนิมฺมทฺยา อการํ อชฺฌาวสตา
 ปพฺพชิสฺสามหํ โภ อการสฺมา อนคาริยนฺติ ๑ สเจ ภวํ โควินฺโท อการสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชิสฺสตีติ มยฺมปี อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา เต คติ สฺวา โน คติ
 ภวิสฺสตีติ ๑ อถ โข โภ มหาโควินฺโท พุราหฺมณเณ จตฺตาริสา ภริยา สาทิสฺสโย
 เตนฺสฺงกมิ อุปสฺงกมิตฺวา จตฺตาริสา ภริยา สาทิสฺสโย เอตทโวจ ยา โภติ นํ อิจฺฉตี สกานิ วา
 ฌาติกุลานิ กจฺจนฺตุ^๗ อณฺณํ วา ภตฺตาริ ปริเยสนฺตุ^๘ อิจฺฉามหํ โภติ อการสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชิตฺถํ ยถา โข ปน เม สุตํ พุรหฺมโน อามกฺขนฺธ ภาสฺमानสฺส เต น สุนิมฺมทฺยา อการํ
 อชฺฌาวสตา ปพฺพชิสฺสามหํ โภติ อการสฺมา อนคาริยนฺติ ๑ ตวณฺณเวว โน ฌาติ ฌาติกาณานํ

๑ อทฺธมาสนฺตปิ ปาโง ๑

๒ อณฺโณติ วา ปาโง ๑

๓ ส. ม. ย. อหํ หิ โภ ๑

๔ ย. ... จ ๑

๕ ย. ... จ ๑

๖ ย. ... จ ๑

๗ ม. ย. กจฺจนฺตุ ๑

๘ ม. ย. ปริเยสนฺตุ ๑

ม. ขอเดชะ ๑ วันไม่นาน ข้าพระพุทธเจ้าจรรอพระองค์ทั้งหลาย ๑ วัน ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปหาพราหมณ์มหาศาล ๑ คน และเหล่าข้าราชการ ๑๐๐ ถึงที่อยู่ แล้วกล่าวว่า บัดนี้ท่านทั้งหลายจงแสวงหาอาจารย์อื่น ซึ่งจักสอนมนต์แก่ ท่านทั้งหลายเถิด เราปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าเราได้สดับกลิ่นร้าย มาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้นอันบุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย เราจึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

พราหมณ์และเหล่าข้าราชการเหล่านั้นกล่าวว่า ท่านโควินทอย่าออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตเลย บรรพชิตมี สกคฺคีน้อย มีลาภน้อย ความเป็นพราหมณ์มีศักดิ์มาก มีลาภมาก ฯ

ม. ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดอย่างนี้ ท่านทั้งหลายอย่าได้พูดอย่างนี้ว่า บรรพชามีสกคฺคีน้อย มีลาภน้อย ความเป็นพราหมณ์ มีศักดิ์มาก มีลาภมาก ดูกร ท่านทั้งหลาย ใครอื่นจะมีศักดิ์มาก มีลาภมากกว่าเรา บัดนี้เราเป็นเหมือนพระราชา ของพระราชา สามัญทั้งหลาย เป็นดังพรหม ของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นดังเทวดาของภฤหบดีทั้งหลาย เราจักละสิ่งทั้งปวงนั้นออกจากเรือน บวชเป็นบรรพชิตด้วยว่า เราได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้ โดยง่ายเลย เราจึงจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

พ. ถ้าท่านโควินทจักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้ข้าพเจ้าทั้งหลาย ก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจักเป็นของข้าพเจ้าทั้งหลายด้วย ฯ

ครั้งนั้น มหาโควินทพราหมณ์ เข้าไปหาภรรยา ๔๐ คน ผู้เสมอกัน ถึงที่อยู่ แล้วกล่าวว่า เธอคนใดปรารถนาจะไปยัง สกฺกณฺฑาธิของตน ก็จงไป หรือ ปรารถนาจะแสวงหาสามีอื่น ก็จงแสวงหา ฉันทปรารถนาจะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยว่าฉันทได้สดับกลิ่นร้ายมาต่อพรหมผู้พูดถึงอยู่ กลิ่นร้ายเหล่านั้น อันบุคคลผู้อยู่ครองเรือนไม่พึงย่ำยีได้โดยง่ายเลย ฉันทจัก ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ฯ

ภ. ท่านนั่นแล เป็นญาติของดิฉันทั้งหลายผู้ต้องการญาติ เป็นสามีของดิฉันทั้งหลาย ผู้ต้องการสามี ถ้าท่านโควินท จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต แม้ดิฉันทั้งหลาย ก็จักออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต อนึ่ง คติอันใดของท่าน คตินั้นจัก เป็นของดิฉันทั้งหลายด้วย ฯ

ครั้งนั้น พอล่วง ๑ วันนั้นไป มหาโควินทพราหมณ์ปลงผมและหนวด นุ่ง ผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็น บรรพชิต และเมื่อมหาโควินทพราหมณ์บวชแล้ว พระราชาผู้ยศดริยซึ่งได้มูรธาภิเษก ๑ พระองค์ พราหมณ์มหาศาล ๑ คน เหล่าข้าราชการ ๑๐๐ คน ภรรยา ๔๐ คน เจ้าหลายพัน พราหมณ์หลายพัน ภฤหบดีหลายพัน และนางสนม หลายพัน ปลงผม และหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตตาม มหาโควินทพราหมณ์ ฯ

ข่าวว่า มหาโควินทพราหมณ์แวดล้อมด้วยบริษัชนั้นเที่ยวจาริกไปในบ้าน นิคม และ ราชธานีทั้งหลาย สมัยนั้น มหาโควินทพราหมณ์เข้าไปยังบ้าน หรือนิคมใด ในบ้านและนิคมนั้น ท่านเป็นดังพระราชาของพระราชาทั้งหลาย เป็นดัง พรหมของพราหมณ์ทั้งหลาย เป็นดังเทวดาของภฤหบดีทั้งหลาย ฯ

สมัยนั้น มนุษย์เหล่าใดพลาดพลั้งหรือล้ม มนุษย์เหล่านั้น กล่าวอย่างนี้ว่า ขอนอบน้อมแด่ท่านมหาโควินทพราหมณ์ ขอนอบน้อมแด่ท่านปุโรหิตของพระราชา ๑ พระองค์ มหาโควินทพราหมณ์มีใจสรวลด้วยเมตตา ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แม้ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ก็เหมือนกัน ด้วยประการฉะนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องขวาง ในที่ ทุกสถาน มีใจสรวล ด้วยเมตตาอันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แม้ไปทั่วโลก โดยประการ ทั้งปวงอยู่ มีใจสรวลด้วยกรุณา อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แม้ไปทั่วโลก โดยประการทั้ง ปวงอยู่ มีใจสรวลด้วยมุทิตา อันไพบุลย์ เป็นมหัคคตะ ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่พยาบาท แม้ไปทั่วโลก โดยประการทั้งปวง อยู่ และแสดงหนทางแห่งความเป็นสหายกับพรหม ในพรหมโลก แก่สาวกทั้งหลาย สมัยนั้น บรรดาสาวกของมหาโควินท- พราหมณ์ ซึ่งรู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติ พรหมโลก ผู้ที่ไม่รู้คำสั่งสอนทั่วทั้งหมด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ บางพวกเข้าถึงความเป็นสหาย ของเทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิก ผู้ที่บำเพ็ญ ภายต่ำกว่าเขาทั้งหมด ก็ยังกายคนธรรพ์ ให้บริบูรณ์ได้ ด้วยประการฉะนี้แล บรรพชาของกุลบุตรเหล่านั้น ทั้งหมด ไม่เปล่า

ควัม ปน ภคฺตา ภคฺตุกามานํ สเจ ภวํ โภ^๑ โควินฺโท อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสตี
 มยฺมปิ โภ^๒ อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิสฺสาม อถ ยา เต คติ สฺวา โน คติ ภวิสฺสตีติ ฯ
 อถ โข โภ มหาโควินฺโท พฺราหฺมโณ ตสฺส สตฺตาหสฺส อจฺเจน เกสมสฺสํ โโอหารตฺวา
 กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิ ฯ ปพฺพชิตฺถจ ปน มหาโควินฺทํ
 พฺราหฺมณํ สตฺต จ ราชานํ ขตฺติยา มุทฺธาวสิตฺตา สตฺต จ พฺราหฺมณมฺหาสาลา สตฺต จ
 นฺหาตกสฺตานิ จตฺตาริสา จ ภริยา สาทิสฺสิโย อนเณกานิ จ ขตฺติยสหสฺसानิ อนเณกานิ จ พฺราหฺมณ
 สหสฺसानิ อนเณกานิ จ คหปติสหสฺसानิ อนเภา^๓ จ อิตฺถาคารา อิตฺถิโย เกสมสฺสํ โโอหารตฺวา
 กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา มหาโควินฺทํ พฺราหฺมณํ อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตํ
 อปฺปพฺพชิสฺสํ ฯ ตาย สฺวํ โภ ปริสาย ปริวฺโต มหาโควินฺโท พฺราหฺมโณ คามนิคมราชธานีสุ
 จาริกํ จรติ ฯ ยํ โข ปน โภ เตน สมเยน มหาโควินฺโท พฺราหฺมโณ คามํ วา นิคมํ วา
 อุปสงฺกมฺติ ตตฺถ ราชาว โหติ รัชํ พฺรหฺมาว พฺราหฺมณานํ เทวตาว คหปติگانํ ฯ เอ [๔]
 โข ปน โภ เตน สมเยน มนุสฺสา จิปนฺติ วา อุปกฺขลนฺติ วา เต เอวมาหํสุ นมตฺถ
 มหาโควินฺทสฺส พฺราหฺมณสฺส นมตฺถ สตฺตปฺปโรหิตสฺสชาติ ฯ มหาโควินฺโท [๕] พฺราหฺมโณ
 เมตฺตาสหคฺเตน เจตฺสา อเวเรน อพฺยาปชฺเณน เอกํ ทิสํ ฝริตฺวา วิหาสิ ตถา ทฺติยํ ตถา ตฺติย
 ตถา จตฺตมํ อิติ อุทฺธมฺโห ติริยํ สพฺพชฺริ สพฺพตฺตตาย สพฺพาวนฺตํ โลกํ เมตฺตาสหคฺเตน
 เจตฺสา วิปฺปเลน มหคฺคเตน อปฺปมาเณน อเวเรน อพฺยาปชฺเณน ฝริตฺวา วิหาสิ กรฺณาสหคฺเตน
 เจตฺสา ฯเปฯ มุทฺติสหคฺเตน เจตฺสา ฯเปฯ อุปกฺขาสหคฺเตน เจตฺสา ฯเปฯ สวากานญจ
 พฺรหฺมโลกสหพฺพตาย มคฺคํ เทเสสิ ฯ เอ โข ปน โภ เตน สมเยน มหาโควินฺทสฺส
 พฺราหฺมณสฺส สวากา สพฺเพน สพฺพํ สาสนํ อาชานิสฺส เต กายสฺส เกทา ปรี มรณา สุคฺติ
 พฺรหฺมโลกํ อุปปชฺชิสฺสํ ฯ เอ น สพฺเพน สพฺพํ สาสนํ อาชานิสฺส เต กายสฺส เกทา ปรี
 มรณา อปฺเปกฺขเจ ปฺรนิมฺมิตฺตวสฺสคฺคินํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชิสฺสํ อปฺเปกฺขเจ นิมฺมานรตฺนํ
 เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชิสฺสํ อปฺเปกฺขเจ คฺคฺคิตานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชิสฺสํ อปฺเปกฺขเจ
 ยามานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชิสฺสํ อปฺเปกฺขเจ ตาวตีสานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชิสฺสํ
 อปฺเปกฺขเจ จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชิสฺสํ ฯ เอ [๖] สพฺพนิหิณฺกายํ ปรีปฺปเรสุ
 เต คณฺฐพฺพกายํ ปรีปฺปเรสุ ฯ อิติ โข ปน^๗ สพฺเพสฺสเยว เตสํ กุลปฺตฺตานํ อโมจฺยา ปพฺพชฺชา
 อโหสิ อวชฺชา^๘ สผลา สอุทฺธยาติ^๙ ฯ สรติ ตํ ภควาติ ฯ สรามหํ โภ ปญฺจสิข อหนฺเตน

๑ ม. ย. โภสทฺโท นตฺติ ฯ

๒ ม. ย. โภสทฺโท นตฺติ ฯ

๓ ม. อนเณหิ อิตฺถาคารเหติ ฯ

๔ ย. เอ จ โข ปน ฯ ม. เอ โข ปน โภติ อิม ปาจา นตฺติ ฯ

๕ ม. ย. โภ ฯ

๖ ย. สพฺเพ ฯ

๗ ม. ย. โภ ฯ

๘ อวณฺณาติ วา อวณฺณาติ วา ปาโห ฯ

๙ ย. สอุทฺทิสฺสตีติ ฯ

ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร ฯ

ป. พระผู้มีพระภาคยังทรงระลึกถึงข้อนั้นได้อู่หรือ ฯ

ภ. ดูกรปัญจสิขะ เรายังระลึกได้อู่ สมัยนั้น เราเป็นมหาโควินทพราหมณ์ เราแสดงพรหมจรรย์นั้นว่า เป็นหนทางแห่งความเป็นสหายของพรหมในพรหมโลก แก่สาวกทั้งหลาย ปัญจสิขะ แต่ว่าพรหมจรรย์นั้นไม่เป็นไปเพื่อ นิพพิทา วิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธิะ นิพพานะ ย่อมเป็นไปเพียงเพื่อบังเกิดในพรหมโลก ดูกรปัญจสิขะ ส่วนพรหมจรรย์ของเรา นี้ย่อมเป็นไปเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว เพื่อวิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธิะ นิพพานะ พรหมจรรย์เป็นไปเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว เพื่อวิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธิะ นิพพานะ นั้นเป็นไฉน คืออภิญจันคิณมรรค เป็นอริยะนี้เอง คือสัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ ดูกรปัญจสิขะ พรหมจรรย์นี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อนิพพิทาโดยส่วนเดียว เพื่อวิราคะ นิโรธะ อุปสมะ อภิญญา สัมโพธิะ นิพพานะ ดูกรปัญจสิขะ ก็บรรดาสาวกของเรา ที่รู้คำสั่งสอน ทั้งทั้งหมด ย่อมทำให้แจ้งซึ่ง เจโตวิมุติ ปัญญาวิมุติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ บรรดาสาวกผู้ไม่รู้คำสั่งสอนทั้งทั้งหมด บางพวกเป็นโอปปาติกส์ เพราะสิ้นโอรัมภาคัยสังโยชน์ทั้ง ๕ ปรีณิพพานในภพนั้น ไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ก็มี บางพวกเป็นพระสกทาคามี เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง กลับมายังโลกนี้เพียงครั้งเดียว แล้วจักทำที่สุดทุกข์ได้ก็มี บางพวกเป็นพระโสดาบัน เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ อย่าง มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้าก็มี ฯ

ดูกรปัญจสิขะ ด้วยประการฉะนี้แล บรรพชาของกุลบุตรเหล่านี้ทั้งหมดเทียว ไม่เปล่า ไม่เป็นหมัน มีผล มีกำไร ฯ

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ปัญจสิขะคันธรรพบุตรอินดี ชื่นชม อนุมโฆทนาภาษิตของพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมพระผู้มีพระภาค กระทำประทักษิณแล้วหายไป ณ ที่นั่นเอง ฉะนี้แล ฯ

จบมหาโควินทสูตร ที่ ๖

สมเอน มหาโควินโท พุราหุมนโณ อโหสิ อหิ ตี^๑ สาวกานัน พุราหุมนโลกสหพุตตาย มคฺคิ
 เทเสสิ ตัง โข ปน ปญฺจสิข พุราหุมนจริยํ น นิพพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น
 อภิณฺณาย น สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ ยาวเทว พุราหุมนโลกูปตฺตติยา อิํ โข ปน เม
 ปญฺจสิข พุราหุมนจริยํ เอกนฺตนิพพิทาย วิราคาย นิโรธาย อุปสมาย อภิณฺณาย สมฺโพธาย
 นิพฺพานาย สํวตฺตติ ๑ กตมณฺจ^๒ ตัง ปญฺจสิข พุราหุมนจริยํ เอกนฺตนิพพิทาย วิราคาย นิโรธาย
 อุปสมาย อภิณฺณาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ อยเมว อริโย อฏฺฐงฺกโก มคฺโค
 เสยฺยถิํ สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปโป สมฺมาวจา สมฺมากมฺมโนโต สมฺมาอาชีโว สมฺมาวาจาโม
 สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ อิํ โข ตัง ปน ปญฺจสิข พุราหุมนจริยํ เอกนฺตนิพพิทาย วิราคาย
 นิโรธาย อุปสมาย อภิณฺณาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติ ๑ เย โข ปน เม ปญฺจสิข
 สาวกา สพฺเพน สพฺพิ สาสนํ อาชานนฺติ เต อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติ
 ปญฺญาวิมุตฺติ ธิฏฺฐเ ว ฐมฺเม สยํ อภิณฺณา สจฺจิกตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหรนฺติ ๑ เย น
 สพฺเพน สพฺพิ สาสนํ อาชานนฺติ เต^๓ ปญฺจนํ โอรัมภาคิยานํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา
 โอปปาติกา โหนฺติ ตตฺถ ปรีนิพฺพายิโน อนาวตฺติธมฺมา ตสฺมา โลกา ๑ เย น สพฺเพน
 สพฺพิ สาสนํ อาชานนฺติ อปฺเปกฺขเจ ตินฺณํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา รากโทสโมหานํ
 ตนฺตฺตา สกทาคามิโน โหนฺติ สกิทเว อิมํ โลกํ อาคณฺตฺวา ทุกฺขสฺสณฺตํ กริสฺสณฺติ^๔ ๑ เย
 น สพฺเพน สพฺพิ สาสนํ อาชานนฺติ อปฺเปกฺขเจ ตินฺณํ สลฺโลชนานํ ปริกฺขยา โสตาปนฺนา
 โหนฺติ อวินิปาตธมฺมา นียตา สมฺโพธิปฺรายนา ๑ อิติ โข ปญฺจสิข สพฺเพสสฺสเวย อิมํ
 กุลปฺตฺตานํ อโมจมา ปพฺพชฺชา อวชฺชา สผลา สอฺตุรยาติ^๕ ๑ อิทมวโจ ภควา ๑ อตฺตมโน
 ปญฺจสิโข กนฺธพฺพปฺตฺโต ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺนโมทิตฺวา ภควนฺตํ อภิวาทิตฺวา
 ปทกฺขิณํ กตฺวา ตตฺถเวยนฺตรชายิติ ๑

มหาโควินทสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ นฏฺฐิ ๑

๑ ม. ย. เตสิ ๑

๒ ย. กตมณฺจ ... สํวตฺตติติ อิม ปาจา นตฺติ ๑

๓ ย. อปฺเปกฺขเจ ๑

๔ ย. กโรนฺติ ๑

๕ ย. สอฺตุทิสฺสาคิ ๑

[இந்த]

[မြတ်နိုး]

[ശ്രീ]

[இடை]

๑ ม. เทวตานัน ๑

๒ ปายໂຕເອ໊ ໑ ປຈເຈກຄາຄາຕີປີ ປາເຈນ ປນ ກວີຕພຸ້ ໑ ມ. ປຈເຈກໍ ຄາຄໍ ໑

๓ ม. ย. ทกขิตาเย ๑

๗. มหาสมัยสูตร (๒๐)

[๒๓๕]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ใน สักกชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ใหญ่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ ก็พวกเทวดาจากโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทักสนาพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ ฯ

ครั้งนั้น เทวดาชั้นสุทธาวาส ๔ องค์ ได้มีความดำริว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้แล ประทับอยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตพระนครกบิลพัสดุ์ ในสักกชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ใหญ่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ ก็พวกเทวดาจากโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทักสนาพระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์ โฉนหนอ แม้พวกเรา ก็ควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้ว พึงกล่าวคาถาเฉพาะองค์ละคาถา ในสำนักพระผู้มีพระภาค ลำดับนั้น เทวดาพวกนั้นหายไปใน ทวโลกชั้นสุทธาวาส แล้วมาปรากฏเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือคู้แขนที่เหยียดออกเข้า ฉะนั้น เทวดาพวกนั้นถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง เทวดาองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า

[๒๓๖]

การประชุมใหญ่ในป่าใหญ่ หมู่เทวดามาประชุมกันแล้ว พวกเราพากันมาสู่ธรรมสมัยนี้ เพื่อได้เห็นหมู่ท่านผู้ชนะมาร ฯ

[๒๓๗]

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ภิกษุทั้งหลายในที่ประชุมนี้ มั่นคง กระทำจิตของตนๆให้ตรง บัณฑิตทั้งหลายย่อมรักษาอินทรีย์ เหมือนสารถิถิอั้งเหียนจับม้า ฉะนั้น ฯ

[๒๓๘]

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวคาถาในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ภิกษุเหล่านั้น ตัดกิเลสดูจะปุ่ ตัดกิเลสดูจะลึมสลัก ถอนกิเลสดูเสาะเชื่อนได้แล้ว เป็นผู้ไม่หวั่นไหว หมจดด ปราศจากมลทิน เทียวไป ท่านเป็นหมู่มาคหณัมอันพระผู้มีพระภาค ผู้มีจักขุทรงฝึกดีแล้ว ฯ

อินุทขีล โหหจุมเนชา^๑
 เต จรฺนติ สุทฺธา วิมลา
 จกฺขุมตา สุทฺนตา สุสุณาภาติ^๒ ฯ

[๒๓๙]

อดโข อปฺรา เทวตา ภควโต สนฺติเก อิมํ คาคํ อภาสี
 เย เกจิ พุทฺธํ สรณํ คตาเส
 น เต กมิสฺสนฺติ อปายญฺม^๓
 ปหาย มานุสํ เทหํ
 เทวกายํ ปริปุเรสฺสนฺตติ ฯ

[๒๔๐]

อดโข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ เขญฺญเยน ภิกฺขเว ทสฺสุ โลกชาตฺตฺส เทวตา สนฺนิปติตา
 โหนฺติ ตถาคตํ ทสฺสนาย ภิกฺขุสงฺฆมฺลจฺ เยปี เต ภิกฺขเว อเหตุํ อตีตมทฺธานํ อรหนฺโต
 สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ ภควนฺตานํ เอตปฺรมาเยว^๔ เทวตา สนฺนิปติตา อเหตุํ เสยฺยถาปี
 มยฺหํ เอตฺรหิ เยปี เต ภิกฺขเว ภวิสฺสนฺติ อนาคตมทฺธานํ อรหนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา เตสมฺปิ
 ภควนฺตานํ เอตปฺรมาเยว^๕ เทวตา สนฺนิปติตา ภวิสฺสนฺติ เสยฺยถาปี มยฺหํ เอตฺรหิ
 อจฺจิกฺขิสฺสามิ ภิกฺขเว เทวกายานํ นามานิ กิตฺตยิสฺสามิ ภิกฺขเว เทวกายานํ นามานิ เทสิสฺสามิ
 ภิกฺขเว เทวกายานํ นามานิ ตํ สุณฺณถ สาธุกํ มนสิโกโรถ ภาสีสฺสามิมิติ ฯ เอวมฺภนฺเตติ โข
 เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจสุโสสุ^๖ ฯ ภควา เอตทโวจ

[๒๔๑]

สิโลกมนฺนุสฺสามิ	ยตฺถ ภูมฺมา ตทสฺสิตา
เย สิตา คิริคพฺภรํ	ปหิตตฺตา สมาหิตา ฯ
ปฺปญฺ สึหาเว สลลีนา	โลมฺหํสาภิสมฺภุโน
โอทาตมนฺสา สุทฺธา	วิปฺปสนฺนมนาวีลา ^๖ ฯ
ภิกฺโข ปญฺจสฺเต ฌตฺวา	วเน กาปิลวตฺถเว
ตโต อามนฺตยิ สตฺถา	สาวเก สาสเน รเต

๑ ม. ย. อุหจุมเนชา ฯ

๒ ม. ย. สุสุณาภาติ ฯ

๓ สพุทฺธ ปายโต อปายญฺติ ปาโง ทิสฺสติ ฯ

๔ ม. เอตปฺรมาเยว ฯ

๕ ม. เอตปฺรมาเยว ฯ

๖ ย. วิปฺปสนฺนมนาวีลา ฯ

[๒๓๕]

ลำดับนั้น เทวดาอีกองค์หนึ่งได้กล่าวถาถานี้ในสำนักพระผู้มีพระภาคว่า ชนเหล่าใด เหล่าหนึ่ง ถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะ เขาก็ไม่ไปอบายภูมิ ละกายมมนุษย์แล้ว จักยังเทวกาย ให้บริบูรณ์ ฯ

การประชุมของเทวดา

[๒๔๐]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายแล้วตรัสว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเทวดาในโลกธาตุทั้ง ๑๐ ประชุมกันมาก เพื่อทศนาถาคตและภิกษุสงฆ์ พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละได้ประชุมกัน เพื่อทศนาพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งได้มีแล้วในอดีตกาล เหมือนที่ประชุมกันเพื่อทศนาเราในบัดนี้ พวกเทวดาประมาณเท่านี้แหละ จักประชุมกันเพื่อทศนาพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งจักมีในอนาคตกาล เหมือนที่ประชุมกัน เพื่อทศนาเราในบัดนี้ เราจักบอกนามพวกเทวดา เราจักระบุนามพวกเทวดา เราจักแสดงนามพวกเทวดา พวกเธอจงฟังเรื่องนั้น จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

[๒๔๑]

เราจกร้อยกรองโคลก ภูมมเทวดาอาศัยอยู่ ณ ที่ใด พวกภิกษุก็อาศัยที่นั่น ภิกษุพวกใดอาศัยชอกเขา ส่งตนไปแล้ว มีจิตตั้งมั่น ภิกษุพวกนั้นเป็นอันมาก เร้นอยู่เหมือนราชสีห์ ครอบงำความขนพองสยองเกล้าเสียได้ มีใจผุดผ่อง เป็นผู้หมดจด ไสสะอาด ไม่ขุ่นมัว พระศาสดาทรงทราบภิกษุประมาณ ๕๐๐ เศษ ที่อยู่ ณ ป่ามหาวัน เขตพระนครกบิลพัสดุ์ แต่นั้นจึงตรัสเรียกสาวกผู้ยินดีในพระศาสนา ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่เทวดามุงมากันแล้ว พวกเธอจรรู้จักหมู่เทวดานั้น ภิกษุเหล่านั้นสดับรับสั่งของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กระทำความเพียร ญาณเป็นเครื่องเห็นพวกอมมนุษย์ ได้ปรากฏแก่ภิกษุเหล่านั้น ภิกษุบางพวก ได้เห็นอมมนุษย์ ร้อยหนึ่ง บางพวกได้เห็นอมมนุษย์ พันหนึ่ง บางพวกได้เห็นอมมนุษย์เจ็ดหมื่น บางพวกได้เห็นอมมนุษย์หนึ่งแสน บางพวกได้เห็นไม่มีที่สุด อมมนุษย์ได้แผ่ไปทั่วทิศ พระศาสดาผู้มีพระจักษุ ทรงใคร่ครวญทราบเหตุนี้สิ้นแล้ว แต่นั้นจึงตรัสเรียกสาวกผู้ยินดีในพระศาสนา ตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย หมู่เทวดามุงมากันแล้ว พวกเธอจรรู้จักหมู่เทวดานั้น เราจักบอกพวกเธอด้วยวาจา ตามลำดับ ยักษ์เจ็ดพันเป็นภูมมเทวดา อาศัยอยู่

เทวกาชา อภิกกนฺตา
 เต จ อาตปฺปมกรู
 เตสมฺปาตรหุ ฌาณํ
 อปฺเปเก สตมมทุกฺขํ
 สติ เอเก สหสฺसानํ
 อปฺเปเคนนตมมทุกฺขํ
 ตณฺจ สพฺพิ อภิญฺฌาย
 ตโต อามนฺตยิ สตุถา
 เทวกาชา อภิกกนฺตา
 เย โวหิ กิตฺตยิสฺสามิ
 สตฺตสหสฺสา ว^๑ ยกฺขา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต^๒
 โมทมานา อภิกฺกามม
 จสหสฺสา เหมวตา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 สาคาคิรา คิสฺสสฺสา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 อิจฺเจเต โสฬสสหสฺสา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 เวสฺสามิตฺตา ปณฺจสตา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 กุมฺภีโร ราชคฺคิโก
 ภิกฺขุโย^๔ นํ สตฺสหสฺสํ
 กุมฺภีโร ราชคฺคิโก

เต วิชาเนถ ภิกฺขโว
 สุตฺวา พุทฺธสฺส สาสนํ ฯ
 อมฺนุสฺसान ทสฺสนํ
 สหสฺสํ อถ สตฺตริ ฯ
 อมฺนุสฺसानมมทฺทํ
 ทิสฺวา สพฺพา สุภฺวา อหํ ฯ
 ววกฺขิตฺวาน^๑ จกฺขุมา
 สาวเก สาสเน รเต
 เต วิชาเนถ ภิกฺขโว
 คิราหิ อนฺนปฺพุทฺโส ฯ
 กุมฺมา กาปิฉวตฺถวา
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุโน สมิตฺติ วณฺ ํ ฯ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุโน สมิตฺติ วณฺ ํ ฯ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุโน สมิตฺติ วณฺ ํ ฯ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุโน สมิตฺติ วณฺ ํ ฯ
 ยกฺขา นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสิโน
 ภิกฺขุโน สมิตฺติ วณฺ ํ ฯ
 เวปุลฺลสฺส นิเวสนํ
 ยกฺขานํ ปยิริปาสติ ฯ
 โสปาก สมิตฺติ วณฺ ํ ฯ

๑ ววตฺถิตฺวานาติ วา ปาโง ฯ

๒ ม. เต ฯ

๓ ส. ย. สพฺพตฺถ ชุตฺติมนฺโต ฯ

๔ ททพฺพมานาติปิ ปาโง ฯ

ในพระนครกบิลพัสดุ์ มีฤทธิ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ
ยักษ์หกพันอยู่ที่เขาเหมวตา มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็น
ที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์สามพันอยู่ที่เขาสาตาคีรี มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี
มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์เหล่านั้นรวมเป็นหนึ่งหมื่นหกพัน มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ
มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์ห้าร้อยอยู่ที่เขาเวสสามิตตะ
มีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ยักษ์ชื่อ
กุมภีระ อยู่ในพระนครราชคฤห์ เขาเวปุลละ เป็นที่อยู่ของยักษ์นั้น ยักษ์แสนเศษแวดล้อมยักษ์
ชื่อกุมภีระนั้น ยักษ์ชื่อกุมภีระอยู่ในพระนครราชคฤห์ แม่นั้น ก็ได้มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของ
ภิกษุ ฯ

[๒๔๒]

ปุริมณจ ทิสฺส ราชา
 คนฺธพฺพานํ อาธิปติ
 ปุตุตาปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 ทกฺขิณณจ ทิสฺส ราชา
 กุมฺภณฺฑานํ อาธิปติ
 ปุตุตาปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 ปจฺฉิมณจ ทิสฺส ราชา
 นาคานํ อาธิปติ
 ปุตุตาปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 อุตฺตรณจ ทิสฺส ราชา
 ยกฺขานํ อาธิปติ
 ปุตุตาปิ ตสฺส พหโว
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 ปุริมทิสฺส ฐตฺตญฺโฆ
 ปจฺฉิเมเน วิรูปกฺโข
 จตุตาโร เต มหาราชา
 ททฺทลฺลมานา^๑ อฏฺฐังสุ

ฐตฺตญฺโฆ ปสาสติ
 มหาราชา ยสฺสสฺส โส ๑
 อินฺทนามา มหพฺพลา^๒
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสฺสโน
 ภิกฺขุณฺ สมิตี วณฺ ๑
 วิรูปุห ตปฺปสาสติ^๓
 มหาราชา ยสฺสสฺส โส ๑
 อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสฺสโน
 ภิกฺขุณฺ สมิตี วณฺ ๑
 วิรูปกฺโข ปสาสติ
 มหาราชา ยสฺสสฺส โส ๑
 อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสฺสโน
 ภิกฺขุณฺ สมิตี วณฺ ๑
 กุเวโร ตปฺปสาสติ
 มหาราชา ยสฺสสฺส โส ๑
 อินฺทนามา มหพฺพลา
 วณฺณวนฺโต ยสฺสสฺสโน
 ภิกฺขุณฺ สมิตี วณฺ ๑
 ทกฺขิณเน วิรูปุหโก
 กุเวโร อุตฺตรํ ทิสฺ
 สมฺนฺตา จตุโร ทิสฺ
 วเน กาปิถวตฺถเว ๑

[๒๔๓]

เตสํ มายาวิโน ทาสา

อาณู^๔ วณฺณนิกา สจฺจา

๑ อฏฺฐกถายํ สัพพวาระสุ มหพฺพลาติ ปาโง ๑

๒ ททฺทหฺมานาติปิ ปาโง ๑

๓ ม. อาคค ๑ ส. ย. อาคค ๑ อิโต ปรี อธิสเมว ๑

[๒๔๒]

ท้าวธรรณัฐอยู่ด้านทิศบูรพา ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกคนธรรพ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้นบุตรของเธอก็มาก มีนามว่า อินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าววิรุฬหกอยู่ด้านทิศทักษิณ ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกกุมภกันท์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้นบุตรของเธอก็มาก มีนามว่า อินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าววิรูปักษ์ อยู่ด้านทิศปัจจิม ปกครองทิศนั้นเป็นอธิบดีของพวกนาค เธอเป็นมหาราช มียศ แม้นบุตรของเธอก็มาก มีนามว่า อินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าวกุเวรอยู่ด้านทิศอุดร ปกครองทิศนั้น เป็นอธิบดีของพวกยักษ์ เธอเป็นมหาราช มียศ แม้นบุตรของเธอก็มาก มีนามว่าอินท มีกำลังมาก มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าวธรรณัฐเป็นใหญ่ทิศบูรพา ท้าววิรุฬหกเป็นใหญ่ทิศทักษิณ ท้าววิรูปักษ์เป็นใหญ่ทิศปัจจิม ท้าวกุเวรเป็นใหญ่ทิศอุดร ท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น ยังทิศทั้ง ๔ โดยรอบให้รุ่งเรืองได้ยืนอยู่แล้วในป่าเขตพระนครกบิลพัสดุ์ ฯ

[๒๔๓]

พวกบ่าวของท้าวมหาราชทั้ง ๔ นั้น มีมายา ล่อลวง ไอ้อวด เจ้าเล่ห์ มาด้วยกัน มีชื่อคือ กุณฺเฑณฺฑ ๑ เวณฺเฑณฺฑ ๑ วิภู ๑ วิภูฏะ ๑ จันทนะ ๑ กามเสฏฺฐะ ๑ กิณฺณุฆฺณฺฑ ๑ นิฆฺณฺฑ ๑ และท้าวเทวราชทั้งหลายผู้มีนามว่าปนาทะ ๑ โอปมัญญะ ๑ เทพสารถิมีนามว่า มาตลิ ๑ จิตตเสนะ ผู้คนธรรพ์ ๑ นโพรหะ ๑ ชโนสกะ ๑ ปัญจสิขะ ๑ คิมพรุ ๑ สุริยวัจฉสา เทพธิดา ๑ มาทั้งนั้น ราชา และคนธรรพ์พวกนั้น และพวกอื่น กับเทวราชทั้งหลายยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ

มายา กุณฺณชฺช เวณฺณชฺช^๑
 จนฺทโน กามเสฏฺโฐ จ
 ปนาโท โอปมณฺโณ จ
 จิตฺตเสโน จ คนฺธพฺโพ
 อาคฺฉ^๒ ปณฺจสิโห เจว
 เอเต จณฺเณ จ ราชานโน
 โมทมานา อภิกฺกามม
 อถาคฺฉ^๓ นากสา นาคา
 กมฺพลสฺสตรา อาคฺฉ
 ยามฺนา ฐตฺตญฺจา จ
 เอราวโณ มหานาโค

วิญฺญ^๔ จ วิญฺญโณ^๕ สห
 กิณฺณณณชฺช^๖ นิณณชฺช จ ๑
 เทวสุโต จ มาตลิ
 นโพรราชา ชโนสโก^๗
 ติมฺพฐ สฺริยวจฺจสา^๘ ๑
 คนฺธพฺพา สห ราชุกิ
 ภิกฺขุณฺโณ สมิตี วนํ ๑
 เวสาลา สห ตจฺจกา
 ปายาคา สห ฌาติกิ
 อาคฺฉ นาคา ยสฺสสิโน
 โสปาก สมิตี วนํ ๑

[๒๔๔]

เย นาคราชา สหสา หรฺนติ

ทิพฺพา ทิชา ปกฺขิ วิสุทฺธจกฺขุ
 เวหายสา^๑ เต วนมฺชฺชปตฺตา
 จิตฺรา สุปณฺณา อิติ เตส นามํ
 อภยนฺตทา นาคราชานมาสี
 สุปณฺณโต เขมมกาสี พุทฺโธ
 สณฺหาหิ วาจาหิ อุปวฺหยฺนตา
 นาคา สุปณฺณา สรณมกํสุ พุทฺธํ ๑
 ชิตา วชิรหตฺถเณ
 ภาตโร วาสวสฺสเสเต
 กาลกญฺชา มหาภิสฺมา^๒
 เวปจิตฺติ สฺวจิตฺติ จ

สมฺมทํ อสุรา ลิตา
 อิทฺธิมนฺโต ยสฺสสิโน ๑
 อสุรา ทานเวมฺสา
 ปหาราโท นมฺจี สห ๑

๑ มา. วิณฺณชฺช ๑

๒ ม. ย. วิญฺญจ ๑

๓ ย. วิญฺญุโห ๑

๔ ม. กิณฺนิ ฌณชฺช ๑

๕ ม. ย. ชเนสฺสโก ๑

๖ ม. อาคา ๑ ย. อาคฺฉ ๑

๗ ลี. ย. สฺริยวจฺจสา ๑

๘ ม. อถาคค ๑ ย. อถาค ๑ เอวมภิสฺส ปเทสุ ๑

๙ ลี. ย. เวหายสา ๑

๑๐ ลี. ย. มหาภีสา ๑

อนึ่งเหล่านาคที่อยู่ในสระชื่อนภสะบ่าง อยู่ในเมืองเวสาลีบ้าง พร้อมด้วยนาครีษัตถ์เหล่าตัจจนกะ
กัมพลนาค และอัสสตรนาคก็มา นาคผู้อยู่ในท่า ชื่อปายาคะ กับญาติก็มา นาคผู้อยู่ในแม่น้ำยมุนา
เกิดในสกุลศตวรรษ ผู้มียศก็มา เอราวัณเทพบุตรผู้เป็นช้างใหญ่ แม่นั้นก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุม
ของภิกษุ ฯ

[๒๔๔]

ปักษีทวิชาติผู้เป็นทิพย์มีนัยน์ตาบริสุทธิ์ นำนาคราชไปได้โดยพลันนั้น มาโดยทางอากาศ
ถึงท่ามกลางป่า ชื่อของปักษีนั้นว่า จิตรสุบรรณ ในเวลานั้น นาคราชทั้งหลายไม่ได้มีความกลัว
พระพุทธรเจ้าได้ทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ นาคกับครุฑเจรจา กัน ด้วยวาจาอันไพเราะ กระทำ
พระพุทธรเจ้าให้เป็นสรวล พวกอสูรอาศัยสมุทรรอยู่ อันทำวชิรหัตถ์รับชนะแล้ว เป็นพี่น้องของ
ท้าววาสพ มีฤทธิ์ มียศ เหล่านี้คือพวกกาลกัญชอสูร มีกายใหญ่น่ากลัวก็มา พวกท้าวเวมสอสูร
ก็มา เวปจิตตอสูร สุจิตตอสูร ปหาราทอสูร และนโมจิพระยามารก็มาด้วยกัน บุตรของพลีอสูร
หนึ่งร้อย มีชื่อว่าไพโรจน์ ทั้งหมดผูกสอดเครื่องเสนาอันมีกำลังเข้าไปใกล้ อสุรินทรอาหุ แล้ว
กล่าวว่า ดูกรท่านผู้เจริญ บัดนี้ เป็นสมัยที่จะประชุมกัน ดังนี้แล้ว เข้าไปยังป่าอันเป็นที่ประชุมของ
ภิกษุ ฯ

สตยจ พลิปุตตานัน
สนนยหิตฺวา พลี เสนิ^๑
สมโยทานิ ภทฺทนต์

สพฺเพ เวโรจนามกา
ราหุภทฺทมฺปาคम्म
ภิกฺขุณฺ สมิตี วนํ ฯ

[๒๔๕]

อาโป จ เทวา ปจฺวี จ
วรุณา วารุณา^๒ เทวา
เมตฺตากรุณาการิกา
ทเสเต ทสฺสา กายา
อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
โมทมานา อภิกฺกามม
เวณฺชฺ^๓ จ เทวา สหฺลิ จ
จนฺทสุสฺสฺปนฺนิสา เทวา
สุริยสุสฺสฺปนฺนิสา เทวา
นภขตฺตานิ ปฺรภขตฺวา
วสฺสํ วาสโว เสฏฺโฐ
ทเสเต ทสฺสา กายา
อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
โมทมานา อภิกฺกามม
อถาคฺฐ สหฺภู เทวา
อริฏฺฐกา จ โรชา จ
วรุณา สหฺธมฺมา จ
สุเลยฺยรฺจฺจิรา อาคฺฐ
ทเสเต ทสฺสา กายา
อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
โมทมานา อภิกฺกามม
สมานา มหาสมานา
จิฑฺฐทาปทฺฐิกา^๔ อาคฺฐ

เตโช วาโย ตทาคมฺ
โสโม จ ยสฺสา สห ฯ
อาคฺฐ เทวา ยสฺสฺสฺสฺสโน
สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
วณฺณวนฺโต ยสฺสฺสฺสโน
ภิกฺขุณฺ สมิตี วนํ ฯ
อสมมา จ ทฺเว ยมา
จนฺทมาคฺฐ ปฺรภขิตา ฯ
สุริยมาคฺฐ ปฺรภขิตา
อาคฺฐ มนฺทวลาหกา
สภโก ปาค^๕ ปฺรินฺทโท ฯ
สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
วณฺณวนฺโต ยสฺสฺสฺสโน
ภิกฺขุณฺ สมิตี วนํ ฯ
ชลมคฺคิสีขาริ
อุมฺมาปฺปฺพนิกาสโน
อจฺจุตา จ อนนฺธกา
อาคฺฐ วาสวเนสฺสโน ฯ
สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
วณฺณวนฺโต ยสฺสฺสฺสโน
ภิกฺขุณฺ สมิตี วนํ ฯ
มานุสา มานุสฺสฺสฺสฺสมา
อาคฺฐ มโนปทฺฐิกา^๖

๑ ม. พลีเสนี ฯ

๒ ม. วารณา วารณา เทวา ฯ

๓ ม. เวณฺชฺ เทวา สหฺลิ จ ฯ

๔ ม. ปาคา ฯ

๕ ม. จิฑฺฐทาปทฺฐิกา ฯ

๖ ม. มโนปทฺฐิกา ฯ

[๒๔๕]

ในเวลานั้น เทวดาทั้งหลาย ชื่ออาโป ชื่อปฐ्वิ ชื่อเตโช ชื่อวาโย ได้พากันมาแล้ว เทวดา ชื่อวรุณะ ชื่อวรุณะ ชื่อโสมะ ชื่อยสสะก็มาด้วยกัน เทวดาผู้บังเกิดในหมู่เทวดาด้วยเมตตา และกรุณา ฌาน เป็นผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดา ชื่อเวณชู ชื่อสทลี ชื่ออสมมา ชื่อยมะ ทั้งสองพวกก็มา เทวดาผู้อาศัยพระจันทร์ กระทำพระจันทร์ไว้ใน เบื้องหน้าก็มา เทวดาผู้อาศัยพระอาทิตย์ กระทำพระอาทิตย์ไว้ในเบื้องหน้าก็มา เทวดากระทำนักษัตรไว้ใน เบื้องหน้าก็มา มันทพลาหกเทวดาก็มา แม้ท้าวสักกปริณททาสวะ ซึ่งประเสริฐกว่าสุเทวดาทั้งหลายก็เสด็จมา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ อนึ่ง เทวดาชื่อสทภู ผู้รุ่งเรืองดุจเปลวไฟก็มา เทวดาชื่ออริฏฐกะ ชื่อโรชะ มีรัศมีดังสีดอกผักตบก็มา เทวดาชื่อวรุณะ ชื่อสทธรรมชื่ออัจจุตะ ชื่ออนะชะ ชื่อสุเลยะ ชื่อรุจิระก็มา เทวดาชื่อวาสนะสีก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดาชื่อสมานะ ชื่อมหาสมานะ ชื่อมานุสะ ชื่อมานุสุดตมะ ชื่อจิตทาปทุติกะก็มา เทวดา ชื่อมโนปทุติกะก็มา อนึ่ง เทวดาชื่อหริ เทวดาชื่อโลหิตวาลี ชื่อปารกะ ชื่อมหาปารกะ ผู้มียศ ก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดาชื่อ สุกกะ ชื่อกรุมหะ ชื่ออรรณะ ชื่อเวณนสะก็มาด้วยกัน เทวดาชื่อโอทาทคัยหะ ผู้เป็นหัวหน้า เทวดาชื่อวิจักขณะก็มา เทวดาชื่อสทามัตตะ ชื่อหารคชะ และชื่อมิตสกะ ผู้มียศก็มา ปชุนนเทว-บุตร ซึ่งคำรามให้ฝนตกทั่วทิศก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ เทวดาชื่อเขมิยะ เทวดาชั้นคูลิต เทวดาชั้นยามะ และเทวดาชื่อกัฏฐกะ มียศ เทวดาชื่อลัมพิตกะ ชื่อลามเสฏฐะ ชื่อโชตินามะ ชื่ออาสาและเทวดาชั้นนิมมานรดีก็มา อนึ่ง เทวดา ชั้นปรนิมมิตะก็มา หมู่เทวดา ๑๐ เหล่านี้เป็น ๑๐ พวก ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มีฤทธิ์ มีอานุภาพ มีรัศมี มียศ ยินดี มุ่งมายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ หมู่เทวดา ๖๐ เหล่านี้ ทั้งหมดล้วนมีรัศมีต่าง ๆ กัน มาแล้วโดยกำหนดชื่อ และเทวดาเหล่าอื่นผู้เช่นกัน มาพร้อมกันด้วยคิดว่า เราทั้งหลาย จักเห็นพระนาค ผู้ปราศจากชาติ ไม่มีกิเลสจุติจะปฐ มีโอชะอันข้ามแล้ว ไม่มีอาสวะ ข้ามพ้นโอชะ ผู้ล่วงความยึดถือได้แล้ว ดุจพระจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น. ฯ

อถาคฺฐ หริโย เทว
 ปารคา มหาปารคา
 ทเสเต ทสฺสา กายา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 มทมานา อภิกฺกามม
 สุกฺกา กรุมฺหา^๑ อรุณา
 โอทาทคยฺหา ปาโมกฺขา
 สทามตฺตา หารคชา
 ฌนํ อากา^๒ ปชฺชนโน
 ทเสเต ทสฺสา กายา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 เขมิยา ตฺตฺติตา ยามา
 ลมฺพิตกา^๓ ลามเสฏฺฐา
 นิมฺมานรติโน อากฺฐ
 ทเสเต ทสฺสา กายา
 อิทฺธิมนฺโต ชุตฺติมนฺโต
 โมทมานา อภิกฺกามม
 สญฺเจเต เทวนิกายา
 นามนฺวเณน อากคฺคณ
 ปวฺตฺตชชาติมกฺขิ^๔
 ทกฺเขโมจฺมตฺรํ นาคํ

เย จ โลหิตวาสิโน
 อากฺฐ เทว ยสฺสฺสฺสโน ๑
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสฺสฺสโน
 ภิกฺขุณฺโณ สมิตฺติ วณฺ ๑
 อากฺฐ เวณฺณสา สห ๑
 อากฺฐ เทว วิจกฺขณา
 มิสฺสกา จ ยสฺสฺสฺสโน
 โย ทิสฺสา อภิวสฺสฺสติ ๑
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสฺสฺสโน
 ภิกฺขุณฺโณ สมิตฺติ วณฺ ๑
 กญฺจกา จ ยสฺสฺสฺสโน
 โชตินามา จ อาสวา
 อถาคฺฐ ปฺรนิมฺมิตา ๑
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 วณฺณวนฺโต ยสฺสฺสฺสโน
 ภิกฺขุณฺโณ สมิตฺติ วณฺ ๑
 สพฺเพ นานตฺตวณฺณิโน
 เย จญฺเณ สทิสฺสา สห
 โอจฺมตฺตณฺณมฺนาสํ
 จนฺทว อสิตาติ^๕ ๑

[๒๔๖]

สฺสพฺรหฺมา ปรมตฺโต จ
 สนงฺกุมาริ ติสฺโส จ
 สหสฺสพฺรหฺมโลกานํ
 อุปปฺนโน ชุตฺติมนฺโต
 ทเสตฺถ อิสฺสรา อากฺฐ

ปฺตฺตา อิทฺธิมนฺโต สห
 โสปาค สมิตฺติ วณฺ ๑
 มหาพฺรหฺมาภิตฺติจฺติ
 ภิสฺสุมากาโย ยสฺสฺสฺส โส ๑
 ปจฺเจกวาสวตฺติโน

๑ ม. กรุมฺหา ๑

๒ เขญฺยเณน อากฺฐติ ปาโง ทิสฺสฺสติ ๑

๓ ม. ย. ลมฺพิตกา ๑

๔ ม. ปวฺจฺจชชาติมลฺล ๑ ส. ย. ปวฺตฺตชชาติ อจฺจ ๑

๕ อสิตาติคฺคณฺติ วา ปาโง ๑ ย. อสิตาติคิ ๑

[๒๔๖]

สุพรหมและปรมัตตพรหม ซึ่งเป็นบุตรของพระพุทธเจ้าผู้มีฤทธิ์ ก็มาด้วย สนั่นกุมารพรหม และติสสพรหมเมื่อนั้น ก็มายังป่าอันเป็นที่ประชุมของภิกษุ ท้าวมหาพรหมย่อมปกครองพรหมโลก พันหนึ่ง ท้าวมหาพรหมนั้นบังเกิดแล้วในพรหมโลก มีอานุภาพ มีกายใหญ่โต มียศ ก็มาพรหม ๑๐ พวก ผู้เป็นอิสระในพวกพรหมพันหนึ่ง มีอำนาจเป็นไปเฉพาะองค์ละอย่างก็มามหาพรหมชื่อหริตะ อันบริวารแวดล้อมแล้ว มาในท่ามกลางพรหมเหล่านั้น มารเสนาได้เห็นพวกเทวดา พร้อมทั้งพระอินทร์พระพรหมทั้งหมดนั้น ผู้มุ่งมา ก็มาด้วย แล้วกล่าวว่าท่านจงดูความเขลาของมาร พระยามารกล่าวว่า พวกท่านจงมาจับเทวดาเหล่านี้ผู้ไว้ ความผูกด้วยราคะ จงมีแก่ท่านทั้งหลาย พวกท่านจงล้อมไว้โดยรอบ อย่าปล่อยใครๆไป พระยามารบังคับเสนามารในที่ประชุมนี้ดังนี้แล้ว เอาฝ่ามือตบแผ่นดิน กระทำเสียงน่ากลัว เหมือนเมฆยังฝนให้ตก คำราม

เตสญจ มชฌโต อากา^๑
 เต จ สพุเพ อภิกกนฺเต
 มารเสนา อภิกกามิ
 เอถ กณฺหถ พนฺธถ
 สมฺนฺตา ปริวารถ
 อิติ ตตฺถ มหาเสโน
 ปาณินา ตลมาหจ
 ยถา ปาวุสฺสโก เมโฆ
 ตทา โส ปจฺจุทาวตฺติ
 ตญฺจ สพุพฺพิ อภิญฺญา
 ตโต อามนฺตฺยิ สตุถา
 มารเสนา อภิกกนฺตา
 เต จ อาตปฺปมกรฺ
 วิตฺราเคหิ ปกฺกามม
 สพุเพ วิชิตฺสํกามา
 โมทฺนฺติ สห ภูเตหิ

หาริโต ปริวาริโต ฯ
 สินฺเท^๒ เทเว สพุรหฺมเก
 ปสฺส กณฺหสฺส มนฺทิยิ ฯ
 ราเคน พนฺธมตฺถ ว
 มา ว มุญฺจิตฺถ โกจิ นํ ฯ
 กณฺหเสนํ อเปสยิ
 สรี กตฺวาน เกรวํ ฯ
 ถนยนฺโต สวิขฺชฺโก
 สํกฺกทฺโร อสยฺวเส^๓ ฯ
 ววฺกฺขิตฺวาน^๔ จกฺขฺมา
 สวเก สาสเน รเต
 เต วิชานาถ ภิกฺขโว
 สุตฺวา พุทฺธสฺส สาสนํ ฯ
 เนลํ โลมฺมปิ^๕ อิญฺชํ
 ภายตีตา ยสฺสสิโน
 สวกา เต ชเนตฺตาติ ฯ

มหาสมยสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ สุตฺตมํ ฯ

๑ ปายโต อากูติ ปาโจ ทิสฺสติ ฯ

๒ ม. สอฺนฺเท ฯ ย. สอฺนฺทเทเว ฯ ฯ

๓ ส. ย. วสึ

๔ ม. ววฺกฺขิตฺวาน ฯ

๕ ม. โลมาปี ฯ

อยู่พร้อมทั้งฟ้าแลบ ฉะนั้น เวลานั้น พระยามารนั้นไม่อาจยังใครให้เป็นไปในอำนาจได้ โกรธจัด
กลับไปแล้ว พระศาสดาผู้มีพระจักขุทรงพิจารณาทราบเหตุนี้ทั้งหมด แต่นั้น จึงตรัสเรียกสาวก
ผู้ยินดีในพระศาสนาตรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย มารเสนามาแล้ว พวกเธอจงรู้จักเขา ภิกษุเหล่านั้น
สดับพระคำรัสสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ได้กระทำความเพียร มารและเสนามารหลีกไปจากภิกษุ
ผู้ปราศจากราคะ ไม่ยังแม้ขนของท่านให้ไหว (พระยามารกล่าวสรรเสริญว่า) พวกสาวกของ
พระองค์ทั้งหมดชนะสงครามแล้ว ล่วงความกลัวได้แล้ว มีศปราภฏในหมู่ชน บันเทิงอยู่กับด้วย
พระอริยเจ้า ผู้เกิดแล้วในพระศาสนา ดังนี้แล ฯ

จบมหาสมัยสูตร ที่ ๗

[൧൫൩]

๖ ฉายิตตัสสุ ... ชลิตตัสสุติปิ ปาจทวเณ ภวิตพัพพะ ฯ

๘. สักกปัญหสูตร (๒๑)

[๒๔๗]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ด้านทิศอุดรแห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปรายจันทแห่งพระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ ฯ ก็สมัยนั้นแล ท้าวสักกะจอมเทพได้บังเกิดความชวนชวาย เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้นนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงพระดำริว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงเห็นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ใน ถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ด้านทิศอุดรแห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้าน ทิศปรายจันท แห่งพระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ ครั้นแล้ว จึงตรัสเรียกพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มาตรัสว่า ดูกรท่านผู้บริบูรณ์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ด้านทิศอุดรแห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปรายจันทแห่ง พระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ ถ้ากระไร พวกเราควรจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ทูลรับท้าวสักกะจอมเทพแล้ว ฯ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพตรัสเรียกปัญจสิขคันธรรพบุตรมาตรัสว่า ดูกรพ่อปัญจสิขะ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ ประทับอยู่ในถ้ำอินทสาละ ณ เวทียกบรรพต ด้านทิศอุดรแห่ง พราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปรายจันทแห่งพระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ พวกเราควรจะไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลรับท้าวสักกะจอมเทพแล้ว ถือเอาพิณมีสี่เหลี่อดังผลมะตูม คอยตามเสด็จท้าวสักกะจอมเทพ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพแวดล้อมไปด้วยพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีปัญจสิขคันธรรพบุตรนำเสด็จ ได้หายไปชั้นดาวดึงส์ มาปรากฏ ณ เวทียกบรรพต ด้าน ทิศอุดรแห่งพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ อันตั้งอยู่ด้านทิศปรายจันทแห่งพระนครราชคฤห์ ในแคว้นมคธ เหมือนบุรุษมีกำลังเหยียดแขนที่คู้ออก หรือคู้แขนที่ยเหยียดออกเข้า ฉะนั้น ฯ

ก็สมัยนั้น เวทียกบรรพตและพราหมณคามชื่ออัมพสัณฑ์สว่างไสวยิ่งนัก ด้วยเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย และได้ยินว่าพวกมนุษย์ในหมู่บ้านโดยรอบพากันกล่าวอย่างนี้ว่า วันนี้ไฟติดเวทียกบรรพตเข้าแล้ว วันนี้ไฟไหม้เวทียกบรรพต วันนี้เวทียกบรรพตไฟลุกโพล่ง เพราะเหตุไรเล่า วันนี้ เวทียกบรรพตและพราหมณคาม ชื่ออัมพสัณฑ์ จึงสว่างไสวยิ่งนัก มนุษย์พวกนั้น พากันตกใจ ขนพองสยองเกล้า ฯ

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกะปัญจสิขคันธรรพบุตรว่า ดูกรพ่อปัญจสิขะ พระตถาคตทั้งหลาย เป็นผู้เพ่งฉันทรงยินดีในฉันท ในระหว่างนั้น ทรงเร้นอยู่ อันผู้เช่นเรา ยากที่จะเข้าเฝ้า ถ้ากระไร พ่อควรจะให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระหฤทัยก่อน พอให้พระองค์ทรงพอพระหฤทัยก่อนแล้ว ภายหลัง พวกเราจึงควรเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ฯ

ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลรับท้าวสักกะจอมเทพแล้ว จึงถือนำพิณมีสี่เหลี่อดังผลมะตูม เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ครั้นแล้วประมาณดูว่า เพียงนี้ พระผู้มีพระภาคจะประทับอยู่ไม่ไกล ไม่ใกล้เรานัก และจักทรงได้ยินเสียงเรา แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ปัญจสิขคันธรรพบุตรยืน ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ถือนำพิณมีสี่เหลี่อดังผลมะตูมบรรเลงขึ้น และได้กล่าวคาถาเหล่านี้ อันเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และถาม ว่า

ทुरुปสงกมา โข ตาต ปณฺจสิข ตถาคตา มาทิสเนน ฌายี ฌานรตา ตทนนฺตริ^๑ ปฏิสลฺลีนา
 ยทิ ปน ตวั ตาต ปณฺจสิข ภควนฺตํ ปจฺมํ ปสาเทยฺยาสิ ตยา ตาต ปจฺมํ ปสาทิตํ ปจฺญา
 มยํ ตํ ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงกเมยฺยาม อรหนฺตํ สมนฺมาสมพุทฺธนฺติ ฯ เอวํ ภทฺททวาทิ
 โข ปณฺจสิโข คนฺธพฺพปฺตฺโต สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปฏิสสฺสวาทา เวฬุปณฺฑวิณฺโณ อาทาย
 เยน อินฺทสาลกุหา เตนฺอุปสงกมิ อุปสงกมิตฺวา เอตฺตวาทา เม ภควา เนว อวิหฺนเร โข^๒ วสตี
 นาจฺจาสนฺเนน สทฺททญฺจ เม โสสฺสตีติ เอกมฺนตํ อญฺจาสิ ฯ เอกมฺนตํ จิตฺโต โข ปณฺจสิโข
 คนฺธพฺพปฺตฺโต เวฬุปณฺฑวิณฺโณ อาทาย^๓ อสฺสาเวสิ อีมา จ คาลาโย อภาสิ พุทฺธุปสณฺหิตา
 รมฺมุปสณฺหิตา สงฺฆุปสณฺหิตา^๔ อรหนฺตฺตูปสณฺหิตา กามุปสณฺหิตา

[๒๔๘]

วนฺเท เต ปีตริ ภทฺเท
 เยน ชาตาสิ กลฺยาณิ
 วาโตว เสทฺธํ กนฺโต
 อญฺคิริสี^๕ ปิยา เมสิ
 อาตุรฺสเสว เกสขฺชํ
 ปรีนิพฺพาปยิ^๖ ภทฺเท
 สีโตทกํ โปกฺขรณิ
 นาโค ฌมฺมาภิตฺตฺโตว
 อจฺจกุสฺสว นาโค จ
 การณํ นปฺปชานามิ
 ตยิ คชิตฺตฺโตสฺมิ^๗
 ปฏิกฺคนฺตํ น สกฺโกมิ
 วามุรฺ สข มํ ภทฺเท
 ปลิสฺสข มํ กลฺยาณิ
 อปฺปโก วต เม สนฺโต

ติมฺพริ สุริยวจฺจเส^๘
 อานนฺทชนนี มม ฯ
 ปาณียํ ปิปาสโต
 รมฺ อรหฺตํ^๙ อิว ฯ
 โภชนํ ชิมฺจฺจโต
 ชลนฺตมिव วารินา ฯ
 ยุตํ กิณฺชกฺขเรณฺนา
 โอคาเห เต ถนฺทริ ฯ
 ชิตํ เม ตฺตฺตฺโตมฺริ
 สมนฺตฺโต ลกฺขณฺณรฺยา ฯ
 จิตฺตํ วิปริณามิตํ
 วฏฺกมฺตฺโตว^{๑๐} อมฺพุไซ ฯ
 สข มํ มนฺทโลจเน
 เอตํ เม อภิปฺตฺติตํ ฯ
 กาโม เวลฺลิตฺเตเสยา

๑ ม. ตทนนฺตริ ฯ

๒ ม. อวิหฺนเร ภวิสฺสตี ฯ

๓ ม. ย. อยฺ ปาโ จ นตฺติ ฯ

๔ ส. สงฺฆุปสณฺหิตาติ ปาโ จ น ทิสฺสตี ฯ

๕ ส. ย. สุริยวจฺจเส ฯ

๖ ม. อญฺครสิ ฯ ย. อญฺคิริสี ฯ

๗ ม. อรหฺตมिव ฯ

๘ ม. ปรีนิพฺพาปยิ ม ฯ

๙ ม. ... เจริต ... ฯ

๑๐ วฏฺกมฺโสวาทิปี ปาโ จ ม. วฏฺกมฺสฺสโต ว ฯ ย. วฏฺกมฺสฺสโตว ฯ

เพลงขับกล่อมของปัญจสิขะ คันธรรพบุตร

[๒๔๘]

ดูกรมัททาสุริยวัจฉสา ฉันขอไหว้ท้าวติมพรบิดาเธอ โดยเหตุที่เธอเกิดเป็นนางงาม ปลุกความปลื้มให้แก่ฉัน เหมือนลมเป็นที่ปรารถนาของผู้มีเหงื่อ หรือน้ำคั้นเป็นที่ปรารถนาของผู้ระหาย เธอผู้จารัสโถม เป็นที่รักของฉัน คล้ายกันกับธรรม เป็นที่รักของเหล่าพระอรหันต์ฉะนั้น ขอเธอช่วยดับความเร่าร้อน เหมือนช่วยวางยาคนไข้ผู้กระสับกระส่าย หรือให้โภชนะ แก่ผู้หิว หรือดับไฟที่ลุกอยู่ด้วยน้ำ ขอให้ฉันชบลงจน ฉันและบุตรของเธอ เหมือนช้างผู้ร้อนจัดในหน้าร้อน หยั่งลงสระโบกขรณี มีน้ำเย็นประกอบด้วยละอองแห่งเกสรดอกปทุม ฉะนั้น ฉันมีนมแล้ว เพราะช่วงขาอันสมบูรณ์ด้วยลักษณะไม่รู้สึกลึงเหตุการณฺ์ เหมือนช้างเหลือขอ ไม่ยอมรับรู้แหลนและหอกซัด ด้วยถือว่าตนชนะแล้ว ฉะนั้น ฉันมีใจจดจ่อในเธอ ฉันไม่อาจกลับดวงจิตที่แปรปรวนไปแล้ว เหมือนปลาที่กลืนเบ็ดเสียแล้ว ฉะนั้น นางผู้เจริญ ขอเธอเอา ขาซ้ายกระหวัดฉันไว้ ขอเธอผู้มีดวงตาอันอ่อนหวาน จงกระหวัดฉันไว้ ขอเธอผู้งดงาม จงสวมกอดฉัน นั้น เป็นข้อที่ฉันปรารถนายิ่งนัก ความใคร่ของฉันในเธอผู้มีผมเป็นลูกคลื่น ถึงจะมีน้อยก็เกิดผลมาก เหมือนทักษิณาทิถวาในพระอรหันต์ ฉะนั้น บุญอันใดที่ฉันได้ทำไว้ แล้วในพระอรหันต์ผู้คงที่ มีอยู่ ดูกรนางผู้งามทั่วสรรพางค์ ขอบุญอันนั้นของฉัน จงอำนวยผลแก่ฉัน พร้อมกับด้วยเธอ บุญอันใดที่ฉันได้ทำไว้ในปฐมภพนี้ มีอยู่ ดูกรนางผู้งามพร้อม ขอบุญอันนั้นของฉัน จงอำนวยผลแก่ฉัน พร้อมกับด้วยเธอ ดูกรมัททาสุริยวัจฉสา ฉันปรารถนาเธอเหมือนพระศากยบุตรพุทธเจ้า ทรงเข้ามาเฝ้าอยู่พระองค์เดียว มีพระปัญญารักษาพระองค์ ทรงมีพระสติ เป็นมุนี ทรงแสวงหาอมตะ พระผู้จอมปราษฎได้บรรลุพระสัมโพธิญาณอันสูงสุดแล้ว พึงชื่นชมฉันใด เธอผู้งดงาม ถ้าฉันได้อยู่ร่วมกับเธอ ก็พึงชื่นชม ฉะนั้น ถ้าท้าวสักกะ ผู้เป็นอิสระของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ จะประทานพรแก่ฉันไฉน ฉันจะพึงเลือกเอาเธอเป็นแท้ ความอยากได้ของฉันมันคงถึงเพียงนี้ ดูกรมผู้เฉลียวฉลาด ท่านผู้ใดมีจิตาเช่นนี้ ฉันขอ น้อมไหว้ท่านผู้นั้น ซึ่งเป็นบิดาของเธอ ซึ่งเป็นประจักษาสาลพฤกษผลัดดอกไม่นาน ฉะนั้น ฯ

อนนกภาโว^๑ สมปาที^๒

อรหนเตว ทกฺขิณา ๑

ยํ เม อตฺถิ กตํ ปุณฺณํ

อรหนเตสุ ตาทิสฺส

ตํ เม สพฺพํกกลฺยาณิ

ตยา สทฺธิ วิปจฺจตํ ๑

ยํ เม อตฺถิ กตํ ปุณฺณํ

อสุมี ปจฺจิมณฺฑเล

ตํ เม สพฺพํกกลฺยาณิ

ตยา สทฺธิ วิปจฺจตํ ๑

สกุญฺปฺตโตว ฌาเนน

เอโกติ นิปโก สโต

อมตํ มุณี ชีคีสานโน^๓

ตมहि สุริยวจฺจเส ๑

ยถาปี มุณี นนฺตเยย

ปตฺวา สมฺโพธิมุตฺตมํ

เอวํ นนฺตเยยํ กกลฺยาณิ

มิสฺสท้าว^๔ คโต ตยา ๑

สกุโก เจ เม วรํ ทชฺชา

ดาวตีสานมิสฺสโร

ดาหิ ภทฺเต วเรยฺยาเห

เอวํ กาโม ทโปห มม ๑

สาลวํ น จิรํ ฝุลฺลํ

ปีตรํ เต สุเมธเส

วนฺทมานโน นมสฺสามิ

ยสฺสาเสตาทิสี ปชาติ ๑

[๒๔๕]

เอวํ วุตฺเต ภควา ปณฺจสิขํ กนฺธพฺพปฺตํ เอตทโวจ สัสนฺทติ โข เต ปณฺจสิข
 ตนฺติสฺสโร คีตสฺสเรณ คีตสฺสโร จ ตนฺติสฺสเรณ เนว^๕ ปน เต ปณฺจสิข ตนฺติสฺสโร คีตสฺสรํ
 อติวตฺตติ น^๖ คีตสฺสโร จ ตนฺติสฺสรํ กทา สํยพฺพา ปน เต ปณฺจสิข อีมา คาลา
 พุทฺธุปสฺสหิตา ฐมฺมุปสฺสหิตา สงฺฆุปสฺสหิตา อรหนฺตูปสฺสหิตา กามุปสฺสหิตาติ ๑ เอกทาหิ
 ภนฺเต สมยํ ภควา อรุเวลาโย วิหริติ นชฺชา เนรณฺชราย ตีเร อชฺชาลนิกฺโขเร
 ปจฺจมาภิสมฺพุทฺธโร ๑ เตน โข ปนาหิ ภนฺเต สมเยน ภทฺทา นาม สุริยวจฺจสา ติมฺพรุโน
 กนฺธพฺพรณฺโณ ธีตา ตมาภิกงฺขามิ ๑ สว โข ปน ภนฺเต ภคินี ปรกามินี โหติ สิขณฺที^๗
 นาม มาตลิสฺส. สงฺคาหกสฺส ปฺตโต ตมาภิกงฺขติ ๑ ยโต โข อหิ ภนฺเต ตํ ภคินี นาลตฺถิ
 เกนจิ ปรียาเยน อถาหิ เวพฺพปณฺฑูวีนํ อาทาย येन ติมฺพรุโน กนฺธพฺพรณฺโณ นิเวสนํ
 เตนฺอุปสงฺกมึ อุปสงฺกมิตฺวา เวพฺพปณฺฑูวีนํ อสฺสาเวสี อีมา[^๘] คาลา อภาสี พุทฺธุปสฺสหิตา
 ฐมฺมุปสฺสหิตา สงฺฆุปสฺสหิตา อรหนฺตูปสฺสหิตา กามุปสฺสหิตา

วนฺทเต เต ปีตรํ ภทฺเต

ติมฺพรุ สุริยวจฺจเส

๑ อนนกภาโลคิตีปาโจ ๑

๒ ม. สมฺปาที ๑

๓ ม. ชีคีสานโน ๑

๔ ม. ย. มิสฺสท้าว ๑

๕ ม. ย. น จ ปน ๑

๖ ม. ย. นสฺสทโท นตฺถิ ๑

๗ ม. สิขณฺที ๑

๘ ม. ย. อีมา จ คาลาโย ๑

[๒๔๕]

เมื่อปัญจสิขคันธรรพบุตรกล่าวอย่างนี้แล้ว พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะปัญจสิขคันธรรพบุตรว่า

ดูกรปัญจสิขะ เสียงสายของท่านเทียบได้กับเสียงเพลงขับ และเสียงเพลงขับของท่านเทียบได้กับเสียงสาย ก็เสียงสายของท่านไม่เกินเสียงเพลงขับ และเสียงเพลงขับไม่เกินเสียงสาย ก็คาถาเหล่านี้ อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์และกาม ท่านประพันธ์ขึ้นเมื่อไร ฯ

ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประพันธ์ขึ้น เมื่อสมัยที่พระผู้มีพระภาคแรกตรัสรู้ประทับอยู่ใต้ต้นไม้อชปาลนิโครธ แทบฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในอุรุเวลาประเทศ ก็สมัยนั้น ข้าพระองค์ได้รักใคร่ธิดาของท้าวติมพร์คันธรรพราชผู้มีนามว่า ภัททาสุริยวัจจสา แต่นางรักใคร่กับผู้อื่นเสีย คือรักใคร่บุตรของมาตลีสังคาหกเทวานบุตรนามว่า สีขณฺธิ เมื่อข้าพระองค์ไม่ได้นางนั้นโดยปริยายอย่างใดอย่างหนึ่งแล้ว จึงถือเอาพิณมีสี่เหล็อง คังผลมะตูม เข้าไปยังนิเวศน์ของท้าวติมพร์คันธรรพราช ครั้นแล้วจึงถือพิณมีสี่เหล็องคัง ผลมะตูมบรรเลงขึ้น และได้กล่าวคาถาเหล่านี้ อันเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ พระอรหันต์ และกามว่า ดูกรแม่ภัททาสุริยวัจจสา ฉันขอไหว้ท้าวติมพร์บิดาเธอ โดยเหตุที่เธอเกิดเป็นนางงาม ปลูกความปลื้มให้แก่ฉัน ฯล ฯ ดูกรแม่ผู้เจตียวลลาด ท่านผู้ใดมีธิดาเช่นนี้ ฉันขอน้อมไหว้ท่านผู้นั้น ซึ่งเป็นบิดาของเธอ ซึ่งเป็นประจูดาสพลกฤษ์เผด็จศึกไม่นานาน ฉะนั้น ฯ

เยน ชาตาสี กลุยาณี
 สาลว น จิริ ฝุถลั
 วนุทมาโน นมสฺสามิ

อานนุทชนนี มม ฯ ฯเปฯ
 ปีตริ เต สุขเมธเส
 ยสฺสาเสตาทิสี ปชาติ ฯ

[๒๕๐]

เอวํ วุตฺเต ภูนฺเต ภทฺทา สุริยวจุสฺสา มํ เอตทโวจ น โข เม มาริส โส ภควา
 สมมุชา ทิฏฺฐโ จ อปิจ สฺวโตเยว เม โส ภควา เทวานํ ดาวตีสานํ สุขมฺมาย สภาย
 อุปนจฺจนฺติยา ยโต โข ตวํ มาริส ตํ ภควนฺตํ กิตฺเตสึ โหตุ โน อชฺช สมากโมติ ฯ โสเยว
 โน ภูนฺเต ตสฺสา ภคินิยา สทฺธิ์ สมากโม อโหสิ น^๑ วทามิ ตโต ปจฺจชาติ ฯ อถ โข สกฺกสฺส
 เทวานมินุทสฺส เอตทโหสิ ปฏิสมฺโมทติ โข^๒ ปญฺจสิโ จ คุนฺธพฺพปฺตฺโต ภควตา ภควา จ
 ปญฺจสิเชนาติ ฯ อถ โข สกฺโก เทวานมินุโท ปญฺจสิขํ คุนฺธพฺพปฺตฺตํ อามนฺเตสิ อภิวาเทหิ
 เม ตวํ ตาต ปญฺจสิข ภาวนนฺตํ สกฺโก ภูนฺเต เทวานมินุโท สามจฺโจ สปริชโน ภควโต
 ปาเท สิริสา วนุทตฺติ ฯ เอวํ ภทฺทนฺตวาติ โข ปญฺจสิโ คุนฺธพฺพปฺตฺโต สกฺกสฺส
 เทวานมินุทสฺส ปฏิสฺสุตฺวา ภาวนนฺตํ อภิวาเทสิ^๓ สกฺโก ภูนฺเต เทวานมินุโท สามจฺโจ
 สปริชโน ภควโต ปาเท สิริสา วนุทตฺติ ฯ เอวํ สฺวชี โหตุ ปญฺจสิข สกฺโก เทวานมินุโท
 สามจฺโจ สปริชโน สุขกามา หิ เทวา มนุสฺสา อสุรา นาคา คุนฺธพฺพา เย จญฺเญ สนฺติ
 ปุถุกาयाติ ฯ

[๒๕๑]

เอวญฺจ ปน ตถาคตา เอวรูปเ มหเสทฺทเข ยกฺเข อภิวทฺตติ ฯ อภิวิทโต สกฺโก
 เทวานมินุโท ภควโต อินฺทสาลคฺคหํ ปวิสิตฺวา ภาวนนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ
 เทวาปี ดาวตีสานํ อินฺทสาลคฺคหํ ปวิสิตฺวา ภาวนนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐํ^๔ ฯ ปญฺจสิโ จปี
 คุนฺธพฺพปฺตฺโต อินฺทสาลคฺคหํ ปวิสิตฺวา ภาวนนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมฺนตํ อฏฺฐาสิ ฯ เตน โข
 ปน สมเยน อินฺทสาลคฺคา วิสมา สนฺติ สมาก สมากปาทิ สมากพาธา สนฺติ อรุททา^๔ สมากปาทิ
 อนุทกาโร คุหายิ อนฺตรชาโย อาโลโก อุตฺปาติ ยถา ตํ เทวานํ เทวานุภาเวน ฯ

[๒๕๒]

อถ โข ภควา สกฺกํ เทวานมินุทํ เอตทโวจ อจฺฉริยมิทํ อายสฺมโต โกสิยสฺส อพฺภุตมิทํ
 อายสฺมโต โกสิยสฺส ตว พหุกิจฺจสฺส พหุกรรมิยสฺส ยทิตํ อิธาคมนนฺติ ฯ จิริปฏิกาหํ ภูนฺเต
 ภาวนนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตฺกามา อปิจ เทวานํ ดาวตีสานํ เกหิจิ กิจฺจกรรมิเยหิ พุยาวิญฺญู

๑ ม. ย. น จทานิ ฯ

๒ ม. โขสทฺโท นตฺถิ ฯ

๓ ม. อภิวาเทติ ฯ

๔ ส. ย. อรุททา ฯ ม. อรุททา ฯ

[๒๕๐]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว นางภัททาสุริยวัจฉสา ได้กล่าว กะข้าพระองค์ว่า ดูกรท่านผู้เจริญทุกข ฉันมิได้เห็นพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ในที่เฉพาะ พระพักตร์เลย เป็นแต่ฉันเคยได้อินเมื่อเข้าไปพ้อนในสุธรรมาสภาของเทวดาชั้นดาวดึงส์เท่านั้น เมื่อท่านแสดงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นได้แล้ว วันนี้จึงมาร่วมสมาคมกับพวกเราเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ก็มาร่วมสมาคมกับนางนั้น หลังจากนั้น ข้าพระองค์มิได้พูด ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพเข้าเฝ้า

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทรงพระดำริว่า ปัญจสิขคันธรรพบุตรได้ปราศรัยกับ พระผู้มีพระภาค และพระผู้มีพระภาคก็ทรงปราศรัยกับปัญจสิขคันธรรพบุตร ดังนี้แล้ว ตรัสเรียกปัญจสิขคันธรรพบุตรมาตรัสว่า พ่อปัญจสิขะ พ่อจงถวายบังคมพระผู้มีพระภาคตามคำของเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริพาร ขอลาถวายบังคมพระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ปัญจสิขคันธรรพบุตรทูลรับท้าวสักกะจอมเทพแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้วกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท้าวสักกะจอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริพาร ขอลาถวายบังคมพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ฯ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรปัญจสิขะ ท้าวสักกะจอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริพาร จงมีความสุขอย่างนั้นเถิด เพราะว่าพวกเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ และชนเป็นอันมากเหล่าอื่นใด ซึ่งปรารถนาสุขมีอยู่ ฯ

[๒๕๑]

ก็พระตถาคตทั้งหลาย ย่อมตรัสประทานพรเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ เห็นปานนั้นอย่างนี้แล ท้าวสักกะจอมเทพ อันพระผู้มีพระภาคตรัสประทานพรแล้ว เสด็จเข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ของพระผู้มีพระภาค ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ประทับยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แม้พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ถึงปัญจสิขคันธรรพบุตร ก็เข้าไปยังถ้ำอินทสาละ ถวายบังคม พระผู้มีพระภาคแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง สมัยนั้น ถ้ำอินทสาละ ซึ่งมีพื้น ไม่สม่ำเสมอ ก็สม่ำเสมอ ซึ่งคับแคบ ก็กว้างขวางขึ้น ความมืดในถ้ำหายไป ความสว่างเกิดขึ้น ด้วยเทวานุกาของเทวดาทั้งหลาย ฯ

[๒๕๒]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท้าวสักกะจอมเทพว่า นี่เป็นของนำอสังขารของท่านท้าวโกสิย นี่เป็นเหตุไม่เคยมีของท่านท้าวโกสิย คือการที่พระองค์ผู้มีกิจมาก มีกรณียะมากเสด็จมาในที่นี้ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ประสงค์จะมาเฝ้าเยี่ยม พระผู้มีพระภาคตั้งแต่นานมาแล้ว แต่มัวสาละวันด้วยกิจกรณียะบางอย่างของพวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์ จึงมิสามารถมาเฝ้าเยี่ยมพระผู้มีพระภาคได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สลพาคาร ในพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ข้าพระองค์ได้ไปยัง พระนครสาวัตถี เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาค แต่สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ด้วยสมาธิบางอย่าง นางปริจาริกาของท้าวเวสสัณมหาราช นามว่า ภูชชี เป็นผู้อุปฐากพระผู้มีพระภาค นางขึ้นประนมมือนมัสการอยู่ ข้าพระองค์ได้กล่าวกะนางภูชชีว่า ดูกรน้องหญิง ขอท่านจง ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคตามคำขอของเราว่า ท้าวสักกะจอมเทพพร้อมด้วยอำมาตย์และบริพาร ขอลาถวายบังคม

เอวาทิ นาสกขี ภควนฺตํ ทสฺสนาย อุปสงฺกมิตฺตํ ๑ เอกมิตฺตํ ภนฺเต สมยํ ภควา สาวตฺถิย
 วิหริติ สลพาการเก ๑ อถโฆหํ ภนฺเต สาวตฺถิ อคมาสี ภควนฺตํ ทสฺสนาย ๑ เตน โข ปน
 ภนฺเต สมเยน ภควา อญฺจตเรน สมาธินา นิสินฺโน โหติ ๑ ภูชตี^๑ นาม เวสฺสวณฺสส
 มหาราชสฺส ปรีจาริกา ภควนฺตํ ปจฺจุปฺภุจिता โหติ ปณฺชติกา นมสฺสमानา ติฏฺฐติ ๑ อถโฆหํ
 ภนฺเต ภูชตี เอตทวโจ อภิวาเทหิ เม ตวํ ภคินี ภควนฺตํ สกโก ภนฺเต เทวานมินฺโท
 สามจฺโจ สปริชโน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตฺติ ๑ เอวํ วุตฺเต ภนฺเต สา ภูชตี มํ
 เอตทวโจ อกาโล โข มาริส ภควนฺตํ ทสฺสนาย ปฏิสลฺลีโน ภควาติ ๑ เตนหิ ภคินี ยทา
 ภควา ตมฺหา สมาธิมฺหา วุฏฺฐิโต โหติ อถ มม วจเนน ภควนฺตํ อภิวาเทหิ สกโก ภนฺเต
 เทวานมินฺโท สามจฺโจ สปริชโน ภควโต ปาเท สิริสา วนฺทตฺติ ๑ กจฺจิ เม สา ภนฺเต ภคินี
 ภควนฺตํ อภิวาเทหิ สรติ ภควา ตสฺสา ภคินียา วจนฺนติ ๑ อภิวาเทหิ มํ สา เทวานมินฺท
 ภคินี สรามหํ ตสฺสา ภคินียา วจัน อปีจามิ आयสุมโต จกฺกเนมิสทฺเทน^๒ ตมฺหา สมาธิมฺหา
 วุฏฺฐิโตติ ๑ เอ เต ภนฺเต เทวา อเมฺหหิ ปจฺมตฺรํ ดาวตฺตีสกายํ อุปปนฺนา เตสํ เม สมฺมุข
 สุตํ สมฺมุขา ปฏิกฺกหิตํ ยทา ตถาคตา โลเก อุปปชฺชนฺติ อรหฺนฺโต สมฺมาสมฺพุทฺธา ทิพฺพา
 กายา ปรีปฺเรนฺติ หายนฺติ อสุรกายาติ ๑ ตํ เม อิทํ ภนฺเต สกขิทิฏฺฐํ ยโต ตถาคโต โลเก
 อุปปนฺโน อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ ทิพฺพา กายา ปรีปฺเรนฺติ หายนฺติ อสุรกายาติ ๑ อิเชว
 ภนฺเต กปิลวตฺตสฺสมี โคปีกา นาม สกยธิตา อโหสิ พุทฺธเต ปสฺนนา รมฺเม ปสฺนนา สงฺฆ
 ปสฺนนา สีเลสุ ปรีปฺริการินี^๓ सा अत्तिजित्तं^๔ विराचेत्वा प्रसिजित्तं^๕ गावेत्वा गายस्स गेथा
 ปรมฺมรณา สุกตฺตี สกคํ โลกํ อุปปนฺนา เทวานํ ดาวตฺตีสานํ สหพฺยตํ อมฺหากํ ปุตฺตตฺตํ
 อชฺฌปคตา ตตฺตราปิ นํ เอวํ ชานนฺติ โคปโก เทวปฺตุโต โคปโก เทวปฺตุโตติ ๑ อญฺเณปิ
 ภนฺเต ตโย ภิกฺขุ ภควติ พุรหฺมจฺริยํ จริตฺวา หีนํ คนฺธพฺพกายํ อุปปนฺนา เต ปณฺจหิ
 กามकुณฺเหหิ สมปฺปีตา สมงฺกิภูตา ปรีจายมานา อมฺหากํ อุปฺภุจัน อากจฺจนฺติ อมฺหากํ
 ปาริจริยํ ๑ เต อมฺหากํ อุปฺภุจัน อากเต อมฺหากํ ปาริจริยํ โคปโก เทวปฺตุโต ปฏฺิโจเทหิ
 กุโตมฺหา นาม ตมฺเห มาริสา ตสฺส ภควโต รมฺมํ आयุหิตฺถ^๖ อหํ หิ นาม อิตฺติกา สมานา
 พุทฺธเต ปสฺนนา รมฺเม ปสฺนนา สงฺฆ ปสฺนนา สีเลสุ ปรีปฺริการินี อิตฺติจित्तํ วิราचेत्वा
 ปรีสจित्तํ गावेत्वा गायस्स गेथा ปรมฺมรณา สุกตฺตี สกคํ โลกํ อุปปนฺนา เทวานํ
 ดาวตฺตีสานํ สหพฺยตํ สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปุตฺตตฺตํ อชฺฌปคตา อิทาปิ มํ เอวํ ชานนฺติ
 โคปโก เทวปฺตุโต โคปโก เทวปฺตุโตติ ตมฺเห ปน มาริสา ภควติ พุรหฺมจฺริยํ จริตฺวา หีนํ
 คนฺธพฺพกายํ อุปปนฺนา ทฺวาทิฏฺฐรूपํ วต โภ อทฺทสาม เย มยฺย อทฺทสาม สหรมฺมิเก หีน

๑ ส. ย. ภูชติ จ นาม ๑ ม. ภูชติ จ นาม ๑

๒ ม. เนมิสทฺเทน ๑

๓ ม. ย. ปรีปฺริการินี ๑ อโโต ปรี อิทิสเมว ๑

๔ ม. อิตฺติจิต्तํ ๑

๕ ม. ปรีสจิต्तํ ๑ อโโต ปรี อิทิสเมว ๑

๖ ม. อสฺสจฺจ ๑ ย. อสฺสจฺจวา ๑

พระบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อข้าพระองค์กล่าวอย่างนี้แล้ว นางภุชสีได้ตอบข้าพระองค์ว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญทุกข มีใช้เวลาที่เจ้าข้าพระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคทรงหลีกเร้นเสียแล้ว ข้าพระองค์ จึงสั่งไว้ว่า ดูกรน้องหญิง ถ้าอย่างนั้น เมื่อใด พระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากสมาธิแล้ว เมื่อนั้น ท่านจงกราบบังคมทูลพระผู้มีพระภาคตามคำ ของเราว่า ท้าวสักกะจอมเทพ พร้อมด้วยอำมาตย์และบริษัฏ ขอลาขบวนพระบาทของ พระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ น้องหญิงนั้น ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคตามคำของข้าพระองค์แลหรือ พระผู้มีพระภาคยังทรงระลึกถึงคำของน้องหญิงนั้น ได้หรือไม่ ๑

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูกรจอมเทพ น้องหญิงนั้น ให้อาत्मภาพแล้ว อาत्मภาพระลึกได้ถึงคำของน้องหญิงนั้น และอาत्मภาพออกจากสมาธิ เพราะเสียงกรรณของพระองค์ ๑ ท้าวสักกะจอมเทพทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เทวดาเหล่าใดที่เข้าถึงหมู่เทวดาชั้นดาวดึงส์ก่อนพวกข้าพระองค์ ข้าพระองค์ได้ยินมา ได้รับมาต่อหน้าเทวดาเหล่านั้นว่า เมื่อใด พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จอุบัติในโลก เมื่อนั้น ทิพยกายย่อมบริบูรณ์ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ชื่อนี้ ข้าพระองค์ได้เห็นพยานแล้วว่า เมื่อพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในโลก ทิพยกายย่อมบริบูรณ์ อสุรกายย่อมเสื่อมไป ๑

เรื่องโคปกเทวบุตร

ในเมืองกิลพัสดุ์นี้เอง ได้มีสาวกชื่อนามว่า โคปิกา เป็นคนเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ บำเพ็ญศีลบริบูรณ์ นางคลาไคลในความเป็นสตรี อบรมจิตในความเป็นบุรุษ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความอยู่ร่วมกับเทวดา ชั้นดาวดึงส์ ถึงความเป็นบุตรของข้าพระองค์ พวกเทวดาในดาวดึงส์นั้น รู้จักเธออย่างนี้ว่า โคปกเทวบุตรฯ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุอื่นสามรูป ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค เข้าถึง หมู่คนธรรพ์อันต่ำ คนธรรพ์พวกนั้นเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่มาสู่ที่บำเรอของข้าพระองค์ โคปกเทวบุตรได้ดักเตือนคนธรรพ์พวกนั้นผู้มาสู่ที่บำเรอของ ข้าพระองค์ว่า ดูกรท่านผู้เจริญทุกข เอาหน้าไปไว้ที่ไหน พวกท่านรวบรวมพระธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้นไว้ เราเป็นแต่สตรี เลื่อมใสใน พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ บำเพ็ญศีลบริบูรณ์ คลาไคลในความเป็นสตรี อบรมจิตในความเป็นบุรุษ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ถึงความอยู่ร่วมกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถึงความเป็นบุตรของท้าวสักกะจอมเทพ แม้ในที่นี้ พวกเทวดารู้จักเราว่า โคปกเทวบุตรฯ ส่วนพวกท่านประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเข้าถึงหมู่คนธรรพ์อันต่ำ พวกเราได้เห็นสหธรรมิกที่เข้าถึงหมู่คนธรรพ์อันต่ำ นับว่าได้เห็นรูปที่ไม่น่าดูแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคนธรรพ์พวกนั้นถูกโคปกเทวบุตรดักเตือนแล้ว เทวดาสององค์กลับได้สติในปัจจุบัน แล้วเข้าถึงกายอันเป็นชั้นพรหมปุโรหิต ส่วนเทวดาองค์หนึ่งคงตกอยู่ในกามภพ ๑

คณฺหพุกายํ อุปฺปนฺเนติ ฯ เตสํ ภนฺเต โคปเกน เทวปฺตฺเตน ปฏฺิจฺจิตานํ เทว เทวาทิฏฺเฐ
ว ฐมฺเม สตี ปฏฺิลลิสฺสุ กายํ พุรหฺมปุโรหิตํ ฯ เอโก ปน เทโว กามे อชฺฌาวลฺลํ ฯ

[๒๕๓]

อุปาสิกา จกฺขุมโต อโหสิ
นามปี มยฺหิ อหุ โคปิกาติ
พฺพุเท จ ฐมฺเม จ อภิปปสนฺนา
สงฺฆณฺจปฺภาสํ ปสนฺนจิตฺตา ฯ
ตสฺเสว พุทฺธสฺส สฺฐมฺมตฺยา
สกกสฺส ปฺตฺโตมฺหิ มหानฺภาโว
มหาชฺติโก ติทฺธิวปฺปนฺโน
ชานนฺติ มํ อธิปปี โคปโกติ ฯ
อหฺมสํ ภิกฺขโว ทิฏฺฐปฺพุเพ
คณฺหพุกายูปคเต วสฺสเน
อิมํ หิ เต โคตฺมสฺวกาเส
เย จ มยฺหิ ปฺพุเพ มนุสฺสญฺตา ฯ
อนฺเนน ปาเนน อุปฺภุจฺหิมฺหา
ปาหุปฺสงฺกยฺห สเก นิเวสเน
กฺโตมฺขา นาม อิมํ ภวนฺโต
พุทฺธสฺส ฐมฺม^๑ น ปฏฺิคุคฺเคหฺสุ ฯ
ปจฺจตฺตํ เวทิตฺตํ พโฬ หิ ฐมฺโม
สฺวเทสิโต จกฺขุมตฺตานฺพุทฺโธ
อหฺมปี ตฺเมห ว อุปาสมาโน^๒
สฺตฺวาน อริยานํ สฺภาสิตานํ ฯ
สกกสฺส ปฺตฺโตมฺหิ มหानฺภาโว
มหาชฺติโก ติทฺธิวปฺปนฺโน
ตฺเมห ปน เสฏฺฐมฺปาสมานา
อนฺตฺตเร^๓ พุรหฺมจฺริยํ จริตฺวา ฯ
หีนกายํ อุปฺปนฺนา ภวนฺโต
อนานฺโลมา ภวตฺตปฺปตฺติ

๑ ม. ... ฐมฺมานิ ปฏฺิคุคฺเคหฺสุ ฯ

๒ ม. อุปาสมาโน ฯ

๓ ม. อนฺตฺตรํ ฯ

[๒๕๓]

เราเป็นอุบาสิกของพระพุทธเจ้าผู้มีจักขุ นามของเราได้ปรากฏว่า โคปิกา เราเลื่อมใส ยิ่งแล้วในพระพุทธเจ้า พระธรรม และมีจิตเลื่อมใสบำรุงพระสงฆ์ เพราะความที่พระธรรม ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นแหละ เป็นธรรมดี เราได้เป็น บุตรท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก มีความรุ่งเรืองใหญ่หลวง เข้าถึงชั้นไตรทิพย์ แม้ในที่นี้ พวกเทวดารู้จักเราว่า โคปิกเทวบุตร เราได้มาเห็นพวกภิกษุที่เป็นสาวกของพระโคตม ซึ่งเคยเห็นมาแล้ว ครั้งที่เรายังเป็นมนุษย์ และบำรุงด้วยข้าวน้ำ สงเคราะห์ ด้วยการล้างเท้าและทาทำให้ในเรือนของตน มาเข้าถึง หมู่คนธรรพ์ อยู่ในหมู่คนธรรพ์ ท่านพวกนี้เอาหน้าไปไว้ไหน จึงไม่ รับธรรมของพระพุทธเจ้า ก็ธรรมที่วิญญูชนพึงรู้เฉพาะตัว อันพระพุทธเจ้าผู้มีพระจักขุตรัสรู้แล้ว ทรงแสดงดีแล้ว แม้เราก็ก้าวไปหาพวกท่าน ได้ฟังสุภาษิตของพระอริยะทั้งหลาย เราได้เป็นบุตรท้าวสักกะ มีอานุภาพมาก มีความรุ่งเรืองใหญ่หลวง เข้าถึงชั้นไตรทิพย์ ส่วนพวกท่านเข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้า ผู้ประเสริฐ ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธเจ้าผู้ยอดเยี่ยม ยังมา เข้าถึงกายอันต่ำ การอุปบัติ ของพวกท่านไม่สมควร เราได้มาเห็นสหรหมิกเข้าถึงกายอันต่ำ นับว่าได้เห็นรูปที่ไม่น่าดูแล้ว พวกท่านผู้เข้าถึงหมู่คนธรรพ์ ต้องมาสู่ที่บำเรอของพวกเทวดา ขอให้ท่านดูความวิเศษอันนี้ ของเรา ผู้อยู่ในเรือนเถิด เราเป็น สตรี วันนี้เป็นเทวบุตร ผู้พร้อมพรังไปด้วยกามอันเป็นทิพย์ คนธรรพ์พวกนั้นมาพบโคปิกเทวบุตร อันโคปิกเทวบุตร ผู้สาวก พระโคตมตกเดือนแล้ว ถึงความสลดใจ คิดว่า เอาเถิด พวกเราจะพากเพียรพยายาม พวกเราจะไม่เป็นคนใช้ของผู้อื่น บรรดา คนธรรพ์ทั้ง ๓ นั้น คน ธรรพ์ ๒ คน ระลึกลึงคำสอนพระโคตมแล้ว ปราศจากความเพียร คลายจิตในภพนี้ ได้เห็นโทษในกาม แล้ว ตัดกามสังโยชน์ และเครื่องผูก ถือกามอันเป็นบ่วงของมาร ซึ่งยากที่จะล่วงไปได้ ก้าวล่วงเสีย ซึ่งพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ เพราะตัดเสียได้ ซึ่งกามคุณอันมีอยู่ ประคองข้างตัดบ่วงบาศได้ ฉะนั้น เทวดาทั้งหมดพร้อมทั้งพระอินทร์ พร้อมทั้ง ท้าว ปราบดิ เข้าไปนั่งประชุมกันในสภา ชื่อ สุธรรมา ล้วนเป็นผู้แก่แล้วล้า ปราศจากราคะ บำเพ็ญวิริยธรรมอยู่ ก็หาก้าวล่วงเทวดา พวกนั้นไม่ ท้าวवासพผู้เป็นใหญ่ยิ่งของเทวดา ทรงเห็นเทวดาเหล่านั้นในท่ามกลางหมู่เทวดาแล้ว ได้ทรงสลด พระทัยว่า ก็เทวดาเหล่านี้เข้าถึงกายอันต่ำ บัดนี้ กลับก้าวล่วงพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ เมื่อท้าวสักกะเกิดสลดพระทัย เพราะทรงพิจารณา เทวดาเหล่านั้น โคปิกเทวบุตร ได้ทูลท้าวवासพว่า พระพุทธเจ้าผู้เป็นจอมชน มีอยู่ในมนุษยโลก ทรงครอบงำกามเสียได้ ปรากฏ พระนามว่า พระสากยมุณี เทวดาพวกนั้นเป็นบุตร ของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น เป็นผู้เว้นจากสดีแล้ว อันข้าพระองค์ด้เดือน กลับได้สดี บรรดาท่านทั้ง ๓ นั้น ท่านผู้หนึ่ง คงเข้าถึงกายคนธรรพ์อยู่ในภพนี้ อีก ๒ ท่านดำเนินตามทางตรัสรู้ เป็นผู้มิจิต ตั้งมั่นแล้ว จะเขี่ยพวกเทวดาก็ได้ การประกาศธรรมในพระวินัยนี้ เป็นเช่นนี้ บรรดาพระสาวกมิได้มีสาวกรูปไรสงสัยอะไรเลย เราทั้งหลายขอนอบน้อมพระชินพุทธเจ้า ผู้เป็นจอมชน ทรงข้ามโอฆะได้แล้ว ทรงตัดความสงสัยได้แล้ว บรรดาคนธรรพ์ทั้ง ๓ นั้น คนธรรพ์ ๒ คน นั้น รู้ธรรมอันใดของพระองค์แล้ว ถึงความเป็นผู้วิเศษ เข้าถึงกายอันเป็น ชั้นพรหมปุโรหิต บรรลุ คุณวิเศษแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ขอประทานพระวโรกาส ถึงพวกข้าพระองค์ก็มาเพื่อบรรลुธรรมนั้น หากพระองค์ทรง กระทำโอกาสแล้ว จะขอทูลถามปัญหา ฯ

ทุทฺธิฏฐรูปํ วัต อทุทสาม
 สหรมมิเก หีนกายูปปนเน ฯ
 คนฺธพุกายูปคตา ภวนฺโต
 เทวานมากจฺจถ ปาโรจิริยํ
 อคาเร วสโต มยฺหํ อิมํ ปสฺส วิเสสํ ฯ
 อิตฺถิ หุตฺวา สุวชฺช^๑ ปุโมมฺหิ เทวา
 ทิพฺเพหิ กามะหิ สมงฺกิฏฺโธ
 เต โจทิตา โคตมสาวเกน
 สํเวคมาปาทุ สเมจฺจ โคปกํ ฯ
 หนฺต วิคายาม^๒ วิยายมาม
 มา โน มยฺ ปเรสฺสา อหุมฺหา
 เตสํ ทฺว เว วิริยมารภิสฺส
 อนฺนสฺสรํ โคตมสาสนานิ ฯ
 อีเชว จิตฺตานิ วิราชยิตฺวา
 กามะสุ อาทีนวมทฺทสึ
 เต กามสฺสโยชนพฺพนฺนานิ
 ปาปิมโต^๓ โยคานิ ทฺรจฺจยานิ ฯ
 นาโคว สนนานิ^๔ คุณานิ เณตฺวา^๕
 เทเว ตาวตีสเ อติกฺกมึสฺส
 สอนฺทเทวา สปฺชาปตฺติกา
 สพฺเพ สุทฺธมฺมาย สภายฺปวิภูจฺา ฯ
 เตสนฺนินฺนินา^๖ น อติกฺกมึสฺส
 วีรา วิราคา วิรชํ กโรนฺตา
 เต ทิสฺวา สํเวคมกาสิ วาสโว
 เทวาภิกฺขุ เทวคณฺสฺส มชฺฌเ ฯ
 อิเม หิ เต หีนกายูปปนฺนา
 เทเว ตาวตีสเ อติกฺกมฺนฺติ

๑ ม. ย. สุวชฺช ปุโมมฺหิ เทโว ฯ

๒ ม. วิคายาม พุยายาม ฯ ย. วิคายาม ฯ

๓ ม. ย. ปาปิมโยคานิ ฯ

๔ ม. สนนานิ ฯ

๕ ส. ย. เณตฺวา ฯ

๖ ม. เตสํ นินฺนินานํ อติกฺกมึสฺส ฯ ย. เต สนนินฺนินานํ ... ฯ

สัมเวชาตสฺสว^๑ เต นิสฺมม
 [๒] โคปโก วาสว อชฺฌภาสิ ฯ
 พุทฺธ ชนินฺทตฺติ มนุสฺสโลเก
 กามากิฏฺฐ สกฺขมฺณีติ ฌายติ
 ตสฺสว เต ปุตุตา สติยา วิหีนา
 จูทิตา^๒ มยา เต สติ ปจฺจุตฺตํ^๓ ฯ
 คิณฺณํ เตสํ อวสิเนตฺถ เอโก
 คนฺธพฺพกายูปคโต วสีโน
 เทว ว^๔ สมฺโพธิปทานุสาริโน
 เทเวปิ หิเพนฺติ สมหิตตฺตา ฯ
 เอตาทิสี ฌมฺมปกาสนตฺถ
 น ตตฺถ กิ กงฺขติ โกจิ สวโก
 นิตฺติณฺณโธมฺ วิจิกิณฺณินฺนํ
 พุทฺธํ นมสฺสาม ชินฺ ชนินฺทํ ฯ

ยํ เต ฌมฺมํ อิธฌาย	วิเสสํ อชฺฌกมฺสฺส ^๕ เต
กายํ พุรหฺมปุโรหิตํ	ทฺวเว เตสํ วิเสสญฺญํ ฯ
ตสฺส ฌมฺมสฺส ปตฺติยา	อากตฺมहाปี ^๖ มาริส
กตาวกาสา ภควตา	ปณฺหํ ปุจฺเจมุ มาริสาคิ ฯ

[๒๕๔]

อถปิ ภควโต เอตทโหสิ ทีฆมรุตํ วิสุทฺธโร โข อโย สกฺโก^๗ ยงฺกิณฺณจิ มํ ปณฺหํ
 ปุจฺฉิสฺสติ สพฺพนตํ อตฺถสยฺหิตํเยว ปุจฺฉิสฺสติ โน อนตฺถสยฺหิตํ ยณฺจสฺสาหํ ปุณฺโณ
 พุยากริสฺสามิ ตํ จิปปเมว อาชานิสฺสตีติ ฯ อถปิ ภควา สกฺกํ เทวานมินฺทํ คากาย อชฺฌภาสิ
 ปุจฺฉ วาสว มํ ปณฺหํ ยงฺกิณฺณจิ มนสิจฺฉนฺติ
 ตสฺส ตสฺสว ปณฺหสฺส อหํ อนตํ กโรมิ เตติ ฯ
 ปจฺจภาณวาริ ฯ

๑ ม. ย. สัมเวชาตสฺส วโจ นิสฺมม ฯ

๒ ม. ย. โส ... ฯ

๓ ม. โจทิตา ฯ

๔ ม. จ ฯ ย. เจว ฯ

๕ ม. ย. อชฺฌกมฺสฺส ฯ

๖ ม. อากตฺมहाสิ ฯ ย. ... เส ฯ

๗ ม. ย. ยกฺโก ฯ

[๒๕๔]

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า ท้าวสักกะนี้เป็นผู้บริสุทธิ์สิ้นเวลานาน จักตรัสถามปัญหาข้อใดข้อหนึ่งกะเรา ท้าวเธอจักถามปัญหานั้นทุกข้อ ซึ่งประกอบด้วยประโยชน์ จักไม่ถามปัญหาที่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ อนึ่ง เราอันท้าวเธอตรัสถามแล้ว จักพยากรณ์ข้อความใด ท้าวเธอจักทรงทราบข้อความนั้นได้พลันทีเดียว ฯ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท้าวสักกะจอมเทพด้วยพระคาถาว่า ดูกรท้าวवासพ พระองค์ปรารถนาไว้ในพระทัย เพื่อจะตรัสถามปัญหาข้อใด ก็จงตรัสถามปัญหานั้นกะ อาตมภาพเถิด อาตมภาพจะกระทำที่สุดแห่งปัญหานั้นๆ แก่พระองค์ ฯ

จบ ภาณวารที่หนึ่ง

[๒๕๕]

กตาวกาโส สกโก เทวานมินุโท ภควตา^๑ อิมं ภควนุตัม ปจัม ปณฺหํ อปฺปจฺฉิ
 กีสลฺโยชนา นุ โข มาริส เทวา มนุสฺสา อสุรา นาคา คณฺฐพฺพา เย จญฺเณ สนฺติ ปุฏฺฐายา
 เต อเวราธ อทณฺฐา อสปฺตฺตา อพฺยาปชฺฐา วิหเรมฺ อเวรีโนติ อิติ จ เนสํ โหติ อถ จ ปน
 สเวรา สทณฺฐา สสปฺตฺตา สพฺยาปชฺฐา วิหรนฺติ สเวรีโนติ ฯ อิตถํ สกโก เทวานมินุโท
 ภควนุตัม^๒ ปณฺหํ อปฺปจฺฉิ ฯ ตสฺส ภควา ปณฺหํ ปุฏฺฐโ จ พฺยาภาสี อิสฺสามจฺฉริยสลฺโยชนา
 โข เทวานมินุท เทวา มนุสฺสา อสุรา นาคา คณฺฐพฺพา เย จญฺเณ สนฺติ ปุฏฺฐายา เต อเวรา
 อทณฺฐา อสปฺตฺตา อพฺยาปชฺฐา วิหเรมฺ อเวรีโนติ อิติ จ เนสํ โหติ อถ จ ปน สเวรา
 สทณฺฐา สสปฺตฺตา สพฺยาปชฺฐา วิหรนฺตา สเวรีโนติ ฯ อิตถํ ภควา สกฺกสฺส เทวานมินุทสฺส
 ปณฺหํ ปุฏฺฐโ จ พฺยาภาสี ฯ อตฺตมโน สกโก เทวานมินุโท ภควโต ภาสีตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา
 เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุกตํ ตินฺณมา เมตฺถ กงฺขา วิคตา กถํกถา ภควโต ปณฺหาเวยฺยาकरणํ
 สุตฺวาติ ฯ

[๒๕๖]

อิตฺถิ สกโก เทวานมินุโท ภควโต ภาสีตํ อภินนฺทิตฺวา อนุโมทิตฺวา ภควนุตํ อุตฺตรํ
 ปณฺหํ อปฺปจฺฉิ อิสฺสามจฺฉริยํ ปน มาริส กีนฺทานํ กีสฺมทโย กิชาตํ กิปปวํ กิสฺมํ หิ สติ
 อิสฺสามจฺฉริยํ โหติ กิสฺมํ หิ อสติ อิสฺสามจฺฉริยํ น โหติติ ฯ อิสฺสามจฺฉริยํ โข เทวานมินุท
 ปิยาปฺปิยนฺทานํ ปิยาปฺปิยสมฺทโย ปิยาปฺปิยชาตํ ปิยาปฺปิยปวํ ปิยาปฺปิเย สติ อิสฺสามจฺฉริยํ
 โหติ ปิยาปฺปิเย อสติ อิสฺสามจฺฉริยํ น โหติติ ฯ ปิยาปฺปิยํ ปน มาริส กีนฺทานํ กีสฺมทโย
 กิชาตํ กิปปวํ กิสฺมํ สติ ปิยาปฺปิยํ โหติ กิสฺมํ อสติ ปิยาปฺปิยํ น โหติติ ฯ ปิยาปฺปิยํ โข
 เทวานมินุท จนนฺทิตานํ จนนฺทสมฺทโย จนนฺทชาตํ จนนฺทปวํ จนนฺทเต สติ ปิยาปฺปิยํ โหติ
 จนนฺทเต อสติ ปิยาปฺปิยํ น โหติติ ฯ จนนฺโท ปน มาริส กีนฺทานํ กีสฺมทโย กิชาตํ กิปปวํ
 กิสฺมํ สติ จนนฺโท โหติ กิสฺมํ อสติ จนนฺโท น โหติติ ฯ จนนฺโท โข เทวานมินุท วิตฺถก-
 นฺทานํ วิตฺถกสมฺทโย วิตฺถกชาตํ วิตฺถกปวํ วิตฺถเก สติ จนนฺโท โหติ วิตฺถเก อสติ
 จนนฺโท น โหติติ ฯ วิตฺถโก ปน มาริส กีนฺทานํ กีสฺมทโย กิชาตํ กิปปวํ กิสฺมํ สติ
 วิตฺถโก โหติ กิสฺมํ อสติ วิตฺถโก น โหติติ ฯ วิตฺถโก โข เทวานมินุท ปปลฺลจฺสณฺหา-
 สงฺขานฺทานํ ปปลฺลจฺสณฺหาสงฺขาสมฺทโย ปปลฺลจฺสณฺหาสงฺขาชาตํ ปปลฺลจฺสณฺหาสงฺขา-
 ปวํ ปปลฺลจฺสณฺหาสงฺขาย สติ วิตฺถโก โหติ ปปลฺลจฺสณฺหาสงฺขาย อสติ วิตฺถโก น
 โหติติ ฯ

๑ อ. อธิ ปาโธ นตฺถิ ฯ

๒ ส. อ. อิมํ ปจัม ... ฯ

[๒๕๕]

ท้าวสักกะจอมเทพ อันพระผู้มีพระภาคทรงให้โอกาสแล้ว ได้ทูลถามปัญหาข้อแรก กะพระผู้มีพระภาคอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ มีอะไรเป็นเครื่องผูกพันใจไว้ อนึ่ง ชนเป็นอันมากเหล่านี้เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีศัตรู ไม่มีความพยาบาท ย่อมปรารภกันว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่เถิด ก็และพวกเขามีความปรารถนาอยู่ดังนี้ ก็โชน เขายังเป็นผู้มีเวร มีอาชญา มีศัตรู มีความพยาบาท ยังจองเวรกันอยู่ ท้าวสักกะจอมเทพได้ทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคด้วยประการ ฉะนี้ ฯ

พระผู้มีพระภาคอันท้าวสักกะจอมเทพทูลถามปัญหาแล้ว ทรงพยากรณ์ว่า ดูกรจอมเทพ พวกเทวดา มนุษย์ อสูร นาค คนธรรพ์ มีความริษยาและความตระหนี่เป็นเครื่องผูกพันใจไว้ อนึ่ง ชนเป็นอันมากเหล่านี้เป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีอาชญา ไม่มีศัตรู ไม่มีความพยาบาท ย่อมปรารภกันว่า ขอพวกเราจงเป็นผู้ไม่มีเวรอยู่เถิด ก็และพวกเขามีความปรารถนาอยู่ดังนี้ ถึงอย่างนั้น เขาก็ยังเป็นผู้มีเวร มีอาชญา มีศัตรู มีความพยาบาท ยังจองเวรกันอยู่ พระผู้มีพระภาคอันท้าวสักกะจอมเทพทูลถามปัญหาแล้ว ทรงพยากรณ์ด้วยประการ ฉะนี้ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพทรงดีพระทัย ชื่นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ในข้อนี้ ข้าพระองค์ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากถ้อยคำที่จะพูดว่าอย่างไรแล้ว เพราะได้ฟังการพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๕๖]

ท้าวสักกะจอมเทพทรงชื่นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาค ในปัญหาพยากรณ์ข้อแรกดังนี้แล้ว จึงได้ทูลถามปัญหากะพระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ความริษยาและความตระหนี่ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิค มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความริษยาและความตระหนี่จึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความริษยาและความตระหนี่จึงไม่มี ฯ

ภ. ดูกรจอมเทพ ความริษยาและความตระหนี่มีอารมณ์เป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก เป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกามนิค อันเป็นแดนเกิด เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก มีอยู่ ความริษยาและความตระหนี่จึงมี เมื่ออารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักไม่มีความริษยาและความตระหนี่จึงไม่มี ฯ

ส. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก มีอะไร เป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิค มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงมี เมื่ออะไรไม่มี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงไม่มี ฯ

ดูกรจอมเทพ อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก มีความพอใจเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกามนิค เป็นแดนเกิด เมื่อความพอใจมี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงมี เมื่อความพอใจไม่มี อารมณ์อันเป็นที่รักและอารมณ์อันไม่เป็นที่รักจึงไม่มี ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความพอใจมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิค มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความพอใจจึงมี เมื่ออะไรไม่มี ความพอใจจึงไม่มี ฯ

ดูกรจอมเทพ ความพอใจมีความตริภเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกามนิคเป็นแดนเกิด เมื่อความตริภมี ความพอใจจึงมี เมื่อความตริภไม่มี ความพอใจจึงไม่มี ฯ

[๒๕๖]

ถลัปปิโน ปน มาริส ภิกขุ ปปลยจสญญาสงขานโรธสารูปปคามินีปฏิปทံ ปฏิปโน
 โหตีติ ฯ โสมนสฺส จาหิ^๑ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ โทมนสฺส
 จาหิ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ อุเปกฺขิ จาหิ เทวานมินุท
 ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ โสมนสฺส จาหิ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ
 เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ ๑ อิติ โข ปเนตฺ วุตฺตํ กิณฺเจะตํ ปฏิจฺจุ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ ยํ ชญฺญา
 โสมนสฺส อิมํ โข เม โสมนสฺส เสวโต อกุสลา ฆมฺมา อภิวทฺธนฺตติ กุสลา ฆมฺมา
 ปรีหายนฺตติ เอวรูปํ โสมนสฺส น เสวิตพุทฺธิ ๑ ตตฺถ ยํ ชญฺญา โสมนสฺส อิมํ โข เม
 โสมนสฺส เสวโต อกุสลา ฆมฺมา ปรีหายนฺตติ กุสลา ฆมฺมา อภิวทฺธนฺตติ เอวรูปํ โสมนสฺส
 เสวิตพุทฺธิ ๑ ตตฺถ ยญฺเจะ สวิตกฺกํ สวิจาร์ ยญฺเจะ อวิตกฺกํ อวิจาร์ ยเ อวิตกฺเก อวิจारे [๒]
 ปณฺีตตเร โสมนสฺส จาหิ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ-ปิตติ ๑ อิติ ยนฺตํ
 วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจุ วุตฺตํ ๑ โทมนสฺส จาหิ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ
 อเสวิตพุทฺธิ-ปิตติ ๑ อิติ โข ปเนตฺ วุตฺตํ กิณฺเจะตํ ปฏิจฺจุ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ ยํ ชญฺญา โทมนสฺส อิมํ
 โข เม โทมนสฺส เสวโต อกุสลา ฆมฺมา อภิวทฺธนฺตติ กุสลา ฆมฺมา ปรีหายนฺตติ เอวรูปํ
 โทมนสฺส น เสวิตพุทฺธิ ๑ ตตฺถ ยํ ชญฺญา โทมนสฺส อิมํ โข เม โทมนสฺส เสวโต อกุสลา
 ฆมฺมา ปรีหายนฺตติ กุสลา ฆมฺมา อภิวทฺธนฺตติ เอวรูปํ โทมนสฺส เสวิตพุทฺธิ ๑ ตตฺถ ยญฺเจะ
 สวิตกฺกํ สวิจาร์ ยญฺเจะ อวิตกฺกํ อวิจาร์ ยเ อวิตกฺเก อวิจारे ปณฺีตตเร โทมนสฺส จาหิ
 เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ-ปิตติ ๑ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจุ
 วุตฺตํ ๑ อุเปกฺขิ จาหิ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ เสวิตพุทฺธิ อเสวิตพุทฺธิ-ปิตติ ๑ อิติ โข
 ปเนตฺ วุตฺตํ กิณฺเจะตํ ปฏิจฺจุ วุตฺตํ ๑ ตตฺถ ยํ ชญฺญา อุเปกฺขิ อิมํ โข เม อุเปกฺขิ เสวโต
 อกุสลา ฆมฺมา อภิวทฺธนฺตติ กุสลา ฆมฺมา ปรีหายนฺตติ เอวรูปา อุเปกฺขา น เสวิตพุทฺธา ๑
 ตตฺถ ยํ ชญฺญา อุเปกฺขิ อิมํ โข เม อุเปกฺขิ เสวโต อกุสลา ฆมฺมา ปรีหายนฺตติ กุสลา
 ฆมฺมา อภิวทฺธนฺตติ เอวรูปา อุเปกฺขา เสวิตพุทฺธา ๑ ตตฺถ ยญฺเจะ สวิตกฺกํ สวิจาร์ ยญฺเจะ
 อวิตกฺกํ อวิจาร์ ยเ อวิตกฺเก อวิจारे ปณฺีตตเร อุเปกฺขิ จาหิ เทวานมินุท ทูริเชน วทามิ

๑ ส. ย. สพฺพวาระสุ ปหนฺติ ปาโจ ทิสฺสตี ๑ ม. ปาหิ ๑

๒ ม. เต ๑ ส. ย. เส ๑ อิตฺ ปรี อิทสเมว ๑

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ทุกข์ ความตรึกมีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นสมุทัย มีอะไรเป็นกามนิค มีอะไรเป็นแดนเกิด เมื่ออะไรมี ความตรึกจึงมี เมื่ออะไร ไม่มี ความตรึกจึงไม่มี ฯ

ดูกรจอมเทพ ความตรึกมีส่วนแห่งสัญญาอันประกอบด้วยปัญจธรรมเป็นเหตุ เป็นสมุทัย เป็นกามนิค เป็นแดนเกิด เมื่อส่วนแห่งสัญญาอันประกอบด้วยปัญจธรรมมี ความตรึกจึงมี เมื่อส่วนแห่งสัญญาอันประกอบด้วยปัญจธรรมไม่มี ความตรึกจึงไม่มี ฯ

เรื่องเวทนากัมมัญฐาน

[๒๕๓]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็กัญญาปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่า ดำเนินปฏิบัติทางอันสมควร ที่จะให้ถึงความดับส่วนแห่งสัญญา อันประกอบด้วยปัญจธรรม ฯ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโสมนัส โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี โทมนัสก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี และอุเบกขา ก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโสมนัสโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงโสมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในโสมนัสทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบโสมนัส อันใดว่า เมื่อเราเสพโสมนัสนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม โสมนัสเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบโสมนัสอันใดว่า เมื่อเราเสพโสมนัสนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น โสมนัสเห็นปานนั้น ควรเสพในโสมนัสทั้ง ๒ นั้น ถ้าโสมนัสอันใดมีวิตก มีวิจารณ์ อันใดไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ใน ๒ อย่างนั้น โสมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโสมนัสโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนั้นแล ที่กล่าวถึงโสมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวโทมนัสโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ที่กล่าวถึงโทมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในโทมนัสทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบโทมนัส อันใดว่า เมื่อเราเสพโทมนัสนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม โทมนัสเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบโทมนัสอันใดว่า เมื่อเราเสพโทมนัสนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น โทมนัสเห็นปานนั้น ควรเสพ ในโทมนัสทั้ง ๒ นั้น ถ้าโทมนัสอันใด มีวิตก มีวิจารณ์ อันใด ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ใน ๒ อย่างนั้น โทมนัสที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าว โทมนัส โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนั้นแล ที่กล่าวถึงโทมนัสดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวอุเบกขาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ที่กล่าวถึงอุเบกขาดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในอุเบกขาทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบอุเบกขา อันใดว่า เมื่อเราเสพอุเบกขานี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม อุเบกขาเห็นปานนี้ ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบอุเบกขาอันใดว่า เมื่อเราเสพอุเบกขานี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น อุเบกขาเห็นปานนี้ ควรเสพ ในอุเบกขาทั้ง ๒ นั้น ถ้าอุเบกขาอันใด มีวิตก มีวิจารณ์ อันใด ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ใน ๒ อย่างนั้น อุเบกขาที่ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ ประณีตกว่า ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวอุเบกขา

เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปีติ ฯ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯ เอวंपฏิปนฺโน โข
 เทวานมินฺท ภิกฺขุ ปปฺยจสฺสณฺณาสฺสงฺขานโรธสํวปฺปคามีนิปฺปฏิปทํ ปฏิปนฺโน โหตีติ อิตฺถํ ภควา
 สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส ปณฺหํ ปุณฺโณ พุยาภาสี ฯ อตฺตมโน สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต
 ภาสีตํ อภินฺนุทึ อนุโมทึ เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุตฺต ตินฺณนา เมตฺถ กงฺขา วิคฺตา กถํกถา
 ภควโต ปณฺหาพฺยากรณํ สุตฺวาติ ฯ

[๒๕๘]

อิตฺท สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสีตํ อภินฺนุทึวา อนุโมทึวา ภควนฺตํ อุตฺตรี^๑
 ปณฺหํ อปฺจุจึ กถํ ปฏิปนฺโน ปน มาริส ภิกฺขุ ปาติโมกฺขสํวราย ปฏิปนฺโน โหตีติ ฯ
 กายสมาจารํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปี วจีสมาจารํ จาหํ
 เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปี ปริเยสนํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน
 วทามิ เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปี ฯ กายสมาจารํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพุพปี
 อเสวิตพุพปีติ ฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา กายสมาจารํ
 อิมํ โข เม กายสมาจารํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา อภิวทฺธนฺตึ กุสลา ฌมฺมา ปริหาณฺตีติ
 เอวฺรูโป กายสมาจาโร น เสวิตพุโฟ ฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา กายสมาจารํ อิมํ โข เม กายสมาจารํ
 เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา ปริหาณฺตึ กุสลา ฌมฺมา อภิวทฺธนฺตึติ เอวฺรูโป กายสมาจาโร
 เสวิตพุโฟ ฯ กายสมาจารํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปีติ ฯ
 อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯ วจีสมาจารํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ
 เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปีติ ฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา
 วจีสมาจารํ อิมํ โข เม วจีสมาจารํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา อภิวทฺธนฺตึ กุสลา ฌมฺมา
 ปริหาณฺตึติ เอวฺรูโป วจีสมาจาโร น เสวิตพุโฟ ฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา วจีสมาจารํ อิมํ โข เม
 วจีสมาจารํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา ปริหาณฺตึ กุสลา ฌมฺมา อภิวทฺธนฺตึติ เอวฺรูโป
 วจีสมาจาโร เสวิตพุโฟ ฯ วจีสมาจารํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพุพปี
 อเสวิตพุพปีติ ฯ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯ ปริเยสนํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน
 วทามิ เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปีติ ฯ อิติ โข ปเนตํ วุตฺตํ กิณฺเจตํ ปฏิจฺจ วุตฺตํ ฯ ตตฺถ ยํ
 ชญฺญา ปริเยสนํ อิมํ โข เม ปริเยสนํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา อภิวทฺธนฺตึ กุสลา ฌมฺมา
 ปริหาณฺตึติ เอวฺรูปา ปริเยสนา น เสวิตพุพา ฯ ตตฺถ ยํ ชญฺญา ปริเยสนํ อิมํ โข เม
 ปริเยสนํ เสวโต อกฺุสลา ฌมฺมา ปริหาณฺตึ กุสลา ฌมฺมา อภิวทฺธนฺตึติ เอวฺรูปา ปริเยสนา
 เสวิตพุพา ฯ ปริเยสนํ จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพุพปี อเสวิตพุพปีติ ฯ อิติ

๑ ม. อุตฺตริ ฯ

แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนั้นแล ที่กล่าวถึงอุเบกขาครั้งนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ๆ

ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่า ดำเนินปฏิบัติทานอันสมควรที่จะให้ถึงความดับ แห่งส่วนสัญญาอันประกอบด้วยปัญจธรรม ๆ

พระผู้มีพระภาคอันท้าวสักกะจอมเทพทูลถามปัญหาแล้ว ทรงพยากรณ์ด้วยประการฉะนี้ ๆ

ท้าวสักกะจอมเทพทรงดีพระทัย ชื่นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ข้าแต่พระสุคต ข้อนี้เป็นอย่างนั้น ในข้อนี้ ข้าพระองค์ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากถ้อยคำที่จะพูดว่าอย่างไรแล้ว เพราะได้ฟังการพยากรณ์ปัญหา ของพระผู้มีพระภาค ๆ

ปาติโมกขสังวร(สำรวจในปาติโมกข์)

[๒๕๘]

ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงชื่นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาคในปัญหาพยากรณ์ข้อนี้ ดังนี้แล้ว จึงได้ทูลถามปัญหาแก่พระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์ เกื้อหนุนปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติแล้วเพื่อความสำรวมในปาติโมกข์ ๆ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวกายสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี วิจิตสมาจารก็แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี และการแสวงหาที่แยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ๆ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวกายสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงกายสมาจารครั้งนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในกายสมาจารทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบกายสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพกายสมาจารนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม กายสมาจารเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบกายสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพกายสมาจารนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น กายสมาจารเห็นปานนี้ควรเสพ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพ กล่าวกายสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนั้นแล ที่กล่าวถึง กายสมาจารครั้งนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ๆ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าววิจิตสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงวิจิตสมาจารครั้งนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในวิจิตสมาจารทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบวิจิตสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพวิจิตสมาจารนี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม วิจิตสมาจารเห็นปานนี้ไม่ควรเสพ บุคคลพึงทราบวิจิตสมาจารอันใดว่า เมื่อเราเสพวิจิตสมาจารนี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น วิจิตสมาจารเห็นปานนี้ควรเสพ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าววิจิตสมาจารโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ฉะนั้นแล ที่กล่าวถึงวิจิตสมาจารครั้งนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ๆ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวการแสวงหาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรเสพก็มี ที่ไม่ควรเสพก็มี ก็ที่กล่าวถึงการแสวงหาครั้งนี้ กล่าวเพราะอาศัยอะไร ในการแสวงหาทั้ง ๒ นั้น บุคคลพึงทราบ

ยนต์ วุตต์ อิทเมตฺตํ ปฏิจุจ วุตต์ ฯ เอวंपฏิปนโน โข เทวานมินฺท ภิกฺขุ ปาติโมกฺขสํวราย
 ปฏิปนโน โหตฺติ ฯ

[๒๕๕]

ถลंपฏิปนโน ปน มาริส ภิกฺขุ อินฺทริยสํวราย ปฏิปนโน โหตฺติ ฯ จกฺขุวิญญะยํ รูปี
 จาหํ เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี ฯ โสตวิญญะยํ สทฺทํ จาหํ
 เทวานมินฺท ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี ฯ ฆานวิญญะยํ คนฺธํ จาหํ เทวานมินฺท
 ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปี ฯ ชิวฺหาวิญญะยํ รสํ จาหํ เทวานมินฺท ฯเปฯ
 กายวิญญะยํ โผฏฺฐพฺพํ จาหํ เทวานมินฺท ฯเปฯ มโนวิญญะยํ ธมฺมํ จาหํ เทวานมินฺท
 ทฺวิเรน วทามิ เสวิตพฺพปี อเสวิตพฺพปีติ ฯ เอวํ วุตฺเต สกโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ
 เอตทวโจ อิมสฺส โข อหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส เอวํ วิตุถาเรน อตฺถํ
 อาชานามิ ยถารูปี ภนฺเต จกฺขุวิญญะยํ รูปี เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวทฺธนฺตํ กุสลา
 ธมฺมา ปริหายนฺตํ เอวรूपํ จกฺขุวิญญะยํ รูปี น เสวิตพฺพํ ฯ ยถารูปญจ โข ภนฺเต
 จกฺขุวิญญะยํ รูปี เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวทฺธนฺตํติ เอวรूपํ
 จกฺขุวิญญะยํ รูปี เสวิตพฺพํ ฯ ยถารูปญจ โข ภนฺเต โสตวิญญะยํ สทฺทํ เสวโต ฯเปฯ
 ฆานวิญญะยํ คนฺธํ เสวโต ฯเปฯ ชิวฺหาวิญญะยํ รสํ เสวโต ฯเปฯ กายวิญญะยํ โผฏฺฐพฺพํ
 เสวโต ฯเปฯ มโนวิญญะยํ ธมฺมํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา อภิวทฺธนฺตํ กุสลา ธมฺมา
 ปริหายนฺตํติ เอวรूपํ มโนวิญญะโย ธมฺโม น เสวิตพฺพํ ฯ ยถารูปญจ โข ภนฺเต
 มโนวิญญะโย ธมฺมํ เสวโต อกุสลา ธมฺมา ปริหายนฺติ กุสลา ธมฺมา อภิวทฺธนฺตํติ เอวรूपํ
 มโนวิญญะโย ธมฺโม เสวิตพฺพํ ฯ อิมสฺส โข อหํ ภนฺเต ภควตา สงฺขิตฺเตน ภาสิตสฺส
 เอวํ วิตุถาเรน อตฺถํ อาชานนฺโต ตินฺณา เมตฺถ กงฺขา วิคตา ถมฺมกตา ภควโต
 ปญฺหาเวยฺยาकरणํ สุตฺวาติ ฯ

[๒๖๐]

อิตฺทํ สกโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสิตํ อภินฺนุทิตฺวา อนฺโมทิตฺวา ภควนฺตํ อุตฺตรํ
 ปญฺหํ อปฺจุจํ สพฺเพ ว นฺุ โข มาริส สมณพฺราหฺมณา เอกนฺตวาทา เอกนฺตสีลา เอกนฺตจฺจนฺทา
 เอกนฺตอชฺโฆसानาติ ฯ น โข เทวานมินฺท สพฺเพ สมณพฺราหฺมณา เอกนฺตวาทา เอกนฺตสีลา

การแสวงหาอันใดว่า เมื่อเราแสพการแสวงหานี้ อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม การแสวงหาเห็นปานนี้ไม่ควรแสพ บุคคลพึงทราบการแสวงหาอันใดว่า เมื่อเราแสพการแสวงหานี้ อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น การแสวงหาเห็นปานนี้ควรแสพ ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวการแสวงหาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี ฉะนั้นแล ที่กล่าวถึง การแสวงหาดังนี้ กล่าวเพราะอาศัยข้อนี้ ฯ

ภิกษุผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล จึงจะชื่อว่าปฏิบัติแล้วเพื่อสำรวมในปาติโมกข์

อินทริยสังวร(สำรวมอินทริย)

[๒๕๕]

ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ ก็ภิกษุปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติแล้วเพื่อความสำรวมอินทริย ฯ

ดูกรจอมเทพ อาตมภาพกล่าวรูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตาโดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี กล่าวเสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี กล่าวกลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี กล่าวรสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี กล่าวโผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งด้วยกาย โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี กล่าวธรรม ที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ โดยแยกเป็น ๒ คือ ที่ควรแสพก็มี ที่ไม่ควรแสพก็มี ฯ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ท้าวสักกะจอมเทพ ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ย่อมทราบเนื้อความแห่งภายิต ที่ตรัสโดยย่อนี้ ได้โดยพิสดาร อย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลแสพรูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา เห็นปานใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา เห็นปานนี้ไม่ควรแสพ เมื่อบุคคลแสพรูปที่จะพึงรู้แจ้ง ด้วยนัยน์ตา เห็นปานใด อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยนัยน์ตา เห็นปานนี้ควรแสพ เมื่อบุคคลแสพเสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลแสพกลิ่น ที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลแสพรสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลแสพโผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งด้วยกาย เห็นปานใด ... เมื่อบุคคลแสพธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานใด อกุศลธรรมเจริญขึ้น กุศลธรรมเสื่อม ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานนี้ ไม่ควรแสพ เมื่อบุคคลแสพธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานใด อกุศลธรรมเสื่อม กุศลธรรมเจริญขึ้น ธรรมที่จะพึงรู้แจ้งด้วยใจ เห็นปานนี้ควรแสพ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทราบเนื้อความแห่งภายิตที่ตรัสโดยย่อนี้ได้โดยพิสดารอย่างนี้ ในข้อนี้ ข้าพระองค์ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากถ้อยคำที่จะพูดว่าอย่างไรแล้ว เพราะได้ฟังการพยากรณ์ปัญหาของพระผู้มีพระภาค ฯ

[๒๖๐]

ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงชื่นชมอนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาค ในปัญหาพยากรณ์ข้อนี้ ดังนี้แล้ว จึงได้ทูลถามปัญหาแก่พระผู้มีพระภาคยิ่งขึ้นไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีวาทีเป็นอย่างเดียวกัน มีศีลเป็นอย่างเดียวกัน มีจันทะเป็น อย่างเดียวกัน มีความปรารถนาเป็นอย่างเดียวกัน หรือหนอ ฯ

เอกนตจฺจนฺทา เอกนตอชฺโฆसानาติ ฯ กสฺมา ปน มาริส น สพฺเพ สมณพฺราหฺมณา
 เอกนตวาทา เอกนตสีลา เอกนตจฺจนฺทา เอกนตอชฺโฆसानาติ ฯ อนนฺทชาตุ นานาชาตุ โข
 เทวานมินฺท โลโก ตสฺมี อนนฺทชาตุมฺหิ นานาชาตุมฺหิ โลเก ยํ ยเทว สตฺตา ชาติ อภินิวิสฺนติ
 ตํ ตเทว ถามสา ปรามาสา อภินิวิสฺส โวหฺรณฺติ อิทเมว สจฺจํ โมฆมณฺยณฺติ ตสฺมา น สพฺเพ
 สมณพฺราหฺมณา เอกนตวาทา เอกนตสีลา เอกนตจฺจนฺทา เอกนตอชฺโฆसानาติ ฯเปฯ

[๒๖๑]

สพฺเพ ว นฺุ โข มาริส สมณพฺราหฺมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺต-
 พฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยसानาติ ฯ น โข เทวานมินฺท สพฺเพ สมณพฺรหฺมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา
 อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยसानาติ ฯ กสฺมา ปน มาริส น สพฺเพ
 สมณพฺราหฺมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยसानาติ ฯ
 เย โข เต เทวานมินฺท ภิกฺขุ ตณฺหาสงฺขยวิมุตฺตา เต อจฺจนฺตนิฏฺฐา อจฺจนฺตโยคกฺเขมี
 อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยसानา ตสฺมา น สพฺเพ สมณพฺราหฺมณา อจฺจนฺตนิฏฺฐา
 อจฺจนฺตโยคกฺเขมี อจฺจนฺตพฺรหฺมจารี อจฺจนฺตปริโยसानาติ ฯ อิตถํ ภควา สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส
 ปญฺหํ ปุณฺณโจ พุยาภาสี ฯ อตฺตมโน สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสีตํ อภินฺนุทฺติ อนุโมทิติ
 เอวเมตํ ภควา เอวเมตํ สุกต ตินฺณฺนา เมตฺถ กงฺขา วิคฺคา กถิกฺกา ภควโต ปญฺหาเวยฺยาकरणํ
 สุตฺวาติ ฯ

[๒๖๒]

อิตฺถิ สกฺโก เทวานมินฺโท ภควโต ภาสีตํ อภินฺนุทฺติว อนุโมทิตฺวา ภควนฺตํ
 เอตทโวจ เอชา ภนฺเต โรโค เอชา คณฺโฑ เอชา สลลํ เอชา อิมํ ปุริสํ ปริกขุณฺณติ ตสฺส
 ตสฺสเสว ภวสฺส อภินิพฺพุตฺติยา^๑ ตสฺมา อโย ปุริโส อจฺจาวจมาปชฺชติ ฯ เยสาหิ ภนฺเต
 ปญฺหานํ อิตฺถ พหิทฺธา อญฺญเสสุ สมณพฺราหฺมณฺเสสุ โโอกาสกมฺมปี นาลตถํ เต เม ภควตา
 พุยาภาตา ทีฆมฺรตฺตานุสฺสตา^๒ ยถจ ปน^๓ เม วิจิกิฉฺฉากถิกฺกาตฺถาสลลํ ตถจ ภควตา อพฺพุพฺพหฺนติ ฯ
 อภิชานาสิ โน ตวํ เทวานมินฺท อิเม ปญฺเฬ อญฺญเส สมณพฺราหฺมณฺเ ปุจฺฉิตฺติติ ฯ
 อภิชานามหิ ภนฺเต อิเม ปญฺเฬ อญฺญเส สมณพฺราหฺมณฺเ ปุจฺฉิตฺติติ ฯ ยถากถํ ปน เต
 เทวานมินฺท พุยาภี^๔ สจ เต อกรุ ภาสสฺสุตฺติ ฯ น โข เม ภนฺเต ครุ ยตฺถสฺส ภควา
นิสินฺโน ภควนฺตรูป จาติ ฯ เตนฺหิ เทวานมินฺท ภาสสฺสุตฺติ ฯ เยสาหิ^๕ ภนฺเต มณฺยณามิ

๑ อภินิพฺพุตฺติยาติ วา ปาโง ฯ ---

๒ ม. ทีฆมฺรตฺตานุสฺสิตถจ ปน เม ฯ ลี. ย. ทีฆมฺรตฺตานุสฺสอินฺ ยถจ ปน ... ฯ

๓ ตถจ ปนาติ วา ปาโง ฯ

๔ ม. ย. พุยาภี^๔ ฯ

๕ ม. เยสาหิ ฯ

ดูกรจอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีวาตะเป็นอย่างเดียวกัน มีศีลเป็นอย่างเดียวกัน มีฉันทะเป็นอย่างเดียวกัน มีความปรารถนาเป็นอย่างเดียวกัน หามิได้ ฯ

ก็เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาตะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลเป็น อย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีความปรารถนาเป็นอย่างเดียวกัน ฯ

โลกมีธาตุเป็นอันมาก มีธาตุต่างกัน ในโลกที่มีธาตุเป็นอันมาก มีธาตุต่างกันนั้น สัตว์ทั้งหลายยึดธาตุใดๆ อยู่ ย่อมยึดมั่นธาตุนั้นๆ ด้วยเรี่ยวแรงและความยึดถือ กล่าวว่ สิ่งนี้แหละจริง สิ่งอื่นเปล่า เพราะเหตุนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีวาตะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีศีลเป็น อย่างเดียวกัน ไม่มีฉันทะเป็นอย่างเดียวกัน ไม่มีความปรารถนาเป็นอย่างเดียวกัน ฯ

[๒๖๑]

ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ สมณพราหมณ์ทั้งหมดมีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษม จากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน หรือหนอ ฯ

ดูกรจอมเทพ สมณพราหมณ์ทั้งหมด มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน หามิได้ ฯ

ก็เพราะเหตุไร สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีความสำเร็จล่วงส่วน ไม่มีความเกษม จากโยคะล่วงส่วน ไม่มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน ไม่มีที่สุดล่วงส่วน ฯ

ภิกษุเหล่าใดน้อมไปแล้วในธรรมเป็นที่สันตติหา ภิกษุเหล่านั้น มีความสำเร็จล่วงส่วน มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน มีที่สุดล่วงส่วน เพราะเหตุนี้ สมณพราหมณ์ทั้งหมด จึงไม่มีความสำเร็จล่วงส่วน ไม่มีความเกษมจากโยคะล่วงส่วน ไม่มีพรหมจรรย์ล่วงส่วน ไม่มีที่สุดล่วงส่วน ฯ

[๒๖๒]

ท้าวสักกะจอมเทพ ทรงชื่นชม อนุโมทนาภายิตของพระผู้มีพระภาค ในปัญหาพยากรณ์ข้อนี้ ดังนี้แล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ดัชนีเป็นดังโรค เป็นดัง หัวผี เป็นดังลูกศร ย่อมจูดคร่าบุรุษนี้ไป เพื่อบังเกิดในภพนั้นๆ เพราะฉะนั้น บุรุษนี้ย่อมถึงอาการขึ้นๆ ลงๆ ปัญหาเหล่าใด ที่ข้าพระองค์ไม่ได้แม้ซึ่งการกระทำโอกาสในสมณพราหมณ์เหล่าอื่นนอกพระธรรมวินัยนี้ ปัญหาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเห็นกาลไกล โปรดพยากรณ์แก่ข้าพระองค์แล้ว และลูกศรคือความสงสัยเคลือบแคลงของข้าพระองค์ พระผู้มีพระภาคทรงถอนขึ้นแล้ว ฯ

ดูกรจอมเทพ พระองค์ยังทรงจำได้หรือว่ เคยตรัสถามปัญหาเหล่านี้กะสมณพราหมณ์เหล่าอื่น ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ว่า เคยถามปัญหาเหล่านี้กะสมณพราหมณ์ เหล่าอื่น ฯ

ก็สมณพราหมณ์เหล่านั้นพยากรณ์อย่างไร ถ้าพระองค์ไม่หนักพระทัย ขอให้ตรัสบอกเถิด ฯ

ข้าพระองค์ไม่มีความหนักใจในสถานที่พระองค์ และท่านที่เป็นอย่างพระองค์ ประทับนั่งอยู่แล้ว ฯ

ถ้าเช่นนั้น จงตรัสบอกเถิด ฯ

สมณพราหมณา อารยญกา ปนุตเสนาสนาติ ตยาหิ อุปสงกมิตฺวา อิมะ ปญฺเห ปุจฺจามิ เต
 มยา ปุจฺจาน สมฺปายนฺติ อสมฺปายนฺตา มมฺเวย ปฏฺฐิปุจฺจนฺติ โภนาโม อายสฺมาติ เตสาหิ
 ปุจฺจโห พฺยาโรมิ อหิ โห มาริส สกฺโก เทวานมินฺโทติ เต มมฺเวย อุตฺตริ ปฏฺฐิปุจฺจนฺติ ก็
 ปนายสฺมา เทวานมินฺท^๑ กมฺมํ กตฺวา อิมํ จานํ ปตฺโตติ เตสาหิ ยถาสฺมํ ยถาปริยตฺตํ ฐมฺมํ
 เทเสมิ เต ตาวตเกเนว อตฺตมฺนา โหนฺติ สกฺโก จ โน เทวานมินฺโท ทิฏฺฐโห ยถจ โน
 อปุจฺจิมฺหา ตถจ โน พฺยาภาสีติ เต อญฺญตฺตํ มมฺเวย สวกา สมฺปชฺชนฺติ น จาหิ เตสํ
 อหิ โห ปน ภนฺเต ภควโต สวโก โสตาปนฺโน อวินิปาตธมฺโม นียโต สมฺโพธิปรายโนติ ฯ
 อภิขานาสิ โน ตํ เทวานมินฺท อิตฺโต ปุพฺเพ เอรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภนฺติ ฯ
 อภิขานามหิ ภนฺเต อิตฺโต ปุพฺเพ เอรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภนฺติ ฯ ยถากถํ ปน
 ตํ เทวานมินฺท อภิขานาสิ อิตฺโต ปุพฺเพ เอรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภนฺติ ฯ

[๒๖๓]

ภูตปุพฺพํ ภนฺเต เทวาสุรสงฺคาโม สมฺปพฺยุโพห^๒ อโหสิ ฯ ตสฺมี โห ปน ภนฺเต
 สงฺคามะ เทวา ชินฺนีสฺสุ อสุรา ว ปราชยีสฺสุ ฯ ตสฺส มยฺหิ ภนฺเต ตํ สงฺคามํ อภิวิชินฺติว
 อภิวิชิตสงฺคามสฺส เอตทโหสิ ยา เจวทานิ ทิพฺพา โอชา ยา จ อสุรา โอชา อุภยเมตฺถ^๓
 เทวา ปริภุชฺชิสฺสนฺตฺติ โส โห ปน เม ภนฺเต เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ สทณฺฑา-
 วจโร สตฺถาวจโร น นิพฺพิทาย น วิราคาย น นิโรธาย น อุปสมาย น อภิญฺจาย น
 สมฺโพธาย น นิพฺพานาย สํวตฺตติ โย โห ปน เม อยฺ ภนฺเต ภควโต ฐมฺมํ สุตฺวา
 เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ โส อทณฺฑาวจโร อสฺถาวจโร เอกนฺตนิพฺพิพาย วิราคาย
 นิโรธาย อุปสมาย อภิญฺจาย สมฺโพธาย นิพฺพานาย สํวตฺตติติ ฯ กถํ^๔ ปน ตํ เทวานมินฺท
 อตฺถวสํ สมฺปสฺสमानํ เอรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ ปเวเทสีติ ฯ จ โห อหิ
 ภนฺเต อตฺถวเส สมฺปสฺสमानํ เอรูปํ เวทปฏฺฐิลาภํ โสมนสฺสปฏฺฐิลาภํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๖๔]

อิเชว ติฏฺฐมานสฺส

เทวภูตสฺส เม สโต

๑ ส. ย. เทวานมินฺโท ฯ ---

๒ ส. ย. สมฺปพฺยุโห ฯ

๓ ส. ม. อุภยเมตฺถ ฯ

๔ ม. ย. ก็ ฯ

ข้าพระองค์เข้าใจสมณพราหมณ์เหล่าใดว่า เป็นสมณพราหมณ์ผู้อยู่ป่า มีเสนาสนะ อันสงัดแล้ว ข้าพระองค์เข้าไปหาสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถามปัญหาเหล่านี้ ท่านเหล่านั้น ถูกข้าพระองค์ถามปัญหาแล้ว ย่อมไม่สบายใจ เมื่อไม่สบายใจ กลับย้อนถามข้าพระองค์ว่า ท่านชื่อไร ข้าพระองค์ถูกท่านเหล่านั้นถามแล้ว จึงตอบว่า ข้าพเจ้าคือท้าวสักกะจอมเทพ ท่านเหล่านั้นยังสอบถามข้าพระองค์ต่อไปว่า ท่านกระทำการอะไรจึงถึงฐานะอันนี้ ข้าพระองค์จึงได้แสดงธรรม ตามที่ได้ฟังมา ตามที่ได้เรียนมา แก่ท่านเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นดีใจด้วยเหตุเพียงเท่านี้ว่า พวกเราเห็นท้าวสักกะจอมเทพ และท้าวเธอ ได้ตอบปัญหาที่พวกเรา ได้ถามแล้วเป็นของแน่นอน ท่านเหล่านั้นกลับเป็นผู้รับฟังข้าพระองค์ แต่ข้าพระองค์หาได้เป็นผู้รับฟังท่านเหล่านั้นไม่ ก็ข้าพระองค์เป็นสาวกของพระองค์ ชันโศคาบัน มีความไม่ตกต่ำ เป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ฯ

เรื่องการได้โสมนัส

พระองค์ยังทรงจำได้หรือ ถึงการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ก่อนแต่นี้ ฯ

ข้าพระองค์ยังจำได้ถึงการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ก่อนแต่นี้

พระองค์ยังทรงจำได้ถึงการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ก่อนแต่นี้
อย่างไรเล่า ฯ

[๒๖๓]

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเทวดาและอสูรได้ประชิดกันแล้ว ก็ในสงครามคราวนั้น พวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้ เมื่อข้าพระองค์ชนะสงครามนั้นแล้ว ได้มีความดำริอย่างนี้ว่า บัดนี้ พวกเทวดาในเทวโลกนี้จักบริโภคโอชาทั้งสอง คือ ทิพย์โอชา และอสูรโอชา การได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัสของข้าพระองค์นั้น ประกอบไปด้วยทางมาแห่งอาชญา ประกอบไปด้วยทางมาแห่งสาตรา ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ส่วนการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัสของข้าพระองค์ เพราะได้ฟังธรรมของพระผู้มีพระภาคนั้น ไม่เป็นทางมาแห่งอาชญา ไม่เป็นทางมาแห่งสาตรา ย่อมเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย โดยส่วนเดียว เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อพระนิพพาน ฯ

ดูกรจอมเทพ ก็พระองค์ทรงเห็นอำนาจประโยชน์อย่างไรเล่า จึงทรงประกาศ การได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ ๖ ประการ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๔]

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่หนึ่งอย่างนี้ว่า

เมื่อเราเกิดเป็นเทวดาดำรงอยู่ในภพดาวดึงส์นี้ เรากลับได้อายุเพิ่มขึ้นอีก ข้าแต่พระองค์ ผู้นิรทุกข์ ขอจทรงทราบอย่างนี้เถิด ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

ปุณฺเวยฺย^๑ ว เม ลฺหุโธ เหว ชานาหิ มาริสติ
 อิมํ โข อหํ ภนฺเต ปจฺฉํ อตุถวสํ สมฺปสฺสมานโน เหวรูปํ เวทปฏฺฐิทํ
 โสมนสฺสปฏฺฐิทํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๖๕]

จุตาหํ ทิวียา กายา อายุํ หิตฺวา อมานุสํ
 อมุโฬห คพฺภเมสฺสามิ^๒ ยตุถ เม รมติ มโนติ
 อิมํ โข อหํ ภนฺเต ทฺติยํ อตุถวสํ สมฺปสฺสมานโน เหวรูปํ เวทปฏฺฐิทํ
 โสมนสฺสปฏฺฐิทํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๖๖]

สุวาทํ อมุพฺพลฺลหฺสฺส วิหริ สาสเน รโต
 ฌาเยน วิหริสฺสามิ สมฺปชาโน ปฏฺฐิสฺสโตติ
 อิมํ โข อหํ ภนฺเต ตฺติยํ อตุถวสํ สมฺปสฺสมานโน เหวรูปํ เวทปฏฺฐิทํ
 โสมนสฺสปฏฺฐิทํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๖๗]

ฌาเยน จ เม ปฺรโต สมฺโพธิ เจ ภวิสฺสตี
 อณฺเฑวาทา วิหริสฺสามิ เสวว อนฺโต ภวิสฺสตีติ
 อิมํ โข อหํ ภนฺเต จตุตฺถํ อตุถวสํ สมฺปสฺสมานโน เหวรูปํ เวทปฏฺฐิทํ
 โสมนสฺสปฏฺฐิทํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๖๘]

จุตาหํ มานุสา กายา อายุํ หิตฺวาน มานุสํ
 ปฺน เทโว ภวิสฺสามิ เทวโลกสุมิมุตฺตโมติ
 อิมํ โข อหํ ภนฺเต ปญฺจํ อตุถวสํ สมฺปสฺสมานโน เหวรูปํ เวทปฏฺฐิทํ
 โสมนสฺสปฏฺฐิทํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๖๙]

เต ปณฺธิตฺตรา เทวา อกนิฏฺฐา ยสฺสตีโน
 อนฺติเม วตฺตมานมฺหิ โส นิวาโส ภวิสฺสตีติ
 อิมํ โข อหํ ภนฺเต ฉกฺขํ อตุถวสํ สมฺปสฺสมานโน เหวรูปํ เวทปฏฺฐิทํ

๑ ม. ย. ปุณฺเวยฺย จ ... ฯ

๒ ย. คพฺภมิตฺสามิ ฯ

[๒๖๕]

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่สองอย่างนี้ว่า

เราจุติจากทิพยกายแล้ว ละอายุอันมิใช่ของมนุษย์แล้ว เป็นผู้ไม่หลง จักเข้าสู่ครุฑ ในตระกูลอันเป็นที่พอใจของเรา ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๖]

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่สามอย่างนี้ว่า

เรานั้น ยินดีแล้ว ในศาสนาของท่าน ที่มีได้หลงปัญหาเรามีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคง จักอยู่โดยธรรม ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๗]

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่สี่อย่างนี้ว่า

ถ้าความตรัสรู้จักมีแก่เราในภายหน้า โดยธรรมไซ้ เราจักเป็นผู้รู้ทั่วถึงอยู่ นั่นแหละ จักเป็นที่สุดของเรา ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๘]

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่ห้าอย่างนี้ว่า

หากเราจุติจากกายมนุษย์แล้ว ละอายุอันเป็นของมนุษย์แล้ว จักกลับเป็นเทวดาอีก จักเป็นผู้สูงสุดในเทวโลก ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

[๒๖๙]

ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ประการที่หกอย่างนี้ว่า

พวกเทวดาชั้นนอกนิรฐาเหล่านั้นเป็นผู้ประณีตกว่า มียศ เมื่อภพที่สุดเป็นไปอยู่ นิवासนั้นจักเป็นของเรา ดังนี้ จึงประกาศการได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เห็นอำนาจประโยชน์ หกประการนี้แล จึงประกาศ การได้รับความยินดี การได้รับความโสมนัส เห็นปานนี้ ฯ

โสมนสฺสปฏิลาภํ ปเวเทมิ ฯ อิม โข อหํ ภนฺเต จ อตฺถวเส สมฺปสฺสมานโน เอวรูปํ
เวทปฏิลาภํ โสมนสฺสปฏิลาภํ ปเวเทมิ ฯ

[๒๓๐]

อปฺริโยสฺสิตฺตงฺกปโป
วิจรี^๑ ทีฆมทฺธานํ
ยสฺส^๒ มณฺเฒามิ สมณเ
สมฺพุทฺธา อิติ มณฺเฒมานโน
กถํ อาราธนา โหติ
อิติ ปุณฺณจํ น สมฺภอนฺติ^๓
ตฺยสฺส^๔ ยทา มํ ชานนฺติ
ตฺยสฺส^๕ มเมว ปุณฺณนฺติ
เตสํ ยถาสฺสํ ฐมมํ
เตน อตฺตมฺนา โหณฺติ
ยทา จ สมฺพุทฺธมทฺทกฺขิ
โสมฺหิ วิตฺถโย อชฺช
ตณฺหาสลลฺลสฺส หนฺตารํ
อหํ วณฺเต มหาวีริ
ยํ กโรมเส^๖ พฺรหฺมโน
ตทชฺช ตฺยหํ ทสฺสามิ
ตฺวเมว สิวํ^๗ สมฺพุทฺโธ
สเทวกสฺมี โลกสฺมี

วิจิจฺจมาถกฺกถิ
อเนวสนฺโต ตถาคคํ ฯ
ปวิวิตฺตวาทริโน
กจฺณามิ เต^๘ อุปาสิตฺถํ ฯ
กถํ โหติ วิราธนา
มกฺเค ปฏฺธิปทาสุ จ ฯ
สกุโก เทวานมากโต
กิ กตฺวา ปาปฺณิ อิทํ ฯ
เทสยามี ชเน สุตฺ^๙
ทิฏฺฐโง โน วาสโวติ จ ฯ
วิจิจฺจนาวิตารณํ
สมฺพุทฺธํ ปิยฺรุปาสยิ^{๑๐}
พุทฺธํ อปฺปฏิปฺกคฺคํ
พุทฺธมาทิจฺจพฺนฺธุนํ ฯ
สมํ เทเวหิ มาริส
หนฺต สามํ กโรม เต ฯ
ตฺวํ สคฺคา อนุตฺตโร
นตฺถิ เต ปฏฺธิปฺกคฺคโลติ ฯ

[๒๓๑]

อถโฆ สกุโก เทวานมินฺโท ปญฺจสิขิ กนฺธพฺพปฺตฺตํ อามนฺเตสิ พฺหุปการิ โฆ เมสิ
ตฺวํ ตาต ปญฺจสิขิ ยํ ตฺวํ ภกฺวณฺตํ ปจฺมํ ปสาเทสิ ตยา ตาต ปจฺมํ ปสาทิตํ ปจฺณา มยํ

๑ ม. วิจรี ฯ ย. วิจรี ฯ

๒ ม. ย. ยสฺส ฯ

๓ ส. โน ฯ

๔ ม. น สมฺปายนฺติ ฯ

๕ ม. ตฺยสฺส ตฺยาสฺส ฯ

๖ ม. ตฺยสฺส ตฺยาสฺส ฯ

๗ ม. ชเนสฺส ฯ

๘ ม. ย. ปิยฺรุปาสยิ ฯ

๙ ม. กโรมสิ ฯ

๑๐ ม. อสิ ฯ

[๒๓๐]

ข้าพระองค์มีความดำรงไม่ถึงที่สุด ยังมีความสงสัยเคลือบแคลง เทียวเสาะแสวงหา พระตถาคตอยู่ตลอดกาลนาน ข้าพระองค์สำคัญสมณะเหล่าใด ซึ่งเป็นผู้มีปรกติอยู่เยียบสงัด เข้าใจว่าเป็นพระสัมพุทธเจ้า ได้เข้าไปหาสมณะเหล่านั้น ท่านเหล่านั้นถูกข้าพระองค์ถามว่า ความพอใจเป็นอย่างไร ความไม่พอใจเป็นอย่างไร ก็หาชี้แจงในมรรคและข้อปฏิบัติไม่ ในเวลาที่ท่านเหล่านั้นรู้ข้าพระองค์ว่า เป็นสักกะมาจากเทวโลก จึงถามข้าพระองค์ทีเดียวว่า ท่าน ทำอะไรจึงได้ลุถึงฐานะนี้ ข้าพระองค์จึงแสดงธรรมตามที่ฟังมาแก่ท่านเหล่านั้น ให้ปรากฏ ในหมู่ชน ท่านเหล่านั้นมีความพอใจด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า พวกเราได้เห็นท้าววาสวแล้ว ในเวลาใด ข้าพระองค์ได้เห็นพระสัมพุทธเจ้า ผู้ข้ามความสงสัยได้แล้ว ในเวลานั้น ข้าพระองค์เป็นผู้ปราศจากความกลัว วันนี้ได้เข้านั่งใกล้พระสัมพุทธเจ้าแล้ว ข้าพระองค์ขอถวายบังคมพระพุทธรเจ้า ผู้ทรงกำจัดเสียได้ ซึ่งลูกศรคือตัณหา ซึ่งหามุคคลเปรียบมิได้ เป็นมหาวิระ เป็น ผู้เบิกบานแล้ว เป็นฝ่าพันธุ์ พระอาทิตย์ ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ข้าพระองค์กับพวกเทวดากระทำความนอบน้อมอันใดแก่พรหม ตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไป ข้าพระองค์ขอถวายความนอบน้อมนั้นแด่พระองค์ ข้าพระองค์ขอทำความนอบน้อมแด่พระองค์ด้วยตนเอง พระองค์ผู้เดียวเป็น ผู้ตรัสรู้พระนิพพาน พระองค์เป็น ศาสตราอย่างยอดเยี่ยมในโลกกับทั้งเทวโลก จะหามุคคลเปรียบพระองค์มิได้ ฯ

[๒๓๑]

ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ ได้ตรัสเรียกปัญจสิขคันธรรพบุตรมาแล้ว ตรัสว่า พ่อปัญจสิขะ พ่อเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก ด้วยเหตุที่พ่อให้พระผู้มีพระภาคทรงพอพระหฤทัยก่อน พ่อให้พระองค์ทรงพอพระหฤทัยก่อนแล้ว ภายหลังพวกเรายังได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์นั้น เราจัดตั้งพ่อไว้ในตำแหน่งแทนบิดา พ่อจักเป็นราชาแห่งคนธรรพ์ และเราจะให้นางภัททาสุริยวัจฉสาแก่พ่อ เพราะนางนั้น พ่อปรารถนายิ่งนัก ฯ ลำดับนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ เอาพระหัตถ์ดบปฐพี แล้วทรงเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

คัมภีร์ ทศสหาย อุปสงกมิมหา อรหันต์ สมมาสมพุทฺธ เปตติเก [*] จาเน จปยิสฺสาขมิ
 ฌนุพพราชา ภวิสฺสสิ ภทฺทญฺจ เต สฺริยวจฺจสํ ทมฺมิ สภา หิ เต อภิปตฺติตาติ ฯ อถโฆ สกฺโก
 เทวานมินฺโท ปาณินา ปจฺวี ปรามลิตฺวา ติกฺขตฺตํ อุทามํ อุทาเนลลํ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺส ฯ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมมาสมพุทฺธสฺสาติ ฯ

[๒๗๒]

อิมสฺมิณฺจ ปน เวยฺยาकरणสฺมี ภณฺณมานเณ สกฺกสฺส เทวานมินฺทสฺส วิรชํ วีตมลํ
 ฌมฺมจกฺขํ อุทปาติ ยงฺกิลฺลิจิ สมฺมทชฺชมฺมํ สพฺพพณฺตํ นิโรธฌมฺมนฺติ อญฺเณสญฺจ อสํติยา
 เทวตาสหสฺसानํ ฯ อิติ เย สกฺเกน เทวานมินฺเทน อชฺฉินฺนุจปฺลหา ปุณฺณสา เต ภควตา
 พฺยากตา ฯ ตสฺมา อิมสฺส เวยฺยาकरणสฺส สกฺกปฺปโยหเตว อธิวจฺจนฺติ ฯ

สกฺกปฺลหสฺสตฺตํ นิณฺนิจิตํ อญฺจมํ ฯ

ท้าวสักกะจอมเทพได้ธรรมจักขุ

[๒๓๒]

ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภายินีอยู่ ดวงตาเห็นธรรม อันปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน บังเกิดขึ้นแก่
ท้าวสักกะจอมเทพว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลล้วนมีความดับเป็นธรรมดา
และบังเกิดขึ้นแก่เทวดาเปตหมื่นพวกอื่น ปัญหาที่เชื่อเชิญให้ถามที่ท้าวสักกะจอมเทพทุกถามนั้น พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์
แล้ว ด้วยประการดังนี้ เพราะฉะนั้น คำว่าสักกปัญหา จึงเป็นชื่อของไวยากรณ์ภายินี ฉะนั้นแล ฯ

จบสักกปัญหาสูตร ที่ ๘

มหาสติปฏฐานสูตร^๑

[๒๗๓]

เอวมเม สุตं ฯ เอกัง สมยं ภควา กุรุสุ วิหริตี กมฺมาสมมมัม^๑ นาม กุรูนํ นิคโม ฯ
 ตตฺร โข ภควา ภิกฺขุ อามนฺเตสิ ภิกฺขโวติ ฯ ภาทฺนเตติ^๒ เต ภิกฺขุ ภควโต ปจฺจุสฺสอัสสุ ฯ
 ภควา เอตทโวจ เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มกุโค สุตฺตํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมตฺติกมฺยา
 ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺตงฺกมฺยา ฌายสฺส อธิคฺมฺยา นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยา ยทิตฺถํ จตฺตารो
 สติปฏฺฐานา ฯ กตฺเม จตฺตารอ ฯ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปสฺสี วิหริตี อาตาปี
 สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺส เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริตี อาตาปี
 สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺส จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหริตี อาตาปี
 สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺส ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปสฺสี วิหริตี อาตาปี
 สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิชฺฌาโทมนสฺส ฯ

อุทฺเทสวารกถา นิฏฺฐิตา ฯ

[๒๗๔]

กถนฺจ [๓] ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปสฺสี วิหริตี ฯ อธิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อรณฺณคโต
 วา รุกฺขมูลคโต วา สุลฺลณฺณคารคโต วา นิสิตฺติ ปลฺลงฺกํ อาภุชิตฺวา อุหํ กายํ ปณฺธิชาย
 ปริมฺขํ สตี อุปฏฺฐเปตฺวา ฯ โส สโต ว อสฺสสตี สโต^๔ ปสฺสสตี ที่มฺม วา อสฺสสนฺโต ที่มฺม
 อสฺสสํมิตี ปชานาติ ที่มฺม วา ปสฺสสนฺโต ที่มฺม ปสฺสสํมิตี ปชานาติ รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต
 รสฺสํ อสฺสสํมิตี ปชานาติ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสํมิตี ปชานาติ สพฺพกาย-
 ปฏฺฐิถฺวเอว อสฺสสํมิตี สิกฺขติ สพฺพกายปฏฺฐิถฺวเอว ปสฺสสํมิตี สิกฺขติ ปสฺสสมฺภยํ
 กายสงฺขารํ อสฺสสํมิตี สิกฺขติ ปสฺสสมฺภยํ กายสงฺขารํ ปสฺสสํมิตี สิกฺขติ ฯ เสยฺยถาปี

๑ ม. ย. กมฺมาสมมมัม นาม ฯ

๒ ม. ภาทฺนเตติ ฯ

๓ ม. ปน ฯ

๔ ม. สโตว ฯ

๕. มหาสติปัฏฐานสูตร (๒๒)

[๒๓๓]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงชนบท มีนิคมของชาวกรุง ชื่อว่า กัมมาสทัมมะ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นทูลรับ พระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธานุญาตนี้ว่า

อุทเทส

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ๔ ประการ เป็นไฉน ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ พิจารณาเห็นธรรม ในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ ฯ

จบอุทเทสวารกถา

กายนุปัสสนา

หมวดคณมหายใจเข้าออก

[๒๓๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างใดเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่า กัถิ ไปสู่โคนไม้ กัถิ ไปสู่เรือนว่าง กัถิ นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น ย่อมสำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอดคณกลมหายใจทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอดคณกลมหายใจทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเนียงกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ขยัน เมื่อชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัดว่า เราชักยาว เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่า เราชักสั้น แม้ฉันทิ ภิกษุก็ฉันทิเหมือนกัน เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น ย่อมสำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้กำหนด

ภิกขเว ทกฺโข ภมฺกาโร วา ภมฺการณฺตฺวาสี วา ทีฆํ วา อญฺญโต^๑ ทีฆํ อญฺญามิตฺติ ปชานาติ
 รสฺสํ วา อญฺญโต รสฺสํ อญฺญามิตฺติ ปชานาติ เอวเมว โข ภิกขเว ภิกฺขุ ทีฆํ วา อสฺสสนฺโต
 ทีฆํ อสฺสสํมิตฺติ ปชานาติ ทีฆํ วา ปสฺสสนฺโต ทีฆํ ปสฺสสํมิตฺติ ปชานาติ รสฺสํ วา อสฺสสนฺโต
 รสฺสํ อสฺสสํมิตฺติ ปชานาติ รสฺสํ วา ปสฺสสนฺโต รสฺสํ ปสฺสสํมิตฺติ ปชานาติ สพฺพกายปฏฺิ-
 สฺสเวทํ อสฺสสํมิตฺติ สิกฺขติ สพฺพกายปฏฺิสฺสเวทํ ปสฺสสํมิตฺติ สิกฺขติ ปสฺสมุภํ ภายสงฺขารํ
 อสฺสสํมิตฺติ สิกฺขติ ปสฺสมุภํ ภายสงฺขารํ ปสฺสสํมิตฺติ สิกฺขติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กายเ
 กายานุปสฺสี วิหฺรติ พหิทฺฐา วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ อชฺฌตฺตพหิทฺฐา วา กายเ
 กายานุปสฺสี วิหฺรติ สมุทฺยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหฺรติ วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหฺรติ
 สมุทฺยวธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหฺรติ ฯ อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺจิตา โหติ
 ยาวเทว ฌานมตฺตตาย ปฏฺิสฺสตมตฺตตาย ฯ อนิสฺสํโต จ วิหฺรติ น จ กิลฺยจิ โลเก อุปาทียติ ฯ
 เอวมปิ [^๒] ภิกขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ ฯ

อานาปานปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๓๕]

ปฺน จปฺริ ภิกขเว ภิกฺขุ อญฺญโต วา อญฺญามิตฺติ ปชานาติ จิตฺโต วา จิตฺตมฺหิตฺติ ปชานาติ
 นิสินฺโน วา นิสินฺโนมฺหิตฺติ ปชานาติ สยาโน วา สยาโนมฺหิตฺติ ปชานาติ ฯ ยถา ยถา วา ปนสฺส
 กาโย ปณฺหิตฺโต โหติ ตถา ตถา นมฺปชานาติ^๓ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ
 พหิทฺฐา วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ อชฺฌตฺตพหิทฺฐา วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ
 สมุทฺยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหฺรติ วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสฺมึ วิหฺรติ สมุทฺยวธมฺมานุปสฺ-
 สี วา กายสฺมึ วิหฺรติ ฯ อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺจิตา โหติ ยาวเทว ฌานมตฺตตาย
 ปฏฺิสฺสตมตฺตตาย ฯ อนิสฺสํโต จ วิหฺรติ น จ กิลฺยจิ โลเก อุปาทียติ ฯ เอวมปิ ภิกขเว ภิกฺขุ
 กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ ฯ

อิริยาปถปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๓๖]

ปฺน จปฺริ ภิกขเว ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏฺิกนฺเต สมฺปชานการิ โหติ อาโลกิตฺเต วิโลกิตฺเต
 สมฺปชานการิ โหติ สมฺมิณฺชิตฺเต ปสฺสริเต สมฺปชานการิ โหติ สงฺฆาฏิปตฺตจิวรรณเ
 สมฺปชานการิ โหติ อสฺสิตฺเต ปีเต ขายิตฺเต สายิตฺเต สมฺปชานการิ โหติ อุจฺจารปสฺสาวกมฺเม
 สมฺปชานการิ โหติ คเต จิตฺเต นิสินฺเน สุตฺเต ชาคริตฺเต ภาสิตฺเต ตฺถนฺทิกาวเ สมฺปชานการิ

๑ อญฺญโตติปิ อญฺญโตติปิ ปาโธ ฯ

๒ ม. โข ฯ สพฺพตฺถ อธิสเมว ฯ

๓ ม. น ปชานาติ ฯ

รู้กองลมทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเนียงว่า เราจักเป็น ผู้กำหนดกองลมทั้งปวงหายใจเข้า ย่อมสำเนียงว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเนียงว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้ อันค้นหาและทิจิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆในโลก คูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบอานาปานบรรพ

หมวดอริยาบท

[๒๓๕]

คูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเราเดิน เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่าเรายืน เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่าเรานั่ง เมื่อนอนก็รู้ชัดว่าเรานอน หรือเธอตั้งกายไว้ด้วยอาการอย่างใด ๆ ก็รู้ชัดอาการอย่างนั้นๆ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้ อันค้นหาและทิจิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆในโลก คูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็น กายในกายอยู่ ฯ

จบอริยาปถบรรพ

หมวดสัมปชัญญะ

[๒๓๖]

คูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงผ้าสังฆาฏิบาตรและจีวร ในการนันท การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการเดิน การยืน การนั่ง การหลับ การตื่น การพูด การนิ่ง ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็น กายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง

โหติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ พหิทฺธา วา กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ
 อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ สมุทฺยธมฺมานุปฺสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ
 วยธมฺมานุปฺสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ สมุทฺยวฺยธมฺมานุปฺสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ ฯ อตฺถิ กาโยติ
 วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺติ โหติ ยาวเทว ฌานมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย ฯ อนิสฺสํโต จ
 วิหฺรติ น จ กิณฺจิ โลเก อุปาทียติ ฯ เอวมปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ ฯ

สมปฺชฌนปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๗๗]

ปุณ จปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสฺมตฺถกา ตจฺปรียนฺตํ
 ปุณฺณนปฺปการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ อตฺถิ อิมสฺมี กายเ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ
 มํสํ นหารู อฏฺฐิ อฏฺฐิมิณฺขํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคฺคณฺํ อุทฺธิยํ
 กรีสํ ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺพุโ พฺโห โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา
 มุตฺตนฺติ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว อุภโตมฺหา มุโตฬิ^๑ ปุรา นานาวิหิตสฺส ฐณฺณสฺส เสยฺยถิํ
 สาลีนํ วีหีนํ มุคฺคานํ มาसानํ ติลานํ ตณฺฑุลานํ ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส มฺนุจิจฺฉวา
 ปจฺจเวกฺเขยฺย อิมเ สาลิ อิมเ วีหิ อิมเ มุคฺคา อิมเ มาสา อิมเ ติลา อิมเ ตณฺฑุลาติ เอวเมว
 โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ อุทฺธํ ปาทตลา อโธ เกสฺมตฺถกา ตจฺปรียนฺตํ ปุณฺณนปฺป-
 ปรการสฺส อสุจิโน ปจฺจเวกฺขติ อตฺถิ อิมสฺมี กายเ เกสา โลมา นขา ทนฺตา ตโจ มํสํ
 นหารู อฏฺฐิ อฏฺฐิมิณฺขํ วกฺกํ หทยํ ยกนํ กิโลมกํ ปิหํ ปปฺผาสํ อนฺตํ อนฺตคฺคณฺํ อุทฺธิยํ
 กรีสํ ปิตฺตํ เสมฺหํ ปุพฺพุโ พฺโห โลหิตํ เสโท เมโท อสฺสุ วสา เขโฬ สิงฺฆาณิกา ลสิกา
 มุตฺตนฺติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ พหิทฺธา วา กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ
 อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ สมุทฺยธมฺมานุปฺสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ
 วยธมฺมานุปฺสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ สมุทฺยวฺยธมฺมานุปฺสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ ฯ อตฺถิ กาโยติ
 วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺติ โหติ ยาวเทว ฌานมตฺตาย ปฏิสฺสติมตฺตาย ฯ อนิสฺสํโต จ
 วิหฺรติ น จ กิณฺจิ โลเก อุปาทียติ ฯ เอวมปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเ กายานุปฺสฺสี วิหฺรติ ฯ

ปฏิกฺกมฺนสีการปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๗๘]

ปุณ จปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ยถาจิตฺตํ ยถาปณฺนิหิตํ ธาตุโส ปจฺจเวกฺขติ อตฺถิ
 อิมสฺมี กายเ ปจฺจวิธาทฺธ อโปธาทฺธ เตโชธาทฺธ วาโยธาทฺธติ ฯ เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ทกฺโข
 โคฆาตโก วา โคฆาตกนฺเตวาสี วา คาวี วธิตฺวา จาตุมฺมหาปเถ วิลโส ปฏิวិภจฺฉิตฺวา นิสินฺโน

๑ ปุโตฬิตีปิ ปาโธ ฯ ม. ปุโตฬิยฺ. มุโตฬิ ฯ

พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจิ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบสัมปชัญญบรรพ

หมวดมนสิการสังปฏิภูล

[๒๗๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุตรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนได้มีปากสองข้าง เต็มด้วยธัญชาติต่างชนิดคือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก่ไถ้นั้นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี่ข้าวสาลี นี่ข้าวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่วเหลือง นี่งา นี่ข้าวสาร ฉะนั้นดู ภิกษุก็ฉันทันเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุตรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาดมีประการต่างๆ ว่า มีอยู่ในกายนี้ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร ดังพรรณนามา ฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็น ธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจิ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบปฏิภูลมณสิการบรรพ

หมวดมนสิการธาตุ

[๒๗๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ขยันฆ่าโค แล้วแบ่งออกเป็นส่วน นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง ฉันทันดู ภิกษุก็ฉันทัน

อสุส เอวเมว โข ภิกขเว ภิกขุ อิมเมว กายํ ยถาจิตํ ยถาปณฺหิตํ ชาติโส ปจฺจุเวกฺขติ อตฺถิ
อิมสฺมี กายเ ปจฺจิราตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา ฯเปฯ วิหฺรติ ฯ
ธาคฺคณฺณสิการปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๗๕]

ปฺน จปริ ภิกขเว ภิกขุ เสยฺยถาปี ปสฺสเสยฺย สรีริ สิวฺถิกายํ ฌทฺฑิตํ เอกาหมตํ วา
ทวิหมตํ วา ตีหมตํ วา อุตฺตมตํ วินีลํ วิปฺพพฺกชาตํ ฯ โส อิมเมว กายํ อุปสํหฺรติ
อยมฺปิ โข กายเ เอวํมโม เอวํภาวี เอวอนฺตํโตติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา ฯเปฯ วิหฺรติ ฯ

[๒๗๖]

ปฺน จปริ ภิกขเว ภิกขุ เสยฺยถาปี ปสฺสเสยฺย สรีริ สิวฺถิกายํ ฌทฺฑิตํ กาเกหิ วา
ขชฺชมานํ กุลเลหิ วา ขชฺชมานํ คิชฺฌเมหิ วา ขชฺชมานํ [๒] สุวานเหิ วา ขชฺชมานํ ลิกาเลหิ
วา ขชฺชมานํ วิวิธเหิ วา ปาณกฺชาเตหิ ขชฺชมานํ ฯ โส อิมเมว กายํ อุปสํหฺรติ อยมฺปิ โข
กายเ เอวํมโม เอวํภาวี เอวอนฺตํโตติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ พหิทฺธา
วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ สมฺมุตฺตมมา-
นุปสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ วยธฺมมานุปสฺสี วา กายสฺมี วิหฺรติ สมฺมุตฺตมวยธฺมมานุปสฺสี วา
กายสฺมี วิหฺรติ ฯ อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ฌาณมตฺตตาย
ปฏฺฐิสฺสติมตฺตตาย ฯ อนิสฺสํโต จ วิหฺรติ น จ กิณฺจิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวมฺปิ ภิกขเว ภิกขุ
กายเ กายานุปสฺสี วิหฺรติ ฯ

[๒๗๗]

ปฺน จปริ ภิกขเว ภิกขุ เสยฺยถาปี ปสฺสเสยฺย สรีริ สิวฺถิกายํ ฌทฺฑิตํ อญฺจิสฺสขลิกํ^๑
สมํสโลหิตํ นหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ

[๒๗๘]

อญฺจิสฺสขลิกํ นิมฺมํสโลหิตมกฺขิตํ นหารุสมฺพนฺธํ ฯเปฯ

๑ ม. สัพพตฺถ สิวฺถิกาย ฯ

๒ ม. กงฺเกหิ วา ขชฺชมานํ สุนฺนเขหิ วา ขชฺชมานํ พุคฺคเมหิ วา ขชฺชมานํ ทิปฺปิ วา ขชฺชมานํ ลิงฺกาเลหิ วา ... ฯ

๓ ม. อญฺจิสฺสขลิกํ ฯ อิตฺโต ปริ อธิสเมว ฯ

เหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ โดย ความเป็นธาตุว่ามีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

จบชาตุมนสิการบรรพ

หมวดป่าช้า ๕ หมวด

[๒๗๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพอง มี สีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มิอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า อันฝูงกา จิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกรุมจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง หมูสุนัขกัดกินอยู่บ้าง หมูสุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง หมูสัตว์ตัวเล็กๆ ต่างๆกัดกินอยู่บ้าง เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่ กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มิอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทูลถามไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ยังมีเนื้อและเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อ แต่ยังเปื้อนเลือด ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๓]

อฏฺฐิสงฺขลิกํ อปคตมัสโสหิตํ นหารุสมฺพนุชํ ฯเปฯ

[๒๘๔]

อฏฺฐิกานิ อปคตนหารุสมฺพนุชานิ^๑ ทิสาวิทฺธาวิภูชิตฺตานิ อณฺเณน หตฺถฏฺฐิกํ อณฺเณน ปาทฏฺฐิกํ [^๒] อณฺเณน ชงฺฆฏฺฐิกํ อณฺเณน อูรฺฏฺฐิกํ อณฺเณน กณฺฏฺฐิกํ^๓ อณฺเณน ปิณฺฑฏฺฐิกํ อณฺเณน กณฺณฏฺฐิกํ อณฺเณน ฬาสฺสฏฺฐิกํ อณฺเณน อูรฺฏฺฐิกํ อณฺเณน อัมมฏฺฐิกํ อณฺเณน พาหุฏฺฐิกํ อณฺเณน คีวฏฺฐิกํ อณฺเณน หนฺนฏฺฐิกํ อณฺเณน ทนฺตฏฺฐิกํ อณฺเณน สีสกฺกฺหา^๔ ฯ โส อิมเมว กายํ อุปสัหฺรติ อยมฺปิ โข กาโย เอวํมฺโม เอวํภาวึ เอวํอนตฺติโตติ ฯ อิติ อชฺชตฺตํ วา กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ พหิทฺธา วา กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ อชฺชตฺตพหิทฺธา วา กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ สมฺมทฺยธฺมฺมานุปสฺสึ วา กายสฺมึ วิหฺรติ วยธฺมฺมานุปสฺสึ วา กายสฺมึ วิหฺรติ สมฺมทฺยวยธฺมฺมานุปสฺสึ วา กายสฺมึ วิหฺรติ ฯ อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฏฺฐิตา โหติ ยาวเทว ฌาณมตฺตตาย ปฏฺฐิสฺสติมตฺตตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหฺรติ น จ กิณฺชิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวมฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ ฯ

[๒๘๕]

ปฺน จปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสยฺยถาปี ปสฺสเสยฺย สรรี สิวตฺติกาย นนฺทํ อฏฺฐิกานิ เสตานิ สงฺขวณฺณสนฺนิภานิ^๔ ฯเปฯ

[๒๘๖]

อฏฺฐิกานิ ปุณฺชกิตฺตานิ เตโรวสฺสึกานิ ฯเปฯ

[๒๘๗]

อฏฺฐิกานิ ปุตฺตินิ จุณฺณกฺขาตานิ ฯ โส อิมเมว กายํ อุปสัหฺรติ อยมฺปิ โข กาโย เอวํมฺโม เอวํภาวึ เอวํอนตฺติโตติ ฯ อิติ อชฺชตฺตํ วา กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ พหิทฺธา วา กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ อชฺชตฺตพหิทฺธา วา กายเณ กายานุปสฺสึ วิหฺรติ สมฺมทฺยธฺมฺมานุปสฺสึ

๑ ส. อปคตสมฺพนุชานิ ฯ อิมสมฺมิลจ ปทฺเท หตฺถฏฺฐิกํ ปาทฏฺฐิกํ ชงฺฆฏฺฐิกํ อูรฺฏฺฐิกํ กณฺฏฺฐิกํ ปิณฺฑิกณฺณกฺกนฺติ เอวํ ปาจกฺกโม ทิสฺสติ ฯ

๒ ม. โกปฬฏฺฐิกํ ... ฯ

๓ ม. กณฺณฏฺฐิกํ ... ฬาสฺสฏฺฐิกํ ปิณฺฑิกณฺณกฺกนฺติ ... ชนฺนฏฺฐิกํ ... อณฺเณน คีวฏฺฐิกํ ... ฯ ---

๔ ส. ย. สงฺขวณฺณปฺนิภานิ ฯ ม. สงฺขวณฺณปฏฺฐิกานิ ฯ

[๒๘๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า เป็นร่างกระดูก ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว ยังมีเส้นเอ็นผูกมัดอยู่ ฯลฯ

[๒๘๔]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ เป็นกระดูก ปราศจากเส้นเอ็นผูกมัดแล้ว เรี่ยรายไปในทิศใหญ่ทิศน้อย คือ กระดูกมือไปทางหนึ่ง กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง กระดูกแข้งไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง กระดูกสะเอวไปทางหนึ่ง กระดูกหลังไปทางหนึ่ง กระดูกสันหลังไปทางหนึ่ง กระดูกซี่ข้างไปทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกไปทางหนึ่ง กระดูกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดูกแขนไปทางหนึ่ง กระดูกคอไปทางหนึ่ง กระดูกคางไปทางหนึ่ง กระดูกฟันไปทางหนึ่ง กระโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง เธอย่อมย่อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย ทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึก เท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทูล ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

[๒๘๕]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือเป็นกระดูกมีสีขาว เปรียบด้วยสีสังข์ ฯลฯ

[๒๘๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือเป็นกระดูกกองเรียงรายอยู่แล้วเกินปีหนึ่งขึ้นไป ฯลฯ

[๒๘๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือเป็นกระดูกสุเป็นจุณแล้ว เธอย่อมย่อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกาย ทั้งภายในภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรม คือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณา

วา กายสุมี วิหริติ วยธมฺมานุปสฺสี วา กายสุมี วิหริติ สมุททวยธมฺมานุปสฺสี วา กายสุมี
วิหริติ ฯ อตฺถิ กาโยติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปปญฺจिता โหติ ยาวเทว ฌาณมตฺตาย ปฏิสฺสตี-
มตฺตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหริติ น จ กิณฺณิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวมปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ กาเย
กายานุปสฺสี วิหริติ ฯ

นวสัวิกาปพฺพิ นิฏฺฐิตํ ฯ

กายานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา ฯ

[๒๘๘]

กถณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สฺขํ วา
เวทนํ เวทยมาโน สฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ ทุกฺขํ วา เวทนํ เวทยมาโน ทุกฺขํ เวทนํ
เวทยามิติ ปชานาติ อทุกฺขมสฺขํ วา เวทนํ เวทยมาโน อทุกฺขมสฺขํ เวทนํ เวทยามิติ
ปชานาติ สามิสํ วา สฺขํ เวทนํ เวทยมาโน สามิสํ สฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ นิรามิสํ
วา สฺขํ เวทนํ เวทยมาโน นิรามิสํ สฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ สามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ
เวทยมาโน สามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ นิรามิสํ วา ทุกฺขํ เวทนํ เวทยมาโน
นิรามิสํ ทุกฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ สามิสํ วา อทุกฺขมสฺขํ เวทนํ เวทยมาโน สามิสํ
อทุกฺขมสฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ นิรามิสํ วา อทุกฺขมสฺขํ เวทนํ เวทยมาโน นิรามิสํ
อทุกฺขมสฺขํ เวทนํ เวทยามิติ ปชานาติ ฯ อิติ อชฺฌตฺตํ วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริติ
พหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริติ อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี
วิหริติ สมุททวยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหริติ วยธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหริติ สมุททวย-
ธมฺมานุปสฺสี วา เวทนาสุ วิหริติ ฯ อตฺถิ เวทนาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปปญฺจिता โหติ ยาวเทว
ฌาณมตฺตาย ปฏิสฺสตีมตฺตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหริติ น จ กิณฺณิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวํ โข
ภิกฺขเว ภิกฺขุ เวทนาสุ เวทนานุปสฺสี วิหริติ ฯ

เวทนานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา ฯ

[๒๘๙]

กถณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหริติ ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สราคํ วา
จิตฺตํ สราคํ จิตฺตณฺติ ปชานาติ วิตราคํ วา จิตฺตํ วิตราคํ จิตฺตณฺติ ปชานาติ สโทสํ วา
จิตฺตํ สโทสํ จิตฺตณฺติ ปชานาติ วิตโมหํ วา จิตฺตํ วิตโมหํ จิตฺตณฺติ ปชานาติ สโมหํ วา
จิตฺตํ สโมหํ จิตฺตณฺติ ปชานาติ วิตโมหํ วา จิตฺตํ วิตโมหํ จิตฺตณฺติ ปชานาติ สงฺจิตฺตํ วา

เห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่น
อยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจิไม่อาศัย
อยู่แล้ว และไม่ถือนั่นอะไรๆในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายใน
กายอยู่ ฯ

จบนิวาสถิติการบรรพ

จบกายนุปัสสนา

เวทนานุปัสสนา

[๒๘๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เสวยสุขเวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา หรือ เสวยทุกขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา
หรือ เสวยอทุกขมสุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยอทุกขมสุขเวทนา หรือ เสวยสุขเวทนามีอามิส
ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนามีอามิส หรือ เสวยสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวย สุขเวทนาไม่มี
อามิส หรือเสวยทุกขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนามีอามิส หรือ เสวยทุกขเวทนาไม่มี
อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนาไม่มีอามิส หรือ เสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส ก็รู้ชัดว่า
เราเสวยอทุกขมสุขเวทนามีอามิส หรือ เสวยอทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวย
อทุกขมสุขเวทนาไม่มีอามิส ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นเวทนา ในเวทนาภายใน
บ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา ทั้งภายใน ทั้งภายนอก
บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในเวทนา
บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในเวทนาบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอ
ที่ตั้งมั่นอยู่ว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและ
ทิจิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือนั่นอะไรๆในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณา
เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯ

จบเวทนานุปัสสนา

จิตตานุปัสสนา

[๒๘๙]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ จิตมีราคะ
ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ จิตมีโทสะ ก็รู้ว่า จิตมีโทสะ หรือ
จิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ
ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่านก็รู้ว่า จิตฟุ้งซ่าน จิตเป็นมรรคต ก็รู้ว่า
จิตเป็นมรรคต หรือจิตไม่เป็นมรรคต ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรคต จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่น

จิตต์ สงฺขิตต์ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ วิกฺขิตต์ วา จิตต์ วิกฺขิตต์ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ มหคฺคตฺ วา
 จิตต์ มหคฺคตฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ อมหคฺคตฺ วา จิตต์ อมหคฺคตฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ สอฺตุตรฺ
 วา จิตต์ สอฺตุตรฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ อนฺตุตรฺ วา จิตต์ อนฺตุตรฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ สฺมาหิตฺ
 วา จิตต์ สฺมาหิตฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ อสฺมาหิตฺ วา จิตต์ อสฺมาหิตฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ
 วิมฺุตตฺ วา จิตต์ วิมฺุตตฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ อวิมฺุตตฺ วา จิตต์ อวิมฺุตตฺ จิตฺตุนฺติ ปชานาติ ฯ
 อิติ อชฺฌตฺตฺ วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหริติ พหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหริติ
 อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี วิหริติ สมฺมทฺยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมี วิหริติ
 วยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมี วิหริติ สมฺมทฺยวยธมฺมานุปสฺสี วา จิตฺตสฺมี วิหริติ ฯ อตฺถิ
 จิตฺตุนฺติ วา ปนฺสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺจิตฺตา โหติ ยาวเทว ฅาณมตฺตาย ปฏฺฐิสฺสติมตฺตาย ฯ
 อนิสฺสํโต จ วิหริติ น จ กิณฺณิ โลเก อุปาทยติ ฯ เอวํ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ จิตฺเต จิตฺตานุปสฺสี
 วิหริติ ฯ

จิตฺตานุปสฺสนา นิฏฺฐิตา ฯ

[๒๕๐]

กถณฺจ [*] ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหริติ ฯ อิทฺธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ
 ธมฺมานุปสฺสี วิหริติ ปณฺจสุ นีวรณฺเสสุ ฯ กถณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหริติ
 ปณฺจสุ นีวรณฺเสสุ ฯ อิทฺธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺตฺ วา อชฺฌตฺตํ กามจฺจนํ อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ
 กามจฺจนํ โทติ ปชานาติ อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ กามจฺจนํ นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ กามจฺจนํ โทติ
 ปชานาติ ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส กามจฺจนนฺตสฺส อุปฺปาโท โหติ ตณฺจ ปชานาติ ยถา จ
 อุปฺปนฺนสฺส กามจฺจนนฺตสฺส ปหํ โหติ ตณฺจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนสฺส กามจฺจนนฺตสฺส
 อายตฺตี อนุปฺปาโท โหติ ตณฺจ ปชานาติ ฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาํ อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ
 พฺยาปาํ โทติ ปชานาติ อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ พฺยาปาํ นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ พฺยาปาํ โทติ
 ปชานาติ ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาตสฺส อุปฺปาโท โหติ ตณฺจ ปชานาติ ยถา จ
 อุปฺปนฺนสฺส พฺยาปาตสฺส ปหํ โหติ ตณฺจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนสฺส พฺยาปาตสฺส
 อายตฺตี อนุปฺปาโท โหติ ตณฺจ ปชานาติ ฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถีนมิตฺธ^๑ อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ
 ถีนมิตฺธนฺติ ปชานาติ อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ ถีนมิตฺธ นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ ถีนมิตฺธนฺติ ปชานาติ
 ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส ถีนมิตฺธสฺส อุปฺปาโท โหติ ตณฺจ ปชานาติ ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส
 ถีนมิตฺธสฺส ปหํ โหติ ตณฺจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนสฺส ถีนมิตฺธสฺส อายตฺตี อนุปฺปาโท
 โหติ ตณฺจ ปชานาติ ฯ สนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจ อตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺทจฺจกุก-
 กฺกจฺจนฺติ ปชานาติ อสนฺตํ วา อชฺฌตฺตํ อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจ นตฺถิ เม อชฺฌตฺตํ อุทฺทจฺจกุก-
 กฺกจฺจนฺติ ปชานาติ ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุทฺทจฺจกุกฺกจฺจสฺส อุปฺปาโท โหติ ตณฺจ ปชานาติ

๑ ม. สัพพตฺถ ปน สทฺโถ ทิสฺสตี ฯ

๒ ม. ถีนมิตฺธ ฯ สัพพตฺถ เอวํ ฅาตพฺพํ ฯ

ยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่า จิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิต ทั้งภายใน ทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในจิตบ้าง ย่อมอยู่อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า จิตมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้ อันค้นหาและทิวะไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก คูรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯ

จบจิตตานุปัสสนา

ธัมมานุปัสสนา

หมวดนิรณ

[๒๕๐]

คูรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือนิรณ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือนิรณ ๕ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อถามกันที่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า ถามกันที่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อถามกันที่ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า ถามกันที่ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถามกันที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย ถามกันที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย ถามกันที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพยายามมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า พยายามมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อพยายามไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า พยายามไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง พยายามที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย พยายามที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย พยายามที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อถีนมิทหะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า ถีนมิทหะมีอยู่ ณ ภายในจิต ของเรา หรือเมื่อถีนมิทหะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า ถีนมิทหะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทหะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย ถีนมิทหะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย ถีนมิทหะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุททัจจกุกกุจะ มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า อุททัจจกุกกุจะ มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุททัจจกุกกุจะ ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ซัดว่า อุททัจจกุกกุจะ ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุททัจจกุกกุจะที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย อุททัจจกุกกุจะที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ซัดประการนั้นด้วย

ยถา จ อุปปन्नสฺส อุตฺตจฺจกุกฺกจฺจสฺส ปหานํ โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนสฺส
 อุตฺตจฺจกุกฺกจฺจสฺส อายตี อนุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ฯ สนฺตํ วา อชฺชตฺตํ วิจิกิञฺฉํ
 อตฺถิ เม อชฺชตฺตํ วิจิกิञฺฉาติ ปชานาติ อสนฺตํ วา อชฺชตฺตํ วิจิกิञฺฉํ นตฺถิ เม อชฺชตฺตํ
 วิจิกิञฺฉาติ ปชานาติ ยถา จ อนุปฺปन्नาย วิจิกิञฺฉาย อุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา
 จ อุปฺปन्नาย วิจิกิञฺฉาย ปหานํ โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนาย วิจิกิञฺฉาย อายตี
 อนุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ฯ อิติ อชฺชตฺตํ วา ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ พหิทฺธา
 วา ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ อชฺชตฺตพหิทฺธา วา ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ สมุทฺยชม-
 มานุปสฺสึ วา ชมฺเมสฺส วิหริติ วยชมฺมานุปสฺสึ วา ชมฺเมสฺส วิหริติ สมุทฺยวยชมฺมานุปสฺสึ วา
 ชมฺเมสฺส วิหริติ ฯ อตฺถิ ชมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺจिता โหติ ยาวเทว ฅาณมตฺตตาย
 ปฏิสฺสตี มตฺตตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหริติ น จ กิณฺจิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว
 ภิกฺขุ ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ ปณฺจสฺส นีวรณฺสฺส ฯ

นีวรณปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๕๑]

ปฺน จปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนฺธสฺส ฯ
 กถณฺจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนฺธสฺส ฯ อิธ ภิกฺขเว
 ภิกฺขุ อิติ รุปํ อิติ รุปสฺส สมุทโย อิติ รุปสฺส อตฺถงฺคโม อิติ เวทนา อิติ เวทนาย
 สมุทโย อิติ เวทนาย อตฺถงฺคโม อิติ สลฺยตา อิติ สลฺยตฺตว สมุทโย อิติ สลฺยตฺตว อตฺถงฺคโม
 อิติ สงฺขารว อิติ สงฺขารานํ สมุทโย อิติ สงฺขารานํ อตฺถงฺคโม อิติ วิญฺญาณํ อิติ วิญฺญาณสฺส
 สมุทโย อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ ฯ อิติ อชฺชตฺตํ วา ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ
 พหิทฺธา วา ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ อชฺชตฺตพหิทฺธา วา ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ
 สมุทฺยชมฺมานุปสฺสึ วา ชมฺเมสฺส วิหริติ วยชมฺมานุปสฺสึ วา ชมฺเมสฺส วิหริติ สมุทฺยวยชมฺมานุปสฺสึ
 วา ชมฺเมสฺส วิหริติ ฯ อตฺถิ ชมฺมาติ วา ปนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺจिता โหติ ยาวเทว ฅาณมตฺตตาย
 ปฏิสฺสตี มตฺตตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหริติ น จ กิณฺจิ โลเก อุปาทิยติ ฯ เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ
 ชมฺเมสฺส ชมฺมานุปสฺสึ วิหริติ ปณฺจสฺส อุปาทานกฺขนฺธสฺส ฯ

ชนฺธปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ฯ

อุทัจจกุกกุจะทีละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาทีละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น ทั้ง ความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิลุ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิรณัน ๕ อยู่ ฯ

จบนิรณนบรรพ

หมวดฉันท

[๒๕๑]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออุปาทานฉันท ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานฉันท ๕ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้ความดับแห่งเวทนา อย่างนี้สัญญา อย่างนี้ความเกิดขึ้น แห่งสัญญา อย่างนี้ความดับแห่งสัญญา อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร อย่างนี้ความดับแห่งสังขาร อย่างนี้วิญญูณ อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญูณ อย่างนี้ความดับ แห่งวิญญูณ ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิลุ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานฉันท ๕ อยู่ ฯ

จบฉันทบรรพ

[๒๕๒]

ปฺน จปรี ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ นฺตฺ อชฺชตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ฯ กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ นฺตฺ อชฺชตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ฯ อีธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุญจ ปชานาติ รูเป จ ปชานาติ ยถจ ตทฺถกฺกํ ปฏฺิจจ อุปฺปชฺชติ สลฺยโลชนํ^๑ ตถจ ปชานาติ ยถา จ อนฺุปฺปนฺนสฺส สลฺยโลชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สลฺยโลชนสฺส ปหํ โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนสฺส สลฺยโลชนสฺส อายตี อนฺุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ฯ โสตถจ ปชานาติ สทฺเท จ ปชานาติ ฯ ฆานญจ ปชานาติ คนฺฺธะ จ ปชานาติ ฯ ชิวฺหญจ ปชานาติ รเส จ ปชานาติ ฯ กายญจ ปชานาติ โยญฺญพฺเพ จ ปชานาติ ฯ มนญจ ปชานาติ ฐมฺเม จ ปชานาติ ยถจ ตทฺถกฺกํ ปฏฺิจจ อุปฺปชฺชติ สลฺยโลชนํ ตถจ ปชานาติ ยถา จ อนฺุปฺปนฺนสฺส สลฺยโลชนสฺส อุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สลฺยโลชนสฺส ปหํ โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ ปหีนสฺส สลฺยโลชนสฺส อายตี อนฺุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ จ อิติ อชฺชตฺตํ วา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ พหิทฺธา วา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ อชฺชตฺตพหิทฺธา วา ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ สมฺมทฺยฐมฺมานุปฺสฺสึ วา ฐมฺเมสุ วิหฺรติ วยฐมฺมานุปฺสฺสึ วา ฐมฺเมสุ วิหฺรติ สมฺมทฺยวยฐมฺมานุปฺสฺสึ วา ฐมฺเมสุ วิหฺรติ ฯ อตฺถิ ฐมฺมาติ วา ปนฺนสฺส สติ ปจฺจุปฺภุจฺจิตา โหติ ยาวเทว ฅาณมตฺตตาย ปฏฺิสตฺติมตฺตตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหฺรติ จ กิณฺจ โลเก อุปาทียติ ฯ เอมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ นฺตฺ อชฺชตฺติกพาหิเรสุ อายตเนสุ ฯ

อายตณฺ์พพฺ ํ นิฏฺฐิตํ ฯ

[๒๕๓]

ปฺน จปรี ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ สตฺตสฺส โพรฆงฺเกสุ ฯ กถญจ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสุ ฐมฺมานุปฺสฺสึ วิหฺรติ สตฺตสฺส โพรฆงฺเกสุ ฯ อีธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ สนฺตํ วา อชฺชตฺตํ สติสมฺโพรฆงฺกํ อตฺถิ เม อชฺชตฺตํ สติสมฺโพรฆงฺโกติ ปชานาติ อสนฺตํ วา อชฺชตฺตํ สติสมฺโพรฆงฺกํ นตฺถิ เม อชฺชตฺตํ สติสมฺโพรฆงฺโกติ ปชานาติ ยถา จ อนฺุปฺปนฺนสฺส สติสมฺโพรฆงฺกสฺส อุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ อุปฺปนฺนสฺส สติสมฺโพรฆงฺกสฺส ภาวนาปาริปุรี^๒ โหติ ตถจ ปชานาติ ฯ สนฺตํ วา อชฺชตฺตํ ฐมฺมวิจยสมฺโพรฆงฺกํ ฯ เปฯ สนฺตํ วา อชฺชตฺตํ วิริยสมฺโพรฆงฺกํ ฯ เปฯ สนฺตํ วา อชฺชตฺตํ ปีติสมฺโพรฆงฺกํ ฯ เปฯ สนฺตํ

๑ ม. ลโลชนํ ฯ เอมฺปรีปิ ฯ

๒ ม. สทฺตสฺส ภาวนาปาริปุรี ฯ

หมวดอายตนะ

[๒๕๒]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออายตนะภายในและภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายตนะภายในและภายนอก ๖ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักนัยน์ตา รู้จักรูป และรู้จักนัยน์ตาและรูปทั้ง ๒ นั้น อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสังโยชน์ หนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ภิกษุย่อมรู้จักหู รู้จักเสียง ... ภิกษุย่อมรู้จักจมูก รู้จักกลิ่น ... ภิกษุย่อมรู้จักลิ้น รู้จักรส ... ภิกษุย่อมรู้จักกาย รู้จักสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ... ภิกษุย่อมรู้จักใจ รู้จักธรรมารมณ์ และรู้จักใจและธรรมารมณ์ทั้ง ๒ นั้น อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสังโยชน์ หนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาจะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้งความเกิดขึ้น ทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายตนะภายใน และภายนอก ๖ อยู่ ฯ

จบอายตบรรพ

หมวดโพชฌงค์

[๒๕๓]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือโพชฌงค์ ๗ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อสติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อสติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ของเรา หนึ่ง สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง เมื่อธัมมวิจยสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิริยสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อปีติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่อสมาธิสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุเบกขา-

วา อหฺมตฺตํ ปสฺสทฺธิสมฺโพหฺมงฺกํ ๑เป๑ สฺนตํ วา อหฺมตฺตํ สฺมาธิสฺมโพหฺมงฺกํ ๑เป๑ สฺนตํ
 วา อหฺมตฺตํ อุเปกฺขาสฺมโพหฺมงฺกํ อตฺถิ เม อหฺมตฺตํ อุเปกฺขาสฺมโพหฺมงฺโกติ ปชานาติ
 อสนฺตํ วา อหฺมตฺตํ อุเปกฺขาสฺมโพหฺมงฺกํ นตฺถิ เม อหฺมตฺตํ อุเปกฺขาสฺมโพหฺมงฺโกติ ปชานา-
 ติ ยถา จ อนุปฺปนฺนสฺส อุเปกฺขาสฺมโพหฺมงฺกสฺส อุปฺปาโท โหติ ตถจ ปชานาติ ยถา จ
 อุปฺปนฺนสฺส อุเปกฺขาสฺมโพหฺมงฺกสฺส ภาวนาปาริปุริ โหติ ตถจ ปชานาติ ๑ อิติ อหฺมตฺตํ วา
 ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ พหิทฺธา วา ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ อหฺมตฺตพหิทฺธา วา
 ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ สมฺมุตฺตมฺมานุปสฺสี วา ฐมฺเมสฺส วิหฺรติ วยฐมฺมานุปสฺสี วา
 ฐมฺเมสฺส วิหฺรติ สมฺมุตฺตวยฐมฺมานุปสฺสี วา ฐมฺเมสฺส วิหฺรติ ๑ อตฺถิ ฐมฺมาติ วา ปนสฺส สติ
 ปจฺจุปฺปจฺจिता โหติ ยาวเทว ฌานมตฺตตาย ปฏิสฺสทิมตฺตตาย ๑ อนิสฺสโต จ วิหฺรติ น จ กิณฺจ
 โลเก อุปาทิยติ ๑ เอวมฺปิ โข ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ สตฺตสฺส
 โพหฺมงฺเกสฺส ๑

โพหฺมงฺกปพฺพํ นิฏฺฐิตํ ๑

ปจฺจมภาณวารี ๑

[๒๕๔]

ปฺน จปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ จตฺตสฺส อริยสจฺเจสฺส ๑ กถณฺจ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฐมฺเมสฺส ฐมฺมานุปสฺสี วิหฺรติ จตฺตสฺส อริยสจฺเจสฺส ๑ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อิทํ
 ทฺวณฺณํ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทฺวณฺณสมฺมทโยติ ยถาภูตํ ปชานาติ อยํ ทฺวณฺณนิโรธโรติ ยถาภูตํ
 ปชานาติ อยํ ทฺวณฺณนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ยถาภูตํ ปชานาติ [๑] ๑ กตมณฺจ ภิกฺขเว ทฺวณฺณ
 อริยสจฺจํ ๑ ชาตีปี ทฺวณฺณา ชราปี ทฺวณฺณา มรณฺมปี ทฺวณฺณํ โสภปริเทวทฺวณฺณโทมนสฺสฺสปายาสาปี
 ทฺวณฺณา อปฺปิเยหิ สมฺปโยโคปี ทฺวณฺโง ปิเยหิ วิปฺปโยโคปี ทฺวณฺโง ยมฺปิจฺจํ น ลภติ ตมฺปิ
 ทฺวณฺณํ สงฺฆิตฺเตน ปณฺจปาทานกฺขนฺธา ทฺวณฺณา ๑

[๒๕๕]

กตมา จ ภิกฺขเว ชาติ ๑ ยา เตสํ เตสํ สตฺตณฺณํ ตมฺหิ ตมฺหิ สตฺตณฺิกาเย ชาติ
 สลฺลชาติ โอกฺกนฺติ นิพฺพตฺติ^๑ อภินิพฺพตฺติ ขนฺธานํ ปาตุภาโว อายตฺตนาณํ ปฏฺฐาโก อยํ
 วุจฺจติ ภิกฺขเว ชาติ ๑ กตมา จ ภิกฺขเว ชรา ๑ ยา เตสํ เตสํ สตฺตณฺณํ ตมฺหิ ตมฺหิ
 สตฺตณฺิกาเย ชรา ชีรณฺตา ขณฺฑิจฺจํ ปาลิจฺจํ วลิตฺตจฺตา^๒ आयโน สํหานิ อินฺทฺริยานํ ปรีปาโก

๑ ม. ปจฺจมภาณวารี นิฏฺฐิตโต ๑ ---

๒ ม. อยํ ปาโง นตฺถิ ๑

๓ วลิตฺตจฺตาตีปี ปาโง ๑

สัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ที่ยังไม่เกิด จะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณานี้ ภิคุญ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นและ ความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิลฺลิมํอาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิคุญทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิคุญชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ โพชฌงค์ ๗ อยู่ ฯ

จบโพชฌกคบรรพ

จบภาณวารที่หนึ่ง

หมวดสัจจะ

[๒๕๔]

ดูกรภิคุญทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิคุญพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คืออริยสัจ ๔ อยู่ ภิคุญพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออริยสัจ ๔ อยู่อย่างไรเล่า ภิคุญในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัด ตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา ฯ

ทุกข์สัจจนิทเทศ

ดูกรภิคุญทั้งหลาย ก็ทุกข์อริยสัจเป็นไฉน แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชราก็เป็นทุกข์ แม้มรณะก็เป็นทุกข์ แม้โสกะปริเทวะทุกข์ โทมนัสอุปายาส ก็เป็นทุกข์ แม้ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ แม้ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปราณาสังโดมิได้ แม้อันนั้น ก็เป็นทุกข์ โดยย่อ อุปาทานจันท์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

[๒๕๕]

ดูกรภิคุญทั้งหลาย ก็ชาติเป็นไฉน ความเกิด ความบังเกิด ความหยั่งลงเกิด เกิดจำเพาะความปรากฏแห่งขันธ ความได้อายตนะครบ ในหมู่สัตว์นั้นๆของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชาติ ฯ

ก็ชราเป็นไฉน ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟินหลุด ผมหงอก หนังเป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์ ในหมู่สัตว์นั้นๆของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้ เรียกว่าชรา ฯ

ก็มรณะเป็นไฉน ความเคลื่อน ภาวะของความเคลื่อน ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู

อยู่ วุจฺจติ ภิกฺขเว ชรา ฯ กตมณฺจ ภิกฺขเว มรณํ ฯ ยํ^๑ เตสํ เตสํ สุตตํ ตมฺหา ตมฺหา
 สุตตนิกาเย จูติ จวนตา เกโท อนฺตรธานํ มจฺจุ มรณํ กาลกิริยาร ขนฺธานํ เกโท
 กเพวรสฺส นิฺกฺเขโป จีวิตินฺทริยสฺส อุปฺจฺเจโท อิํ วุจฺจติ ภิกฺขเว มรณํ ฯ กตโม จ ภิกฺขเว
 โสโก ฯ โย โข ภิกฺขเว อณฺตรณฺตเรน พุสฺสเนน สมฺนฺนาคตฺสฺส อณฺตรณฺตเรน
 ทฺวขฺชมนฺเนน ศฺกุจฺสฺส โสโก โสจนา โสจิตฺตํ อนฺโตโสโก อนฺโตปริโสโก อยู่ วุจฺจติ ภิกฺขเว
 โสโก ฯ กตโม จ ภิกฺขเว ปรีเทโว ฯ โย โข ภิกฺขเว อณฺตรณฺตเรน พุสฺสเนน สมฺนฺ-
 นาคตฺสฺส อณฺตรณฺตเรน ทฺวขฺชมนฺเนน ศฺกุจฺสฺส อาเทโว ปรีเทโว อาเทวนา ปรีเทวนา
 อาเทวิตตฺตํ ปรีเทวิตตฺตํ อยู่ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปรีเทโว ฯ กตมณฺจ ภิกฺขเว ทฺวขฺชมนฺนํ
 กายิกํ ทฺวขฺชมนฺนํ กายิกํ อสํสํ กายสมฺพสฺสขํ ทฺวขฺชมนฺนํ อสํสํ เวทิตํ อิํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทฺวขฺชมนฺนํ
 กตมณฺจ ภิกฺขเว โทมนสฺสํ ฯ ยํ โข ภิกฺขเว เจตฺสํ ทฺวขฺชมนฺนํ เจตฺสํ อสํสํ มโนสมฺพสฺสขํ^๒
 ทฺวขฺชมนฺนํ อสํสํ เวทิตํ อิํ วุจฺจติ ภิกฺขเว โทมนสฺสํ ฯ กตโม จ ภิกฺขเว อุปายาโส ฯ โย
 โข ภิกฺขเว อณฺตรณฺตเรน พุสฺสเนน สมฺนฺนาคตฺสฺส อณฺตรณฺตเรน ทฺวขฺชมนฺเนน
 ศฺกุจฺสฺส อายาโส อุปายาโส อายาสิตตฺตํ อุปายาสิตตฺตํ อยู่ วุจฺจติ ภิกฺขเว อุปายาโส ฯ
 กตโม^๓ จ ภิกฺขเว อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทฺวขฺชมนฺนํ อธิ ชยสฺส เต โหนฺติ อนิฏฺฐา อกฺกตา
 อมฺนาปา ฐาปา สทฺธา กนฺธา รสา โสภณฺทพฺพา [๔] เย วา ปนฺสฺส โหนฺติ อนฺตฺถกามา
 อหิตกามา อผาสฺสกามา อโยคกฺเขมกามา เตสํ^๕ สงฺกฺติ สมฺมาโม สโมธานํ มิสฺสึภาโว อยู่
 วุจฺจติ ภิกฺขเว อปฺปิเยหิ สมฺปโยโค ทฺวขฺชมนฺนํ กตโม จ ภิกฺขเว ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทฺวขฺชมนฺนํ
 อธิ ชยสฺส เต โหนฺติ อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ฐาปา สทฺธา กนฺธา รสา โสภณฺทพฺพา เย วา
 ปนฺสฺส โหนฺติ อตฺถกามา หิตกามา ผาสฺสกามา โยคกฺเขมกามา มาตา วา ปิตา วา ภาตา
 วา ภคินี วา มิตฺตา วา อมฺจา วา ฌาติสาโลหิตา วา เตสํ อสงฺกฺติ อสมฺมาโม อสโมธานํ
 อมิสฺสึภาโว อยู่ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปิเยหิ วิปฺปโยโค ทฺวขฺชมนฺนํ^๖ กตมณฺจ ภิกฺขเว ยมฺปิจฺฉํ น
 ลกฺติ ตมฺปิ ทฺวขฺชมนฺนํ ฯ ชาตฺถมฺมานํ ภิกฺขเว สุตตํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ อโห วต มยํ น
 ชาตฺถมฺมา อสฺสาม น จ วต โน ชาติ อากฺขณฺยฺยติ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย ปตฺตพฺพํ อิทมฺปิ
 ยมฺปิจฺฉํ น ลกฺติ ตมฺปิ ทฺวขฺชมนฺนํ ฯ ชราตฺถมฺมานํ ภิกฺขเว สุตตํ ฯ พฺยาธิตฺถมฺมานํ ภิกฺขเว
 สุตตํ ฯ มรณตฺถมฺมานํ ภิกฺขเว สุตตํ ฯ โสกปรีเทวทฺวขฺชมนฺนํ โทมนสฺสอุปายาสตฺถมฺมานํ ภิกฺขเว
 สุตตํ เอวํ อิจฺฉา อุปฺปชฺชติ อโห วต มยํ น โสกปรีเทวทฺวขฺชมนฺนํ โทมนสฺสอุปายาสตฺถมฺมา
 อสฺสาม น จ วต โน โสกปรีเทวทฺวขฺชมนฺนํ โทมนสฺสอุปายาสา อากฺขณฺยฺยติ น โข ปเนตํ อิจฺฉาย
 ปตฺตพฺพํ อิทมฺปิ ยมฺปิจฺฉํ น ลกฺติ ตมฺปิ ทฺวขฺชมนฺนํ กตเม จ ภิกฺขเว สงฺกฺติเตน ปณฺจปาทา-

๑ ม. ยํ

๒ เจโตสมฺพสฺสขนฺติ วา ปาโง

๓ ย. อิม ปาจา นตฺถิ

๔ ม. ฐมฺมา อโธ ปรี อธิสเมว

๕ ม. ยาทฺธิ สทฺธิ สงฺกฺติ ... อโธ ปรี อธิสเมว

๖ ย. อิม ปาจา นตฺถิ

ความตาย ความทำกาละ ความทำลายแห่งชั้นรั้ว ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาด แห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่ามรณะ ฯ

ก็โสกะเป็นโณ ความเหงาใจ กิริยาที่เหงาใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้เหงาใจ ความผาก ณ ภายใน ความเหงาผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกกรรมคือทุกข์ อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้ เรียกว่าโสกะ ฯ

ก็ปริเทวะเป็นโณ ความคร่ำครวญ ความร่ำไรร่ำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่ร่ำไรร่ำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้ร่ำไรร่ำพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติ อย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกกรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าปริเทวะ ฯ

ก็ทุกข์เป็นโณ ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์อันไม่ดี ที่เป็นทุกข์เกิดแต่กายสัมผัส อันนี้เรียกว่าทุกข์ ฯ

ก็โทมนัสเป็นโณ ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดี ที่เป็นทุกข์เกิดแต่มนัสสัมผัส อันนี้เรียกว่าโทมนัส ฯ

ก็อุปายาสเป็นโณ ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกกรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าอุปายาส ฯ

ก็ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ เป็นโณ ความประสบ ความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ อันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร่ ไม่น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่เกษมจากโยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความประจวบ กับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็ความพลัดพรากจากสิ่งรัก ก็เป็นทุกข์ เป็นโณ ความไม่ประสบ ความไม่พรั่งพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษมจากโยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความพลัดพรากจากสิ่งรัก ก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้แม้ผู้นั้น ก็เป็นทุกข์ เป็นโณ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความเกิดเป็นธรรมดา ขอความเกิดอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนา สิ่งใดไม่ได้ แม้ผู้นั้นก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความแก่เป็นธรรมดา ขอความแก่อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้น สัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ผู้นั้นก็เป็นทุกข์ ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึง มีความเจ็บเป็นธรรมดา

นกขณฺฐา ทุกฺขา ฯ เสยฺยถิํ ฐปฺปาทานกฺขณฺโธ^๑ เวทฺฐปฺปาทานกฺขณฺโธ สลฺลยฺฐปฺปาทานกฺขณฺโธ
 สงฺขารฐปฺปาทานกฺขณฺโธ วิญฺญาณฐปฺปาทานกฺขณฺโธ อิมํ วุจฺจณฺติ ภิกฺขเว สงฺฆิตฺเตน ปญฺจุปาทา-
 นกฺขณฺฐา ทุกฺขา ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺโข อริยสจฺจํ ฯ

[๒๕๖]

กตมณฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทฺธโย^๒ อริยสจฺจํ ฯ ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา^๓ นนฺทิตรา-
 สหคตา ตตฺตรตฺตรากินฺนุทฺทินิ เสยฺยถิํ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา ฯ

[๒๕๗]

สา โข ปเนสา ภิกฺขเว ตณฺหา กตฺถ อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ กตฺถ นวิสमानา
 นวิสติ ฯ ยํ โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ
 นวิสमानา นวิสติ ฯ กิณฺจ โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ ฯ จกฺขุ โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ เอตฺถเสสา
 ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นวิสमानา นวิสติ ฯ โสถํ โลเก ฯ ฆานํ โลเก ฯ
 ชิวฺหา โลเก ฯ กาโย โลเก ฯ มโน โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา
 อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นวิสमानา นวิสติ ฯ ฐปา โลเก ฯ สทฺฐา โลเก ฯ คนฺธา โลเก ฯ รสา
 โลเก ฯ โผฏฺฐพฺพา โลเก ฯ ฌมฺมา โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา
 อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นวิสमानา นวิสติ ฯ จกฺขุวิญฺญาณํ โลเก ฯ โสถวิญฺญาณํ โลเก ฯ
 ฆานวิญฺญาณํ โลเก ฯ ชิวฺหาวิญฺญาณํ โลเก ฯ กายวิญฺญาณํ โลเก ฯ มโนวิญฺญาณํ โลเก
 ปิยรูปํ สาทรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นวิสमानา นวิสติ ฯ
 จกฺขุสมฺพสฺสโต โลเก ฯ โสถสมฺพสฺสโต โลเก ฯ ฆานสมฺพสฺสโต โลเก ฯ ชิวฺหาสมฺพสฺสโต โลเก ฯ
 กายสมฺพสฺสโต โลเก ฯ มโนสมฺพสฺสโต โลเก ปิยรูปํ สาทรูปํ เอตฺถเสสา ตณฺหา อุปฺปชฺชมานา

๑ ม. ฐปฺปาทานกฺขณฺโธ ... วิญฺญาณฐปฺปา ... ฯ

๒ ม. ทุกฺขสมุทฺธโย ฯ

๓ ส. ย. โปโนภวิกา ฯ

ขอความเจ็บอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนั้นก็เช่นกันทุกข ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ ผู้มีความตายเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความตายเป็นธรรมดา ขอความตายอย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนั้นก็เช่นกันทุกข ความปรารถนาย่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาสเป็นธรรมดา ขอโสกปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส อย่ามีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนั้นก็เช่นกันทุกข ฯ

ก็โดยย่อ อุปาทานชั้น ๕ เป็นทุกข เป็นไฉน อุปาทานชั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เรียกว่า โดยย่อ อุปาทานชั้นทั้ง ๕ เป็นทุกข ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขอริยสัจ ฯ

สมุทยสัจจนิทเทศ

[๒๕๖]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยอริยสัจ เป็นไฉน ตัณหานี้ใด อันมีความเกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจความเพติดเพลิน เพติดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ฯ

[๒๕๗]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหานี้มัน เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่ไหน เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหานั้น เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดขึ้นในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิด

อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ จกฺขุสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก ฯ โสตสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก ฯ ฆานสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก ฯ ชิวฺหาสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก ฯ กายสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก ฯ มโนสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก ปิยรูปํ สาตฺรुปํ เอตฺถเสภา ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ รูปสญฺญา โลเก ฯ สทฺทสญฺญา โลเก ฯ คนฺธสญฺญา โลเก ฯ รสสญฺญา โลเก ฯ โสณฺณสญฺญา โลเก ฯ ฐมฺมสญฺญา โลเก ปิยรูปํ สาตฺรุปํ เอตฺถเสภา ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ รูปสญฺเจตนา โลเก ฯ สทฺทสญฺเจตนา โลเก ฯ คนฺธสญฺเจตนา โลเก ฯ รสสญฺเจตนา โลเก ฯ โสณฺณสญฺเจตนา โลเก ฯ ฐมฺมสญฺเจตนา โลเก ปิยรูปํ สาตฺรุปํ เอตฺถเสภา ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ รูปตณฺหา โลเก ฯ สทฺทตณฺหา โลเก ฯ คนฺธตณฺหา โลเก ฯ รสตณฺหา โลเก ฯ โสณฺณตณฺหา โลเก ฯ ฐมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปํ สาตฺรุปํ เอตฺถเสภา ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ รูปวิตกฺโก โลเก ฯ สทฺทวิตกฺโก โลเก ฯ คนฺธวิตกฺโก โลเก ฯ รสวิตกฺโก โลเก ฯ โสณฺณวิตกฺโก โลเก ฯ ฐมฺมวิตกฺโก โลเก ปิยรูปํ สาตฺรุปํ เอตฺถเสภา ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ รูปวิจาโร โลเก ฯ สทฺทวิจาโร โลเก ฯ คนฺธวิจาโร โลเก ฯ รสวิจาโร โลเก ฯ โสณฺณวิ-
วิจาโร โลเก ฯ ฐมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปํ สาตฺรุปํ เอตฺถเสภา ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ เอตฺถ นินฺวิสฺมาณา นินฺวิสฺติ ฯ อิทํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขสมุทฺโท อริยสัจจํ ฯ

[๒๕๘]

กตมณฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธो อริยสัจจํ ฯ โย ตสฺสาเยว ตณฺหาเยว อเสสฺสวราคนิโรธ-
จาโค ปฏินิสฺสัคโค มุตฺติ อนาลโย ฯ सा ज्ञे पन्नेसा भिक्खवे तण्हा कट्ठ पหियमाना
ปหियติ कट्ठ निरुद्धमाना निरुद्धति ฯ छं लोके पियरूपं सात्तरूपं एतฺถเสภา ตณฺหา ปหियमानา
ปหियติ เอตฺถ निरुद्धमाना निरुद्धति ฯ गिण्ण लोके पियरूपं सात्तरूपं जग्गुं लोके पियरूपं
सात्तरूपं एतฺถเสภา ตณฺहा ปहियमाना पหियति एतฺถ निरुद्धमाना निरुद्धति ฯ सोत्तं लोके
ฆानं लोके चิวहा लोके कायो लोके मनो लोके पियरूपं सात्तरूपं एतฺถเสภา ตณฺहा
पहियमाना पหियति एतฺถ निरुद्धमाना निरुद्धति ฯ रूपा लोके सत्ता लोके कन्धा लोके
रसा लोके โสण्णप्फा लोके ฐम्मा लोके पियरूपं सात्तरूपं एतฺถเสภา ตณฺहा ปหियमानา
पहियति एतฺถ निरुद्धमाना निरुद्धति ฯ जग्गुविญ्ญाณं लोके सोत्तविญ्ญาณं लोके
ฆानविญ्ญาณं लोके चิวหาวิญ्ญาณं लोके กายวิญ्ญาณं लोके มโนวิญ्ญาณं लोके
ปิยรูปํ सात्तरूपं เอตฺถเสภา ตณฺहा ปหियमानา ปหियति เอตฺถ निरुद्धमानา निरुद्धति ฯ
จกฺขุสมฺพสฺสโส โลเก โสตสมฺพสฺสโส โลเก ฆานสมฺพสฺสโส โลके ชิวหาสมฺพสฺสโส
โลके กายสมฺพสฺสโส โลके มโนสมฺพสฺสโส โลके ปิยรูปํ สาตฺรุปํ เอตฺถเสภา ตณฺहा
ปหियमानา ปหियติ เอตฺถ निरुद्धमानา निरुद्धति ฯ จกฺขุสมฺพสฺสชา เวทนา โลเก โสต-

ในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โภญฐัพพสัญญา ชัมมสัญญา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โภญฐัพพสัญญาเจตนา ชัมมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โภญฐัพพตัณหา ชัมมตัณหา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โภญฐัพพวิตก ชัมมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โภญฐัพพวิจารณ์ ชัมมวิจารณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขสมุทัยอริยสัจ ฯ

นิโรธสัจจนิทเทศ

[๒๕๘]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธอริยสัจเป็นไฉน ความสำรอก และความดับโดยไม่เหลือ ความสละ ความส่งคืน ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัยในตัณหานั้น ก็ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่ไหน เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่ไหน ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ รูปเสียง กลิ่น รส โภญฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โภญฐัพพสัญญา ชัมมสัญญา เป็นที่รัก

สมุพสุสชา เวทนา โลเก ฯ ฆานสมุพสุสชา เวทนา โลเก ฯ ชิวหาสมุพสุสชา เวทนา โลเก ฯ
 กายสมุพสุสชา เวทนา โลเก ฯ มโนสมุพสุสชา เวทนา โลเก ปิยรูปี สาตรูปี เอตุเถสา
 ตณฺหา ปหิยมานา ปหิยติ เอตุถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ ฯ รูปสญฺญา โลเก ฯ สทฺทสญฺญา
 โลเก ฯ คนฺธสญฺญา โลเก ฯ รสสญฺญา โลเก ฯ โผฏฺฐพฺพสญฺญา โลเก ฯ ฐมฺมสญฺญา โลเก
 ปิยรูปี สาตรูปี เอตุเถสา ตณฺหา ปหิยมานา ปหิยติ เอตุถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ ฯ
 รูปสญฺญเจตนา โลเก ฯ สทฺทสญฺญเจตนา โลเก ฯ คนฺธสญฺญเจตนา โลเก ฯ รสสญฺญเจตนา
 โลเก ฯ โผฏฺฐพฺพสญฺญเจตนา โลเก ฯ ฐมฺมสญฺญเจตนา โลเก ปิยรูปี สาตรูปี เอตุเถสา ตณฺหา
 ปหิยมานา ปหิยติ เอตุถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ ฯ รูปตณฺหา โลเก ฯ สทฺทตณฺหา โลเก ฯ
 คนฺธตณฺหา โลเก ฯ รสตณฺหา โลเก ฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลเก ฯ ฐมฺมตณฺหา โลเก ปิยรูปี
 สาตรูปี เอตุเถสา ตณฺหา ปหิยมานา ปหิยติ เอตุถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ ฯ รูปวิตกฺโก
 โลเก ฯ สทฺทวิตกฺโก โลเก ฯ คนฺธวิตกฺโก โลเก ฯ รสวิตกฺโก โลเก ฯ โผฏฺฐพฺพวิตกฺโก
 โลเก ฯ ฐมฺมวิตกฺโก โลเก ปิยรูปี สาตรูปี เอตุเถสา ตณฺหา ปหิยมานา ปหิยติ เอตุถ
 นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ ฯ รูปวิจาโร โลเก ฯ สทฺทวิจาโร โลเก ฯ คนฺธวิจาโร โลเก ฯ
 รสวิจาโร โลเก ฯ โผฏฺฐพฺพวิจาโร โลเก ฯ ฐมฺมวิจาโร โลเก ปิยรูปี สาตรูปี เอตุเถสา
 ตณฺหา ปหิยมานา ปหิยติ เอตุถ นิรุชฺฌมานา นิรุชฺฌติ ฯ อิํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธ
 อริยสัจจํ ฯ

[๒๕๕]

กตมณฺจ ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺธิปทา อริยสัจจํ ฯ อยเมว อริโย อญฺเฐสิโก
 มคฺโค เสยฺยถิํ สุมฺมาทิฏฺฐิ สุมฺมาสงฺกปโป สุมฺมาวาจา สุมฺมากมฺมฺนโต สุมฺมาอาชีโว
 สุมฺมาวายาโม สุมฺมาสติ สุมฺมาสมาธิ ฯ กตมา จ ภิกฺขเว สุมฺมาทิฏฺฐิ ฯ ยํ ไช ภิกฺขเว ทุกฺเข
 ฌาณํ ทุกฺขสมุทฺথে ฌาณํ ทุกฺขนิโรธํ ฌาณํ ทุกฺขนิโรธคามินียา ปฏฺธิปทา ฌาณํ อยํ วุจฺจติ
 ภิกฺขเว สุมฺมาทิฏฺฐิ ฯ กตโม จ ภิกฺขเว สุมฺมาสงฺกปโป ฯ เนกฺขมฺมสงฺกปโป อพฺยาปาตสงฺกปโป
 อวิหีสาสงฺกปโป อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุมฺมาสงฺกปโป ฯ กตมา จ ภิกฺขเว สุมฺมาวาจา ฯ
 มุสฺสาวาทา เวรมณฺี ปิสุณาย วาจาเย เวรมณฺี ผรุสฺสาย วาจาเย เวรมณฺี สุมฺพปฺลาปา เวรมณฺี
 อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุมฺมาวาจา ฯ กตโม จ ภิกฺขเว สุมฺมากมฺมฺนโต ฯ ปาณาติปาตา เวรมณฺี
 อทินฺนาทานา เวรมณฺี กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณฺี อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุมฺมากมฺมฺนโต ฯ
 กตโม จ ภิกฺขเว สุมฺมาอาชีโว ฯ อิธ ภิกฺขเว อริยสวโก มิจฺฉาอาชีโว ปหาเย สุมฺมาอาชีเวน
 ชีวิกํ กปฺเปติ อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว สุมฺมาอาชีโว ฯ กตโม จ ภิกฺขเว สุมฺมาวายาโม ฯ อิธ
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ อนุปฺปนฺนํ ปาปกาณํ อกุสลาณํ ฐมฺมานํ อนุปฺปาทาเย ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ
 วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปกฺกณฺหาติ ปทหติ อนุปฺปนฺนํ ปาปกาณํ อกุสลาณํ ฐมฺมานํ ปหานาย
 ฉนฺทํ ชเนติ วายมติ วิริยํ อารภติ จิตฺตํ ปกฺกณฺหาติ ปทหติ อนุปฺปนฺนํ กุสลาณํ ฐมฺมานํ

ที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา
 ธรรมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ
 ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธรรมตัณหา เป็นที่รัก ที่เจริญใจ
 ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธรรมวิตก เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก
 ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

รูปวិจาร สัททวិจาร คันธวិจาร รสวิจาร โผฏฐัพพวิจาร ธรรมวิจาร เป็นที่รักที่เจริญใจ
 ในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้ ฯ

คูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ

มัคคสังจนิทเทศ

[๒๕๕]

คูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นไฉน นี่คือมรรคมงคล ๘
 อันประเสริฐ คือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ
 สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ก็สัมมาทิฐิเป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ใน
 ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนี้เรียกว่า สัมมาทิฐิ ฯ

สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยาบาท
 ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ ฯ

สัมมาวาจา เป็นไฉน การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจาก
 การพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจา ฯ

สัมมากัมมันตะ เป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้
 ให้ งดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม อันนี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ ฯ

สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จการเลี้ยง
 ชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ

สัมมาวายามะ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดฉันทะพยายามปรารภความเพียร ประคอง
 จิตไว้ ตั้งจิตไว้ เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่

อุปปาทย ฌนํ ชนติ วายมตี วิริยํ อารกตี จิตฺตํ ปกฺคณฺหาตี ปทหตี อุปฺปนฺนํ
 กุสฺลํ ฌมฺมํ จิตฺตํ อสมฺโมสย ภิโยภาวาย เวปฺลฺลสย ภาวนาย ปาริปุริยา ฌนํ
 ชนติ วายมตี วิริยํ อารกตี จิตฺตํ ปกฺคณฺหาตี ปทหตี ฯ อํ วุจฺจตี ภิกฺขเว สมฺมวายาโม ฯ
 กตมา จ ภิกฺขเว สมฺมาสตี ฯ อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ กายะ กายานุปฺสฺสี วิหฺรตี อาตาปี
 สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิขฺฌาโทมนสฺสํ เวทนาสุ เวทนานุปฺสฺสี วิหฺรตี ฯเปฯ
 จิตฺเต ฯเปฯ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรตี อาตาปี สมฺปชาโน สติมา วินยฺย โลเก อภิขฺฌา-
 โทมนสฺสํ ฯ อํ วุจฺจตี ภิกฺขเว สมฺมาสตี ฯ กตโม จ ภิกฺขเว สมฺมาสมาธิ ฯ อิธ ภิกฺขเว
 ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กามะหิ วิวิจฺจ อกุสเลหิ ฌมฺเมหิ สวิตกํ สวิจาร์ วิเวกํ ปิตีสุํ ปจฺมํ ฌานํ
 อุปสมฺปชฺช วิหฺรตี วิตกฺกวิจารนํ รูปสมา อชฺฌตฺตํ สมฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิกาวํ อวิตกํ
 อวิจาร์ สมาธิํ ปิตีสุํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตี สุขสฺส จ ปหานา
 ทุกฺขสฺส จ ปหานา ปุพฺเพ ว โสมนสฺสโทมนสฺसानํ อตฺถงฺกมา อทุกฺขมสฺสํ อุปฺเปกฺขาสติ-
 ปาริสฺสทฺธี จตฺตถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหฺรตี ฯ อํ วุจฺจตี ภิกฺขเว สมฺมาสมาธิ ฯ อิธ วุจฺจตี
 ภิกฺขเว ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ฯ อิธ อชฺฌตฺตํ วา ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรตี
 พหิทฺธา วา ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรตี อชฺฌตฺตพหิทฺธา วา ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี
 วิหฺรตี สมฺมทฺย ฌมฺมานุปฺสฺสี วา ฌมฺเมสุ วิหฺรตี วย ฌมฺมานุปฺสฺสี วา ฌมฺเมสุ วิหฺรตี สมฺมทฺยว-
 ย ฌมฺมานุปฺสฺสี วา ฌมฺเมสุ วิหฺรตี ฯ อตฺถิ ฌมฺมาตี วา ปนสฺส สตี ปจฺจุปฺภุจฺจตา โหตี ยาวเทว
 ฌานมตฺตตาย ปฏิสฺสทิมตฺตตาย ฯ อนิสฺสึโต จ วิหฺรตี น จ กิณฺณิ โลเก อุปาทิยตี ฯ เอวมปิ โข
 ภิกฺขเว ภิกฺขุ ฌมฺเมสุ ฌมฺมานุปฺสฺสี วิหฺรตี จตฺตํ อริยสจฺจเจสุ ฯ

สจฺจปพฺพิ นิฏฺฐิตํ ฯ

ฌมฺมานุปฺสฺสนา นิฏฺฐิตา ฯ

[๓๐๐]

โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิมะ จตฺตาริ สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาวะยฺย สตฺต วสฺसानิ ตสฺส
 ทฺวินฺนํ ผลานํ อณฺณตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺฐะ ว ฌมฺเม อณฺณวา สตี วา อุปาทิเสเส อนาคามิตา ฯ
 ติฏฺฐนฺตํ ภิกฺขเว สตฺต วสฺसानิ ฯ โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิมะ จตฺตาริ สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาวะยฺย
 น วสฺसानิ ฯ ปณฺจ วสฺसानิ ฯ จตฺตาริ วสฺसानิ ฯ ตีณิ วสฺसानิ ฯ เทว วสฺसानิ ฯ เอกํ วสฺสํ
 ฯเปฯ ติฏฺฐนฺตํ ภิกฺขเว เอกํ วสฺสํ ฯ โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิมะ จตฺตาริ สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาวะยฺย
 สตฺต มาसानิ ตสฺส ทฺวินฺนํ ผลานํ อณฺณตรํ ผลํ ปาฏิกงฺขํ ทิฏฺฐะ ว ฌมฺเม อณฺณวา สตี วา
 อุปาทิเสเส อนาคามิตา ฯ ติฏฺฐนฺตํ ภิกฺขเว สตฺต มาसानิ ฯ โย หิ โกจิ ภิกฺขเว อิมะ จตฺตาริ
 สติปฏฺฐาเน เอวํ ภาวะยฺย น มาसानิ ฯ ปณฺจ มาसानิ ฯ จตฺตาริ มาसानิ ฯ ตีณิ มาसानิ ฯ

บังเกิดขึ้นแล้ว เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง ไพบูลย์ มีขึ้น เต็มเปี่ยม แห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ ฯ

สัมมาสติ เป็นโณน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌา และโทมนัสในโลกละเสียได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ฯลฯ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและ โทมนัสในโลกละเสียได้ อันนี้เรียกว่า สัมมาสติ ฯ

สัมมาสมาธิ เป็นโณน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สัจจจากาม สัจจจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่เวกอยู่ เชนบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิต ในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เชนมูเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตติยฌาน ที่พระอรหันต์ทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มูเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เชนบรรลุตตตฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆ ได้ มูเบกขาเป็นเหตุ ให้สติบริสุทธิ อยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอรหันต์ ฯ

ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ เสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ ทั้ง ความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่ อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิลุ ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ ฯ

จบสังจบรพ

จบธัมมานุปัสสนา

อานิสงส์แห่งการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ประการ

[๓๐๐]

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี เขาพึงหวัง ผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหันต์ผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๗ ปี ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหันต์ผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๑ ปี ยกไว้ ผู้ใด ผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๑ เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหันต์ผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ๑ เดือน ยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง

เทว มาทานิ ฯ เอกัง มาลี^๑ ฯ อหุธมมาลี^๑ ฯ เป ฯ ตัญจตุ ภิกขเว อหุธมาโส ฯ โย หิ โกจิ
 ภิกขเว อิมะ จตุตาโร สติปัญญาเน เอว ภาเวยฺย สตุตาหิ ตสฺส ทูวินฺนํ ผลานํ อณฺเฏตรํ
 ผลํ ปาฎิกงฺขํ ทิฏฺฐะ ว ฐมฺเม อญฺญา สติ วา อุปาทิสฺเสส อนาคามิตา^๒ ฯ เอกายโน อຍ
 ภิกขเว มคฺโค สตุตานํ วิสุทฺธิยา โสภปริเทวานํ สมตฺถิกมาย ทุกฺขโทมนสฺसानํ อตฺถงฺกมาย
 ฌายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉนิกิริยาย ยทิตํ จตุตาโร สติปัญญาเนติ ฯ อิติ ยนฺตํ วุตฺตํ
 อิทเมตํ ปฏิจฺจ วุตฺตนฺติ ฯ อิทมโวจ ภควา ฯ อตฺตมฺนา เต ภิกฺขุ ภควโต ภาสีตํ
 อภินนฺทฺนฺติ ฯ

มหาสติปัญญาสูตรํ นิฏฺฐิตํ นวมํ ฯ

๑ ม. อหุธมมาลี ฯ

๒ ม. อนาคามิตาติ ฯ

๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ถึงเดือน
เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิ
เหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ถึงเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ตลอด
๓ วัน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใด อย่างหนึ่ง คือ พระอรหัตผลในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมี
อุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วง
ความโศกและปริเทวะ เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อให้แจ้ง
ซึ่งพระนิพพาน หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ฉะนี้แล คำที่เรากล่าว ดังพรรณนามาฉะนี้
เราอาศัยเอากายนมรรคกล่าวแล้ว พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้น ยินดี ชื่นชมภายิตของ
พระผู้มีพระภาคแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ ๘

ปายาสีราชญลสูตร^๑

[๓๐๑]

เอวมเม สุตฺ ๑ เอกิ สมยิ อายสฺมา กุมารกสฺสโป โกสเลสุ จาริกิ จรมาโน มหตา ภิกขุสงฺฆเณ สทฺธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกขุสฺเตหิ เยน เสตพฺยา นาม โกสลาณิ นคริ ตทวสฺริ ๑ ตตฺร สฺสํ อายสฺมา กุมารกสฺสโป เสตพฺยายิ วิหฺรติ อุตฺตเรน เสตพฺยิ สีสฺปาวเน^๒ ๑ เตน โข ปน สมเณน ปายาสี ราชญฺโณ เสตพฺยิ อชฺฌาวสฺติ สตฺตสฺสํ สติณฺณภูโจทกํ สชฺฌณิ ราชโกกํ รณฺหา ปเสนทินา โกสเลน ทินนํ ราชทายิ พุรหุเมทยิ ๑ เตน โข ปน สมเณน ปายาสีสฺส ราชญฺลสฺส เอวรูปิ ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ อุปฺปนฺนํ โหติ อิติปิ นตฺติ ปโร โลโก นตฺติ สตฺตา โอปปาติกา นตฺติ สุกตทกฺกฏานิ^๓ กมฺมานิ ผลิ วิปาโกติ ๑ อสฺสสฺสํ โข เสตพฺยกา พุราหุมนคฺคหปฺติกา สมโณ ขลฺ โก กุมารกสฺสโป สมณฺสสฺส โคตมสฺส สวโก โกสเลสุ จาริกิ จรมาโน มหตา ภิกขุสงฺฆเณ สทฺธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกขุสฺเตหิ เสตพฺยิ อนุปฺปตฺโต เสตพฺยายิ วิหฺรติ อุตฺตเรน เสตพฺยิ สีสฺปาวเน ๑ ตํ โข ปน ภาวนตํ กุมารกสฺสปี เอวักฺกยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ปณฺหิโต พยฺยโต เมธาวิ พหุสฺสโต จิตฺตกถิ กลฺยาณปฏฺิภาโณ พุทฺธ^๔ เจว อรหา จ สาธุ โข ปน ตถารูปานํ อรหํ ทสฺสนํ โหติตี ๑ อถ โข เสตพฺยกา พุราหุมนคฺคหปฺติกา เสตพฺยาย นิภฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆิกณฺฑิตา^๕ อุตฺตเรนมุขา กจฺจนฺติ เยน สีสฺปาวนํ^๖ ๑

[๓๐๒]

เตน โข ปน สมเณน ปายาสี ราชญฺโณ อุปฺริปาสาทะ ทิวาเสยฺยิ อุปฺคโต โหติ ๑ อทฺทสา โข ปายาสี ราชญฺโณ เสตพฺยเก พุราหุมนคฺคหปฺติเก เสตพฺยาย นิภฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆิกณฺฑิตุเต อุตฺตเรนมุখে กจฺจนฺเต^๗ ทิสฺวา ขตฺติ อามนฺเตสิ ก็ นุ โข โภ ขตฺเต เสตพฺยกา พุราหุมนคฺคหปฺติกา เสตพฺยาย นิภฺขมิตฺวา สงฺฆสงฺฆิกณฺฑิตา อุตฺตเรนมุขา กจฺจนฺติ เยน สีสฺปาวนณฺตี^๘ ๑ อตฺถิ โข โภ สมโณ กุมารกสฺสโป สมณฺสสฺส โคตมสฺส สวโก โกสเลสุ จาริกิ จรมาโน มหตา ภิกขุสงฺฆเณ สทฺธิ ปณฺจมตฺเตหิ ภิกขุสฺเตหิ เสตพฺยิ อนุปฺปตฺโต เสตพฺยายิ วิหฺรติ อุตฺตเรน เสตพฺยิ สีสฺปาวเน ตํ โข ปน ภาวนตํ กุมารกสฺสปี เอวักฺกยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคโต ปณฺหิโต วิยฺยโต เมธาวิ พหุสฺสโต

๑ ย. ปายาสีสุตตฺต ๑ ม. ปายาสีสุตต ๑

๒ ม. ย. สีสฺปาวเน ๑ อโต ปรี อิทฺสเมว ๑

๓ ส. ย. สุกตทกฺกฏานิ ๑

๔ ม. พุทฺธ ๑ ย. พุทฺธ ๑ อโต ปรี อิทฺสเมว ๑

๕ ส. สงฺฆาสงฺฆิกณฺฑิตา ๑

๖ อโต ปรี ส. ย. เตนฺปสงฺกมณฺตีติ ทิสฺสติ ๑

๗ อโต ปรี ส. ย. เตนฺปสงฺกมณฺเตติ ทิสฺสติ ๑

๘ ม. เยน สีสฺปาวนํ ๑

๑๐. ปายาสีราชัญญสูตร (๒๓)

[๓๐๑]

ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง ท่านพระกุมารกัสสปเที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูป ลุถึงนครแห่งชาวโกศลชื่อเสตัพพะ ได้ยินว่า สมัยนั้น ท่านพระกุมารกัสสปอยู่ ณ ป่าไม้สี่เสียด้านเหนือนครเสตัพพะ เขตนครเสตัพพะ ฯ

เรื่องเจ้าปายาสี

ก็สมัยนั้น เจ้าปายาสีครองเสตัพพนครซึ่งคับคั่งด้วยประชาชน และหมู่สัตว์ สมบูรณ์ด้วยหญ้า ด้วยไม้ ด้วยน้ำ สมบูรณ์ด้วยธัญญาหาร ซึ่งเป็นราชสมบัติอันพระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นส่วนพรหมไทย สมัยนั้น ทิฐิอันลามกเห็นปานนี้บังเกิดแก่ เจ้าปายาสีว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

พราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ ได้ทราบข่าวว่า ท่านพระกุมารกัสสปสาวกของพระสมณโคดม เที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ลุถึงนครเสตัพพะแล้ว อยู่ ณ ป่าไม้สี่เสียด้านเหนือนครเสตัพพะ เขตนครเสตัพพะ เกียรติศัพท์อันงามของท่านกุมารกัสสปองค์นั้นขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า เป็นบัณฑิต เฉียบแหลม มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำอันวิจิตร มีปฏิภาณดี เป็นทั้งพุทธบุคคล เป็นทั้งพระอรหันต์ ก็การได้เห็นพระอรหันต์ทั้งหลายเห็นปานนั้น ย่อมเป็นการดีแล ดังนี้ ครั้นนั้นพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนครเสตัพพะ พากันออกจากนครเสตัพพะเป็นหมู่ๆ บ่ายหน้าทางทิศอุดรไปยังป่าไม้สี่เสียด ฯ

[๓๐๒]

สมัยนั้น เจ้าปายาสี ทรงพักผ่อนกลางวันอยู่ ณ ปราสาทชั้นบน ได้เห็นพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ พากันออกจากนครเสตัพพะเป็นหมู่ๆ บ่ายหน้าไปทางทิศอุดร จึงเรียกนายนักการมาถามว่า พ่อนักการ พราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ พากันออกจาก นครเสตัพพะเป็นหมู่ๆ บ่ายหน้าทางทิศอุดรไปยังป่าไม้สี่เสียดทำไมกัน ฯ

น. มีเรื่องอยู่พระองค์ พระสมณกุมารกัสสป สาวกของพระสมณโคดม เที่ยวจาริกไปในโกศลชนบท พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ประมาณ ๕๐๐ รูป ลุถึงนครเสตัพพะแล้ว อยู่ ณ ป่าไม้สี่เสียด้านเหนือนครเสตัพพะ เขตนครเสตัพพะ เกียรติศัพท์อันงามของท่านกุมารกัสสปองค์นั้น ขจรไปแล้วอย่างนี้ว่า เป็นบัณฑิต เฉียบแหลม มีปัญญา เป็นพหูสูต มีถ้อยคำอันวิจิตร มีปฏิภาณดี เป็นทั้งพุทธบุคคล เป็นทั้งพระอรหันต์ พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นพากันเข้าไปหา เพื่อดูท่านกุมารกัสสปองค์นั้น ฯ

ป. ถ้าเช่นนั้น ท่านจงเข้าไปหาพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ บอกเขาอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย เจ้าปายาสีสั่งว่า ขอให้ท่านทั้งหลายจงรอก่อน เจ้าปายาสีจะเข้าไปหาพระสมณ กุมารกัสสปด้วย เมื่อก่อน พระกุมารกัสสปได้ยังพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ ผู้เขลา ไม่เฉียบแหลม ให้เข้าใจว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พ่อนักการ ความจริงโลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วไม่มี ฯ

นักการรับพระคำรัสของเจ้าปายาสีแล้ว เข้าไปหาพราหมณ์และคฤหบดี ชาวนครเสตัพพะ แล้วบอกว่า ท่านทั้งหลาย เจ้าปายาสีรับสั่งว่า ขอท่านทั้งหลายจงรอก่อน เจ้าปายาสีจะเสด็จ เข้าไปหาพระกุมารกัสสปด้วย ฯ

จิตตกถิ กุลยาณปฏิภาณ พุทฺโธ เจว อรหา จ^๑ ตเมเต ภวนฺตํ กุมารกสฺสปี ทสฺสนาย
 อุปสงฺกมิสฺสสตฺตีติ^๒ ฯ เตนฺหิ โภ ขตุเต เยน เสตพฺพกา พุราหุณฺณคหฺปติกา เตนฺอุปสงฺกม
 อุปสงฺกมิตฺวา เสตพฺพเก พุราหุณฺณคหฺปติเก เอวํ วเทหิ ปายาสี โภ ราชญฺโณ เอวมาห
 อากเมนฺตุ กิร ภวนฺโต ปายาสี^๓ ราชญฺโณ สมณํ กุมารกสฺสปี ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสสตฺตีติ^๔
 ปุรา สมโน กุมารกสฺสโป เสตพฺพเก พุราหุณฺณคหฺปติเก พาเล อพฺยตฺเต สลฺลหาเปติ อิติปิ
 อตฺถิ ปโร^๕ โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา อตฺถิ สุกตทกฺกญฺานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ
 นตฺถิ หิ โภ ขตุเต ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทกฺกญฺานํ กมฺมานํ
 ผลํ วิปาโกติ ฯ เอวํ โภติ โข โส ขตุตา ปายาสิสฺส ราชญฺณสฺส ปฐิสฺสตฺวา เยน
 เสตพฺพกา พุราหุณฺณคหฺปติกา เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา เสตพฺพเก พุราหุณฺณคหฺปติเก เอตทโวจ
 ปายาสี โภ ราชญฺโณ เอวมาห อากเมนฺตุ กิร ภวนฺโต ปายาสี^๖ ราชญฺโณ สมณํ
 กุมารกสฺสปี ทสฺสนาย อุปสงฺกมิสฺสสตฺตีติ ฯ อถโข ปายาสี ราชญฺโณ เสตพฺพเกหิ พุราหุณ-
 ณคหฺปติเกหิ ปริวฺโต เยน สีสฺสวานํ เยนายสฺมา กุมารกสฺสโป เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา
 อายสฺมตา กุมารกสฺสเปน สทฺธิ สมฺโมทิตฺถิ สมฺโมทนิยํ กถํ สาราณียํ วิตฺติสเรตฺวา เอกมฺนตํ
 นิสิตฺถิ ฯ เสตพฺพกาปิ โข พุราหุณฺณคหฺปติกา อปฺเปกฺขเจ อายสฺมตํ กุมารกสฺสปี อภิวาเทตฺวา
 เอกมฺนตํ นิสิตฺถิสฺส อปฺเปกฺขเจ อายสฺมตา กุมารกสฺสเปน สทฺธิ สมฺโมทิตฺถิสฺส สมฺโมทนิยํ กถํ
 สาราณียํ วิตฺติสเรตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺถิสฺส อปฺเปกฺขเจ เยนายสฺมา กุมารกสฺสโป เตนฺณชฺชิตฺถิ
 ปณฺาเมตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺถิสฺส อปฺเปกฺขเจ นามโคตฺตํ สาเวตฺวา เอกมฺนตํ นิสิตฺถิสฺส
 อปฺเปกฺขเจ ตฺถนฺหิภูตา เอกมฺนตํ นิสิตฺถิสฺส ฯ เอกมฺนตํ นิสินฺโน โข ปายาสี ราชญฺโณ
 อายสฺมตํ กุมารกสฺสปี เอตทโวจ อหฺนฺหิ โภ กสฺสโป เอวํวาทิ เอวํทิกฺขสิ อิติปิ นตฺถิ ปโร
 โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทกฺกญฺานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ โสหํ^๗ ราชญฺณ
 เอวํวาทิ เอวํทิกฺขสิ อทฺทสํ วา อสฺโสสํ วา กถญฺหิ นาม เอวํ วเทยฺย อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทกฺกญฺานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ เตนฺหิ ราชญฺณ
 ตณฺเณเวตฺถ ปฏฺิปปจฺฉิสฺสามิ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากรเยยฺยาสี ตํ ก็ มณฺเณสิ ราชญฺณ
 อิเม จนฺทิมสฺสุริยา อิมสฺมี วา โลเก ปฺรสฺมี วา เทวา วา[^๘] มนุสฺสา วาติ ฯ อิเม โภ กสฺสโป
 จนฺทิมสฺสุริยา ปฺรสฺมี โลเก น อิมสฺมี เทวา เต น มนุสฺสาติ ฯ อิมินาปิ โข เต ราชญฺณ
 ปรียาเณ เอวํ โหตุ อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา อตฺถิ สุกตทกฺกญฺานํ

๑ ม. ย. จาติ ฯ

๒ ม. ย. อุปสงฺกมสตฺตีติ ฯ

๓ ม. ปายาสีปิ ฯ

๔ ม. อิตฺสทฺโท นตฺถิ ฯ

๕ ย. ปโรโลโก ฯ

๖ ม. ปายาสีปิ ฯ

๗ ม. ย. นาทิ ฯ

๘ ม. ย. เต ฯ

นัตถิกวาทะ

ลำดับนั้น เจ้าปายาสีแวดล้อมด้วยพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ เสด็จเข้าไปหาท่านพระกุมารกัสสปยังป่าไม้สีเขียว ครั้นแล้วได้ปราศรัยกับท่านพระกุมารกัสสป ครั้นผ่าน การปราศรัย พอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ฝ่ายพราหมณ์และคฤหบดีชาวนครเสตัพพะ บางพวกก็ถวายเป็นอภิวาท บางพวกก็ปราศรัย บางพวกก็ประนมอัญชลี ไปทางท่านพระกุมาร กัสสป บางพวกก็ประกาศชื่อและโคตร บางพวกก็นั่งอยู่ แล้วต่างก็นั่ง ณ ที่ ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วเจ้าปายาสีได้ตรัสกะท่านพระกุมารกัสสปอย่างนี้ว่า ดูกรท่านกัสสป ข้าพเจ้ามีวาทะอย่างนี้ มีทิวาอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี ฯ

อุปมาด้วยดวงจันทร์และดวงอาทิตย์

ท่านพระกุมารกัสสปถวายเป็นอภิวาทว่า ดูกรบพิตร อาตมภาพได้เห็นแล้ว หรือ ได้ยินแล้ว ซึ่งบุคคลผู้มีวาทะอย่างนี้ ผู้มีทิวาอย่างนี้ ดำริว่า โฉนเล่า เขาจึงกล่าวอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอย้อนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ ตามที่ควรแก่บพิตร บพิตรจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน พระจันทร์ และพระอาทิตย์นี้อยู่ในโลกนี้หรือในโลกหน้า เป็นเทวดาหรือมนุษย์ ฯ

ป. ดูกรท่านกัสสป พระจันทร์และพระอาทิตย์นี้ อยู่ในโลกหน้า มิใช่โลกนี้ เป็นเทวดา ไม่ใช่มนุษย์ ฯ

ก. ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วมีอยู่ ฯ

กมุมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๐๓]

กิลฺยาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโข เอวมฺเม เหตุถ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมุมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ อตฺถิ ปน ราชญฺณ
 ปริยาโย เยน เต ปริยาเยน เอวํ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา
 นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมุมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ อตฺถิ โภ กสฺสป ปริยาโย เยน เม ปริยา-
 เยน เอวํ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ
 กมุมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ ยถากถํ วิย ราชญฺณาติ ฯ อิทฺธ เม โภ กสฺสป มิตฺตามจฺจา
 ณาติสาโลหิตา ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุ มิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณาวาจา ฆรฺสวาจา
 สมฺมปฺปลาปี อภิขณฺณํ พยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิ เต อปเรน สมเยน อาพาธิกา โหนฺติ
 ทุกฺขิตา พาพฺพหิลาณา ยทาหํ ชานามิ นทานิเม อิมฺมหา อาพาธา วุฏฺฐหิสุสฺสณฺตีติ ตฺยาหํ
 อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ สนฺติ โข โภ เอเก สมณพฺรหฺมณฺหา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน ये
 เต ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุ มิจฺฉาจารี มุสาวาที ปิสุณาวาจา ฆรฺสวาจา สมฺมปฺปลาปี
 อภิขณฺณํ พยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิ เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺหา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ
 นิรยํ อุปปชฺชสฺสณฺตีติ ภวนฺโต โข ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสุ มิจฺฉาจารี มุสาวาที
 ปิสุณาวาจา ฆรฺสวาจา สมฺมปฺปลาปี อภิขณฺณํ พยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิ สเจ เตสํ ภวตี^๑
 สมณพฺรหฺมณฺหานํ สจฺจํ วจฺนํ ภวนฺโต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺหา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ
 นิรยํ อุปปชฺชสฺสณฺตีติ สเจ โภ กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺหา อปายํ ทุกฺคตํ วินิปาตํ นิรยํ
 อุปปชฺชชฺชเยยถ เยน เม อาคนฺตุวา อาโร-เจยฺยถ อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา
 โอปปาทิกา อตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมุมานํ ผลํ วิปาโกติ ภวนฺโต โข ปน เม สทฺธาเยกา
 ปจฺจยิกา ยํ ภวนฺเตภิ ทิฏฺฐํ ยถา สามํ ทิฏฺฐํ เอวเมตํ ภวิสฺสตีติ เต เม สาธฺวติ ปฏิสฺสตุวา
 เนว อาคนฺตุวา อาโรเจนฺติ น ปน ทฺวํ ปหิณฺนติ อยมฺปิ โข โภ กสฺสป ปริยาโย เยน เม
 ปริยาเยน เอวํ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ
 กมุมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๐๔]

เตนหิ ราชญฺณ ตณฺเณเวตฺถ ปฏฺฐิจฺฉิตฺตํ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากรเยยฺยาสี
 ตํ กี มณฺยสิ ราชญฺณ อิทฺธ เต ปุริสา โจโร อาคฺจฺจารี กเหตุวา ทสฺเสยฺยํ อยนฺเต ฆนฺเต โจโร
 อาคฺจฺจารี อิมฺสฺส ยํ อิจฺฉตี ตํ ทณฺฑํ วเทหิตี^๒ เต ตฺวํ เอวํ วเทยฺยาสี เตนหิ โภ อิมํ ปุริสํ
ทพฺพหาย รัชชฺยา ปจฺฉาพาหํ กาพฺพพณฺธํ พนฺธิตฺวา ชุรฺมณฺฑํ การเตวา^๓ ชรฺสฺสเรน ปณฺเวน

๑ ม. ย. กวตํ ฯ อิโต ปริ อิทฺธเมว ฯ

๒ ส. ม. ย. ปณฺหิตี ฯ

๓ ส. ม. ย. กริตฺวา ฯ อิโต ปริ อิทฺธเมว ฯ

[๓๐๓]

ป. ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็น อยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ก. ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ ว่าโลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

ป. มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

ก. เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป มิตรอำมาตย์ ญาติสาโลหิต ของข้าพเจ้าในโลกนี้ ที่เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ พุตเพ้อเจ้อ มากไปด้วย ความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด สมัยอื่น คนเหล่านั้นป่วย ได้รับทุกข์เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่ บัดนี้ คนพวกนี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าเข้าไปหาคนพวกนั้น แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวาอย่างนี้ว่า บุคคลที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ พุตเพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก พวกท่านเป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุตเทจ พุตส่อเสียด พุตคำหยาบ พุต เพ้อเจ้อ มากไปด้วยความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด ถ้าคำของ สมณพราหมณ์พวกนั้น เป็นจริง พวกท่านเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักต้องเข้าถึง อบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึงเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ไซ้ พึงมาบอกเราด้วยวิธีไรว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น มีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกท่านแล พอเป็นที่เชื่อถือ พอเป็นที่ไว้ใจของเราได้ สิ่งใด ที่พวกท่านเห็น สิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่ หาได้ส่งทูตมาไม่ ดูกรท่านกัสสป ปริยาย แม่นี่แล เป็นเหตุให้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อุปมาด้วยโจร

[๓๐๔]

ก. ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอขออนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ตามที่ควรแก่บพิตร บพิตร จะสำคัญความข้อนี้เป็นไฉน บุรุษในโลกนี้จับโจรผู้ประพฤติ ชั่วหยาบมาแสดงแก่บพิตรว่า ข้าแต่พระองค์ ผู้นี้เป็นโจร ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารภจะลงอาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสอาชญาขึ้นเถิด บพิตรพึงตรัส บอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้นพวกท่านจงเอาเชือกอย่างเหนียว มัดบุรุษนี้ให้มีมือ ไขว่หลัง อย่างมั่นคง แล้วโกนศีรษะ พาเที่ยวตระเวนไปตามถนนทุกถนน ตามตรอกทุกตรอก ด้วยบันฑะวะมีเสียงดัง แล้วออกทางประตูด้านทักษิณ แล้วตัดศีรษะ เสียที่ตะแลงแกง ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร บุรุษพวกนั้นรับพระดำรัสแล้ว พึงเอาเชือกอย่างเหนียวมัดบุรุษนั้น ให้มีมือ ไขว่หลังอย่างมั่นคง แล้วโกนศีรษะพาเที่ยวตระเวนไปตามถนนทุกถนน ตามตรอก ทุกตรอก ด้วยบันฑะวะมีเสียงดัง แล้วออก โดยประตูด้านทักษิณ แล้วให้นั่งที่ตะแลงแกง ทางทิศทักษิณแห่งพระนคร ดูกรบพิตร โจรจะพึงได้รับหรือหนอ ซึ่งความ

รติยา^๑ รติยํ สิ่งมาฏเฐน สิ่งมาฏักํ ปรีเนตฺวา ทกฺขิณฺเนน ทฺวาเรณ นิกฺขมิตฺวา ทกฺขิณโต
 นครสฺส อาฆาตเน สีสํ จินฺนทถาติ เต เต สาธฺฐติ ปฏฺฐิสฺส
 พาหํ คาพฺพพณฺธํ พณฺธิตฺวา ชุรฺมฺมณฺฑํ กาเรตฺวา ชรฺสฺสเรณ ปณฺเวณ รติยา รติยํ สิ่งมาฏ-
 เฐน สิ่งมาฏักํ ปรีเนตฺวา ทกฺขิณฺเนน ทฺวาเรณ นิกฺขมิตฺวา ทกฺขิณโต นครสฺส อาฆาตเน
 นิสิตฺทาเปยฺยํ ลเภยฺย นฺ โข โภ^๒ โจโร โจรฺมาเตสฺส อากฺเมนฺตฺส ตาว ภวนฺโต โจรฺมาตา อมฺกสฺมี
 [^๓]คามเ ว นิคเม ว มิตฺตามจฺจา ฌาติสาโลหิตา ยาวาหํ เตสํ อุทฺทิสิตฺวา^๔ อากฺจฺจามิตฺติ
 อุทาหุ วิปฺปลปนฺตสฺส โจรฺมาตา สีสํ จินฺนทฺยฺยฺยฺยฺยฺยฺย
 ๑ น หิ โส โภ กสฺสฺส ป โจโร ลเภยฺย
 โจรฺมาเตสฺส อากฺเมนฺตฺส ตาว ภวนฺโต โจรฺมาตา อมฺกสฺมี คามเ ว นิคเม ว มิตฺตามจฺจา
 ฌาติสาโลหิตา ยาวาหํ เตสํ อุทฺทิสิตฺวา อากฺจฺจามิตฺติ ออโข นํ วิปฺปลปนฺตสฺสฺส
 โจรฺมาตา
 สีสํ จินฺนทฺยฺยฺยฺยฺยฺยฺย ๑ โส หิ นาม ราชญฺญ โจโร มนุสฺสโส มนุสฺสญฺญเตสฺส โจรฺมาเตสฺส น
 ลภิสฺสฺส อากฺเมนฺตฺส ตาว ภวนฺโต โจรฺมาตา อมฺกสฺมี คามเ ว นิคเม ว มิตฺตามจฺจา
 ฌาติสาโลหิตา ยาวาหํ เตสํ อุทฺทิสิตฺวา อากฺจฺจามิตฺติ กิ ปน เต มิตฺตามจฺจา ฌาติสาโลหิตา
 ปาณาติปาตี อทินฺนาทายี กาเมสฺส มิจฺฉาจารี มุสสาวาที ปิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 อภิขณฺณํ พุยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิ^๕ กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺกฺคฺคฺติ วินิปาติ
 นิรยํ อุปฺปนฺนา ลภิสฺส นิรยปาเลสฺส อากฺเมนฺตฺส ตาว ภวนฺโต นิรยปาตา ยาว มยฺ
 ปายาสิสฺส ราชญฺญสฺส คนฺตฺวา อาโรเจม อิตฺธิปี อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกฺา
 อตฺถิ สุกตทฺก กมฺมานํ ผลํ วิปาโก^๖ อิมินาปี โข เต ราชญฺญ ปริยาเยน เวํ โหตุ
 อิตฺธิปี อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกฺา อตฺถิ สุกตทฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก กมฺมานํ ผลํ
 วิปาโกติ ๑

[๓๐๕]

กิลฺยจฺาปี ภวํ กสฺสฺสโป เวมมาห ออโข เวมมฺเม เอตฺถ โหติ อิตฺธิปี นตฺถิ ปโร โลโก
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกฺา นตฺถิ สุกตทฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ๑ อตฺถิ ปน ราชญฺญ
 ปริยาโย येन เต ปริยาเยน เวํ โหติ อิตฺธิปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกฺา
 นตฺถิ สุกตทฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ๑ อตฺถิ โภ กสฺสฺส ปริยาโย येन เม ปริยาเยน
 เวํ โหติ อิตฺธิปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกฺา นตฺถิ สุกตทฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺกฺก กมฺมานํ
 ผลํ วิปาโกติ ๑ ยถากถํ วีย ราชญฺญาติ ๑ อิทฺธ เม โภ กสฺสฺส มิตฺตามจฺจา ฌาติสาโลหิตา
 ปาณาติปาตา ปฏฺฐิวิรฺตา อทินฺนาทานา ปฏฺฐิวิรฺตา กาเมสฺส มิจฺฉาจฺจารา ปฏฺฐิวิรฺตา มุสสาวาทา

๑ ม. รติกา รติกํ ๑ อิตฺธิ ปรี อิตฺธิสเมว ๑

๒ ม. ย. โส ๑

๓ ม. ย. เม ๑ อิตฺธิ ปรี อิตฺธิสเมว ๑

๔ ย. อุทฺทิสิตฺวา ๑ อิตฺธิ ปรี อิตฺธิสเมว ๑

๕ ม. เต ๑

๖ ม. ย. วิปาโกติ ๑

ผ่อนผัน ในนายเพชฌฆาตว่า ขอท่านนายเพชฌฆาต จงรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา หรือว่านายเพชฌฆาตจะพึงตัดศีรษะโจรผู้กำลังอ่อนวอนอยู่ ฯ

ป. ดูกรท่านกัสสป โจรนั้นจะไม่พึงได้รับความผ่อนผันในนายเพชฌฆาตว่า ขอท่าน นายเพชฌฆาต จงรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา ที่เห็นนายเพชฌฆาตจะพึงตัดศีรษะโจรนั้น ผู้กำลังอ่อนวอนอยู่ที่เดียว ฯ

ก. ดูกรบพิตร โจรนั้นเป็นมนุษย์ยังไม่ได้ได้รับความผ่อนผันในนายเพชฌฆาตผู้เป็นมนุษย์ว่า ขอท่านนายเพชฌฆาต จงรอนกว่าข้าพเจ้าจะได้ไปแจ้งแก่ มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ในบ้านหรือนิคมโน้นแล้วจะมา มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ของบพิตร ที่เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุคเทจ พุคส่อเสียด พุคคำหยาบ พุคเพ้อเจ้อ มากไปด้วย ความเพ่งเล็ง คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นผิด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกแล้ว จักได้รับความผ่อนผันในนายนิรยบาลหรือว่า ขอท่านนายนิรยบาล จงรอนกว่าข้าพเจ้าจะไปบอกแก่เจ้าปายาสี แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๕]

ป. ท่านกัสสป กล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ก. ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

ป. มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

ก. เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป มิตร อำมาตย์ ญาติสาโลหิต ของข้าพเจ้าในโลกนี้ ที่เป็นคนงควั่นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งควั่นจากพุทเทจ พุคส่อเสียด พุคคำหยาบ พุคเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ สมัยอื่นคนเหล่านั้นป่วย ได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่บัดนี้คนพวกนี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าไปหาคนพวกนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่ง มีวาตะอย่างนี้ มีทิวอย่างนี้ว่า บุคคลทั้งคควั่นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งควั่นจากพุทเทจ พุคส่อเสียด พุคคำหยาบ พุคเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จะเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ พวกท่านเป็นคนงควั่นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งควั่นจากพุทเทจ พุคส่อเสียด พุคคำหยาบ พุคเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ ถ้าคำของ สมณพราหมณ์นั้นเป็นจริง พวกท่านเบื้องหน้าแต่ตายเพราะ

ปฏิวีรตา ปิสุณวจา^๑ ปฏิวีรตา ผรุสวจา^๒ ปฏิวีรตา สมุพปลาปา ปฏิวีรตา อนภิขณฺณาลู
 อพฺยาปนฺนจิตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิ เต อปฺเรณ สมฺเยน อาพาธิกา โหณฺติ ทุกฺขิตา พาพฺพหิตานา
 ยทาหํ ชานามิ นทานิเม อิมฺมฺหา อาพาธา วุฏฺฐหิตฺสฺสณฺติตฺติ ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ
 สฺนฺติ โข โภ เอเก สมณฺพราหฺมณฺนา เอวํวาทิโน เอวํทิฏฺฐิโน ยะ เต ปาณาติปาตา ปฏิวีรตา
 อทินฺนาทานา ปฏิวีรตา กามสฺส มิจฺฉาจารา ปฏิวีรตา มุสสาวาทา ปฏิวีรตา ปิสุณวจา
 ปฏิวีรตา ผรุสวจา ปฏิวีรตา สมุพปลาปา ปฏิวีรตา อนภิขณฺณาลู อพฺยาปนฺนจิตฺตา
 สมฺมาทิฏฺฐิ เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา สฺสคฺคิ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชนฺติตฺติ ภาวนฺโต โข
 ปาณาติปาตา ปฏิวีรตา อทินฺนาทานา ปฏิวีรตา กามสฺส มิจฺฉาจารา ปฏิวีรตา มุสสาวาทา
 ปฏิวีรตา ปิสุณวจา ปฏิวีรตา ผรุสวจา ปฏิวีรตา สมุพปลาปา ปฏิวีรตา อนภิขณฺณาลู
 อพฺยาปนฺนจิตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิ สเจ เตสํ ภวติ สมณฺพราหฺมณฺนํ สจฺจํ วจฺนํ ภาวนฺโต
 กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺนา สฺสคฺคิ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชิสฺสณฺติตฺติ สเจ โภ กายสฺส เกทา
 ปรมฺมรณฺนา สฺสคฺคิ สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชเยยฺยาถ เยเน เม อคฺคฺนฺตฺวา อาโรเจยฺยาถ อิตฺธิปี อตฺถิ
 ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา อตฺถิ สุกตฺตทกฺกญฺยานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ภาวนฺโต
 โข ปน เม สทฺธายิกา ปจฺจยิกา ยํ ภาวนฺเตภิ ทิฏฺฐํ ยถา สํมํ ทิฏฺฐํ เอวเมตํ ภวิสฺสคฺคิตฺติ เต
 เม สาธฺวติ ปฏิสฺส
 กสฺส
 ปรียาโย เยเน เม ปรียาเยเน เอวํ โหติ อิตฺธิปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา
 โอปปาติกา นตฺถิ สุกตฺตทกฺกญฺยานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๐๖]

เตนฺหิ ราชญฺณ อุปมนฺเต กริสฺสํสามิ อุปมายปีเรกฺขเจ^๓ วิญญฺ ปุริสา ภาสิตฺตสฺส อตฺถํ
 อาชานนฺติ เสยฺยถาปิ ราชญฺณ ปุริโส กฺลฺลญฺเป สลีสโก^๔ นิมฺมุคฺโค^๕ อสฺส อถ ตวํ ปุริเส
 อาณาเปยฺยาสิ เตนฺหิ โภ ตํ ปุริสํ ตมฺหา กฺลฺลญฺปา อุทฺธเรยฺยํ เต ตวํ เอวํ วทฺเยยฺยาสิ เตนฺหิ โภ ตสฺส ปุริสสฺส กายา
 เวพฺเพสสิกาหิ กฺลฺลํ สฺนนิมฺมชฺชิตํ นิมฺมชฺชธาดิ เต เต สาธฺวติ ปฏิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 เวพฺเพสสิกาหิ กฺลฺลํ สฺนนิมฺมชฺชิตํ นิมฺมชฺชเยยฺยํ เต ตวํ เอวํ วทฺเยยฺยาสิ เตนฺหิ โภ ตสฺส ปุริสสฺส
 กายํ ปณฺฑมฺมตฺติกาย ติกฺขตฺตํ อุพฺพณฺตํ^๖ อุพฺพณฺเถธาติ เต เต สาธฺวติ ปฏิสฺสฺสฺสฺส
 ปุริสสฺส กายํ ปณฺฑมฺมตฺติกาย ติกฺขตฺตํ อุพฺพณฺตํ อุพฺพณฺเยยฺยํ เต ตวํ เอวํ วทฺเยยฺยาสิ เตนฺหิ โภ

๑ ม. ย. ปิสุณว วาจา ย ปฏิวีรตา ผรุสว วาจา ... ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๒ ม. ย. ปิสุณว วาจา ย ปฏิวีรตา ผรุสว วาจา ... ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๓ ม. อุปมายมิเรกฺขเจ ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๔ ม. สลีสกํ ฯ

๕ ม. ย. นิมฺมุคฺโค ฯ

๖ ม. ย. เตติ เอกปทาเมว ฯ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๗ ม. ย. อุพฺพณฺตํ อุพฺพณฺเถธาติ ฯ

๘ ม. ย. อิม ปาชา นตฺถิ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

กายแตก จักเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึงเข้าถึงสุคติ โลกสวรรค์ไซ้ร้ พึงมาบอกเรา ด้วยวิธีไรว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้น มีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วมีอยู่ พวกท่านแลเป็นที่เชื่อถือ เป็นที่ไว้วางใจของเราได้ สิ่งที่คุณท่านเห็น สิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่ หาได้ส่งทูตมาไม่ คุณท่านกัศสป ปริยยานีแล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อุปมาด้วยบุรุษในหลุมอุจจาระ

[๓๐๖]

คุณรูปพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมาจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา คุณรูปพิตร เปรียบเหมือนบุรุษจมแล้วใน หลุมอุจจมมิดศีรษะเมื่อเป็นเช่นนั้น บพิตรพึงตรัสตั้งบุรุษว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงช่วยกันยกบุรุษนั้นขึ้นจากหลุมอุจจมนั้น พวกเขารับพระดำรัสของบพิตรแล้ว จึงช่วยกันยกบุรุษนั้นขึ้นจากหลุมอุจจมนั้น บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาซี่ไม้ไผ่ผูกติดออกจากกายบุรุษนั้นให้หมดจด พวกเขารับพระดำรัสของบพิตรแล้ว เอาซี่ไม้ไผ่ผูกติดออกจากกายบุรุษนั้นหมดจดแล้ว บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขา อย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาดิน สีเหลืองขัดสีกายบุรุษนั้นสามครั้ง พวกเขารับพระดำรัสของบพิตรแล้ว เอาดินสีเหลืองขัดสีกายบุรุษนั้นสามครั้ง บพิตรพึงตรัสตั้งพวกเขาอย่างนี้ว่าถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาน้ำมันชะโลม บุรุษนั้น แล้วกระทำการลูบไล้ด้วยจุนอย่างละเอียด ให้ผุดผ่องสิ้นสามครั้ง พวกเขาก็เอาน้ำมันชะโลมบุรุษนั้น แล้วกระทำการลูบไล้ด้วยจุนอย่างละเอียด ให้ผุดผ่องสิ้นสามครั้ง บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงตัดผมและหนวดของบุรุษนั้น พวกเขาก็ตัดผมและหนวดของบุรุษนั้น บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงนำพวงดอกไม้ เครื่องลูบไล้และผ้า ซึ่งล้วนมีราคามากเข้าไปให้แก่บุรุษนั้น พวกเขาก็้นำพวงดอกไม้ เครื่อง ลูบไล้และผ้า ซึ่งล้วนมีราคามากเข้าไปให้แก่บุรุษนั้น บพิตรพึงตรัสบอกพวกเขาอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเชิญบุรุษนั้นขึ้นสู่ปราสาท แล้วบำรุงด้วยกามคุณ ๕ พวกเขาก็เชิญบุรุษนั้นขึ้นสู่ปราสาท แล้วบำรุงด้วยกามคุณ ๕ คุณรูปพิตร บพิตรจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อบุรุษนั้นอาบน้ำแล้ว ลูบไล้ดีแล้ว ตัดผมและหนวดแล้ว ประดับด้วยอาภรณ์ แก้วมณีแล้ว นุ่งผ้าขาวสะอาด ขึ้นสู่ปราสาทอย่างประเสริฐชั้นบน เปรียบพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ จะพึงมี ความประสงค์ที่จะจมลงในหลุมอุจจมนั้นอีก บ้างหรือหนอ ฯ

ป. หามิได้ ท่านกัศสป ฯ

ก. ข้อนั้นเป็นเพราะเหตุไร ฯ

[നോ]

១ ឃ. ប្ត. ពេ ។

២ ឃ. ប្ដ. រោ ។

៣ ម. ច្បាប់ចម្លង ។

៤ ឆ. ចូលរួមការប្រជុំ ។

๕ สุนหาตสุสาติปิ ปาโง ฯ

៦ ឃ. ប្ត. វិវត្តិតត្ថ. ១

៧ ម. ឥតប្រាប់ ... ។

៤ ម. ចាម្បក្កតាតាវត្ថុស្តី ។

๘ ม. อพพารัติ ฯ

១០ ម. រោ ។

ป. เพราะหลุมคูดไม่สะอาด เป็นทั้งไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด ทั้งมีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามีกลิ่นเหม็น ทั้งน่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด ทั้งปฏิกูล ทั้งนับว่าปฏิกูล ฯ

ก. ฉะนั้นแหละ บพิตร พวกมนุษย์เป็นผู้ไม่สะอาด ทั้งนับว่าไม่สะอาด ทั้งมีกลิ่นเหม็น ทั้งนับว่ามึกลิ่นเหม็น ทั้งน่าเกลียด ทั้งนับว่าน่าเกลียด ทั้งปฏิกูล ทั้งนับว่าปฏิกูลของพวกเทวดา กลิ่นมนุษย์ย่อมฟุ้งไปในเทวาคตลอดร้อยโยชน์ ก็มีธำมาศย์ ญาณวิสาโลหิตของบพิตร ที่เป็นคนงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็ง ไม่คิดปองร้ายผู้อื่น มีความเห็นชอบ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ไปเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์แล้ว พวกเขายกมาทูลพระองค์ ได้ละหรือว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๗]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่ อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร

ดูกรท่านกัสสป มิตร อำมาตย์ ญาณวิสาโลหิตของข้าพเจ้าในโลกนี้ ที่เป็นคนงดเว้น จากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ คิมน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท สมัยอื่น คนเหล่านั้นป่วยได้รับทุกข์ เป็นไข้หนัก เมื่อใด ข้าพเจ้าทราบว่ บัดนี้ คนพวกนี้จักไม่หายจากป่วย เมื่อนั้น ข้าพเจ้าเข้าไปหาคนพวกนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาตะอย่างนี้ มีทิวาอย่างนี้ว่า บุคคลทั้งดเว้นจาก การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ คิมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหาย กับเทวดาชั้นดาวดึงส์ พวกท่านเป็นคนเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดใน กาม พูดเท็จ คิมน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นฐานแห่งความประมาท ถ้าคำของสมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นความจริง พวกท่านเบื้องหน้า

ราชณฺณ ปริยาโย ๔เปฯ อตฺถิ โภ กสฺสป ปริยาโย ๔เปฯ ยถากถํ วิย ราชณฺณชาติ ๔ อธิ เม
 โภ กสฺสป มิตฺตามจฺจา ฌาติสาโลหิตาถ ปาณาติปาตา ปฏฺวิริตา อทินฺนาทานา ปฏฺวิริตา
 กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏฺวิริตา มุสาวาทา ปฏฺวิริตา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา ปฏฺวิริตา เต
 อปเรณ สมเยน อาพาธิกา โหนฺติ ทุกฺขิตา พาพฺพหิตานา ยทาหํ ชานามิ นทานิเม อิมฺมหา
 อาพาธา วุญฺจหิสุสฺสนฺตํ ตฺยาหํ อุปสงฺกมิตฺวา เอวํ วทามิ สฺนฺติ โข โภ เอเก สมณพฺราหฺมณฺนา
 เอวํวาทิโน เอวํทิกฺขุจิโน เย เต ปาณาติปาตา ปฏฺวิริตา อทินฺนาทานา ปฏฺวิริตา กาเมสุ
 มิจฺฉาจารา ปฏฺวิริตา มุสาวาทา ปฏฺวิริตา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา ปฏฺวิริตา เต กายสุส
 เกทา ปรมฺมรณฺนา สุคฺคํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชนฺติ เทวานํ ตาวตฺตีสานํ สหพฺยตฺนฺติ ภาวนฺโต
 โข ปาณาติปาตา ปฏฺวิริตา อทินฺนาทานา ปฏฺวิริตา กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏฺวิริตา มุสาวาทา
 ปฏฺวิริตา สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา ปฏฺวิริตา สเจ เตสํ ภวติ สมณพฺราหฺมณฺนํ สจฺจํ วจฺนํ
 ภาวนฺโต กายสุส เกทา ปรมฺมรณฺนา สุคฺคํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชิสฺสฺสนฺติ เทวานํ ตาวตฺตีสานํ
 สหพฺยตฺนํ สเจ โข โภ กายสุส เกทา ปรมฺมรณฺนา สุคฺคํ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชชฺเวยยถา เทวานํ
 ตาวตฺตีสานํ สหพฺยตฺนํ เยเน เม อาคนฺตุวา อาโรเจยฺยถา อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา
 โอปปาติกา อตฺถิ สุกตทุกฺกญฺยานํ กมฺมมานํ ผลํ วิปาโกติ ภาวนฺโต โข ปน เม สทฺธายิกา
 ปจฺจยิกา ยํ ภาวนฺเตหิ ทิกฺขุจํ ยถา สามํ ทิกฺขุจํ เอวเมตํ ภวิสฺสตีติ เต เม สาธฺฐติ ปฏฺิสฺสตุวา
 เนว อาคนฺตุวา อาโรเจนฺติ น ปน ทฺวํ ปหิณฺนฺติ อยมฺปิ โข โภ กสฺสป ปริยาโย เยเน
 เม ปริยาเยเน เอวํ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา นตฺถิ สุกต-
 ทุกฺกญฺยานํ กมฺมมานํ ผลํ วิปาโกติ ๔

[๓๐๘]

เตนหิ ราชณฺณ ตณฺเณเวตฺถ ปฏฺิปปุจฺฉิสฺสามิ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พฺยากรเยยฺยาสึ
 ยํ โข ปน ราชณฺณ มานุสสํ วสฺสสํ เทวานํ ตาวตฺตีสานํ เอโส เอโก รตฺตฺดินฺทิวา ตาย
 รตฺตฺติยา ตีส รตฺตฺติโย มาโส เตเน มาเสน ทฺวาทสฺมาสีโย ลํวจฺจโร เตเน ลํวจฺจเรเน ทิพฺพ
 วสฺสสหสฺสํ เทวานํ ตาวตฺตีสานํ อายุปปฺมาณํ เย เต มิตฺตามจฺจา ฌาติสาโลหิตา ปาณาติปาตา
 ปฏฺวิริตา อทินฺนาทานา ปฏฺวิริตา กาเมสุ มิจฺฉาจารา ปฏฺวิริตา มุสาวาทา ปฏฺวิริตา
 สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจานา ปฏฺวิริตา [*] กายสุส เกทา ปรมฺมรณฺนา สุคฺคํ สกฺกํ โลกํ อุปป-
 นฺนา เทวานํ ตาวตฺตีสานํ สหพฺยตฺนํ สเจ ปน เตสํ เอวํ ภวิสฺสตีติ ยาว มยํ เทว วา ตีณิ วา
 รตฺตฺดินฺทิวา^๑ ทิพฺเพหิ ปณฺจหิ กามคฺุณฺเณหิ สมปฺปิตา สมจฺกฺกิตฺตา ปริจาเรม อถ มยํ ปายาสิสฺส
 ราชณฺณสฺส คนฺตุวา อาโรเจยฺยาม อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา อตฺถิ
 สุกตทุกฺกญฺยานํ กมฺมมานํ ผลํ วิปาโกติ อปิ นฺ เต อาคนฺตุวา อาโรเจยฺยํ อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก
 อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา อตฺถิ สุกตทุกฺกญฺยานํ กมฺมมานํ ผลํ วิปาโกติ ๔ โน หิํ โภ กสฺสป

๑ ม. ย. เต ๔

๒ ย. รตฺตฺดินฺทิวานํ ๔

แต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถ้าเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก พวกท่านพึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ไซ้ร้ พึงมาบอกเราด้วยวิธีไรว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกท่านแล พอเป็นที่เชื่อถือ พอเป็นที่ไว้วางใจของเราได้ สิ่งใดที่พวกท่านเห็นสิ่งนั้นจักเป็นเหมือนดังเราเห็นเอง คนเหล่านั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว หาได้มาบอกไม่ หาได้ส่งทูตมาไม่ ดูกรท่านกัสสปปริยายแม้นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อุปมาด้วยเทพชั้นดาวดึงส์

[๓๐๘]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอขออนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ตามที่ควรแก่บพิตร ร้อยปีของมนุษย์เป็นวันหนึ่งคืนหนึ่งของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ สามสิบลวาทรี โดยวาทรีนั้น เป็นเดือนหนึ่ง สิบสองเดือนโดยเดือนนั้น เป็นปีหนึ่ง พันปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีศรัทธาอันดี ญาณวิเศษของบพิตร ที่เป็นคนเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุทธเจ้า คัมภีร์มาคือสุราและเมรัย อันเป็นฐานแห่งความประมาท เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายกับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์แล้ว ถ้าพวกเขาจักมีความคิดอย่างนี้ว่า รอเวลาที่พวกเราเปรียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ บำเรออยู่ตลอดสองคืนสองวัน หรือสามคืนสามวันก่อน จะพึงไปทูลเจ้าปายาสีว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ พวกเขาจะพึงมาทูลว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ บ้างหรือหนอ ฯ

หาмиได้ ท่านกัสสป ด้วยว่าพวกเราถึงจะทำกาละไปนานแล้วก็จริง แต่ใครเล่าบอก ความข้อนี้แก่ท่านกัสสปว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ พวกเรามิได้เชื่อต่อท่านกัสสปว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดา ชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ ฯ

อุปมาด้วยคนตาบอดแต่กำเนิด

ดูกรบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษตาบอดแต่กำเนิด ไม่พึงเห็นรูปสีด้า สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงผาด รูปที่เรียบ และไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ และพระอาทิตย์ เขาจะพึงพูดอย่างนี้ว่า รูปสีด้า สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงผาด รูปที่เรียบ และไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ ไม่มี ผู้ที่เห็นรูปสีด้า สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงผาด รูปที่เรียบและไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ก็ไม่มี เราไม่รู้สิ่งนี้ เราไม่เห็นสิ่งนี้ เพราะฉะนั้น สิ่งนั้นจึงไม่มี ดูกรบพิตร บุคคล

อปี หิ มยฺ โภ กสฺสป จิรกาลกตาปี ภเวยฺยัม โภ ปเนตฺ โภโต กสฺสปสฺส อโรเจติ อตฺถิ
 เทวา ตาวตีสํสาติ วา เอวํทึฆายุกา เทวา ตาวตีสํสาติ วา น มยฺ โภโต กสฺสปสฺส สพุทฺธาม
 อตฺถิ เทวา ตาวตีสํสาติ วา เอวํทึฆายุกา เทวา ตาวตีสํสาติ วา ๑ เสยฺยถาปี ราชญฺญ ชฺจุจฺจนฺโ
 ปุริโส น ปสฺสเสยฺย กณฺหสฺสูกานิ รูปานิ น ปสฺสเสยฺย นีลกานิ รูปานิ น ปสฺสเสยฺย ปิตกา
 นิ รูปานิ น ปสฺสเสยฺย โลหิตกานิ รูปานิ น ปสฺสเสยฺย มณฺเชฏฺฐกานิ^๑ รูปานิ น ปสฺสเสยฺย
 สมวิสมํ น ปสฺสเสยฺย ตารกานิ รูปานิ น ปสฺสเสยฺย จนฺทิมสฺสุริเย โส เอวํ วเทยฺย นตฺถิ กณฺห-
 สฺสูกานิ รูปานิ นตฺถิ กณฺหสฺสูกานํ รูปานํ ทสฺสาวิ นตฺถิ นีลกานิ รูปานิ นตฺถิ นีลกานํ
 รูปานํ ทสฺสาวิ นตฺถิ ปิตกานิ รูปานิ นตฺถิ ปิตกานํ รูปานํ ทสฺสาวิ นตฺถิ โลหิตกานิ
 รูปานิ นตฺถิ โลหิตกานํ รูปานํ ทสฺสาวิ นตฺถิ มณฺเชฏฺฐกานิ รูปานิ นตฺถิ มณฺเชฏฺฐกานํ
 รูปานํ ทสฺสาวิ นตฺถิ สมวิสมํ นตฺถิ สมวิสมสฺส ทสฺสาวิ นตฺถิ ตารกานิ รูปานิ นตฺถิ
 ตารกานํ รูปานํ ทสฺสาวิ นตฺถิ จนฺทิมสฺสุริยา นตฺถิ จนฺทิมสฺสุริยานํ ทสฺสาวิ อหเมตํ น
 ชานามิ อหเมตํ น ปสฺสสามิ ตสฺมา ตํ นตฺถิตฺติ สมฺมา นฺ โข โภ^๒ ราชญฺญ วทฺมานโน
 วเทยฺยาคี ๑ โน หิ ๑ โภ กสฺสป อตฺถิ กณฺหสฺสูกานิ รูปานิ อตฺถิ กณฺหสฺสูกานํ รูปานํ
 ทสฺสาวิ อตฺถิ นีลกานิ รูปานิ อตฺถิ นีลกานํ รูปานํ ทสฺสาวิ ๑เป ๑ อตฺถิ สมวิสมํ อตฺถิ
 สมวิสมสฺส ทสฺสาวิ อตฺถิ ตารกานิ รูปานิ อตฺถิ ตารกานํ รูปานํ ทสฺสาวิ อตฺถิ
 จนฺทิมสฺสุริยา อตฺถิ จนฺทิมสฺสุริยานํ ทสฺสาวิ อหเมตํ น ชานามิ อหเมตํ น ปสฺสสาม ตสฺมา ตํ
 นตฺถิตฺติ น หิ โส โภ กสฺสป สมฺมา วทฺมานโน วเทยฺยาคี ๑ เอวเมว โข ตวํ ราชญฺญ
 ชฺจุจฺจนฺธูปโม มณฺเฒ ปฏฺฐิภาสิ ยเมตํ^๓ เอวํ วเทสิ โภ ปเนตฺ โภโต กสฺสปสฺส อโรเจติ อตฺถิ
 เทวา ตาวตีสํสาติ วา เอวํทึฆายุกา เทวา ตาวตีสํสาติ วา น มยฺ โภโต กสฺสปสฺส สพุทฺธาม
 อตฺถิ เทวา ตาวตีสํสาติ วา เอวํทึฆายุกา เทวา ตาวตีสํสาติ วา^๔ น โข ราชญฺญ เอวํ ปโร โลโก
 ทญฺฺจพฺโพ ยถา ตวํ มณฺเฒสิ อิมินา มํสจฺจุขฺขนา เย โข เต ราชญฺญ สมณพฺรหฺมณา
 อรญฺณวนปตฺถานิ ปนฺตานิ เสนาสนานิ ปฏฺฐิเสวนฺติ^๕ เต ตตฺถ อปฺปมตฺตา อาตาปีโน
 ปหิตตฺตา วิหรนฺตา ทิพฺพจฺจุ วิโสธเนติ เต ทิพฺพเพน จฺจุขฺขนา วิสฺสุทฺธเณ อตฺถิ กณฺธมานุสเณ
 อิมณฺเฒ โลกํ ปสฺสนฺติ ปรณฺจ สตฺเต จ โอปปาติเก เอวณฺจ โข ราชญฺญ ปโร โลโก
 ทญฺฺจพฺโพ น เตว ยถา ตวํ มณฺเฒสิ อิมินา มํสจฺจุขฺขนา อิมินาปิ โข เต ราชญฺญ ปริยาเยน
 เอวํ โหตุ อิตฺถิปี อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา อตฺถิ สุกตทฺถกฺกฺกานํ กมฺมานํ
 ผลํ วิปาโกติ ๑

๑ ม. ย. มณฺเชฏฺฐกานิ ๑ อิโต ปรี อธิสมว ๑

๒ ม. ย. โส ๑

๓ ม. ย. ยํ มํ ตวํ ... ๑

๔ ม. วาติ ๑

เมื่อจะพูดให้ถูก จะฟังพูดคังนั้น หรือหนอ ฯ

หามิได้ ท่านกัสสป รูปสีด้า สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบและไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์มีอยู่ ผู้ที่เห็นรูปสีด้า สีขาว สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีแดงฝาด รูปที่เรียบและไม่เรียบ รูปดาว พระจันทร์ พระอาทิตย์ ก็มีอยู่ ดูกรท่านกัสสป บุคคลนั้น เมื่อจะพูดให้ถูก จะฟังพูดว่า เราไม่รู้สิ่งนี้ เพราะฉะนั้นถึงนั้นจึงไม่มี ดังนี้ หาได้ไม ฯ

จันนั้นแหละ บพิตร บพิตรย่อมปรากฏเหมือนคนตาบอดแต่กำเนิด เหตุพระดำรัสที่ตรัสไว้อย่างนี้ว่า ก็ใครเล่าบอกความแก่ท่านกัสสปว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ พวกเรามีได้เชื่อต่อท่านกัสสปว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอยู่ หรือว่าพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์มีอายุยืนเท่านี้ โลกหน้าบุคคลจะพึงเห็นเหมือนดังที่บพิตรทรงทราบด้วยมังสัจจะนี้ หามิได้ ดูกรบพิตร สมณพราหมณ์พวกใดเสพเสนาสนะอันสงัดซึ่งอยู่ในป่า สมณพราหมณ์พวกนั้นเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร ส่งคนไปแล้วอยู่ในเสนาสนะนั้น ยังทิพยจักขุให้บริสุทธฺ์ มีทิพยจักขุอันบริสุทธฺ์ ล่วงจักขุของมนุษย์แล้ว ย่อมแลเห็นทั้งโลกนี้ ทั้งโลกหน้า และเหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ก็โลกหน้า บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยประการฉะนี้แล หาเหมือนดังที่บพิตรทรงทราบด้วยมังสัจจะนี้ไม่ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๐๕]

กิลจาปี ภว กัสสป โอมมาห อถโข โอมมเม เอตถ โหติ อิติปี นตฺถิ ปโร โลโก
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ อตฺถิ ปน ราชญญ
 ปริยาโย ฯเปฯ อตฺถิ โภ กัสสป ปริยาโย ฯเปฯ ยถากถํ วิย ราชญฺณาติ ฯ อิทาหํ โภ
 กัสสป ปสฺสามิ สมณพฺราหฺมณํ สีลวนฺเต กลฺยาณธมฺเม จีวิตุกามา อมริตฺกามา สุขกามา
 ทุกขปฏิกฺขเล ตสฺส มยฺหํ โภ กัสสป เอวํ โหติ สเจ โข อิม โภณฺโต สมณพฺราหฺมณา
 สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา เอวํ ชานนฺยฺมฺ อิตฺโต โน มตานํ เสยฺโย ภวิสฺสตีติ อิทานิเม โภณฺโต
 สมณพฺราหฺมณา สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา วิสํ วา ขาเทยฺมฺ สตฺถํ วา อาหเรยฺมฺ อุพฺพนฺธิตฺวา
 วา กาลํ กรเยยฺมฺ ปปาเต วา ปปเตยฺมฺ ยสฺมา จ โข อิม โภณฺโต สมณพฺราหฺมณา สีลวนฺโต
 กลฺยาณธมฺมา น เอวํ ชานนฺติ อิตฺโต โน มตานํ เสยฺโย ภวิสฺสตีติ ตสฺมา อิม โภณฺโต
 สมณพฺราหฺมณา สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา จีวิตุกามา อมริตฺกามา สุขกามา ทุกขปฏิกฺขลา^๑
 อยมฺปิ โข โภ กัสสป ปริยาโย เยน เม ปริยาเยน เอวํ โหติ อิติปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ
 สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๑๐]

เตนหิ ราชญญ อุปมนฺเต กริสฺสามิ อุปมาเยปฺเพกฺขเจ วิญญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ
 อาชานนฺติ ภูตปุพฺพํ ราชญญ อลฺลตฺตรสฺส พฺราหฺมณสฺส เทว ปชาปติโย อเหตุํ เอกิสฺสา
 ปุตุโต อโหสิ ทสฺวสฺสทุเทสิโก วา ทฺวาทสฺวสฺสทุเทสิโก วา เอกา กพฺภินี อุปวิชญฺญา
 อถโข โส พฺราหฺมโณ กาลมกาสิ อถโข โส มาณวโก มาตุสฺปตี^๒ เอตทโวจ ยมิทํ โภติ
 ธนํ วา ธนญฺญํ วา รชตํ วา ชาตฺรูปํ วา สพฺพนฺตํ มยฺหํ นตฺถิ ตฺยฺเหหตฺถ กิลฺลิจิ ปิตุ เม
 สนฺตโก^๓ โภติ ทายชฺชํ นิยุยาเทหิตี ฯ เอวํ วุตฺเต สทา พฺราหฺมณํ ตํ มาณวกํ เอตทโวจ
 อากเมหิ ตาว ตาต ยาว วิชายามิ สเจ กุมารโก ภวิสฺสติ ตสฺสปี เอกเทโส ภวิสฺสติ สเจ
 กุมาริกา ภวิสฺสติ สปิ เต อุปโลกฺคา^๔ ภวิสฺสตีติ ฯ ทุตติยมฺปิ โข โส มาณวโก มาตุสฺปตี^๕
 เอตทโวจ ยมิทํ โภติ ธนํ วา ธนญฺญํ วา รชตํ วา ชาตฺรูปํ วา สพฺพนฺตํ มยฺหํ นตฺถิ ตฺยฺเหหตฺถ
 กิลฺลิจิ ปิตุ เม สนฺตโก^๕ โภติ ทายชฺชํ นิยุยาเทหิตี ฯ ทุตติยมฺปิ โข สทา พฺราหฺมณํ ตํ มาณวกํ
 เอตทโวจ อากเมหิ ตาว ตาต ยาว วิชายามิ สเจ กุมารโก ภวิสฺสติ ตสฺสปี เอกเทโส
 ภวิสฺสติ สเจ กุมาริกา ภวิสฺสติ สปิ เต อุปโลกฺคา ภวิสฺสตีติ ฯ ตติยมฺปิ โข โส มาณวโก
 มาตุสฺปตี เอตทโวจ ยมิทํ โภติ ธนํ วา ธนญฺญํ วา รชตํ วา ชาตฺรูปํ วา สพฺพนฺตํ มยฺหํ

๑ ม. อิตฺโต ปริ อุตฺตานํ น มาเรณฺตีติปิ ปาโง ฯ

๒ มาตุสฺปตฺติเนติ วา ปาโง ฯ

๓ ส. ม. ย. อัย น ทิสฺสตี ฯ

๔ ม. ย. โอปโลกฺคา ฯ อิตฺโต ปริ อิตฺติสเมว ฯ

๕ ส. ม. ย. อัย น ทิสฺสตี ฯ

[๓๐๕]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริยายนี้ ข้าพเจ้าก็ยังมีความเห็น อยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป ข้าพเจ้าได้เห็นสมณพราหมณ์ในโลกนี้ ซึ่งเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ยังประสงค์จะมีชีวิตอยู่ ไม่ประสงค์จะตาย ยังปรารถนาความสุข เกลียดความทุกข์ ข้าพเจ้า มีความคิดเห็นว่า ถ้าท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมพวกนี้จะพึงทราบอย่างนี้ว่า เมื่อเราตายไปจากโลกนี้แล้ว คุณงามความดีจักมีดังนี้ไซ้ บัดนี้ ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมพวกนี้ พึงดื่มยาพิษ พึงนำมาซึ่งศาตรา พึงผูกคอตาย หรือพึงโจนลงไปในเหว ก็เพราะเหตุที่ท่านสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม พวกนี้ไม่ทราบอย่างนี้ว่า เมื่อเราตายไปจากโลกนี้แล้ว คุณงามความดีจักมี ฉะนั้น จึงยังประสงค์จะมีชีวิตอยู่ ไม่ประสงค์จะตาย ยังปรารถนาความสุข เกลียดความทุกข์ ดูกรท่านกัสสป ปริยายแม่นี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบาก ของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อุปมาด้วยสตรีมีครรภ์

[๓๑๐]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกยอมทราบเนื้อความ ของคำพูดด้วยอุปมา เรื่องเคยมีมาแล้ว พราหมณ์คนหนึ่งมีภริยา สองคน ภริยาคนหนึ่งมีบุตรอายุได้ ๑๐ ปี หรือมีอายุได้ ๑๒ ปี ภริยาคนหนึ่งตั้งครรภ์จวนจะคลอด ครั้งนั้น พราหมณ์นั้นทำกาละแล้ว จึงมาพบนั้น ได้พูดกะแม่เลี้ยงว่า แม่ ทรัพย์ ข้าวเปลือก เงิน หรือทอง ทั้งหมดนั้นของฉัน แม่มีส่วนอะไรในทรัพย์สมบัตินี้ไม่ ขอแม่จงมอบมรดกซึ่งเป็นของบิดาแก่ฉันเถิด เมื่อเขาพูดอย่างนั้นแล้ว นางพราหมณี กล่าวตอบมาพนันว่า พ่อ ขอพ่อจงรอนกว่าแม่จะคลอดเถิด ถ้าลูกที่คลอดออกมา เป็นชาย เขาก็ได้รับส่วนหนึ่ง ถ้าเป็นหญิง ก็จักเป็นบาทบริจาริกของพ่อ แม้ครั้งที่สอง มาพบก็ได้พูดกะแม่เลี้ยงอย่างนั้น ... แม้ ครั้งที่สอง นางพราหมณีนั้นก็ได้พูดกะมาพนันอย่างนั้น ... แม้ครั้งที่สาม มาพบนั้นก็ ได้พูดกะแม่เลี้ยงอย่างนั้นว่า แม่ ทรัพย์ ข้าวเปลือก เงินหรือทองทั้งหมดนั้นเป็นของฉัน แม่มีส่วนอะไรในทรัพย์สมบัตินี้ไม่ ขอแม่จงมอบมรดกซึ่งเป็นของบิดาแก่ฉันเถิด ลำดับนั้น นางพราหมณีนั้น ถูมิคเข้าไปในห้องน้อย แหะท่อง เพื่อจะทราบว่าเป็นชายหรือหญิง นางพราหมณีได้ทำลายตน ชีวิต ทรัพย์สมบัติ เพราะนางพราหมณีเป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหา มรดกโดยอุบายไม่แยบคาย ได้ถึงความพินาศ ฉนใด บพิตรก็ฉนนันเหมือนกัน เป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหาโลกหน้าด้วยอุบายไม่แยบคาย จักถึงความพินาศ เหมือนนางพราหมณีผู้เป็นคนพาล ไม่ฉลาด แสวงหา มรดกโดยอุบายไม่แยบคาย ได้ถึงความพินาศ ฉะนั้น

ดูกรบพิตร สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ย่อมจะไม่บ่มผลที่ยังไม่สุกให้รับสุก และผู้เป็นบัณฑิตย่อมรอฟผล อันสุกเอง อันชีวิตของสมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แปลกกว่าคนอื่น ๆ คือว่า สมณพราหมณ์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม ดำรงอยู่สันกาลนานเท่าใด ท่านย่อมประสพบุญมากเท่านั้น และปฏิบัติเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่คนเป็นอันมาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุข แก่เทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย ดูกรบพิตร โดยปริยายนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ ผู้ผุดเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

นตฺถิ ตฺยฺเหหตฺถ กิณฺจิ ปิตุ เม สนฺตโก โภติ ทายชฺชํ นิยุยาเทหิตี ๑ อถโฆ สา พฺราหฺมณฺนิ
 สตฺถํ กเหตฺวา โอรกํ ปวิสิตฺวา อุทฺธํ อุปฺปาเตสิ^๑ ยาว วิชานามิ ยถิ วา กุมารโก ยถิ วา
 กุมาริกาติ สา อตฺตทานญฺเจว ชีวิตฺตญฺจ กพฺภญฺจ สาปเตยฺยญฺจ ยถา ตํ พาลา อพฺยตฺตา
 อนยพฺยสนํ อาปนฺนา อโยนิโส ทายชฺชํ คเวสนฺตี เอวเมว โข ตฺวํ ราชญฺญ พาลो
 อพฺยตฺโต อนยพฺยสนํ อาปชฺชิสฺสสิ อโยนิโส ปรโลกํ คเวสนฺโต เสยฺยถา^๒ พฺราหฺมณฺนิ พาลา
 อพฺยตฺตา อนยพฺยสนํ อาปนฺนา อโยนิโส ทายชฺชํ คเวสนฺตี ๑ น โข ราชญฺญ สมณ-
 พฺราหฺมณา สีสฺวานฺโต กลฺยาณธมฺมา อปกํกํ ปริปาเจนฺติ อปีจ ปริปากํ อากเมนฺติ ปณฺฑิตา^๓ ๑
 อญฺเฬหิ^๔ ราชญฺญ สมณพฺราหฺมณานํ สีสฺวานฺตานํ กลฺยาณธมฺมานํ ชีวิตฺเตน ยถา^๕ ราชญฺญ
 สมณพฺราหฺมณา สีสฺวานฺโต กลฺยาณธมฺมา จิรํ ทิฆมมฺหุทฺธานํ ติฏฺฐนฺติ ตถา^๖ พหุปฺปญฺญํ ปสฺวณฺติ
 พหุชนหิตาย จ ปฏฺธิปชฺชนฺติ พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย^๗ อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺส-
 สานํ ๑ อิมินาปิ โข[^๘]ราชญฺเฬ ปรียาเยน เอวํ โหตุ อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก ๑เปฯ
 ผลํ วิปาโกติ ๑

[๓๑๑]

กิณฺจาปิ ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโฆ เอวมเม เหตุถ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก
 ๑เปฯ ผลํ วิปาโกติ ๑ อตฺถิ ปน ราชญฺญ ปรียาโย ๑เปฯ อตฺถิ โภ กสฺสโป ปรียาโย ๑เปฯ
 ยถากถํ วีย ราชญฺญาติ ๑ อิท เม โภ กสฺสโป ปุริสา จิรํ อากุจาริ กเหตฺวา ทสฺสเนนฺติ ยอนฺเต
 ฆนฺเต จิโร อากุจาริ อิมสฺส ยํ อิจฺฉสิ ตํ ทนฺทํ วเทหิตี^๙ ตฺยฺหาหํ เอวํ วทามิ เตนฺหิโก อิมํ
 ปุริสํ ชีวนฺตฺยฺเวว กุมฺภิยา ปกฺขิปีตฺวา มุขํ ปิพฺพิตฺวา อลฺเลน จมฺเมน โอนทฺธิตฺวา อลฺลาย
 มตฺติกาย พหฺลวิเลปนํ^{๑๐} กริตฺวา อุทฺธนํ อาโรเปตฺวา อคฺคิ เทถาติ เต เม สาธฺวติ ปฏฺธิสฺสฺสฺวา
 ตํ ปุริสํ ชีวนฺตฺยฺเวว กุมฺภิยา ปกฺขิปีตฺวา มุขํ ปิพฺพิตฺวา อลฺเลน จมฺเมน โอนทฺธิตฺวา อลฺลาย
 มตฺติกาย พหฺลวิเลปนํ กริตฺวา อุทฺธนํ อาโรเปตฺวา อคฺคิ เทนฺติ ๑ ยทา มยฺ ชานาม กาล-
 กโต โส ปุริโสติ อถ ตํ กุมฺภิ โอโรเปตฺวา อุพฺภินฺทิตฺวา มุขํ วิวริตฺวา สณฺฑิกํ วิโลเกม^{๑๑} อปฺเป-
 วนามสฺส ชีวํ นิภฺขมนฺตํ ปสฺสเสยฺยมาติ เนวสฺส มยฺ ชีวํ นิภฺขมนฺตํ ปสฺสสาม ๑ อยมฺปิ โข
 โภ กสฺสโป ปรียาโย เยน เม ปรียาเยน เอวํ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา

๑ ม. ย. โอปาเทสิ ๑

๒ ม. ย. เสยฺยถาปิ สา ... ๑

๓ ม. ปณฺฑิตานํ ๑

๔ ม. ย. อตฺถิโก ๑

๕ ม. ย. ยถา ยถาโฆ ... ตถา ตถา ๑

๖ ม. ย. ยถา ยถาโฆ ... ตถา ตถา ๑

๗ ม. ย. โลกานุกมฺปาย ๑

๘ ม. ย. เต ๑

๙ ม. ย. ปณฺเฬหิ ๑ อโต ปริ อิทิสเมว ๑

๑๐ ส. ม. ย. พหฺลวเลปนํ ๑ อโต ปริ อิทิสเมว ๑

๑๑ ม. ย. นิลุโลเกม ๑

[๓๑๑]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริชาณี้ ข้าพเจ้าก็ยังมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริชาณี้ซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมาแสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ จิตรผู้นี้ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารภจะลงอาญาอย่างไรแก่จิตรผู้นี้ ขอได้ตรัสบอกอาญานั้นเถิด ข้าพเจ้าบอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงใส่บุรุษผู้นี้ซึ่งยังมีชีวิตอยู่ในหม้อ แล้วปิดปากหม้อเสีย เอาหนังที่ยังสดรัด แล้วเอาดินเหนียวพอกเข้าให้หนา ยกขึ้นสู่เตาแล้วดัดไฟ บุรุษพวกนั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว จึงใส่บุรุษนี้ ซึ่งยังมีชีวิตอยู่เข้าในหม้อ แล้วปิดปากหม้อ เอาหนังที่ยังสดรัด แล้วเอาดินเหนียวพอกเข้าให้หนา ยกขึ้นสู่เตา แล้วดัดไฟ เมื่อข้าพเจ้าทราบว่าเป็นบุรุษนั้น ทำกาลแล้ว จึงให้ยกหม้อนั้นลง กะเทาะดินออกแล้วเปิดปากหม้อค่อยๆตรวจดูว่า บางทีจะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง พวกเราไม่ได้เห็นชีวะของเขาออกมาเลย ดูกรท่านกัสสป ปริชาณี้แน่ เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่ สัตว์ทำดี ทำชั่ว ไม่มี ฯ

อุปมาด้วยคนหลับฝัน

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจะขอขออนถามบพิตรในข้อนี้ บพิตรพึงทรงพยากรณ์ตามที่ควรแก่บพิตร บพิตรบรรทมกลางวัน ทรงรู้สึกฝันเห็นสวนอันน่ารื่นรมย์ ป่าอันน่ารื่นรมย์ พื้นที่อันน่ารื่นรมย์ สระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ บ้างหรือ ฯ

เคยฝัน ท่านกัสสป ฯ

ในเวลานั้น หญิงค่อม หญิงเตี้ย นางพนักงานภูษามาลา หรือกุมาริกาคอยรักษาบพิตร อยู่หรือ ฯ

อย่างนั้น ท่านกัสสป ฯ

คนเหล่านั้นเห็นชีวะของบพิตรเข้าหรือออกบ้างหรือเปล่า ฯ

หามิได้ ท่านกัสสป ฯ

ดูกรบพิตร ก็คนเหล่านั้น มีชีวิตอยู่ ยังมิได้เห็นชีวะของบพิตรผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ เข้าหรือออกอยู่ ก็ไฉนบพิตร

โอปปาติกะ นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ เตนฺหิ ราชญฺญ ตณฺเณเวตฺถ
 ปฏิปฺจุจิสฺสามิ ยถา เต ขเมยฺย ตถา นํ พุยากรเยยฺยาสี ฯ อภิขานาสี โน ตํ ราชญฺญ
 ทิवाเสยฺยํ อุปกโต สุปินกํ ปสฺสิตฺวา^๑ อารามรามณฺเอยกํ วนรามณฺเอยกํ ภูมिरามณฺเอยกํ
 โปกฺขรณฺณิรามณฺเอยกนฺติ ฯ อภิขานามหํ โภ กสฺสป ทิवाเสยฺยํ อุปกโต สุปินกํ ปสฺสิตฺวา
 อารามรามณฺเอยกํ วนรามณฺเอยกํ ภูมिरามณฺเอยกํ โปกฺขรณฺณิรามณฺเอยกนฺติ ฯ รกฺขนฺติ ตํ ตมฺหิ
 สมเย ขุชฺชาปี วามนกาปี^๒ เจลาวิกาปี^๓ โกมาริกาปีติ ฯ เอวํ^๔ โภ กสฺสป รกฺขนฺติ มํ ตมฺหิ
 สมเย ขุชฺชาปี วามนกาปี เจลาวิกาปี โกมาริกาปีติ ฯ อปี นฺ ตา ตฺยหํ ชีวํ ปสฺสณฺติ
 ปวิสฺนตํ วา นิกฺขมฺนตํ วาติ ฯ โน หิํ โภ กสฺสป ฯ ตา หิ นาม ราชญฺญ ตฺยหํ ชีวนตฺส
 ชีวนฺติโย ชีวํ น ปสฺสิสฺสณฺติ ปวิสฺนตํ วา นิกฺขมฺนตํ วา ก็ ปน ตํ กาลกตฺสส ชีวํ
 ปสฺสิสฺสสสิ ปวิสฺนตํ วา นิกฺขมฺนตํ วา ฯ อิมินาปี โข เต ราชญฺญ ปรียาเยน เอวํ โหตุ อิติปี
 อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกะ อตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๑๒]

กิลฺยาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถ โข เอวมฺเม เอตฺถ โหติ อิติปี นตฺถิ ปโร โลโก
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกะ นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ อตฺถิ ปน ราชญฺญ
 ปรียาโย ฯ เปฯ อตฺถิ โภ กสฺสป ปรียาโย ฯ เปฯ ยถากถํ วีย ราชญฺญาติ ฯ อิธ เม โภ
 กสฺสป ปุริสา โจริ อากุจาริ คเหตฺวา ทสฺสณฺติ อยนฺเต ฆนฺเต โจโร อากุจาริ อิมสฺส ยํ
 อิจฺฉติ ตํ ทณฺฑํ วเทหิตี ตฺยหํ เอวํ วทามิ เตนฺหิ โภ อิมํ ปุริสํ ชีวนตํเยว ตฺลวย ตฺเลตฺวา
 ชียาย อนสฺสาสํ มาเรตฺวา ปฺนเทว ตฺลวย ตฺเลตฺวา เต เม สาธุติ ปฏิสฺสฺสฺวา ตํ ปุริสํ
 ชีวนตํเยว ตฺลวย ตฺเลตฺวา ชียาย อนสฺสาสํ มาเรตฺวา ปฺเนว ตฺลวย ตฺเลตฺวา ฯ ยทา โส
 ชีวติ ตทา ลหฺตโร จ โหติ มุทฺตโร จ กมฺมมฺลยตฺโร จ ยทา ปน โส กาลกโต โหติ ตทา
 ครุตฺโร จ โหติ ปตฺถินนตฺโร จ อกมฺมมฺลยตฺโร จ ฯ อยมฺปิ โข โภ กสฺสป ปรียาโย เยน เม
 ปรียาเยน เอวํ โหติ อิติปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกะ นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ
 กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๑๓]

เตนฺหิ ราชญฺญ อุปมฺนเต กริสฺสามิ อุปมายปีเชกฺขเจ วิญญ ปุริสา ภาสิตฺสฺส อตฺถํ
 อาขานนฺติ ฯ เสยฺยถาปี ราชญฺญ ปุริโส ทิวสนฺตตฺตํ อโยคฺพํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชติ สลฺลชฺชติ-
 ภูตํ ตฺลวย ตฺลวย^๕ ตเมนนํ อปเรน สมเยน สีตํ นิพฺพุตํ ตฺลวย ตฺลวย กทา นฺ โข โส

๑ ม. ปสฺสิตา ฯ อโต ปริ อธิสเมว ฯ

๒ ย. วามนิกาปี ฯ

๓ ม. เวลาสิกาปี ฯ ย. เวลานิกาปี ฯ อโต ปริ อธิสเมว ฯ

๔ ย. เอวมฺปิ ฯ

๕ ย. โตลฺลย ฯ อโต ปริ อธิสเมว ฯ

จักได้ทอดพระเนตรชีวะของผู้ที่ทำการไปแล้ว เข้าหรือออกอยู่เล่า

ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๑๒]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้นในปริยายนี้ ข้าพเจ้าก็ยังคงมีความเห็น อยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่ สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมา แสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ จิตรผู้นี้ ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใดแก่จิตรผู้นี้ ขอได้ตรัสบอกอาชญานั้นเถิด ข้าพเจ้า บอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเอาดาชั่ง ชั่งบุรุษนี้ผู้ยังมีชีวิตอยู่แล้วเอาเชือกรัดให้ขาดใจตาย แล้วเอาดาชั่ง ชั่งอีกครั้งหนึ่ง บุรุษพวกนั้นรับคำข้าพเจ้าแล้ว เอาดาชั่ง ชั่งบุรุษนั้นผู้ยังมีชีวิตอยู่แล้วเอาเชือกรัด ให้ขาดใจตาย แล้วเอาดาชั่ง ชั่งอีกครั้งหนึ่ง เมื่อบุรุษนั้นยังมีชีวิตอยู่ย่อมเบากว่า อ่อนกว่าและควรแก่การงานกว่า แต่เมื่อเขาทำการแล้ว ย่อมหนักกว่า กระด้างกว่า และไม่ควรแก่การงานกว่า ดูกรท่านกัสสป ปริยายแบบนี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อุปมาด้วยก้อนเหล็กร้อน

[๓๑๓]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบเนื้อความ ของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เปรียบเหมือนบุรุษเอาดาชั่ง ชั่งก้อนเหล็กที่เผาไว้วันยังค่ำ ไฟติดทั่ว ลูกโปลงแล้ว ต่อมา เอาดาชั่งชั่งเหล็กนั้นซึ่งเย็นสนิทแล้ว เมื่อไรหนอ ก้อนเหล็กนั้นจะเบากว่า อ่อนกว่า หรือควรแก่การงานกว่า คือว่า เมื่อไฟติด ทั่ว ลูกโปลงอยู่แล้ว หรือว่าเมื่อเย็นสนิทแล้ว ฯ

ดูกรท่านกัสสป เมื่อใดก้อนเหล็กนั้น ประกอบด้วยไฟ ประกอบด้วยลม ไฟติดทั่ว ลูกโปลงแล้ว เมื่อนั้น จึงจะเบากว่า อ่อนกว่า และควรแก่การงานกว่า แต่เมื่อใดก้อนเหล็กนั้น ไม่ประกอบด้วยไฟ และไม่ประกอบด้วยลม เย็นสนิทแล้ว เมื่อนั้น จึงจะหนักกว่า กระด้างกว่า และไม่ควรแก่การงานกว่า ฯ

ดังนั้นแหละบพิตร เมื่อใด ภายนี้ประกอบด้วยธาตุ ให้อุ่นและวิญญาณ เมื่อนั้น ย่อม เบากว่า อ่อนกว่า ควรแก่

อโยคุโพ ลหุตโร วา โหติ มุทุตโร วา กมฺมณฺณตโร วา ยทา วา อาทิตฺโต สมฺปชฺชติโต
 สณฺโชติภูโต ยทา วา สีสโต นิพฺพุตฺติ ยทา โส โภ กสฺสป อโยคุโพ เตชฺสทฺทโค จ
 โหติ วาโยสทฺทโค จ อาทิตฺโต สมฺปชฺชติโต สณฺโชติภูโต ตทา ลหุตโร จ โหติ มุทุตโร จ
 กมฺมณฺณตโร จ ยทา ปน โส อโยคุโพ เนว เตชฺสทฺทโค โหติ น วาโยสทฺทโค สีสโต
 นิพฺพุโต ตทา คุรฺตโร จ โหติ ปตฺถินฺนตโร จ อกมฺมณฺณตโร จาติ ฯ เอวเมว โข ราชณฺณ
 ยทา อัย กาโย आयุสทฺทโค จ โหติ อุตฺตมาสทฺทโค จ วิญฺญาณสทฺทโค จ ตทา ลหุตโร จ
 โหติ มุทุตโร จ กมฺมณฺณตโร จ ยทา ปนํ กาโย เนว आयุสทฺทโค จ โหติ น อุตฺตมาสทฺทโค
 จ น วิญฺญาณสทฺทโค จ ตทา คุรฺตโร จ โหติ ปตฺถินฺนตโร จ อกมฺมณฺณตโร จ ฯ อิมินาปิ
 โข เต ราชณฺณ ปริยาเยน เอว โหตุ อิติปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา
 อตฺถิ สุกตทกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๑๔]

กิญจาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อตฺถิ เอวเมว เอตฺถ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก
 นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกา นตฺถิ สุกตทกฺกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ อตฺถิ ปน ราชณฺณ
 ปริยาโย ฯเปฯ อตฺถิ โภ กสฺสป ปริยาโย ฯเปฯ ยถากถํ วิย ราชณฺณวาทิ ฯ อิทฺธ เม โภ
 กสฺสป ปุริสา จักรํ อาคฺจาริ คเหตฺวา ทสฺสเสนฺติ อยนฺเต ฆนฺเต จักรํ อาคฺจาริ อิมสฺส ยํ
 อิจฺฉสิ ตํ ทณฺฑํ วเทหิตฺติ ตฺยาหํ เอวํ วทามิ เตนหิ โภ อิมํ ปุริสํ อนุปฺพจฺจ นวฺยจ จมฺมณฺณ
 มํสณฺณ นหารุณฺณ อฏฺฐจฺจ อฏฺฐจิมิณฺณชฺช จีวิตา วโรเปถ อปฺเปวณามสฺส จีวํ นิกฺขมฺนตํ
 ปสฺสเสยฺยมาติ เต เม สาธฺตฺติ ปฏฺฐิสฺสวตฺตา ตํ ปุริสํ อนุปฺพจฺจ นวฺยจ จมฺมณฺณ มํสณฺณ นหารุณฺณ
 อฏฺฐจฺจ อฏฺฐจิมิณฺณชฺช จีวิตา วโรเปตฺติ ฯ ยทา โส อทฺธมโต โหติ ตฺยาหํ เอวํ วทามิ
 เตนหิ โภ อิมํ ปุริสํ อุตฺตณํ นิปาเตถ อปฺเปวณามสฺส จีวํ นิกฺขมฺนตํ ปสฺสเสยฺยมาติ เต
 ตํ ปุริสํ อุตฺตณํ นิปาเตตฺติ ฯ เนวสฺส มยํ จีวํ นิกฺขมฺนตํ ปสฺสสาม ตฺยาหํ เอวํ วทามิ
 เตนหิ โภ อิมํ ปุริสํ อวฺกขชฺชํ นิปาเตถ ปสฺสเสน นิปาเตถ ทฺติเยน ปสฺสเสน นิปาเตถ อทฺธํ
 จเปถ โอมุทฺธกํ จเปถ ปาณินา อาโกเถถ เลณฺฑนํ^๑ อาโกเถถ ทณฺฑเนน อาโกเถถ สตฺเถน
 อาโกเถถ โอธฺธนาถ สนฺธฺธนาถ นิตฺธฺธนาถ อปฺเปวณามสฺส จีวํ นิกฺขมฺนตํ ปสฺสเสยฺยมาติ เต ตํ
 ปุริสํ โอธฺธนฺนติ สนฺธฺธนฺนติ นิตฺธฺธนฺนติ ฯ เนวสฺส มยํ จีวํ นิกฺขมฺนตํ ปสฺสเสยฺยมาติ^๒ ฯ ตสฺส
 ตเทว จกฺขํ โหติ เต รูปา ตณฺณายตฺนํ นปฺปฏฺฐิสฺสเวเทติ ฯ ตเทว โสตํ โหติ เต สทฺทา
 ตณฺณายตฺนํ นปฺปฏฺฐิสฺสเวเทติ ฯ ตเทว ฆานํ โหติ เต คณฺฐา ตณฺณายตฺนํ นปฺปฏฺฐิสฺสเวเทติ ฯ
 สาเยว^๓ จีวฺหา โหติ เต รสา ตณฺณายตฺนํ นปฺปฏฺฐิสฺสเวเทติ ฯ เสวว กาโย โหติ เต ฝิณฺณจพฺพา
 ตณฺณายตฺนํ นปฺปฏฺฐิสฺสเวเทติ ฯ อยมฺปิ โข โภ กสฺสป ปริยาโย เยน เม ปริยาเยน เอวํ โหติ

๑ เลทฺฑนาติปิ ปาโฐ ฯ

๒ ม. ปสฺสสาม ฯ

๓ ม. สวา ฯ

การงานกว่า แต่ว่า เมื่อใด ภายนี้ ไม่ประกอบด้วยอายุ ให้อุ่น และวิญญาน เมื่อนั้น ข้อมหนักกว่า กระด้างกว่า ไม่ควรแก่การงานกว่า ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แล ต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

[๓๑๔]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้นในปริยายนี้ ข้าพเจ้าก็ยังคงมีความเห็น อยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริยายซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยาบมา แสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้นี้ ประพฤติชั่วหยาบต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารภจะลงอาชญาอย่างใด แก่โจรผู้นี้ ขอให้ตรัสบอกอาชญาอันเกิด ข้าพเจ้าบอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงปลงบุรุษนี้จากชีวิต อย่าให้ผิวหนัง เนื้อเอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกชอกช้า บางทีจะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นรับคำของข้าพเจ้าแล้ว ข้อมปลงบุรุษนั้น จากชีวิต มิให้ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และเยื่อในกระดูกชอกช้า เมื่อบุรุษนั้นเริ่มจะตาย ข้าพเจ้าสั่งบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงผลักบุรุษนี้ ให้อนหงาย บางทีจะได้เห็นชีวะของเขาออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นผลักบุรุษนั้น ให้อนหงาย พวกเรามีได้เห็นชีวะของเขาออกมาเลย ข้าพเจ้าจึงสั่งบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงพลิกบุรุษนี้ ให้อนคว่ำลง จงพลิก ให้อนตะแคงข้างหนึ่ง จงพลิก ให้อนตะแคงอีกข้างหนึ่ง จงพุงให้ขึ้นขึ้น จงจับเอาศีรษะลง จงทุบ ด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาสตรา จงลาก มาข้างนี้ จงลากไปข้างโน้น จงลากไปๆ มาๆ บางทีจะได้เห็นชีวะของบุรุษนั้นออกมาบ้าง บุรุษพวกนั้นลากบุรุษนั้นมาข้างนี้ ลากไป ข้างโน้น ลากไปๆ มาๆ พวกเรามีได้เห็นชีวะของเขาออกมาเลย ตาของเขาก็ดวงนั้นแหละ รูปก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้ง รูปลายตะด้ายตาไม่ได้ หูก็อันนั้นแหละ เสียงก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้ง สัททลายตะด้ายหูไม่ได้ จมูกก็อันนั้นแหละ กลิ่นก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้ง คันธลายตะด้ายจมูกไม่ได้ ลิ้นก็อันนั้นแหละ รสก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้ง รสลายตะด้ายลิ้นไม่ได้ กายก็อันนั้นแหละ โภญฐัพพะก็อันนั้น แต่เขารู้แจ้ง โภญฐัพพะลายตะด้ายกายไม่ได้ ดูกรท่านกัสสป ปริยายนี้แล เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อิตถีปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาติกานตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ
วิปาโกติ ฯ

[๓๑๕]

เตนหิ ราชญฺญ อุปมนฺเต กริสฺสํสามิ อุปมายีเปตฺถกฺโข วิญญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ
อาชานนฺติ ฯ ภูตปุพฺพํ ราชญฺญ อยฺยตโร สงฺขโร สงฺขมาทาย ปจฺจนตีมํ ชนปํ อคฺมาสี ฯ
โส เยน อยฺยตโร คาโม เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา มชฺเฌ คามสฺส จิโต ติกฺขตฺตํ สงฺขํ
อุปฺพาเสตฺวา สงฺขํ ภูมียิ นิกฺขิปีตฺวา เอกมนฺตํ นิสีหิ ฯ อถ โข ราชญฺญ เตสํ ปจฺจนตฺชน-
ปทานํ มนุสฺसानํ^๑ เอตทโหสี อมฺโห กสฺส^๒ นฺ โข เอโส สทฺโท เอวฺรชฺชนิโย เอวํกมฺ-
มฺนิโย เอวํมทฺนิโย เอวํพฺนชฺชนิโย เอวํมฺลจฺฉนิโยติ ฯ สมนฺนิปตฺติตฺวา ตํ สงฺขมํ เอตทโวจํ อมฺโห
กสฺส นฺ โข เอโส สทฺโท เอวฺรชฺชนิโย เอวํกมฺมฺนิโย เอวํมทฺนิโย เอวํพฺนชฺชนิโย เอวํมฺลจ-
ฉนิโยติ เอโส โข โห สงฺโฆ นาม ยสฺส โส สทฺโท เอวฺรชฺชนิโย เอวํกมฺมฺนิโย เอวํมทฺนิโย
เอวํพฺนชฺชนิโย เอวํมฺลจฺฉนิโยติ ฯ เต ตํ สงฺขํ อุตฺตํ นินฺปาเตสฺสุ วเทหิ โห สงฺข วเทหิ โห
สงฺขาติ ฯ เนว โส สงฺโฆ สทฺทมกาสี ฯ เต ตํ สงฺขํ อวฺกขชฺชํ นินฺปาเตสฺสุ ปสฺสเสน นินฺปาเตสฺสุ
ทฺติเยน ปสฺสเสน นินฺปาเตสฺสุ อทฺธํ จเปสฺสุ โอมฺทฺธกํ จเปสฺสุ ปาณินา อาโกณฺเฐสฺสุ เณทฺทฺนา
อาโกณฺเฐสฺสุ ทณฺเฑน อาโกณฺเฐสฺสุ สตฺเถน อาโกณฺเฐสฺสุ โอรุณฺีสุ สนฺธฺรณฺีสุ นินฺทฺรณฺีสุ วเทหิ โห
สงฺข วเทหิ โห สงฺขาติ ฯ เนว โส สงฺโฆ สทฺทมกาสี ฯ อถ โข ราชญฺญ ตสฺส สงฺขมฺสฺส
เอตทโหสี ยาว โข^๓ พาลา อิมํ ปจฺจนตฺชนปทา มนุสฺสา กถฺยหิ นาม อโยนิโส สงฺขสทฺทํ
คเวสฺสึสฺสณฺีตฺติ ฯ เตสํ เปกฺขมานานํ สงฺขํ กเหตุว ติกฺขตฺตํ สงฺขํ อุปฺพาเสตฺวา สงฺขํ อาทาย
ปฏฺกามิ ฯ อถ โข ราชญฺญ เตสํ ปจฺจนตฺชนปทานํ มนุสฺसानํ เอตทโหสี ยทา กิร โห อโย
สงฺโฆ นาม ปุริสสทฺทจฺจ โหติ วายามสทฺทจฺจ วาโยสทฺทจฺจ^๔ จ ตทายํ สงฺโฆ สทฺทํ
กโรติ ยทา ปนํ สงฺโฆ เนว ปุริสสทฺทจฺจ โหติ น วายามสทฺทจฺจ น วาโยสทฺทจฺจ นํ
สงฺโฆ สทฺทํ กโรติติ ฯ เอวเมว โข ราชญฺญ ยทายํ กาโย อายสทฺทจฺจ โหติ อุตฺตมาสทฺทจฺจ
จ วิญฺญาณสทฺทจฺจ จ ตทา อภิกฺกมตฺติปิ ปฏฺกมตฺติปิ ติกฺขตฺติปิ นิสีหตฺติปิ เสยฺยปิ กปฺเปติ
จกฺขุณฺาปิ รูปํ ปสฺสตี โสเตนปิ สทฺทํ สฺฐนาติ ฌาเนนปิ คนฺธํ ฌายตี จิวิหายปิ รสํ สายตี
กาเยนปิ โสณฺุจพฺพํ สุสตี มนฺสาปิ ฌมฺมํ วิชานาติ ยทา ปนํ กาโย เนว อายสทฺทจฺจ จ
โหติ น อุตฺตมาสทฺทจฺจ จ น วิญฺญาณสทฺทจฺจ จ ตทา เนว อภิกฺกมตฺติ น ปฏฺกมตฺติ น ติกฺขตฺติ
น นิสีหตฺติ น เสยฺย กปฺเปติ จกฺขุณฺาปิ รูปํ น ปสฺสตี โสเตนปิ สทฺทํ น สฺฐนาติ ฌาเนนปิ
คนฺธํ น ฌายตี จิวิหายปิ รสํ น สายตี กาเยนปิ โสณฺุจพฺพํ น สุสตี มนฺสาปิ ฌมฺมํ น
วิชานาติ ฯ อิมินาปิ โข เต ราชญฺญ ปริยาเยน เอวํ โหตุ อิตถีปิ อตฺถิ ปโร โลโก อตฺถิ

๑ ส. ย. ปจฺจนตฺชนํ มนุสฺसानํ ฯ ม. ปจฺจนตฺชนปทมนุสฺसानํ ฯ

๒ ย. กิสฺส นฺ โข ฯ อ. โธ ปริ อธิสเมว ฯ

๓ ม. ย. โข สทฺโท นตฺถิ ฯ

๔ ม. วายสทฺทจฺจ ฯ อ. โธ ปริ อธิสเมว ฯ

อุปมาด้วยการเป่าสังข์

[๓๑๕]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว คนเป่าสังข์ คนหนึ่ง ถือเอาสังข์ไปยังปัจฉิมชนบท เขาเข้าไปยังบ้านแห่งหนึ่ง ยืนอยู่กลางบ้านเป่าสังข์ขึ้น ๓ ครั้ง แล้ววางสังข์ไว้ที่แผ่นดิน นั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ลำดับนั้น พวกภิกษุในปัจฉิมชนบท ได้เกิดความตื่นเต็นว่า ท่านทั้งหลาย นั่นเสียงใครหนอ ช่างเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ควรแก่การงานถึงเพียงนี้ เป็นที่ตั้งแห่งความเพลิดเพลินถึงเพียงนี้ ช่างจับจิตถึงเพียงนี้ ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ พวกเขาต่างมาล้อมถามคนเป่าสังข์นั้นว่า พ่อ นั่นเสียงของใครหนอ ช่างเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ... ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ คนเป่าสังข์ตอบว่า ท่านทั้งหลาย นั่นคือสังข์ซึ่งมีเสียงเป็นที่พอใจถึงเพียงนี้ ... ช่างไพเราะถึงเพียงนี้ พวกเขาจับสังข์นั้นหงายขึ้นแล้วบอกว่า พุच्छิพอสังข์ พุच्छิพอสังข์ สังข์นั้นหาได้ออกเสียงไม่ พวกเขาจับสังข์นั้นให้คว่ำลง จับให้ตะแคงข้างหนึ่ง จับให้ตะแคงอีกข้างหนึ่ง ชูให้สูง วางให้ต่ำ เคาะด้วยฝ่ามือ ด้วยก้อนดิน ด้วยท่อนไม้ ด้วยศาดรา ลากมาข้างนี้ ลากไปข้างโน้น ลากไปๆ มาๆ แล้วบอกว่า พุच्छิพอสังข์ พุच्छิพอสังข์ สังข์นั้นหาได้ออกเสียงไม่ ลำดับนั้น คนเป่าสังข์ได้มีความคิดว่า พวกภิกษุยังปัจฉิมชนบทเหล่านี้ ช่างโง่เหลือเกิน จักแสวงหาเสียงสังข์โดยไม่ถูกทางได้อย่างไรกัน เมื่อมนุษย์พวกนั้นกำลังมองดูอยู่ เขาจึงหยิบสังข์ขึ้นมาเป่า ๓ ครั้ง แล้วถือเอาสังข์นั้นไป มนุษย์ปัจฉิมชนบท พวกนั้นได้พูดกันว่า ท่านทั้งหลาย นับว่าเมื่อใด สังข์นี้ประกอบด้วยคน ความพยายามและลม เมื่อนั้น สังข์นี้จะออกเสียง แต่ว่าเมื่อใด สังข์นี้มิได้ประกอบด้วยคน ความพยายามและลม เมื่อนั้น สังข์นี้ไม่ออกเสียง ฉะนั้นเหมือนกัน บพิตร เมื่อใด กายนี้ประกอบด้วยอายุ ใส่อุ่นและวิญญูชน เมื่อนั้น กายนี้ก้าวไปได้ ถอยกลับได้ ยืนได้ นั่งได้ สำเร็จการนอนได้ เห็นรูปด้วยนัยน์ตาได้ ฟังเสียงด้วยหูได้ คมกลิ่นด้วยจมูกได้ ลิ้มรสด้วยลิ้นได้ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายได้ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจได้ แต่ว่าเมื่อใดกายนี้ไม่ประกอบด้วยอายุ ใส่อุ่นและวิญญูชน เมื่อนั้น กายนี้ก้าวไปไม่ได้ ถอยกลับไม่ได้ ยืนไม่ได้ นั่งไม่ได้ สำเร็จการนอนไม่ได้ เห็นรูปด้วยนัยน์ตาไม่ได้ ฟังเสียงด้วยหูไม่ได้ คมกลิ่นด้วยจมูกไม่ได้ ลิ้มรสด้วยลิ้นไม่ได้ ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกายไม่ได้ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจไม่ได้ ดูกรบพิตร โดยปริยายของบพิตรนี้แลต้องเป็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะ เหตุนี้ โลกหน้ามีอยู่ เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นมีอยู่ ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วมีอยู่ ฯ

จบ ภาณวารที่หนึ่ง

สตฺตา โอปปาทิกา อตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

ปจฺมภาณวาริ ฯ

[๓๑๖]

กิลฺยาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโข เอวมฺเม เอตฺถ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก
นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ อตฺถิ ปน ราชญ
ปริยาโย ฯเปฯ อตฺถิ โภ กสฺสป ปริยาโย ฯเปฯ ยถากถํ วิย ราชญฺณาติ ฯ อธิ เม โภ
กสฺสป ปุริสา โจโร อาคฺจาริ คเหตฺวา ทสฺเสนฺติ อัย เต ฆนฺเต โจโร อาคฺจาริ อิมสฺส ยํ
อิจฺฉติ ตํ ทณฺฑํ วเทหิตี ตฺยาหํ เอวํ วทามิ เตนฺหิ โภ อิมสฺส ปุริสสฺส จวี จินฺท
อปฺเปวณามสฺส ชีวํ ปสฺเสยฺยมาติ เต ตสฺส ปุริสสฺส จวี จินฺทนฺติ ฯ เนวสฺส มยํ ชีวํ
ปสฺสาม ฯ ตฺยาหํ เอวํ วทามิ เตนฺหิ โภ อิมสฺส ปุริสสฺส จมมํ จินฺท มํสํ จินฺท นหารุ
จินฺท อฏฺฐิ จินฺท อฏฺฐิมิณฺหํ จินฺท อปฺเปวณามสฺส ชีวํ ปสฺเสยฺยมาติ เต ตสฺส
ปุริสสฺส อฏฺฐิมิณฺหํ จินฺทนฺติ ฯ เนวสฺส มยํ ชีวํ ปสฺสาม* ฯ อยมฺปิ โข โภ กสฺสป ปริยาโย
เยน เม ปริยาเยน เอวํ โหติ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาทิกา นตฺถิ
สุกตทุกกฏานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ

[๓๑๗]

เตนฺหิ ราชญฺญ อุปมฺนฺเต กริสฺสามิ อุปมายปีเชกฺขเจ วิณฺญ ปุริสา ภาตีสฺส อตฺถํ
อาชานนฺติ ฯ ภูตปุพฺพ ราชญฺญ อณฺตโร อคฺคิโก ชฺหิโล อรณฺณายตเน ปณฺณกฺกฺยา
สมฺมตฺติ^๑ ฯ อถโข ราชญฺญ อณฺตโร ชนปโท สตฺถวาโส^๒ วุฏฺฐาสิ ฯ อถโข โส
สตฺถวาโส^๓ ตสฺส อคฺคิกสฺส ชฺหิลสฺส อสฺสมสฺส สามนฺตา เอกรตฺติ วสิตฺวา ปกฺกามิ ฯ
อถโข ราชญฺญ ตสฺส อคฺคิกสฺส ชฺหิลสฺส เอตทโหสิ ยนฺนุนาหํ เยน โส สตฺถวาโส
เตนฺอุปสงฺกเมยฺย อปฺเปวณามตฺถ กิลฺยจิ อุปกรณํ อธิคฺจฺเจยฺยนฺติ ฯ อถโข โส อคฺคิโก ชฺหิโล
กาลสฺสเว วุฏฺฐาย เยน โส สตฺถวาโส เตนฺอุปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา อทฺทส ตสฺมี สตฺถวาเส
ทหริ กุมาริ มณฺฑํ อุตฺตฺตานเสยฺยํ จจฺจติ^๔ ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ น โข เม ตํ ปฏฺฐึป
ยํ เม เปกฺขมานสฺส มนุสฺสภูโต กาลิ กรเยยฺย ยนฺนุนาหํ อิมํ ทารกํ อสฺสมํ เนตฺวา
อาปาเทยฺย โปเสยฺย วฑฺฒเยยฺยนฺติ ฯ อถโข โส อคฺคิโก ชฺหิโล ตํ ทารกํ อสฺสมํ เนตฺวา
อาปาเทสิ โปเสสิ วฑฺฒเสสิ ฯ ยทา โส ทารโก ทสฺวสฺสทฺเทสิโก วา โหติ ทฺวาทสฺวสฺสท
เทสิโก วา อถโข ตสฺส อคฺคิกสฺส ชฺหิลสฺส ชนปเท กิลฺยจิเทว กรณฺมยํ อุปฺปชฺชติ ฯ อถโข

๑ ม. ปสฺเสยฺยาม ฯ

๒ ม. ส. ย. วสฺติ ฯ

๓ ส. ย. ชนปทฺเทโส ฯ ม. ชนปเท สตฺถโ ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ฯ

๔ ม. ย. โส สตฺถโ ๑

[๓๑๖]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ในปริชาชนี ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็น อยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้สุด เกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรม ที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

ดูกรบพิตร ก็ปริชาชนีซึ่งเป็นเหตุให้บพิตรยังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้สุด เกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มีอยู่หรือ ฯ

มีอยู่ ท่านกัสสป ฯ

เปรียบเหมือนอะไร บพิตร ฯ

ดูกรท่านกัสสป บุรุษของข้าพเจ้าในที่นี้ จับโจรผู้ประพฤติชั่วหยามมาแสดงแก่ข้าพเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ โจรผู้นี้ ประพฤติชั่วหยามต่อพระองค์ พระองค์ทรงปรารถนาจะลงอาชญาอย่างใดแก่โจรผู้นี้ ขอได้ตรัสบอกอาชญานั้นเถิด ข้าพเจ้า ได้บอกบุรุษพวกนั้นอย่างนี้ว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเชือดผิวหนังของบุรุษนี้ บางที่จะได้เห็นชีวิตของบุรุษนั้นบ้าง พวกเขาเชือดผิวหนังของบุรุษนั้น พวกเรามิได้เห็นชีวิตของเขาเลย ข้าพเจ้าจึงบอกบุรุษพวกนั้นว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงเชือดหนังเถื่อนเนื้อ ตัดเอ็น ตัดกระดูก ตัดเขี้ยวในกระดูกของบุรุษนี้ บางที่จะได้เห็นชีวิตของบุรุษนั้นบ้าง พวกเขาตัดเขี้ยวในกระดูกของบุรุษนั้น พวกเรามิได้เห็นชีวิตของเขาเลย ดูกรท่านกัสสป ปริชาชนีแน่ เป็นเหตุให้ข้าพเจ้ายังคงมีความเห็นอยู่อย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้สุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ฯ

อุปมาด้วยขลุ่ยผู้บูชาไฟ

[๓๑๗]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกยอมทราบนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว ขลุ่ยผู้บำเรอไฟ ผู้หนึ่ง อยู่ในภุมมิมงบังด้วยใบไม้ ณ ที่ชายป่า ครั้งนั้น ชนบทแห่งหนึ่งเป็นที่พักของหมู่เกวียนอยู่แล้ว หมู่เกวียนนั้น พักอยู่ราตรีหนึ่ง ในที่ใกล้อาศรมขลุ่ยผู้บำเรอไฟนั้น แล้วจึงหลีกไป ลำดับนั้น ขลุ่ยผู้บำเรอไฟนั้นมีความคิดขึ้นว่า ถ้ากระไร เราควรจะไปในที่ที่หมู่เกวียนนั้นพัก บางที่จะได้เครื่องอุปการะอะไรในที่นั้นบ้าง ขลุ่ยผู้บำเรอไฟลุกขึ้นแต่เช้า เข้าไปยังที่ที่หมู่เกวียนนั้นพัก ครั้นแล้ว ได้เห็นเด็กอ่อนสิริষะไล่น เขาทิ้งนอนหงายไว้ที่หมู่เกวียนนั้นพัก ครั้นเห็น ได้เกิดความคิดขึ้นว่า เมื่อเราพบเห็นอยู่ จะปล่อยให้มนุษย์ทำกาลละเสียนั้น ไม่สมควรแก่เราเลย ถ้ากระไร เราควรจะนำทารกนี้ไปยังอาศรม แล้วเลี้ยงดูให้เติบโตขึ้น ขลุ่ยผู้บำเรอไฟ นำทารกนั้น ไปยังอาศรมแล้ว เลี้ยงดูให้เติบโตขึ้นแล้ว เมื่อทารกนั้นอายุย่างเข้า ๑๐ ปี หรือ ๑๒ ปี ขลุ่ย ผู้บำเรอไฟ มีกรณีะบางอย่างในชนบทเกิดขึ้น เขาได้บอกทารกนั้นว่า พ่อ เราปรารถนาจะไป ยังชนบท เจ้าพึงบำเรอไฟ อย่าให้ไฟของเจ้าดับ ถ้าไฟของเจ้าดับ นีมีดนี้ฟัน นี้ไม้สีไฟ เจ้าพึงก่อไฟแล้วบำเรอไฟเถิด เขาสั่งทารกนั้นอย่างนี้แล้ว ได้ไปยังชนบท เมื่อทารกนั้นมัวเล่นเสีย ไฟดับแล้ว ทารกนั้นนึกขึ้นได้ว่า บิดาได้บอกเราไว้อย่างนี้ว่า พ่อ เจ้าพึงบำเรอไฟ อย่าให้ไฟ ของเจ้าดับ ถ้าว่าไฟของเจ้าดับ นีมีด นี้ฟัน นี้ไม้สีไฟ เจ้าพึงก่อไฟแล้วบำเรอไฟเถิด ถ้ากระไร เราควรจะทำไฟแล้วบำเรอไฟ ทารกนั้นเอามีดากไม้สีไฟ ด้วยเข้าใจว่า บางทีจะพบไฟบ้าง เขาไม่พบไฟเลย จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก แล้วผ่าออกเป็น ๓ ซีก ๔ ซีก ๕ ซีก ๑๐ ซีก ๒๐ ซีก แล้วเรียกให้เป็นชิ้นเล็กๆ ครั้นแล้ว จึงโยกในครก ครั้นโยกแล้วจึงโปรยในที่มืด ลมมาก ด้วยเข้าใจว่า บางทีจะพบไฟบ้าง เขาไม่พบไฟเลย ลำดับนั้น ขลุ่ยผู้บำเรอไฟนั้น ทำกรณีะนั้นในชนบทสำเร็จแล้ว จึงกลับมายังอาศรมของตน ครั้นแล้ว ได้กล่าวกะทารกนั้นว่า พ่อ ไฟของเจ้าดับเสียแล้วหรือ ทารกนั้นตอบว่า ข้าแต่คุณพ่อ ขอประทานโทษเถิด กระผม มัวเล่นเสียไฟจึงดับ กระผมนึกขึ้นได้ว่า พ่อได้บอกเราไว้อย่างนี้ว่า พ่อ เจ้าพึงบำเรอไฟ อย่าให้ไฟของเจ้าดับ ถ้าไฟของเจ้าดับ นีมีด นี้ฟัน นี้ไม้สีไฟ เจ้าพึงก่อไฟแล้วบำเรอไฟเถิด ถ้ากระไร เราควรจะทำไฟแล้วบำเรอไฟ ที่นั่น กระผมจึงเอามีดากไม้สีไฟด้วยเข้าใจ

โส อคติโก ชฎิลो ตํ ทารกํ เอตทโวจ อิจฺฉามहि तात ชนปํ คณฺตุํ อคติํ ताต
 ปริจเรยุยาสि มา จ เต อคติ นิพฺพายิ สเจ ว^๑ เต อคติ นิพฺพายเยยฺย อัย วาสี อิมานิ กญฺจํ
 อิทํ อรณฺสีหิตํ อคติํ นิพฺพตฺเตตฺวา อคติํ ปริจเรยุยาสีติ ฯ อถ โข โส อคติโก ชฎิลो ตํ ทารกํ
 เอวํ อนุสาสีตฺวา ชนปํ อคฺมาสี ฯ ตสฺส จิหฺวาปสฺสตสฺส อคติ นิพฺพายิ ฯ อถ โข ตสฺส
 ทารกสฺส เอตทโหสี ปิตา โข มํ เอวํ อวจ อคติํ ताต ปริจเรยุยาสิ มา จ เต อคติ
 นิพฺพายิ สเจ ว เต อคติ นิพฺพายเยยฺย อัย วาสี อิมานิ กญฺจํ อิทํ อรณฺสีหิตํ อคติํ นิพฺพตฺ-
 เตตฺวา อคติํ ปริจเรยุยาสีติ ยนฺนุนาํ อคติํ นิพฺพตฺเตตฺวา อคติํ ปริจเรยุยฺนฺติ ฯ อถ โข โส
 ทารโก อรณฺสีหิตํ วาสียา ตจฺฉิ อปฺเปวณาม อคติํ อธิจฺเจยฺยฺนฺติ ฯ เนว โส อคติํ อธิจฺฉนฺ
 อรณฺสีหิตํ ทูริชา ผาเลสี ติชา ผาเลสี จตุรชา ผาเลสี ปณฺจชา ผาเลสี ทสชา ผาเลสี
 วิสติชา^๒ ผาเลสี สกลิกํ สกลิกํ อกาสิ สกลิกํ สกลิกํ กริตฺวา อุทฺกฺขเล โกญฺเฐสี อุทฺกฺขเล
 โกญฺเฐตฺวา มหาวาเต โอมุณี^๓ อปฺเปวณาม อคติํ อธิจฺเจยฺยฺนฺติ ฯ เนว โส อคติํ อธิจฺฉนฺ ฯ
 อถ โข โส อคติโก ชฎิลो ชนปเท ตํ กรณฺมียํ ตีเรตฺวา येन สโก อสฺสโม เดนฺอุปสงฺกมิ
 อุปสงฺกมิตฺวา ตํ ทารกํ เอตทโวจ กจฺฉิ เต ताต อคติ นิพฺพุโตติ ฯ อิธ เม ताต จิหฺวา-
 ปสฺสตสฺส อคติ นิพฺพายิ ตสฺส เม เอตทโหสี ปิตา โข มํ เอวํ อวจ อคติํ ताต
 ปริจเรยุยาสิ มา จ เต ताต อคติ นิพฺพายิ สเจ ว เต อคติ นิพฺพายเยยฺย อัย วาสี อิมานิ
 กญฺจํ อิทํ อรณฺสีหิตํ อคติํ นิพฺพตฺเตตฺวา อคติํ ปริจเรยุยาสีติ ยนฺนุนาํ อคติํ
 นิพฺพตฺเตตฺวา อคติํ ปริจเรยุยฺนฺติ อถ โข หิ ताต อรณฺสีหิตํ วาสียา ตจฺฉิ อปฺเปวณาม อคติํ
 อธิจฺเจยฺยฺนฺติ ฯ เนวํ อคติํ อธิจฺฉนฺ อรณฺสีหิตํ ทูริชา ผาเลสี ติชา ผาเลสี จตุรชา ผาเลสี
 ปณฺจชา ผาเลสี ทสชา ผาเลสี วิสติชา^๔ ผาเลสี สกลิกํ สกลิกํ อกาสิ สกลิกํ สกลิกํ กริตฺวา
 อุทฺกฺขเล โกญฺเฐสี อุทฺกฺขเล โกญฺเฐตฺวา มหาวาเต โอมุณี^๕ อปฺเปวณาม อคติํ อธิจฺเจยฺยฺนฺติ
 เนวํ อคติํ อธิจฺฉนฺติ ฯ อถ โข ตสฺส อคติกสฺส ชฎิลสฺส เอตทโหสี ยาว พาโล อัย
 ทารโก อพฺยตฺโต กถฺลฺหิ นาม อโยนิโส อคติํ กเวสีสฺสตีติ^๖ ฯ ตสฺส เปกฺขมานสฺส อรณฺ-
 สีหิตํ กเหตฺวา อคติํ นิพฺพตฺเตตฺวา ตํ ทารกํ เอตทโวจ เอวํ โข ताต อคติ นิพฺพตฺเตตฺวา โฟ
 น เตว ยถา ตวํ พาโล อพฺยตฺโต อโยนิโส อคติํ กเวสีสฺสตีติ^๖ ฯ เอวเมว โข ตวํ ราชญฺ
 พาโล อพฺยตฺโต อโยนิโส ปรโลกํ กเวสีสฺสตี ปฏฺนิสฺสชฺเชตํ ราชญฺ ปาปํ ทิฏฺฐิจตํ
 ปฏฺนิสฺสชฺเชตํ ราชญฺ ปาปํ ทิฏฺฐิจตํ มา เต อโหสี ทิฆรตฺตํ อหิตาย ทฺถุขายาติ ฯ

๑ ม. ... จ ฯ อิโต ปริ อิทิสฺสว ฯ

๒ ส. ม. ย. สตรา ฯ

๓ ม. ย. โอปุณิ ฯ

๔ ส. ม. ย. สตรา ฯ

๕ ม. ย. โอปุณิ ฯ

๖ ม. กเวสีติ ฯ

ว่าบางทีจะพบไฟบ้าง กระผมมิได้พบไฟเลย จึงผ่าไม้สีไฟออกเป็น ๒ ซีก แล้วผ่าออกเป็น ๓ ซีก ๔ ซีก ๕ ซีก ๑๐ ซีก ๒๐ ซีก แล้วเกรียกให้เป็นชิ้นเล็กๆ ครั้นแล้วจึงโยลกในครก ครั้นโยลกแล้ว เอาโปรยในที่มืดมมืดด้วยเข้าใจว่า บางทีจะพบไฟบ้าง กระผมไม่พบไฟเลย ลำดับนั้น ชฎิลผู้บำเรอไฟนั้นได้มีความคิดว่า ทารกนี้ช่างโง่เหลือเกิน ไม่เขียนແหลມ จักแสวงหาไฟโดยไม่ถูกทางได้อย่างไรกัน เมื่อทารกนั้นกำลังมองดูอยู่ ชฎิลนั้นหยิบไม้สีไฟมาสีให้เกิดไฟแล้ว ได้บอกทารกนั้นว่าเขาติดไฟกัน อย่างนี้ ไม่เหมือนอย่างเจ้าซึ่งยังเขลา ไม่เขียนແหลມ แสวงหาไฟโดยไม่ถูกทาง ดูกรบพิตร บพิตรก็ฉันทันเหมือนกัน ยังทรงเขลา ไม่เขียนແหลມ ทรงแสวงหาปรโลกโดยไม่ถูกทาง ขอบพิตรจงทรงสละกีนทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตร จงปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้บังเกิดมีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

[๓๑๘]

กิลฺยาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโฆ เนวาทํ สกฺโกมิ อิทํ ปาปกํ ติฏฺฐจิตฺตํ
 ปญฺนิสฺสชฺชิตฺตํ ราชาปี มํ ปเสนทิ โกสโล ชานาติ ติโรราชาโนปี ปายาสี ราชญฺโฆ เอวาทํ
 เอวํติฏฺฐิ อิติปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ
 ผลํ วิปาโกติ ฯ สจฺจาทํ โภ กสฺสโป อิทํ ปาปกํ ติฏฺฐจิตฺตํ ปญฺนิสฺสชฺชิตฺตํ ภาวิสฺสนตฺติ เม
 วตฺตาโร ยาว พาลो ปายาสี ราชญฺโฆ อพฺยตฺโต ทุกฺคหิตกาหิติ โภเนปี นํ หริสฺสํ
 มกฺเขเนปี นํ หริสฺสํ ปพาเสนปี นํ หริสฺสํมิตี ฯ

[๓๑๙]

เตนหิ ราชญฺญ อุปมนฺเต กริสฺสํ อุปมายปีเชกฺขเจ วิญญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ
 อาชานนฺติ ฯ ภูตปุพฺพ ราชญฺญ มหาสกฺกสฺสโต สกฺกสฺสสฺสํ ปุรตฺถิมา ชนปทา ปจฺฉิมํ
 ชนปทํ อคฺมาสิ ฯ โสเยว^๑ กจฺจนฺติ จิปปเยว ปริยาทียติ ติณฺณํ กฺกุโจทกํ หริตฺกปณฺณ^๒ ฯ ตสฺมี
 โข ปน สตฺเถ เทว สตฺถวาหา อเหตุํ เอโก ปณฺจนํ สกฺกสฺสตาณํ เอโก ปณฺจนํ สกฺกสฺส-
 ตาณํ ฯ อถโฆ เตสํ สตฺถวาทานํ เอตทโหสิ อโย โฆ มหาสกฺกสฺสโต สกฺกสฺสสฺสํ เต มโย
 เยน เยน กจฺจาม จิปปเมว ปริยาทียติ ติณฺณํ กฺกุโจทกํ หริตฺกปณฺณํ ยนฺนุน มโย อิมํ สตฺถํ
 ทฺวิธา วิกฺเขยฺยาม เอกโต ปณฺจ สกฺกสฺสตาณิ เอกโต ปณฺจ สกฺกสฺสตาณิ ติ ฯ เต ตํ สตฺถํ
 ทฺวิธา วิกฺชีสุ เอกโต ปณฺจ สกฺกสฺสตาณิ เอกโต ปณฺจ สกฺกสฺสตาณิ ฯ เอโก ตาว สตฺถวาโห
 พหุํ ติณฺณจ กฺกุจฺจนจ อุทกฺกจ อาโรเปตฺวา สตฺถํ ปยาเปสิ^๓ ฯ ทฺวิหตีหปยาโต^๔ โข ปน โส
 สตฺถโต อทฺทส ปุริสํ กามํ โลหิตกฺขี^๕ อาสนฺนทฺธกฺลาปี กุมฺพมालี^๖ อลฺลวตฺถํ อลฺลเกสํ
 กทฺทมมกฺขิตฺเทหิ จกฺเกหิ ภเทฺรณ รเถน ปฏิปํ อากจฺจนฺตํ ทิสฺวา เอตทโวจ กุโต โภ อากจฺ-
 สิตี ฯ อมฺกมฺหา ชนปทาติ ฯ กุหิ คมิสฺสสฺสิตี ฯ อมฺกํ นาม ชนปทนฺติ ฯ กจฺจิ โภ ปุรโต
 กนฺตารे มหาเมโฆ อภิปฺปวฺภูโจติ ฯ เอวํ โภ ปุรโต กนฺตารे มหาเมโฆ อภิปฺปวฺภูโจ
 อาสิตฺโตทกานิ วฏฺฐมานิ พหุํ ติณฺณจ กฺกุจฺจนจ อุทกฺกจ จทฺเทถ โภ ปุราณานิ ติณฺณานิ กฺกุจฺจานิ
 อุทกานิ ลหฺวารเอหิ สกฺกฺเขหิ สีฆํ สีฆํ กจฺจนฺต มา โยคฺคานิ กิลฺมิตฺถาติ ฯ อถโฆ โส
 สตฺถวาโห สตฺถิกเ อามนฺเตสิ อโย โภ ปุริโส เอวมาห ปุรโต กนฺตารे มหาเมโฆ
 อภิปฺปวฺภูโจ อาสิตฺโตทกานิ วฏฺฐมานิ พหุํ ติณฺณจ กฺกุจฺจนจ อุทกฺกจ จทฺเทถ โภ ปุราณานิ
 ติณฺณานิ กฺกุจฺจานิ อุทกานิ ลหฺวารเอหิ สกฺกฺเขหิ สีฆํ กจฺจนฺต มา โยคฺคานิ กิลฺมิตฺถาติ จทฺเทถ
 โภ ปุราณานิ ติณฺณานิ กฺกุจฺจานิ อุทกานิ ลหฺวารเอหิ สกฺกฺเขหิ สตฺถํ ปยาเปถาติ ฯ เอวํ โภติ

๑ ม. ย. โส เยน เยน ... ฯ

๒ ส. ย. หริตกวนฺตํ ฯ

๓ ส. ย. ปายาเปสิ ฯ

๔ ส. ย. ... ปายาโต ฯ

๕ ม. โลหิตกฺขํ สนฺนทฺธกฺลาปี ฯ

๖ ม. กุมฺพมालี ฯ อติ ปรี อธิสเมว ฯ

[๓๑๘]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้ายังหาอาจสลະคั่นทิจูอันลามกนี้เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศล ก็ดี พระราชาภายนอกทั้งหลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสีมีวาตะอย่างนี้ มีทิจูอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจะสลະคั่นทิจูอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่า ข้าพเจ้าได้ว่า พญาปายาสีช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปรกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดทิจูนั้นไว้ เพราะความโกรธ บ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะความดีเสมอบ้าง ฯ

อุปมาด้วยนายกองเกวียน ๒ คน

[๓๑๙]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกย่อมทราบ เนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว พ่อค้าเกวียน หมูใหญ่ มีเกวียนประมาณพันเล่ม ได้เดินทางจาก ชนบทอันตั้งอยู่ในบุรพทิศ ไปยังชนบท อันตั้งอยู่ในปัจฉิมทิศ พ่อค้าเกวียนหมูนั้นไปอยู่ หย้า ฟิน น้ำ ใบไม้สด หมดเปลือง ไปโดยรวดเร็ว ก็ในหมูนั้นมีนายกองเกวียน ๒ คน คนหนึ่งมีพวกเกวียน ๕๐๐ เล่ม อีกคนหนึ่ง มีพวกเกวียน ๕๐๐ เล่ม ลำดับ นั้น นายกองเกวียน ๒ คนนั้นได้ปรึกษากันว่า หมูเกวียนหมูใหญ่มีเกวียนประมาณพันเล่ม พวกเราเหล่านั้นไปรวมกันอยู่ หย้า ฟิน น้ำ ใบไม้สด หมดเปลืองไปโดยรวดเร็ว ถ้ากระไร พวกเราควรที่จะแยกหมูเกวียนหมูใหญ่นี้ออกเป็น ๒ หมู คือ หมูหนึ่ง มีเกวียน ๕๐๐ เล่ม อีกหมูหนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม พ่อค้าเกวียนเหล่านั้นแยกหมูเกวียนนั้นออกเป็น ๒ หมูแล้ว คือ หมูหนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม อีกหมูหนึ่งมีเกวียน ๕๐๐ เล่ม นายกองเกวียนคนหนึ่งบรรทุกหย้า ฟิน และน้ำเป็นอันมากแล้ว ขับหมูเกวียนไปก่อน เมื่อขับไปได้สอง สามวัน หมูเกวียนนั้นได้เห็นบุรุษผิวดำ นัยน์ตาแดง ผูกสอดแล่งธนู ทัดดอกกุณฑล มีผ้าเปือก ผมเปือก แล่นรถอันงดงามมีล้อเปื้อนตมสวนทางมา ครั้นแล้วจึงได้ถามขึ้นว่า ดูกรท่าน ท่านมาจากไหน ฯ

ข้าพเจ้ามาจากชนบทโน้น ฯ

ท่านจะไปไหน ฯ

ไปยังชนบทโน้น ฯ

ในหนทางกันดารข้างหน้า ฝนตกมากหรือ ฯ

อย่างนั้นท่าน ในหนทางกันดารข้างหน้าฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ หย้า ฟิน และน้ำมีมาก พวกท่านจงทิ้งหย้า ฟิน น้ำของเก่าเสียเถิด เกวียนเบาจากของหนักจะไปได้รวดเร็ว วัวเทียมเกวียนก็ไม่ลำบาก ลำดับนั้น นายกองเกวียนเรียก พวกเกวียนมาบอกว่า บุรุษผู้นี้พูดว่า ในหนทางกันดารข้างหน้า ฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ หย้า ฟิน และน้ำมีมาก พวกท่าน จงทิ้ง หย้า ฟิน และน้ำของเก่าเสียเถิด เกวียนเบาจากของหนักจักไปได้รวดเร็ว วัวเทียมเกวียน ก็ไม่ลำบาก ดังนี้ พวกท่านจงทิ้งหย้า ฟิน น้ำของเก่าเสียเถิด จงขับหมูเกวียนไปด้วยเกวียนเบาเถิด พวกเกวียนรับคำของนายกองเกวียนแล้ว ทิ้งหย้า ฟิน น้ำของเก่า มีเกวียนเบาจากของหนัก ขับหมูเกวียนไปแล้ว พวกเกวียนเหล่านั้นมิได้เห็น หย้า ฟิน หรือน้ำ ในที่พัก หมูเกวียนด่าบลแรก แม้ในที่พักหมูเกวียนด่าบลที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก แม้ในที่พักหมูเกวียนด่าบลที่เจ็ด ก็มีได้เห็น หย้า ฟิน หรือน้ำ ถึงความวอดวายด้วยกันทั้งหมด มนุษย์หรือปศุสัตว์ที่อยู่ใน หมูเกวียนนั้น อมนุษย์กล่าวคือยักษ์กินเสียทั้งหมด เหลือแต่กระดูกเท่านั้น เมื่อนายกองเกวียนพวกที่สองรู้สึกว่า บัดนี้ หมูเกวียนแรกนั้นออกไปนานแล้ว จึงบรรทุกหย้า ฟิน และ น้ำไปเป็นอันมาก แล้วขับหมูเกวียนไป เมื่อขับไปได้สองสามวัน พวกเกวียนนั้นเห็นบุรุษผิวดำ นัยน์ตาแดง ผูกสอดแล่งธนู ทัดดอกกุณฑล มีผ้าเปือก ผมเปือก แล่นรถอันงดงามมีล้อเปื้อนตมสวนทางมา ครั้นแล้ว จึงได้ถามขึ้นว่า ดูกรท่าน ท่านมาจากไหน ฯ

ข้าพเจ้ามาจากชนบทโน้น ฯ

ท่านจะไปไหน ฯ

ไปยังชนบทโน้น ฯ

โฆ เต สตุติกา ตสฺส สตุถวาหสฺส ปฐิสฺสุตฺวา จทฺเทตฺวา ปุราณิ ติณานิ กญฺจานิ
 อุทกานิ ลหฺวารเหิ สกฺเณหิ สตุถํ ปยาเปลฺลํ ๑ เต ปจฺเมปิ สตุถวาเส น อทฺทลฺลํ ติณํ วา
 กญฺจํ วา อุทกํ วา ทฺติเยปิ สตุถวาเส ๑ ตติเยปิ สตุถวาเส ๑ จตุตฺเถปิ สตุถวาเส ๑ ปณฺจเมปิ
 สตุถวาเส ๑ ฉฺชฺเยปิ สตุถวาเส ๑ สตุตฺเมปิ สตุถวาเส น อทฺทลฺลํ ติณํ วา กญฺจํ วา อุทกํ
 วา สพฺเพ ว อนยพฺยสนํ อาปชฺชิสฺสเยว^๑ ๑ ตสฺมี สตุเถ อเหลฺลํ มนุสฺสา วา ปสฺสุ วา ๑ สพฺเพ
 ว โส ยกฺโข อมนุสฺโส ภกฺขเสติ ๑ อญฺจิกานเว เสตานิ^๒ ๑ ยทา อณฺณาสิ ทฺติโย สตุถวาโห
 พฺหุณฺภิขฺนฺตโร โขทานิ โส สตุโถติ พหุํ ติณญจ กญฺจญจ อุทกญจ อาโรเปตฺวา สตุถํ
 ปยาเปลฺลํ ๑ ทฺวิหตีหยาโต โฆ ปน โส สตุโถ อทฺทส ปฺริสํ กาฬํ โลหิตกฺขี อาสนฺนทฺธ-
 กลาปํ กุมฺทมาลํ อลฺลวตฺถํ อลฺลเกลฺลํ กทฺทมมกฺขิตฺเหิ จกฺเกหิ ภทฺเรน รเถน ปฏฺธิปลํ อากจฺจนฺตํ
 ทิสฺวา เอตทวโจ กุโต โภ อากจฺจนฺตํ ๑ อมฺกมฺหา ชนปทาติ ๑ กุหิ คมฺิสฺสสฺสตี ๑ อมฺกํ นาม
 ชนปทนต์ ๑ กจฺจิ โภ ปฺรโต กนฺตารे มหาเมโฆ อภิปฺปวฺฐุจฺจติ ๑ เอวํ โภ ปฺรโต กนฺตารे
 มหาเมโฆ อภิปฺปวฺฐุจฺจ อาสิตฺโตทกานิ วญฺจมานิ พหุํ ติณญจ กญฺจญจ อุทกญจ จทฺเทถ
 โภ ปุราณิ ติณานิ กญฺจานิ อุทกานิ ลหฺวารเหิ สกฺเณหิ สีนํ สีนํ จจฺจนฺต มา โยคฺคานิ
 กิลมิตฺถาติ ๑ อถ โฆ โส สตุถวาโห สตุติเก อามนฺเตลฺลํ อัย โภ ปฺริโส เอวมาห ปฺรโต
 กนฺตารे มหาเมโฆ อภิปฺปวฺฐุจฺจ อาสิตฺโตทกานิ วญฺจมานิ พหุํ ติณญจ กญฺจญจ อุทกญจ
 จทฺเทถ โภ ปุราณิ ติณานิ กญฺจานิ อุทกานิ ลหฺวารเหิ สกฺเณหิ สีนํ สีนํ จจฺจนฺต มา
 โยคฺคานิ กิลมิตฺถาติ อัย โภ ปฺริโส เนว อมฺหากํ มิตฺโต น ฉาติสาโลหิตํ กถํ มัย อิมสฺส
 สทฺธาย คมฺิสฺสาม น โว จทฺเทตฺพฺพานิ ปุราณิ ติณานิ กญฺจานิ อุทกานิ ๑ ยถาภเตน^๓
 ภณฺเชน สตุถํ ปยาเปถ น โน ปุราณํ จทฺเทตฺสสามาติ ๑ เอวํ โภติ โฆ เต สตุติกา ตสฺส
 สตุถวาหสฺส ปฐิสฺสุตฺวา ยถาภเตน ภณฺเชน สตุถํ ปยาเปลฺลํ ๑ เต ปจฺเมปิ สตุถวาเส น
 อทฺทลฺลํ ติณํ วา กญฺจํ วา อุทกํ วา ทฺติเยปิ สตุถวาเส ๑ ตติเยปิ สตุถวาเส ๑ จตุตฺเถปิ
 สตุถวาเส ๑ ปณฺจเมปิ สตุถวาเส ๑ ฉฺชฺเยปิ สตุถวาเส ๑ สตุตฺเมปิ สตุถวาเส น อทฺทลฺลํ
 ติณํ วา กญฺจํ วา อุทกํ วา ตณฺจ สตุถํ อทฺทลฺลํ อนยพฺยสนํ อาปนฺนํเยว^๔ ๑ ตสฺมี สตุเถ
 อเหลฺลํ มนุสฺสา วา ปสฺสุ วา ๑ เตสญจ อญฺจิกานเว อทฺทลฺลํ ๑ เตน ยกฺเขน อมนุสฺเสน
 ภกฺขิตา^๕ ๑ อถ โฆ โส สตุถวาโห สตุติเก อามนฺเตลฺลํ อัย โฆ โภ โส สตุโถ อนยพฺยสนํ
 อาปนฺโน ยถา ตํ เตน พาเถน สตุถวาเหน ปรีณายเกน ๑ เตนหิ โภ ยานมฺหากํ สตุเถ
 อปฺปสارانิ ปณฺณานิ ตานิ จทฺเทตฺวา ยานิ อิมสฺมี สตุเถ มหาสารานิ ปณฺณานิ ตานิ
 อาทียถาติ ๑ เอวํ โภติ โฆ เต สตุติกา ตสฺส สตุถวาหสฺส ปฐิสฺสุตฺวา ยานิ สกฺสฺมี สตุเถ
อปฺปสارانิ ปณฺณานิ ตานิ จทฺเทตฺวา ยานิ ตสฺมี สตุเถ มหาสารานิ ปณฺณานิ ตานิ

๑ ม. ย. อาปชฺชิสฺส ๑ เยจ ตสฺมี ... ๑

๒ ส. ย. เสเสลฺลํ ๑

๓ ม. ย. ยถาภเตน ๑ อโธ ปรี อธิสเมว ๑

๔ ม. อาปนฺนํ ๑ เยจ ... ๑ ย. อาปนฺนํ ๑ เยว ๑

๕ ย. สทฺททาทพฺพิ ๑

ในหนทางกันดารข้างหน้า ฝนตกมากหรือ ฯ

อย่างนั้นท่าน ในหนทางกันดารข้างหน้าฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ หย้า ฟืน และน้ำมีมาก พวกท่านจงทิ้งหย้า ฟืน น้ำของเก่าเสียเถิด เถวียนเบาจากของหนักจักไปได้รวดเร็ว วัวเทียมเถวียนก็ไม่ลำบาก ลำดับนั้น นายกองเถวียนเรียก พวกเถวียนมาบอกว่าบุรุษผู้นี้พูดว่า ในหนทางกันดารข้างหน้าฝนตกมาก หนทางมีน้ำบริบูรณ์ทั้งหย้า ฟืน และน้ำ มีมาก พวกท่านจงทิ้งหย้า ฟืน น้ำของเก่าเสียเถิด เถวียนเบาจากของหนักจักไปได้รวดเร็ว วัวเทียมเถวียนก็ไม่ลำบาก ดังนี้ ดูกร ท่าน บุรุษนี้มีโชติมาตร มิใช่ญาติสาโลหิตของพวกเรา พวกเราจักเชื่อบุรุษนี้ ได้อย่างไร ท่านทั้งหลายไม่ฟังทิ้งหย้า ฟืน น้ำ ของเก่าเสีย จงขับเถวียนไปพร้อมทั้งสิ่งของตามที่นำมาแล้วเถิด พวกเราจักไม่ทิ้งของเก่าของพวกเรา พวกเถวียนรับคำนายกองเถวียนนั้นแล้ว ขับเถวียนไปพร้อมทั้งสิ่งของตามที่ได้นำมา พวกเถวียนเหล่านั้นมิได้เห็นหย้า ฟืน หรือน้ำใน ที่พักเถวียน ตำบลแรก แม้ในที่พักเถวียนที่ตำบลที่สอง ที่สาม ที่สี่ ที่ห้า ที่หก ที่เจ็ด ก็มิได้เห็นหย้า ฟืน หรือน้ำ ได้เห็นแต่หมู่เถวียนที่ได้ ถึงความวอดวายเท่านั้น ได้เห็นแต่กระดูกของมนุษย์และปศุสัตว์ที่อยู่ในหมู่เถวียนนั้นเท่านั้น พวกนั้นถูกอมมนุษย์คือยักษ์กินแล้ว ลำดับนั้น นายกองเถวียนเรียกพวกเถวียนมาบอกว่า นี่คือหมู่เถวียนนั้นได้ถึงแก่ความวอดวายแล้ว ทั้งนี้เพราะนายกองเถวียนนั้นเป็นคนโง่เขลา ถ้าอย่างนั้น ในหมู่เถวียนของพวกเรา สิ่งของชนิดใดมี สาระนั้น้อยจงทิ้งเสีย ในหมู่เถวียนหมู่หนึ่ง สิ่งของชนิดใดมีสาระมาก จงขนเอาไปเถิด พวกเถวียนพวกนั้นรับคำนายกองเถวียนนั้นแล้ว จึงทิ้งสิ่งของชนิดมีสาระนั้น้อยในเถวียนของตนๆ ขนเอาไปแต่สิ่งของมีสาระมากในเถวียนหมู่นั้น ข้ามทางกันดารนั้นไปได้โดยสวัสดิ์ ทั้งนี้ เพราะ นายกองเถวียนนั้นเป็นคนฉลาด ดูกรบพิตร บพิตรก็ฉันทันเหมือนกัน ยังทรงเขลา ไม่เฉียบแหลม ทรงแสวงหาปรโลกโดยไม่ถูกทาง จักถึงความวอดวาย เหมือนบุรุษ นายกองเถวียนจะนั้น ชนเหล่าใดจักสำคัญทิวติของบพิตรว่า เป็นสิ่งที่ควรฟัง ควรเชื่อถือ แม้ชนเหล่านั้น ก็จักถึงความวอดวาย เหมือนพ่อค้าเถวียนพวกนั้น ฉะนั้น ขอบพิตรจงทรงสละคืนทิวติอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตรจงปล่อยวางทิวติอันลามกนั้นเสียเถิด ทิวติอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ ลึนกลานาน

เลข ฯ

อาทิตฺตฺวา โสตฺถิโน ตํ กนฺตารํ นิตฺถริสฺสุ ยถา ตํ ปณฺทิตฺเตน สตฺถวาเหเน ปริณายเกเน ฯ
 เอวเมว โข ตฺวํ ราชญฺณ พาลो อพฺยตฺโต อนนฺยพฺยสนํ อาปชฺชิสฺสสฺสึ อโยนิโส ปรโลกํ
 คเวสนฺโต เสยฺยถาปิ โส ปฺริโส สตฺถวาโห เยปิ ตว โสตพฺพํ สทฺธาดพฺพํ^๑ มณฺณิสฺสสนฺติ
 เตปิ อนนฺยพฺยสนํ อาปชฺชิสฺสสนฺติ เสยฺยถาปิ เต สตฺถิกา ปญฺนิสฺสชฺเชตํ ราชญฺณ ปาปกํ ติฏฺฐิจฺจํ
 ปญฺนิสฺสชฺเชตํ ราชญฺณ ปาปกํ ติฏฺฐิจฺจํ มา เต อโหสิ ทิฆมฺมรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ ฯ

[๓๒๐]

กิลฺยจาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโข เนวาทํ สกฺโกมิ อิทํ ปาปกํ ติฏฺฐิจฺจํ
 ปญฺนิสฺสชฺชิจฺจํ ราชาปี มํ ปเสนทิ โกสโล ชานาติ ติโรราชาโนปิ ปายาสี ราชญฺโณ เอวฺวาทิ
 เอวฺวาทิสฺสึ อิตฺธิปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺธา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทูกกฺกฺกานํ กมฺมานํ
 ผลํ วิปาโกติ สจฺจํ โภ กสฺสโป อิมํ ปาปกํ ติฏฺฐิจฺจํ ปญฺนิสฺสชฺชิสฺสสฺสึ ภวิสฺสสนฺติ เม
 วตฺถวาโร ยาว พาลो ปายาสี ราชญฺโณ อพฺยตฺโต ทูกคฺคหิตคาหิติ โภเปนปิ นํ หริสฺสสฺสึ
 มกฺขเนปิ นํ หริสฺสสฺสึ ปพาเสนปิ นํ หริสฺสสฺสึติ ฯ

[๓๒๑]

เตนหิ ราชญฺณ อุปมนฺเต กริสฺสสฺสึ อุปมายปีเชกฺขเจ วิณฺญฺ ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ
 อาชานนฺติ ฯ ภูตปฺพพํ ราชญฺณ อณฺณตโร สุกฺกรโปสโก ปฺริโส สกฺกมหา คามา อณฺณํ คามํ
 อคฺมาสิ ตตฺถ อทฺทส ปฺนุตํ สุกฺกํ กฺกํ จทฺทิตํ ฯ ทิสฺวานสฺส เอตทโหสิ อโย โข ปฺนุโต
 สุกฺกชฺชฺชโธ จทฺทิตฺโต^๒ มม สุกฺกรานํ ภกฺโข^๓ ยนฺนุนาหิ อิตฺโต สุกฺกชฺชฺชํ หเรยฺยนฺติ ฯ โส
 อุตฺตราสงฺกํ ปตฺถริตฺวา ปฺนุตํ สุกฺกชฺชฺชํ อากิริตฺวา ภาณฺทิกํ พนฺธิตฺวา สีสฺเส อจฺจโรเปตฺวา^๔
 อคฺมาสิ ฯ ตสฺส อนฺตรามกฺเค มหาอกาลเมโฆ ปาวสฺสึ ฯ โส อุกฺขมฺรณฺตํ ปคฺขมฺรณฺตํ ยาว
 อกฺกนฺชา กฺกุเถน มกฺกชฺชิตฺโต กฺกุถาริ อาทาย อคฺมาสิ ฯ ตเมนนํ มนฺนุสฺสา ทิสฺวา เอวมาหํ
 กจฺจิ โน ตฺวํ ภณฺเ อุมฺมตฺโต กจฺจิ นฺ^๕ วิเจโต^๖ กถฺยหิ นาม อุกฺขมฺรณฺตํ ปคฺขมฺรณฺตํ ยาว
 อกฺกนฺชา กฺกุเถน มกฺกชฺชิตฺโต กฺกุถาริ หริยิสฺสสฺสึ^๗ ฯ ตเมห เขวตฺถ ภณฺเ อุมฺมตฺตา ตเมห
 วิเจตา^๘ ตถา หิ ปน เม สุกฺกรตฺตุนฺติ ฯ เอวเมว โข ตฺวํ ราชญฺณ กฺกุถาริกฺกุปโม^๙ มณฺณเ
 ปญฺนิภาสิ ปญฺนิสฺสชฺเชตํ ราชญฺณ ปาปกํ ติฏฺฐิจฺจํ ปญฺนิสฺสชฺเชตํ ราชญฺณ ปาปกํ ติฏฺฐิจฺจํ

๑ ย. สทฺธาดพฺพํ ฯ

๒ ม. จทฺทิตฺโต มมณฺจ สุกฺกรตฺตํ ฯ ย. จทฺทิตฺโต มมณฺจ ฯ

๓ ส. มมณฺจ สุกฺกรตฺโต ฯ

๔ ม. อจฺจโรเปตฺวา ฯ ส. ย. อจฺจโรเปตฺวา ฯ

๕ ม. ย. นฺนุสฺสโก นตฺถิ ฯ

๖ ย. เวเจโต เวเจตา ฯ

๗ หริยิสฺสสฺสึ ปาเจน ภวิสฺสสฺสึ ฯ

๘ ย. เวเจโต เวเจตา ฯ

๙ ส. ย. กฺกุถาริกฺกุปโม ฯ

[๓๒๐]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหาอาจละคืนทิฐิอันลามกนี้ เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนอกทั้งหลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสี มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจะละคืนทิฐิอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้าได้ว่า พญาปายาสี ช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดทิฐินั้นไว้ เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะความดีเสมอบ้าง ฯ

อุปมาด้วยคนทุนห่ออุจจาระ

[๓๒๑]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวกยอมทรานเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว บุรุษผู้เลี้ยงสุกรคนหนึ่งได้ออกจากบ้านของตนไปยังบ้านอื่น ได้เห็นคูดแห้งเป็นอันมากซึ่งเขาทิ้งไว้ในบ้านนั้น ครั้นแล้วเขาได้มีความคิดขึ้นว่าคูดแห้งเป็นอันมากซึ่งเขาทิ้งไว้นี้ เป็นอาหารสุกรของเรา ถ้ากระไร เราควรขนคูดแห้งไปจากที่นี่ เขาปูผ้าห่มลงแล้ว โขยเอาคูดแห้งเป็นอันมาก แล้วผูกให้เป็นห่อทุนสิริชะเดินไปในระหว่างทาง เขาถูกฝนใหญ่แล้ว เขาเประเปื้อนไปด้วยคูดตลอดถึงปลายเล็บ พาเอาห่อคูดซึ่งสิ้นไหลไปแล้ว พวกมนุษย์เห็นเขาแล้ว ได้พูดอย่างนี้ว่า พนาย ท่านเป็นบ้าหรือเปล่า ท่านเสียจริตหรือหนอ ไหนท่านจึงเประเปื้อนไปด้วยคูดตลอดถึงปลายเล็บ จักนำเอาห่อคูดซึ่งสิ้นไหลอยู่ไปทำไม บุรุษนั้นตอบว่า พนาย ในข้อนี้ พวกท่าน นั้นแหละเป็นบ้า พวกท่านเสียจริต ความจริง สิ่งนี้เป็นอาหารสุกรของเรา ดูกรบพิตร บพิตรก็ ฉะนั้นเหมือนกัน น่าจะปรากฏเหมือนบุรุษผู้ทุนห่อคูด ขอบพิตร จงละคืนทิฐิอันลามกนั้น เสียเถิด ขอบพิตรจงปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ สิ้นกาลนานเลย ฯ

มา เต อโหสิ ทีฆมรุตตํ อหิตาย ทุกขายาติ ฯ

[๓๒๒]

กิญจาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโข เนวาทิ สกฺโกมิ อิทํ ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ
ปฏินิสฺสชฺชิตฺตํ ราชปิ มํ ปเสนทิ โกสโล ชานาติ ติโรราชาโนปิ ปายาสิ ราชญฺโณ เอวาทิ
เอวาทิฏฺฐิ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สคฺคตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ
ผลํ วิปาโกติ สจาทิ โภ กสฺสป อิทํ ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ ปฏินิสฺสชฺชิสฺสามิ ภวิสฺสนฺติ เม
วตฺตาริ ยาว พาลो ปายาสิ ราชญฺโณ อพฺยตฺโต ทุกฺคหิตคาคีติ โภเปนปิ นํ หริสฺสามิ
มกฺเคนปิ นํ หริสฺสามิ ปฟาเสนปิ นํ หริสฺสามิตี ฯ

[๓๒๓]

เตนหิ ราชญฺณ อุปมนฺเต กริสฺสามิ อุปมายปีเชกฺขเจ วิญญู ปุริสา ภาสิตสฺส อตฺถํ
อาชานนฺติ ฯ ภูตปุพฺพิ ราชญฺณ เทว อกฺขรุตฺตา อกฺเขหิ ทิพฺพีสุ ฯ เอโก อกฺขรุตฺโต
อาคตาคตํ กลี คิลติ ฯ อทฺทสา โข ทฺติโย อกฺขรุตฺโต ตํ อกฺขรุตฺตํ อาคตาคตํ กลี คิลนฺตํ
ทิสฺวา ตํ อกฺขรุตฺตํ เอตทโวจ ตวํ โข สมฺม เอกนฺติเกน ชินาสิ เทหิ เม สมฺม อกฺเข
ปโฆหริสฺสามิตี^๑ ฯ เอวํ สมฺมาติ โข โส อกฺขรุตฺโต ตสฺส อกฺขรุตฺตสฺส อกฺเข ปาทาสิ ฯ
อถโข โส อกฺขรุตฺโต อกฺเข วิเสน ปริภาเวตฺวา ตํ อกฺขรุตฺตํ เอตทโวจ เอหิ โข สมฺม
อกฺเขหิ ทิพฺพิสฺสามาติ ฯ เอวํ สมฺมาติ โข โส อกฺขรุตฺโต ตสฺส อกฺขรุตฺตสฺส ปจฺจุสฺโสสิ ฯ
ทฺติยมฺปิ โข เต อกฺขรุตฺตา อกฺเขหิ ทิพฺพีสุ ฯ ทฺติยมฺปิ โข โส อกฺขรุตฺโต อาคตาคตํ กลี
คิลติ ฯ อทฺทสา โข ทฺติโย อกฺขรุตฺโต ตํ อกฺขรุตฺตํ ทฺติยมฺปิ อาคตาคตํ กลี คิลนฺตํ ทิสฺวา
ตํ อกฺขรุตฺตํ เอตทโวจ

[๓๒๔]

ลิตฺตํ ปรมเณ เตชสา
คิลมกฺขํ ปุริโส น พุชฺฌติ
คิลเร^๒ ปาปฐตฺตา กปณา
เต กญฺจํ ภวิสฺสตีติ ฯ

[๓๒๕]

เอวเมว โข ตวํ ราชญฺณ อกฺขรุตฺตญฺปิโม^๓ มลฺลเณ ปฏิภาสิ ปฏินิสฺสชฺชิตฺตํ ราชญฺณ
ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ ปฏินิสฺสชฺชิตฺตํ ราชญฺณ ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ มา เต อโหสิ ทีฆมรุตตํ อหิตาย

๑ ปโฆหริสฺสามิตีติ ปน ปาเจน ภวิตพฺพิ ฯ

๒ ม. ย. คิลเร คิล ปาปฐตฺต ปจฺจนา เต กญฺจํ ภวิสฺสตีติ ฯ

๓ ย. อกฺขรุตฺตญฺปิโม ฯ

[๓๒๒]

ท่านกัสสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหาอาจสะละคืนทิฐิอันลามกนี้ เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนอกทั้งหลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสี มีวาตะอย่างนี้ มีทิฐิอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัสสป ถ้าข้าพเจ้าจักสะละคืนทิฐิอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้าได้ว่า พญาปายาสี ช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปรกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดติดมันไว้ เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะความดีเสมอบ้าง ฯ

อุปมาด้วยนักเลงสกา

[๓๒๓]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว นักเลงสกา สองคนเล่นสากัน คนหนึ่งกลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆมาเสีย นักเลงสกาคนที่สองได้เห็น นักเลงสกานั้นกลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆมา ครั้นแล้วได้พูดว่า ดูกรสหาย ท่านชนะข้างเดียว ท่านจงให้ลูกสกาแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักเช่นบูชา นักเลงสกาคนนั้นรับคำแล้ว จึงมอบลูกสกาให้ นักเลงสกานั้น ลำดับนั้น นักเลงสกา [คนที่สอง] เอายาพิษทาลูกสกาแล้วพูดแก่นักเลงสกา [คนที่หนึ่ง] ว่ามาเถิดสหาย เรามาเล่นสากัน นักเลงสกา [คนที่หนึ่ง] รับค่านักเลงสกา [คนที่สอง] แล้ว นักเลงสกาเหล่านั้นเล่นสากันเป็นครั้งที่สอง แม้ในครั้งที่สองนักเลงสกา [คนที่หนึ่ง] ก็กลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆ มาเสีย นักเลงสกาคนที่สอง ได้เห็นนักเลงสกาคนกลืนกินเบี้ยแพ้ที่แล้วๆมา แม้ครั้งที่สอง ครั้นแล้วได้พูดว่า

[๓๒๔]

บุรุษกลืนกินลูกสกาซึ่งอาบด้วยยาพิษ มีฤทธิ์กล้ำยังหาารู้สึกไม่ นักเลงชั่วเลวผู้นำสงสารกลืนยาพิษเข้าไป ความเร่าร้อนจักมีแก่ท่าน ดังนี้ ฯ

[๓๒๕]

ดูกรบพิตร บพิตรก็อย่างนั้นเหมือนกัน น่าจะปรากฏเหมือนนักเลงสกา ขอบพิตรจงทรงสะละคืนทิฐิอันลามกนั้น เสียเถิด ขอบพิตรจงทรงปล่อยวางทิฐิอันลามกนั้นเสียเถิด ทิฐิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์สิ้นกาลนานเลย ฯ

ทุกขายาติ ฯ

[๓๒๖]

กิญจาปี ภวํ กสฺสโป เอวมาห อถโฆ เนวาทิ สกฺโกมิ อิทํ ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ
ปฏินิสฺสชฺชิตฺตุ ราชปิ มํ ปเสนทิ โกสโล ชานาติ ติโรราชาโนปิ ปายาสี ราชญโณ เอวาทิ
เอวาทิฏฺฐิ อิติปิ นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สคฺคา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทุกฺกฏานํ กมฺมานํ
ผลํ วิปาโกติ สจฺจํ โภ กสฺสป อิทํ ปาปํ ทิฏฺฐิคมํ ปฏินิสฺสชฺชิสฺสามิ ภวิสฺสนฺติ เม
วตฺตาริ ยาว พาโล ปายาสี ราชญโณ อพฺพตฺโต ทุคฺคหิตคาคีติ โกเปนปิ นํ หริสฺสามิ
มกฺเขนปิ นํ หริสฺสามิ ปฟาเสนปิ นํ หริสฺสามีติ ฯ

[๓๒๗]

เตนหิ ราชญญ อุปมนฺเต กริสฺสามิ อุปมายปีเชกฺขเจ วิญญู ปุริสา ภาติสฺส อตฺถํ
อาชานนฺติ ฯ ภูตปุพฺพิ ราชญญ อญฺจตรโร ชนปเท^๑ วุฏฺฐาสี ฯ อถโฆ สหายโก สหายกํ
อามนฺเตสิ อายาม สมฺม เยน โส ชนปโท เตนฺอุปสงฺกมฺิสฺสาม อปฺเปวนาเมตฺถ กิญจิ ธนํ
อิคฺชญะยามาติ ฯ เอวํ สมฺมาติ โข สหายโก สหายกสฺส ปจฺจุสฺโสติ ฯ เต เยน โส
ชนปโท เยน อญฺจตรโร คามปชฺช^๒ เตนฺอุปสงฺกมฺิสฺส ตตฺถ อทฺทสฺส ปหฺนติ สาณํ นทฺทิตํ ฯ
ทิสฺวา สหายโก สหายกํ อามนฺเตสิ อิทํ โข สมฺม ปหฺนติ สาณํ นทฺทิตํ เตนหิ สมฺม
ตฺวญฺจ สาณการํ พนฺธ อหฺนฺจ สาณการํ พนฺธิสฺสามิ อุโภ สาณการํ อาทาย คมฺิสฺสามาติ ฯ
เอวํ สมฺมาติ โข สหายโก สหายกสฺส ปฏิสฺสฺตฺวา สาณการํ พนฺธิ ฯ เต อุโภ สาณการํ
อาทาย เยน อญฺจตรโร คามปชฺช เตนฺอุปสงฺกมฺิสฺส ตตฺถ อทฺทสฺส ปหฺนติ สาณสฺสฺตํ นทฺทิตํ
ฯ ทิสฺวา สหายโก สหายกํ อามนฺเตสิ ยสฺส โข สมฺม อตฺถาย อิจฺญะยาม สาณํ อิทํ
ปหฺนติ สาณสฺสฺตํ นทฺทิตํ เตนหิ สมฺม ตฺวญฺจ สาณการํ นทฺทเทหิ อหฺนฺจ สาณการํ นทฺทเทสฺ-
สามิ อุโภ สาณสฺสฺตการํ อาทาย คมฺิสฺสามาติ ฯ อัย โข เม สมฺม สาณการโร ทูราคโต^๓
จ สฺสฺสนฺนทฺโร จ อลํ เม ตฺวํ ปชานาหีติ ฯ อถโฆ โส สหายโก สาณการํ นทฺทเทตฺวา
สาณสฺสฺตการํ อาทียิ ฯ เต เยน อญฺจตรโร คามปชฺช เตนฺอุปสงฺกมฺิสฺส ตตฺถ อทฺทสฺส ปหฺนติ
สาณโย นทฺทิตา ฯ ทิสฺวา สหายโก สหายกํ อามนฺเตสิ ยสฺส โข สมฺม อตฺถาย
อิจฺญะยาม สาณํ วา สาณสฺสฺตํ วา อีมา ปหฺนติ สาณโย นทฺทิตา เตนหิ สมฺม ตฺวญฺจ
สาณการํ นทฺทเทหิ อหฺนฺจ สาณสฺสฺตการํ นทฺทเทสฺสามิ อุโภ สาณการํ อาทาย คมฺิสฺสามาติ ฯ
อัย โข เม สมฺม สาณการโร ทูราคโต จ สฺสฺสนฺนทฺโร จ อลํ เม ตฺวํ ปชานาหีติ ฯ อถโฆ โส
สหายโก สาณสฺสฺตการํ นทฺทเทตฺวา สาณการํ อาทียิ ฯ เต เยน อญฺจตรโร คามปชฺช
เตนฺอุปสงฺกมฺิสฺส ตตฺถ อทฺทสฺส ปหฺนติ โขมํ นทฺทิตํ ฯ ทิสฺวา ปหฺนติ โขมสฺสฺตํ นทฺทิตํ ฯ

๑ ม. ย. ชนปโท ฯ

๒ ม. คามปฏฺฐิ ฯ ส. คามปตฺติ ฯ ย. คามปทฺธนํ ฯ อ. โด ปรี อธิสเมว ฯ

๓ ม. ย. ทูราคโต ฯ อ. โด ปรี อธิสเมว ฯ

[๓๒๖]

ท่านกัศสปกล่าวอย่างนั้นก็จริง ถึงอย่างนั้น ข้าพเจ้าก็ยังหาอาจสะกิ้นทิวอันลามกนี้ เสียได้ไม่ พระราชาปเสนทิโกศลก็ดี พระราชาภายนออกทั้งหลายก็ดี ทรงรู้จักข้าพเจ้าว่า พญาปายาสี มีวาตะอย่างนี้ มีทิวอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผุดเกิดขึ้น ไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี ท่านกัศสป ถ้าข้าพเจ้าจักสะกิ้นทิวอันลามกนี้ ก็จักมีผู้ว่าข้าพเจ้าได้ว่า พญาปายาสี ช่างโง่เขลาเหลือเกิน ไม่เฉียบแหลม มีปกติถือสิ่งที่ผิด ข้าพเจ้าก็จักยึดทิวนั้นไว้เพราะความโกรธบ้าง เพราะความลบหลู่บ้าง เพราะความดีเสมอบ้าง ฯ

อุปมาด้วยคนหอบเปลือกป่าน

[๓๒๗]

ดูกรบพิตร ถ้าเช่นนั้น อาตมภาพจักยกอุปมาถวายบพิตร บุรุษผู้เป็นวิญญูชนในโลกนี้ บางพวก ย่อมทราบเนื้อความของคำพูดด้วยอุปมา ดูกรบพิตร เรื่องเคยมีมาแล้ว ชนบทแห่งหนึ่งตั้งขึ้นแล้ว ครั้งนั้น สหายผู้หนึ่งเรียกสหายมาบอกว่า มาไปกันเถิดเพื่อน เราจักเข้าไปยังชนบทนั้น บางทีจะพึงได้ทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งในชนบทนั้นบ้าง สหายคนที่สองรับคำของสหาย [คนที่หนึ่ง] แล้ว เขาทั้งสองเข้าไปยังชนบท ถึงถนนในบ้านแห่งหนึ่งแล้ว ได้เห็นเปลือกป่าน ที่เขาทิ้งไว้มากมายที่ตำบลบ้านนั้น ครั้นแล้วสหาย [คนที่หนึ่ง] ได้บอกสหาย [คนที่สอง] ว่า สหาย นี่เปลือกป่านเขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงผูกเอาเปลือกป่านไปมัดหนึ่ง และฉันทจักผูกเอาเปลือกป่านไปมัดหนึ่ง เราทั้งสองจักถือเอามัดเปลือกป่านไป สหายคนที่สองรับคำสหายคนที่หนึ่งแล้ว ผูกเอาเปลือกป่านไปมัดหนึ่ง สหายทั้งสองนั้นถือเอามัดเปลือกป่านเข้าไปมัดหนึ่ง สหายทั้งสองนั้นถือเอามัดเปลือกป่านเข้าไปยังถนนในบ้านอีกแห่งหนึ่ง ได้เห็นด้ายป่านที่เขาทิ้งไว้มากมาย ในตำบลบ้านนั้น ครั้นแล้วสหายคนที่หนึ่งจึงบอกสหายคนที่สองว่า สหาย เราจะปรารธนาเปลือกป่านเพื่อประโยชน์อันใด นี่ด้ายป่านซึ่งเขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงทิ้งมัดเปลือกป่านเสียเถิด และฉันทจักทิ้งมัดเปลือกป่านเสีย เราทั้งสองจักถือเอามัดด้ายป่านไป สหายคนที่สองตอบว่า สหาย มัดเปลือกป่านนี้ เราเอามาไกลแล้ว ทั้งมัดไว้ดีแล้วด้วย เราไม่เอาละ ขอท่านจงทราบเถิด ฯ

ลำดับนั้น สหายคนที่หนึ่งทิ้งมัดเปลือกป่านเสียแล้วถือเอามัดด้ายป่านไป สหายทั้งสองนั้นเข้าไปยังถนนในบ้านอีกแห่งหนึ่ง ได้เห็นผ้าป่านที่เขาทิ้งไว้มากมายที่ตำบลบ้านนั้น ครั้นแล้วสหายคนที่หนึ่งบอกสหายคนที่สองว่า สหาย เราจะปรารธนาเปลือกป่านหรือด้ายป่าน เพื่อประโยชน์อันใด เหล่านี้ผ้าป่านซึ่งเขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้น ท่านจงทิ้งมัดเปลือกป่าน เสียเถิด และฉันทจักทิ้งมัดด้ายป่านเสีย เราทั้งสองจักถือเอามัดผ้าป่านไป สหายคนที่สองตอบว่า สหาย มัดเปลือกป่านนี้ เราเอามาไกลแล้ว ทั้งมัดไว้ดีแล้วด้วย เราไม่เอาละ ขอท่านจงทราบเถิด ฯ

ลำดับนั้น สหายคนที่หนึ่งทิ้งมัดด้ายป่านแล้ว ถือมัดผ้าป่านไป สหายทั้งสองนั้น เข้าไปยังถนนในบ้านอีกแห่งหนึ่ง ได้เห็นเปลือกไม้ไผ่มะ ได้เห็นด้ายเปลือกไม้ไผ่มะ ได้เห็น ผ้าเปลือกไม้ไผ่มะ ได้เห็นลูกฝ้าย ได้เห็นด้ายฝ้าย ได้เห็นผ้าฝ้าย ได้เห็นเหล็ก ได้เห็นโลหะ ได้เห็นคินุก ได้เห็นสำริด ได้เห็นเงิน ได้เห็นทอง ที่เขาทิ้งไว้มากมายในถนนในบ้านนั้น ครั้นแล้วสหายคนที่หนึ่งจึงบอกสหายคนที่สองว่า สหาย เราจะปรารธนาประโยชน์อันใดกับเปลือกป่านหรือด้ายป่าน หรือผ้าป่าน หรือเปลือกไม้ไผ่มะ หรือด้ายเปลือกไม้ไผ่มะ หรือ ผ้าเปลือกไม้ไผ่มะ หรือลูกฝ้าย หรือด้ายฝ้าย หรือผ้าฝ้าย หรือเหล็ก หรือโลหะ หรือคินุก หรือสำริด หรือเงิน นี่ทองที่เขาทิ้งไว้มากมาย ถ้าเช่นนั้นท่านจงทิ้งมัดเปลือกป่านเสียเถิด และฉันทจักทิ้งห่อเงินเสีย เราทั้งสองจักถือเอาห่อทองไป สหายคนที่สองตอบว่า สหาย มัดเปลือกป่านนี้ เราเอามาไกลแล้ว ทั้งมัดไว้ดีแล้วด้วย เราไม่เอาละ ขอท่านจงทราบเถิด ฯ

ลำดับนั้น สหายนั้นทิ้งห่อเงิน ถือเอาห่อทองไป สหายทั้งสองนั้นเข้าไปยังบ้านของตนๆ แล้ว ในเขาทั้งสองนั้น สหายผู้ถือเอามัดเปลือกป่านไป มารดาบิดา บุตรภริยา มิตร อำมาตย์ หาได้พากันยินดีไม่ และเขาไม่ได้รับความสุข โสมนัสซึ่งเกิดจากเหตุที่ได้จากเปลือกป่านนั้นมา ส่วนสหายที่ถือเอาห่อทองไปนั้น มารดา บิดา บุตร ภริยา มิตร อำมาตย์ พากันยินดี และเขายังได้รับความสุข โสมนัสซึ่งเกิดจากเหตุที่ถือเอาห่อทองนั้นมา ฯ

ทิสฺวา ปหฺรุตํ โขมทฺสฺสํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ กปฺปาสํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ กปฺปาสิกสฺสฺสํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ กปฺปาสิกทฺสฺสํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ อยสํ นทฺทํ ๑
 ทิสฺวา ปหฺรุตํ โลหํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ ติปปํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ ลีสํ นทฺทํ ๑
 ทิสฺวา ปหฺรุตํ สขุณฺณ^๑ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา ปหฺรุตํ สุวณฺณํ นทฺทํ ๑ ทิสฺวา สหายโก สหายกํ
 อามนฺเตสิ ยสฺส โข สมฺมม อตฺถาย อิจฺฉเยยฺยํ สาณํ วา สาณสฺสฺสํ วา สาณโย วา โขมํ วา
 โขมสฺสฺสํ วา โขมทฺสฺสํ วา กปฺปาสํ วา กปฺปาสิกสฺสฺสํ วา กปฺปาสิกทฺสฺสํ วา อยสํ วา โลหํ วา
 ติปปํ วา ลีสํ วา สขุณฺณ วา อิทํ ปหฺรุตํ สุวณฺณํ นทฺทํ เตนฺหิ สมฺมม ตฺวณฺจ สาณภาร์
 นทฺทเทหิ อหณฺจ สขุณฺณภาร์ นทฺทเทสฺสามิ อุโก สุวณฺณภาร์ อาทาย คมิตฺตฺสามาติ ๑ อัย โข
 เม สมฺมม สาณภาร์ ทูราคโต จ สฺสณฺนทฺโร จ อลํ เม ตฺวํ ปชานาหิตี ๑ อถ โข โส สหาย-
 โก สขุณฺณภาร์ นทฺทเทตฺวา สุวณฺณภาร์ อาทียิ ๑ เต เยน สโก คาโม เตนฺอุปสงฺกมียํ ๑ ตตฺถ
 โย โส สหายโก สาณภาร์ อาทาย อคฺมาสิ ตสฺส เนว มาตาปิตโร อภินฺนํทิสฺส น ปุตฺตทารา
 อภินฺนํทิสฺส น มิตฺตามจฺจา อภินฺนํทิสฺส น จ ตโตนิทานํ สฺขํ โสมนสฺสํ อธิคจฺฉิ ๑ โย ปน โส
 สหายโก สุวณฺณภาร์ อาทาย อคฺมาสิ ตสฺส มาตาปิตโร^๒ อภินฺนํทิสฺส ปุตฺตทาราปิ อภินฺนํทิสฺส
 มิตฺตามจฺจาปิ อภินฺนํทิสฺส ตโตนิทานณฺจ สฺขํ โสมนสฺสํ อธิคจฺฉิ ๑ เอวเมว โข^๓ ราชญฺณ
 สาณภาริฏฺฐปโม มณฺเฒ ปฏฺฐาสิ ปฏฺฐินิสฺสขฺเชตํ ราชญฺณ ปาปกํ ทิฏฺฐิคคํ ปฏฺฐินิสฺสขฺเชตํ
 ราชญฺณ ปาปกํ ทิฏฺฐิคคํ มา เต อโหสิ ทิฆมฺรตฺตํ อหิตาย ทุกฺขายาติ ๑

[๓๒๘]

ปุริเมเน^๔ จาหํ โอปมฺเมเน โกโต กสฺสปสฺส อตฺตมโน อภิริทฺโร อปีจาหํ อิมานิ
 วิจิตฺราณิ ปณฺหาปฏฺฐิภาณานิ โสตุกาโม เอวาทํ ภวนฺตํ กสฺสปี ปจฺจนิกํ กาดพฺพํ อวมณฺณิสฺสํ
 อภิกฺกนฺตํ โก กสฺสป อภิกฺกนฺตํ โก กสฺสป เสยฺยถาปี โก กสฺสป นิกฺกขฺชิตํ วา อุกฺกขฺเชยฺย
 ปฏฺฐิณฺณํ วา วิวเรยฺย มุพฺพทฺสฺส วา มคฺคํ อาจิกฺขเยยฺย อนุทฺทการะ วา เตลปฺปชฺโชตํ ธารเยยฺย
 จกฺขุมฺนโต รูปานิ ทกฺขณฺติ เอวเมว โกตา กสฺสเปเน อนนฺกปริยาเยเน ชฺมุโม ปกาสิโต
 เอสาหํ โก กสฺสป ภควนฺตํ โคตมํ สรรณํ กจฺฉามิ ชฺมุมนฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ อุปาสกํ มํ ภวํ
 กสฺสโป ธาระตุ อชฺชตฺตคฺเค ปาณฺเปตํ สรรณํคคํ อิจฺฉามิ จาหํ โก กสฺสป มหาวณฺณํ ยชิตุํ
 อนุสาสตุ มํ ภวํ กสฺสโป ยํ มม อสฺส ทิฆมฺรตฺตํ หิตาย สฺขายาติ ๑ ยถารูเป โข ราชญฺณ
 ยณฺเฒ คาโว วา หณฺณนฺติ อเชพฺภา วา หณฺณนฺติ กุกฺกฏฺฐกราวา หณฺณนฺติ วิวิธา วา ปาณา
 สงฺฆาตํ อาปชฺชนฺติ ปฏฺฐิคาหกา จ โหนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐิ มิจฺฉาสกฺกปฺปา มิจฺฉาวาจา มิจฺฉา-
 กมฺมมฺนตา มิจฺฉาอาชีวา มิจฺฉาวายามา มิจฺฉาสติ มิจฺฉาสมาธิ ๑ เอวรูโป โข ราชญฺณ ยณฺโหล
 น มหปฺพลโ โหติ น มหานิสฺสโ น มหาชฺฐติโก น มหาวิปฺผาโร ๑ เสยฺยถาปี ราชญฺณ

๑ ม. สขุณฺณ ๑ อโหสิ ปรี อิตฺสเมว ๑

๒ ม. มาตาปิตโรปิ ๑

๓ ม. ย. ตฺวํ ๑

๔ ม. ปุริเมเนว อหํ ๑ ย. ปุริเมเนวาทํ ๑

ดูกรบพิตร บพิตรก็อย่างนั้นเหมือนกัน น่าจะปรากฏเหมือนบุรุษผู้ถือมัดเปลือกป่าน ขอบพิตรจงทรงสลະกินทิจิอันลามกนั้นเสียเถิด ขอบพิตรจงทรงปล่อยวางทิจิอันลามกนั้น เสียเถิด ทิจิอันลามกนั้นอย่าได้มีแก่บพิตร เพื่อมิใช่ประโยชน์ เพื่อความทุกข์ ลีนกาลนานเลย ฯ

เจ้าปายาสีทรงรับสรณคมน์

[๓๒๘]

ด้วยข้อความอุปมาข้อก่อนๆ ของท่านกัสสป ข้าพเจ้าก็มีความพอใจยินดียิ่งแล้ว แต่ว่าข้าพเจ้าใคร่จะฟังปฏิภาณในการแก้ปัญหากวีจิตรเหล่านี้ จึงพยายามโต้แย้งคัดค้านท่านกัสสป อย่างนั้น ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ภายิตของท่านแจ่มแจ้งนัก ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ภายิต ของท่านแจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหลางของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือส่องประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉันทใด ท่านกัสสปประกาศธรรม โดยอนกปริยาย ฉันทนั้นเหมือนกัน ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค ผู้โลกคม พระธรรมและพระสงฆ์ว่า เป็นสรณะ ขอท่านกัสสป จงจำข้าพเจ้าว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต จำเดิมแต่นั้นนี้เป็นต้นไป ข้าแต่ท่านกัสสปผู้เจริญ ข้าพเจ้าปรารถนาจะบูชามหาอัยย ขอท่านจงชี้แจงวิธีบูชาอัยยอันจะเป็นประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าตลอดกาลนาน ฯ

ว่าด้วยอัยยพิธี

ดูกรบพิตร อัยยที่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ต้องได้รับความพินาศ และปลุกาหกเป็นผู้มีความเห็นผิด คำริผิด เจริจาผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด เช่นนี้ ย่อมไม่มีผลใหญ่ ไม่มีอานิสงส์ใหญ่ ไม่มีความรุ่งเรืองใหญ่ ไม่แพร่หลายใหญ่ เปรียบเหมือนชาวนาถือเอาพืชและไถไปสู่วา เขาพึงหว่านพืชที่หัก ที่เสีย ถูกลมและแดดเผาแล้ว อันไม่มีแก่น ยังไม่แห้งสนิทลงในนาไรอันแล้ว ซึ่งเป็นพื้นที่ไม่ดี มิได้แผ้วถางและนามให้หมด ทั้งฝนก็มีได้ตกชะเซช โดยชอบตามฤดูกาล พืชเหล่านั้นจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์หรือหนอ ชาวนาจะพึงได้รับผลอันไพบูลย์หรือ ฯ

หาเป็นอย่างนั้นไม่ ท่านกัสสป ฯ

ฉันทนั้นเหมือนกัน บพิตร อัยยที่ต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆต้องถึงความพินาศ และปลุกาหกเป็นผู้มีความเห็นผิด คำริผิด เจริจาผิด การงานผิด เลี้ยงชีพผิด พยายามผิด ระลึกผิด ตั้งใจผิด เช่นนี้ ย่อมไม่มีผลใหญ่ ไม่มีอานิสงส์ใหญ่ ไม่มีความรุ่งเรืองใหญ่ ไม่แพร่หลายใหญ่ ฯ

กสฺสโก พิชนงฺคัลล อาทาย วณฺํ ปวิเสยฺย โส ตตฺถ ทุกฺขเหตุเต ทฺพญฺมเม^๑ อวิหตฺตชาณฺณกฺกญฺเ
 พิชานิ ปตฺติจฺจาเปยฺย ขณฺฑานิ ปุตฺตินิ วาตาตปฺหตฺตานิ อสารถานิ อสฺขสยิตานิ เทโว จ น
 กาเลน กาลํ สมฺมาธารี อนุปฺปเวจฺเจยฺย อปี นฺ ตานิ พิชานิ วุฑฺฒี วิรุพฺพี เวปฺตุลล์
 อาปชฺเชยฺย กสฺสโก วา วิปฺตุลล์ ผลํ อธิคฺจฺเจยฺยาติ ฯ น^๒ เอวํ โภ กสฺสป ฯ เอวเมว โข ราชญฺ
 ยถารูเป ยถฺเณ คาโว วา หญฺณนฺติ อเชพฺภา วา หญฺณนฺติ กุกฺกญฺสุกรว วา หญฺณนฺติ วิวิธา
 วา ปาณา สงฺฆาตํ อาปชฺชนฺติ ปฏิกฺคาหกา จ โหนฺติ มิจฺฉาทิฏฺฐี มิจฺฉาสงฺกปฺปา มิจฺฉาวาจา
 มิจฺฉากมฺมุนฺตา มิจฺฉาอาชีวา มิจฺฉาวายามา มิจฺฉาสตี มิจฺฉาสมาธี ฯ เอวรูโป โข ราชญฺ
 ยถฺเณ น มหปฺพลโ ไหติ น มหานิสฺสโ น มหาชฺฐติโก น มหาวิปฺผาโร ฯ ยถารูเป จ โข
 ราชญฺ ยถฺเณ เนว คาโว หญฺณนฺติ น อเชพฺภา หญฺณนฺติ น กุกฺกญฺสุกรว หญฺณนฺติ น
 วิวิธา [๓] ปาณา สงฺฆาตํ อาปชฺชนฺติ ปฏิกฺคาหกา จ โหนฺติ สมฺมาทิฏฺฐี สมฺมาสงฺกปฺปา
 สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมุนฺตา สมฺมาอาชีวา สมฺมาวายามา สมฺมาสตี สมฺมาสมาธี ฯ เอวรูโป
 โข ราชญฺ ยถฺเณ น มหปฺพลโ ไหติ มหานิสฺสโ มหาชฺฐติโก มหาวิปฺผาโร ฯ เสยฺยถาปี
 ราชญฺ กสฺสโก พิชนงฺคัลล อาทาย วณฺํ ปวิเสยฺย โส ตตฺถ สุกฺขเหตุเต สฺสญฺมเม สีวิหตฺตชาณฺณ-
 กฺกญฺเ พิชานิ ปตฺติจฺจาเปยฺย ขณฺฑานิ อปฺปุตฺตินิ อวาตาตปฺหตฺตานิ สารถานิ สฺขสยิตานิ
 เทโว จ กาเลน กาลํ สมฺมาธารี อนุปฺปเวจฺเจยฺย อปี นฺ ตานิ พิชานิ วุฑฺฒี วิรุพฺพี เวปฺตุลล์
 อาปชฺเชยฺย กสฺสโก วา วิปฺตุลล์ ผลํ อธิคฺจฺเจยฺยาติ ฯ เอวํ โภ กสฺสป ฯ เอวเมว โข ราชญฺ
 ยถารูเป ยถฺเณ เนว คาโว หญฺณนฺติ น อเชพฺภา หญฺณนฺติ น กุกฺกญฺสุกรว หญฺณนฺติ น
 วิวิธา [๔] ปาณา สงฺฆาตํ อาปชฺชนฺติ ปฏิกฺคาหกา จ โหนฺติ สมฺมาทิฏฺฐี สมฺมาสงฺกปฺปา
 สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมุนฺตา สมฺมาอาชีวา สมฺมาวายามา สมฺมาสตี สมฺมาสมาธี ฯ เอวรูโป
 โข ราชญฺ ยถฺเณ น มหปฺพลโ ไหติ มหานิสฺสโ มหาชฺฐติโก มหาวิปฺผาโรติ ฯ

[๓๒๕]

อลฺโห ปายาสี ราชญฺโณ ทานํ ปญฺญเปติ สมณพฺราหฺมณกปณฺทฺธิกฺวณฺพิพฺพกยาจกานํ ฯ
 ตสฺมี โข ปน ทานเ เอวรูโป โภชนํ ทิยติ กามาชิกํ^๕ พิลงฺกทฺติยํ โจรกานิ^๖ จ วตฺถานิ
 कुพฺพาลกานิ ฯ ตสฺมี โข ปน ทานเ อุตฺตรโร นาม มาณโว วาวโณ^๗ อโหสิ ฯ โส ทานํ
 ทตฺวา เอวมนฺนทฺติสตี อิมินา ทานเณ ปายาสี ราชญฺเณว อิมสฺมี โลเก สมากจฺญี มา
 ปรสฺมินฺติ ฯ อสฺสโสตี โข ปายาสี ราชญฺโณ อุตฺตรโร กิร มาณโว ทานํ ทตฺวา เอวมนฺนทฺติ-

๑ ทพฺพญฺมเมติ วา ปาโโจ ฯ

๒ ม. ย. โน หิโก โภ กสฺสป ฯ

๓ ม. วา ฯ

๔ ม. วา ฯ

๕ กามาชนฺติ วา ปาโโจ ฯ

๖ ม. โจรกานิ ฯ ส. ย. เณรกานิ ฯ อโโต ปรํ อธิสเมว ฯ

๗ ส. ย. วาวโณ ฯ

ดูกรบพิตร ส่วนชัยที่มีต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ไม่ต้องถึง ความพินาส และปฏิกาหกก็เป็น ผู้มีความเห็นชอบ คำริชอบ เจริจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบเช่นนี้ ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ มี ความรุ่งเรืองใหญ่ แพร่หลายใหญ่ เปรียบเหมือนขวานาถือเอาพีชและไถไปสู่วัว เขาพึงหวานพีชที่ไม่หัก ไม่เสีย ไม่ถูกลมแดดแผดเผา อันมีแก่นแข็งสนิท ลงในนาไรวีอันดี เป็นพื้นที่ดี แล้วยางคอกและหนามหมดดีแล้ว ทั้งฝนก็ตกชะ เซชโดยชอบตามฤดูกาล พีชเหล่านั้นจะพึงถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์หรือหนอ ขวานาจะพึงได้รับผลอันไพบูลย์หรือ ๑

เป็นอย่างนั้น ท่านกัสสป ๑

ฉนั้นเหมือนกัน บพิตร ชัยที่มีต้องฆ่าโค แพะ แกะ ไก่ สุกร หรือเหล่าสัตว์ต่างๆ ไม่ต้องถึงความพินาส และปฏิกา หกก็เป็น ผู้มีความเห็นชอบ คำริชอบ เจริจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งใจชอบเช่นนี้ ย่อมมี ผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ มี ความรุ่งเรืองใหญ่ แพร่หลายใหญ่ ๑

เรื่องอุตตรมาณพ

[๓๒๕]

ลำดับนั้น เจ้าปายาสีเริ่มให้ทานแก่สมณพราหมณ์ คนกำพร้า คนเดินทาง วนิพกและยากทั้งหลาย แต่ในทานนั้น เธอได้ให้โภชนะเห็นปานนี้ คือปลายข้าว ซึ่งมีน้ำผักดองเป็นกับข้าว และได้ให้ผ้าเนื้อหยาบ มีชายขดเป็นปมๆ และมาณพชื่อ อุตตระ เป็นเจ้าหน้าที่ในทานนั้น เขาให้ทานแล้วอุทิส้อย่างนี้ว่า ด้วยทานนี้ ขอให้ข้าพเจ้าร่วมกับเจ้าปายาสีในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้ร่วมกันในโลกหน้าเลย เจ้าปายาสีได้ทรงสดับขำนั้นแล้ว รับสั่งให้เรียกอุตตรมาณพมาแล้ว ได้ตรัสว่า พ่ออุตตระ ได้ยิน ว่าเธอให้ทานแล้วอุทิส้อย่างนี้ทุกครั้งว่า ด้วยทานนี้ ขอให้ข้าพเจ้าร่วมกับเจ้าปายาสีในโลกนี้เท่านั้น อย่าได้ร่วมกันในโลกหน้า เลย ดังนี้หรือ ๑

อย่างนั้น พระองค์ ๑

พ่ออุตตระ ก็เพราะเหตุไร เธอให้ทานแล้วจึงอุทิส้อย่างนั้นเล่า พ่ออุตตระ พวกเราต้องการบุญ หวังผลแห่งทานแท้ๆ มิใช่หรือ ๑

ในทานของพระองค์ยังให้โภชนะเห็นปานนี้ คือปลายข้าว ซึ่งมีน้ำผักดองเป็นกับข้าว พระองค์ไม่ทรงปรารภจะ ถูกต้องแม้ด้วยพระบาท โฉนจะทรงบริโภคนั้นแล้ว ผ้าก็เนื้อหยาบ มีชายขดเป็นปมๆ พระองค์ไม่ทรงปรารภจะถูกต้อง แม้ด้วยพระบาท โฉนจะทรงนุ่งห่ม พระองค์เป็นที่รัก เป็นที่พอใจของพวกข้าพระพุทธเจ้า พวกข้าพระพุทธเจ้าจะชักจูงผู้ซึ่ง เป็นที่รัก เป็นที่พอใจไปด้วยสิ่งไม่เป็นที่พอใจอย่างไรได้ ๑

สติ อิมินา^๑ ทาเนน ปายาสี ราชญญเมว อิมสฺมี โลเก สมากจฺนี มา ประสฺมินฺติ ฯ อถโฆ
 ปายาสี ราชญโธ อุตฺตร มาณว อามนฺตาเปตฺวา เอตทวโจ สพฺพ^๒ กิร ตฺวํ ตาต อุตฺตร
 ทานํ ทตฺวา เอวมนุทฺทิสฺส อิมินา ทาเนน ปายาสี ราชญญเมว อิมสฺมี โลเก สมากจฺนี มา
 ประสฺมินฺติ ฯ เอว โภ ฯ กสฺมา ปน ตฺวํ ตาต อุตฺตร ทานํ ทตฺวา เอวมนุทฺทิสฺส อิมินา
 ทาเนน ฯ เปฯ มา ประสฺมินฺติ น นฺ มยํ ตาต อุตฺตร ปุณฺณตฺถิกา ทานสฺเสว ผลํ ปาณฺฑิถฺยจฺจโนติ ฯ
 โภโต โข ทาเน เอวรูป โภชนํ ทียติ กาณฺฆิกํ พิลฺงฺคทฺตฺยิ [๓] ภาวํ ปาทาปี น อิจฺเจย
 สมฺมุสฺสิตํ กุโต ภูณฺชิตํ จิรกาณิ จ วตฺถาณิ กุพฺพาลกาณิ ภาวํ ปาทาปี น อิจฺเจย สมฺมุสฺสิตํ
 กุโต ปริทฺทิตํ ภาวํ โข ปนฺมฺหากํ ปีโย มนาโป กถํ มยํ ปีโย มนาปี อมฺนาเปน ตํโยเชมาติ
 ฯ เตนหิ ตฺวํ ตาต อุตฺตร ยาทิสํหา โภชนํ ภูณฺชามิ ตาทิสํ โภชนํ ปญฺจเปหิ ยาทิสานิ
 จาหํ วตฺถาณิ ปริทฺทามิ ตาทิสานิ จ วตฺถาณิ ปญฺจเปหิติ ฯ เอว โภติ โข อุตฺตรโร มาณโว
 ปายาสีราชญญสฺส^๔ ปฏิสฺสทฺวา ยาทิสํ โภชนํ ปายาสี ราชญโธ ภูณฺชติ ตาทิสํ โภชนํ
 ปญฺจเปหิ ยาทิสานิ จ วตฺถาณิ ปายาสี ราชญโธ ปริทฺทติ ตาทิสานิ จ วตฺถาณิ ปญฺจเปหิ ฯ
 อถโฆ ปายาสี ราชญโธ อสทกฺกจฺจํ ทานํ ทตฺวา อสทกฺกา ทานํ ทตฺวา อจิตฺติกถํ^๕ ทานํ
 ทตฺวา อปวิฏฺฐํ^๖ ทานํ ทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมมรณา จาคุมฺมหาราชิ-กาณํ เทวานํ สหพฺยตํ
 อุปปชฺชติ สฺสณฺณํ เสรีสทกฺกิมานํ ฯ โย ปเนตสฺส ทาเน วาวฏฺโฏ อโหสิ อุตฺตรโร นาม มาณโว
 โส สทกฺกจฺจํ ทานํ ทตฺวา สทกฺกา ทานํ ทตฺวา จิตฺติกถํ ทานํ ทตฺวา อนปวิฏฺฐํ ทานํ ทตฺวา
 กายสฺส เกทา ปรมฺมมรณา สุกฺคิ สกฺกํ โลกํ อุปปชฺชติ เทวานํ ตาวตฺตีสานํ สหพฺยตํ ฯ

[๓๓๐]

เตน โข ปน สมฺเยน आयสฺมา ความฺปติ อภิกฺขณฺณํ สฺสณฺณํ เสรีสทกฺกิมานํ ทิวาวีหริ
 คจฺจติ ฯ อถโฆ ปายาสีเทวปฺปุตฺโต เยนายสฺมา ความฺปติ เตนฺนปสงฺกมิ อุปสงฺกมิตฺวา आयสฺมนฺตํ
 ความฺปติ อภิวาทตฺวา เอกมนฺตํ อฏฺฐาสี ฯ เอกมนฺตํ จิตํ โข ปายาสีเทวปฺปุตฺตํ आयสฺมา
 ความฺปติ เอตทวโจ โกสิ ตฺวํ อาวุโสติ ฯ อหํ ภนฺเต ปายาสี ราชญโธติ ฯ น นฺ ตฺวํ อาวุโส
 เอวํทิกฺกุจิโก อโหสิ อิตฺถีปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ สตฺตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทกฺกภูณํ
 กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ ฯ สจฺจาหํ ภนฺเต เอวํทิกฺกุจิโก อโหสิ อิตฺถีปี นตฺถิ ปโร โลโก นตฺถิ
 สตฺตา โอปปาดิกา นตฺถิ สุกตทกฺกภูณํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโกติ อปฺปิจาหํ อยฺเยน กุมารกสฺ-
 สเปน เอตสฺมา ปาปกา ทิกฺกุจิกตา วิเวจิตฺติติ ฯ โย ปน เต อาวุโส ทาเน วาวฏฺโฏ อโหสิ
 อุตฺตรโร นาม มาณโว โส กุหิ อุปปนฺโนติ ฯ โย เม ภนฺเต ทาเน วาวฏฺโฏ อโหสิ อุตฺตรโร

๑ ม. อิมินาหํ ฯ อิโต ปริ อิทิสเมว ฯ

๒ ม. ย. สจฺจํ ฯ

๓ ม. ยํ ฯ

๔ ปายาสีสฺส ราชญญสฺสชาติ ปาเจน ภวิตพฺพ ฯ ม. อิทิสเมว ฯ

๕ ม. อจิตฺติกถํ ฯ

๖ ส. ม. ย. อุปวิฏฺฐํ ฯ อิโต ปริ อิทิสเมว ฯ

พ่ออุตตระ ถ้าอย่างนั้น เราบริโกโฆณะชนิโค เธอจงเริ่มตั้งไว้ซึ่งโฆณะชนิคนั้น เป็นทาน เรานุ่งห่มผ้าชนิโค เธอจงเริ่มตั้งไว้ซึ่งผ้าชนิคนั้นเป็นทาน อุตตรมาณพ รับพระคำรัสเจ้าปายาสีแล้ว เริ่มตั้งไว้ซึ่งโฆณะชนิโคที่เจ้าปายาสีเสวย และเริ่มตั้งไว้ซึ่งผ้าชนิโคที่เจ้าปายาสีทรงนุ่งห่ม เพราะเหตุที่เจ้าปายาสีมิได้ทรงให้ทานโดยเคารพ มิได้ทรงให้ทานด้วยพระหัตถ์ พระองค์เอง มิได้ทรงให้ทานโดยความนอบน้อม ทรงให้ทานอย่างทิ้งให้ ครั้นสิ้นพระชนม์แล้ว เข้าถึงความเป็นสหายกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือได้วิมาน ชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ส่วนอุตตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของเจ้าปายาสีนั้น ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานโดยความนอบน้อม มิได้ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือถึงความ เป็นสหายกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ฯ

ปายาสีเทพบุตร

[๓๓๐]

ก็โดยสมัยนั้น ท่านพระควัมปติเถระไปพักกลางวันยังเสรีสกะ วิมานอันว่างเปล่าเนื่องๆ ลำดับนั้น ปายาสีเทพบุตร เข้าไปหาท่านควัมปติถึงที่อยู่แล้วอภิวาท ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ท่านควัมปติได้กล่าวถามปายาสีเทพบุตรว่า ท่านผู้มีอายุ ท่านเป็นใคร ฯ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าคือเจ้าปายาสี ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุ ท่านเป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้าไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่วไม่มี มิใช่หรือ ฯ

เป็นความจริง ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าเป็นผู้มีความเห็นอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ โลกหน้า ไม่มี เหล่าสัตว์ผู้ผดุงเกิดขึ้นไม่มี ผลวิบากของกรรมที่สัตว์ทำดี ทำชั่วไม่มี แต่ว่าพระผู้เป็นเจ้ากุมารกัสสปได้ไถ่ถอนข้าพเจ้าออกจากทริอันลามกนั้นแล้ว ฯ

ดูกรท่านผู้มีอายุ ก็อุตตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของท่าน ไปเกิดที่ไหน ฯ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ อุตตรมาณพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของข้าพเจ้านั้น ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานด้วยความนอบน้อม มิได้ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คืออยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ส่วนข้าพเจ้ามิได้ ให้ทานโดยเคารพ มิได้ให้ทานด้วยมือของตน มิได้ให้ทานด้วยความนอบน้อม ให้ทานอย่าง ทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ก็เข้าถึงซึ่งความอยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช คือได้วิมาน ชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ท่านควัมปติผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้น ท่านไปยังมนุษยโลกแล้วโปรดบอกอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลายจงให้ทานโดยเคารพ จงให้ทานด้วยมือของตน จงให้ทานโดยความนอบน้อม จงอย่าให้ทานอย่างทิ้งให้ เจ้าปายาสีมิได้ให้ทานโดยเคารพ มิได้ให้ทานด้วยมือของตน มิได้ให้ทานโดยความนอบน้อม ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงความอยู่ร่วมกับพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราช คือ

นาม มาณโว โส สกุกจัม ทานัม ทตฺวา สหตฺถา ทานัม ทตฺวา จิตฺติกตัม ทานัม ทตฺวา
 อนปวิญฺจัม ทานัม ทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณํ สุคตํ สกฺกํ โลกํ อุปฺปนฺโน เทวานํ
 ตาวตีสานํ สหพฺยตัม อหํ ปน ภนฺเต อสกุกจัม ทานัม ทตฺวา อสหตฺถา ทานัม ทตฺวา อจิตฺติกตัม
 ทานัม ทตฺวา อปวิญฺจัม ทานัม ทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณํ จาตุम्मหาราชิกานํ เทวานํ
 สหพฺยตัม อุปฺปนฺโน สุณฺณํ เสรีสกฺวิมานํ เตนฺหิ ภนฺเต ความฺปติ มนุสฺสโลกํ คนฺตุวา
 เอวมาโรเจหิ สกุกจัม ทานัม เทถ สหตฺถา ทานัม เทถ จิตฺติกตัม ทานัม เทถ อนปวิญฺจัม ทานัม
 เทถ ปายาสี ราชญฺโณ อสกุกจัม ทานัม ทตฺวา อสหตฺถา ทานัม ทตฺวา อจิตฺติกตัม ทานัม
 ทตฺวา อปวิญฺจัม ทานัม ทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณํ จาตุम्मหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตัม
 อุปฺปนฺโน สุณฺณํ เสรีสกฺวิมานํ โย ปน ตสฺส ทาเน วาวิญฺญ อโหสิ อุตฺตโร นาม มาณโว
 โส สกุกจัม ทานัม ทตฺวา สหตฺถา ทานัม ทตฺวา จิตฺติกตัม ทานัม ทตฺวา อนปวิญฺจัม ทานัม
 ทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณํ สุคตํ สกฺกํ โลกํ อุปฺปนฺโน เทวานํ ตาวตีสานํ
 สหพฺยตฺนติ ๑ อถปิ อายสฺมา ความฺปติ มนุสฺสโลกํ อาคนฺตุวา เอวมาโรเจสิ สกุกจัม ทานัม
 เทถ สหตฺถา ทานัม เทถ จิตฺติกตัม ทานัม เทถ อนปวิญฺจัม ทานัม เทถ ปายาสี ราชญฺโณ
 อสกุกจัม ทานัม ทตฺวา อสหตฺถา ทานัม ทตฺวา อจิตฺติกตัม ทานัม ทตฺวา อปวิญฺจัม ทานัม
 ทตฺวา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณํ จาตุम्मหาราชิกานํ เทวานํ สหพฺยตัม อุปฺปนฺโน สุณฺณํ
 เสรีสกฺวิมานํ โย ปน ตสฺส ทาเน วาวิญฺญ อโหสิ อุตฺตโร นาม มาณโว โส สกุกจัม ทานัม
 ทตฺวา สหตฺถา ทานัม ทตฺวา จิตฺติกตัม ทานัม ทตฺวา อนปวิญฺจัม ทานัม ทตฺวา กายสฺส เกทา
 ปรมฺมรณํ สุคตํ สกฺกํ โลกํ อุปฺปนฺโน เทวานํ ตาวตีสานํ สหพฺยตฺนติ ๑

ปายาสีราชญฺณสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทสมํ ๑

ตสฺสุทฺททานัม

อปทานัม^๑ นิทานญจ

ชนวสฺสโกวินทํ

สตีปญฺจานปายาสี

นิพฺพานญจ สฺวทสฺสนํ

สมํยํ สกุกปณฺหํ^๒

มหาวคฺคโคติ วุจฺจตีติ^๓ ๑

๑ ม. มหาลทาน นิตานํ ๑

๒ ส. ย. สกุกเมว จ ๑

๓ ส. ย. มหาวคฺคสฺส สกฺโก ๑

ได้วิมานชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ส่วน อุตตรमाणพ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของเจ้าปายาสินั้น ให้ทานโดยเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานโดยความนอบน้อม มิได้ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คืออยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นดาวดึงส์ ฯ

ลำดับนั้น ท่านควัมปติมาสู่มนุษยโลกแล้ว ได้บอกอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย จงให้ทาน โดยเคารพ จงให้ทานด้วยมือของตน จงให้ทานโดยความนอบน้อม จงอย่าให้ทานอย่างทิ้งให้ เจ้าปายาสินี้มิได้ให้ทานโดยเคารพ มิได้ให้ทานด้วยมือของตน มิได้ให้ทานโดยความนอบน้อม ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงความอยู่ร่วมกับพวกเทพชั้นจาตุมหาราช คือได้วิมาน ชื่อเสรีสกะอันว่างเปล่า ส่วนอุตตรमाणพซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ในทานของเจ้าปายาสินั้น ให้ทานโดยความเคารพ ให้ทานด้วยมือของตน ให้ทานโดยความนอบน้อม มิได้ให้ทานอย่างทิ้งให้ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คืออยู่ร่วมกับ พวกเทพชั้นดาวดึงส์ ฯ

จบ ปายาสีราชัญญสูตร ที่ ๑๐

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. มหาปทานสูตร

๒. มหานิทานสูตร

๓. มหาปริณิพพานสูตร

๔. มหาสุทฺธสณสูตร

๕. ชนวสทสูตร

๖. มหาโควินทสูตร

๗. มหาสมัยสูตร

๘. ลักกปิณฺหสูตร

๙. มหาสติปัฏฐานสูตร

๑๐. ปายาสีราชัญญสูตร

ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่ามหาวรรค ฯ

จบ มหาวรรค

